Briefwisseling 1930-1940. Deel 3

Menno ter Braak & E. du Perron

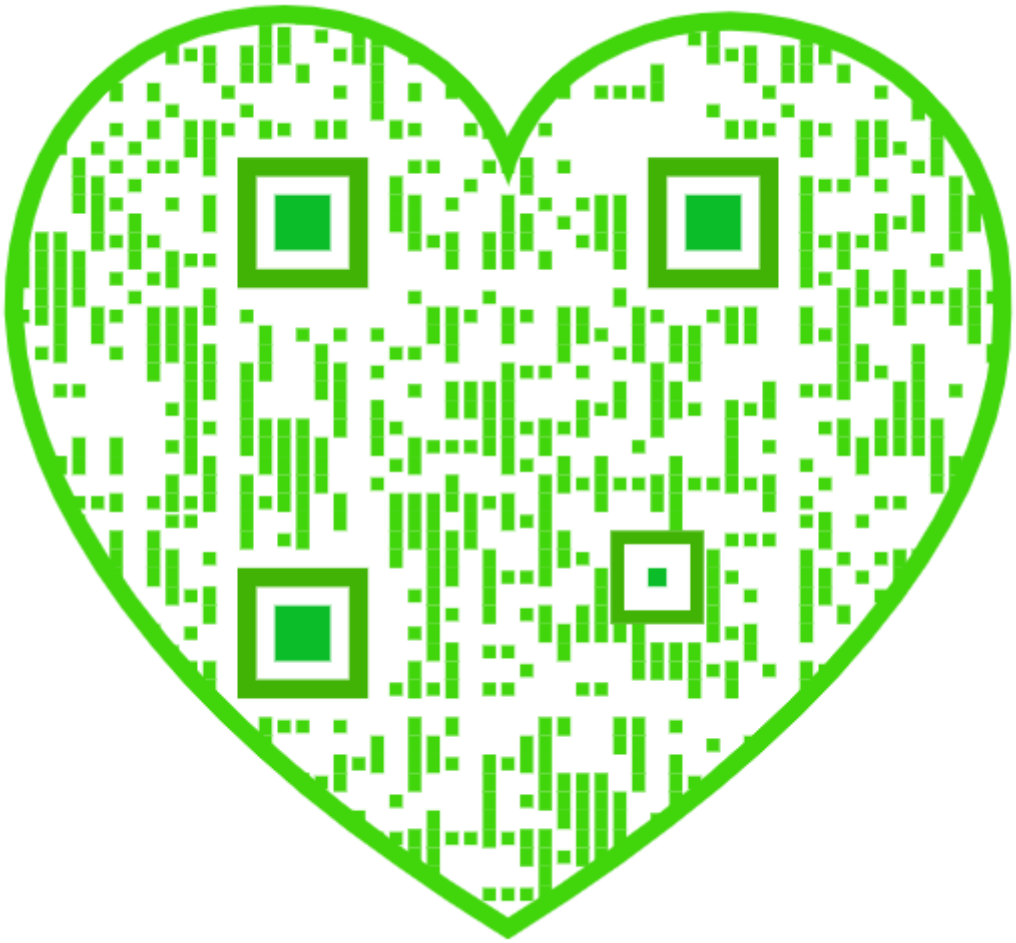
Editie H. van Galen Last

bron
Menno ter Braak & E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940. Deel 3* (ed. H. van Galen Last). G.A. van Oorschot, Amsterdam 1965

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/braa002brie03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. Stichting Menno ter Braak

[1934]

643. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [11 Juli 1934]

aant.

Beste Menno, Gisteren met Hendrik de Vries over het Jan Lubbes-lied sprekend, dat hij wschl. voor *Forum* dichten zal (anders doe ik het nog wel eens), kwamen we op een alleraardigst idee. Wij deelen 3 Jan Lubbes-prijzen per jaar uit - voor de eer! Hierbij een concept mededeeling. Ik heb Vestdijk erin gezet, maar Vic niet; misschien is dit onjuist en wil Vic wèl meedoen. De andere menschen zullen zeker wel willen, Slauerhoff althans schreef erg enthousiast. ‘Met zeer veel instemming las ik je Jan Lubbes, waarbij je weer zoovelen “lubt”. Ook de fijne geleerde van Moerkerken. Dat is ook een type!... Als ik zooiets lees, verlang ik naar een groot opruim-offensief van jou, Ter Braak en nog een paar. Als ik een handje helpen kan ook, tegen de heele rommel, maar het is *modder*, je gaat er dwars door heen en 't sluit zich weer achter je. Laat het dus blijven bij charges. Of zie je een kans op de radicaal-executie?’

Greshoff schreef me een kort maar verrukt briefje, Hendrik de Vries, die werkelijk in deze zaken een wonderlijk gezond verstand heeft, vond het stuk erg mooi en wil graag in het comité. Marsman zal toch zeker ook graag meedoen? Wat denk je ervan?

De verantwoordingen etc. moeten altijd in een *ernstige, sobere* stijl gebeuren. Voor de 3 prijzen laat ik de formules aan jou over. Laat het ding in een paar exemplaren tikken om aan de leden van het comité te worden gezonden. Voor Excelsior bedoel ik ‘hooger streven’, dus voor dit jaar krijgt zonder twijfel *Eroica* dien prijs. Voor J.L. pur: wat eerlijk en af is, en ‘zelfbewust’, dus voor dit jaar *Harten en Brood*. De boerelulligheid, al

of niet met smeerlapperij, maar 100%. Coolen komt hier ook voor in aanmerking. Voor J.L. Junior, wat hebefreen-achtig is, en dat met trots wil zijn: dus Den Doolaard kampioen. Als er 2 boeken in denzelfden trant verschijnen, kunnen we natuurlijk zeggen dat *Eroica* bekroond is, maar niet dan na 3 × stemmen en met hevige bestrijding door bv. *Orient-Express*. Een andere maal is iets vèruit en onbetwistbaar den kroon deelachtig geworden.

Ik geloof dat dit - gesteld dat *Forum* blijft bestaan en wij het 3 of 5 jaar volhielden - een *moordende* manier is om het tuig te bewijzen wat het is.

Het Vaderland zou de oprichting van het comité etc. dan ook met een doodernstig kort berichtje moeten overnemen. - Ik geloof verder dat het aanbeveling verdient (maar weet dit nog niet zeker) om voortaan over de bekroonde heeren te spreken met vermelding van hun prijs, dus: Den Doolaard (Jan Lubbes Jr.-prijs 1934)...

***Donderdag*. [12 Juli 1934]**

Daarnet bericht van Querido. Hij heeft bezwaar tegen stukken in September. Laat door Ant of iemand van het bureau (?) dus de fragmenten overtypen die je in *Augustus* wilt zetten, en stuur *mij* de complete copy van *Ons Deel van Europa* terug.

Je
E.

***Onze prijzen*.**

In aansluiting op het artikel van E. du Perron in ons vorige nummer, deelen wij hierbij mede, dat wij gemeend hebben met onzen tijd mee te moeten gaan en dit wenschen te bewijzen, niet door het bijhouden van een Jan Lubbes-agenda, maar door het geven van 3 Jan Lubbes-prijzen per jaar.

Deze prijzen zijn strikt honorair, zooals de prix Théophraste Renaudot (journalistenprijs) in Frankrijk. Zij zullen bestaan uit:

1. de Jan-Lubbes-Pur-prijs: voor
2. de Jan-Lubbes-Excelsior-prijs: voor
3. de Jan-Lubbes-Junior-prijs: voor

Voor de beoordeeling der in aanmerking komende boeken heeft

zich een comité gevormd van zeven leden, bestaande uit de letterkundigen: M. ter Braak, J. Greshoff, H. Marsman, E. du Perron, J. Slauerhoff, S. Vestdijk en Hendrik de Vries. De bekroonde werken zullen worden genoemd in elk December-nr. van *Forum*, mede met het oog op de traditie van Sint-Nicolaas.

(Red. Forum)

644. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag 13. [Juli 1934]

aant.

Beste Menno, Hierbij de correspondentie met Theun terug. Ik mag lijden dat je die fout verbeterd hebt! Je antwoord is trouwens *veel* te zachtmoedig en uitleggend, je had dat giftige klootje met 4 karwatsslagen moeten antwoorden. De arme Jan Lubbes heeft een compensatie gezocht in dit briefje, om zichzelf nog voor Tolstoy te kunnen houden, terwijl hij Dekobra is. En deze lieden moeten we in *Forum* au sérieux nemen! Ik geloof werkelijk dat het beter is om dat panopticum niet te plaatsen, of geheel anders: bv. om te zeggen dat wij prijzen hadden willen uitdeelen, maar dat wij hierna besloten hebben *nooit* meer over deze romanfabrikanten te schrijven en ons in *Forum* te bepalen tot wat nog literatuur heeten kan, al is het dan hollandsche literatuur. - Dit wordt toch tè gek, want iedere Jan Lubbes gaat nu het heroïsche pad op.

(Die Poolsche juffrouw in Sneek die hem de sfeer en een stuk of wat personages heeft gegeven was zeker Courths-Mahler in persoon. En dat je ironisch was over die gewasschen Alessandra heeft het Jan Lubbesje niet eens begrepen.)

Laten we een goed programma bepalen tegen dit vulgus, eens en voorgoed. Bespreek het met Vestdijk en Vic, en laat ons allemaal ons ernaar gedragen. Ik trek met genoegen mijn ‘panopticum’ terug, tenzij het te gebruiken is voor de definitieve *verklaring*. Maar dan in een volgend nummer: September, - na voorafgaand overleg. - Hoor ik spoedig van je wat je besloten hebt als fragmenten te nemen voor het Augustus-nr.?

In die 3 deeltjes Stendhal zijn vooral de aanteekeningen aardig, die een idee geven van zijn werkwijze. Maar ook die zijn helaas

al te dikwijls herhalingen. - De stukken zelf zijn zeer dun; het aardigste is het fragment van *La Gloire et la Bosse* [omdat er een vluchtig maar toch wel raak zelfportret van Stendhal in staat]; wacht verder maar tot je mijn stuk erover in de *N.R.C.* leest. Ik zou *erg* graag bericht hebben van Gans. Ik heb zoo'n idee dat de arme kerel zich totaal verloren voelt. Zijn adres was: Kromme Mijdrechtstraat 40[1] Amsterdam. Kan je hem niet schrijven om met je te komen praten? Misschien is hij ook in Den Haag, dat zou Kramers moeten weten. Geef hem dan 'werk', als het eenigszins kan.

Stuur me een ex. *Forum*, want ik heb er nu geen meer. (Dit niet vergeten!)

Mijn panopt. over de spellers moet nu *weer* gewijzigd worden. Maar doe jij dat dan maar, per voetnoot.

Hartelijke groeten van ons beiden, ook voor Ant, van wie wij tegenwoordig wel erg weinig merken. Ze is toch niet verstoord op ons, of zoo? Als ze af en toe eens wat krabbels in een brief van jou wou zetten, zou ons dat zéér welkom zijn - tot dusver hebben we vergeefs uitgezien naar de aangekondigde brief ingevolg van de armband, niet om het bedankje maar om het epistolaire teeken van leven.

Een hand van je

E.

Als Theun je weer schrijft, geef hem dan - zonder in den *boozen* toon te vervallen - wat ongenadiger zijn vetje. Dat Thonie zich ook al op hem 'wreekt' vind ik anders wel zielig voor hem. 'Jan Lubbes in zichzelf verdeeld' wordt werkelijk een profetische waarheid. Dat komt van de concurrentie!

[...] je me nog een nr. van *Forum* laten zenden? (Het laatste nr. bedoel ik.) Dank.

645. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag 15 Juli. [1934]

aant.

Beste Menno, Hartelijk dank voor het fraaie boekje over Mussert, dat ik verslonden heb en dat werkelijk - in dezen populairen en wat zwammerigen stijl - lang niet kwaad is! Met het beelte-

nis op den omslag zie ik den Mussert nu werkelijk héél goed voor me. - Het maakt me verlangend naar de andere boekjes in de serie, die ik *allemaal* hebben wil! (Die slimme Ritter toch!) Hierbij het stukje over Stendhal's 'tooneelwerk'.

Vandaag kreeg ik werkelijk een heerlijke verrassing: het voortreffelijk uitgegeven deel van Jan's gedichten. De keuze is ook werkelijk uitstekend verantwoord: ongeveer alle rotzooi is er uit, en er spreekt toch werkelijk door-en-door een mensch uit. Maar Jan zelf schreef me dat hij deze opbrengst nu die vóór hem lag, wel 'mager' vond, voor iemand die naar de 50 loopt. - Er moet nu een werkelijk grondig stuk over dezen bundel in *Forum* verschijnen, vind ik, anders zijn we een partijtje lummels bij elkaar. Ik kan het niet doen, omdat ik al eens een groot stuk in de cahiers schreef; Bloem ook niet, jij wschl. ook niet, want je zult het wel voor *Het Vad.* doen. Maak er echt iets goeds van. In *Forum* zou dus Simon of Vic het moeten doen: beiden zijn even goed, gesteld dat Vic het van zichzelf zou kunnen verkrijgen. Anders: Hendrik de Vries. (Je zou het hem kunnen vragen - hij voelt véél voor je, behalve voor wat je zegt over poëzie! - Zijn adres is Korreweg 114, Groningen.) Anders Jan van Nijlen. (Maar die schrijft wat *mat*.) Enfin, zorg heusch dat er, zo gauw mogelijk, een behoorlijk stuk komt; dit zijn we Jan echt schuldig en dat *verdient* deze bundel nu eens 100%. Zeg hèm er dan niets van; laat het een verrassing blijven. -

Hartelijke hand;
je
E.

646. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 18 Juli. [1934]

aant.

Beste Menno, Je preek over Gorter en over Ehrenburg-Gide ontvangen; met het laatste ben ik het natuurlijk over de heele lijn eens. Ik heb je bespreking van Theun en deze bespreking naar Last gestuurd; al is hij dan een 'marxistisch kritikus', misschien dat hij er op het gebied van literatuur toch nog iets van opsteekt. Hoewel...

Heb je nu bericht van Gans? Ik geloof dat het aardig zou zijn

hem een artikel te laten schrijven over den ‘socialen’ (en politieken) roman in Holland; daaronder: *Partij Remise, Sjanghai, Fakkeldragers, Harten en Brood, De Voorsten* van Gerard Vanter, en misschien kent hij zelf er nog een paar. Laat hij die rommel maar eens leggen naast von Salomon bijv. en zeggen wat hij ervan vindt. De bovengenoemde boeken kan ik hem bezorgen. [Antonini doet er niets aan en kan wel iets anders doen, dat hem beter ligt. *Dit* werk is bij Gans in betere handen (ook ‘naar buiten’)]. Hoofdzaak is dat hij *gevonden* wordt!! Kramers moet toch weten waar hij is? Zeg Kramers verder, als je hem ziet, dat mijn bespreking van Gide-Ehrenburg overbodig geworden is, sinds jouw ‘preek’.

Ik ben totaal abruti, en kan geen regel schrijven in *Ducroo*. Misschien zit de komst van mijn schoonzuster mij ook dwars. Maar mijn hoofd zit vol watten en ook lichamelijk voel ik me allerbelabberdst.

Jan Engelman schijnt boos op me te zijn - misschien na jouw panopticum over hem of mijn panopt. over van Duinkerken. Ik schreef hem nu zeker 10 dagen geleden en kreeg geen asem. Heb hem nu gisteren gevraagd hoe het ermee zit. Het zou me spijten, want hij heeft heusch wel iets aardigs, maar tenslotte is een breuk misschien zuiverder, ook al om de katholieke verrottenis.

Marsman schreef me een langen brief, waarin hij het o.a. betreurde dat jij zoo gauw van hem vervreemdde, en erg klaagt dat hij geen *Forums* te zien krijgt. Hij heeft er jou om gevraagd, maar je zendt ze niet. Wel pijnlijk, inderdaad, om heelemaal buiten *Forum* te leven, al is het in Mussoliniland (of juist daar?). Kan je niet iets voor hem doen? Vergeet je in ieder geval niet om *mij* een nr. te zenden - het laatste? Schrijf Zijlstra dat je zelf dit nr. noodig hebt, als je het vervelend vindt om het direct hierheen te laten sturen. Ze mogen anders wel wat voor mij over hebben, want Slauerhoff stuurt me nu eventjes zijn boek om in no time persklaar te maken!

Nu, het beste maar weer. Ik ben wschl. vanaf 22 tot 25 dezer in Brussel. Als je lust mocht hebben om daar te komen, dat spaart je alvast een zending over de post van Slauerhoff's mss. uit.

Maar dan moeten we nog wel even beter afspreken.

Hartelijke groeten van ons 2 aan jullie 2.

Je

E.

Naar Slauerhoff gaan we nu pas half Augustus. Schreef ik je dat al?

B.M. - Terwijl ik de deur uitga, krijg ik ingesloten lange brief van Gans. Je kunt eruit zien dat hij heel aardig schrijven kan - hier en daar moet iets correcter gezegd worden, maar de ‘sweep’ is er. Ik zou deze brief in *Forum* willen hebben, als dat kan. In ieder geval, maak nu omgaand een afspraak met hem en stuur mij den brief terug.

Ik stuur de preeken nu niet naar Last, maar naar Gans. Of kan jij ze hem bezorgen? Hij heeft er 10 × méér aan!

647. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 19 Juli '34

aant.

Beste Eddy Zoojuist komt je brief met het merkwaardige document van Gans binnenvallen. De kijk, die hij op de ‘revolutie in den Jordaan’ heeft, bewijst toch wel duidelijk, dat hij veel meer politicus is dan een van ons! Op den achtergrond staan altijd weer ‘de arbeiders’, die tenslotte *dit* zullen ontdekken en *dat* zullen ontdekken, of ‘de massa’, die nu eens door deze en dan weer door gene partij wordt misleid. De reportage van de feiten is overigens treffend genoeg en voor de partij van Stalin-Wijnkoop weinig complimenteus. Ik had trouwens van andere zijde ook al gehoord, dat er *geen sprake was* van communistische ophitsing, maar dat, integendeel, de Tribune allerminst op de gebeurtenissen was voorbereid. Het is werkelijk prachtig, bij Gans verhalen over den moed van Jordaanvrouwen te lezen, terwijl Het Vaderland uitmuntte in verhalen over koene brigadiers! Zoo bestrijden elkaar de wederzijdsche moedigen en wij kunnen niet veel anders doen dan afwachten. Ik heb overigens een stukje over *Gide en de Jordaan* geschreven, dat ik na lezing van Gans brief nog eens zal herzien, als het noodig is. Hierbij de brief retour; hij zou best gepubliceerd kunnen worden, maar

in *Forum* is dat absoluut onmogelijk, vanwege ‘de paragraaf’. Ik zal hem schrijven over dat artikel; daarvoor is hij zeker *de* man, veel meer dan Antonini. - Naar Kramers (die ik over Gans opbelde) mij zei, heeft Last niet op de barricaden gestreden, maar uit een raam een redevoering gehouden tot de populatie; *nu* was hij vermoeid en aan het uitrusten van de revolutie.

Marsman schijnt mij verkeerd begrepen te hebben. Ik schreef hem, dat ik geen basis voor correspondentie meer kon vinden en op een mondeling weerzien zou wachten. Ik *heb* inderdaad schriftelijk minimaal weinig contact met hem, ook als hij hier is; in een gesprek daarentegen ‘ligt’ hij me volkomen. Waarom dan briefjes forceeren, terwijl ik toch al zooveel te pennen heb? Ik schrijf alleen brieven, als ik er iets in kan zeggen. *Forum* heb ik hem laten zenden, maar ik kan hem onmogelijk alle nummers sturen zonder ze zelf te moeten betalen.

Misschien kom ik even in Brussel, maar ik kan het nog niet zeker zeggen. Mijn geld is erg schaarsch, ik kan maar niet uit mijn schulden komen. Zend me in ieder geval je *adres* daar.

Nu nog over je vorige brieven; ik zie, dat ik weer slecht geschreven heb en kan me alleen excuseeren door het ‘handwerk’, dat me soms van al het andere afhoudt, wat met de pen in verband staat. Je twee panoptica heb ik laten zetten; ook Theun dus, die toch erg aardig is. Misschien was mijn antwoord aan dezen jongen man te clement; maar ik ken hem nu eenmaal persoonlijk en had de behoefte hem in een brief tenminste als nog een soort *mensch* te beschouwen. In de litteratuur *ken* ik hem niet meer. Jullie voorstel over den J.L.-prijs was zeker amusant, maar als je nu deze lieden *eer* wilt bewijzen, moet je het doen door zulk een *permanente* aandacht! Het lijkt me een epistel, dat een paradox moet blijven! Ik zelf zou werkelijk niet de energie hebben om aan de ‘prijzen’ en de natuurlijk ook noodige ‘motiveeringen’ tijd te besteden. Aan de heeren zelf is toch alles verknoeid, dat merk je aan het toontje van Theun. [Meneer Luc. Willink heeft een versje over Jan Lubbes in *Het Vad.* geschreven, d.w.z. het moet er nog inkomen, maar ligt gezet. Beneden alle peil.]

Ant is steeds maar van plan te schrijven, ook over den armband, die zij regelmatig draagt en die overal geweldig bewonderd wordt. Maar zij is erg weinig systematisch op schrijfgebied; ineens zal zij zeker de inspiratie krijgen en jullie een geweldig lange brief schrijven. Zij leest altijd je brieven trouw en leeft mee!

Over Jan heb ik voor a.s. Zondag geschreven. Gewordt je. Het boek is prachtig verzorgd, en het eenige bezwaar, dat ik tegen den inhoud heb, is dat jij de voorrede niet geschreven hebt. Die van Bloem is weinigzeggend, formeel. Overigens 'politiek', dat niet jij, maar Bloem de inleider is. Ik zal met Vestdijk de zaak van het stuk erover bepraten.

Verdomd vervelend is die Querido met zijn verboden! *Ons Deel van Europa* kan onmogelijk nog in Augustus. En ik zou het graag in 2 vervolgen hebben geplaatst. Ook Vic was er *zeer* voor, en wilde zelfs niet weten van fragmenten. Enfin, ik schreef je al, dat het *zakelijk* voordeel voor het boek door deze situatie wellicht wordt gediend: een ongepubliceerd stuk!

Vandaag gaan aan je adres af: *aangeteekend* poëzie Slau. *Zoek het, als het kan, spoedig voor me uit, want ik heb geen flard poëzie meer*! Doe je het? En verder het no. *Forum* als drukwerk.

Een hart. hand en groeten 2 × 2
je
Menno

648. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [21 Juli 1934]

aant.

Beste Menno, De heele familie uit Indië is over; daarom dus kortweg dit bericht. Ik denk Maandagavond in Brussel te zijn en overnacht dan bij Jan - òf in het hotel, maar ben toch zeker bij Jan te bereiken. Mocht je Maandagavond kunnen komen en tot Dinsdagavond blijven, dan ga ik in ieder geval eerst Dinsdagavond terug. Anders misschien Dinsdagmorgen. Schrijf een briefkaart naar Greshoff.

Ik heb hier een zeer lezenswaardige brief van Jan Engelman, waarin ook wat over jou staat, dat zeer geschikt is. Deze man is toch werkelijk zoo geschikt *als maar kan*, voor een katholiek.

Verzen van Slauerhoff zal ik voor je uitzoeken, maar misschien kan ik die eerst zenden als ik uit Br. terug ben. En ook zoo: hoe moet *ik* weten wat hij elders al gepubliceerd heeft of niet? Hart. groeten van je
E.

649. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [22 Juli 1934]

aant.

Beste Menno, Hierbij het portret van Vestdijk in een vorige incarnatie. Doorgeven!
Het poenige stukje van zure Kees gelezen. Deze man die zelf zoo onmiskend doet, schijnt in werkelijkheid heel erg verstoord te zijn op het leven. Overigens te stom om wat over te zeggen. Ik maakte gisteravond kennis met Micky Hahn, die veel liefs lijkt te hebben, edoch samen is met een scheele joodsche tooneelschrijver - niet ongeschikt overigens - en die niet al te best fransch spreekt, zoodat de conversatie weer erg moeizaam werd, ook van mijn kant, ondanks heroïsche pogingen om pakkende dingen in het angelsaksisch te loozen.
Verder is de familie uit Indië nog met man en macht tegenwoordig.
Vandaag corrigeerde ik de 2 panopticums, maar dat over Baer en Cagney heb je weggesmokkeld. Stuur me dat terug, als je het niet hebben wilt; ik maak er dan een nieuw stukje van voor *Gr. Ned.* bijv.
Hartelijke groeten (of zie ik je in Brussel?)
je
E.
Ik heb Slauerhoff het pak ongeopend doorgestuurd en hem gevraagd jou *onmiddellijk* een partijtje ongepubliceerde verzen te zenden.
Ik heb bij Theun's panopt. nog wat geschreven en ook het eind van de spellers wat gewijzigd, en vraag nu joù de revisie te sturen. Wil jij daar dan nog goed op letten? Dank. Van het Europa-art. komt dus niets in *Forum*? Stuur het in dat geval dan maar gewoon door naar Querido, maar *aangeteekend*!

650. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 27 Juli. [1934]

aant.

B.M. - Uit Brussel terug en heelemaal onder de proeven.
Ik zend je vandaag:
1. Brief v. Engelman
2. Alle stukken van jou en van Vestdijk, uit de dubbele *Forum*-nrs. geknipt. (Vergeet hier niet bij: je stuk over Anth. Donker in de *V.Bl.*) - Die van Vestdijk doorgeven. Wil je mij het panopt. over Max Baer terugsturen (in ms.)?

Bep laat vragen of Schilt nog op *Het Vad.* zit, danwel of hij al met vacantie is. Zij moet hem nl. op de hoogte stellen van onze vacantieplannen. - Gans besprak een-en-ander met je, ook hierover.

Ik las in Br. je stuk over Jan: niet slecht, maar lang niet een van je beste!

Hart. gr.

je

E.

P.S. - Ik heb net de film van de match Baer-Carnera gezien: kan ik naar aanl. daarvan mijn panopt. niet omwerken? Dat is dan iets voor September. Ik ben zéér benieuwd naar het Augustusnr.! Komt dit ook weer mooi op tijd?

Wat zijn je vacantieplannen?

Wil jij niet persoonlijk een bespr. v/h boek van De Kom in *Forum* schrijven. Het is van regeeringswege voor Indonesië verboden. Anders Cola Debrot misschien? Liever *apart*, niet in het stuk v. Gans.

651. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 31 Juli. [1934]

aant.

Beste Menno, Het Thuner meer is zeker niet dichterbij - noch goedkooper! - dan Grenoble, maar als het je meer aantrekt... Wij zijn erg verlangend om weg te gaan, en beiden erg ‘op’ - van de warmte of van de drukproeven of van wat anders. Het is hier nog afschuwelijk zomer, wat ook niet zóó aardig is. Gans en Last, de gezworen vijanden, komen gelijktijdig in Parijs en

moeten het allebei erg van me hebben, wat alleen aardig is voor korten tijd. D.w.z. in andere momenten graag, maar nu is het of we eigenlijk *niets* meer kunnen verdragen. En de twee tegelijk (met alle ontzeilen van elkaar dat noodig zal zijn) is vooral niet erg gelukkig.

Jan ging zooeven voorbij, met een heele familie: zuster van Atie, Indisch nichtje, 2 zoons - eigenlijk wel iets heel ergs, zoo allemaal bij elkaar op reis. Als je dat meemaakt, verlang je opeens hevig naar heelemaal geen kroost bijv.

Mijn panopt. viel me niet mee. Misschien maak ik er bij gelegenheid nog eens heel iets anders van; nu niet.

Na Brussel heb ik je nog een briefkaart gestuurd. Heb je die ontvangen? Gelijk hiermee zend ik je het boek van De Kom. Wil jij het *zelf* bespreken voor *Forum*? Dat lijkt mij het aardigste; het heele idee: een geschiedenis van negerzijde, is de moeite waard - als 'Idee' nu ook! - maar het heeft verder ook veel sympathieks. Als je er niet voor voelt, wil je het dan sturen aan Cola Debrot en hem vragen er een behoorlijk stuk over te maken? Maar zeg hem dan erbij dat dit boek 'vervolgd' wordt: verboden is voor Indonesië, dat naar het ms. is gegraven in den tuin van De Kom, dat De Kom zelf in Suriname in de gevangenis is geweest, enz. (van dit laatste staat trouwens een heel sympathiek en sober verslag in het laatste hfdst. van het boek zelf).

Laten we, in *Gr. Ned., Forum* en *D.G.W.* voor dit boek iets doen. Juist wij, die geen communisten zijn. [De Kom zelf is het trouwens ook niet. Officieel althans.]

Later meer. Ik ben allesbehalve fit. Schrijf je nog voor ik wegga (±10 Augustus), en wacht op kaarten van je. Een prettige vacantie, hartelijke groeten ook voor Wim en Ant van ons beiden.

Je

E.

Ik las die novelle van Fred Batten en vond het niet zóó 'Ducroo' als jij; ik vond het hier en daar zelfs bepaald aardig. Is er geen enkel stuk uit te gebruiken voor *Forum*?

Ik kijk met groote benieuwdheid uit naar de novelle van Varangot. Zag hem nog even in Brussel: hij was zoo schuw en ver-

legen dat ik er zelf verlegen van werd, wat mij, in alle eerlijkheid gezegd, toch in lang niet is overkomen!

652. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Zutfen, 2 Aug. '34

aant.

Beste Eddy Je briefkaart kwam hier aan; en verder vond Ant, die vandaag even in den Haag moest zijn, thuis nog je briefkaart en de ‘stukken’. Ik waardeer het bijzonder, dat je die stukken voor me verzamelde; ze kunnen me nog te pas komen, bij een mogelijke bundeling. Je vriendschap spreekt uit zulke kleinigheden, ik ben blij, dat je zulke ‘nuances’ hebt! Het viel me laatst in, dat ik me oneindig meer aan jou dan aan Vestdijk verwant voel (en steeds meer *ga* voelen), hoewel de temperamenten van V. en mij veel meer overeenkomen dan die van jou en mij. Ik *mag* Vestdijk, daar is alles mee gezegd. Maar ook tegenover hem geldt, dat ik de litteratuur in *iedereen* verfoei. In jou is daarvan niets, wat ook geluld wordt over je uiterlijke litteratuurhobbies. ‘De litteratuur’ beteekent voor mij een geestesgesteldheid, die jij zeker niet hebt. Deze kleine ontboezeming terzijde. Van tijd tot tijd moet ik van mijn vriendschap door een enkele regel getuigen.

De brief van Engelman heb ik gelezen. Katholiek is hij, met al zijn sympathieke eigenschappen, toch wel dubbel en dwars. Het met gemak accepteeren van intellectueele halfheden en zelfs leugens, eenvoudig door gemis aan hygiëne, noem ik katholiek; vandaar zeker zijn bewondering voor mijn ‘zindelijkheid’, die *anders* voor hem vanzelfsprekend zou zijn. Natuurlijk heeft hij de ‘goede’ partij tegenover prollen als Kuyle, omdat hij tenminste wel smaak heeft, en een zekeren hang naar cosmopolitisme. Maar je qualificatie ‘fijne provinciaal’ blijkt ook na dezen brief voor mij volkomen bindend voor den man en het type. Zijn genegenheid voor de hogere poëzie vind ik ook ietwat komisch. Het is duidelijk, dat hij daarmee staat of valt. - Van poëzie gesproken: ik kreeg voor *Forum* verzen van Arnold Meerman, anders gezegd Anton Koch. Hij schreef er zelf bij, dat ze *bijzonder* goed waren. Ze waren dan ook bijzonder slecht.

Forum is uit. Het nummer is zeker gevarieerd genoeg ditmaal. Varangot heb ik op het nippertje door Marsman vervangen, omdat ik een *novellen nummer* wil maken i.p.v. het Europanummer, waarin Varangot, Cola Debrot en Vestdijk.

Vandaag heb ik de eerste pagina's van mijn nieuwe boek geschreven en weer verscheurd. Ik kon kennelijk de stof niet machtig worden. De eerste klap is een daalder waard en daarom ben ik vandaag ook niet weer begonnen. Ik ga in de Kom lezen, als ik vanavond weer bekomen ben. Zou het iets voor mij zijn? Ik laat van de lectuur afhangen, wat ik er mee doe.

De heele familie Greshoff op reis lijkt me ook te veel! Je opinie over mijn artikel over Jan geeft precies mijn eigen gevoel onder het schrijven weer. Ver boven mijn eigen gemeenplaatsen uitkomen kon ik niet; bovendien hindert ‘de krant’ mij altijd het meest, als ik over vrienden of *Forum*-menschen schrijf. - Ja, Varangot is het *maximum* van verlegenheid. Ik heb hem drie maanden in de klas gehad en weet nog geen raad met hem.

Schilt is met vacantie tot 14 Aug. Waarnemer is Polak Daniëls, een *zeer* geschikte jodenman.

Werk Baer om! Maar voeg er dan, als het kan, nog een nieuw ‘ideetje’ aan toe. Je hebt mijn adressen?

hart. gr. 2 × 2 je

Menno

De herdruk van het *Carnaval* verwacht ik in den herfst. Ik kreeg tenminste proef van een band, die in den stijl van *Hampton Court* en niet slecht was. Maar drukproeven laten nog op zich wachten.

653. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 5 Augustus. [1934]

aant.

Beste Menno, Dank voor je hartelijk schrijven, dat ik even goed zou willen beantwoorden, maar het kunnen ontbreekt. We zijn allebei moe en mat; als we nu maar 10 of 12 Aug. weg kunnen en er geen nieuwe uitstelletjes moeten komen!. Gans komt vandaag hier.

Forum kwam: een zeer gevarieerd nummer. Stuk van Vestdijk

uitstekend, van Hennie viel ook bij herlezing in druk niet mee, van Klaus was ongehoord matig! waarom dit geschrijf voor de jongeliedenvereeniging in het oorspr. Duitsch moest worden afgedrukt, ontgaat me; tenzij omdat het anders tè opvallend onbenullig zou zijn. Ik raad je aan geen nieuwe bijdragen van dit gehalte te vragen.

Heb je het stuk van Batten nu gelezen? Dat het door *Ducroo* 'ingegeven' werd, zal wel waar zijn, toch is de toon zeer verschillend, leek mij.

Als we weggaan, schrijf ik nog even. Panopt. over Baer zal ik misschien overmaken, maar op het oogenblik voel ik er niet veel voor. - Amuseer je in Zwitserland, hartelijks onder ons allen.

Je

E.

Kan het krabbeltje in de kantlijn van Ant-haar-zusje zijn? Of heeft Ant zelf met een zoo fijn pennetje geschreven? In ieder geval veel vriendelijks retour.

654. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Barcelona, 16 Aug. [1934]

aant.

De politiek, de spaansche Troelstra
Zal ons geen sikkepitje storen:
'Así hablaba Zarathustra' -
Al maakt-i 't Spaansch - willen wij hooren!
(Genietend toch, opdat 't ons koel ga,
Van dit paleis con toebehooren.)

E.

655. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Tanger, 24 Augustus. [1934]

aant.

Beste Menno, Eergisteren bek-af hier aangekomen. Bep en ik zijn beiden beroerd: ik deed een soort griep op in Valencia, Bep sukkelt erg aan haar maag (misschien van de keuken met olijfolie). En dan iederen dag 8 à 10 uur treinen op harde banken in roetzwarte Spaansche wagons, behalve 1 volle dag rust in Gra-

nada. Het Alhambra is een van de prachtigste dingen die ik ooit zag.

Bij aankomst hier een geweldig pak proeven gevonden van Querido. Ik heb me daar nu doorheen geslagen, maar kan nu ook niets behoorlijks meer doen. Vanaf gisteravond 256 blzn. nagezien. Tot/met 203 is alles in orde. Maar zou jij zoo goed willen zijn om de *revisie* op je te nemen vanaf blz. 204? Je bewijst me daarmee een grote dienst, ook met het oog op de tijd, want de post is erg slecht en doet er zeker 10 dagen over, heen en terug. En Q. heeft haast met afdrukken.

Het is hier alleraardigst, vooral alles wat moorsch en arabisch is. Slau en ik hebben een paar arabische cafétjes vlak bij huis. Ik schrijf je later meer. Nu veel dank voor de te verleenen hulp; en laat wat hooren van jouw reis. Hart. groeten, ook onder de gades, een afrikaansche salám van je

E.

Ik stuur je spoedig verzen van Slau: ze moeten nog uit een koffer opgegraven worden. Adres: 6 rue Garibaldi, Place du Marshan, Tanger (Marocco). Doet Gans zijn best, d.w.z. *deed* hij 't?

656. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Tanger, 27 Aug. [1934]

aant.

B.M. - Slauerhoff zei me dat hij jou al een paar gedichten gestuurd had. Moet je er toch nog andere hebben? Schrijf dit omgaand, en ook of je je met de revisie van de laatste blzn. *Smalle Mensch* belasten wilt? Erg veel is het niet, en je bewijst me er een groote dienst mee. Veel hartelijks, ook van Bep en voor Ant.

Je

E.

657. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 29 Aug. '34

aant.

Beste Eddy Vandaag kwam er, na een ongewoon lange onderbreking van onze correspondentie, eindelijk een welkome brief van je uit Spanje, of Afrika; ik had gisteren juist een brief aan je adres bij Slau opgezonden, die je, hoop ik, al bereikt heeft.

Zijn jullie inmiddels weer opgeknapt, na de olijfolie-stoornissen? Dergelijke dingen begeleiden mij op een reis *minstens* gedurende twee dagen; ook ditmaal. Wij hadden overigens in Hilterfingen geen bijzonder goed weer; een prachtige kamer, met een balcon boven het meer, maakte veel goed, maar het was toch niet je dat. Na Sils-Maria zijn, denk ik, de Zwitsersche schoonheden altijd perse minder. Die verrukkelijke hooge lucht, het schiereiland Chasté: daar woog het Thunermeer niet tegen op. Zoo was het, landschappelijk gesproken, een beetje een provinciale reis; waar natuurlijk ook weer goede kanten aan zijn. Een volgend jaar gaan we zeker of naar Spanje, of naar Italië, of naar IJsland. Als er tenminste eenig geld voor disponibel is. Ik sprak vandaag met het ondier de Lang over mijn vaste aanstelling, die inderdaad komt; maar onze superieur gaf toch het verlangen te kennen, dat ik wat 'sentimenteeler' zou schrijven ('zoo nu en dan eens'!!); er waren volgens hem nog dames, die Borel heftig beweenden. Wat zich hooren laat. Ik zit nu lang op de krant, want Hein is met vacantie; nu knap ik het alledagschwerk op. Je hebt er geen idee van, hoe intens *bête* dat is! Krantjes lezen, kletspraatjes vertalen, kopjes maken; hoe Hein dat nu al dertig jaar heeft volgehouden, begrijp ik niet, of liever: ik begrijp het wel, maar zou het zelf niet overleven. - Gans heeft totnogtoe twee brieven gepresteerd, waarvan de eerste (over de Duitsche emiganten) al geplaatst is. Die was uitstekend; hij heeft aanmerkelijk aan stylistische vaardigheid gewonnen sedert zijn polemiek met jou in *Forum*.

Ik heb me door Gans de werken van Marx laten verschaffen en in de vacantie diens voornaamste dingen over het historischmaterialisme gelezen. Verrukt ben ik er niet over. Met al zijn slimheid, scherpte en vuur is Marx m.i. een tweederangsman, wat de theorie betreft; eenzelfde *soort* geest als Freud. Mutatis mutandis had mijn *Nietzsche contra Freud* ook *N. contra Marx* kunnen heeten. Zijn polemiek met *Stirner* b.v. is vrij faciel, en allerminst overtuigend, nogal plebejisch ook. Hij schijnt aan dezen heer stevig het land te hebben gehad. In het Communistisch Manifest van '47 staat eigenlijk alles, wat Marx te vertel-

len heeft; in de *Deutsche Ideologie* is dan nog veel interessants te vinden over de basis van het historisch-materialisme. - Wim, die een avond op zijn bekende manier in Marx ‘snuffelde’, gaf als oordeel: ‘toch wel een echte Jood’; en daar zit iets in.

Verder heb ik de vacantie gebruikt om ‘mijn nieuwe vorm te vinden’. Tweemaal begon ik te schrijven, en tweemaal bevredigde me de vorm niet. De ik-toon heb ik (voor een boek van grooteren omvang) absoluut *uitgeput*; op het wij-accent terugkomen, ging niet, het klonk als de terugkeer tot een overwonnen stadium. Toen kreeg ik plotseling onder het scheren de juiste vorm voor me: de dialoog. En nu lukte het ineens! De eerste dialoog is af. Als het lukt wat ik me voorstel, schrijf ik een reeks van tien of twaalf dialogen; de twee personages zijn ‘gelijkwaardigen’, die elkaar onophoudelijk aanvullen en tegenspreken. Dat geeft het voordeel, dat een these onmiddellijk kan omslaan in de antithese, zonder dat daarvoor iets gewrongens en hakkeligs ontstaat. Nu maar afwachten of het inderdaad lukt. De inzet was in ieder geval voor mijn eigen gevoel soepel en vanzelfsprekend.

Met Marsman heb ik ook weer contact gekregen. Hij zit nu in München en gaat naar Weenen. Hij schrijft mij voortdurend over Nietzsche, schijnt een waar Nietzsche-bad te hebben doorgemaakt. Ik ben nog wat huiverig over de resultaten. Alles moet bij hem altijd programmatisch worden ingedeeld; zoo ook nu weer deze ‘bekeering’ tot ‘den grooten eenzame van Sils-Maria’. Maar ik ben toch zeer benieuwd naar het weerzien. Hij blijft nog een paar maanden uit; Rien komt dezer dagen terug.

Natuurlijk wil ik graag de revisie voor je doen. Krijg ik de boel van Querido toegezonden? Ik zal er dan voor zorgen, dat het omgaand in orde komt.

Ik kreeg eenigen tijd geleden al wat verzen van Slau, waarvoor ik zeer dankbaar ben. Ze komen zoo spoedig mogelijk in druk, als ze gecirculeerd hebben. Stuur vooral nog meer. Groet hem ook *hartelijk* van mij. En hoe staat het met zijn *Leven op Aarde*?? Is dat af? Wij moeten daar liefst omgaand zekerheid over hebben, want Zijlstra wil niet te lang wachten met de boekuitgave

en op een of andere manier moet het toch in zijn geheel in *Forum* verschenen zijn! Raadpleeg hem daar eens over.

Het tooneel is goddank nog niet begonnen. Maar ‘Cor’ dreigt met een heel repertoire voor den winter.

Forum Sept. zit ook in elkaar. Er was geen panopticum; ik maakte op het laatst nog iets. Als je paradoxen van moorschen aard hebt, stuur ze me dan vooral.

Vestdijk gisteren ook weergezien. Hij was wit, doet niets dan schrijven. In de vier weken van mijn vacantie heeft hij een groot stuk over Greshoff geschreven, met een zware philosophische inleiding, en wat Greshoff betreft twee uitstekende hoofdstukken. Verder heeft hij een lange novelle over Lodewijk XV geschreven, *Parc aux Cerfs.* Hij verzocht me jou te vragen, of dit door hem gefabriekte epigram, dat daarin voorkomt, goed Fransch is:

> Depuis longtemps la sauce est tarie
> Chez le ministre Armagnac de Brie,
> Mais par les soins royaux, à l'impromptu,
> Elle lui échappe du nez au lieu du c...

Het gaat over een impotenten minister (is ‘ministre’ wel ‘minister’?), die een kom jus in zijn gezicht gegooid krijgt.

Tot nader! Ik wacht nu maar op een brief van jou. De kaart uit Barcelona was verrukkelijk van kleurenweelde! Groet Bep hartelijk! Ook speciaal beste wensen van Ant, die zich weer met den moed der wanhoop op het huishouden heeft geworpen.

Groet nogmaals Slau, en zelf de hand van je
Menno

658. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Tanger, 4 September [1934]

aant.

Beste Menno, Ik schrijf je in een klein moorsch cafétje vlak bij huis, met uitzicht op zee, en op een paar blzn. in *Ducroo* na, is het alles wat ik hier geschreven zal hebben. Het is hier heel aardig - of tenminste, wel een beetje aardig, maar op z'n oostersch; je moet liefst niets doen dan naar de zee liggen kijken. Alle energie voel je letterlijk uit je wegslorpen; Bep en ik hebben voortdurend het gevoel *op* te zijn. Als vacantie beschouwd is

deze heele reis een mislukking: eerst de harde banken van de spaansche 3e klas en nu dit klimaat. Maar er is natuurlijk ook nog de vriendschap, en Slau, die *alleraardigst* is, buitengewoon zijn best doet als gastheer, etc. etc. Ook hij voelt zich hier langzaam abrutisseeren, maar vraagt zich af waarheen hij nu verder moet. In October komt hij in Parijs, ook min of meer op zoek naar een 'oplossing', maar het is een lastig geval. In Frankrijk kan hij natuurlijk niet praktiseeren, van Holland en vooral van de 'kunstenaarskliek' heeft hij definitief zijn buik vol. Wat niet wegneemt dat hij jou hartelijke groeten terug zendt. Hij las je *Politicus* - voor zoover lezen hem nog afgaat - en weet er niet goed raad mee; hij vindt het heel goed, en ook uitstekend geschreven en zoo, en toch geeft het hem vnl. lust het tegen te spreken. Bij een boek van deze aard het kenmerk van het ware, tout simplement.

Ik heb bijna niets kunnen doen aan *Ducroo* en ben afschuwelijk ten achter. Goddank dat je mij die proeven uit handen neemt, meer dan 100 blzn. is het niet en Q. zal ze je zenden. De doorgezonden brief kreeg ik hier: hij was van een idioot die mijn 'compleet oordeel' over Dos Passos 'eens wou hooren', en 'geneert u zich niet mij van een illuzie te berooven'. Het tuig denkt dat je voor ze geschapen bent.

Wat je van Marx zegt, is in principe natuurlijk juist; toch zou ik er meer over willen zeggen als ik niet zoo futloos was. Nu maar later. In het kort komt het onvergelijkbare hierop neer dat je toch een dichter uitspeelt tegen een technicus. De persoonlijkheid van Nietzsche is ook voor mijn gevoel zeker 2 × die van Marx waard, maar... gezien à travers hun *schrijverschap* zou je geneigd zijn te zeggen: 10 ×; en dat zou toch een vergissing zijn. Maar als je Marx als persoonlijkheid wilt kennen, schijn je vóór alles zijn correspondentie met Engels te moeten lezen (lievelingslectuur van Trotsky, zooals je weet).

Ik ben uiterst benieuwd naar je dialoog. Zend mij die 1e dus op zoodra ik in Parijs ben of publiceer hem in October-*Forum. Ik* zal niet zeggen dat je me navolgt, maar Otten wel! Heb je daaraan gedacht, o onvoorzichtige? Het terrein in Holland is smal.

Er is veel vóór, maar ook iets tegen deze dialoogvorm. Daarover later meer.

Ik hoop Hennie ook te zien en te hooren over ‘den grooten Eenzame’. Er bestaat een boek: *Der einsame Nietzsche*, dat hier op de boekenplank staat (niet in dit cafétje, maar bij Slau). Moet ik het je opgeven?

Ik zal probeeren nog wat *nieuwe* verzen voor je te copieeren. Maar het valt niet mee; hij is erg huiverig van directe weerklank in Holland. Begrijpelijkerwijs.

Eventueel kan het *laatste* hfdst. van *Het Leven op Aarde* (een epiloog die ergens in de elyseesche velden speelt) in *Forum* vervallen. Maar dan nog...

Hieronder het kwatrijn van Vestdijk becommenteerd:

Depuis longtemps la sauce [hiaat, dus voet te kort] est tarie [bedoelt hij ‘opgedroogd’? Ik denk dat het woord ‘taré’ = bedorven hem voor den geest heeft gestaan] Chez le ministre [dit is inderdaad ‘minister’ (hiaat)] Armagnac de Brie Mais par les soins royaux, à l'impromptu,

Elle [voet te veel ‘Ell*e*’ en niet ‘el’] lui échappe du nez au lieu du cul.

Ik stel dus voor er het volgende van te maken:

> Depuis longtemps la sauce est engloutie
> Par le ministre d'Armagnac de Brie:
> Mais par les soins royaux, à l'impromptu,
> Elle ressort du nez au lieu du cul.

‘*D'*Armagnac de Brie’, inpl. v. ‘Armagnac de Brie’ is trouwens beter, omdat die minister wel van èchte adel zal zijn, al heet hij naar cognac en kaas, volgens de souvereine wil van Vestdijk.

Et v'là. Veel hartelijks onder ons allen.

Je

E.

659. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Tanger, 7 Sept. [1934]

aant.

Beste Menno, Wij gaan dus over-overmorgen weg. Vandaag zal ik nog wat gedichten voor je zien ‘op te nemen’. De geschiedenis v/de copie van *Het Leven op Aarde* wordt door Sl. met juffr. van Dijk of Zijlstra geregeld; wschl. zullen in October en November extra vellen ervoor moeten worden ingelascht. - Vestdijk's *Luke Havergal* was weer uitstekend. Tot later.

Je
E.

660. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensdag. Parijs. [19 September 1934]

aant.

Beste Menno, Ik ben nog 1 dag langer in Holland gebleven, maar heb daarvan geprofiteerd om mijn schoonzuster in Haarlem op te zoeken. Gisteren ben ik dan naar hier teruggegaan. Malraux komt vandaag (per vliegtuig, hij reist niet meer anders!) uit Moskou; ik zie hem vanavond om half 8.

Wil je Jan van Nijlen vragen je de overblijvende stukken van *Ducroo* te zenden en wil je dan zien of je nog wat gebruiken kunt voor Nov. of December? Neem de stukken die jou of Ant het beste lijken, b.v. Zandbaai, als het zoo uitvalt; niet noodzakelijkerwijs de ‘hoerenstukken’. Maar ik vind alles best.

Breng toch wat variatie in *Forum*, bv. neem iets van Jef Last, ook met het oog op de ‘lezerskring’.

Ik schrijf niet lang. Het deed me groot plezier je teruggezien te hebben, en toch - ergens is het of ònze vriendschap ook meer berust op ‘integriteit’ dan op ‘verwantschap’. Misschien ben ik wat overgevoelig geworden op dit gebied, na de eindelooze serie ongelukken. Ik voel mij soms - veel dieper dan jij, veel minder cerebraal alleen-anti-intellectueel, maar dan zoo, dat ik naar Indië terug zou willen gaan. Als Bep er niet was, deed ik het *zeker*.

Vanaf ±25 Sept. tot ±3 October zijn Bep en ik dus allebei bij Maasland in Brussel. Daarna weer hier. Maak er geen te mooie berichten van, ook niet om den goeden Hein te alarmeeren!

Hart. groeten van je
E.

P.S. - Ik zal je binnenkort van hieruit de rest van je correspondentie opsturen, ter completeering van het Ter Braak-Du Perron-*Forum*- etc. - Dossier! Als ik dan nog naar Indië ga...

661. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 19 Sept. [1934]

aant.

B.M. - Daarnet een brief v. Querido dat hij jou de laatste revisie heeft gestuurd. Het beste is dat je die *mij* direct doorzendt, want er is geen 'voorbeeld' bij. Tot 24 Sept. hierheen; daarna bij Dr. H. Maasland, 181 Woudlaan, Boschvoorde-Brussel. Dank.
Je
E.

662. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [21 September 1934]

aant.

B.M. - Ik vertrek straks nr Brussel, ik hoop alvast bij Jan wat op streek te komen. Ben hier geen schot kruit waard en heb geen enkel contact kunnen krijgen met Ducroo. Wou van alle Ducrooën *bevrijd* zijn! Ik stuurde je zoojuist alle verdere brieven; is dit het eind van onze *uitvoerige* correspondentie? Schrijf toch maar bij Jan.
Je
E.
Slau schreef dat hij je in October *graag* zou ontmoeten.

663. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 21 Sept '34

aant.

Beste Eddy Eerst dit: ik ontvang vandaag een aangeteekend gezonden krant uit Moskou, die allerzonderlingste adressen draagt, o.a. ook het jouwe. Van wie kan dat zijn? Er staat rood onderstreept een aardige speech van Johannes Becher in. Graag zoo mogelijk opheldering in dit raadsel!

Heb je de proeven van *Sm. M.* ontvangen? Ik dacht dat we afgesproken hadden, dat ik dit deel maar zou corrigeeren en ik was al druk bezig; maar nu heb ik jou natuurlijk dadelijk met het heele pak verblijd. Het is een kolossaal dik boek geworden! Wat ik nu herlas, *won* meestal; alleen de inleiding tot Jan Lubbes

lijkt me nog altijd niet sterk, wat den vorm betreft; de *eigenlijke* Jan Lubbes valt niet zoo ‘schlagend’ direct in huis. Maar *Ons Deel v. Europa* lijkt me bij uitstek goed. - Over *Ducroo* zal ik schrijven. Ik zal dan het gezondene vergelijken met wat ik hier nog heb voor ev. plaatsing in Forum.

Wat je schrijft over ons ‘wederzien’ lijkt mij juist. Er is in onze vriendschap een element *ongelijksoortigheid*, dat zich waarschijnlijk wel steeds duidelijker zal demonstreeren naar mate we ‘intiemer’ worden. Het hindert mij alleen absoluut niet, integendeel, het is een aantrekkingskracht te meer. Want zoo cerebraal als je denkt ben ik werkelijk niet; ik heb alleen (momenteel) de krachtdadige behoefte de inschakeling van het ‘anti-intellectueele’ weer te verschuiven naar een ander punt dan waarop het zich bij jou manifesteert. Dit is een soort intellectueele drift, ik geef het toe, weshalve de heer Thelen (die tusschen haakjes aan een satyrische roman over nazi-Duitschland schrijft) mij met Unamuno in één adem als Don Quichote betitelt. Door dat steeds verschuiven lijk ik een typische cerebrale intellectueel - wat ik toch niet ben. Op een gegeven moment *springt* de logica en niet alleen op papier; dan zal mijn romantiek beginnen, als ik dan tenminste nog niet verkalkt ben.

Overigens is de verwantschap in ‘integriteit’ een heel groot ding in Holland. Naar aanleiding van een Zondagsartikel over Wagner en Nietzsche, waarin ik W. den ‘Cagliostro der moderniteit’ noemde (met den term van N. dus), heb ik zulke beleedigende, vuile brieven van abonné's gekregen, dat ik nu pas merk, wat zich in het teeken van den zaligen Borel alleen maar koest houdt, om mij bij gelegenheid te ‘grijpen’. Wagner mag dan dood zijn: Bayreuth bestaat nog! Een heer schreef mij, dat ik mijn wekelijksche braakmiddelen nu eens met water moest aanlengen. Een ander individu noemt mijn manier van critiek schrijven ‘dom geschetter en vooral aanmatigend’. Een ander heeft het over mijn ‘gifpijlen’, waar hij nu schoon genoeg van heeft. Etc. Zeer fraaie lectuur. - Iets anders, interessanter, was, dat Kramers zich ook bij mij aanmeldde als een Wagneriaan van 100 karaats; hij zei, dat Nietzsche die heele campagne tegen

W. uit nijd over het geval Cosima had opgezet en (met het beproefde argument van Bayreuth!), dat de breuk met Wagner *bewees*, dat N. krankzinnig begon te worden! Hij was daar niet van af te brengen. Ik heb tenslotte maar gezegd, dat ik mijzelf dan ook *nu al* als volslagen krankzinnig beschouwde en dat hij dus in gevaarlijk gezelschap was.

Ik ben aan de correspondentie Marx - Engels begonnen. Voorloopig (maar *zeer* voorloopig) ben ik althans van Engels nog niet verrukt. Het lijkt mij, dat hij sterk poseert, flink doet en cynisch etc. Maar afwachten. Ik wil als ik alle 4 deelen uit heb, trachten daaraan eens een essay te besteden.

Tot spoedig nader. Deze zal je nog wel in Parijs bereiken. Ik hoop Bep morgen op te kunnen bellen voor een afspraak. Gisteren en vandaag: v. Deyssel 70 jaar! hart. hand

je
M.

664. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Zondag [23 september 1934]

aant.

B.E. Je onverwacht vertrek naar Brussel brengt eenige verwarring. Want ik stuurde op je verzoek de proeven van *de Sm. M.* naar Parijs, benevens een nogal uitvoerige brief over een en ander. Misschien kun je je die stukken laten opzenden? Ik was al aan het corrigeeren geweest, maar was er mee opgehouden omdat je zelf om de proeven vroeg.

Zeg aan Jan, dat ik zijn stukje over J.v.N. nog in Oct. *Forum* heb geduwd. Ik zelf schreef nog een stuk over van Deyssel als jubilaris. Erg onhebbelijk geloof ik.

Vanavond eten we met Bep in de stad en daarna gaan we hier theedrinken.

Beterschap met *Ducroo*! En laat spoedig weer wat hooren!

hart. gr. v.h.t.h.

je
Menno

665. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Boitsfort, Donderdag. [27 September 1934]

aant.

Beste Menno, Dank voor brief en drukproeven: alles is gisteren behouden hier aangekomen en de proeven zijn eindelijk voor goed terug, met een paar slotregels. Wat je me schrijft is voor mij bijna geheel in orde, met uitzondering van de manier waarop je je 'verschuivingen' op rekening van iets anders zet dan juist van je onherstelbaar cerebrale constructie. Maar wat doet dat ertoe? in laatste instantie zijn wij het eens, ook over de verhouding waarin wij zelf tot elkaar staan: de vriendschap. Daar naast verkeer ik op het oogenblik in een staat van vermoeidheid, waardoor ik eigenlijk alles wat intellectueel is zou willen ontvluchten. Dat gaat hier in Boitsfort dan wonderwel; jammer alleen dat het een week duurt en niet een maand bv. De prikken doen ons beiden schijnbaar veel goed. Volgende week Maandag weer Parijs. Ik heb kans op een 'baan' aldaar bij de *Utrecht*; verkeer nog in twijfel, ofschoon het mij in menig opzicht aanlokt. Later meer. Sterkte tegen de domheid en steeds je

E.

P.S. Antwoord voor den braven W.A.K.: Nietszche had zijn aanteekeningen voor *Der Fall W.* al klaar, toen hij *R.W.* in Bayreuth schreef. Dus...!!

666. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Boitsfort, Zondag [30 September 1934]

aant.

B.M. - Dank voor je briefkaart. De proeven zijn sinds eergisteren klaar en weg, Q. heeft ze nu dus. Wij gaan morgen van hier naar Parijs terug. Zou je voor ons een lot willen koopen van de *Luto*? er schijnt een prijs bij te zijn, bestaande uit heenen-terug nr. Indië per K.L.M.! Bep en ik zijn ontbrand van verlangen hiernaar. Schrijf nr. P. en geef op wat het lot gekost heeft: het mag fl. 1. kosten.

Hart. gr. en dank.

Je

E.

667. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 1 Oct '34

aant.

Beste Eddy Je beide briefkaarten kwamen aan; dank. De fraaie resultaten van de leverkuur zijn onomstootelijk - hoorde ik ook van andere zijde! Geluk er mee! En wat heb je aan de ‘Utrecht’ in het vooruitzicht? Dergelijke baantjes kunnen heel geschikt zijn omdat ze tenminste geen spoor van confusie met de litteratuur vertoonen. Hoe kom je aan deze betrekking? Ik zou het in ieder geval maar eens probeeren. - Aan de krant was het vorige week walgelijk druk. Seizoen begint nu pas goed. Toch werk ik nog aan de dialogen. Dezen Zondag heb ik over *Porta Nigra* geschreven. Het stuk bevalt me zelf maar matig. Maar het bundeltje is ook zoo erg inspiratief.

Verder heb ik de proeven van het *Carnaval* nu grootendeels gecorrigeerd. (Ik liet na veel wikken en wegen *Ubu* toch in het Holl. staan, om de toespeling op het volgende niet al te gecompliceerd te maken). Eenigszins benauwd was ik wel, om de herdruk door te lezen! Het is vijf jaar geleden, dat ik het *Carnaval* schreef! Maar gelukkig; ik heb het zonder desillusie gevolgd. Hier en daar zijn er herhalingen, en te abstracte passages, en zoo meer; maar het geheel is voor mijn gevoel nog totaal gaaf en zelfs bij stukken veel actueeler dan in 1929. Dat is toeval, maar het geeft mij toch eenig vertrouwen in de waarde van het betoog. Misschien is dat nonsens, maar het is niet weg te cijferen. Onderwijl heb ik een correspondentie met Klaus Mann naar aanleiding van zijn Brontë-succes. Hij schreef mij nl. over een ev. ontmoeting en ik meende die toen het best te kunnen voorbereiden door hem even precies te vertellen, wat ik van die zusjes Brontë dacht. Hij heeft nu heel sympathiek, maar nog erg ‘ver verwijderd’ geantwoord, waarop ik hem nu nog eens van repliek heb gediend. Er is juist een nieuwe roman van hem uit. *Flucht in den Norden*, die ik je kan zenden, als je je voor den man interesseert. (Ik heb hem dubbel).

Over die ‘cerebrale constructie’ ben ik het nog niet met je eens. Het woord ‘cerebraal’ meen ik nog altijd niet verdiend te hebben. Ik versta onder een cerebraal mensch iemand, die van zijn *ge-*

voel geen noemenswaardigen invloed ondergaat t.o.v. zijn verstand. En dat gaat bij mij niet op. Dat ik ‘verschuif’, is niet een cerebrale constructie, maar de langzame uitmergeling van de verstandelijke contrôle *door* het gevoel; tenminste zoo... voel ik het. Het verschuiven van het partijkiezen kan inderdaad in een eindeloos proces uitmonden, maar het kan ook omslaan in een volstrekt tegendeel. Dat ik cerebraal ben in vergelijking met jou wil ik natuurlijk wel toegeven; maar het gaat hier om de vraag, of ik mij in mijn bewegingen laat leiden door verstandelijke, rationeele motieven, ja of neen. En dan zeg ik positief *neen*.

Morgen zal ik op de krant een *Luto*-lot zien te krijgen. Ik heb er geen idee van, waar ik dan zijn moet.

Ik hoop, dat Parijs je weer naar *Ducroo* zal leiden. Eerlijk gezegd: Wijdenes wacht ik met eenige spanning af. Misschien onthult hij een nieuw zelf aan mezelf!

Vandaag was Bob even op de krant. Hij heeft met Helmut Hirsch gesproken en een operette opgedragen gekregen! Wonderlijk ambacht.

hart. gr. voor jullie beiden, ook van Ant

je

M.

668. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 October. [1934]

aant.

Beste Menno, Het is heel goed mogelijk dat die prikken ons veel goed hebben gedaan; maar op het oogenblik zitten we nog te veel in de herrie om ons naar behooren aan het *voelen* te wijden. Stuur me je stuk over *Porta Nigra*; ik ben er zeker benieuwd naar. Ook naar het *Carnaval* natuurlijk, waarin ik dezelfde opdracht wil hebben (voor 3e keer nu!) van vroeger. Hierbij vast het pampier. - Ik bewonder je energie en je werkkracht. Voorloopig zal je van mij niet veel hooren; ik ben ‘er niet meer in’, weet niet wat ik doen of schrijven zal. Dat baantje bij de *Utrecht* is niet zeker; de heer Timmers Verhoeven moet daarvoor naar Parijs komen om te probeeren het los te krijgen van den directeur hier, die een zekere heer baron Collot d'Escury is; het is

dan ook niet uitgemaakt dat het lukt. En misschien wil ik in ieder geval eerst *Ducroo* afmaken, als ik weer energie heb. Ik schrijf anders Querido vandaag dat ik hem liever zijn geld teruggeef dan het boek half verknoeid en afgeroffeld op den afgesproken termijn in te leveren.

En dan zijn er nog allerlei andere plannen, in verband met Bep's situatie na haar vader's dood. Maar zij weet nog steeds niet waar ze precies aan toe is, dus alles loopt weer een beetje door elkaar. Als ik dat baantje bij de *Utrecht* krijg (en aanneem), zitten we meer dan ooit aan Parijs vast. Krijg ik het niet, dan gaan we *misschien* elders heen. Enfin, dit alles is vaag en zal zeker niet vóór December of Januari a.s. worden opgelost.

Cerebraliteit. - Je bent wèl cerebraler dan ik, zeg je, hoewel op zichzelf niet cerebraal. Maar ik heet (en ben) al heel erg cerebraal, al ben ik vergeleken bij jou misschien een ontzettende primitievert. Hoe nu? en wat is de conclusie in dezen?

Stuur het boek van Klaus maar, al beloof ik niet dat ik het lezen zal. Ik heb lust om *niets* meer te lezen van al de rotzooi die in druk verschijnt. Maar inkijken zegt vaak meer dan genoeg.

Dank voor je bemoeienis inzake het *Luto*-lot.

Verwacht niet te veel van het Wijdenes-portret. In welke stemming zal ik zijn als ik het schrijf? - Misschien stuur ik je eerstdaags een paar stukjes panopticum. En heb je van J.v.N. nu de verdere copie van *Ducroo* gekregen? Je zou me een groot genoegen doen als je een flink stuk in November plaatste; dit met het oog op de financiën en het misschien terug te geven geld aan Querido.

Het zou aardig zijn als in de 2e helft van October Slau, Marsman en jij - en misschien dan ook Greshoff - voor een gezamenlijke ontmoeting in Parijs kwamen. Stuur me Slau over je *Politicus*. [Als II er ook is!]

Hartelijke groeten, ook voor Ant,

Je

E.

P.S. - Ik zie straks Gans. Het is jammer dat hij zoo traag is. Op deze manier verdient hij nooit het geld dat hij noodig heeft om

in Parijs te blijven, en ik kan hem niet *blijven* voorschieten! Het is anders een beste kerel en 100% aardig in zijn gezindheid en bedoelingen.

Parijs, 3 October. [1934]

B.M. - In haast nog deze kwestie: Gans heeft in het geheel 6 stukken geschreven, waarvan ik tot dusver 3 geplaatst zag, nl. '*Vaderlandsloozen*' en '*Paris, mon Village*', in Augustus, en '*Verdwijnen de Parijsche Hallen*?' in September. Kan je informeeren wat er gebeurd is met de 3 andere stukken, die alle 3 in de 2e helft van Sept. verzonden moeten zijn? Het is te hopen dat men ze niet alle heeft uitgesteld tot October! Laat je bewijs nrs. zenden? Dank.

je

E.

Deze briefk. ging niet weg; gaat dus hierbij!

669. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 4 Oct. '34

aant.

Beste Eddy Eerst een bittere desillusie: de Luto bleek al gesloten en vertrokken, toen je verzoek om een lot inkwam. Misschien zou je in Amsterdam iemand een poging kunnen laten ondernemen, want daar is het heele zaakje, meen ik, naar toe verplaatst.

Uit je brief sprak niet veel opgewektheid. Ik begrijp overigens geheel, dat je door al dit heen en weer trekken en zakelijke beslommeringen je concentratie op abstracte dingen kwijt bent. Maar maak *Ducroo* toch vooral af! Ik geloof zelfs, dat je het onder een zekere pressie nog goed zou schrijven, al hangt dat natuurlijk van de aard der pressie af. Zelf heb ik weer eens een bui, dat ik tegen de verdrukking ingroei en erkentelijk ben voor de afwezigheid van de vroegere schooluren. *Deze* drukte laat tenminste een zekere speling voor je eigen dagverdeeling, en daarom kan ik soms een paar uur vrijmaken om voor mezelf te werken. Hoofdzaak is, dat er geen *lange* tooneelavonden zijn, met als gevolg korte nachten; dat verdraagt mijn energie absoluut niet. *Het Carnaval* heb ik afgecorrigeerd. Ik zal de opdracht in je

exemplaar schrijven, maar stuur mij dan het ‘pampier’, waarvan je melding maakte, maar dat niet in de enveloppe zat!

Het cerebraliteitsprobleem hang ik voorloopig aan den kapstok. Alleen nog dit: de menschen, die jou ‘erg cerebraal’ noemen, zijn slechte beoordeelaars, die onder gevoel bij voorkeur *corrupt* verstand verstaan. Ik heb nooit een zuiverder romanticus ontmoet dan jij bent. Juist omdat je cerebrum ook perfect functionneert, is de romantiek des te absoluter en onafwijsbaarder. Morgen zend ik je drukwerk over Marsman en van Slau. Ook Kläuseli gaat dan gelijk weg. Tweede stuk van Slau is minder dan het eerste.

Jan Gr. is door de welingelichte boekhandelaren C. & V. beklaagd van 2 × over één boek te hebben geschreven: eens gunstig en eens ongunstig. Hij is er n.b. in *Het Vad.* op ingegaan en heeft een figuur geslagen, want het was inderdaad nogal gek. Wij hebben sedert vandaag een heer Samuel Lewin in huis, een Poolsch-Joodsch auteur, die hier zonder een cent rondliep; hij zou nu naar Polen vertrekken (waar hij ook niets heeft), maar zijn vrouw moest plotseling geopereerd worden, en naar het ziekenhuis. Hij heeft zich nu hier ingekwartierd op mijn verzoek; het lijkt een bijzonder geschikte, bescheiden en zelfs intelligente man. Zelfs niet voorzien van het emigrantencomplex (hij is ook door de Hitlerei uit Berlijn verwijderd, waar hij al jaren woonde). De situatie is alleen nog wat vreemd.

Ik hoop zeer op een ‘reünie’ in Parijs! Het plan is te goed om niet met kracht te worden gekoesterd.

Gans heeft nog een paar heel goede brieven geschreven. Ze zijn alleen nog niet geplaatst.

Het beste met zaken en niet-zaken, dit laatste achteraan vanwege de historisch-materialistische inslag, die Marx-Engels bij mij teweeg brengt. En de hand, + h. gr. 2 × 2 van je Menno

670. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 4 October. [1934]

aant.

Beste Menno, Hierbij de pagina uit *Carnaval*, die ik vergat in te sluiten, omdat aan het eind van mijn brief Gans opdook. - Tus-

schen dien brief en dezen ging nog een briefkaart. Gelijk hiermee zend ik je Malraux' *Lunes en Papier*, overgetypt; het werk van zijn 18e jaar. Eén grappig ding erin: je hoort er soms den toon van Clappique in. Verder toch meer curieus dan boeiend... Zou je op *Het Vad.* willen nazien of er van 'ons' niet meer dan 3 brieven in totaal verschenen zijn in Augustus? nl. 1 van Bep en 2 van Gans? Bep meent nl. dat zij er ook 2 geschreven heeft. Die van Gans zijn 21 en 22 Aug. geplaatst; je hoeft dus alleen te zoeken van 2 tot 20 Augustus.

Ik heb me rot geërgerd aan een stuk van Anthonin Artaud over *Le Théatre et la Peste*, waarmee de nieuwe *N.R.F.* opent. Quasi diepzinnige, origineele (en daarbij toch zoo knap gedocumenteerde!) zotteklap, dat er eig. maar 2 dingen zijn die het menschdom kunnen redden: tooneel en pest, d.w.z. *na* een crisis daarvan. Tooneel dwingt den menschen nl. om dieper te voelen, om het 'masker der schijnheiligheid' af te werpen, intensifieert het gevoel van de scharen, en meer van dergelijke kul. Er zijn 2 dingen noodig om zulke stukken te schrijven: een grondige oneerlijkheid van den geest en een op zichzelf verliefde warhoofderij (onder het motto van 'poëzie', 'surréalisme' of wat dies meer te voorschijn kan worden gebracht). Verderop een mijnheer Thibaudet, gecondenseerde schoolfrik, die tot meerdere eer van zijn eigen intelligentie 7 blzn. lang uitlegt dat Hugo toch heusch ook wel intelligent was - dit in tegenspraak met al de brave lieden die nu zoo lang straffeloos hebben mogen zeggen dat Hugo een imbeciel was. Die *N.R.F.* is soms ook grenzeloos onbeduidend, ondanks het pretentieuze 'cultureele' karakter ervan.

Van cultureel geproken: Gans zal een panopticum schrijven over het laatste prospectus van de W.B.: 100% Hollandsche cultureele grutterswaar; in ieder detail; iets onovertroffens als braakmiddel voor ons naïevelingen die ons verbeelden dat er tòch nog iets anders in onze lage-landen zou kunnen bestaan. De mijnheer die jou braakmiddelen zoo onaangelengd vond, zou ervan kunnen smullen. Overigens is dat heele verschijnsel: een Nietzsche-Wagner-storm, nù nog, ook alleen mogelijk in

Holland, vrees ik, en typisch een van die gevaren waarop ik je wees toen we in het tuintje zaten van *Het Wachtje* (ex-politiepost)!

Hoe gaat het tegenwoordig met den heer Beierle? - Klausje Mann is, neem ik aan, toch wel heel erg een gelikt klootje, en heeft ongelijk gehad met niet aan de planken vast te kleven, waar zijn ziel nog zoo krachtig aan 'haakt'.

Ik ga vandaag probeeren wat te schrijven, zooniet aan *Ducroo*, dan aan wat anders. Houd in ieder geval een aantal blz. voor me open in November-*Forum*. Ik ben benieuwd naar de opbrengst van October. Weet je dat J.v.N. bijna blind is? (heeft J.Gr. je dat niet verteld, geschreven, of hoe dan ook?) Jij bent de eenige van mijn vrienden - met Malraux op zijn manier - die niet door het lot wordt beproefd.

Houd het zóó, zoolang het niet ten koste van te veel gaat.

Hartelijk je

E.

Is Slauerhoff's roman nu heelemaal afgedraaid? Dat zou *idioot* zijn: 61 blzn. opeens. In *ieder* geval (ook als het boek eerder moest uitkomen) zou 2 × 30 blzn. het beste zijn geweest, dus in Oct. en November.

671. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 5 Oct. '34

aant.

B.E. Daareven lees ik in de *N.R.C.*, dat de correspondent van die krant te *Madrid*, Menagé Challa, overleden is. Zou je naar dat baantje niet solliciteeren? Je hebt door je 'verleden' als corr. van *Het Vad.* nu een aanbeveling en ik wil graag verschillende personen van het 'concern' voor je afloopen. *Schrijf omgaand even*! En solliciteer, als je er zin in hebt, ook omgaand. Ik zal in ieder geval v. Blankenstein opzoeken, met wien ik toevallig onlangs in correspondentie was.

Gisteren verzond ik een brief aan jou, vanmorgen kwam de jouwe. Ik heb de brieven in *Het Vad.* nog niet kunnen nazoeken. Maar er is met die laatste brieven van Gans gesold, omdat er teveel copie was. Twee staan steeds maar gezet. Ik zal er mor-

gen weer eens werk van maken. (Overigens niet voor de eerste maal!).
Verder wacht ik nu op je zendingen, want deze moet snel weg vanwege het vacante ambt. Van Beierle merk ik gelukkig niets meer.
Wat je me over J.v. Nijlen schreef, verraste me volkomen! Wat is de oorzaak van deze blindheid? En is het definitief? Ik kan me J.v.N. eigenlijk niet ziek voorstellen. Wat een beroerde historie!
Slau is inderdaad inéén afgedraaid (maar met pagina's extra!) Het boek moest uit. *Forum* is nu 134 pag. Maar het nummer is er nog niet.
Tot nader. Schrijf spoedig. hart. je
M.
in haast

672. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 6 October. [1934]

aant.

B.M. - Bezit jij nog dat nr. van *Activités* waarin mijn Fransche stukje over de Liepmann-zaak voorkwam? Zoo ja, zou je het mij omgaand even willen zenden? Je krijgt het terug, maar ik kan het hier onmogelijk meer vinden, het schijnt dat blad, mevrouw, winkel en alles opgedoekt zijn. Bij voorbaat dank,
Hart. gr. van je
E.
Ben weer aan het werk, hoewel nog niet aan *Ducroo*.
Kan je me ook *Forum* van April '34 sturen?

673. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [7 October 1934]

aant.

Beste Menno, Ik begin er langzaam weer ‘in’ te komen! Maar in de eerste plaats dank voor het gezondene. Je stuk over Henny is me erg meegevallen, alleen het begin, over den volksmond, was wat O.H. De stukken van Slau vielen mij niet mee, en zeker niet het tweede. Het is duidelijk: hij *wil* je genieten en waardeeren (en mijn essays ook) en hij *kan* er eig. niet mee overweg. De dichter steigert.

Je commensaal heeft voor een joodsch auteur een ongepast vervaarlijke naam (ondanks de nieuwe spelling en de vrouwelijke vorm waarmee hij zich tevreden stelt). Maar dit komt misschien van de poolsche nuance. Zou je niet, terwijl hij toch bij je is, kunnen ontdekken of hij dapper is? zoo maar, pour le plaisir de voir un nom se démentir ou tenir debout.

Ik lees het dagboek van Violette Nozière, die eerstdaags voorkomt. Ik heb daarover en over andere dingen aanteekeningen gemaakt. En ik stel je *dit* voor: vanaf November mij een soort kroniek te geven in *Forum* met deze 'ideeën' van mij, in de kortste vorm. (Iets als het dagboek van Maurice voor Vlaanderen, als je wilt, maar ik hoop: gevarieerder en beter.) Ik heb een hoop te zeggen en voor langere essays voel ik mij ook te zeer 'voortgejaagd'. Sommige van deze aant. kan je zelf bestemmen voor het *Panopticum*. Ik heb een schitterend citaat van Victor Jacquemont (in een brief aan Stendhal, waarin hij zich verdedigt tegen St.'s aantijging dat hij 'afgunstig' van Napoleon zou zijn); de toon is bizonder goed, en afdoend tegenover het canalje dat den dictator aanbidt ook als hij de vorm van een Hitler aanneemt.

Ik wou mijn 'ideeën' opschrijven op papier van dit formaat en je telkens een pakje sturen. Zet dus alleen wat van *Ducroo* als ik hiervan niets stuur en geef me in Nov. bijv. een blzij. of 6, 7 voor de eerste zending. Die kan ik je vóór 12 October zenden. Wil je dit niet, geef dan een flink stuk *Ducroo* in Nov., aangezien December een novellen-nummer is. Kan je daarvoor niet een goede, korte inleiding schrijven (van 1 blzij, 2 maximum), met het oog op de stomme voorliefde voor romans van het publiek, en waar deze uit voortspruit? Traagheid van geest om zich in iets wat kort en scherp gezegd wordt in te denken, luiheid ook om gederangeerd te worden als men er net eindelijk in is.

Wat je van mijn romantiek zegt, klinkt me nu als een compliment. In dezen zin genomen doet het mij denken aan een gezegde van Bep, vroeger toen we elkaar nog maar weinig kenden: 'Alle aardige menschen zijn romantisch'. - Ook over deze ro-

mantiek, en wat men zoo noemt, zou ik eenige opmerkingen ten beste willen geven, bij gelegenheid.

Ik heb nu: over Kloos en Van Deyssel als oude heeren - een anecdote over kinderfantasie, féroce onder een air van onschuld! - over briefpapier en voordrachtkunstenaressen. - Ik krijg er bij: over de laatste *N.R.F.* (Arthaud en Thibaudet) - over Violette Nozière - misschien over de policier-gangster Mariani - over Jacquemont en Napoleon, en wschl. nog wat. Schrijf *omgaand* of het goed is, met het oog op de 'copie'.

Ik stuur je Arthaud maar niet; het is te stom! Wel *Lunes en papier*, en dan een italiaansch artikel over de hollandsche lyriek, van Antonini, dat je misschien voor de curiositeit in *Het Vaderland* kunt citeeren. Iemand die italiaansch kent en de gewenschte stukken ervan vertaalt, vind je wel.

Ik moet er je echter bij zeggen dat behalve voor Jan Gr. en mijzelf, alles zoowat uit mijn koker komt - minus een paar vergissingen ook, o.a. waar Antonini Nijhoff een soort rhetorica à la Gossaert verwijt.

Gans heeft een panopt. gemaakt over de meer-dan-botte toon van het prospectus van de W.B. Vandaag kreeg ik van Endt een present-ex. van *De Schoone Jacht* (z.g. prachtuitgave), met ingesloten brief. Nogal zielig; die kerels denken *heusch* dat zoo'n boek heel mooi is. Maar dat Van Schendel het ook zoo mooi vindt is òf een vrome leugen van V.S. òf een brutale leugen van Endt, want volgens Jan was V.S. woedend toen hij het gewrocht in Sestri ontving. - (Niet dat de houtsneden van zijn vriend Essers voor de *Zwervers*, waarvan hij de oudste althans wel heeft goedgekeurd, ook maar een snars beter zijn, maar soit.)

Ik staak dit gepraat nu. Graag het stuk van Antonini en de brief van Endt terug. Hartelijk gegroet, ook door Bep.

Je

E.

P.S. Aanget. papiers d'affaires gaan dus morgen (Maandag).

2.

Daarnet kwam je brief over het Madrid-correspondentschap en bracht ons in hevige beroering! De vraag is: wat beteekent het als werk en als ‘positie’ (vast salaris?). Kan je dat informeeren en me zeggen bij *wie* ik solliciteeren moet; misschien doe ik het dan omgaand. Vergeet niet dat we ons toch hevig zullen moeten inwerken, daarbij komt dan: haastig opbreken van hier, in Madrid iets zoeken, spaansch leeren (waar toch zeker 3 à 4 maanden mee heengaan), etc. - zoodat het wel 4 maanden zal duren voor we er behoorlijk in zijn. En daarna? Zal ik dan *Ducroo* en het volgende boek niet per se als ‘afgeschreven’ moeten beschouwen, in den dramatischen zin? Maar goed, als ik daarvoor dan ook iets vasts heb, is het natuurlijk de moeite waard. Anders komt het neer op ontzettend veel heibel voor een roemlooze mislukking. Laat even je gedachten hierover gaan en licht mij per keerende post in.

Dank voor alles,
hartelijk je
E.

674. *M. ter Braak aan E. du Perron*
[8 Oktober 1934]

aant.

B.E. Ik kan dat nummer van *Activités* nergens vinden. Ant en ik hebben het huis met bezemen gekeerd, maar het komt niet voor den dag. Hoewel ik zeker weet, dat het ergens ligt! Als het nog opdaagt, stuur ik het je direct. *Forum* April zal ik laten toezenden. Heb je dit *dikke* Oct. nummer ontvangen?

Ik stelde ook Bob in kennis van de Spaansche vacature. Hij zou jullie daarover schrijven. Zijn vrouw was eergisteren bij van Blankenstein en schijnt zeer optimistisch terug te zijn gekomen. Alleen: ook dit wordt weer beroerd betaald.

Panopt. van Gans ontvangen, lijkt me zeer geslaagd.

De Pool bloeit op. Hij is zeer discreet en heeft een zeer aardige conversatie over essentieele dingen.

hart. gr. voor jullie beiden ook van Ant
je
M.

675. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Dinsdagavond. [9 oktober 1934]

aant.

Beste Menno, Wat je morgen ook antwoorden mag - want ik wacht op je brief - 2 dingen zijn al zeker. 1°. Ik ga niet naar Spanje. Als Bob die plaats krijgt, tant mieux. Bovendien schreef je: 'ook dat wordt beroerd betaald', dus...

2°. Ik ben toch niet 'rijp' voor de beloofde aanteekeningen. Hoogstwschl. ga ik weer aan *Ducroo* werken, ofschoon ik Querido al schreef. Ik voel me iets beter! -

Nu iets dat niet vaststaat, maar dat mij steeds meer obsedeert: ik ga wschl. Perzisch leeren om, als ik het ken, naar Perzië te gaan. Ik heb een *behoefte*, naar zoo'n land te gaan en de rotzooi in Europa te verlaten. Het schijnt dat hier een staatscursus is, waar je bijna gratis kunt leeren; ik moet nog informaties inwinnen, maar doe dat overmorgen. Bep voelt er ook alles voor en wil Perzisch mee leeren. Je weet niet wat voor mogelijkheden zooiets opent! Tolk, geheim agent, vertaler van Perzische teksten, etc. [Om nog niet te spreken van correspondent van het *Vaderland*!]

Dus, wat *Forum* betreft: geen aanteekeningen vóór Januari of Februari a.s. en wèl graag een flink brok *Ducroo*. Ik kan dat geld in Nov. erg goed gebruiken; ik heb Gans nu alles bijeen fl. 180. - voorgeschoten, waarvan hij (mede door het slechte plaatsen bij *Het Vad.*) maar fl. 35. - terugverdiend heeft. Alles komt wel terecht, maar zulke dingen kunnen wij ons nu toch slecht veroorloven. [Gans gaat overmorgen nr Holland terug.]

Dank voor het zoeken naar *Activités*, en tant pis als je het niet vinden kan. Ik kreeg inderdaad het dikke *Forum*-nr. Je 2 panopticums zijn 100% geslaagd. Het stuk van Jan Gr. over Jan v.N. was bizonder aardig, verder was het verhaal van 'Jan van Gelder' heel goed, hoewel op z'n amerikaansch. [marxistisch-goedkoop-bitter-realisme (made in U.S.A.)] Waarom hield je dit niet ook voor het novellen-nr? De verzen van Slau zijn best, vooral *Konakry*, dat héél goed is. En de Vlamingen vallen me altijd weer mee, ondanks al hun onhandigheden. Alleen het stuk van Urbanus was weer beneden alles: een schoolopstel van den goe-

den leerling die de ‘stof’ braaf heeft doorgeslikt. Net goed om als inleiding in een schooluitgaafje van Ruusbroec te zetten; en dit steekt fier het hoofd op en noemt zich ‘germaansche geest’. Pauvre abruti, va! - maar in zekeren zin lijkt het op het stukje over de zusters Brontë van Klausje. (Tusschen haakjes: de zusters Brontë zelf zijn best, het is zijn stukje dat zoo aan het H.B.S.-blaadje doet denken.) - Het fragment uit *Ina Damman* viel me weer niet mee; er zit toch typisch een hollandsche ouwehoerigheid in, om van de ook nogal typische jeugd des lateren ‘knors’ niet te spreken. Maar misschien word ik door het complete boek stormenderhand veroverd. Ik wacht ook nog steeds op *Vrouwendienst*.

Ik ben nu, net als jij, Marx aan het bestudeeren: een heel goede keuze, schijnt het, die bij de *N.R.F.* gemaakt is. 's Mans Duitsch laat me koud, en evenzoo zijn complete werken: de 2 of 3 dingen die ik compleet van hem probeerde te lezen (of las), verveelden me nogal sterk.

Morgen schrijf ik hier misschien nog wat bij, na je antwoord. Voor vanavond gegroet door je

E.

Lees *Gandhi* door S. Tagore: ‘destruction d'une légende’, enz. Misschien mooi voor een preek. Bij de *N.R.F.* vragen.

676. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 9 Oct. '34

aant.

Beste Eddy De zaak Spanje is door jullie al verworpen, hoor ik vanmorgen telefonisch van Freifrau de Roos-von Falkenhayn. Achteraf vermoedde ik wel, dat jullie er niet op in zoudt gaan; want het blijkt inderdaad, dat het baantje slecht wordt betaald, en als ‘stukwerk’. Bob schijnt nu een kansje te maken. Maar *veel* kans geef ik hem nog niet!

Die heer Lewin ontpopt zich steeds meer als een werkelijke ontdekking. Zonder eenige acteursinstincten [iemand, die waarschijnlijk veel beter *praat* dan *schrijft*. Tot dat type lijkt hij mij te behooren.]; een ‘honnête homme’, en misschien wel een Jiddische calender. In ieder geval een prima huisgenoot en zeer in-

telligent in het gesprek. Hij zou ook jullie zeker heel goed bevallen. Wat zijn moed betreft: hij is zeker bijzonder karaktervast, en is ook al eens ter dood veroordeeld geweest in (tsaren) Rusland, begenadigd en *daarom* naar het front gezonden in 1915, bij het transport uit een pleeraampje gesprongen en aldus aan de Russen en den oorlog ontsnapt. Maar met al zijn avonturen is hij allerminst een avonturier.

Het idee van de aanteekeningen voor *Forum* lijkt mij opperbest! Hoe wil je die stukken noemen? Ook iets voortgejaagds? Het lijkt me absoluut geschikt voor jouw temperament. Dus zend spoedig! Ik geef Vestdijk en Vic dan wel bericht van de zaak.

Dank voor *Lunes en Papier*. Hoop er spoedig tijd voor te hebben. Antonini nam ik mee naar de krant.

De Schoone Jacht heb ik inderdaad op het formaat en de typografie in *Het Vad.* 'een standje gegeven'. Het is nogal erg leelijk! Van van Schendel krijg ik overigens den bedenkelijke indruk, dat hij heel langzaam wat kindsch wordt. Men zal dat niet zoo gauw merken, omdat zijn superioriteit ook al wat in die richting ligt; maar een paar feuilletons, die hij voor *Het Vad.* schreef moest ik werkelijk hier en daar stylistisch *verbeteren*! Om het onnoozele er uit weg te krijgen.

De dialogen vorderen. Vooral de derde dialoog wordt, vreemd genoeg [de dialoog relativeert eenerzijds, maar *vuurt* anderzijds ook *aan*! De een durft meer zeggen, omdat hij weet straks te zullen worden tegengesproken.], *positief* van toon en agressief, juist doordat twee menschen elkaar afwisselen. Maar ik schrijf er eerst nog wat aan door, eer ik ze laat lezen.

Ik moest vandaag over het boek van de Raaf over Kloos schrijven. Een *prul*! Ik val dus om van de slaap.

hart. gr., ook van Ant voor jullie beiden je

Menno

Forum gaat vandaag weg. Klausje zal ik ook inpakken, hoewel ik zware vermoedens tegen zijn arbeid heb, bij inkijk! Op mijn laatsten brief (o.a. over Cocteau) heeft hij als een *onbenul* geantwoord. Hij werkt daar met het woord 'zauberhaft', voor Cocteau wel te verstaan.

677. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 11 Oct. [1934]

aant.

B.M. - Daarnet je brief. Als het voor jou beter uitkomt om aant. te publiceeren, schrijf dan *omgaand*, want dan kan ik je toch nog wat zenden (er ligt een pakje klaar). Je hebt de copy van de 15e. Anders *Ducroo*, dat bij je ligt. - Een briefkaart is genoeg.

Hart. groeten van je

E.

Misschien staat op dat hoofdst. niet ‘Balekambang. Zandbaai’, maar een cijfer: IV, denk ik.

678. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 12 Oct. '34

Beste Eddy Dus toch Tahiti! Zij het dan in de vorm van Perzië, en misschien een positie bij de Anglo-Persian! Ik hoop voor jullie, dat de mogelijkheden niet tegenvallen; het *kan* zeker een voordeel zijn een taal te kennen van een land, dat petroleum oplevert en dat niet ‘in den loop’ ligt. En toch geloof ik, dat je zelfs in Perzië je ‘Europeesch noodlot’ niet zult ontloopen. Hoe het ook zij, veel succes gewenscht met je pogingen! Reisbrieven voor kranten zitten er zeker in.

Ducroo zal ik hier nazoeken en zien, wat mij het best lijkt voor *Forum*. Maar eerlijk gezegd, die aanteekeningen zou ik nog liever hebben dan een romanfragment! Tenslotte heeft de lezer je roman later in zijn geheel in handen, terwijl de aanteekeningen heelemaal in het tijdschrifttempo passen. Deze vorm, een ‘dagboek’, leek me ook zeer geëigend voor je stijl! Zie dat je nog wat zendt. - Ik had J.v.N. nog niet om de copij geschreven, omdat hij ziek is en ik hem niet wilde lastig vallen, nu ik zelf nog een stuk *Ducroo* heb liggen. Nu het om een verloren blz. te doen is, zal ik hem dadelijk even via Greshoff trachten te bereiken. Die kan het dan ev. in orde maken, als J.v.N. zelf niet gehinderd mag worden.

Mij bevielen van Slau's poëzie vooral de *Hebriden* en *Billet Doux*, hoewel ik ook de andere gedichten uitstekend vond. Urbanus is detestabel Costeriaansch; ik hoop, dat zijn medewerking hoogst

sporadisch zal blijven! Dat je door *Ina Damman* stormenderhand zult worden veroverd, lijkt me niet waarschijnlijk. Het fragment in *Forum* was zeker een van de mindere gedeelten, maar er zitten in het geheel toch meer van die realistische passages. En toch lijkt het mij een ‘goed’ boek van Vestdijk, terwijl het bij stukken werkelijk *heel* goed is. Maar een feit is, dat hij als romancier een klap van den Holl. molen beet heeft, en zelfs de gezelligheid niet schuwt. Hij zal je nu wel al een *Vrouwendienst* hebben gezonden.

Ik schiet in de corr. Marx-Engels niet op. Het boeit lang niet overal, en bovendien heb ik te weinig tijd.

Gandhi heb ik besteld, onderwerp is prachtig voor een preek. Gans moet hier al terug zijn, maar hij belde nog niet op. Nu heeft hij nog dat stuk niet af! Ik geloof, dat hij òf ziekelijk conscientieus of ziekelijk sloom is. Maar misschien wordt het nu ook een meesterstudie, waar Jef c.s. van zullen sidderen.

hart. hand van je

Menno

679. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandag. [15 Oktober 1934]

aant.

B.M. - Die vervelende Jan heeft nu J.v.N. gezegd om *jou* alle copy v. *Ducroo* te zenden; van het weggeraakte blaadje zei hij niets. D.w.z. dat ik weer een heele tijd wachten moet. Wil je nu J.v.N. zelf aanporren (Rue Rodenbach 112), als hij niets zendt en daarna (als je de boel hebt) mij *direct* dat blaadje sturen? Ik zit op heete kolen! Hart. groeten van je

E.

Wil je op de krant nazien of er nòg een stuk van Gans is? Er zijn er nu 2 geplaatst, er moeten er 3 zijn.

680. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandag. [15 Oktober 1934]

aant.

Beste Menno, Gelijk hiermee zend ik je mijn losse velletjes. Een titel heb ik er nog niet voor, maar dat komt nog wel, op de proeven.

Voor December wou ik je een erg mooi panopticum sturen, of

komen er geen panopticum-stukken in dat nummer? Schrijf mij dit omgaand want dan lever ik het je nog voor November (voor Januari zou het te laat zijn).

Ik veronderstel dat je Jan Gr. mijn verzoek om dat blaadje hebt overgebracht? Maar Jan Gr. is *soms* verdomd nonchalant met de dingen, en ik hoop toch erg dat hij (of J.v.N., die veel beter is en met één oog nog best zien kan) dat blaadje *spoedig* opzendt, als het er is.

Ik zie al aankomen dat er van *Ducroo* niets meer geplaatst wordt, wat mij toch onjuist lijkt na het hééle *Celibaat* en het hééle *Leven op Aarde* bijv.! Enfin...

Ik schreef Jan Gr. over een organisatie, en vroeg hem jou mijn brief door te zenden om het niet over te moeten doen. Schrijf me wat je ervan denkt, als je mijn brief gelezen hebt.

Gisteren had hier revolutie plaats moeten hebben, - eig. eergisteravond al. - Ik kreeg *Vrouwendienst* van Vestdijk.

Onder ons gezegd, ik vind deze poëzie hoe langer hoe meer onleesbaar, en als er veel bij elkaar staat bepaald onverdragelijk zelfs. Ik heb 80 blzn. berijmde raadseltjes geslikt, ça suffit pour un an! Dan vind ik *Porta Nigra* toch 10 × 'aangenamer'!

Tot zoover, voor heden. Hartelijk gegroet door je

E.

681. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 16 Oct. '34

aant.

Beste Eddy Je aangeteekende zending kwam vandaag aan en is nu al door naar Vic. Zeer geslaagd en bijzonder 'in vorm'! Veel raker dan Maurice. Bedenk dus nog een titel. - Vandaag hoorde ik van Hein, dat je *Smalle Mens* uit is; hij had hem natuurlijk gesignaleerd bij Mayer, ik was nog niet zoo gelukkig. Je schijnt tegelijk met Jef Lasts *Zuiderzee* te zijn verschenen. Ik hoop op een exemplaar binnen enkele dagen! Want ik *lijd* vandaag onder *Oriënt Express* van den Balkanees, dat alleen iets minder slecht is dan *Eroica*, omdat hij 'er geweest is'. Verder dezelfde kul. In zijn voorwoord begint hij met zichzelf met Karl May te vergelijken! In het Dec.-nummer komen geen panopt., dus stuur het desbetreffende nog voor Nov.! Wat *Ducroo* aangaat; er is toch nog

gelegenheid genoeg, eer het boek verschijnt? Natuurlijk is het onjuist, als het bij *Celibaat* en *Leven op Aarde* zou worden achtergesteld, maar dat zal ook niet gebeuren. Het plaatsen van het laatste als *geheel* was trouwens geheel een quaestie van practische omstandigheden. Maar wees niet ongerust.

Van Jan. Gr. nog geen nader bericht. Ik wil J.v.N. nog wel eens aansporen, maar hij schijnt er nog altijd beroerd aan toe te zijn, dus resultaat? Ook de rest van *Ducroo* kreeg ik nog niet van hem.

Brief van Gans over *Herfst in Parijs* staat vandaag in de krant. De poëzie van Vestdijk in *Vrouwendienst* lijkt mij een barre *verstarring*. Ik heb nog niet alles gelezen, maar een gedicht als *De Parasiet* lijkt mij hier niet te vinden. Ik voorzie, dat binnen een jaar de Forum-redactie springt, als V. zoo doorholt naar de 'litteratuur'. Zijn criteria worden steeds beperkter, ik heb zoo nu en dan al lichte voorposten gevechten met hem. De reuk alleen van 'litteratuur' (en vooral bij iemand, die beter waard is) maakt me draaierig. Het schijnt een machtige magneet te zijn! - Ja, *Porta Nigra* is als geheel veel en veel 'aangenamer'! Hier heerscht tenminste nog een toon, die tegen de litteratuur *tracht* in te klinken, ook al lukt het zelden.

De Pool is nog steeds bij ons gelogeerd. Ik apprecieer hem hoe langer hoe meer. Maar wat er van hem en zijn vrouw worden moet in deze afzichtelijke nieuwe diaspora mag de hemel weten. Querido wil zijn roman niet uitgeven, want hij vindt hem niet gelikt genoeg geschreven; wat *ik* er van las is inderdaad niet *mooi*, maar zeker belangrijk, belangrijker dan Klausje Mann, dien hij *wel* uitgeeft. Ja, deze heer Querido is een uitgeslapen zakenman en steunt de emigranten alleen, wanneer zij zoo blijven schrijven, als zij in het *Berliner Tageblatt* van weleer schreven!

Den avond passeer ik verder met *Orient Express*. Deze is lang en dik, en alleen *mijn* tempo is bijzonder snel. Het zal nog opgevoerd worden, vanavond. hart. gr. ook van Ant voor jullie beiden je

Menno

Antwoord even op die enquête! Het idee is van Hein.

682. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [16 Oktober 1934]

aant.

Beste Menno, Gisteren kreeg ik *De Sm. Mens*; hebben ze hem jou ook gezonden? Ik vroeg voor Hein het ex. van *Het Vaderland*, d.w.z. om het hèm speciaal te adresseeren, want ik kreeg maar 6 exx., en met de dokters (Maasland) en zakenlieden (T. Verhoeven) die ik hiermee danken moet, ben ik daar meteen doorheen! Ik gaf jou apart aan Q. op.

Ik ben erg benieuwd naar je preek hierover, en geloof je in deze netelige taak een beetje te kunnen helpen. Ingesloten een merkwaardig document, door een duitsche émigré geleverd (die net in Holland was! zegt men) naar aanl. van die MSS. tentoonstelling met illustraties. Wat hij van mij zegt lijkt mijzelf ongelooflijk subtiel. Is het niet een prachtzet voor jou, ik bedoel: een prachtaanloop, om met een contra-analyse van dit document te beginnen, het te citeeren, enz. al had hij alleen maar gezegd: ‘tusschen deze allen een vreemde’! (aanknoopen: die fameuze gallische geest) - maar wat ook zoo mooi is, is die historie van die wetten, die uit ‘masochisme’, toch tevens ‘dwarsbalken’ zijn; enfin, *de Smalle Mensch*, in één woord! - Het lijkt me nogal amusant voor jou, om zoo te beginnen, maar stuur me het document terug, want ik ben er ontzaglijk aan gehecht! Schrijf me vooral ook wat je van mijn aant. denkt. Ze zullen weleens van toon veranderen; soms meer verhalend zijn, soms meer bespiegelend. Maar ik kan er geen titel voor vinden. ‘Invallen en Reflexen’ - of ‘Reacties’ - ik wou graag wat origineelers. Komt later wel, hoop ik.

Moet je mijn panopt. in November of kan in Dec. ook nog wat staan?

Hartelijk je

E.

P.S. - Vandaag ga ik me laten inschrijven op de perzische cursus.

683. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [17 Oktober 1934]

aant.

B.M. Morgen antwoord ik op je enquête. J.v.N. laat zeggen dat hij geen letter copy van *Ducroo* meer heeft; maar in dat geval *heeft* hij je (misschien op mijn verzoek) de copy al gezonden! Wil je nog eens precies nazien wàt jij hebt. Het hfdst. dat ik bedoel is wschl. IV; begint met: 'De Zuidkust van Preanger; een baai, een eenzaam eiland'. Heb je de copy *niet*, schrijf dan zelf *omgaand* aan J.v.N. (niet aan J.Gr.)!

Je
Eddy

Moet (of mag) Bep ook op de enquête antwoorden?

684. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Donderdag [18 Oktober 1934]

aant.

B.E. Ook ik kreeg vanmorgen bericht, dat J.v.N. geen copy van *Ducroo* meer in zijn bezit heeft; *mij* heeft hij niets gezonden, dus het moet m.i. of bij jou of bij Querido zijn!

Ik heb hier: IX (De school en Baur), X (Eind v.h. kind), XI (De jonge Indiesman), XII. (Dit zijn de oude titels).

Als Bep op de enquête wil antwoorden: *graag*! Er zijn al een paar antwoorden binnen: Theun, Anton v.D., Henri v. Booven en Vestdijk, die blijkbaar als de weerga in de vulpen zijn geklommen. Het kan mooi worden!

Heb je mijn brief ontvangen? hart. gr. je
M

Sm. Mensch gekregen, helaas ingenaaid en (uiteraard nog) zonder opdracht! Ziet er goed uit, vind ik, wat roman-achtig alleen. Maar wat *dik*! Ik hoop met het manuscript de kroniek te kunnen beginnen.

685. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag. [18 Oktober 1934]

aant.

B.M. - Die enquête is allesbehalve helder gesteld en de 2 vragen zijn eig. dezelfde. Maar morgen stuur ik antwoord + het panopticum. (Ik had wel stof voor 4 panopticums, maar soit.) - Ge-

lukkig dat je de aanteekeningen goed vond; ik zal nu overgaan tot uitwerken van wat ik schreef gedurende Stavisky. De copy krijg je dan in December. - Voor Q. moet ik *beslissen* (in Dec.) of ik *Ducroo* geef of niet. Zal wel lukken. - Ik schrijf vandaag aan J.v.N. over die 'weggeraakte' copy, dus hoef jij het niet te doen. Maar kijk nog even precies na òf hij jou die copy niet al eerder zond, want hij is nogal precies in gewone omstandigheden. - Het stukje van Van Uytvanck voor Nikli is fraai. Zeg Vestdijk dat ik spoedig antwoord, als ik het kwatrijn van Pia terug heb, aan wien ik het nu zond. Ik verwacht het iederen dag. Kan je me *Orient Express* na lezing ook nog even sturen? Kan ik je plezier doen met een geb. ex. *Dumay*? want we hoeven het hier niet dubbel te hebben.

Hart. groeten van je

E.

Schrijf Q. als je *S.M.* niet gauw krijgt.

686. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [19 Oktober 1934]

B.M. - De copy is terecht! Het blaadje lag zelfs dubbel, in het pak dat J.v.N. mij heden zond. Ik stuur je nu dus de heeleboel toe, zoodat jij nu *alles* hebt wat er van *Ducroo* nog gepubliceerd worden kan in *Forum*.

Bep zal probeeren op de enquête te antwoorden, maar belooft niets. Ik zal haar er toe aansporen.

De ingenaaide *Smallemensch* is beter dan de gebondene, omdat de bladspiegel niet alleen compact maar eig. te groot is, wat in de geb. exx. des te meer opvalt door de glad afgesneden randen (holl. wansmaak). Maar eventueel zal je van Q. wel een geb. ex. krijgen, als je hem er persoonlijk om vraagt. Of koop er een om de zaak te steunen en geef het ingenaaide dan aan iemand cadeau: je Poolsche auteur bv.! Ik ben zéér benieuwd naar je bespreking.

Marsman is bedlegerig en dùs in Utrecht terug, gaat weer naar Berlijn terug als hij opgeknapt zal zijn. Varangot moet, op verzoek van Coenen, over mij als essayist schrijven in *Gr. Ned.*

Ook dààr ben ik benieuwd naar, al verwacht ik er niet zoo erg veel van, na zijn stuk over je *Politicus*. Maar hij staat ‘vrijer’ tegenover mij.

Et v'là. Tot later dus maar weer.

Je

E.

Ik heb Q. gevraagd het recensie-ex. van *De Sm. Mensch* voor *Het Vad.* speciaal aan Hein te adresseeren. Als dat niet gebeurt, laat hij mij dan even waarschuwen.

687. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [19 Oktober 1934]

B.M. Hierbij 2 panopticums. Zet er liefst iets tusschen. Ik had ze misschien beter kunnen maken, maar had nu te veel haast, dus neem ze zóó voor lief. Ze zijn bovendien als ‘échantillons’ ook zóó van waarde.

Het antwoord voor de enquête volgt. Daar is toch geen haast bij, gegeven de datum van 10 Nov. Maar morgen of overmorgen zend ik het.

Hart. gr. van je

E.

688. *M. ter Braak aan E. du Perron en E. du Perron-de Roos*
den Haag, 23 Oct '34

aant.

Beste Eddy en Bep In de eerste plaats mijn bijzonderen redactioneelen dank voor de antwoorden op de enquête! Het antwoord van Bep is werkelijk uitstekend, dat van Eddy vond ik minder; eigenlijk niet in zijn toon, aarzelend en ‘verwijzend naar iets anders’. Liever had ik iets fulminanters! Het gepeupel van Robbers tot Houwink antwoordt ook, natuurlijk. Er zijn prachtige Querschnitt-antwoorden te maken; ik denk, dat ik Bep met Ina Boudier-Bakker (of met Henr. Roland Holst) in één avondblad zet...

De Smalle Mensch behandel ik volgende week in de kroniek. Ik zie er eerlijk gezegd tegen op, om de bekende beweegredenen. Maar er schieten me toch nu al verschillende motieven te binnen, die ik juist in de krant wel eens wil aanroeren. - Bij de her-

lezing trof mij de juistheid van Malraux' opmerking over mijn manier van polemiseeren in den *Politicus*. Ik heb het gevoel, dat ik zijn vermoeden in deze nieuwe dialogen realiseer. Rudi v. Lier, die nu bij Huizinga studeert, was eergisteren hier en betoonde zich vooral geestdriftig over *De Calender en de Notaris*! - Ik lees onder het werk door de brieven van *Bakoenin* aan Herzen en anderen. Een heel andere, menschelijker toon dan in de correspondentie Marx-Engels; maar dat de laatsten het moesten winnen en veel 'knapper' waren, wordt uit deze vergelijking ook duidelijk! Verder heb ik Kropotkin uit de K.B. meegesleept. Marx schijnt Bakoenin overigens bepaald *vuil* behandeld te hebben.

Wat scheelt Marsman? Ik heb nog niets van hem gehoord. Zou hij bezoek apprecieeren? Dan ga ik eens naar Utrecht.

Wat de panopt betreft: hoe geslaagd ik ze beide ook vond, dat je er *twee* zond bracht me in verlegenheid, want de rubriek panopt. *barst* ditmaal (terwijl ik vorige maanden zelf voor de zaak op moest draaien!). Gans, Slau, jij, ik zijn ditmaal vertegenwoordigd. Ik laat dus je Indische ontboezeming maar tot Jan. overliggen en plaats nu vast de werkelijk bijzonder treffende critiek op Napoleon. Je hebt daar zeker geen bezwaar tegen? Ik zend je vandaag of morgen een pak met Klaus, den Doolaard en Antonini. Den Doolaard schijn ik wel belazerd te hebben, want op de krant dacht men, dat hij wel weer zou willen vechten. Overigens ben ik zelf van meening, dat ik hem te veel heb gespaard, alweer uit de bekende overwegingen.

Van de regeneratie van de *Groene* heb ik niets gemerkt. Bij iedere regeneratie werd ik trouwens betrokken zonder ooit andere dan hoogst onaangename ervaringen op te doen. Wees dus voorzichtig met die jongelui! Ze willen permanent een 'frisch weekblad' en zijn even permanent gierig.

Aan de komma's kan ik *niets* doen! De correctoren zijn schoolmeesters en werken volgens een eenheids-principe. Maar voor de enquête zal ik speciale maatregelen treffen. Overigens is dit komma-aesthetisme haast even erg als de spelling argumentatie van neef prof. Huizinga, die een open brief voor de Vries en te

Winkel heeft gepubliceerd, waarop ik hem in *Het Vad*. van repliek heb gediend. Ik blijf voor *veel* kommata!

Voor den indiscreten E. nog dit: ik meen zeker te weten, dat X. met Y. tot daden is gekomen. Van het gevoel ben ik in dit geval juist veel *minder* zeker!

hart. gr. ook van Ant
jullie
M.

689. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 25 October. [1934]

aant.

B.M. - Ik vond het wel aardig deze keer eens ‘rustig’ te antwoorden, en daarbij: Jan Lubbes ligt me werkelijk nog te versch in het geheugen. - De proef ging vandaag terug. Zend me het losse blaadje terug, dat er vast niet meer bij kan. Uitstel van de militaire poëzie is best. - Ik wil in de krant bij Theun. Zend je ons àl de antwoorden van de enquête? Zend ook stuk van Huizinga over spelling, met jouw antwoord (of alleen dit laatste), je stuk over *Orient Express*, etc. etc. Je verwaarloost ons tegenwoordig erg! - Heeft Hein zijn ex. van *De Sm. M.* gekregen? - Ik ben erg over je aan het denken, want ik ben nu aan het hfdst. met Wijdenes begonnen. Heb echter ook een hoop op het hart over het literaire congres in Moskou, en zal daarover voor Jan. wel een pak nieuwe blocnote-notities indienen. Wschl. breek ik ook een lans voor Last die door de partij heftig wordt aangevallen om het homosex. element in zijn *Zuiderzee*. Het is een wonderlijk gedoe, dit alles, maar het gaat mij toch aan, zoolang ik niet in Perzië zit. Mijn cursus begint 13 November. - Heb je Antonini nog voor de krant gebruikt? Zoo ja, stuur me dan ook dat nr. Enfin, houd me op de hoogte. Later meer en beter.

Steeds je
E.

690. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [26 Oktober 1934]

aant.

Beste Menno, Ik ben tot over mijn ooren verdiept in de rapporten betreffende het Congres in Moskou. Het is passionnant, ook voor ons, omdat het bijna alles opheft wat ons, artis-

tiek gesproken, remde. Er komen nog wel wat idiotieën voor, maar de stap naar de vrijheid en naar het behoorlijke idee van ‘kunst’ is *enorm*. De avond die ze er hier aan gewijd hebben, hebben Bep en ik meegemaakt, Bep zal daarover een rapport maken voor de krant. Maar er is oneindig veel *achter* zoo'n avond, en het zou idioot zijn om er alleen de massaleiderij in te zien. Ik heb hoopen dingen te zeggen en reserveer van nu af, in Januari x blzn. (misschien wel 20) in *Forum*, om deze kwestie te bespreken. Is dat goed? Het lijkt mij toch *de* kwestie en het is daarom jammer dat het in December niet kan, want het had eig. als ‘hoofdartikel’ in November gemoeten.

Ik zal probeeren het in ‘aforismen’ te doen; ik bedoel: in losse gedachten en dus zoo kort mogelijk, à la de vorige. Ik denk slaags te raken met Gorky, met Radek, met Boekharin en zelfs met Malraux, en toch bij allen exact en bondig te releveeren wat ze aan *juiste* dingen gezegd hebben.

Stuur je me dus vooral je stukken? Houd me ook een beetje op de hoogte van de situatie ‘bij ons’. Heb je Gans al gesproken? *Ducroo* wordt dus weer uitgesteld. En ten slotte zal dat ook wel voor goed zijn, tenzij het boek eerst *najaar* '35 uitkomt, wat ook mogelijk is. Ik heb voorloopig weer alles weggelegd om deze Sovjet-historie te bestudeeren en lees ook Marx. Tant pis, maar dit is voorloopig boeiender dan alles.

Hartelijk je

E.

Heeft Jan je ooit mijn brief doorgezonden over een event. organisatie of niet? - Moet jij geen documenten over het Congres bestuderen. Pracht-preek zit daarin. Zie dat je ze krijgt, in het Duitsch of Hollandsch.

Daarnet krijg ik je stukken: d.w.z. over Huizinga, Nietzsche en Doolaard. Kijk in mijn brief of er nog wat is dat je me zenden kan.

Hiervoor veel dank!

691. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 27 Oct. '34

aant.

Beste Eddy Onze levens schijnen weer in sterke mate parallel te loopen, want ook ik zit tot over mijn ooren in de ‘sociale problemen’! Voorshands niet de Sowjet-congres-resoluties, maar Bakoenin en Kropotkin. Bakoenin's correspondentie heb ik nu voor een groot deel gelezen; hij is ongetwijfeld een zeer bijzonder mensch geweest, een Nietzsche, stel ik mij voor, met een fundament van gelijkheidsidealen; theoretisch dus vaak schrille tegenstellingen, naar den *toon* zeer verwante geesten. Zijn uitlatingen over Marx zijn merkwaardig, loyaal vooral. Bijzonder interessant is zijn uiteenzetting over het scepticisme met Herzen, *den* scepticus van dien tijd. Misschien word ik nog syndicalist; als ik maar aan de ‘naamlooze massa’ kon gelooven, zooals de edele Kropotkin! - Ondertusschen schrijf ik aan de dialogen, ik nader de 70 pagina's (getallen zeggen mij altijd iets onder het schrijven); de vierde dialoog over de rangorde is onder handen. Onderwijl heb ik nog met Huizinga moeten bakkeleien, want hij heeft gerepliceerd en mij dus tot een dupliek genoopt. Ik zal je die Maandag nog toezenden.

Je plan om over de Sowjet-rapporten te schrijven, is prachtig. Deze dingen zijn inderdaad nu van het allereerste belang. Ik zou die documenten *zeker* willen lezen, maar waar zijn ze te krijgen? Kan ik ze ergens koopen? Wat ik ervan in de krant las, was volkomen onvoldoende om een juist begrip te krijgen.

Je titel *Blocnote klein formaat* is werkelijk een uitstekende vondst, die het phaenomeen karakteriseert en toch alle vrijheid laat voor de onderwerpen. Ik heb er een ‘hoofdartikel’ van gemaakt. - 7 Nov. is er een ‘gemengde’ alg. redactievergadering van *Forum*; daar zal dan moeten worden uitgemaakt, hoe het het volgend jaar zal gaan. Ik voor mij ben tevreden als het tijdschrift ongeveer zoo blijven kan; liefst wat dikker, en eenig honorarium voor Ant, die zich heele avonden *verdoet* aan het administreeren van de copie; maar dat is toch bijzaak. In ieder geval gaat de zaak door.

Gans was hier laatst, zeer opgewekt voor zijn doen, maar nog

altijd niet klaar met zijn artikel! Dat wordt legendarisch. Hij maakte ook kennis met den Pool, die een goede avond had en zeer merkwaardige analyses van het ghetto ten beste gaf.

Een brief over ev. organisatie heeft Jan mij nooit doorgezonden. Hij is, geloof ik, nog slordiger dan ondergeteekende. Wij gaan, als er tenminste geen première tusschenbeide komt, volgende weekend naar Brussel.

Tot nader.

Veel hart. gr. 2 × 2 en de hand van je

Menno

'Joost Mendes' heeft ook op de enquête geantwoord, maar hij heeft het bij voortduring over een 'enquette'. Laten staan of verbeteren?

Bismarcks *Gedanken u. Erinnerungen* probeeren te lezen. Onmogelijk; alleen bij heele kleine scheutjes.

Wij kregen van Helman een roman voor *Forum*; abominabel beroerd! Van een aanstellerige, gewichtige *klets*, die ten hemel schreit.

692. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 1 Nov. [1934]

aant.

Beste Menno, Het is vandaag feestdag hier (Allerheiligen), maar morgen stuur ik je een gebonden ex. *Smalle Mensch*, met verbeteringen en inscriptie. Geef jou ex. dan aan den heer van Crevele, als hij tenminste nog altijd je Peter Gast is.

Dat Bakoenin op Nietzsche lijkt, geloof ik niet. Ik las een biographie van hem + zijn fameuze confessie aan den Tsaar, en vond hem een flauwekul-kant hebben (bohème, slimmerig, etc.) die bij N. zeker ontbrak. Ik vind B. wel sympathiek, maar met alle reserves. En zijn verhouding tot den discipel Netsjaev is bepaald tragikomisch.

Querido van de *enquette* stuurde mij, z.g. bij misverstand, 4 exx. *S.M.* die hij mij in rekening heeft gebracht. Vandaar dat ik je dit geb. ex. sturen kan. Maar wat ik met die 3 andere ingenaaide moet doen, weet ik niet. Ik vind het toch nogal een jodenstreek dat hij mij even voor fl. 20. - opschrijft, voor een

boek waaraan ik fl. 500. - heb meebetaald. 's Mans manieren op dit gebied bevallen mij niets.

Wanneer krijg ik wat van je dialogen te zien? - Ik ga nu voor 2 dagen met Bep het bosch in, Zaterdag of Zondag werk ik aan die congres-dingen (ik heb nu alles gelezen ervoor); Maandag begin ik weer aan Wijdenes!

Je polemiek tegen Huizinga is uitstekend, en de hooggeleerde van zijn kant was echt bitter en kwaad (hij arme!) - ik heb de beide stukken naar Jany doorgestuurd.

Documenten over congres las ik in *Commune* n° 13-14, uitg. 24 rue Racine, Parijs. Maar vraag Gans om je duitsche teksten te bezorgen, die zijn wschl. nog beter.

Hart. groeten van je

E.

693. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 5 Nov. [1934]

aant.

Beste Menno, Met spanning wacht ik iederen dag op bericht. Ik lees, denk, schrijf, lees, denk weer - en kom niet tot Wijdenes. Slapen doe ik niet meer. Hierbij verder een kleine bijdrage voor Januari-*Forum*. Je hebt dan 2 panopticums daarvoor van me. En je krijgt een serie blocnote-velletjes over de Russen.

Lees vooral: *La Tragédie de la Jeunesse Allemande* van Ernst Erich Noth. (Bij Grasset verschenen, het duitsche origineel verscheen nog niet). Het is de helderste uiteenzetting van wat er in Duitschland gebeurd is, en in een zeer sympathieke toon geuit, véél beter dan *Der Hass* en 3 × zoo intelligent. Noth is een jongen uit de generatie van Klausje, maar 4 × zoo sympathiek, lijkt me. In ieder geval is dit boek ideologisch de beste aanvulling van wat *Die Geächteten* dramatisch te begrijpen geeft. Het lijkt me voor jou een voortreffelijke stof voor een preek. Stuur je me je preeken nog?

Forum was heel gevarieerd, ofschoon niet prima. Keuls beneden alles, en dat lulstukje over vriendschap ook erg zoozoo. Wanneer komt er weer eens wat van jou? De dialogen! - Je panopt. *alleraardigst*; ik heb er echt om moeten lachen, wat een uitste-

kende controle is; Bep ook. Gans toch wat lang en herhalend, Slau wel grappig.

'Terborch' voor zijn doen heel geslaagd, beter dan de vorige keer. *Tsjip* vind ik after all een laag-bij-de-grondsch kletsboek, dat steeds vervelender wordt. Brulez moet ik nog lezen.

Hoe was het in Antwerpen en in Brussel? Laat gauw wat hooren, en verontrust je niet als ik niet direct antwoordt, want men verwacht hier 10 Nov. revolutie (wschl. 'van rechts') en 13 Nov. begint - bij leven-en-welzijn en als God het wil (Insj'Allah!) - mijn perzische cursus.

Hartelijk je

E.

694. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 6 Nov. '34

aant.

B.E. In haast een paar regels. Wij waren l.l. weekend bij Jan Greshoff, bijzonder prettig, maar daardoor heb ik allerlei werk laten liggen. Snel dus een paar noodzakelijke mededeelingen. In de eerste plaats *dank* voor de geb. *Smalle Mensch*, met de opdracht! Wat de bladspiegel betreft geef ik je gelijk, maar de band is heel goed en eenvoudig. Het andere ex. ging dadelijk naar Peter Gast, die er vanwege mijn stuk in *Het Vad.* al op zat te vlassen. Peter Gast is 44 jaar, maar 'geestelijk' van onze generatie. - Ik schreef over *De Smalle Mensch*, met het idee je boek *er in* te brengen bij menschen, die lezen kunnen. Je kreeg het stuk nu zeker al. Ik moest me tot de hoofdzaken beperken; verwacht dus geen werkelijke krachtmeting. Met dat al geloof ik wel, dat ik erin geslaagd ben de tendenz van het geheel voor nog-niet-ingewijden te verduidelijken. Alleen het begin met dat manuscript viel me niet mee bij het overlezen, omdat ik aan de definitie van Carsch toch eigenlijk niet veel houvast had.

Ik geloof, dat de Lang alle nummers van *Het Vad.* waarin de enquête verschijnt, aan de deelnemers zal toezenden. Je kunt je dus op het fraaiste prepareeren.

Gisteren kwam Gans onverwacht hier aanzetten met zijn nu geheel voltooide studie, 23 pag. dicht beschreven, lijkt me bij oppervlakkig inzien heel goed. Nu moet het dus zoo geregeld

worden, dat jouw blocnote over de Sowjet auteurs en Gans' artikel niet in één nummer komen, want dat is van het goede teveel (tenminste wat de verdeeling van de ruimte betreft). Ik dacht dus jou in Jan. en Gans in Febr. te zetten; kun je daarmee rekening houden? *Later* kan Gans m.i. ook al niet, omdat hij een zekere mate van actualiteit heeft. Hij had het stuk alleen wat vlugger moeten afwerken, dat was gemakkelijker voor mij geweest.

Volgende week komt hij hier weer met de Kom. Ik vraag Rudie erbij, en waarschijnlijk ook Lewin, onzen Pool, die nu weer weg is. Hij zit in een pension in Scheveningen met zijn vrouw (zij hebben *beide* nog de laatste week bij ons gelogeerd). De man was vijf weken hier en heeft zich volkomen als calender gedragen; ik had bepaald veel aan hem. Hij reist nu over 14 dagen weer naar Polen, maar niet door Duitschland!, er was daar n.l. 'naar hem geïnformeerd'. Hij was zeer bevriend met Mühsam... Voorloopig laat ik het hierbij. De St. Nicolaas rotboeken beletten me het schrijven aan de dialogen. Vervelend, maar dit is ook de drukste maand.

Tot nader. hart. gr. van ons beiden ook voor Bep je

Menno

Uitstekend is je blocnote-blaadje over du Perron! Daarin ligt *heel veel*, veel meer 'Umwertung aller Werte' misschien dan in allerlei gezwam van nazi's en communisten bij elkaar.

695. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag [7 November 1934]

aant.

Beste Menno, Hierbij ingesloten een rapport over *het* Congres door Last. Ik vind het sympathiek en raad je aan het in Januari te plaatsen met het stuk van Gans en mijn aanteekeningen. Dan hebben we 'Nederland' vol met deze aangelegenheid, maar dat lijkt me opperbest, vooral voor een nieuwe jaargang. Meer belangstelling voor de 'groote tijdstroomingen', etc.

Misschien inspireert het ensemble van Last (Stalinist), Gans (Trotskist) en Ikke (bourgeois) tot een inleidende bladzij ter verklaring.

Last, die erg krap zit ook, vraagt of hij voorschot kan krijgen op dit stuk. Kan je hem dat sturen zoodra het aangenomen is? Bv. fl. 25. - Zijn adres is:

Leimuidenstraat 33[1] Amsterdam West.

In haast, hartelijk je

E.

Daarnet je brief. Ik heb helaas van je artikel nog niets gezien! Wil je het mij nu direct laten sturen? - Wat je van Gans' en mijn stuk zegt lijkt mij minder goed dan mijn idee om een heel nr. (Nederland alleen) aan deze kwestie te wijden. Gans heeft dan bv. 25 blzn., Last 11, ik de rest. Maar... ook dàt gaat niet! want dan zou ik nog maar 4 blzn. hebben, en met het Panopt. nog niet eens. Zet dan Last en mij in Januari, en Gans in Februari, - alsof het stuk van Gans een *antwoord* op de 2 andere stukken was. Dat is het eig. ook; het 'trotskistiesche' wederwoord! En van jou een dialoog in Jan.

Ik sprak gisteravond Ernst Erich Noth, 25 jaar, heel aardig-véél aardiger, intelligenter en eigener dan Klausje. Klaus en *Orient Express* ontvangen; ik zal ze je terugsturen, maar mag ik nog wat wachten met lezen? Wil je me ook *Sofie Blank* sturen, waar Vestdijk zoo verrukt van is? (niet geheel ten rechte veronderstel ik) Hart. groeten,

je

E.

696. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 8 November. [1934]

aant.

Beste Menno, Vanmorgen kwam je bespreking. Ik ben er je extra-dank voor schuldig, omdat je werkelijk erin geslaagd bent om ideologisch de waarde van het boek aan te geven in een terminologie bijna voor iedereen. Kortom, dit is een stuk in dien fameuzen stijl van Lenin die *alles* wist te behandelen voor de massa, naar men zegt. Ik ben er èrg tevreden over, vooral met het slot (het stuk wordt gaandeweg beter); maar ook de manier waarop je zegt dat het individualisme in den strijd wordt gebracht zonder als allesbezwerend axioma te fungeeren is erg à la jou en voortreffelijk. - En nogmaals 'kortom', een 2e bespre-

king die zoo juist is, zal er zeker *niet* komen; dus hier houd ik het dus maar meteen op. Dat je de aesthetische kant niet besprak is ook heel goed, dunkt mij, en nog meer dat je zelfs niet kikte over *Forum*! Ik zou willen weten wat Joost Mendes van dit stuk denkt.

Hierbij overigens een brief van hem, die ook jou interesseert. Antwoord er niet op; ikzelf zal de kwestie blauw-blauw laten. Tot 1 Nov. '35 hebben we allen tijd. Toch lijkt me de manier waarop hij mij met 12½% afscheept na mij met fl. 350. - in het zaakje betrokken te hebben ook allesbehalve eersterangs. Enfin... En hij heeft me voor ± fl. 25. - aan *Smalle Menschen* geleverd, dat is ook nog iets.

Ik zal hem bij gelegenheid antwoorden, maar die betalingskwestie door de vrienden niet aanroeren. Stuur me den brief terug.

En hierbij nòg iets fraais: de reactie van Last op het boek. Commentaar hoef ik niet te geven; die hoor ik liever van jou. Maar als document is het zeer de moeite waard. Stuur dus ook terug.

Wij wachten hier op een revolutie, op straatgevechten tusschen vuurkruisen en communisten, etc. Slau, die gisteren uit Madrid zou komen, is zonder bericht weggebleven, misschien door de toestand daar geboeid of opgeslokt.

Vraag Hein of hij zijn ex. *Sm. M.* ontvangen heeft, want niet alleen schreef Q. dat het hem gezonden is, maar het werd mij zelfs in rekening gebracht (dit niet aan Hein zeggen, die neiging heeft te schrikken van zulke cadeaux!)

Hartelijk je

E.

697. *M. ter Braak aan E. du Perron*
9 Nov. '34

aant.

Beste Eddy Hierbij gaan nog een paar foto's, die je immers graag wilde hebben, benevens een toevallig ontvangen foto van Teheran, die je misschien vanwege de toekomst zal interesseeren. Mijn stuk over *De Smalle Mens* heb je natuurlijk ook al lang, evenals de zotteklap van de enquête, die mij overigens gelegen-

heid zal geven in een slotconclusie hier het *bewijsmateriaal* te toonen voor mijn these tegenover Ritter! Vandaag gaat Bep mee, met Marie Schmitz en Constant v. Wessem. Hein heeft beloofd op de komma's te zullen letten.

Via Jan hoorde ik toevallig, dat er twee dagen na mijn stuk over *de Sm. M.* in de krant bij Querido al *10* bestellingen uit den Haag waren binnengekomen. Het effect 'dwingt ze om in te gaan' is dus wel bereikt. Ik geloof trouwens dat Qu. lang niet ontevreden is over den verkoop.

Noth heb ik besteld. Als het gaat wijd ik aan hem *en* Kläuseli een kroniek. Je kunt Kl. en den Doolaard natuurlijk ad libitum houden; alleen wil ik het naderhand graag aan mijn zwager den philosoof sturen voor zijn leeszaal. -

Zooeven je aangeteekende brief. Ik heb nog geen gelegenheid gehad het stuk van Last te lezen, maar ik ben er eenigszins benauwd voor. Wat ik in die mededeelingen van het Congres (die ik bij Jan even inzag) van hem over Holland las, gaf me rillingen. Als dit stuk weer van die strategische *kul* bevat, ben ik er perse tegen. Ik ben het ook *niet* met je eens, dat wij om der wille van de 'groote tijdstroomingen' werk moeten opnemen, dat niet *voor ons* belang heeft, zooals b.v. dat van Gans. Last wordt mij steeds onsympathieker, met zijn vervelende ijdelheid, die zich nu toevallig niet in de Maatsch. der Letterkunde, maar in het Sowjetcongres gaat manifesteren. Maar ik zal eerst lezen en daarna je mijn opinie schrijven. - Gans is werkelijk een bijzonder geschikte kerel; het gekke is, dat hij in zijn stuk nu tegenover jou de 'reactionnair' is!! Wat hij ook zeer tersnede opmerkt. - Mocht het stuk van Last goed zijn, dan zou er wel geen andere mogelijkheid bestaan dan een 'Sonderheft' over het congres. Ik hoop ook spoedig een dialoog voor mijn gevoel te kunnen 'vrijgeven' voor *Forum*, maar ik zit er nog echt middenin en ben altijd wat huiverig voor een publicatie *vooraf*.

Sofie Blank berust nog bij Vestdijk; ik stuur het je later. Zijn geweldig enthousiasme lijkt me overdreven; het boek is, vooral in het begin, heel goed en zuiver geschreven, maar van zulk een enorme importantie lijkt het me heelemaal niet. Het belang is

hoofdzakelijk (ik legde daarop de nadruk in mijn kroniek), dat het geen *parvenu*-boek is, zooals Theun en Spoel.

in haast, hart. hand van je

M.

698. *E. du Perron aan M. ter Braak*
9 Nov. [1934]

aant.

B.M. - Ik heb je door de W.B. een ingen. ex. van Malraux laten sturen, maar die zien er wel erg beroerd uit; ik stuur je gelijk hiermee dus, van hieruit, een gebonden. Hein moet ook een geb. hebben gekregen (van de W.B.) Wil jij jouw ingen. ex. nu aan Gans geven? Adres: Laan v.N.O.I. 147[a]. Hart. gr. van je

E.

699. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[10 November 1934]

aant.

Beste Menno, De brief waarin ik je bedankte voor je bespr. van *De Sm. M.* heb je nu zeker ook; jammer dat je niet daarnà schreef. Last is in werkelijkheid niet zóó gearriveerd als jij denkt en heeft van het Congres een hevige tik op zijn hoofd gekregen, maar zijn ongeluk is dat hij de 'revolutionaire schrijvers' van Holland moet vertegenwoordigen. Maar als *zoodanig* juist is zijn stuk voor *Forum* sympathiek, en als je het door mijn aanteekeningen laat volgen werkt het bovendien overzichtelijk voor den oningewijden lezer. Zijn keuze uit de documenten is niet slecht; zijn conclusie in dit geval zoo ruim mogelijk, zijn strategie gelijkwaardig aan nul. (al zal hij wel denken dat hij erg slim is geweest ook in dit opzicht, voor die liberale bourgeois.)

Stuur het in ieder geval door naar Vic en Vestdijk.

Slau is hier en sprak gisteren heel kwaad over Vic, zei dat hij eig. als eisch zou willen stellen dat Vic uit de redactie verwijderd werd om verder mee te werken aan *Forum*. Hij vindt Vic een kulvent, als kritikus onbetrouwbaar sinds zijn gezwam over allerlei snert in de *N.R.C.*, als redacteur van een luiheid die ergerlijk is, en tenslotte vindt hij dat Vic niets vertegenwoordigt, en *Forum* alleen maar onzuiver maakt, want hij begrijpt niets van het opnemen, tegenwoordig, van de prullaria van Keuls. Ik moet je zeggen dat ik het persoonlijk objectief beschouwd totaal

met hem eens ben (ondanks het zwakje dat ik ergens nog heb voor Vic) en in het bizonder over die hyper-prulpoëzie van Keuls, waar wij waarachtig uit alle macht tegen gevochten hebben. There is something rotten in *Forum*, en een buitenstaander als Slau ziet dat eig. het best. Hij zegt dat hij langzamerhand lust krijgt om weer in *De Stem* te schrijven op deze manier, omdat het toch allemaal één pot nat wordt. Je mag Vic gerust dit alles meedeelen op de eerstvolgende redactievergadering.

De uitwerking van je kritiek is prachtig en verrukt mij zeer. Ben benieuwd wat de *N.R.C.* verkondigen zal en *wie* daar op mij losgelaten wordt: Huber Noodt of een andere idioot.

Noth en Klaus samen gaat best, als je er dan ook *Kind dieser Zeit* bij haalt en van Noth *Die Mietskaserne* leest. Noth zegt dat Klaus geen enkel recht heeft om zich als representant van het jongere Duitschland op te werpen, dat hij deel uitmaakt van een nasleep van de decadentie in München, dat hij een middelmatig veelschrijver is en dat zijn romans niets beteekenen. Noth zelf is wschl. ook geen licht, maar heeft niets van de pederastischmondaine flauwekul van Klaus. En als ik 'geen licht' zeg, bedoel ik het op het superieurste plan; hij is zeker intelligent, in de beteekenis: 'helder hoofd', en lijkt mij heel sympathiek, rustig, betrouwbaar, honnête homme (wat ik van lulletje Klaus niet zeggen durf, en zeker niet nu ik dit misselijke boekje inzag).

Over *Sophie Blank* dus later, als ik het gelezen heb. Ik hoop spoedig Den Doolaard te lezen, en stuur je alles dan terug. Op een ander blaadje schrijf ik nu over 'zaken'.

Hart. groeten van je

E.

Als je Last schrijft over zijn bijdrage - over voorschot of weigering - doe het dan aan hem direct en niet via mij.

2.

Dit dan over de 'zaken': Bep krijgt daarnet het geld voor de stukken over November, en wordt afgescheept met fl. 45. - terwijl wij fl. 65. - moesten hebben (6½ kolom). Ze is nu bezig aan een protestbrief aan Schilt, wat wij *erg* vervelend vinden, maar het is absoluut noodig, want wij beginnen ons af te vragen

wàt de taak is van een parijsch correspondent. Bep heeft een stuk geschreven over de Violette Nozière-zaak, waar héél Parijs over sprak; is zooiets noodig of niet? Volgens onze opvatting is het onmisbaar. Gevolg: het stuk wordt niet eens geplaatst! Het is nu natuurlijk te laat ervoor. - Een ander stuk, over Correggio en een tentoonst. v. caricaturen over concierges, huiseigenaars, etc. ligt nu al 5 weken bij jullie. Dit gaat toch niet op deze manier. Als het de bedoeling is van *Het Vad*. dat wij niet meer dan 4 stukken in de maand leveren, kan dat gebeuren, maar dan hoeven wij hier ook niet onze krachten te verspillen aan copy die weggelegd wordt tot al het actueele er af is. Laat Schilt ons dan fl. 60. - in de maand geven voor 6 kolom, die wij zullen leveren en die hij dan gebruiken kan of niet, naarmate dat het beste uitkomt. Het wonen hier in Parijs is duurder dan in de banlieue, en wij zitten *liever* in de banlieue, maar doen dat niet, uitsluitend met het oog op de krant. Maar als wij als parijsch correspondent bepaald niet meer dan ± fl. 50. - kunnen verdienen, voor copy die min of meer toevallig geplaatst wordt, alsof wij eig. losse medewerkers waren, dan kunnen we er beter heelemaal van afzien, en probeeren door meer schrijven voor de andere bladen en goedkooper wonen buiten, de schade in te halen.

Dit is vooral van belang met het oog op onze verhuisplannen; dus zou jij hierover eventueel ook met Schilt willen praten en hem onze positie uitleggen. Wij hebben niets aan ons parijsch correspondentschap als wij niet een gemiddeld eruit halen van fl. 60. - 's maands, maar wij hebben er *vooral* niets aan als wij stukken moeten maken voor heelemaal niets. - Hoe ze dan nog de treurige moed hebben om ons fl. 20. - te weinig te zenden, terwijl er 6½ kolom geplaatst werd, is mij heelemaal onbegrijpelijk; of is dit een nieuwe historie De Lang?

De verantwoording zal Bep nauwkeurig opgeven aan Schilt. Het is vervelend hem te schrijven, omdat hij er misschien niets van afweet, maar wie de redacteur is die de Violette Nozièrebrief heeft weggewerkt weten wij weer niet. En laat Schilt ons nu maar eens precies zeggen hoe wij het correspondentschap

moeten opvatten, en of actualiteit hier misschien juist *ongewenscht* is.

Zou je ook nog aan Hein willen vragen of hij èn *De Sm. M.* èn *Het Mens. Tekort* heeft gekregen, die ik aan hèm persoonlijk liet adresseeren door Querido en W.B.? Hij hoeft er mij niet voor te bedanken, maar laat hij het jou even zeggen.

Deze vervelende brief heeft geen enkel ‘rapport’ met het andere velletje. Ik schrijf je dit uitvoerig, met het oog op Bep's brief aan Schilt. En ook, zegt Bep, omdat jij althans de brieven voor ‘letteren en kunst’ wat kunt laten ‘opschieten’, zooals die brief over Correggio etc.

Je

E.

B.M. Het *geleuter* van Nijhoff - kakkineus en bot tegelijk - heeft me werkelijk nijdig gemaakt. Kan je bijgaand panopt. nog in December werken? Graag! Laat de militair maar tot Januari liggen, als het niet anders gaat.

In haast, je

E.

Schrijf me bij gelegenheid de opinie van Peter Gast over *De Smalle*. Dank voor de photo's van Sils-Maria die ik met vreugde ontving.

700. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 11 Nov. '34

aant.

Beste Eddy Je vertaling van Malraux in band kwam aan; daarvoor hartelijk dank, in het bijzonder voor de opdracht. Ik las er wat in, had hier en daar bezwaar tegen je vertaling, maar over het algemeen geloof ik wel, dat je den toon hebt weten te behouden. Toch: wat vervelend, dat zelfs dit ‘calenderlijke’ boek in het *Nederlandsch* eenvoudig door het thema en de woorden telkens aan *Eroïca* doet denken! Waarschijnlijk omdat er hier alleen maar beroerde revolutieromans zijn geschreven. Ik zal de uitgave deze week zoo opvallend mogelijk aankondigen. Hein kreeg ook een ex.; mijn ingenaaid zend ik dus aan Gans. (tusschen haken: Endt heeft, antwoordend op de enquête, op een

bepaald misselijke manier wraak genomen op Gans, vanwege zijn stukje over de WB. in *Forum*. Je zult het wel lezen).

Gelukkig, dat je met de bespreking van *De Sm. M.* zoo volmondig kon instemmen! Ik had zelf ook wel den indruk, dat ik er in geslaagd was mijn weerstanden ten opzichte van de krant te overwinnen en een tamelijk goede synthese van het geheel te geven. Ik had ook allerlei onderwerpen kunnen aanroeren, maar dan was de synthetische strekking verloren gegaan en het stuk zou aan propagandistische kracht hebben ingeboet. Dat het ook 'commercieel effect' had, schreef ik je al. - Vestdijk is door Vic tot medewerker voor poëzie en aanverwante zaken in de *N.R.C.* aangesteld en debuteert spoedig met de bespreking van *De Smalle Mensch*. Ik las het stuk, dat hij mij vanmorgen liet zien. Het is m.i. weer typisch de scholastische kant van Vestdijk, zonder eigenlijke overtuiging en au fond toch specialistisch-gereserveerd. Volgens hem culmineert het boek in het stuk over Hamlet, wat mij pertinent onjuist lijkt. Maar in ieder geval is zijn bespreking beter dan een ev. lulstuk van Anthonie, die in het laatste Bulletin *De Slinger van den Tijd*, een infaam *prul*, verheerlijkt. Godgeklaagd gewoonweg; ik heb het in *Het Vad. vermoord*. (Het is overigens al uitverkocht, vanwege de zedelooze passages denk ik). - De brief van Joost Enquette is vuil. Ik begin hoewel geheel ongemotiveerd, Zijlstra weer meer te waardeeren. Van dergelijke kleine koopmanspractijken heb ik met hem tenminste nooit last gehad; ook *Forum* pakt hij voor 1935 weer royaal aan. Maar dit nog: ik heb van Querido *nooit* een berekening van de kosten ontvangen en ben dus juridisch niet te vangen, gesteld dat hij mij oplichten wil, in Nov. '35. Ik vertrouw hem niet erg meer, dezen kleinen zakenman. Dat hij de eindjes bij elkaar houdt is zijn goed recht, maar deze wegerij riekt bedenkelijk naar een anaal karakter. De gierigheid met de recensieexemplaren wijst ook in die richting. Ik kan momenteel niet bij Hein navragen, of hij zijn ex. heeft ontvangen (voor zoover ik weet kreeg hij het *niet*, want ik gaf hem dat van de krant), want mijn telefoon is stuk en ik zie hem pas morgen.

Nu nog iets. Waarschijnlijk geeft Boucher in *Folemprise* een

bundel essays van mij uit, in het voorjaar. *15 vel*, zelfde uitgave en prijs als de gedichten van Jan. Ik moet nu dus een *selectie* maken, en een *titel* vinden. Met beide zit ik verlegen. Ik neem natuurlijk in de eerste plaats de groote essays uit *Forum*, dan het stuk uit *Die Sammlung, Dionysos en Pentheus* uit *De Gids*. Maar verder? Panoptica? Welke? Hier wil ik *streng* schiften. En dan rest nog wat ik in de *N.R.C.* en *Het Vad.* heb geschreven, waarvoor de selectie natuurlijk nog tienmaal strenger moet zijn. Nu wou ik je dit vragen: zou je mij een lijstje willen sturen, geverifieerd aan de Forumjaargangen en je geheugen, waarop de stof, die volgens jou in aanmerking komt? En - als je een idee hebt - een titel! Ik heb gedacht aan *Studies in Schaduw*, maar dat is me te aesthetisch. Bij voorbaat dank! Het kan, dunkt mij, een heel aardig boek worden, maar de selectie moet goed zijn; en denk ook aan de 240 pagina's maximum.

Wegens de werkelijk exorbitante drukte aan de krant deze week (ik moest o.a. naar A'dam om Körmendi te interviewen, die een zeer geschikte, maar weinig origineele man bleek), heb ik Last nog niet gelezen. Daarover dus nader. Van het novellennummer komt voorloopig niets, omdat Zijlstra met het Dec. nummer reclame wil maken en daarvoor liever een gewoon samengesteld exemplaar heeft. Mocht je dus je Sowjet-notities al klaar hebben, stuur ze dan in ieder geval *omgaand*! Ik kan ze dan *misschien* nog meenemen. In ieder geval neem ik nu je twee panoptica mee.

De reactie van Last op *D.S.M.* zegt mij weinig. De heele man zegt mij weinig. Als hij ‘het goede’ wil, wil hij het toch hoofdzakelijk om zijn leidersinstincten te kunnen uitleven. Dat hij zelf onder de ‘jongens’ toch ook een breiende juffrouw blijft, ontgaat hem blijkbaar en daarmee het geheele probleem. Last heeft trouwens, hoor ik, De Kom ‘verboden’ met Gans te spreken, omdat deze ‘geïsoleerd moest worden’, krijg je geen lach-*kramp*?

hart. gr. 2 × 2 je

Menno

Ik laat je morgen 5 *Vaderl.* sturen.

701. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 10 Nov. [11 November 1934]

aant.

Beste Menno, Van Jan hoorde ik dat Boucher een bundel essays van je wil uitgeven, in de uitvoering van Jan's gedichten.

Ik ben buitengewoon ingenomen met dit bericht (blijkbaar speculeert Boucher tòch op de lezerskring die je je gemaakt hebt in *Het Vaderland*!) Maar je zult wel geen essays genoeg hebben voor een bundel, tenzij je de oude erbij neemt. Dat lijkt mij ook het beste: een bundel complete essays tot op heden, of tot 1935. Tegenover Stols sta je volkomen vrij, want 1°. is de oplage van Boucher beperkt en toch een soort luxe-editie, 2°. heeft Stols *niets* tegen je in te brengen, gezien zijn gedrag.

Maar als je alles bundelt (misschien gooi je alleen hier en daar een zwakker stukje eruit), neem dan de chronologische volgorde, met de jaartallen onder de stukken zelf, niet achterin, bij de inhoudsopgaaf. Dat is de eenige zuivere indeeling en dat *verklaart* ook alles, terwijl het voor jezelf toch zeker het meeste plezier oplevert. Zet dan als inleiding je stuk over *Domineesland*, vermeerderd met een paar aanvullende blzn., om tot nu te komen, maar pas hier op dat je niet in de eerste hfdstn. van den *Politicus* vervalt (*Geschiedenis eener Intelligentie*!). Doe je er dan ook nog wat panopticumstukken bij - samen, of tusschen de hfdstn. door, of telkens een groepje. Vergeet ook vooral niet het essay uit *Die Sammlung*, dat een van je beste is, al zou je het voor de gelegenheid in het holl. terug moeten vertalen.

Neem me deze ‘bemoeizucht’ niet kwalijk, maar hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik voelen ga voor het idee. Sommige van je kronieken voor *Het Vad*. kunnen er, voor mijn gevoel, ook best bij; als je hier en daar wat vulgariseerende zinnetjes schrapt; ze zijn over het algemeen even goed *geschreven*. Misschien kan je uit die stukken ook een soort ‘journaal’ in fragmenten samenstellen. Het kost dan wat meer werk, maar wat zullen we er allemaal een vreugde aan beleven.

De 2 bundels van Stols tesamen zijn zooveel niet (als copy) als

oppervlakkig lijkt, het zijn kleine blzn. en de tekst is geïnterlinieerd.
Schrijf me wat je doet, want ik ben uiterst benieuwd.

Heb je mijn panopt. over portretten en Van Uijtvanck al ontvangen? Je schreef daar niets over en moet het toch al lang hebben.

Ik wacht op antwoord van je voor ik dit verzend. - Morgen zend ik in ieder geval het boek van Den Doolaard terug alsmede Klaus. Ik heb noch het een noch het ander kunnen lezen, hoewel ik het met Den Doolaard nog ernstig, en met de beste bedoelingen, heb geprobeerd. Het zou mij plezier gedaan hebben als ik het tenminste boeiend had kunnen vinden, het onderwerp van de comitadji's trok mij tenminste erg aan. Maar het is stompzinnig vervelend in zijn kinderachtigheid. Het is niet alleen dom, - op dat gebied durfde ik al niets meer te verwachten, - het is ook onoorspronkelijk, vervelend verteld, het zou zelfs als film zeer zeer matig zijn, ondanks al de parabellums en mannelijke moed. Het is ook als ‘romantiek’ van een zielige onvolgroeidheid; Den Doolaard is Jantje Lubbes die het werkelijk te moeilijk schijnt te vinden om nog eens een volwassen Jan te worden. Hij doet zijn best, maar hij kàn het heusch niet.

Ik denk dat dit het laatste is wat ik van deze menschen geprobeerd heb. Ivans op zijn best is werkelijk 10 × boeiender. Ik zeg dit zonder een zweem van vijandigheid, want het zou mij *werkelijk* plezier gedaan hebben als ik het, zelfs via mijn herinneringen aan goede treinlectuur, had kunnen genieten. Jij zult dit nog gek vinden.

12 Nov. [1934]

Ik ben wee van die sovjet-aanteekeningen. De kwestie is dat er ontzettend veel over te zeggen valt, en dat ik mijzelf (na wat ik er nu allemaal over las - deze ‘studie’ heeft wel 14 dagen geduurd) voor het opschrijven niet veel meer kan geven dan een dag of 4. Maar mijn hoofd is suf en ik voel mij voortdurend getrokken naar *Ducroo*, en morgen begint die perzische cursus, die mij misschien ook meer moeite zal kosten dan nu lijkt. Als ik mij

10 dagen ‘vrij’ kon voelen, schreef ik werkelijk goede dingen; op deze manier ben ik bang dat het toch een beetje actueel gereageer wordt, vrij journalistiek ten slotte. - Laat ons dus zoo afspreken: ik zal zien hoever ik kom in deze 4 dagen. (Het is ook niet bepaald gelukkig dat Slau net hier is.) Krijg ik iets behoorlijks op papier en valt de perzische cursus mee, dan zal ik er in December nog wat aan werken en je het resultaat 15 Dec. sturen (voor het Januari-nummer). Zoo niet, dan leg ik alles weg tot later. Ik wil er alles op zetten om *Ducroo* in Januari, uiterlijk Februari aan Querido af te leveren, en tenslotte gaat dit toch ook in ieder opzicht voor. Ik zou dan de aanteekeningen kunnen hervatten in Februari. Publiceer jij in dat geval Last in Januari, met Gans samen, of Last in Jan. en Gans in Febr., en wacht dan met mij tot Maart. Hoe minder actueel, voor mij, hoe beter misschien. Toch zal ik nog mijn best doen om eerder tot ‘eenig resultaat’ te raken.

Dit werken, zooals ik het tegenwoordig doe, hindert me ontzettend. Je *moet* rotzooi maken, op die manier. Telkens verlies je je belangstelling voor het eene omdat je naar het andere getrokken wordt. In Bellevue werkte ik beter dan in Parijs, et pour cause!

Wat een walgelijke klerkenmentaliteit heeft die Garmt Stuiveling, en wat een minderwaardig, ouwehoerig manneke is hij in zijn ‘gelijk’ tegen Kloos. Als ik *tijd* had, zou ik een ingezonden stuk schrijven over de waarde van deze kolommenlange uitknobelarijen en dit gemuggezift in archieven en familiepapieren om een Kloos van 18 jaar uit te spelen tegen een Kloos van 75! Die mijnheer Stuiveling staat volgens andere waardebepalingen 10 × meer in zijn hemd door het stuk van Vestdijk - waar hij geen *bal* tegen heeft kunnen zeggen - dan Kloos nu door hem in zijn hemd gezet wordt. En dan die gesuggereerde belangrijkheid van Vosmaer in dit alles! De administratie van de literatuur, bibliografieën, verz. brieven etc. heeft toch een bizonder belang, want dank hieraan wordt A. Roland Holst misschien nog eens in zijn hemd gezet door het zoontje van Hein Pannekoek!

Ik stuur je dezen brief nu maar op, omdat ik morgen wschl. niet tot schrijven kom en omdat de 2e post zooeven ook niets van je gebracht heeft. Vanmiddag zal ik probeeren iets over de Sovjets te formuleeren, vanavond hebben we Slau weer. Hieronder een lijstje van dingen die ik je zond en waarover ik nog geen bericht heb - die met een X ervoor krijg ik van je terug.

Panopt. over Van Uijtvanck.

X Brief van Last over *De Sm. M.*

X Brief van Querido over idem.

Verder vroeg ik je om 4 of 5 nrs. van *Het Vad.* met je bespreking erin.

Is het stuk van Gans goed? Zijn panopticum-stuk tegen de W.B. (waar Jan opeens zeer ontstemd over was!) vond ik bij lezing wel zeer juist, maar veel te zwaar-op-de-hand.

Hartelijke groeten van ons beiden, een hand van je

E.

De enquête wordt een beetje vervelend, met al die Prinsen en de Raven. Het stuk van Van Leeuwen kreeg ik alleen voor de helft! Maar doe geen moeite voor het ontbrekende.

702. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 13 Nov. '34

aant.

Beste Eddy Laten we eerst even de zaken afhandelen; onze brieven kruisen momenteel dikwijls. Ik had vanmorgen een onderhoud met Schilt, over de honorariumquaestie. Die quaestie is weer een van de rotkanten van het krantenbedrijf à la de Lang. Hoeveel moeite Hein en ik ook doen om de Parijsche brieven op tijd mee te krijgen, de Lang laat systematisch liggen wat hij per stuk moet betalen. Als hij tenminste niet gewoon saboteert door te ‘vernietigen’. De chef van de zetterij ziet scheel van het naar-de-oogen-kijken van de Lang, dus daar helpt niet veel. (De verkeerde berekening schijnt, naar Schilt mij zei, al hersteld te zijn; er was inderdaad een stuk ‘vergeten’. Hoewel het me verdacht lijkt, enfin...) - Ik heb nu het plan opgeworpen van een *vast salaris*, waarvoor Schilt veel zei te voelen. Jullie hadden destijds daartegen bezwaar, meen ik; maar ik zou het jullie bijzon-

der aanraden, om diverse redenen. 1° Heb je iets als vast fundament, 2° behoef je het niet altijd in de lengte te zoeken, 3° is het heele gedonder op de zetterij ineens verdwenen, want van een vast-betaald correspondent wordt alles natuurlijk zoo snel mogelijk geplaatst, 4° ben je gevrijwaard voor de bezuinigingswoede, die ongetwijfeld op een gegeven moment ook de buitenlandsche brieven weer zal trachten te beperken, 5° kun je in den zomer rustig wat minder (tegen in het seizoen wat meer) sturen. Ik zou f 80 vragen; dat heeft Jan ook. Door elkaar lijkt me dat een redelijke betaling, al zou je in een wintermaand soms meer kunnen verdienen. Misschien willen ze een paar gulden minder geven, dat weet ik niet. Maar schrijf er in ieder geval (als jullie er voor voelt) Schilt over; hij is op de hoogte en zelf ook woedend op de zetterij, alleen... hij durft niet en zoekt dus ook al naar zulke afleidende middelen.

Wat Slau over *Forum* betreft: hij heeft, wat Vic betreft, gelijk, maar hij heeft ook gemakkelijk praten. Als hij overigens *De Stem* even goed of slecht vindt als *Forum*, bewijst dat, dat hij niet geabonneerd is op *De Stem*. Ik geef hem te doen om de inhoud van *Forum* 1934 in *De Stem* over te hevelen! Zoover mij dat na de débacle met de abonné's eind 1933 en de daarop gevolgde combinatie met Vic en de Vlamingen mogelijk was, heb ik *Forum* voor ‘de onzen’ bewaard; die prullige versjes van Keuls hebben wij inderdaad opgenomen, omdat Vic *nog nooit* zijn zin had gekregen tegenover ons; van de serie van 25 verzen hebben we deze paar dan maar genomen. Dat Vic een zwak en eigenlijk volkomen overbodig element is, zal niemand ontkennen; hij vertegenwoordigt ook niets en is niets meer uit zichzelf; maar hij heeft geen enkele inzending geketst, *kunnen* ketsen, die *wij* er in wilden hebben. Als Slau dus *De Stem* wil gaan steunen, zal hij bij Coster zeker met open armen worden ontvangen; die houdt van boetvaardige zondaren; maar mij zou het geweldig spijten, en het zou mij weer een part van het geringe pleizier aan het redacteurschap ontnemen.

Hein heeft wel het *Tekort*, maar *niet De Sm. M.* gekregen! Althans niet van Querido; hij kreeg het ex. van de krant.

Van Crevel is uitmuntend te spreken over je *Smalle*. Hij zit er al een paar dagen in en is een *ideale* lezer, merk ik. Hij komt uit een andere vak-sfeer (de musicologie) en weet dus verschillende dingen niet, die jij (m.i. ook vaak ten onrechte) als feitelijk bekend veronderstelt. V. Crevel zegt tenminste, dat hij voor sommige stukken een zakelijke commentaar zou wenschen, met name voor de *Liaisons*. Overigens is hij zoo geestdriftig over den *toon*, dat hij over die dingen heenleest en ze als het ware vanzelf 'weet'; maar hier zie je nu toch een geval van een 100% competent lezer, die je door misschien 20 of dertig 'verklaringen' (of andere omschrijvingen) nog een dienst zou hebben bewezen. Een man als v.C. leest de stukken over de revolutie, zooals jij het wilt, maar hij heeft Malraux niet gelezen... en m.i. toch evenveel 'recht' om 100% van je betoog te hebben als ik, die het boek toevallig wel heb gelezen. - Ik raak steeds meer bevriend met v.C., die een ongemeen scherpzinnig en 'honnête' mensch is. Zijn reactie op *Politicus* en de *Smalle* was precies, zooals ik die zou verwachten van een werkelijk 'begrijpende'. Hij is goddank ook abonné op *Het Vad*., en ik denk dus maar aan hem, als ik weer zoo'n kroniek vervaardig; dan komt er tenminste nog iets van terecht.

Over den bundel bij Boucher hebben we weer gekruist. Zeker voel ik me tegenover Stols geheel vrij; hij heeft mij geheel laten stikken, en ik zou er zelfs niet aan denken een ev. goedkoope tweede druk bij hem te brengen. - Ik heb niet gedacht aan een verzameling zooals die van Jan, n.b., ook van vorige stukken (uit-*Afscheid* en *Man tegen Man*); maar misschien is het idee te overwegen. Eerlijk gezegd geef ik liever een bundel nieuw werk; het is tamelijk wat, geloof ik, reken maar eens na. Eventueel is je idee van een 'journaal in fragmenten' ook lang niet slecht, al kost het eenig werk.

Panopt. over v. Uijtvanck in orde, komt nu natuurlijk nog in Dec. - Ik las Klausje, om over te schrijven. *Suert*! En vooral: akelige, precieus opgevulde *leegte*! Als dit aanstellerig geklets de 'zin der emigratie' is, moeten de emigranten zich maar gauw weer bij de 'Reichskulturkammer' gaan melden. Noth las ik nog niet.

Ik moet voor vanavond ophouden. Het is nog steeds afzichtelijk druk met allerlei snertdingen. Ik hoop, dat ik niets heb vergeten. Last zal ik, als ik niet omval door de slaap, vanavond in bed lezen.

hart. gr. ook voor Bep en van Ant, die ook bestendig in *D. Sm. M.* leest,
je
Menno

703. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag [13 November 1934]

aant.

Beste Menno, Ik wacht met ongeduld op je aanmerkingen (over de vertaling). Ik heb zelf nl. nog verscheidene dingen veranderd, die mij toch niet meevielen, - voor een eventueele 2e druk! Spaar me dus vooral niet, hoe meer je vindt, hoe beter. [Maar denk er óók aan, dat Malraux allesbehalve *glad* schrijft...] De enquête wordt langzamerhand knap vervelend. Wat een heerlijk beeld van 'Holland' overigens: in het leuke geouwehoer van opa Robbers, in het vermanend gekwebbel van tante Top, in de o zoo geestige vondst (voor Jan Lubbes acteur) van den heerDefresne - hoe kwam je er trouwens toe diè kloot te vragen? Vanmorgen kwam het *Carnaval*, waarvoor hartelijk dank. Maar je hebt mij een *gebonden* ex. gezonden! en ik durf je nu niet vragen om nòg eens al die zinnetjes over te schrijven. Ik schrijf gelijk hiermee aan Zijlstra om een ingenaaid ex., misschien is er kans om de opdracht hieruit daarin te krijgen. Dit ex. geef ik dan aan Antonini, die er heel blij mee zal zijn. Of zal ik er Gans mee verheugen?

Kan je me het panopt. over Nijhoff terugsturen, als het niet gezet is? Ik wou nl. liever een bespreking maken van N.'s *Nieuwe Gedichten*, en dan stoort dat andere. Die bespreking kan je dan in Januari plaatsen.

Hart. groeten en 'tot lezens',
je
E.

Ik ga eind van de maand voor ± 3 weken naar St. Brieuc om te probeeren daar *Ducroo* af te maken. Schreef ik je dat al?

704. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 13 Nov. [14 November 1934]

aant.

Beste Menno, Vanmorgen kreeg ik je brief, met antwoord op alles. Kan je in Dec. nog een stuk *Ducroo* doen, nu ik geen aant. heb? of is het beter voor dit speciale nummer geen fragmenten te geven? Let wel op de qualiteit toch van de stukken, want zoo'n verhaal als dat van Roest Crollius bv. is voor mijn gevoel fnuikend.

Mijn idee om 240 blzn. te geven uit je *complete* productie tot 1935 lijkt me beter; maar als je dat absoluut niet wilt, dan inderdaad alle groote stukken uit *Forum* + essay uit *Die Sammlung* (dit schreef ik je gisteren al!) en de geslaagde panopticums. Ook de stukken over Hitler, Ebenbild des Herrn etc. zijn als panopticums te beschouwen. Kan je ze niet groepeeren tot hfdstn. uit een soort 'journaal'? Ik ben het met je eens dat de selectie streng moet zijn - bv. niet stukjes als over die Albatrossboekjes, maar wèl als over den 'gebeukten' Ds. Hooijkaas, als over 'de nieuwe mensch', enz. Als ik je er plezier mee kan doen, wil ik je wel signaleeren welke *ik* zou nemen, maar lijkt je dat hier niet onjuist. Het lijkt mij veel beter als je je eigen keuze volgt; deze wordt toch ook bepaald door het verband met de rest.

Kan je mij niet opgeven wàt je stoort in mijn vertaling? Malraux schrijft in het fransch een zeer eigenaardige, vaak 'getourmenteerde', soms 'opgedreven' stijl; ik kon dit natuurlijk niet verbeteren. Maar als je werkelijk dingen ziet die je onjuist lijken of slecht overgekomen, signaleer mij die dan vooral; je bewijst me daar een dienst mee. Ik verzeker je dat ik erg bewust ben geweest van het feit dat het in het Hollandsch soms op Dirk Coster kon gaan lijken (alleen door de terminologie dan), en dat ik dit naar beste kunnen heb vermeden. Maar ik moest natuurlijk trouw blijven aan mijn voorbeeld. Ik zie het stuk van Vestdijk al vóór me. Ofschoon het voor hèm logisch is, dat hij het stuk over *Hamlet* 'bevoorkeurt', kan het mij bij voorbaat al weinig schelen wat hij verkondigen zal, vooral waar de warmte van toon wel totaal verdwenen zal zijn. (Daarnaast jubelt Vic dan over de wereldschokkende prestaties van Jan en Riek Lubbes uit binnen-

en buitenland.) Misschien vergis ik mij en valt het stuk mee, maar ik heb nog een nasmaakje van zijn superieure en bedilzieke bespreking van *Nutt. Verzet* (met een briefje aan mij dat hij het in werkelijkheid veel beter vond dan hij daar verteld had.)

Ik vind die opvatting van Querido ook matig, maar enfin. Ik geloof overigens niet dat er gevaar is voor ons - trouwens, jij staat zoo sterk als iets - maar van alle kanten hoor ik dat hij zeer tevreden kan zijn over den verkoop.

Ik kreeg van Last een gepiqueerd briefje als antwoord op mijn antwoord op zijn reactie. Ik heb hem daarop een scherp stukje moeten terugpennen, waarop voorloopig zwijgen gevolgd is. Dat ‘isoleeren’ van Gans is inderdaad vooral komiek.

Hoe is De Kom? Heb je zijn boek nu al laten bespreken? Door Cola Debrot of Rudie bv.? Of eventueel door Gans? Ik vind dat het een bespreking best verdient, al was het maar om wat het wil zijn, en omdat het zoo tegengewerkt wordt.

Hart. gr. van je

E.

P.S. - Ik ga vandaag en morgen naar de perzische school. Vnl. om te zien wat het wordt. Als het te tijdroovend wordt, scheid ik ermee uit (vooreerst) om coûte que coûte *Ducroo* af te maken; anders word ik heelemaal idioot. Ik ga dan bv. de heele maand December in de afzondering zitten in St. Brieuc en hoop er dan vrijwel mee klaar te zijn. Hier in Parijs word ik door allerlei dingen afgeleid en gestoord; Parijs is te boeiend, ik heb nooit zoo goed gewerkt hier als in Bellevue en Bretagne. Dus... Maar misschien gaat het, ondanks het perzisch, ook.

705. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[14 November 1934]

aant.

B.M. Het Perzisch valt niet mee; d.w.z. de taal wel, maar het arabische schrift is compleet een soort stenografie *erbij*; en een heksentoer zoo op 't eerste gezicht. - Wil je het stuk van Last in Dec. zetten? dat is in *ieder geval* goed. Laat *Ducroo* dan maar weg; Gans komt dan in Jan.; ik veel later. Dit Perzisch houdt mij zeker 14 dagen bezig. [Ik bedoel: exclusief.] Zou je aan dien

heer Brederode (J.K.) in Teheran niet willen schrijven om inlichtingen? Hoe je daar leeft, of er voor mij iets te vinden is, event. in Ispahan.

Je

E.

706. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 16 Nov. [1934]

aant.

B.M. - Hierbij je brief aan S. terug. Ik heb niet gelezen wat hij je schreef, maar dit alles lijkt me zoo wel èrg serieus! Het is m.i. heelemaal geen ernst van S. als hij zegt dat hij aan *De Stem* wil meewerken; hij zit meer dan hij weet aan *Forum* - en zelfs aan Zijlstra - vast; 2e behandel jij hem alsof hij grootaandeelhouder was. Als hij wèrkelijk uit *Forum* gaat en in *De Stem* wil publiceeren, zijn wij toch niet op slag onteigend en afgemaakt? - Maar ik denk dat een gesprek tusschen jullie dit wel 'opruimen' zal, zooals je zelf schreef.

Eén ding begrijp ik niet: gesteld dat S. aan Vic schrijft wat hij van hem als redacteur denkt en dat Vic dan zijn ontslag neemt - wat heb jij er dan verder mee te maken en waarom moet je je zoo 'collegiaal' gedragen dat je dan ook aftreedt? Dit lijkt mij nu eens donquichoterie inzake 'collegialiteit'!

Wij zijn er niet zeker van, Bep en ik, dat wij 8 kolom per maand kunnen leveren, althans vooreerst. Bep zal Schilt daarover schrijven, maar deze beslissing wschl. wat uitstellen.

Het arabische schrift is iets zoo afschuwelijks, dat ik alles opzij zou moeten zetten als ik mij dat nu meteen eigen wilde maken. En *Ducroo* gaat voor! Ik heb mij dus een perzische grammatica en themaboekjes aangeschaft, en houd die dingen op mijn manier bij, maar ga nu eerst - in Dec. of eind dezer maand - voor 3 weken naar St. Brieuc om daar alléén aan *Ducroo* te werken. Eerst als dat boek af is, zal ik mij weer vrij voelen.

Later meer. Schrijf je me nog over wat je stoorde in mijn vertaling?

Hart. groeten van je

E.

707. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 22 Nov. '34

aant.

Beste Eddy Ziedaar dan eindelijk *de* brief! Eindelijk een avond niet naar het tooneel! Ik was vier avonden achter elkaar niet voor 2 uur in bed, en moest overdag nog kroniek maken en snertboeken aankondigen, die voor St. Nicolaas verschijnen. Een ongare puree, en verder een uiterst afmattend programma. In de vrije oogenblikken doe ik niet veel anders dan slapen en suffen. Een bewijs, hoe idioot druk het was, is, dat ik nog geen gelegenheid heb gehad om Lasts stuk te lezen! Enfin, December was toch uitgesloten. Er is een opeenhoping van copie, die bepaald dreigend is. Ik hoop wat meer pagina's te kunnen geven. Vervelend is, dat zoowel Vestdijk als Vic tegen het stuk van Gans zijn. Ik vrees, met eenig recht. Wat ik er tusschen de bedrijven door van las, bewees een belangwekkende ‘gisting’, maar ook een overladen, en daardoor onduidelijke stijl. Hij komt waarschijnlijk morgen hier: ik bespreek dan de zaak met hem, raad hem eventueel het stuk niet om te werken, maar van den beginne af te *herschrijven*. De bezwaren gaan n.l. uitdrukkelijk *niet* tegen de politiek in het artikel, maar tegen de compositie.

Gisteren was Slau hier. Hij was natuurlijk zeer geschikt [...] toonde na mijn brief het dilemma van het bestaan van Forum ook zeer goed te begrijpen. Ik mag hem toch graag. Hij heeft erg weinig van den litteraat. (van litteraat gesproken: ik heb Kläuseli voor a.s. Zondag zoo afgedroogd, dat hij wel erg boos zal zijn. Ik zend je het artikel wel). Volgende week zal Slau nu een brief aan Vic schrijven, zonder al die ultimatums, als een persoonlijke afrekening. Hij komt hier eerst nog eten of logeeren, en zal mij dan de brief eerst laten lezen.

Ik zond je nog allerlei; stuk over Dèr Mouw-Donker, recensie van *D. Sm. M.* van Vestdijk. Wat vond je ervan?

Met Boucher ben ik tot overeenstemming gekomen. Hartelijk dank alvast voor je adviezen, die ik zeker ter harte zal nemen! Ik neem nu, denk ik, *Huizinga v.d. Afgrond* en *De Moderne Ketterjager* uit *M.t.M.* over; de rest bevalt mij toch niet meer

zoo, dat ik voor een zoo ‘definitieven’ herdruk zou voelen. Het beste lijkt mij ook, om de kortere stukken te ‘verwerken’. Als ik een definitieve (volgens mijn meening definitieve) inhoud heb opgesteld, zal ik die jou zenden om je advies. Het is mijn bedoeling om het ‘wezenlijke’ zoo streng mogelijk te bepalen, maar vaak zal dat voor mijzelf erg moeilijk zijn. - Met den *titel* zit ik nog. Voel jij iets voor: *Degen in de inkt*? Vestdijk gaf me dat op. - Hein maakt een bibliografie van mijn tijdschriftartikelen erbij.

Je stukje over Pom was buitengewoon goed! Trek het dus in geen geval terug! Het was trouwens al in de zetterij; en het zou me erg spijten, als je het om tactische redenen liet vervallen.

Ik heb nog wat in je vertaling zitten lezen; maar mijn bezwaren zijn toch maar zeer miniem gebleken. Hier en daar een paar gallicismen, dat is alles. Het boek leest heel ‘vlot’ en de eerste associatie werd opgewekt door de herinnering aan revolutiescènes bij Theun de Vries. Maak je dus geen zorgen over het effect!

Op verzoek van de anderen heb ik voor het Dec. nummer, dat een grooter oplaag krijgt voor de propaganda, een dialoog afgestaan, hoewel ‘met bloedend hart’. Ik vind het beroerd een stuk van een boek te geven, als het boek zelf nog niet af is. Maar enfin, voor het goede doel moet het nu dan maar. Dit stuk is de *tweede* dialoog, over den zin des levens, en je moet hem heelemaal als inleiding voor de rest beschouwen. Onvermijdelijk waren eenige thema's uit *Démasqué* en *Politicus*, die ik overigens geprobeerd heb niet te herhalen, maar te vernieuwen in deze nieuwe conceptie. Ik heb nu vier dialogen af (76 pag. geschreven), begin nu, als God en de regisseurskevers willen, aan de vijfde over de hiërarchie van het hist.-materialisme. (De vierde dialoog ging over de hiërarchie der intellectueelen).

Excuseer mijn stommiteit met het *Carnaval*! Ik was zelf nogal verrukt over het geheel, ook over den band, en zond je dus klakkeloos een gebonden exemplaar! Maar zend mij (of laat Zijlstra *mij* eerst zenden) een ingen. exemplaar, dan herschrijf ik wederom de opdracht! Ik doe het met liefde nog eens. Maar

zend nu dan ook weer den tekst, want die uit den eersten druk heb ik weggegooid.

De enquête is een *beeld* van Jan Lubbes. Helaas, we hebben nu a gezegd en moeten dus tot het bittere eind verder. Gelukkig is er nog wel wat beters. Geniet vooral Coster, die zich in bochten wringt om zoo gal te kwijlen, dat het nog net in 'mijn' krant 'gaat'.

Schrijf me, zoodra je naar St. Brieuc gaat, nog even dat ingewikkelde en muzikale adres! Ik zou er ook wel een paar dagen willen komen, om eens flink op te schieten met het boek.

De zaak van het verduisterde artikel zou ik er inderdaad niet bij laten zitten! Schrijf Schilt er nog weer over; Hein en ik kunnen getuigen, dat het er *geweest is*. Maar verder: ik zou, als er geen nieuwe vooruitzichten komen, dat vaste salaris trachten te krijgen! [Schrijf dus gewoon, dat je geen bewijsnummer hebt ontvangen en dus vermoedt, dat het stuk verdwenen is. Vraag hem onderzoek te doen, en dan rolt het wel verder.] Alles heeft zijn vervelende kant, en dit correspondentschap ook, maar boeken vertalen... *Tien maal* meer werk voor het geld, dat je toch met drie of vier brieven tamelijk vlug verdient. - Deze 'zaken' als antwoord op de commentaar van Bep.

Ik geloof, dat ik nu ongeveer bij ben gekomen. Als ik nog iets overgeslagen heb, moet je me dat nog even schrijven. De behoefte aan slaap overheerscht nog alle andere instincten. Bij de laatste van de vier premières was ik bijna ingedut. En het was nog wel een drama van O'Neill.

Ant maakt het best en leest nog steeds *D. Sm. M.* Wij zullen ons bovendien verdienstelijk maken door er St. Nic.-cadeaux van te maken.

veel hart. gr. van ons beiden voor jullie beiden je

Menno

708. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Zaterdag. [24 November 1934]

aant.

Beste Menno, Blij met den langen brief. Jammer dat je niet wat gallicismen voor me opschreef, maar enfin, ik mag niet alles van je vergen. Wil jij Zijlstra of juffr. van Dijk niet opbel-

len voor dat ex. *Carnaval*, als ze het nog niet gezonden hebben. Komt het hier wel, dan zal ik het je direct terugsturen; hierbij in ieder geval de tekst. Wil je netjes schrijven, en niet al te groot, opdat het niet zoo op een inleiding in ms. lijkt! Je schrijft steeds slordiger, wat te begrijpen is, met al het werk dat je doet, maar ik wou zoo graag een *mooi* exemplaar! (Ook dit moet overigens een 'vlek uit het verleden' zijn, want natuurlijk komt mijn boekerij *nooit* meer in orde!)

Antonini is zeer blij met het ex. *Carnaval* dat ik hem gaf. Het ziet er inderdaad heel goed uit. Ik ben benieuwd naar het omslag.

Die arme Gans heeft geen geluk, want hij kan het geld zoo goed gebruiken, en hij heeft er erg zijn best op gedaan. Kan je hem niet aangeven hoè het te herschrijven. - Ik heb steeds meer ideeën over de revolutie, of liever over de nieuwe 'revolutionair', en over de bourgeoisie, maar zal rustig wachten tot de boel goed rijp is, eer ik mijn aanteekeningen inlever. Wschl. in Maart-*Forum*, of April, als dan de novellen komen.

Schrijf me omgaand of ik nog over Nijhoff als dichter moet schrijven. Als je dat panopt. nl. erin zet, gaat het bezwaarlijk vóór over 3 of 4 maanden. Ik had het panopt in het stuk willen verwerken. Maar soit.

Je stuk over Dèr Mouw-Donker was goed, maar toch een krantenstuk. Ik voor mij sta erg 'onmachtig' tegenover je komende essay-bundel. Ik ben erg bang dat je een tweeslachtig boek maakt, dat slecht bij jouw persoonlijkheid komt. Overnemen van 2 essays uit *Man tegen Man* vind ik idioot; een soort aesthetische zet. Die 2 essays zijn niet het eenige wat je aan goeds achter je hebt; dus: laat ze in het boek waar ze nu zijn, òf maak die beide boekjes overbodig maar geef dan ook een bundel die representatief is voor je heele persoon. - *Degen in de Inkt* is, zoowel voor Bep's gevoel als voor het mijne, monsterlijk. Ook volstrekt niet bij jou passend; en dan die zelfreclame: 'ik die zoo'n houwdegen ben, al doop ik hem dan maar in de inkt'. Een titel, geschikt voor allerlei flauwe mopjes, en die ze *verdienen* zou. Ik zou iets veel rustigers nemen.

Ik voor mij voel nog altijd het meest voor een overzichtelijke

bundel, maar als je dat per se niet wilt... Ik vind ook dat je met die panopticumpjes erg voorzichtig moet zijn; ook die hebben al te vaak een sterke bijsmaak van journalistiek. Als je Greshoff was, zou ik alles heel anders stellen.

Nog een idee is misschien, dat je je 2 oude bundels chronologisch herleest, en er dan uithaalt wat je nog van belang lijkt - alsof je essays ook panopticums waren! Dat is meer werk, maar dat loont de moeite en geeft je zeker het meeste plezier. Dan wordt het echt een ontwikkelingsgang in den vorm van een geestelijk dagboek, en dan ga je voort met fragmenten te nemen ook uit je latere essays, tot op wat nu nog in *Het Vad.* verschijnt. (Het einde van je polemiek met Ritter bijv. over kritiek, is voortreffelijk; het begin absoluut voor het krantenpubliek geschreven.) Wat denk je hiervan?

Ik wil met plezier je werk herlezen en aanstrepen wat *ik* goedvind; maar bewijst *jou* dat een dienst? Je moet nl. niet alleen nemen wat je nu goed vindt, maar ook wat je toèn het best en het scherpst weergaf. - Je krijgt dan misschien een boek à la dc boeken van Nietzsche, met kortere en langere stukken. Zet daar dan titeltjes boven, links direct boven den tekst, in cursief of kleine kapitalen. Het kan een *erg* aardig boek worden, als je er tijd en moeite voor over hebt.

Je mag Greshoff wel eens schrijven over de moeite die hij zich hiervoor bij Boucher gegeven heeft. Hij schijnt er erg lang over te hebben gepraat en is wat teleurgesteld over je volslagen zwijgen.

Ik ben erg benieuwd naar Dec.-*Forum*, met je Dialoog erin. Wanneer komt dat nr. uit? Ik dacht dat het uiterlijk 15 Nov. zou verschijnen.

Ik ben niet heelemaal zeker dat ik naar dat Hotel ga in Bretagne; hoogstwschl. wel, maar het zou kunnen dat ik bij Guilloux bleef in St. Brieuc zelf. Daarover dus later.

Bep zal Schilt over het gegapte stuk aanblaffen.

Ik geloof ook dat het nu alles is. Hierbij nog een brief van Querido, waarmee hij de vorige goedmaakt-na mijn protest. (Stuur me dit vooral terug!)

Arthur v. Schendel heeft iets erg moois uitgehaald. Hij was bij Q., voor een eventueele herdruk in die Albatross-serie, van een van zijn boeken, en zei toen, hoogernstig: ‘Ik moet u nog feliciteeren, mijnheer Querido, dat u du Perron in Uw fonds gekregen hebt. Dat boek van hem vind ik een van de belangrijkste die in Holland verschenen zijn sinds jaren.’ Hij stak er bijna zijn vinger bij op. Querido heeft zich toen onmiddellijk uitgeput in betuigingen dat hij dat ook direct gezien had, dat hij mij altijd in zijn fonds had willen hebben, etc. - Verder is Arthur bij zijn neef(!) De Lang geweest en heeft daar op dezelfde toon over jou gesproken; d.w.z. dat hij De Lang gefeliciteerd heeft met zoo'n kunstredacteur als jij, aangezien de kunstrubriek van *Het Vad.* nu de beste was van alle hollandsche kranten. Waarop De Lang ontzettend gevleid was en gezegd heeft dat Borel weliswaar ‘een beetje anders’ was, maar dat jij toch ook heel erg door de lezers werd geapprecieerd. Maar als je Arthur niet kent, kan je je niet genoeg voorstellen hoè gewijd en plechtig hij er dan uitziet, en met hoeveel binnenpret. Ik kreeg deze verhalen van Greshoff, die nu voor 3 dagen hier is, en Bep en ik hebben ervan genoten, omdat we Arthur dan totaal *zien*! Hij is werkelijk een van de aardigste menschen van de nederl. literatuur, en voor geen 2% ‘literaat’.

Gelukkig dat je 't zoo goed met Slau kon vinden. Je hebt zeker wel ingezien dat het zoo serieus niet was als het leek. Maar nogmaals, ik heb zijn brief niet gelezen en ken dus ook de ‘ultimatums’ niet.

Tot zoover. Het eenige wat je me nu dus schrijven moet, is: over die bespr. van Nijhoff, en of ik je essays moet aankrabben. Hartelijke groeten van ons beiden, ook voor Ant,

je

E.

Het idee om smalle menschen in St. Nicolaas' zak te doen is natuurlijk uiterst opwekkend. - Buning schijnt een neerbuigend stukje geschreven te hebben in *De Telegraaf*; gelukkig dat deze heeren nu ook los komen, want ik ga me al te raar voelen bij zooveel lof (je hebt ook Kramers wschl. gelezen). Ik vond Vest-

dijk heel best. Ik heb Hein gevraagd me het stuk van Buning te bezorgen. 's Mans voornaamste bezwaar tegen me schijnt te zijn dat ik geen fond heb - krek als jij op die debating-clubavond met Vic. Daarentegen vertoont Kuyle een zeer voelbaar fond; hij zit aan allerlei ‘cultuurdingen’ van het verleden vast, dat *blijft* toch maar het enige...

709. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 26 Nov. '34

aant.

Beste Eddy Dank voor je brief, en vooral voor de voortreffelijke gedachtenzorgen aan mijn Boucher-bundel [zou *Kroniek van den Aanval* een titel zijn?] besteed! Je stelt het dilemma volkomen juist; het moet geen verzameling Spijkers met koppen worden, in *geen* geval. Ik begin ook steeds meer over te hellen naar een representatieven bundel, in jouw geest. Maar dan wordt de vraag: wat is hier representatief? Een al te ‘historisch’ criterium wil ik ook in geen geval aanleggen. Ik zou b.v. denken aan dezen inhoud:

Over Adwaita?

1 Ondergang. (*niet* Het Schoone Masker; is *onleesbaar*)
2 Waarom ik Amerika Afwijs
3 De Wegen
4 Huizinga voor den Afgrond
5 Prisma of Dogma
6 Het Opium der Vormen
7 Verdediging van de Middeleeuwen
8 De Moderne Ketterjager
9 Een Studie in Schaduw
10 Het Schrijverspalet
11 Paapsche Sympathieën
12 Dionysos en Pentheus
13 ‘Geest’ en ‘Vrijheid’
14 Einstein

Dit dan als absoluut zeker fundament. Ik heb voorts uitgezocht allerlei dingen, die *in aanmerking komen*: panopticums en kleinere stukken uit *Forum, Naar een Concertgebouw v.d. Filmkunst*

(afscheidsartikel uit Filmliga), verschillende stukken uit de *N.R.C.* over Spengler, Nietzsche, het stuk over Anthonie uit de *V.Bl.* De hoofdmoeilijkheid is voor mij: het panopticum. Ik wil daaruit bij nader inzien maar *heel weinig* nemen; maar ik vind de schifting *uiterst* moeilijk. Zoo bladerend zou ik b.v. *wel* willen nemen: Eckermann met Eckermann, Hitler Ebenbild, Psychologie van de caricatuur, Mysterie v. Leidschendam, Horst Wichmann, maar *niet*: Prijs vh. Bloemlezen, Wassermann en Sammlung, Moralisten als Don Quichotes, Links gerichte Collectief, Braaf, Goedaardig en Weerloos, de Oud-Helden, Tyranny verdrijven, Dubrovnic etc. Dit zijn maar enkele voorbeelden. Het is natuurlijk mogelijk om, na eerst de groote stukken te hebben gegeven, deze dingen als *journaal* aan elkaar te werken met onderkopjes. Daarbij zouden dan ook fragmenten uit een enkel krantenartikel kunnen worden ondergebracht. Maar het lijkt me in ieder geval gewenscht, de groote stukken *in hun geheel* (ev. met een enkele wijziging) te drukken en te herdrukken. Gemakkelijk is deze samenstellerij nog lang niet! Schrijf me vooral, als je nog ideeën krijgt. En vooropgesteld: *in geen geval Spijkers met koppen*!

Practisch dus dit: ik zou het prettig vinden (en waardevol voor mijzelf) als je je opinie over deze bovenstaande keuze gaf, en ev. amendementen; en tevens (als je *tijd hebt*!), als je de panopticums nog eens doorleest voornamelijk met het oog op het *journalistieke* element, dat ik er *geheel* uit wil houden. Ik zou daarom alle panopt. wel willen laten vervallen, als ik toch niet achteraf dacht, dat er wel *iets* aardigs bij kon zijn. Als ik maar eenmaal het juiste principe heb, heb ik er graag wat moeite voor over om het 'journaal' samen te stellen! Natuurlijk moet ik ook rekening houden met de 15 vel, waarvan dan nog een paar pagina's voor een bibliographie afgaan. -

Ik belde Nijgh op voor het ingen. ex. *Carnaval*. Het is *misschien* al naar je toe. Stuur het dan dus even naar mij op.

Waarom zou je voor een nummer van den volgenden jaargang niet over Nijhoff schrijven? Dit panopt. is toch maar een kleine 'uitval'.

Het verhaal van v. Schendel is prachtig! Maar ik vond hem bij onze eerste kennismaking laatst ook *bijzonder* sympathiek en zonder *eenige* litteraire humbug. Zijn verhaal *De Opsnijder* (dat je onder het 'emigrantencomplex' zult vinden) vind ik trouwens weer een uitmuntend staaltje van zijn vertelkunst.

Hierbij de brief van Querido terug. 's Mans toon wil mij toch altijd nog maar niet bevallen. En dan (terugzenden!) een 'antwoord' van Albertine Draayer-de Haas op de enquête, dat ik geweigerd heb. Het is onthullend voor het kletspeil van dit soort madammen.

hart. gr. voor jullie beiden, ook van Ant,
je
Menno

710. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [28 November 1934]

aant.

Beste Menno, Ik heb nu besloten Zaterdag a.s. (1 Dec). naar Bretagne te gaan, met de nieuwe fl. 100. - van Querido. Ik blijf daar dan 3 weken; dan komt Bep nog een week, en na nieuwjaar komen we samen hier terug. Tenminste, als het werk daar vlot, want anders zou het idioot zijn daar zooveel kosten te maken voor niets. Hoewel ik ook bij Guilloux logeeren kan. Deze laatste 2½ dag ben ik erg bezet met afscheidsbezoeken, laatste ontmoetingen, etc. èn ik moet nog 2 boekbesprekingen pennen, dus er zal van lezen wel niet veel komen. Daarom dit: Adwaita *zeker* plaatsen. Maar kan je in al die stukken niet stukjes schrappen die je niet meer goed vindt? of hier en daar een alinea door 2 regels vervangen? Me dunkt, *bij het overlezen merk je dat vanzelf*. Lees alles over, - maar in Godsnaam, in chronologische volgorde! Met goed schrappen kan je de stukken soms wonderlijk goed krijgen, en 4 à 5 blzn. winnen op de 20 à 25. Je vervalt soms in herhalingen, dus deze methode lijkt mij de beste, vooral als alles in één deel komt.

Je panopticums alle overlezen kan ik niet meer. Ik zag ze dien morgen door en stuurde je het resultaat; doe jij nu de weloverwogen en definitieve keuze. Als je me later precies opgeeft wat je gekozen hebt en hoe je bundel is samengesteld, wil ik je wel

met alle plezier zeggen wat er nog aan ontbreekt, volgens mij. Ik heb dan ook meer tijd; in Januari bv.

Stuur je brieven gewoon hierheen, met het oog op het onzekere van mijn ‘teruggaan of blijven’. Bep zorgt wel voor doorzending.

De brief van Albertine is wèrkelijk touchant. Ze meent het héél goed met je; ze zal zeker erg *lief* zijn. Waarom heb je haar antwoord niet opgenomen en er wat vriendelijke ironie onder gezet? Je hebt haar nu wschl. voor het grijze hoofd gestooten; wat ik niet zou kùnnen, als ik jou was. Het arme mensch lijdt gewoon aan hetzelfde euvel als de heele holl. literatuur en kritiek: totaal onbenul van planverschillen. Que veux-tu? zij is daar niet verantwoordelijk voor. Voor haar is Jo IJssel enz. een *begin*, dat vóór Elsschot en Walschap heeft plaats gehad. De rest is liefheid. Ik las het stuk van Gans. Het is op deze manier onmogelijk. Ik heb het hem teruggestuurd en hem eenige aanwijzingen gegeven; verdere plannen moet hij maar eens met jou bespreken.

Ina Damman is werkelijk even voortreffelijk als meesterlijk. Ik schreef er Vestdijk een enthousiasten brief over, hier en daar wat aangedikt, met het oog op zijn ouders, waartusschen zijn tegenwoordige complexen zich schijnen te voltrekken. Misschien schrijf ik er later nog wat over in het openbaar. Voorloopig wil ik - tot Januari of misschien Febr. a.s. - alles van mij afzetten, behalve *Ducroo*. Tot ik ook die af- en uitgeworpen heb, hetgeen Jehova geve!

Hartelijke groeten van ons voor jullie.

Je

E.

P.S. - Ik raad je aan, voor je preeken etc., *Journal d'un homme de 40 ans* te nemen van Jean Guéhenno (Grasset). Net verschenen, vol ‘actueele’ dingen. Uiterst sympathiek geschreven: een proletariër die intellectueel geworden is, nu professor of lecraar in sociologie, meen ik; redacteur van *Europe*. Een door - en - door proper en bescheiden iemand.

711. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag. [29 November 1934]

aant.

B.M. - Ik ga Maandag pas weg en vond nu nog tijd voor deze krabbels.
Ik zou nemen:

1. *Dat ben jij*. (Misschien hier en daar bekorten.)
2. *Ondergang*. (Zéker bekorten.)
3. De helft van *Het Schoone Masker* - waar de didactische toon ophoudt en het betoog boeiend wordt; bv. over het genie (blz. 87-99 ongeveer). De rest resumeeren; de 'denkoefening' eruit werken!
4. *Waarom ik Amerika afwijs* en *De Haat des positieven en negatieven* bijeen doen. (journaal al!) In het 2e stuk is bv. blz. 197 (v/h midden, na 'Alleen...') banaal en flauw tot 198 (midden: *Positief*) Daarna is alles heel aardig en hoort geheel bij *Amerika*.
5. *Waarheen gaan wij* - weg, of stuk eruit nemen voor 'journaal' (1927-28 dan). *Verliefde heidendom* bij 'journaal', -*Essay en Essay* -idem-*Bewuste Vrouw en haar roman* (een fragment eruit) - idem -(*Bernard Bandt van de Jazz* misschien weg, of *samen* met *Drie jaar later* maar dan in een journaal van 1931.)
6. *Opium der Vormen* houden.
7. *Is. Querido*-bekorten, maar houden! De *redeneerende* afmakerij hierin is zeer goed. Niet destijds in Anti-Schund, maar juist wèl in een bundel van jou.
8. *De Wegen*. (Vmdl. komen 5, 6, 7, vóór 4, en dit direct na 4, in juiste volgorde?)
9. *Verdediging v/de Middeleeuwen*.
10. Journaal misschien, met *Twee Methoden*, een *stuk* van *Poedowkin dicht* - of verderop, en doe er dan bij: de 2 stukken over Van Vorden, en *Precieuze Snert* - of één stuk over Van Vorden.
11. *Onvolkomen Huwelijk* (houden!)
12. *Aanklacht en Heimwee* (misschien een stuk eruit, en dan een stuk van *Waarom ketters*? Maar Bruning is best.)
13. *De Moderne Ketterjager*.
14. *Huizinga voor den afgrond*.
(Dit alles - van 1930 - in juiste volgorde; het 'journaal' kan ook

hiernà komen. Een *stuk* van de Havelaarherdenking kan ook best in het journaal.)

15. *Prisma of Dogma*.
16. *Anthonie Donker* - of samen met andere stukken later?
17. *Afscheid van Domineesland* - de inleiding, die alleraardigst is, en die ik vooral niet missen wil! Tenzij je hem nog eens als inleiding gebruikt, met een stuk uit *Waarom ketters* bv., en nog wat aanvullende blzn. - door cijfertjes gescheiden.
18. *Studie in Schaduw*.
19. *Schrijverspalet*.
20. *Paapsche Sympathieën*.
21. *Dionysos en Pentheus* (misschien bekort-kan je hier dat boek van Vergin niet bij afdoen?)
22. *Geest en Vrijheid*.
23. *Wassermann en Sammlung - Hitler, Ebenbild - Einstein*, en nog wat uit dien hoek-als journaal weer.
24. Keur uit Panopticum.
25. Stukken uit *Vaderland, N.R.C.*, etc.

Dit alles is natuurlijk erg brokkelig zoo. Er is maar één ding te doen als je een *goed* boek wilt maken: alles overlezen, alles weer laten leven, er plezier in krijgen de stof te ordenen, en door er heelemaal in te leven, voelen wat overbodig is, niet passend bij het geheel, of elders beter gezegd, etc.

Hart. groeten van je
E.

Nwe Rembrandt en Nwe Coen	?	Uit dit alles fragmenten nemen en die bijeendoen als een soort ‘journaal’ lijkt mij het beste. ‘Ontboezemingen nr aanleiding van...’
Maler sehen dich an	?	
Desertie bij Gideonsbende	?	
Z.g.n.	?	
Two Impossible Men	?	
Eckermann-herdenking	?	
Moralisten als Don Quichotes	?	
All men are snobs...	?	
Gymnastiek der opdrachten	?	
Arbeider in taaltuin	?	

Een Studie in Schaduw.		Titel *Studies in Schaduwen* zéér beroerd.
Vooroordeel tegen Schweitzer	?	
Welk vakje	?	
Eckermann met Eckermann	*ja*	
Links gerichte collectief	?	Bijeen?
Rembrandtvereering in rok	*ja*	
Braaf goedaardig en weerloos	?	
Aesthet. der kleermakers	*ja*	
In memoriam Carry v.Br.	?	
Schrijverspalet		
Sancta Simplicitas	?	
Tyranny verdrijven	?	
De Oud-Helden	?	
Hitler, Ebenbild	*ja*	
Boeken en Burgers	*ja*	bijeen?
Weer eens bij Schilders	?	
Prijs v/h bloemlezen	?	
Naspel Dubrovnic	?	
Psychologie v/d caricatuur	*ja*.	
Wassermann en Samml.	?	
Mysterie v. Leidschendam	*ja*.	
Pirandello in Practijk	*ja*.	
Renaiss. v/h fatsoen (bewerken, korter!)	?	
Kleiner Mann, was nun	?	
Das Unbewusste Europa	?	
I'm no Angel	*ja*.	
Einstein	*ja*.	
De Brueghels	?	
Corruptie	?	

Tactiek	?
Ganzen en Capitool	?

Horst Wichmann	*ja*.	
Gide en Jordaan	?	
Gribbele-Grabbele	?	
Jubilaris Van Deyssel	*ja*.	bijeen?
Ons Speelgoed	*ja*.	
De Nieuwe Mensch	*ja*.	
Vergeet ik niet een groot stuk	?	
Dat over Vergin? Dat over Brann-Nietzsche?		
Dat over Anth. Donker Administrateur?		

712. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 30 Nov. [1934]

Beste Menno, Ik had daarnet Noth bij me, aan wien ik je stukken over de Duitsche emigrés en hemzelf gaf. Hij was er verrukt over, omdat ze precies weergeven wat hij er zelf van denkt. Hij vindt Klausje een vervelend iemand en heeft erg het land aan het geflikflooi, van al die ‘geniale’ uitgewekenen; hij is zelf trouwens werkelijk erg aardig, en in tegenstelling met Liepmann en Klausje - ik heb hem nu 2 × gezien - zonder twijfel een ‘honnête homme’. Ik heb hem over jou gesproken en hem je adres gegeven: de kwestie is dat hij hier moeilijk rondkomt en graag zijn boeken zou uitgeven, in vertaling of in het duitsch; maar hij voelt weinig voor Querido, vanwege het milieu dat daar nu den toon aangeeft. Zou je dus niet kunnen informeeren of Allert de Lange - of iemand anders - zijn werk niet zou willen nemen. Hij heeft een nieuwe roman klaar en het duitsche manuscript van zijn *Tragédie de la Jeun. Allem*.; is dit laatste niet een boek om in Holland te vertalen? Misschien kan je het bij Allert de Lange aanbevelen, of verder nagaan wat er te doen zou zijn. Noth zou je zelf schrijven; dit briefje dient dus vnl. om hem aan te kondigen en hem aan te bevelen tegelijk, dit laatste doe ik met alle plezier, want ik weet zeker dat hij je erg sympathiek zou zijn.

Bep zegt - dit tusschen haakjes - dat zij best de *Tragedie* wil vertalen, als het zoover komt. Maar het ziet er dan misschien wel naar uit of we Noth helpen om er zelf een sla-tje uit te slaan.

Maandag verdwijn ik van hier.
Hart. groeten van ons beiden, ook aan Ant.
Je
E.

713. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Dec. '34

aant.

Beste Menno, Heel veel dank voor het nieuwe ex. *Carnaval*, met de voor de 4e × herschreven opdracht, die ditmaal werkelijk keurig overgekomen is en mij danig heeft geroerd. Ik ga straks naar Bretagne, vandaar kort. Ik hoop dat je mijn brieven: over je essaybundel en Noth, ontving. Mijn adres daarginds is: Hôtel du Manoir, Le Roselier-en-Plérin, par St. Brieuc (Côtes-du-Nord)-Frankrijk; lang en mooi! Ik ben perplex van alles wat hier aan boeken alsmaar uitkomt en vind Holland toch poover in ieder opzicht; ik word gekweld door de vraag: waar zouden wij zijn als wij Franschen waren? Ik heb nl. nog geprobeerd den roman van Vestdijk te introduceeren bij de *N.R.F.* - geen schijn van kans! - motief: dit onderwerp is al eens eerder behandeld. Bovendien vindt Malraux een boek als *Fermina Marquez* ongeveer nix, waarin hij eindeloos ongelijk heeft. Maar de heele Larbaud kan bij de *N.R.F.* niet in een behoorlijke uitgave verschijnen! - Ik raad je aan in het laatste nr. van de *N.R.F.* te lezen wat Suarès over *Mein Kampf* zegt; het is om in extenso te vertalen in *Het Vad*. Zijn boek is anders wel erg faciel en een beetje idioot ‘fransch’.
Hart. gr. van je
E.
Kan je voor deze keer 1 ex. *Forum* naar Parijs laten sturen en 1 ex. naar Bretagne? Dank.

714. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, Donderdag. [6 December 1934]

aant.

B.M. - Het is hier heerlijk eenzaam en goddank is er veel zon. Ik ben begonnen te werken; als de zon blijft zal het wel gaan; anders wordt het hier misschien sinister. Ik verlang erg naar *Forum*. Die enquête is idioot geworden, doordat je werkelijk tè

erge idioten hebt gevraagd. Hoe gaat het verder? Schrijf eens, en geniet van deze kaart en de bijschriften.

Je

E.

715. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[7 December 1934]

aant.

Beste Menno, Zend me, liefst *omgaand*, dat citaat van Nietzsche toe uit een van je eerste stukken over Duitschland in *Het Vaderland* (Misschien over *Der Hass*; althans in dien tijd). 'De Duitschers zijn zulke barbaren, dat...' Het is een van de raakste dingen die hij ooit gezegd heeft en absoluut afdoend. En ik heb het noodig omdat ik het Wijdenes wil laten citeeren, wat een prachtig trekje is voor Wijdenes. Doe dus even moeite en *vind* het! Het staat, meen ik, ongeveer in het midden van een kolom. Als het niet over *Der Hass* is, dan over een ander Duitsch onderwerp, dus je hoeft niet te zoeken in Hollandsche boekbesprekingen. Bij voorbaat dank,

E.

716. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 8 Dec. '34

aant.

Beste Eddy Zooëven kwam je prachtige heiligenkaart uit Bretagne, die wij tot nut voor ons zieleheil en eventueele 'folieën' hebben bestudeerd. Geluk met je werk daar! Ik zond je reeds *Forum*, dat je nu al zal hebben bereikt. Het leek me een zeer geslaagd nummer, juist als totaliteit, om niet te zeggen als collectief.

Het is hier helaas nog altijd druk en ik zou niets liever willen dan er ook tusschenuit te gaan, om mijn vijfde dialoog af te maken. De tweede, die je in *Forum* hebt gelezen, bevatte (ook al doordat ik in idiote drukte moest corrigeeren) nog drukfouten en kleine 'feilen'; maar als geheel beviel hij me toch wel, hoewel hij duidelijk 'inleidend' is, en qua talis eigenlijk veel probleemen uit vorig werk nog eens ophaalt. De derde en vierde zijn m.i. van deze 'oude' invloeden geheel vrij. Benieuwd naar je reactie. Met Noth raakte ik in aangename correspondentie. Uit zijn briefstijl blijkt al, dat hij een *totaal* beter type moet zijn dan

Kläuseli. Deze laatste heer heeft mij een brief geschreven naar aanleiding van de emigrantenquaestie, waarin hij er rond voor uitkomt, dat deze ophemelarij *bewust* wordt bedreven, als concurrentie met het litteratuurzaakje van den ‘lamme’ (je weet, zoo heet Goebbels). Frisch! Noth schrijft over deze dingen op een manier, die mij direct sympathiek aandeed. Ik zal zien hier een holl. vertaling onder dak te brengen van de *Tragédie*. Natuurlijk zal ik daarbij dadelijk Bep probeeren als mogelijke vertaalster. Ik zal eerst van Loghem Slaterus probeeren; die heeft een bibliotheek voor zulk soort geschriften.

De enquête is goddank achter den rug. Ik heb vandaag mijn slotconclusie in de krant. Het is moeilijk om uit zooveel oudewijvenpraat een *scherpe* conclusie te trekken, die toch niet onwellevend is tegenover menschen, die je eerst zelf hebt geïnviteerd.

Ik zit *erg* met mijn essay-collectie! Je keuze is zeker goed, maar het wordt zoo per se *te veel*! Ik moet meer schiften, denk ik, en dat maakt het weer extra moeilijk. Waarschijnlijk ga ik er dezer dagen maar toe over om eerst eens een stuk te laten zetten; dan heb ik tenminste eenig gezicht op de berekening van het aantal pagina's.

Guéhenno heb ik gekocht; hoop ik binnenkort te lezen en voor een kroniek te gebruiken.

Ik vraag me ook af, waar een *Ina Damman* zou staan, als wij in Frankrijk woonden. Het boek is voor Holland natuurlijk eersterangs; maar een natie met meer ‘zielscultuur’ dan de onze kan toch zulke werken in grooter getale voortbrengen. Ik bedoel: het is geen *uitzonderingsboek*, het is een fijn, genuanceerd etc. boek, maar geen ‘meesterwerk’, op Europeesch peil gewogen. Tot nader. Werk prettig in de stilte en laat spoedig weer wat hooren! hart. gr. van ons beiden

je
M.

717. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, 10 Dec. [1934]

Beste Menno, *Forum* gekregen en direct je dialoog gelezen. Het gekke is: ik heb er geen oordeel over! Het is me net of ik

maar de helft begrepen heb, en dat dit komt omdat ik de andere dialogen niet ken. Toch zou dat vreemd zijn. Op het oogenblik zou ik zeggen: het is vernuftig, en vol aardige vondsten, en toch ‘pakt’ het niet. Waarom? Als het niet uitsluitend is omdat de rest er toch bij hoort, dan is het omdat dit genre uiterst gevaarlijk voor jou is. N.l. door zoveel abstracts te laten zeggen door twee sprekers, die niet psychologisch verantwoord zijn, die zelf noch een bijzonder ‘karakteristieke’ indruk maken noch die geven (bijgevolg?) aan wat zij zeggen, maak je alles hyper-abstract, en de dialoog-vorm, inplaats van te verlevendigen, maakt je tekst mat. Terwijl als ‘Ik’ geen personage is, maar direct den lezer toespreekt, de tekst, ondanks al het abstracte ervan, toch levendig werkt. - Ik zeg niet dat dit zoo *is*, maar dat het zoo zou kunnen zijn; maar ik geloof nu meer dan ooit dat fragmenten en publicaties met tusschenruimten altijd een verkeerde indruk maken. Dus...

De historie van Cola Debrot lijkt mij - ondanks vele onhandigheden - alleraardigst. Vestdijk weer goed, maar toch is dit niet een van zijn beste essays. Vic roerend. En Jany, voor de eerste keer in *Forum*! hij is al net zoo eclectisch met zijn gunsten op literair gebied als elders. Het aartslullige stukje van Endt kende ik al door Gans (die het heelemaal voor me overgeschreven heeft!) - Dat zoo'n vent niet merkt dat hij zichzelf in zijn hemd zet, bij elke regel die hij van zich afgeeft!

Ik wacht met spanning en gretigheid op het gevraagde Nietzsche-citaat. Maar wschl. ga ik over een paar dagen voor een week naar Parijs, om dan met Bep tegen Kerstmis weer hier te komen. Ik werk hier nl. in een razend tempo en op een gegeven moment gaat dat mis; een paar stukken moet ik bovendien in Parijs opfrisschen, voor de sfeer. Ik denk toch dat, als het een beetje meeloopt *Ducroo* in Januari totaal *af* is. Help het hopen! het moet van me weg!

Zou je nu, in ieder geval, in Januari een flink stuk *Ducroo* kunnen plaatsen en in Februari ook? Ik heb er dan nog wat mee verdiend, en in Januari, als we wschl. gaan verhuizen, kan ik het geld best gebruiken. Bovendien vind ik het idioot dat er wel

een paar fragmenten (van dit boek juist!) in *Gr. Ned.* zouden staan en volstrekt niets in *Forum*, waar het totaal thuishoort. Maak dus met Vestdijk uit, welke stukken jullie nemen, - of vraag Vestdijk een reeks van fragmenten te maken, als jullie dat aardiger lijkt. Als het kàn, lijkt mij dat het aardigst.

In Februari hoop ik de handen vrij te hebben en zal je dan weer wat anders leveren: een bespreking van Nijhoff, of aant. over de revolutionaire schrijvers, of iets anders.

Heb je Last nu genomen of niet? Het lijkt mij niet verkeerd om zijn stuk in Januari te plaatsen, ook als je het niet bijster *goed* vindt; het is in ieder geval niet antipathiek, en het lijkt me 'naar buiten' goed het te plaatsen, vooral als je later Gans nog eens omgewerkt opneemt.

Tot zoover dan. Schrijf gewoon hierheen, want ook als ik naar Parijs ga (wat nog niet zeker is), laat ik mijn boeken en een deel van mijn bagage tot Kerstmis, en de post zenden ze me dan wel na.

Schrijf me vooral weer eens wat langer, en ook of je nog iets aan mijn *laatste* blaadje over je essaybundel hebt gehad. En wat je verder doet.

Hartelijke groeten, ook voor Ant, van je

E.

718. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Maand. 10 Dec. [1934]

aant.

B.M. - Schreef je vanmorgen net, en daar is je brief. Benieuwd naar je slotbeschouwing. Antw. v.V. Sch. was een verkwikking na al het voorgaande. Antw. v. Slauerhoff was ook goed! van Roelants niet onaardig, van Schepers beneden alles. Nogal geschikt v. Klausje toch, dat hij zóó reageerde. Maar Noth is 10 × aardiger, dat zal je merken als je hem ziet. Heel *jong*, en toch met een rustige, eenvoudige ernst, niets geen 'puber' meer. Je essays zijn, dunkt mij, *niet* te veel; zie maar...

Tot nader. Hartelijk steeds je

E.

719. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensd. [12 December 1934]

aant.

B.M. Dank voor je kaart, maar dat is het heelemaal niet! Het is absoluut zeker van Nietzsche, en het duurt maar heel kort: één zin, een opmerking. Het staat, denk ik, in een van je 'algemeenere' stukken, genre Der Hass, of Freud-Adler en wij woonden al in de rue Erlanger, maar niet zóó lang. Dus: vanaf Maart '34 tot laat zeggen Juni. In een vrij lang stuk. Als ik het plakboek voor me had vond ik het direct. Misschien stond er niet het woord barbaren, maar 'zijn zoo onbeschaafd' of zoo. Het was nogal paradoxaal, maar dan *diep*, raak, ongehoord 'rosse' (venijnig). Ik moèt dit hebben, doe dus je uiterste best. Je hoeft niet te zoeken vóór Maart.

Hart. je
E.
zóóiets als: 'zoo onbeschaafd dat ze hun philosofie noodig hebben om...'

720. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[12 December 1934]

aant.

B.M. - Bep is nu hier, omdat het met mij wat raar ging deze dagen (hart). Zal wel niets ergs zijn. - Zij meent zich te herinneren dat er een portret v.N. stond bij het art. waarin dat citaat voorkwam. Ik geloof het nu ook. Kan het Wagner-N. zijn? Ik geloof nu half van wel. Of het st. ter herdenking v.N. alleen? Maar dat is, meen ik, toch van later? Als er een portret stond bij allebei, dan wschl. in het 1^{e} (oudste) van de twee. - Is de *Nieuwe Kern* niet een soort 'trotskistisch' blad? Misschien is Carnot-Lambrechts wel Gans! In ieder geval laat me tijdig proef sturen, liefst omgaand, hierheen, want ik wou A.M. de Jong schrappen en er nog wat anders bij zetten. Hart. gr. v. je

E.
Informeer eens naar die *Nieuwe Kern*!

721. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 15 Dec. '34

aant.

Beste Eddy Ondanks alle zoeken (Ant is er een halve dag, improviseerend van links naar rechts, mee bezig geweest) komt het Nietzschecitaat nog niet terecht! Wel zijn er allerlei andere aanhalingen voor den dag gekomen, maar niet deze! Maar wij geven de moed nog niet op. Misschien zit het noodlottige stuk in een heel gek artikel waar ik het absoluut niet kan vermoeden! Dus: hierover nader meer, en hopelijk beter!

Ik zelf zocht ook, maar met even weinig resultaat. Gisteren hield ik een lezing in Bergen en logeerde *zeer* tot genoegen (wederzijds geloof ik) bij Jany. Sedert dit bezoek schat ik hem nog hooger dan ik al deed; hij is alleraardigst, allervriendschappelijkst en een qualitatief ander mensch dan Pom-Jacques-Vic. De eenige *dichter*, die werkelijk *is* wat hij dicht [de *gesublimeerde* puberteit kan blijkbaar een zeer edele gedaante hebben]. Wij hadden lange gesprekken en bleken het eigenlijk erg eens. Ik hoop hem nader aan *Forum* te verbinden en hem de volgende maand hier te logeeren te hebben. Slau zou ook komen, maar was ongesteld.

Wat je oordeel over de dialoog betreft: Rudie, die hier vanmiddag was, zei ongeveer hetzelfde, en Ant had al iets dergelijks gezegd. De publicatie in tijdschriftvorm was *zeker* verkeerd, maar dat wist ik ook vooruit. Ik ben ervan overtuigd, dat, omdat het stuk een inleiding is, de indruk totaal anders zal zijn in het boekverband. Deze redeneering over den ‘zin’ is n.l. nu nog ‘zinneloos’, maar blijkt een conditio sine qua non voor wat volgt. (den zin van den nieuwen mensch). Of de dialoogvorm al dan niet juist is kan ik nog niet beoordeelen, omdat het boek zich eenvoudig als dialoog aan mij opdrong en het schrijven ervan samenhangt met deze voortdurende celdeeling. Natuurlijk is het een twee-eenig debat, en zijn Gijsbertus en Ik beide: ik.

Ik zal al mijn best doen voor *Ducroo* in Januari. Hoe alles er weer in moet, weet ik nu nog niet. Het *verdringt* zich weer, en op een erg hopelooze manier. - De copie, die ik *hier* heb van *Ducroo*,

heeft toch *niet* voor een deel in *Gr. Ned.* gestaan? Ik ben in de war geraakt.

Last hebben we niet genomen. Ik vond zijn stuk meer een verslag met wat commentaar dan een sluitend betoog of een document van eenige andere waarde. Het grootste deel van deze 'inlichtingen' heeft een geïnteresseerde ook elders al kunnen lezen en ik ben van plan dit jaar zooveel mogelijk alleen *het beste* te nemen. Liever dan maar wat meer Vestdijk en du Perron dan halfslachtig gedoe à la Last. Ieder *goed* stuk van hem nemen we natuurlijk. (Vic was alleen voor *dit* stuk!)

Schreef ik je al, dat Noth een goede kans maakt bij van Loghem Slaterus?

Ik heb mij (al vroeger) op de *Nieuwe Kern* geabonneerd, omdat het blaadje me wel sympathiek leek (al verdient die heer voluit je afstraffing). Ik geloof, dat het grootendeels O.S.P.-leden zijn, met misschien trotskistische gevoelens.

Voor Bep hartelijk dank voor haar kaarten. Ik zond dadelijk *Eva*. Wat vindt zij van den dialoog? *Graag antwoord hierop*!

Antonini schreef al over Vercel, heel behoorlijk. Ik heb morgen een stuk over Engelman en Nijhoff, dat ik zelf 'Forumrijp' vind; het wordt naar Parijs gestuurd, of ik stuur het zelf naar Bretagne. Hart. gr. 2 × 2 je

Menno

10 uur av. Ant verzekert nogmaals, dat zij niets vinden kan! Het is toch niet: 'Ihr Deutsche, ihr seid so tief, ihr seid noch nicht einmal oberflächlich!'? Ik *spring* naar Wijdenes!

722. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[18 December 1934]

aant.

Beste Menno, *Niets* uit de stukken van *Ducroo* die nu bij je zijn heeft in *Gr. Ned.* gestaan. De keuze is dus groot! Als je er in Jan. en Febr. twee goede stukken van kunt plaatsen, doe je mij meer dan plezier, omdat ik ook nog het overtypen moet betalen van het heele slot; anders kan ik het toch niet goed omwerken. Ik heb 2 hfdstn. aan J.v. Nijlen gestuurd voor de tikjuffrouw en heb nu alweer 3 hfdstn. klaar. Nog 4 hfdstn. en het is afgeloo-

pen. Ik hoop ± 10 Jan. klaar te zijn en dan een week bij Greshoff in Brussel te logeeren (voor het uitblazen). Ik ben nu weer wat beter, maar voel me toch verre van kwiek.

Je stukje tegen Anthonie was best. Stuur me de verdere heibel, als die komt! Je slotbeschouwing over de enquête was ook heel knap en handig. Jammer alleen dat het citaat van Nietzsche wegblijft, want het is niet wat je nu zegt, het is veel geestiger, ofschoon wel to the same effect. Als je het niet in de krant kunt terugvinden, misschien kan je dan uit N. zelf iets voor me vinden; je zult hier misschien wel een krats bij hebben gezet?

Bep zal hieronder antwoorden over de dialoog.

Wat je over Jany schrijft is voor mij ook heel waar; ik ben het tot in ieder onderdeel met je hierover eens.

Ik eindig nu vanwege de besogne. Denk je erom dat je me panopticum en andere proeven van *Forum* haast *omgaand* laat zenden, met het oog op de 2 dagen extra die de post er nu over doet? er is hier maar één lichting per dag. - Ik zie ook met spanning uit naar je stuk over Engelman-Nijhoff. Hier komt Bep. Hart. groeten, ook voor Ant, aan wie veel dank voor het zoekwerk, van je

E.

723. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Bretagne, 20 Dec. [1934]

aant.

Beste Menno, Jany schreef even enthousiast over jou als jij over hem; dat hij je héél sympathiek vond, enz. Ik hoop dat de omgang met hem je betere ideeën moge bijbrengen over wat een dichter *kan* zijn, zoodat je dan niet meer zóó alle dichters over één kam zult scheren met Binnendijk en Engelman, die door hun theorieën voor jou het afschrikwekkend voorbeeld van alle dichters geworden moeten zijn. Je stuk in *Het Vad.* las ik nl. met zeer weinig plezier ditmaal; ik vind het een goed stuk voor jou, maar alleen voor de helft waar, de andere helft is een doorslaan met zulke goedkoope trucjes dat ik er zelf van schrok, ik die anders op dit gebied geheel aan je zijde placht te staan. Je stuk over Dèr Mouw-Donker vond ik veel beter; dit is een overdrijven in de herhaling. Vooral dat doordouwen over die

roes en dat kleineeren van de ‘kleine gemeente’ vind ik uiterst bestrijdbaar. Iemand die zich bedrinkt aan wat hij uit zichzelf produceert is *zeker* meer waard dan iemand die een flesch port koopt bij den kruienier op de hoek; als deze verschillen niet meer tellen dan *is* Nietzsche weer volkomen gelijk aan den kok van *Royal*. En wat de ‘kleine gemeente’ betreft, mijn eigenbelang zal die inderdaad tot het uiterste verdedigen, als WAARDE, tegen het nivelleerende gelul van massa-vereerders in welke graad en met welke argumenten dan ook; het eigenbelang van den man die zich beroept op de groote gemeente is voor mij bewijsbaar minderwaardig aan dat van den man die de kleine gemeente in de hoogte steekt. Ik begrijp wel dat sommige kleine gemeentes abject zijn en te bestrijden, maar dan altijd vanuit individueele normen of namens een andere kleine gemeente: bv. de dichters die jou zoo hinderen vanuit de nog kleinere gemeente waartoe dichters als Dèr Mouw en Corbière behooren. Maar een, zij het zijdelings en vaag, beroep op de groote gemeente is voor mij ten eenenmale treurig en in dezen tijd zelfs antipathiek.

Wat je overigens tegen de formule van Kloos zegt, vind ik zeer juist. Eerst de 2e helft van je stuk gaat rammelen dat het een aard heeft. Ook je eigenlijke kritiek op de bundels is inexistant. Je zegt van Nijhoff zoo goed als niets; de gedichten die je goed vindt, vind ik juist beroerd, maar dat nog daargelaten, je behandelt ze geen oogenblik *als gedicht*. Als wat dan wel? Als inhoud? In dat geval vind ik *Het Veer* het banaalste ouwehoerenverhaaltje dat ik in jaren las, en *Awater* een aanstellerig, ongeloofwaardig en onduidelijk kletsverhaal! Maar hierover in mijn stuk over Nijhoff voor *Forum*, want ‘over smaken valt niet te twisten’, zooals de philosofische conciërge zegt. - Je zou aan Jany moeten denken bij het bespreken van poëzie, zooals je aan Van Crevel denkt bij je andere stukken.

Jany schreef me ook dat Nijhoff een giftig stukje, ik bedoel: epistel, aan je schreef naar aanleiding van mijn panopticum. Mag ik dat niet lezen, of waarom schreef je er mij niet over? Is hij boos op mij of op jou? - verwijt hij je dat je hem per enquête

in de val hebt gelokt in *Het Vad.* om hem te laten afslachten in *Forum*? Hoe het zij, het doet me oprecht plezier dat hij kwaad geworden is. Het deed mij ook veel plezier dat Jany mijn panopticum ‘bijzonder geamuseerd’ las; die hupsche Pom moest dat eens weten! Maak je overigens niet ongerust dat mijn afkeer van dezen kakkineuzen prins der jongere poeëten door lezing van zijn kwaadheid stijgen zal; integendeel... Ik heb trouwens nog niet met hem afgerekend en zal hem vervolgen met mijn opinie over hem tot hij zich in de Mij. van Letterk. niet meer veilig voelt, als mij dat lukt. Ik heb - zóó gemeen ben ik, maar je kent me, dus ik onthul me nu maar zooals ik ben! - mijn eerste regel voor het stuk over zijn nieuwe verzen al klaar. Deze luidt: ‘M. Nijhoff is lang niet genoeg in zijn werk verdwenen om een eersterangs-schrijver te zijn.’ Daarna zal ik dan uitleggen dat dit niet *mijn* criterium is, maar dat ik het er om andere redenen toch nog heel aardig mee eens ben. - Het allerbeste gedicht uit zijn laatste bundel, om den *inhoud*, om het *echte* van den inhoud, om het *niet* ‘sier poëzie’-achtige ervan, is *Het Klimop*, dat jij niet eens noemt. *Aan een Graf* was ook heel mooi (in *Erts*), maar hier heeft hij het door een didactisch geouwehoer verpest. Het liedje van *De Soldaat en de Zee* is alleraardigst à la Heine, maar met opeens een beeld à la J.P. Heye, nl. zooiets als:

> ‘maar al is mijn blauwe tuniek
> Nog blauw van de zee behouden’(?)
> (ik heb het boekje niet hier)

dat precies even gedurfd is, neen, iets minder nog, dan die prachtige regels uit *Het Vlaggelied*, van:

> ‘Wij heffen uw *wit* uit de schuimende zee,
> En voeren naar 't *blauw* van den hemel u mee,
> Al kleurt zich uw *rood* met ons bloed!’

Enfin, als *Ducroo* klaar is, hoop ik 2 stukken te schrijven: over Nijhoff's verzen en over *Ina Damman*. (Dit laatste vind ik, geloof ik, nog bewonderenswaardiger dan jij.)

O ja, Noth schreef mij ook erg enthousiast over je: ‘Je ne saurais jamais trop vous remercier de m'avoir mis en rapport avec votre ami ter Braak dont les lettres témoignent d'une attitude

très parente à la mienne, et d'une compréhension encourageante de mes préoccupations'. (Hij spreekt en schrijft zeer behoorlijk fransch, zooals je ziet. Wanneer kom je in Parijs om in het duitsch kennis met hem te maken? Of laat je hem eens naar Holland komen?)

Ik laat het nu hierbij. Nog 3½ hfdst. en *Ducroo* is af! Ik denk tegen 10 Jan. klaar te zijn en dan 4 à 5 dagen in Brussel bij Greshoff te logeeren. Kom je dan misschien even over?

Schrijf me hoe lang het verhaal van Debrot is: ik ben erg benieuwd naar de rest. Is het niet iets voor Zijlstra om uit te geven? Het eerste stuk vond ik werkelijk alleraardigst.

Hartelijk gegroet van ons twee, een hand van je

E.

P.S. - O ja, de nuchterheid tegenover poëtische roes is inderdaad heel vaak uitstekend, omdat je niet den eersten den besten lul van Blanus au sérieux hoeft te nemen die zijn verhevener staat tracht uit te lallen, maar lees toch ook eens Droogstoppel over dichters na, in het begin van de *Havelaar*. Ik ben een beetje bang dat een voortgezette poëziekroniek in *Het Vad.* je na een paar jaar ongemerkt tot diè nuchterheid brengt. *Ulalume* en *Annabel Lee* belachelijk maken kan iedereen; maar wie er tenslotte het belachelijkst uit komt lijdt voor mij ook geen twijfel. En toch, let wel: ik ben het nog altijd voor minstens de helft eens met je reactie op poëzie, het is alleen weer net als met den 'geest', je vreet iedereen op omdat je grieven hebt tegen een paar poerummakers in het vak. Ik heb liever dat je acteurs en aviateurs zoo globaal verslindt, dan dichters; heusch, er *zijn* eersterangs-dichters die eersterangsmenschen tevens zijn, en mèt een roes. Jij en ik hebben ook onze roes, bovendien!

Ik heb ook erg het land aan een argument als: 'Waarom zou iemand zijn toevlucht nemen tot de poëzie als het niet was dat hij er zijn goede redenen voor had zich *niet* in proza uit te drukken?' Draai het om: jij hebt inderdaad je 'goede redenen' om je kroniek in *Het Vad.* te schrijven in proza en niet in poëzie! Denk ook aan het *proza* van Slau en Poe en Vestdijk etc. etc.!

724. *M. ter Braak aan E. du Perron*
22 Dec. '34

aant.

B.E. Hartelijk dank voor je brief, waarop ik gedocumenteerder zal antwoorden; ik ben nu in a hurry om weg te komen. *Wij gaan n.l. ± 1 Jan. naar Eibergen*. Ik hoop daar te kunnen werken, het was *te* druk hier.

Nu nog in haast iets practisch. Ik heb, op verzoek van Vic, eenige feitelijke onjuistheden in je panopt. geschrapt; hij stond daar op, en ik geloof dat ik daarmee niets misdaan heb, gegeven het feit, dat het inderdaad onjuistheden waren. De Kadt en het blaadje zijn *syndicalistische*, anti-socialistische phaenomenen, schijnt het. Voeg ev. iets anders in. Je krijgt spoedig proef. hart. gr. 2 × 2

je

Menno

1935

725. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Bretagne, 1 Januari [1935].

aant.

B.M. - Natuurlijk ‘veel heil en zegen’ etc. mede aan Ant. Wij gaan overmorgen nr Parijs terug; laat dus alle *Forum*gelden, etc. daarheen zenden. Kan je in Febr. nog een flink stuk *Ducroo* plaatsen (uit het hfdst. dat op het nu geplaatste volgt + nog wat van de krant v. Doornik of zoo), want in April komt het boek al uit en ik heb veel typkosten. Twee stukken in *Forum* lijkt me trouwens modest (tegen 4 in *Gr. Ned.*). Laat gauw wat hooren

je
E.

726. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 3 Jan. '34 [1935]

aant.

B.E. In haast. Ik zit te wachten op antwoord op mijn brief over de poëzij, maar hoor niets. Je hebt hem toch ontvangen? Ik weet niet eens, of je in Bretagne zit of in Parijs. In ieder geval voor jullie beiden vast onze hartelijke wenschen voor 1935!

Marsman heeft een heel goed stuk geschreven over mijn ‘roes’-theorie, voor *Forum*. Het is meer een algemeene aanval op mijn ‘beleid’ geworden, die ik zeer apprecieer. Ik heb nog nooit zulk een concreet en scherp artikel van hem gelezen.

Hierbij nog een paar documenten, die ik voor je opspaarde. Het briefje van Pom (waarop ik geantwoord heb dat ik niet eens begreep wat hij bedoelde); een briefje van een abonné Vad. (eigenlijk om te huilen); en een Vlomsche ‘critiek’ op Walschap, die eenvoudig het summum is van wat ik op dit gebied ooit las. Ik liet je ook nog een stuk over v. Schendel sturen. Wij zaten in de Achterhoek; ik heb nogal goed kunnen werken.

Laat dus spoedig iets hooren! Kreeg je alle proeven op tijd? Een hart. hand van je
Menno
Ik ben er met name erg benieuwd naar, wat Bep dupliceert op mijn tegenwoord over de dialogen? De documenten graag terug!

727. *E. du Perron aan M. ter Braak*
8 Jan. '35.

Beste Menno, Gelijk hiermee zend ik je *Wijdenes*. Graag volledige kritiek erop; er kan natuurlijk nog een en ander veranderd worden. Je moet het toch in het verband met de rest probeeren te zien. Maar zeg me precies alles wat je ervan te zeggen hebt. Hartelijke groeten
van je
E.

728. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 9 Jan. '34 [1935]

aant.

Beste Eddy, Vervelend, dat mijn brief is weggeraakt. Ik hoop niet, dat ik er zelf schuld aan ben door verkeerd of onvolledig adres. De inhoud was nogal ‘veelzijdig’; tegenover Bep's identificatie van mijn dialoog en ‘het’ stuk uit de *Stem* stelde ik het omgebogen zijn sedert 1926 naar het biologische als voornaamste resultaat (1926-pessimisme; 1935-nomadenmoraal, een biologisch begrip, dat in dialoog III nader wordt uitgewerkt).

Ik las zoojuist Wijdenes, juist van de post, want ik was er natuurlijk *zeer* benieuwd naar. Het resultaat beantwoordt eigenlijk volkomen aan mijn verwachting; de verhouding, waarin Wijdenes tot ter Braak staat, is die van Frank Harris' Bernard Shaw tot den ‘reëelen’ Shaw, mutatis mutandis. Je karakteristiek is zeer juist, lijkt me, zeer scherpzinnig en ook niet vrij van ‘gevoel’; maar ik ben het niet *meer*. Ik zeg niet, dat ik het *niet* ben, maar er heeft iemand zoo aan mij geschift, dat alles uit mij verdwenen is, wat *muzikaal, zwijgen, vulgair, werkman, Ant* is. Je hebt een uitstekend beeld gegeven van wat jij als ter Braak ziet, en ik wist, *dat* je me zoo zag. In deze functie heb ik voor jou

waarde, zou ik voor Ant of voor Wim of voor van Crevel een *schim* zijn. Ik ben je werkelijk dankbaar voor dezen Wijdenes, want hij is een zoo 'impossible man', dat hij, als hij afscheid van je neemt aan het slot, alleen maar grinnikt om de 'rol' die hij in de dialogen heeft gespeeld. Die nuance karakteriseert weer het zwijgen, dat je vergeten hebt, dat *voor mij* in onze gesprekken altijd het belangrijkste en het vriendschappelijke was. De geamuseerde ironie, die je me op het eind toedicht, bestaat zeker, maar is een onderdeel van een veel samengestelder gevoel. Ook in de dingen die je me laat zeggen ontbreekt het hakkelen en zwijgen, je hebt me nog tot een veel te goed spreker gemaakt. Deze eerste, zeer vluchtige reactie zal ik later nog wel completeeren; maar ik wou je dadelijk alvast even schrijven, omdat ik het beeld Wijdenes op zichzelf zeer *juist* vind, maar juistheid sluit waarschijnlijk de 'domme volheid' uit. Als ik jou zou portretteeren, zou ik waarschijnlijk ook een juist, maar half beeld van je teekenen: een 'impossible' ter Braak, zich noemende en schrijvende du Perron. Zoo ook bij Wijdenes; je laat me al sprekende alle recht wedervaren, maar ik blijf een 'impossible' du Perron zich noemende en schrijvende ter Braak-Wijdenes. Maar eerlijk gezegd: op het *complete* beeld, dat ongetwijfeld Herman Robbers van mij zou teekenen, zou ik geen prijs stellen, en dit beeld is voor mij een prikkel om mij ervan te onderscheiden, om mijn bestaansrecht anders (en toch deels weer op dezelfde manier) te bewijzen. - Dit alles dus als *voorloopige* indruk, en in haast.

Ik heb nog een nieuwtje, dat je *strikt geheim* moet houden, behalve natuurlijk voor Bep; alleen Wim en Ant weten er verder van. Ik heb n.l. binnen een maand, nadat ik op het balcon van een tram plotseling een inval had gekregen, een comedie in drie bedrijven tegen de wapenfabrikanten geschreven; *De Pantserkrant*. Zonder eenige litteraire contrôle opgeschreven, in een soort woest protest tegen de Schneider Creuzots. Ik wil het stuk *anoniem* trachten gespeeld te krijgen, maar zend het jou eerst ter beoordeeling, nadat ik het heb getypt. Het thema is: een nachtredacteur van een krant, die pas aan de wapenhandelaars is over-

gegaan, ontketent door een stuk, dat hij in de nacht als hoofdartikel plaatst, een oproer tegen de wapenprollen. Zijn tegenspeler is een kindsche idealist van 82 jaar (‘Borel’), die altijd gelogen heeft en door ouderdom ‘de waarheid’ is gaan zeggen; wordt daarom ontslagen en vervangen door een dichter van poésie pure, den nachtredacteur Pankow. Er komen verder in voor: een hoofdredacteur, een directeur, een red. binnen- en buitenland, een chef van de zetterij (communist), een secretaresse van de hoofdred. etc. etc.

Ook daarover spoedig meer. Dus spreek er vooral verder met niemand over. Het is een zoo rare onderneming van me geweest, dat ik er soms 10 pag. per dag aan geschreven heb. Of de heeren acteurs het kunnen en willen spelen, weet ik heelemaal niet.

Tot nader dan! Hart. hand en groeten van Ant en voor Bep

je

Menno

Ik schrijf later meer *waardeering* over Wijdenes. Dit is alleen een principieele plaatsbepaling op het eerste gezicht.

Het geval V.C.S.B.-kamp is *prachtig* geslaagd!

729. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 10 Jan. [9 Januari 1935]

aant.

B.M. - Wat is *Forum* weer vervelend laat! Het gaat langzamerhand tegen de 15e van de maand verschijnen. - Zou je juffr. van Dijk willen zeggen dat ik van Zijlstra een gratis-abonnement heb, maar *daarnaast* graag een bewijsnr. zou krijgen? de keeren dat er wat van mij in het tijdschrift staat? Dank. Heb je al gedecideerd wat je van *Ducroo* neemt voor Febr.? In Maart komen er immers alleen novellen, en April is te laat dan komt het boek uit.

Hart. gr. van je

E.

Je brief over poëzie schijnt voorgoed weg!

730. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 10 Januari, 's av. [1935]

aant.

Beste Menno, Ik werk hard, maar het gaat weer slecht met *Ducroo*. Sinds ik terug ben, heeft Parijs me weer te pakken, en daarbij heb ik nu zoetjes aan schoon genoeg van het schrijven aan dat boek. - Ik ben *erg* benieuwd naar je tooneelstuk, waarover Bep en ik diep zwijgen zullen; het schema dat je ervan geeft is alleszins aanlokkelijk. Bep vraagt of je haar niet ook nog je derde dialoog kunt zenden, met gelijke post.

Wat je me van Wijdenes schrijft, is, geloof ik, zeer juist. De kwestie is: *Ducroo*, die ± 700 blzn. vult, is *niet* ik; te minder ben jij, die maar 35 blzn. vult, Wijdenes! Als ik een compleet portret van je had gegeven in 700 bladzijden, zou je jezelf ook niet herkend hebben, er is dus maar één ding dat ik niet geloof: dat Robbers je wèl 'compleet' had kunnen geven. Bij Robbers was je misschien gaan lijken op je zwager Bartling(?)! Ceci dit, heb je natuurlijk absoluut gelijk als je zegt dat Ant, Wim en van Crevel je anders zien dan ik: hoe zou dat anders? Sterker, je *bent* wschl. anders, in elk van deze combinaties. Het eenige wat Wijdenes dus met je gemeen kan hebben is: een *pittoreske* gelijkenis. D.w.z. dat het karikaturale, het oppervlakkig frappeerende, leven ten koste van de rest. [Ik overdrijf nu misschien naar de andere kant.] Dat die rest voor mij niet bestaat, is onzin: ik zou, als het moest, 35 andere blzn. kunnen vullen met een anderen Wijdenes. En dan, dit hfdst. is niet alléén een portret en staat veel minder los van de rest dan hier wel lijkt; het is ook een manier om *Ducroo* te spiegelen, wat minstens 20 blzn. weer wegneemt van de 35 Wijdenes! Er is in dit hfdst. de verhouding Ducroo-Wijdenes (niet du Perron-ter Braak, of als zoodanig voor meer dan de helft monsterachtig vervalscht) - en deze Ducroo en Wijdenes zijn *personages*, al is de roman waarin zij optreden maar een z.g. roman. Er is dus een andere kant, dan die van je 'portret' te beoordeelen: hoe is het hfdst. als roman-fragment?

Malraux en Pia zijn als Heverlé en Viala veel meer schimmen gebleven dan jij, maar Batten als Arthur Hille is juister, reëeler

als ‘portret’. En toch is ook dit portret ontzettend eenzijdig naar het pittoreske toe oppervlakkig gemaakt [Geïntensifieerd misschien ook, maar à la het tooneel dan!], als je het zou gaan vergelijken met de werkelijkheid. Voor mij hooren de 2 hfdstn. *Wijdenes* en *Arthur Hille* bij elkaar, omdat je dan pas echt krijgt: *Ducroo*-Wijdenes; *Ducroo*-Hille; *Ducroo* bij Wijdenes en Hille. Ik heb je inderdaad een veel beter spreker gemaakt dan je bent, ook al om de roman-techniek. Een hakkelende en zwijgende Wijdenes zou niet ‘voldoen.’ Wat je zegt van de ‘rol’ aan het eind heb je misschien verkeerd gelezen; ik bedoel: hier zijn twee intellectueelen bezig geweest elk volgens zijn temperament + een bepaalde phase in zijn leven; verander de phase en zij zouden misschien ieder de tegenovergestelde ‘rol’ gespeeld hebben in de dialoog. *Deel* is beter misschien dan ‘rol’? Standpunt?

Als er overigens dingen zijn die je misschien veranderd wilt hebben, zeg het dan zonder voorbehoud. En als ik je als model eens een tegendienst bewijzen kan, maak er dan gebruik van zonder verdere bespreking!

Ik houd er nu mee op, en wacht met ongeduld op het geheime tooneelstuk. Wie moet het enscèneeren? Cor? En wie treedt op als auteur? Wim?

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Ant, een hand van je

E.

P.S. Wat moet er staan voor: duitsche *vluchtelingen*? Kan je me op die eene plek niet een ander pakkend citaat uit Nietzsche bezorgen, als dat eene absoluut zoek blijft?

Ingesloten 2 bijlagen van lezeressen; graag weerom!

731. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 12 Januari 1935

aant.

Beste Menno, Het nummer van *Forum* was alleraardigst, met één fout maar: te veel vervolgstukken.

Je stukje over Spier was erg aardig. (opnemen in den essaybundel). Debrot uitstekend; ik vind dit verhaal, met *Ina Damman* zoowat het beste wat aan verhalend proza verleden jaar is uitgekomen. Heb je nog meer van dezen Cola? Zou je niet weer eens

wat poëzie plaatsen van Slau? Hij had ook een curieus ‘verworpen’ romanfragment over Camoës-Cameron, dat ik hem sterk heb aangeraden te plaatsen, als ‘inédit’ na *Het Verboden Rijk*; het zou het voor- of nawoord van dat boek hebben kunnen zijn. Het was al gezet; wat is ervan geworden? Komt het misschien in het novellennummer?

Ik stuur je eerstdaags voor de rubriek panopticum een *lovende* reactie op Guéhenno (*Journal d'un Homme de 40 ans*); dat het niet een polemiek is, is zeker geen bezwaar, voor de variatie? Daarna wou ik een foto-album van Tahiti in panopt. bespreken, en tot slot de keurbundel uit Heyermans. Ik zal zorgen dat het wat ‘speciale’ stukjes worden, maar voor de groote letter komen zij toch niet in aanmerking.

Wat je essay-bundel betreft: ik geloof heusch dat er maar één *goede* oplossing is. Je leest alles over, alsof het gewone copy was - chronologisch, anders deugt er niets van! - en je neemt alles wat je nog goed lijkt, dus nu eens een compleet artikel, dan eens een aphoristische wijsheid, dan eens een fragment van 1 of 2 blzn. Als je korte en lange stukken voorziet van titels in *kleine* kapitalen (links boven), dan krijg je een heel merkwaardig boek en het eenige dat èn Ter Braak èn den Ter Braakminnaar heelemaal waardig is. (Het is trouwens een soort standaarddeel voor de ‘verspreide essays’, don't forget *that*)! Het kost je wat meer moeite, maar schiften moet je toch, als je uit je latere copy kiest, dus waarom niet van voren af aan? (Anders krijg je een boek met een willekeurige verzameling, vol gaten.)

Tot zoover. Ik geloof dat ik nog maar één hfdst. *Ducroo* te schrijven heb en ben deswege zeer opgelucht. Maar misschien moeten het er toch nog 2 zijn. Ik wacht nu met ongeduld op de proeven, want het begin ligt al ter zetterij.

Hartelijke groeten van ons 2,

je

E.

P.S. - Laat je me nog een ex. van het laatste *Forum*-nr. zenden? Wat ziet het er schattig uit in dit aquariumgroene gewaad. Maar het kleurtje doet mijn oog veel goed. Je hebt met dat pornogra-

fische fragment uit *Ducroo* en dit omslag toch niet de jonge lente van het 4e jaar willen suggereeren en *nieuwe* lezers trekken? Ik sprak hier Blijstra, die mij vertelde dat hij een kleine roman aan *Forum* had gestuurd, waarvan jij het begin goed vond en het einde slecht en Vic andersom. Is daar iets mee te doen?

Het fragment van Vestdijk was zéér curieus en pakkend. En het duitsch ervan is jajah voll Scharme, Gottbewahre.

Blijstra en Mies Blijstra hadden algemeen gehoord (op de *Kring*?), dat mevrouw Ter Braak - ik dacht eerst je moeder, maar het bleek dat Ant bedoeld werd - zoo'n mooie vrouw moest zijn.

Ik ga dat Stawisky-dagboek uitwerken waar ik je destijds over schreef. Een deel ervan wordt dan nog eens omgewerkt tot het laatste hfdst. van *Ducroo*, het andere deel komt onvermomd, als 'bloc-note' of zoo, in *Forum*.

732. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 13 Jan. '35 (status quo?)

aant.

Beste Eddy Jany heeft een paar dagen bij ons gelogeerd; je hebt zijn conversatie zeer juist gekarakteriseerd in Gerard Rijckloff. Hij is een charmant verteller en weet inderdaad ineens een anecdote op een zeer bijzonder peil te brengen. Ik bracht hem in kennis met Vestdijk en Wim; Vestdijk eerst *zeer* krampachtig, maar later loskomend. Toen bleek Jany er een speciale 'geest' achter Beethoven op na te houden, die wij hem trachtten te ontraden. Ik denk wel vergeefs: hij is werkelijk in zijn persoonlijkheid een compleetheid, en in die compleetheid past volkomen een zekere mysterieuse vaagheid op de achtergrond van een zeer concrete scherpte van waarneming. Zaterdag begaven wij ons getweeën op pad naar de opening van een tentoonstelling vol halve en heele 'Put'-lieden en vooral aanverwante vrouwen; dan is hij plotseling een ander, heeft alleen oog voor het vleesch in de kuip. Ik vind dezen man ronduit sympathiek omdat hij is zoals hij is. Slau zwierf daar ook rond, maar meer grimmig en slordig, vergeleken bij den keurig gecostumeerden Jany.

Ik heb Wijdenes nog eens herlezen en blijf wel ongeveer bij

mijn eerste reactie; je brief geeft de juistheid daarvan trouwens toe. De intellectueele scherpte van het portret zal ik overigens geen oogenblik ontkennen. Ook eisch ik niet, dat Wijdenes = ter Braak; maar hij is het toch ook weer wel, omdat er practisch niemand achter dit personage kan steken dan ik. Wijdenes zou je misschien door *dr. Dumay* heen moeten stampen, om als resultaat vrij nauwkeurig ondergeteekende te krijgen, meen je ook niet? Aan de hand van Wijdenes loopend, kan ik me nu ook beter realiseeren, waarom ik, destijds in Bellevue de eerste gesprekhoofdstukken van *Ducroo* lezend, niet geheel overtuigd was, zooals later *wel* door de Indische stukken. Ik geloof n.l., dat je, zoodra je met menschen die je voor geestelijk ongeveer 'ebenbürtig' houdt, de geheele uitwisseling van dien mensch met 'jezelf' (Ducroo) voor rekening laat komen van den dialoog en de 'atmosfeer', de emotionaliteit, die toch zeker ook van enorm gewicht is, vrijwel verwaarloost, de menschen van de eigenlijke Indische jeugd daarentegen zie je als het ware als 'landschap' en je stoffeert ze ook *met* landschap, zoodat ze ondanks de uiterste soberheid van beschrijving toch volkomen concreet aandoen. Op dit oogenblik kan ik moeilijk nagaan, hoe de roman als geheel op me zal werken, aangezien ik de stukken nogal anarchistisch heb gelezen; maar het spel met schimmen in de 'niet-Indische' hoofdstukken lijkt me gevaarlijk. De dialoog Ducroo-Wijdenes had b.v. ook in *De Smalle Mensch* kunnen staan; maar om het juiste effect te kunnen berekenen, zou ik toch eerst het boek achter elkaar moeten lezen. Ik voor mij houd voorloopig deze stukken van *Ducroo* voor experimenten, die je in een volgend boek zult overtreffen, niet door terug te keeren tot 'tooneel', maar door de dimensie van emotionaliteit er op een andere manier aan toe te voegen. Het merkwaardige is, dat je in dit boek, waarin je gezworen had het 'tooneel' te vermijden, toch tot een andere onwerkelijkheid bent gekomen: n.l. die van de *woord*menschen zonder atmosferisch lichaam!

Bepaalde dingen veranderen? Neen, ik aanvaard dit beeld, zoals het er staat. Zelfs de 'rol' is misschien werkelijk een *rol* meer

dan een *deel*. De Duitsche vluchtelingen moeten zijn: kinderen van Duitsche artsen, die ondervoed waren door de oorlogstoestand. Een citaat van Nietzsche bezorg ik je, zoodra ik er een ‘van formaat’ tegenkom.

Ik ben bezig mijn tooneelstuk met snelheid over te typen, want het was door het in één trek opschrijven zeer slecht leesbaar. Ik heb nog nooit zoo plotseling een *geheel* voor me gehad; ik zag in 5 minuten ongeveer alles bij elkaar, zelfs de ondergeschikte personages. Met een soort nieuwsgierigheid zit ik nu na te gaan, *wat* ik eigenlijk opgeschreven heb. Ik geloof een of ander ‘point counter point’ van hypocrisie, waarin één menschelijke figuur, die door een grap het kader doorbreekt. Als tooneelstuk zit het m.i. toevallig goed in elkaar, omdat met de drie bedrijven drie stadia van het proces correspondeeren, maar wat ik er eigenlijk mee moet doen? Het is een scherpe satyre op de ‘veile’ pers, die ik daarom anoniem zou willen laten spelen, om eerst te zien wat de critiek van de zaak zelf zegt, zonder gepreoccupeerd te zijn door mijn ‘figuur’. Maar ik denk, dat ‘Cor’ zoowel als ‘Dally’ wel neen zullen zeggen; en eerlijk gezegd, ik heb er nu al vrede mee. Ik schreef het stuk niet om het te laten weergalmen; al zit er aan een ongespeeld stuk wel iets van een onuitgevoerde symphonie, en al zou ik in dit geval over die schoeljes van kanonnenfabrikanten graag wat publiek schandaal maken. In ieder geval: na het typen zend ik je het stuk toe.

Hierbij gaat dialoog III en wat er van IV al is getypt. Het is een vrijwel *ongecorrigeerde* copie! Ant werkt er momenteel nog aan en heeft alles achter elkaar gedaan zonder nog tijd voor nakijken te hebben gevonden, maar de hoofdzaken zullen jullie er wel uit kunnen halen. Ook de documenten terug, die in hun soort weer prachtig zijn. Wat is toch de ‘geestelijke’ mensch!

Hart. gr. van ons beiden voor jullie beiden je
M.

Heb je mijn discussie in het *Neue Tagebuch* gelezen? Noth stuurde ik een ex. van het verweer van een dier heeren. Ik heb hier het heele archiefje natuurlijk liggen, maar Noth heeft het waarschijnlijk bij de hand.

N.B. Ik wou nog een stuk *Ducroo* in *Maart* plaatsen. Novellennummer gaat voorloopig toch niet door. Wijdenes??

733. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 14 Jan. '35

aant.

Beste Eddy Mijn verzending met dialoog was juist op de post, toen je brief kwam. Ik zend je nu nog een stukje behoorende bij de vierde dialoog, dat moet worden tusschen ‘onmuzikaal’ en ‘geen beletsel alleen?’ op de tweede pag. van achteren. Wil je misschien de pagina's van beide dialogen even met potlood nummeren, zoodat de volgorde gemakkelijk weer te vinden is? Ik vergat het nog.

Van Cola Debrot kregen wij pas weer iets, dat *veel* minder was dan *Mijn Zuster* (voor laten we zeggen Terborch was het altijd nog *heel* goed geweest); we hebben hem dat teruggestuurd, omdat hij zelf schreef aan iets veel beters bezig te zijn. *Mijn Zuster* komt als boek bij Zijlstra uit. Het stuk van Slau komt ook in *Forum*! Uitstekend dat je over Guéhenno schrijft. Ik deed het al in *Het Vad.*, maar heelemaal niet naar mijn zin, omdat ik toen met dat tooneelstuk bezig was. Ik laat het je nu achteraf voor de curiositeit toch maar zenden, evenals mijn bespreking van *Zuiderzee* en *Die in het Donker*... de stijl van Last blijft even abominabel: dom, lang en procédé-achtig.

Over de essaybundel zit ik nog te dubben. De methode, die jij aanraadt, is zeker goed, maar ik heb niet de gave om uit werk dat achter mij ligt qualiteitsverschillen op te diepen. Bovendien wil ik het boek zeker wel representatief, maar niet al te ‘definitief’ maken, omdat ik mij momenteel niet aan een ‘eindpaal’ voel. En dan: de ruimte! Ik heb nu vast laten zetten: *Het Schrijverspalet, Een Studie in Schaduw, Paapsche Sympathieën* en *Dionysos en Pentheus*; bij elkaar al 77 pagina's! Ik denk, dat ik er dus toch toe overga, uit de vorige bundels alleen een paar groote stukken te nemen en jouw methode alleen toe te passen op een ‘bloemlezing’ uit korte *Forum*-artikelen en panoptica. Ook zit ik nog met den titel. Ik heb geen goeden inval gekregen.

Kun je me niet helpen? Bij voorkeur niet cryptisch. Ik zou er graag iets van ‘het Europeesche’ in hebben; *Ons Deel van Europa* is helaas al verkocht!

Ik laat je nog een zeegroen *Forum* zenden. Blij dat je het nummer goed vond; ik vond het n.l. ook. Vestdijks roman wordt bijzonder goed; strak en bijtend scherp, ook in wat ik van het vervolg al las.

De roman van Blijstra (met wiens schoonheidsverhalen Ant overigens zeer gesticht was) is m.i. weer echt iets à la Blijstra. Het begint niet slecht, maar toch erg gezocht; daarna verloopt alles in tweederangslitteratuur. Het spijt mij voor hem, maar het is zoo absoluut ongeschikt voor ons. Waarom wil hij toch altijd zoo verbijsterend intelligent schrijven, als hij in wezen een constructeur van vlotte *Prins*-verhalen blijft? Ik zeg niet, dat deze roman alleen maar would-be is, maar de grenzen zijn nooit scherp te trekken bij hem. De eenige oplossing is: jij moet het voor hem bewerken...

Alle overige panopticums zeer welkom!

Hart. gr. voor jullie beiden en een hand van je

Menno

734. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 17 Jan. [1935]

aant.

B.M. - Ik heb je erg veel te antwoorden en wacht nu maar tot ook het tooneelstuk hier is. Maar gelijk hiermee gaat vast de copy van je dialogen terug + een stukje van Bep, voor *Panopt.* bedoeld. - Antonini laat vragen of je hem niet af en toe een stuk in *Het Vad.* kunt laten schrijven over Italiaansche en/of Russische letteren, - hij heeft het hard noodig. Schrijf me als dit gaat. Ik schrijf weer hard en kom er nog maar niet uit. Later meer.

E.

De brieven van die 2 dames heb je vergeten.

735. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdagavond [19 Januari 1935]

aant.

Beste Menno, Bep heeft je een drukproef gestuurd waarin je met Butler genoemd wordt. Verder heb ik je over allerlei te

schrijven, maar het is haast te veel. Eerstens over je dialogen en je tooneelstuk. Het is mij over de dialogen nog altijd niet mogelijk om een goed oordeel uit te spreken, ook Bep zegt dat ze er nog niet achter is. Onze hoofdindruk is: ‘vaag’ - d.w.z. dit heen en weer praten over toch abstracte dingen ontneemt aan je stijl veel van de directheid die je hebt als je *éénstemmig* formuleert; verder is de dialoog toch onwaarschijnlijk, d.w.z. dat G. en J. al te duidelijk *geen* sprekers zijn. Misschien zou dit genre er bij winnen als je je sprekers af en toe een illustratie in de mond legde: een anecdote, persoonlijke herinnering of zoo. Maar het is beter te wachten tot alles er is. (Dialoog IV heeft mij persoonlijk meer geboeid dan III.)

Wat nu het tooneelstuk betreft, dat heb ik gisteren verslonden. Het lijkt me erg pakkend en knap, en het zou best kunnen dat het bij opvoering een groot succes werd. Misschien is op de planken het eerste bedrijf wat te abstract; maar 2 en 3 ‘doen’ het hem zeker. Vooral ook waar men na 2 erg in spanning zit wat er in 3 zal gebeuren. De dialoog is hier uitstekend, eerder te vlot dan niet, maar dat is voor een eventueele opvoering natuurlijk nooit een bezwaar. Misschien zijn er detailaanmerkingen te maken (voor revolutie-technici die deze toedracht wel niet ‘waarschijnlijk’ genoeg zullen vinden), maar het paradoxale karakter van het lees-stuk kan, met een goede troep, als tooneel juist ‘waar’ worden. Ik voor mij heb bizonder genoten van den ouden heer in zijn speech over de *volgorde*; je hebt daar een paar dingen gezet die deze figuur werkelijk uitstekend kunnen maken. Pankow vind ik heel aardig - hoewel in 3 onwaarschijnlijk *zeker*, op het drakerige af, maar dat hoort bij de paradox en de satyre (intusschen, zóó satyriek is het stuk niet, zeker niet in de heele eerste acte bv.); alleen de *naam* Pankow voldoet me niet, riekt me te veel naar communistische literatuur. Waarom niet een naam op hoff (Greshoff, Nijhoff, Slauerhoff). - Bep moet het stuk nog lezen en zal er dan nog wat over zeggen. Het zou prachtig zijn als je er een bom geld mee verdiende! En heel curieus als je, door het succes meegesleept, de *groote* hollandsche tooneelschrijver ging worden: onze Shaw inplaats van onze

Huxley (of Nietzsche)! Zulke carrières zijn soms precies op deze manier begonnen.

Is het pseudonym noodig? Tot hoe lang? Denk je dat ‘ze’ (de Corren en Dally's) het geheim kunnen bewaren? Zouden nà openbaring De Lang en Schilt zich meteen in den prolligen directeur en den fijnen hoofdredacteur gaan herkennen? Ik zie de complete krant al naar de schouwburg trekken, als ze weten dat *jij* een journalistieke satyre gewrocht hebt!

Ik sluit hierin een ander blaadje, dat ik in de *Murat* volgekrabbeld heb en geen lust heb om over te doen. Wat erin staat lijkt me nu te veel een verdediging, maar ik leg uit hoe ik het verband *zie*, - de mogelijkheid dat de uitwerking mislukt is blijft natuurlijk bestaan. Wat jij ‘schimmen’ noemt heb ik nl. behandeld als even vanzelfsprekende werkelijkheid als het deel herinneringen; ik geloof niet dat er aan ‘tooneel’ gedaan is, en bovendien, het ‘tooneel’ is voor mij niet de enscèneering en het opvoeren van personages, maar het bedrijf van den acteur.

Jammer dat je niet *alles* van Debrot nam, meer of minder goed. Ik heb een buitengewoon vertrouwen in dien man gekregen. - Je stuk over Last en Campert is best, ofschoon ik voor Last misschien iets meer sympathie heb dan jij. Over je bundel heb ik nu geen ideeën meer. Als je niet de juiste methode volgt, voel ik er misschien weer het meest voor om *niets* uit het vorige werk te nemen. Dat staat dan in de 2 bundeltjes van Stols veel beter op zichzelf; verklaart zich dan ook beter. Over een titel zou ik moeten nadenken: zou je niet iets gebruiken met ‘paradox’ erin: *parades en paradoxen*? of *paraat en paradoxaal*?

Nog een zeegroen *Forum* is nog niet gekomen.

Blijstra heeft me zijn roman verteld. Het verhaal lijkt me heel boeiend en aardig gevonden, met een slot dat erg erop uit is om den lezer aangenaam te doen schrikken. Maar ik zou de uitwerking moeten lezen.

Van het *Neue Tagebuch* niets gemerkt, ik zie het niet en ontmoet ook Noth niet zoo vaak, omdat ik (hij trouwens ook) zooveel te schrijven heb en hij in een heel andere buurt woont. Stuur me dus het archiefje, als het niet te veel moeite is.

Ik zou haast naar Holland komen, alléén om dat citaat van Nietzsche uit je plakboek op te diepen. Als ik dat plakboek vóór me heb, heb ik het in 10 minuten! Het was *het* citaat voor me, Goddôôme!

Je idee dat Wijdenes door Dumay gestampt Ter Braak zou zijn, is totaal verkeerd: er is in Dumay nl. precies hetzelfde overdrijven naar een caricaturale oppervlakkigheid als in Wijdenes. Neen, de ontbrekende Ter Braak zou door Ant geleverd moeten worden.

Vestdijk is bezig de proeven van *Ducroo* te lezen en van aanteekeningen te voorzien. Ik denk dat hij het ensemble wel vrij belabberd zal vinden, hoewel vol ‘qualiteiten’. Spreek hem er niet over, om hem aan zijn eigen reacties over te laten! Ik heb heel veel aan zijn krabbels en houd er behoorlijk rekening mee, al ben ik het tot dusver precies voor 50% met hem eens, en al kan ik het boek natuurlijk niet heelemaal op de proeven omwerken. Ik houd jou achter voor een definitieve indruk als je *alles* voor je hebt en vlot achter elkaar lezen kunt: ik geloof dan dat je absoluut anders over de *overgang* van ‘schimmen’ op ‘verleden’ en vice versa zult oordeelen. Ik hoop het tenminste, omdat het boek anders mislukt is. (Ik kan je anders niet zeggen hoezeer het me nu de keel uithangt. De proeven zijn voor mijzelf totaal ontkleurd en cadaverachtig geworden.)

Stuur je me mijn bewonderaarsters nog eens? Wat een geleuter van Anthonie - zou je hem in *Forum* niet nog eens op zijn pokkel komen? - en wat een giftig gepikeerd stukje van Van Uytvanck, als deze woorden opgaan voor iets dat zóó zouteloos is. Ik zou hem in 3 regels kunnen meppen door op zijn vergelijking van portrettist = kleermaker in te gaan. Maar ik word ook wijzer; en dan die drukte!

Voilà, dank voor al het gezondene, en stel deze lange brief op prijs, want ik ben bovendien snipverkouden. Als Bep niet opschiet met de lectuur, komt haar antwoord later. Anders hier nog bij. Hartelijke groeten van je

E.

P.S. - Ik ga Donderdag a.s. voor een week naar Brussel. Kan je

de week-end niet overkomen? Denk je aan de mogelijkheid om wat aan *Het Vad.* te verdienen voor Antonini? - Bep zal later schrijven.

736. *E. du Perron aan M. ter Braak*
15 Januari. [19 Januari 1935]
(De Saar is Duitsch!)

aant.

Beste Menno, Bep is thuis bezig je dialoog te lezen, ik doe het vanavond. Wat je me ditmaal schrijft over de schimmen is m.i. half juist en bijgevolg ònjuist. Om deze redenen:

1. Er is een sfeer van *waarheid* door het heele boek, die zich dus van de indische stukken meedeelt aan (overgaat op) de andere stukken; hier reken ik erg op en hierdoor wordt het inlasschen van die andere stukken veel minder ‘gevaarlijk’ dan je denkt.

2. De schimmen zijn misschien schimmen in hun verhouding tot de *werkelijkheid* (die jij kent), maar niet zoo erg als jij denkt voor den goeden lezer. M.a.w. ik erken de qualificatie van ‘woordmenschen’ niet, omdat woorden ook sfeer kunnen geven en karakters kunnen uitdrukken: waarom zeggen deze personages deze en geen andere woorden? Nog wat: het *verschil* tusschen de gesprekken is een factor van differentiatie, ook van de *karakters* (gesprek met Goeraëff is precies de tegenhanger bv. van gesprek met Wijdenes). Voor lezers die achter Wijdenes jou zoeken, achter Goeraëff Alexeiëff, achter Ducroo mij kunnen de sprekers ‘schimmen’ zijn, maar de oningewijde lezer (*goede* lezer) die achter deze gesprekken niet zeer duidelijk karakters ziet (van bepaalde menschen, ‘intellectueelen’) kan ik mij niet voorstellen. (Dat zou een ezel moeten zijn en dus geen goede lezer.)

3. Wat je zegt van dat deze gesprekken in *De Sm. M.* hadden kunnen staan is precies *half* waar. Waar voor het accent en de stijl - des te beter! ik kan nu eenmaal alleen mezelf zijn als schrijver - maar onwaar voor de make-up. De personages van Ducroo doen er allemaal wat bij, worden voorgesteld en zelfs beschreven (iemand die jou niet kent ziet in het beeld van Wijdenes wschl. niet jouw beeld, maar hij ziet *ongetwijfeld iemand*),

in *De Sm. M.* zijn er geen personages. (Behalve alweer voor den ingewijden lezer, die toevallig jou, mij, Malraux kent!) - Bovendien, en dit is wel mijn beste argument: als de gesprekken in *Ducroo* en *De Sm. M.* op elkaar lijken, is dat niet een punt tegen *Ducroo*, maar een punt vóór *De Sm. M.*, [‘al zeg ik het allemaal zelf’, moet hierbij staan, maar je excuseert me wel!] en bewijst het alleen dat ik in mijn ‘essayistische’ dialogen een meer dan gewone levendigheid, persoonlijkheid, realiteit heb bereikt (die al meer in een ‘roman’ thuishooren dan in een essaybundel - dit laatste is bovendien zeker waar en verklaart voor een groot deel de ‘boeiendheid’ van *De Sm. M.*)

4. Voor de menschen die naïef genoeg zijn om *Barnabooth* ook een mislukte ‘roman’ en half ‘essay’ te noemen, is *Ducroo* natuurlijk ook een mislukte roman. Maar dat moèt dan ook!

5. Het slot van *Ducroo* is voor mijn gevoel nog heel wat ‘gevaarlijker’ dan de gesprekken: hier nl. wordt het dagboek gewoon overstroomd door de *krant*! Maar ik waag het er toch op, omdat het gewoon aan de realiteit beantwoordt: ik ben zelf nooit zóó door het publieke leven via de krant overstelpt geworden als in de Stawisky-dagen + Februari-troebelen: er is dus geen reden om Ducroo ook hier niet te laten weergeven wat ik zelf ondergaan heb.

6. Het is natuurlijk met-dat-al heel best mogelijk dat het boek, als het heelemaal af is, overal fouten vertoont. Maar bij alle verspringende visies, geloof ik juist dat het op één gebied (altijd voor de goede lezers) het pleit winnen moet: dat het èn levend èn waar is. (Je kunt alleen een bepaalde waarheid *suggereeren* in de kunst, en het absoluut ware boek *bestaat* niet, *kan* niet bestaan, eenvoudig al omdat er geen absoluut ware visie en interpretatie mogelijk is, - maar dit is bijna een ‘intern-technische’ aangelegenheid.)

Ik zou willen zien hoe Ducroo *in zijn geheel* werkt op een ‘ebenbürtige’ geest, die jou en mij verwant, althans sympathiek is, maar ons niet in levenden lijve kent. Ik wil de proeven sturen aan Vestdijk, omdat hij èn als minder vertrouwd èn als meer ‘literator’ (en daarnaast toch als zeer verwant) een maximum

omstandigheden mee heeft voor de zuiverste kijk; maar tenslotte is zelfs hij al niet zuiver genoeg meer ingesteld. (Punt Simone, verhouding tot mij o.a. via Simone, etc.) - alleen: hij kan zeker het boek best lezen volgens een vooropgezette instelling dat het tòch literatuur is. Ik geloof niet dat jij of ik dat ooit zoo goed zullen kunnen bij werk van een vriend (of vijand).

P.S. Je hebt de brieven van mijn bewonderaarsters vergeten. Stuur ze vooral terug, want ze zijn te mooi om ze niet nog wat te laten circuleeren. Het is jammer dat ik ze niet elkaars ontboezemingen kan laten lezen.

737. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 21 Jan. '35

aant.

Beste Eddy Hartelijk dank voor je uitvoerige brieven, die ik door de omstandigheden als verkoudheid enz. extra gewaardeerd heb! Er is weer een koliek van drukte op de krant, en ik kan dus zelf niet zoo veel schrijven; maar ik hoop je in ieder geval deze of volgende week te zien. Het is jou zeker niet mogelijk even naar den Haag door te reizen? Met het oog op het ‘seizoen’ kan ik n.l. slecht weg; ik zou, als het jou niet uitkomt om bij ons te logeeren, dan *Zondag* en *Maandag* naar Brussel kunnen komen; Maandagavond is er weer een première, maar voor dien tijd kan ik gemakkelijk terug zijn. Over een en ander graag nader rapport. Je weet, dat er bij ons een logeerkamer is. De plakboeken kun je nu in ieder geval ook zelf consulteeren, want in geval b neem ik ze mee naar Brussel.

Het deed me veel pleizier, dat je *De Pantserkrant* hebt verslonden. Ik heb het idee n.l. in één bevlieging opgeschreven en had er weinig controle op. Overigens zal het me niet verleiden om een Shaw te worden, want ik heb onder het schrijven te veel last gehad van ‘das Zweite’. Het feit was er nu eenmaal, dat het ‘geval’ zich aan mij voordeed in tooneelvorm, en plotseling; ik had ditmaal gewoon het gevoel van Jan Engelman, dat ik maar had te gehoorzamen aan het vaers. En dat maakte mij juist erg wantrouwig tegenover het resultaat. Bovendien hindert het me

nu al, dat ik het stuk moet gaan ‘aanbieden’ aan een paar onder-Royaardsen, die er alleen gelegenheid in zien om hun ijdelheid te bevredigen en hun stem uit te zetten. Ik denk er zelfs ernstig over het heelemaal niet aan te bieden en het gewoon als boek uit te geven. Als Cees en Dally dan willen, moeten ze maar komen. Over je *Ducroo* ook liefst mondeling. Mijn oordeel is zeer voorloopig geweest, want ik heb inderdaad geen overzicht over het geheel. Natuurlijk ga ook ik uit van den *goeden* lezer en niet van een of anderen hark van de leesportefeuille, die op breedvoerigheid uit is, maar ik denk, dat wij ietwat verschillend denken over de plaats van het emotioneele in het gesprek. Overigens staat van te voren voor mij al vast, dat, zelfs al werd het boek geen geheel of geen ding zonder barsten, het voor mij als zoodanig, al vijf maal meer waard is dan een geslaagde roman van Bordewijk, zelfs 2 × meer waard dan *Ina Damman*, een boek waarvan ik toch bepaald véél houd. (Schreef Vestdijk je, dat hij een brief van ‘Mies Avercamp’ had ontvangen, met ingesloten een foto van de drie kinderen van Ina?) Het is een goed idee om Vestdijk, als ‘verwant vakman’, de proeven te laten lezen. Ik houd me dan gerecommandeerd voor de laatste blik.

Ik sprak Müller Lehning hier. Hij was zeer opgetogen over een ontmoeting met jou. Je schreef daarvan niets. Wat was je indruk van dezen zachten Bakoenin?

X dreigt uit zijn betrekking [...] te worden ontslagen, omdat hij ...12 jaar geleden een meisje heeft gekust. Het geval is zoo typeerend voor onze ‘volksaard’, en er is een zoo verrukkelijk politierapport over verschenen, dat je me er bepaald aan herinneren moet als ik je zie. Hij typt nu het rapport voor me over; voor een ev. roman. Daar is de V.C.S.B.-conferentie *niets* bij. Dit *strikt geheim* alweer, want het rapport is z.g. vertrouwelijk en voor den man zelf is het helaas bittere ernst. Hij heeft geen cent. Overigens wordt X. onder dezen druk revolutionnair en schrijft in den Forum-toon!

Ik zond je al een tweede *Forum*. - De heele stapel *Neue Tagebücher* breng ik voor je mee naar Brussel, als je niet hier kunt komen.

Ik maak nu een journaal uit de panoptica en kleine artikelen. Tamelijk veel is er uit, maar alles bij elkaar wordt het toch wel een 80 pagina's, denk ik! Dan heb ik nog een stuk *Afscheid van de Filmcritiek*, waarin ik allerlei stukken gecombineerd heb uit de laatste filmperiode. Vermoedelijk wordt het nu al zooveel, dat er van oude stukken weinig sprake meer zal zijn. Ik heb nu als titel gekozen *Het Tweede Gezicht*, dat, zooals je weet, slaat op *Een Studie in Schaduw*, die ik dan als no. 1 plaats. De titel leek me vooral daarom goed, omdat aan al deze verzamelde essays dit 'achter den acteursvoorgrond' gemeen is. (film, psychoanalyse, beschrijvingskunst, etc.). In een voorwoord zal ik dan de dubbelzinnigheid van dien titel nader verklaren.

Wat Antonijn betreft: ik kan hem helaas niet veel garandeeren. Thelen heb ik erin gedrukt, en van Henny Marsman zoo nu en dan iets geplaatst. Een vaste rubriek kan ik niet meer maken, voorloopig, maar als hij zoo nu en dan iets stuurt, zal ik probeeren het er onder motto van actualiteit in te werken. Liefst dan over een onderwerp, waarvan 'men' spreekt. (Zijn brieven uit Parijs waren heel goed voor de krant!).

Hierbij de bewonderaarsters en een zeer giftig stukje van Plasschaert, dat schijnt te slaan op mijn interview met Campendonk. Het is zoo vol van venijn, dat het volslagen onduidelijk is geworden.

Ik wacht dus nu op nader bericht over je plannen.

Hart. gr. voor jullie beiden, ook van Ant.

je

Menno.

Komt Bep ook in Brussel?

738. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [23 Januari 1935]

Beste Menno, Dat stukje van Plasschaert is *niets* anders dan het uitvoerig gedaas van iemand die 10 pop verdienen wil en niets meer te zeggen heeft. Je tooneelstuk ging gisteren weg. Sinds 3 dagen heb ik griep-verergerend-zoodat ik gisteren de kamer heb moeten houden, en vandaag daarmee zal voortgaan (denke-

lijk). Mijn reis naar Br. wordt nu dus onzeker. Misschien ga ik Vrijdag, of Zaterdag. Ik houd je op de hoogte. Misschien ga ik ook nog naar Den Haag. Ik ben alleen bang voor *koude* logeerkamers en denk dat jij er zooeen hebt! Verder zal ik toch niet lang genoeg kunnen blijven, met het oog op het werk.

Waarom zou je *De Pantserkrant* niet (onder pseudonym??) in *Forum* publiceeren? In 3 maanden, elke maand 1 bedrijf. Misschien komen de Corrydallies dan inderdaad zelf op je af. Maar het moèt worden gespeeld!

Het verhaal van X. lijkt me inderdaad prachtig, maar pas op dat je er niet een tweede *Dumay* uit slaat. Ik begrijp overigens niet, en Bep ook niet, wat voor een meisje dat geweest kan zijn, dat hij van rechtswege niet zoenen mag. Was het een *klein* meisje? en heeft hij dat gezoend op ongeoorloofde wijze? Alsof het een *groot* was?!! [‘Getongzoend’, vraagt Bep, à la *Ina Damman*.]

Het Tweede Gezicht is als titel heel best.

Bep komt niet in Brussel, maar schrijft hier wat achter, over je stuk.

Hart. gr. van je

E.

P.S. Müller-Lehning was erg geschikt, ja. Maar ik zie hier zoo vaak menschen dat ik er alleen nog maar in mijn vele romans over schrijf.

739. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag [24 Januari 1935]

aant.

B.M. - Ik ga morgen (Vrijdag) naar Brussel, maar kom hoogstwschl. 2 dagen in Den Haag. Schrijf nu Jan of je logeerkamer warm te krijgen is, anders ga ik in het vegetariërshotel ‘Pomona’.

Tot ziens!

Je

E.

Jan van Ees lijkt meer op Zijlstra dan op mij. Is er niet een dergelijke reclame voor de capotes anglaises?

740. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, Vrijdag [25 Januari 1935]

aant.

Beste Eddy Zooeven je briefkaart, waaruit blijkt dat je griep toch geen hinderpaal voor de reis is. Ik zou het nu zoo willen inrichten, dat wij zoveel mogelijk voor elkaar ‘beschikbaar’ zijn gedurende den tijd, dat jij hier bent, of ev. ik in Brussel. Maandag moet ik iets voor de preek lezen, 's avonds première; en Dinsdag moet ik de preek in quaestie schrijven. Het beste komt mij dus uit, als je b.v. *Woensdag en Donderdag* hier komt; maar als je dat te laat is, kan ik natuurlijk probeeren Maandag of Dinsdag zoveel mogelijk tijd vrij te maken. Je zoekt het dus zelf maar uit. Ev. kom ik naar Brussel, maar ik weet nog niet op welke avonden er de volgende week een première is. - Onze logeerkamer kan met een electrisch kacheltje verwarmd worden; dat staat natuurlijk niet gelijk met centrale verwarming, maar het gaat toch best, denk ik.

Met dezelfde post kwam er ook een briefje van Jan, die mij in Brussel verwacht. Ik zou werkelijk dolgraag komen (o.m. ook om iets van zijn ervaringen aan de Sarre te hooren), maar in deze seizoenmaanden kan ik zooiets nooit lang van te voren afspreken. Dus laten we alles van de eventualiteit laten afhangen. Ik vergat je nog te schrijven, dat ik Bep's panopticum dadelijk liet zetten. Zij zal er nu al proef van hebben.

Gisteren bracht ik *De Pantserkrant* bij Zijlstra, ter lezing. Wil hij het ding uitgeven, dan des te beter. Het idee *Forum* is ook niet slecht. Want ik heb absoluut geen zin in de visites bij de cabotins.

In ieder geval geef ik het pseudonymaat maar vast op. Vertel het dus ook maar aan Jan en eega. Ik zou trouwens ook zijn opinie als ‘dramatisch adviseur’ graag eens hooren.

Het kost me veel moeite in mijn artikelen te schiften voor *Het Tweede Gezicht*. Allerminst omdat ik alles wat ik schreef zoo voortreffelijk en vereeuwigenswaard vind; maar omdat de overgangen zoo onscherp zijn en ik *tenslotte* ook in de krantenstukken telkens ‘mezelf’ met het tweede gezicht terugvind. Maar ik neem heel weinig uit de kranten.

Laat ons dus gauw even weten, hoe je jouw of mijn reis bij voorkeur regelt. Veel hart. gr. aan de Greshoffs, ook van Ant, en voor jezelf veel hart. van ons beiden,
je
Menno
in haast.

741. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 2 Febr. '35

aant.

Beste Menno, Ik denk met genoegen aan ons samenzijn terug; ik had ditmaal heelemaal niet het ‘remmend gevoel’, dat ik soms wel eens met je heb. Het is ook net of we ergens toch wel tot resultaten gekomen zijn, al was het alleen maar op het punt dierlijkheid-intellectualiteit. Maar ik ben op één punt enorm stom geweest: dat ik heelemaal vergat je te vragen hoe dat zoenverhaal van X. was!

Bep stuurt je gelijk hiermee een *kklein* boekje over Nietzsche, van Valéry. Er staan alles bij elkaar misschien wel 2 regels in, die je eens zou kunnen citeeren in de krant.

Ik heb half-en-half lust om Kuyle's stukje over het drentelen van Engelman in een panopt. stuk te behandelen en er dan bij te zeggen hoe'n *katholiek kklein ploertje* hij is. Werkelijk ‘ploertje’ zetten, voor dit keer. Kan dat niet? Het is misschien te laat? Vraag Jany anders mij dat stukje te bezorgen dat hij gecopieerd heeft. Of wordt het zoo al te pijnlijk voor X. Het stuit mij tegen de borst, te denken dat fluimen als Kuyle van zùlke bedenkingen profiteeren, en dat ze dat weten ook!

De Grave was niet ‘verleugend’; bleek daarvoor te eenvoudig. Hij is overigens katholiek (gebleven) en bidt. Maar met dezelfde onverschilligheid van altijd, want een ‘katholieke jongen’ is hij allerminst; wat een katholiek gemoed is leer je in Indië niet kennen, 2 weken in Utrecht zijn dan 10 × rijker dan een heel tropenbestaan.

- Toch weet ik niet of De Grave je ‘liggen’ zou; zonder gevoelsbanden is hij wschl. toch een veel te gewoon mensch en veel te on-intellectueel voor den - let wel! - ongewonen, want hyper-

intellectueelen ‘zakenman’ die jij bent (Ter Braak en niet Wijdenes!)
Ik heb erg veel te doen en laat het hier dus bij.
Heb met stijgend ongenoegen aan Bordewijk teruggedacht. Aardig, maar tenslotte minderwaardig toch ook, hoort *niet* bij ons (jou, Vestdijk of mij) voor mijn diepere gevoel!
Hartelijke groeten van je
E.

742. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Febr. '35

Beste Menno, Zoonet met Bep een heele discussie gehad, o.a. over je tooneelstuk. Bep is erg steil in haar opvattingen en vindt dat - hoe aardig het verder ook mag zijn - dit stuk toch beneden je is, d.w.z. beneden jou op je best (*Politikus*) en dat je het eigenlijk ook niet zou moeten laten spelen, gegeven ons afgeven (dat van mij en jou) op tooneel. Dat is ongeveer de redeneering. *Ik* meen dat je je wèl het recht mag veroorloven iets te schrijven ‘voor de aardigheid’, al is het dan niet precies jezelf, en zeker niet jezelf op je best. Argument van Bep hiertegen is: je zou dan in een voorwoord moeten zetten dat je dat heel goed weet, en dat je het literair niet au sérieux neemt, enz. Ik vind het nogal raar, maar schijn niet zuiver genoeg meer te voelen in deze aangelegenheid. Zou jij Bep zelf willen schrijven wat je ervan denkt?
Ze is op het oogenblik, merk ik, 3 × zoo anti-tooneel als wij, en omvat *alles* wat daarmee te maken heeft in dezelfde verachting. Ik mag, volgens haar, ook al geen tooneelstuk schrijven, ook als het *niet* opgevoerd wordt, omdat het - ook literair - toch rotzooi wordt. Wat zeg je daarvan? zoo ver ben ik nog niet eens gekomen! Maar schrijf alles aan haar, niet aan mij.
Met hartelijke groeten, ook voor Ant, je
E.

743. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdagavond. [8 Februari 1935]

aant.

Beste Menno, Ik zond je vanmorgen even dat panopticum, als reactie op het poëzie-gevecht, maar Bep moet nu toch maar het

grootste deel van je brief beantwoorden. Ik heb ontzettend veel te doen met het eind van *Ducroo*, en het moèt van me af! Ook vergt Slau nogal veel tijd, zonder dat hij het zelf merkt. Ik heb zelden zóó het gevoel gehad dat de literatuur me grijze haren bezorgde, dan bij dit rapport van mijn toestand gedurende de Stawisky-dagen. Bah, bàh, *bah*. Als het me hier niet lukt, ga ik 4 dagen in het hotel in Bellevue zitten, waar jij indertijd was, en daar zal het dan toch zeker lukken. Ik heb haast een gevoel dat het de redding van het boek wordt als ik dàt doe.

Forum verveelde me erg, dit keer. Misschien is het door mijn eigen situatie. Alle verzen vind ik belabberd, ook die van Herreman, die soms nog weleens meevallen. Gijsen over dien schilder beneden alles. Maurice eigenlijk lang niet kwaad, zelfs *goed* in zijn soort, maar als zijn personages met elkaar beginnen te praten in dat potsierlijke hoogkoeterwaalsch, heb ik alleen moeite om niet te lachen. Vestdijk alleen is weer absoluut volwaardig. - Die poëzie-discussie deed me de das om. Henny heel aardig, maar vol onhandigheden; jij àl te handig. Je ontwijkt allerlei punten waar het op aankomt en daar je èn intelligenter èn beter dialecticus bent dan hij, ziet het er nog uit of je ‘gewonnen’ hebt, wat ik trouwens wel had verwacht. Maar het punt dat *mij* bv. het meest aan het hart gaat: ben je zoo ‘gewoon’ en hoor je niet tot de kleine minderheid, doe je af met een verwijzing naar den *Politicus*, inplaats van er helder en loyaal op in te gaan. Ik heb dezen kant in het panopt.-stukje niet aangeroerd, maar je weet wat ik erover denk: als je - niet binnen den kring van intellectueelen, maar zoo maar los in de maatschappij - jezelf aanziet voor iets anders dan een hopelooze, onherstelbare hyper-intellectueel, dan ben je zoo ‘versluierd’ en ‘verleugend’ - en om allesbehalve ‘goede redenen’! - dat je je verwantschap met Nietzsche verloochent. [Die èn hyper-hyper-intellectueel èn hyper-‘ongewoon’ was.] Als je denkt dat je ‘gewoon’ bent in den zin van Wim van Reyen of De Lang of Pannekoek of 1000 anderen, dan verneuk je jezelf als een kind. Je plotselinge beroep op de velen hinderde mij ook in dat *Vaderland*-artikel, en Henny heeft (zonder ruggespraak met mij) blijkbaar precies zoo daarop

gereageerd. En deze kwestie ontga je, - want ook in de *Politicus* is dit allesbehalve afdoend behandeld (al weten we natuurlijk dat je eigenlijk sprekend lijkt op *Laelaps*). - Ik zou hier weleens dieper op willen ingaan, maar dan niet per brief. Als iemand als jij 'oneerlijk' wordt tegenover zichzelf, is dat om een 'diepere' rechtvaardiging; de vraag is dus: te zoeken *waarom* je die noodig hebt. Je afkeer van een bepaald *soort* intellectueelen verklaart veel, maar niet alles.

Nu geef ik de pen aan Bep.

Hartelijke groeten, ook aan Ant van

je

E.

Dat stuk van Jany over die 'toestellen' heb ik maar in me gerefouleerd. Ik vind het uitstekend - om Jany - dat je het geplaatst hebt en ik ben het met de beste bedoelingen gaan lezen, maar het is wel de strafste lullax die ik in tijden ontmoet heb. Lang heb ik erover nagedacht wat de 'kentrek' eigenlijk is in dit zinnetje 'Zijn kentrek gaat zich spannen en dan ten volle uitvieren' - dat mij wel erg Janyaansch voorkomt, maar dat ik misschien toch te lichtvaardig vereenzelvig met den 'geschoren gorgel' van Persius. Hoe het zij, als je bedenkt dat dit proza misschien de sublimeering is van wat Jany's kentrek - zal ik maar zeggen - in 'gewonere' dagen elders placht uit te gieten, dan kan ik mij weer voorstellen dat je het dierlijke boven het intellectueele gaat verkiezen!

Wil je me je artikel over Guéhenno zenden? - Dank.

744. *E. du Perron-de Roos aan M. ter Braak*

Lieve Menno, Veel dank voor je uitvoerige antwoord op mijn *Pantserkrant*-gemopper; punten van geschil zijn er eigenlijk niet tusschen ons hierover, want ik had me natuurlijk niet voorgesteld dat je vanwege mijn bezwaren van uitgave zou afzien. Daar ben ik inderdaad niet propagandistisch genoeg, en was de discussie met Eddy over dit punt te uitsluitend principieel voor! Ik zou je dan ook niet eens geschreven hebben, maar Eddy - die zich misschien al heimelijk aangetast voelde voor de dag waarop

hijzelf nog eens de Strindberg zou gaan uithangen - vond het niet meer dan openhartige vriendenplicht...

Ik vind het overigens niet eens *gek* dat het een tooneelstuk geworden is, gegeven nu eenmaal de propagandistische aandrift. Had je er iets 'beters' van gemaakt, dan was je waarschijnlijk of in je propaganda of in je wijze van betoog gestikt. Ik ben overigens toch zeer nieuwsgierig naar den open brief aan tooneel vijandin! Gezegde vijandin heeft nog een argument dat Eddy blijkbaar niet vermeld heeft en dat voor mijzelf nogal zwaar weegt: Als je morgen aan den dag een novelle of roman schrijft die de slechtste van het seizoen zal blijken te zijn, dan kun je achteraf je noodlot betreuren, maar je hoeft er geen *berouw* over te hebben, want er zal niets in staan dat jij niet persoonlijk als noodzakelijk gevoeld hebt. In de *Pantserkrant* echter is de heele Mary, en haar nobel hoewel eenigszins onverwacht vertrek aan het slot alleen aanwezig omdat het publiek geen stuk zonder een enkele vrouw en althans een toespeling op de liefde wil zien. Je ziet, ik ben een moralist; dit lijkt me prostitutie van een andere soort dan de befaamde van het drukken, 'over het voetlicht brengen' etc. die ieder schrijverschap aankleeft. Het gaat voor mij dus over de uitgave; dat je, het eenmaal uitgegeven zijnde de opvoering niet zult weigeren, lijkt me logisch. Maar laat je er goed voor betalen!!

Als Dr. Dumay was je nog een intellectueel; als je dus sindsdien, een 'zakenman' bent geworden, zooals E. mij meedeelt, lijkt me dat een lijnrechte beleediging voor Ant. Dit op zichzelf moet je dunkt me, de onhoudbaarheid van die betreurenswaardige redeneering al bewijzen!

Heel veel groeten ook aan Ant,
je
Bep

744. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdagmiddag. [14 Februari 1935]

aant.

Beste Menno Vanmorgen Slau weer gezien, die mij zei dat hij je nog altijd niet geschreven had. Hij blijft ergens toch teleurgesteld dat wij hem niet bijvallen; hij dacht, zei hij, dat wij hem

toch gelijk gaven, en zeker ik. Ik heb geprobeerd hem aan zijn verstand te brengen dat ik hem nòg gelijk geef *voor hem*, maar niet *voor ons*. Als *hij* werkelijk vindt dat Vic eruit moet, heeft hij gelijk dat hij hem dat zegt; *ik* heb alleen maar gevonden dat zijn bezwaren 'gegrond' waren, met de 'conclusie' daarvan heb ik mij nooit vereenigd. Hij vindt nu dat een blad dat de persoonlijkheid voorstaat, door een zoo slappe persoonlijkheid als Vic verpest wordt, dat in de plaats van Vic Hendrik de Vries of desnoods Marsman moest komen; en dat hij van eventueel uittreden van jou (en Vestdijk?) heelemaal *niets* begrijpt. (Ik trouwens ook niet: ik vind het aanblijven van Vic best, maar zijn uittreden zou mij ook geen bal kunnen schelen.) Ik heb Slau je brief niet voorgelezen, omdat die de mijne gekruist heeft en omdat je hem zelf toch al schreef - verdere wrijving lijkt mij niet bepaald noodig. Hij zei zooeven dat als jullie Vic zóó graag aanhouden wilt, hij nog altijd bereid is om zich als medewerker terug te trekken; en nu zal je me, buiten alle solidariteitsredenen om, moeten toegeven dat *Forum* zonder Slau een heel wat ernstiger klap krijgt dan zonder Vic. (Dit nu in 'in het belang van *Forum*' gesproken.)

De heele zaak lijkt me overigens vrij mal, en alleen *principieel verdedigbaar*: ook de houding van Slau. Want van persoonlijke kift (zooals jij veronderstelt) is geen sprake. Ik heb hem dit verscheidene keeren gevraagd en hij heeft het ontkend op een toon die mij waar lijkt. Hij zegt dat hij persoonlijk Vic heel geschikt vindt, maar als 'literator' hoe langer hoe meer een verachtelijk personage.

Nu dat panopticum van me. Als jullie vinden dat het geketst moet worden, zal ik er zeker geen heibel over maken; ik troost me dan met het idee dat er tenminste geen fluimen als Buning zullen denken dat ik gemeene zaak met hen maak tegen jou. Maar het criterium van Vestdijk en Wim ('faciel') overtuigt mij allerminst. Het zou mij misschien overtuigen als dat gelul over die 'roes' mij ook maar eenigszins 'difficiler' voorkwam, en als dat geciteer van Nietzsche pro en contra mij niet werkelijk *volkomen waardeloos* leek, en hoe langer hoe meer een advocaten-

truc, zooals ik in het panopticum schreef. - Dat je je niet voor de zaak interesseert begrijp ik best, maar alles is toch losgekomen door je bespreking van Engelman, en dat ik daarover precies denk als Henny heb ik je uitvoerig geschreven. Ik vind die aardigheid van de ‘roes’ ongelooflijk faciel; zoo erg dat men er alleen met faciliteitjes op kan antwoorden. Als ik difficile moest worden zou ik een essay schrijven over de ‘roes’ van *Politicus zonder Partij*, maar daar heb ik geen tijd voor en dat zou ons wel erg ver brengen. Of je vindt de ‘roes’ van de dichters kul, òf *niet*: in je antwoord ben je zóó dialectisch slim geweest dat dit onduidelijk werd, en dat heb ik in mijn panopticum - op de facielste manier (en dus ook op de facielst te begrijpene) - willen doen uitkomen. Misschien ben ik er niet in geslaagd..., tant pis dan.

P.S. Heeft Slauerhoff nu al geschreven? Darja is plotseling over komen waaien, misschien heeft dat de brief weer uitgesteld.

745. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 18 Febr. '35

aant.

Beste Eddy Doordat onze brieven over het geschil Slau-Vic elkaar kruisten, schreef ik je maar niet, voor ik je antwoord gekregen had (dat vanavond binnenkwam). Wij hebben met Vic vergaderd en hem precies gezegd, wat wij van zijn *N.R.C.*-schrijfsel denken, hij heeft daarop mij gemachtigd aan Slauerhoff (en even goed tegen jou) te verklaren, dat hij zich *niet* identificeert met de stukken, die hij onder anonymaat in de *N.R.C.* schrijft en dat hij er zich heel goed van bewust is, dat zij meestal beroerd zijn. Alleen voor zijn poëziekronieken zegt hij persoonlijk graag te willen instaan. Zijn motiveering is, dat hij overkropt is met werk (bureauwerk) en absoluut geen tijd heeft om deze kant van zijn baantje goed waar te nemen. Hij heeft ons dit natuurlijk niet gezegd om het aan de groote klok te hangen, maar om ons (Vestdijk en mij) gelegenheid te geven zich tegenover Slau en jou te rechtvaardigen, waar wij ons solidair verklaren met Vic, in dit geval. Hij is n.l. gesteld op het redacteurschap, maar zei erbij, dat hij het alleen nog ambieerde,

als wij hem als figuur de moeite waard vonden. Daarop volgde onze bezwaren-catalogus inzake de *N.R.C.*, en hij heeft ons daarop volkomen loyaal geantwoord. Dat hij Slau *geen* rekenschap had gegeven, was volgens hem te danken aan diens ultimatieven toon; wat ik ook verklaarbaar vind.

Ik kreeg gisteren nog een slechts ten deele ontcijferbaren brief van Slau, waaruit ik opmaak, dat hij het anders bedoeld had. Ik vind het allang goed en zal hem nog antwoorden, maar kort, want ik zie geen heil meer in verdere explicaties. Als jij het zegt, zal ik aannemen, dat er hier van geen persoonlijke intrige sprake was, maar het kost me moeite dat te gelooven. Het moralistische accent van Slau hindert me zeer, als ik denk aan zijn akkevietje met Borel en andere dingen, die zeker niet respectabeler zijn dan Vic's noodgedwongen fiasco's in de *N.R.C.*

Overigens voel ik na deze en de quaestie met Gijsen, die ook nog hangt, een ‘doodelijke vermoeidheid’ als *Forum* redacteur. Het liefst zou ik direct alles aan een ander overdoen, maar het lijkt me niet meer dan fatsoenlijk om tot eind 1935 te wachten. Mijn tijd lijkt me om, Vestdijk en Vic zijn beide (ieder op zijn manier) gemakkelijke collega's, maar al het werk en vooral het noodzakelijke ‘diplomatenwerk’ komt op mij neer; als ik Ant hierbij niet als hulp had, was het me trouwens al lang onmogelijk geworden. Meer dan ik je hier zeggen kan, en wil, heb ik me geërgerd aan dien stommen brief van Slau, die me hoopen overbodig en stupiede gepraat en geschrijf heeft gekost. Ik doe mijn best het niet op Slau te verhalen en hem te nemen, zooals hij is, maar ik kan tegenover jou wel zeggen, dat hij mijn laatste restje redacteurs-energie op onnavolgbare manier heeft weten te vernietigen. Bovenal hindert mij het *gemak*, waarmee hij uit de verte zijn ‘intrige’ heeft opgezet, zonder zich ook maar voor een cent te bekommeren om wat ik hem meermalen onder vier oogen had gezegd. Hij heeft nu niets meer te doen dan in *De Stem* te gaan schrijven om precies zijn troeven thuis te hebben gekregen.

Aangezien X. geschorst is [...] moet ik nu ook een deel van de filmrubriek waarnemen, godbetert, en plotseling mijn specialis-

tenjargon van de Filmliga-periode weer luchten. Ik heb dus haast geen tijd om tot mezelf te komen. Begrijp je, dat ik onder deze condities *extra* de pest in heb over het nonchalante gestook van dien landerigen Slau in Parijs?

Ja, die roes - en gewoonheidsquaestie verraadt verschillende instelling. Ik begrijp niet, waar het verschil precies zit. Natuurlijk wordt je panopt. geplaatst! Alleen zal ik niet verder reageeren, want het gaat *langs mijn* roesprobleem heen! Ik ben *niet* 'dialectisch slim' geweest, en heb Nietzsche evenmin met Nietzsche bestreden om gelijk te krijgen op een goedkoope manier. Jouw theorie van de waardeloosheid der Nietzsche-citaten komt neer op: iedereen, Hitler incluis, beroept zich *terecht* op N. Ik ben dat volkomen met je oneens, en zelfs heel positief; ik beweer, dat zoowel Marsman als Hitler N. *misbruiken* en dat ik dus het recht heb voor den 'waren' N. op te komen. Wat Marsman van N. citeert, is eenvoudig uit zijn verband gerukt; hij ziet van N. alleen een stukje Stefan George en aan zijn gedaas over hiërarchie is te merken, dat hij hem niet kent. (Ik bedoel niet, dat hij hem niet heeft gelezen natuurlijk). In dit opzicht voel ik blijkbaar totaal anders dan jij. Voor mijn gevoel is dus je term 'advocatentruc' er naast. Het klinkt, alsof ik Marsman had willen vernachelen tegen beter weten in, wat positief bezijden de waarheid is. Maar het heeft geen zin voor mij, daarop in *Forum* verder in te gaan, omdat ik het tegenover jou niet wil gaan bewijzen.

Hartelijk dank aan Bep voor haar reactie. Ik maak van den 'Brief' bij nader inzien een naschrift, dat lijkt me beter voor den lezer. Paul Koster is inderdaad een in Nederland zeer beroemd geworden wapenhandelaar; misschien was hij wel de eenige Nederlandsche wapenhandelaar ook! - Overigens zit ik nog in mijn maag met het slot. - Ik heb een nieuw slot geschreven, maar dat bevredigt me ook nog niet. Het is bovendien moeilijk om weer in de 'roes' stemming te komen, juist bij een dergelijk stuk, dat zooveel van de brochure heeft.

Visite aan Parijs zal, meen ik, minstens Maart worden, nu die vervelende X. een extra belasting op mij laat drukken.

Ik heb ondertusschen geprobeerd *Über die Liebe* van Ortéga y Gasset te lezen. Eerste helft was pretentieuze *zwam*! Hij wijdt een hoofdstuk aan Stendhals *De l'Amour*, dat ik nog niet uit heb, maar waarover ik tot nu toe allesbehalve enthousiast ben. Een volgende maal beter. Ik ben nog te veel onder de druk van het 'geschil'.
- Jan Greshoff was even hier, heeft een nieuwen secretaris i.p.v. zwager Varangot.
hart. gr. voor jullie beiden
je
M.

Ik heb jouw brief over het 'geschil' (de vorige dus) aan Vic ter lezing gestuurd, omdat hij verhelderend zou werken.

Brief over *Pirandello* is al sedert een week geplaatst!

746. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 20 Febr. '35

aant.

Beste Menno, Allereerst nog even een 'rechtzetting'. Mijn waardeloosverklaring van de citaten van Nietzsche tegen Nietzsche wil *niet* zeggen dat Marsman, Hitler en jij hem dus allemaal *terecht* citeeren, maar dat jullie hem, ieder voor zijn 'eigenbelang', *zonder recht* citeeren. Het is precies het verschil als tusschen 2 × een half leeg en 2 × een half vol glas; de overeenkomst van het resultaat is maar schijnbaar. - Je hebt volkomen gelijk als je Hitler met Nietzsche bewijst dat Nietzsche geen Duitschlandvereerder en jodenhater was; maar tegenover Marsman komt jouw Nietzsche interpretatie van dichtervreter ook op vervalsching neer. En dit terwijl ik er zeker van ben dat je geheel te goeder trouw bent: je denkt dat je nuanceert, terwijl je in werkelijkheid het tegenstelde standpunt inneemt. De studie over Nietzsche die *jij* zou moeten schrijven is: Nietzsche als dichter. Dat Nietzsche, bij Marx vergeleken bv., heel onherstelbaar een dichter was staat toch ook wel voor jou vast?

De oneerlijkheid in dit citeeren komt hierop neer: als iemand een complete studie over Nietzsche publiceert, zegt de lezer: 'Mooi; dat is dus de opvatting van Andler, of Bertram, of Ter Braak'. Terwijl bij dit tegen elkaar citeeren veel meer de schijn

gewekt wordt dat Nietzsche *zelf spreekt*, dus zichzelf telkens op de tong bijt, als de ‘advocaten’ knap genoeg zijn - een knapheid die heel best met overtuiging samengaat.

Verder las ik met veel instemming je stuk over Guéhenno en Helman. Het is *zeer* goed, hoe betrekkelijk kort dan ook. Het stuk over de vuurtjes minder, voor mijn smaak, maar toch zeer goed leesbaar. Ik stel voorop dat ik je absoluut bewonder om de frischheid en de werkkracht waarmee je telkens weer zulke goede artikelen weet voort te brengen, die, ook als ze journalistiek zijn, dan toch nog behoren tot de *allerbeste* journalistiek.

Bep is wederom gevleid dat ze zich geciteerd ziet als ‘parijsche correspondent’!!

Klausje is minder goed over je te spreken in zijn hart dan als hij je ontmoet. Malraux heeft hem een dag of 5 geleden hier gezien en naar je gevraagd, waarop Klausje hem heeft meegedeeld dat je een over het paard getilde, onaangename en pretentieuse snuiter was. Ik heb Malraux, en Guéhenno, die erbij stond, uitgelegd waarom, zeer tot vermaak van allebei, want Malraux gelooft de flauwekul van Klausje zoo al, terwijl Guéhenno met veel verachting die noordelijke *Flucht* gelezen heeft. Er is sprake van, voor Guéhenno, dat zijn boek in het duitsch vertaald wordt en dan komt het wschl. of in Holland of in Zwitserland uit. In Holland liefst bij Querido, maar het protectoraat van Klausje staat Guéhenno tegen; hij denkt dat hij daar te duur voor betalen moet, ‘étant donné que ce M. Klaus Mann n'a aucun talent’. De goede Guéhenno gaat volgende week naar Holland, voor 4 lezingen in Amsterdam, Hilversum, Bussum en Utrecht. Niet Den Haag. Maar Malraux en ik hebben hem gezegd dat hij daar toch heen moest; niet alleen om Den Haag zelf te zien, maar om zich in een gesprek met jou te restaureeren na de rotlui die hij elders zal ondergaan. Ik zal hem dus je adres geven, en zie dan of je een middag of avond voor hem vrij kunt maken.

Je zult hem wel erg geschikt vinden: het is een nogal klein, leelijk mannetje, met een erg sympathieke manier van praten, rustig, bescheiden, door en door eerlijk, dat is wel zijn grootste kracht. Hij is leeraar en leider van *Europe*, dus precies jou collega

vóór je aan *Het Vaderland* ging! Neem hem maar mee naar het Mauritshuis. Hij is links georienteerd, zonder stompzinnigheid. [Dit is een *mislukt* portretje van hem; hij ziet er veel slordiger uit, minder haar en meer aardappelgezichtje; een terugloopende kin en een groote kinderlijke mond met onregelmatige tanden, maar veel sympathieker dan dit idiootje dat ik geteekend heb. Vooral minder haar, hoewel op deze manier gekamd.]

Ik zie hem overmorgen nog eens en zal hem je stuk dan voorvertalen, dat hij zeker heel sympathiek zal vinden. Hij spreekt langzaam, wat voor jou wschl. wel prettig is. - Van langzaam gesproken: wij kregen gisteren bij Malraux een Hindoe-journalist op interview, waarbij Clara, Bep en ik als tolk fungeerden, veel te veel tolken voor de zeer onheldere uitwisseling, die bovendien nog gecompliceerd werd door een bezoek van een duitsch kunstkritikus, Carl Einstein, zoodat alles zeer komisch werd. Toch heeft de Hindoe er, geloof ik, wel profijt van gehad! Je reactie op die Slau-historie kan ik mij best verklaren. De kwestie is dat je Slau ziet als een logisch mensch, terwijl hij iemand is met een wel reëele ondergrond, maar verder vol bevliegingen. Als je hem beter kende zou je - als je eenmaal vrienden met hem was - dat zelf zoo opvatten. Ook zijn bedankbriefje aan Borel was een bevlieging; hij denkt dan opeens dat hij ‘iets doen moet’, en ageert soms uit baloorigheid, bijv. omdat hij denkt: ‘maar eigenlijk zou ik dat van die andere forummers niet *mogen*.’ Dat hij het land aan Vic heeft is zeker niet waar. [Dat hij uit de verte een ‘intrige’ heeft opgezet is ook niet waar; hij meent in alle ‘onschuld’ dat *dit* zijn argumenten waren, ook tegen Vic, en hij vindt au fond *nu nog* dat wij hem slecht gehandhaafd hebben!]

Enfin, het vervelendste is toch voor jou geweest, - al spijt het mij after all niet dat Vic nu precies weet wat we allemaal over die *N.R.C.*-snert van hem denken. Ik vind zijn verdediging trouwens ook nù heel zwak, en kan me niet voorstellen dat jij - die precies voor dezelfde moeilijkheid in *Het Vad.* staat - hem in deze houding kunt bijvallen. Hij teekent zijn stukken niet, maar toch is hij niet anoniem, evenmin als De Meester of Hopman

indertijd. Maar soit... Ik zal met Slau over dit alles nu maar zoo min mogelijk praten.

Ortega y Gasset is ook een ‘mindere man’, ondanks zijn door ons gedeelde liefde voor het ‘liberale’. Hoe meer je van hem leest, hoe onaangenamer hij voor je zal ruiken. Probeer nòg maar iets. Ik hoop dat je Guéhenno zult zien, schrijf me dan (als je het niet eerder doet). Tot zoover nu maar weer. Sterkte, ook tegenover de film, en met veel hartelijks, ook onder Bep en Ant,

je

E.

Belangrijk. - Heb jij ook dat papier gekregen van dien ‘Bond van Kunstenaars voor Cultureele Rechten’? Het is een *zoodje*, dat het onderteekend heeft, maar moeten we er niet toch lid van worden? En zooniet, moeten we dan niet reageeren (*in Forum*) en ons verklaren waarom niet en hoe we 't wel zouden willen? (bv. Van Schendel president of zoo.) Antwoord hierop.

747. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 25 Febr. '35

aant.

Beste Eddy Met je nadere toelichting over Nietzsche-Hitler-Marsman kan ik het nog altijd niet eens zijn; deze quaestie heeft voorloopig voor mij een andere nuance, die de jouwe niet dekt blijkbaar. Wij moeten dat toch eens tot den bodem uitpraten, in Parijs hoop ik.

Ik zou bijzonder graag met Guéhenno kennis maken. Als hij dus in den Haag kan komen, zal ik in ieder geval alle beschikbare tijd voor hem vrijmaken. Wat je over hem vertelt, versterkt nog mijn symphatie door het boek gewekt. Klausje vind ik na deze declaratie aan Malraux heel onaangenaam als menschelijk wezen; want hij heeft mij met de hand op het hart verzekerd, dat hij mij in veel opzichten gelijk gaf en allerlei andere symphatieke zaken meer. Enfin, het zou ook wel wonder zijn, als het hem niets gedaan had, gegeven zijn typische litteratenmentaliteit. Iets dergelijks schijnt ook onzen Dirk te bezielen. Ik ontving geen recensieexemplaar van zijn laatste bloemlezing, *Het Kind in de Poëzie*, en belde vanmorgen zijn uitgever van

Tricht op, deze zei mij, dat hij zich met Coster erover verstaan had, mij geen recensie exemplaar te sturen voor *Het Vaderland* 'omdat hij toch vooruit wist, dat ik het boek zou kraken'. Hij was heel vuil in domineesstijl; maar toen ik hem zei, dat ik dan het boek zou koopen en deze houding van Coster-van Loghem Slaterus natuurlijk in een noot publiek zou maken, was het opeens: 'Eigenlijk overvalt u mij in een aarzeling!' Resultaat, dat het boek mij p.o. wordt toegezonden. Coster begint blijkbaar de geestelijke wapenen onvoldoende te achten en zijn toevlucht te nemen tot 'zaalafdrijving'.

Voor het 'Bond van Kunstenaars'-zoodje heb ik gepast. Maar nu schijnt er 'op breede basis' een soort vereeniging in de maak te zijn van intellectueelen tegen het fascisme; althans ik had een gesprek met B. de Ligt, [een heel *levende* man, sluw, agitator tot in de oogen, intelligent afgezien van domineescomplexen,] den anarchist (die zelf achter de schermen zal blijven, vanwege zijn naam en gevangenisstraf), die mij vele 'groote' namen noemde en mij ook vroeg jou en Greshoff voor die vereeniging aan te werven. De oprichting zal 17 Maart plaats hebben. Ik heb zelf al toegezegd en hoop, dat jij ook meedoet. Natuurlijk ga ik op die vergadering (in A'dam) eerst poolshoogte nemen. De opzet lijkt heel handig: verdediging van de grondwet tegen de fascistische corrumpeering daarvan (geval Laren etc.).

Wat Vic betreft; ik vind zijn houding niet veel minder lullig dan jij, maar hij mist blijkbaar absoluut de ruggegraat om zich in de journalistiek een 'menschwaardig bestaan' te scheppen. Het mergelt hem uit, schijnt het, en ik vind het, gegeven deze situatie, toch aardig van hem, dat hij geen comedie speelt over die slapheid.

Ik heb *De Pantserkrant* een nieuw slot gegeven: de Fortinbras der wapenindustrie bekt Peters uit als dilettant van den kleinhandel. Het lijkt me nu driemaal beter! Bep had groot gelijk, wat de edele Mary betreft!

X. is nog steeds geschorst [...].

Hart. gr. voor jullie beiden, in haast, want ik moet naar de stad. Antwoord even op kwestie de Ligt. je

Menno.

748. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandag. [25 Februari 1935]

aant.

Beste Menno, Ik schrijf aan de allerlaatste blzn. van *Ducroo*- 7, 8, 9 of 10? die een brief geworden zijn aan Wijdenes! Dit is werkelijk mijn ‘illuminatie’ geweest, om het slothfdst., de terugblik enz. in die vorm te doen. Als alles af is gaan Bep en ik één dag naar Bellevue, wschl. Donderdag. - Denk je om ‘gardes mobiles’ en ook om de vertaling van *La Cond. Humaine*? Dank voor alles.

Hart. je
E.

749. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [26 Februari 1935]

aant.

Beste Menno, Wat een mooie brief over allerlei: het geval Van Tricht, X. etc. Maar de oprichting van die vereeniging is toch het voornaamste. Schrijf mij hoe de vergadering was en of ik moet toetreden; in principe ben ik *gaarne* bereid!

Stuur me vooral je bespr. van die bloemlezing van Coster [Ik zou het boek zelf ook wel willen inkijken], en begin het proza erover maar niet met een verwijzing naar mij die hem alleen als bloemlezer heeft kunnen ‘huldigen’. Maar zoo'n heel gevalletje Coster-Van Tricht is toch weer misselijk. Overigens was Helman precies zoo en heeft die indertijd ook order gegeven aan *De Gemeenschap* om vooral *Forum* geen recensie-exx. te sturen. Je moet toch maar *ziel* hebben om op zooiets te komen!

Met Slau hier heb ik op het oogenblik ‘mot’, omdat hij werkelijk onmogelijk kan zijn, in het gebruik. Ik heb hem nu wat bijgelicht, met het gevolg dat de grieven wel spoedig opgeruimd zullen zijn, althans aan de bovenkant. Hij zal altijd mislukken in zijn eigen leven, ook om een ongehoord kleinburgerlijke draai in zijn karakter, die er wel nooit uit zal gaan, en die een barrière is voor al zijn verdere eischen en verlangens. Enfin... Op het oogenblik kankert hij ook weer over de ‘bedisselarij’ in *Forum* en spreekt weer van elders publiceeren, en zelfs van ‘een tip van de sluier lichten’ en dergelijke grapjes. Ik zal hem nu goed zeggen (ik zie hem morgenavond) dat de zaak mij geen bal meer

interesseert en dat hij doen moet wat hij niet laten kan. Je leeft met hem, zoowel in de vriendschap als op ander gebied, voortdurend in een ‘sfeer’ van ‘bedreiging’ die tenslotte onverdragelijk wordt; ook dat zal ik hem nog eens goed aan het verstand zien te brengen, want ik ben nu werkelijk wel ‘geladen’ over deze baloorigheid, en het hindert me als iemand denkt een satanische figuur te zijn (of byroniaansch-demonisch) en telkens zoo de provinciale burger blijft. Maar geen woord hierover tegen Vic. - Stuur mij ook de briefkaart van Slau terug, want die kan ik nog noodig hebben tegenover hem.

Ik denk wel dat alles overmorgen wel weer in orde zal zijn, maar zooiets als dit is mij zeer onaangenaam, omdat ik liever niet met mijn *vrienden* harrewar.

Wat je me van de *Pantserkrant* schrijft, lijkt mij ook stukken beter. Maar pas toch op dat je niet de Nederl. Shaw wordt; als je hierna weer eens een tooneelbevlieging krijgt. - Ik sprak hier een hindoe-journalist, Ayana Angadi, die ook naar Holland wou om lezingen te houden. Het is een marxist en een typische journalist (ik ontmoette hem bij een interview van Malraux, schreef ik je dat niet?), maar verder toch een heel geschikte jongen. Misschien stuur ik hem ook naar je toe: hij zal je dan wel vragen wat je denkt van het indische vraagstuk. Ik waarschuw je dan dat hij Gandhi veel grooter vindt dan Jezus, en ontzettend op deze opinie schijnt gesteld; verder vindt hij de 3 grootste mannen van deze eeuw: Lenin, Gandhi en Einstein. Als ik je nu onthul dat hij zelf, behalve communist en hindoe te zijn, ook nog een graad heeft in de wiskunde, dan kan je de projectie zóó voor je zien van dezen man naar zijn groote mannen. Het is toch griezelig dat dat met ons allemaal zoo is!

Later beter, want dit gaat ook in haast.

Hartelijk je

E.

750. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 5 Maart '35.

aant.

Beste Menno, Dank voor de bespr. v. Coster. *Ducroo* is af; of het eind goed is betwijfel ik. Ik was dof en moe, en heb nu nog

het gevoel dat ik een week lang 12 uur per etmaal zou willen slapen om de schà in te halen. Maar ik zal je dit einde sturen, of Vestdijk vragen het ook aan jou te laten zien (*jij* stuurt het dan door), om ook jouw opmerkingen erover te hebben.

Denk je ook aan de vert. van *La Cond. Humaine*?

Het nieuwe verhaal van Malraux - verhaal, niet roman - staat in de *N.R.F.* Abstract en traag. Hij is er niet tevreden over en zal dit heele begin omwerken; in de volgende nrs. komt een ‘definitieve’ tekst.

En Guéhenno? Zag je hem?

Met Slau heb ik het weer bijgelegd, ofschoon het ware plezier er nu toch af is, en hij me ‘onderin’ voortdurend op het systeem werkt. Ik denk trouwens dat hij niet minder grieven tegen mij heeft, me een slecht vriend vindt en nogal karakterloos in die *Forum*-affaire ook, enz. enz. Het kan me weinig schelen, maar de sfeer is niet prettig, vooral omdat hij er op schijnt te rekenen dat ik hèm nu voortdurend met al zijn klachten aan de borst zal nemen, nu ik van *Ducroo* bevallen ben. - Gisteravond was ik even bij hem en kreeg een onmogelijk geschrift te zien, waarin hij aan de redactie van *Forum* uitlegt dat hij niet langer wil meewerken, aangezien hij van Vriesland beschouwt als een charlatan, die door de anderen wordt beschut en mogelijk gemaakt, wat hem in strijd lijkt met de principes over ‘persoonlijkheid’. Dit is op zichzelf lang niet onjuist, maar de brief was grotesk, hatelijk en plechtig tegelijk, de redactie wordt er met ‘gij’ in toegesproken, enz. Antonini heeft hem sterk afgeraden het epistel te verzenden, ik zeer matig: ik kàn hem niet zeggen ‘doe het niet’, als hij denkt zoo ontzettend vervaarlijk te zijn. Hij had ook weer erin gezet wat Vestdijk van Vic gezegd had, en dat ‘de groote medewerker du Perron zich over hem uitliet in termen die anders tegen ons aller tegenstander Coster gebezigd worden’, of zooiets. Ik heb hem niet eens gevraagd wat hij hiermee bedoelde; misschien ‘zwendel’ voor Vic's krantenkritiek, en ‘kringfluim’ voor zijn levenswandel. Het kan me ook niets meer verdommen. Als hij Antonini's raad opvolgt, zal hij jou persoonlijk schrijven, en in een andere stijl; maar misschien vindt

hij dat te veel moeite en is dit proza zóó geslaagd voor zijn gevoel, dat hij dit toch verzendt. - Ik heb hem gezegd dat de ‘zuiverheid van *Forum*’ voor *mij* afgeloopen was na de bond met Vlaanderen, en dat ik sindsdien, evenals jij, *Forum* beschouw als een mogelijkheid méér tot publiceeren, en als *zoodanig* de meest dichtbije, maar hij schijnt dit ten eenenmale niet te begrijpen, en om de een of andere reden zijn manifestatie noodig te achten. Hij zal je dus ook vragen om in *Het Vaderl.* te zetten dat hij niet meer meewerkt en met de z.g. *Forum*-groep voortaan niets meer uitstaande heeft; en hij verwacht dan dat dit zonder commentaar gebeurt, omdat hij anders tot verdere onthullingen in staat is. Ik weet niet of je voor strijd voelt - *ik* zou het doen! - maar het *verstandigste* is zeker om van de heele zaak zoo min mogelijk notitie te nemen, vooral omdat Slauerhoff op sommige punten, in principe, tòch gelijk heeft. Dat wij - ik reken mijzelf er nu maar bij-Vic's prestaties èn zijn houding lullig vinden en hem om ‘fatsoensredenen’ toch als medeleider van *Forum* handhaven is natuurlijk toch waar. Dit heeft op zichzelf met de baloorige en onhandige manier van aanpakken van Slauerhoff niets te maken. Hij vindt dat *hij* met het excuus van Vic geen genoegen hoeft te nemen, dat hij Vic compleet een vod *blijft* vinden, en bijgevolg zich niet meer in *Forum* thuisvoelt. Van meewerken aan *De Stem* tot dusver geen sprake. Hij zegt dat hij van plan is minder te publiceeren en dat *Elsevier's* en *Groot-Nederland* ruim genoeg voor hem zijn; wat dat betreft hoef je hem dus niet direct van het antipathiekste te verdenken. (Bovendien, Vestdijk publiceert toch ook in *De Stem*! dit argument ligt voor het rapen.) Enfin, ik heb nu weer een hoop hierover geschreven, meer om jou een goed begrip van het geval bij te brengen, en omdat Slau er mij toch telkens weer mee aan boord komt; persoonlijk vind ik het een vervelende, kinderachtige historie.

Verder geen nieuws. Darja kwam en ging, en zal wel weer terugkomen. Wij hebben een nieuw appartement gehuurd met *twee* kamers: 88 boulevard Murat, en hopen er vanaf ± 15 Maart te huizen.

Wanneer kom je hier? Noth verlangt erg kennis met je te maken.
Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Ant,
een hand van je
E.

751. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 6 Maart '35

aant.

Beste Eddy Gisteren ontmoette ik, helaas maar kort, Guéhenno, en met buitengewoon genoegen! Niet alleen, dat wij zeer spoedig ‘op gang’ waren; maar ik vond hem zoo mogelijk nog aardiger dan zijn boek. Het portret, dat je van hem geteekend hebt, was inderdaad erg onflatteus, want hij heeft bijzonder aardige oogen, die alles doen vergeten wat er verder minder goed geconstrueerd is. Hij werd mij afgeleverd door een oude juffrouw van Nederland-Frankrijk, die hem door het Mauritshuis geleid had. Hij schijnt zeer veel ‘gêne’ gewekt te hebben door zijn causerie. Des te beter. Ik hoop hem spoedig weer te zien. Zijn heele habitus ligt mij beter dan Malraux, waarbij komt, dat hij zeer gemakkelijk verstaanbaar spreekt, zoodat onze conversatie niet noemenswaardig onder mijn gebrek aan spreekroutine leed. Ik gaf hem groeten mee, dus je zult nog wel nieuws van hem hooren. De Hindoesche man is er nog niet geweest. Maar daar stel ik mij aanzienlijk minder van voor.

Hoe gaat het nu met je ‘mot’ met Slau? Ik schreef hem, hoezeer ook langzamerhand spuwend van het geval, een lange, zoo zakelijk mogelijke slotbrief, die hij, hoop ik, goed op zal vatten en binnen verloop van tijd verteren. Gevolg is overigens, dat nu Vic weer gebelgd is op mij, omdat ik Slau te veel heb toegegeven (ik zond hem n.l. een doorslag van mijn brief aan Slau). Zoo kunnen we aan den gang blijven, maar ik laat de zaak nu gewoon *loopen*. Ik heb wel wat beters te doen. Dat is zeker, dat dit de laatste maal is, dat ik met Slau vertrouwelijk over andere menschen spreek. Hij is in staat om morgen aan de Lang te schrijven, dat hij zoo juist van mij vernomen heeft, dat ik hem een analphabeet en een kruidenier vind.

En hoe staat het nu met *Ducroo*? Het boeit me zeer te weten, wat

je van dien slotbrief hebt gemaakt! Trouwens, ik ben verlangend het hele boek te lezen.

Vanavond ga ik naar een lezing van Spengler. Minder voor de lezing als om mijn waarschijnlijk verouderde meening uit *Een Studie in Schaduw* aan zijn persoonlijk optreden te toetsen.

Verder niet veel nieuws. X. is nog altijd in statu schorsendi en ik zit daardoor meer dan me lief is in de bioscoop. Gelukkig heeft een abonné nu over mij als bioscoopcriticus geklaagd; 'wij hebben allang genoeg van de pedanterie van M.t.B., die altijd over zijn eigen ideeën schrijft en de boeken meestal slecht critiseer*d*. Neen, dan uwe heeren Y. en Z., zij gaan recht op het doel af en plaatsten ons midden in waar het om ging', schreef deze aardige abonné. [...] Als je zoo'n briefje gelezen hebt, kost het de eerste dag werkelijk groote moeite om iets op papier te zetten, en alleen krampachtig denken aan den heer van Crevel is nog een therapie.

Hierbij nog de kaart van Slauerhoff. Gedeeltelijk voor mij onleesbaar.

Hart. gr. ook van Ant voor jullie beiden

je

Menno

O, ja, hierbij nog een briefje van 'Cor' (graag terug), die zooals je weet mij *De Pantserkrant* ter lezing vroeg. Is het niet *voortreffelijk*? Hij heeft overigens nog geen 100% critiek of wat ook laten hooren.

752. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 8 Maart. [1935]

aant.

Beste Menno, Onze brieven hebben elkaar gekruist. Slau zei me zooeven dat hij je den brief 'aan de redactie' nog zond, maar met een persoonlijk onderschrift aan jou. Verder dat de zaak hem alweer niet kon schelen, en dat het hem genoegen deed als hij Vic ermee had gepest, maar dat hij jou volstrekt niet had willen pesten en hoopte dat er ook geen breuk door zou ontstaan met jou. Het is een malle historie, die je alleen goed begrijpen kunt als je de *half*toerekenbaarheid in aanmerking neemt

van Slauerhoff in een korzelige bui. Ik zou, als ik jou was, zoo min mogelijk notitie nemen van de zaak; dat berichtje wèl in *Het Vaderland* zetten, zoo kort en zakelijk mogelijk, en hem zelf niet meer antwoorden. Ik heb hem nu ingelicht, basta.

Hierbij zijn briefkaart terug. Maar ik bedoelde *mijn* briefkaart; de prentkaart met de eerste lezing van Slau aan Vic erop. Die zou ik graag terug willen hebben, ook omdat ik op het 'maison de Silvie' gesteld ben, en omdat het niet noodig is dat Vic (of jij) dit document verder bewaart, het heeft nu wel zijn werk gedaan!

Gelukkig dat Guéhenno je zoo sympathiek was. Ik ben benieuwd hem hier terug te zien en te hooren wat hij van Holland zegt. De Hindoe is 100 × minder! en zit nog hier.

Cor... ik heb er gewoon geen meening over. Wèl benieuwd naar het resultaat: spelen of niet.

Ik laat het hier nu bij, tot ik weer antwoord van je heb.

Hartelijke groeten van je

E.

Ik las in de *N.R.C.* nu ook een poëziestukje van Vic, in den vorm van een brief aan Jacques Bloem, over een zeer matig sonnet van den laatsten. Een gelul dat weergaloos mag heeten; voor het penny-a-liner-schap ervan, en in iederen zin van het woord. Als Vic dàt au sérieux neemt in zijn tegenwoordige productie... Enfin, over 3 of 4 jaar zijn we misschien allemaal door de journalistiek verpest, maar tot dusver kan Vic tot afschrikwekkend voorbeeld dienen, hoe beroerd ik het ook voor hem vind. Ik geloof dat Slauerhoff 'in principe' toch *totaal* gelijk heeft; alleen, ik laat me ook beïnvloeden door mijn sympathie voor Vic!

753. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 8 Maart '35.

aant.

Beste Menno, Wat een Ter Braak-nr. is dat laatste *Forum*! Vic, ik, H. [Herreman?], Wijdenes, alles is vol van Ter Braak. - Intusschen, zou je me nog een ex. willen laten sturen, want dit kwam hevig verfomfaaid aan, en bovendien, ik heb nog 'recht'

op een bewijsnr., hebbende hieraan meegewerkt. - Dit niet vergeten; zeg het voort aan Ant!

Maar nu iets anders, en op gevaar af van je weer te kwellen in je positie van redacteur. Ik merk met eenige angst - en wil niet erop vooruitloopen - dat Marnix Gijsen nog in de redactie zit, en dat Varangot's verhaal niet geplaatst is. Ik hoop van harte dat het conflict met de Vlaamsche redactie niet reden is geweest tot ketsen van Varangot's, door de hollandsche redactie reeds aangenomen stuk. Want in dat geval gaat de laatste conditie waardoor het samensmelten met de Vlamingen aanvaardbaar was - *volstrekte* onafhankelijkheid van de gescheiden redacties - de lucht in, en hoezeer het mij voor jou ook spijten mag, ik schaar me dan, ongezocht, en 'volstrekt onafhankelijk', tòch achter den afvalligen Slauerhoff en trek mij als medewerker terug. Een katholiek-vlaamsche inmenging in wat ik toch nog als 'onze' kant beschouw, pruim *ik* niet. Dan liever heel *Forum* naar het moeras. Maar in dat geval reken ik toch ook op meer 'karakter' van jou, en zou ik je eerder willen voorstellen om de heele verdere jaargang één bataille te leveren tegen de Gijsens, inplaats van coûte que coûte voort te leven op *erger* dan een compromis. ('On vit; on vit infâme', zei Chénier.)

Ik schrijf dit nu zoo maar op, en betreur het werkelijk dat het vlak na Slau's onbeholpen inmenging gebeurt. Maar ik hoop dan ook dat het volkomen 'gratis' zal blijken te zijn, en dat gewoon een kwestie van plaatsruimte - of nog 'hangende' redactieconferenties - het stuk van Varangot hebben doen uitstellen. Stel me vooral omgaand gerust! (Misschien is het wel de schuld van Wijdenes!)

Dat stukje van Vic over jou - welke freudiaansche verklaring bestaat ervoor dat hij, als hij een por van Slau krijgt om te schrijven, dat dan meteen tègen jou doet? dit mysterie zou ik graag opgelost hebben... - was zeer matig; dat van mij ook, volgens jullie; wat is dat allemaal vervelend! Maar ik zou bepaald lust krijgen om te reageeren op de confidentieele toon van 'je XXX' in de *N.R.C.*, die zooveel ongevraagde dingen afleutert in dat blad, tegen zijn 'beste Jacques'! Deze heele kwestie van *confiden-*

tie als kunstmiddel zou ik trouwens willen behandelen; ik ben alleen bang weer in te veel ‘voorbeelden’ (confidentieele van mij) te zullen vervallen, wat als een nieuwe por zou kunnen werken op Vic.

Ziedaar. Neem me dezen brief niet kwalijk en denk niet dat ik meteen overtuigd ben van... enz. Maar ik schrijf je eerlijk mijn reactie op die ‘mogelijkheid’. Dàt *zou* ik verdommen, that's all. Schrijf gauw, of liever, kom eens gauw in Parijs; liever nu dan in April.

Hartelijke groeten van je

E.

P.S. - Stel je voor dat Arthur Hille, met ‘Jan Kut’, ‘friemelen’, ‘klooterige dienaar’, ‘hij lùlt’, ‘schijterigheid’, alles in volle letters, in *Groot Nederland* compareert, voorafgegaan door Hélène Swarth en op den voet gevolgd door Top Naeff, Waldie van Eck en Eva Raedt-de Canter. Zeg dàt eens aan Marnix de Kuische, en zeg er dan bij dat hij ‘m'n kloe-oeten kan kussen’, ja?

P.P.S. - Eva Raedt-de Canter heeft in *Gr. Ned.* op een erg superieur toontje ook *Celibaat* van Walschap gekraakt. Het mensch heeft het over ‘dat het boek verloopt in nietszeggend gepraat’ of zooiets. Het wordt me toch altijd weer even te machtig, als ik zooiets lees, en ik heb lust om een panopt. te wijden *pro* Walschap. Vind je dat goed? Maar het wordt zoo'n rijk programma, met al die invallen, en het slot zal zijn dat alles in *Den Gulden Winckel* belandt, waar Kramers in arren moede roept om zijn oude medewerkers.

754. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 9. III. '35

aant.

Beste Eddy Laat ik je eerst maar dadelijk geruststellen: het stuk van Varangot is heelemaal niet ‘weggegooid’; alleen hebben wij het voor den goeden vorm nog laten liggen, tot de vergadering met de Vlamen heeft plaats gehad. Die zal waarschijnlijk volgende week in Antwerpen zijn... als ik eindelijk eens weg kan. Overigens vind ik het een weinig onaardig van je,

dat je van mij een dergelijke ‘retirade’ t.o.v. Gijsen zelfs maar veronderstelt. Het stuk van Varangot is *inzet* van het geschil, en zonder dat geen verdere voortzetting van de combinatie.

Je ontving nu al mijn doorslag van brief aan Slauerhoff. Ik ben niet van plan, na deze schunnige chantagepoging, nog één stap voor dezen onsmakelijken heer uit den weg te gaan. Hij doet niet meer of minder dan dreigen met dingen, die door ons in vertrouwen geschreven of gezegd zijn, en die hij bovendien uit zijn verband licht en verdraait, maar afgezien daarvan: iemand, dien ik op de gewoonste gronden een ‘honnête homme’ wil noemen, gaat zijn vrienden (of hoe je het noemen wilt) niet onder pressie van materiaal, dat wij hem in goed vertrouwen ter beschikking hebben gesteld, chanteeren! Hij kan nu voor mijn part met zijn onthullingen komen, en de edele rol spelen in deze lamentabele zaak, waarvan de ondergrond een of andere idée fixe is. Of Vic al dan niet een ‘persoonlijkheid’ is, laat mij na dit modderbad van persoonlijke smeerlapperij verder ijskoud en al schreef hij tien lulstukjes ‘confidentieel’ of over Bloem, het probleem van solidariteit zou voor mij niet meer bestaan. T.o.v. chantage is er maar één houding: den pooier royaal permissie geven met zijn voor het gezinsgeluk zoo fnuikende documenten voor den dag te komen. Al springt *Forum* er mee in de lucht, ik ken geen Slauerhoff meer, eer hij zijn excuses heeft gemaakt over den brief van 3 Maart. Men heeft mij blijkbaar niet ten onrechte gewaarschuwd tegen zijn practijken; en ik, die goddome de naïveteit heb, hem een ‘eerlijke verantwoording’ van Vic in handen te geven! Morgen staat die zaak in de *N. Arnh. Courant* en vliegt Vic uit zijn baantje! Jij kunt nu wel over ‘halftoerekenbaarheid’ schrijven, maar er komt een eind aan alles.

Resultaat van deze Slauerhoffsche campagne is, dat ik er *eind 1935* in ieder geval mee uitscheid, als er een opvolger te vinden is, en ook zonder dat het secretariaat neerleg. Vestdijk zal het, als het weer, zooals bij Bouws, gehonoreerd wordt, wel willen overnemen. Voor mij heeft *Forum* nu pas goed afgedaan. Ik heb het Maart-nummer *niet* ingekeken. Terwijl er van de kant van iemand, dien ik altijd voor een der ‘onzen’ heb gehouden, ge-

sard wordt met publicatie van geusurpeerde mededeelingen, heb ik het genoegen, zijn opstel op de eerste pagina te zetten. Ik bedank er verder voor.

Schrijf vooral over *Celibaat*! Het lijkt me het juiste moment. Voor het moment genoeg. Begrijp goed, dat ik heelemaal niet als de 100% rechtvaardige wil posceren en wellicht Vic te veel heb geprotegeerd; maar dat alles met de bedoeling de vriendschap en loyauteit onder 'kameraden' hoog te houden, en zonder het geringste vermoeden, dat iemand van ons over zulke middelen beschikte als Slauerhoff.

Een hart. hand van je

Menno

Ik hoop nog altijd, binnenkort naar Parijs te kunnen komen! Gisteren Klausje gesproken, in de Pfeffermühle; hij is toch meer een onbeduidend dan een onoprecht type, lijkt me.

De briefkaart in quaestie kan ik momenteel niet vinden. Ik zal er naar zoeken.

'Cor' wil spelen: maar ik heb alles nog blauw-blauw gelaten, omdat hij m.i. geen 'Pankow' heeft.

755. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [9 Maart 1935]

aant.

Beste Menno, Vanmorgen liet Slau - die zich overigens opmaakt om naar Holland te gaan - mij je brief lezen. Gisteravond hadden we net een 'verteederd' gesprek over de idiotie van ruzies onder elkaar, het verzwakkende daarvan 'naar buiten', en dat er toch maar 5 of 6 menschen waren die bij elkaar hoorden (aan onze 'goede kant') nl.: hij en jij, Vestdijk en Greshoff, Marsman en ik. Hij vond dat zelf zeer waar, filosofeerde er op zijn manier over, en besloot dat het *daarom* juist zoo idioot was dat Vic er nu tusschen zat... Mooi. Vanmorgen kwam hij mij de nieuwe correspondentie laten lezen. Je brief is uitstekend. Ik heb hem dat gezegd, en ook dat het volstrekt begrijpelijk was, dat je nu kwaad was, enz. Hij begreep dat ook wel, maar het dringt niet tot hem door dat 'de waarheid' ditmaal niet mag worden gezegd, omdat wij zelf - dat zijn jij en ik - anders toch zoo waar-

heidlievend waren. Ik heb hem *misschien* aan het verstand gebracht dat zijn manier van de boel doordrijven gewoon *vijandig* is tegenover Vestdijk en jou (over mezelf praat ik maar niet eens) en dat je zóó alleen optreedt tegen menschen voor wie je niets voelt, noch achting, noch vriendschap, noch wat dan ook. Hij had een antwoord klaar voor je, dat ik ook lezen moest, en dat niet slecht was, maar na dit gesprek is hij naar huis gegaan om er toch nog iets anders van te maken. En of *ik* het jou niet kon uitleggen dat het hem erg speet om jou zoo te pesten, maar dat hij toch gelijk had, wat Vic betreft, dat wij dat zelf toch zeiden (of toegaven!). Dat Vestdijk en jij hem (Slauerhoff) toch gedesavoueerd hadden toen het erop aankwam, enz. Het is hopeloos, en soms zoo August-de-Domme-achtig dat je erom moet lachen. Als je erbij kon zijn, zou je zelf zien hoeveel mals in deze heele historie zit. Het rare is: dat Slauerhoff èn halfverantwoordelijk is èn ergens (in principe) tòch gelijk blijft houden; hij begrijpt bv. niet, zegt hij, waarom je van ‘chantage’ spreekt, aangezien het ‘toch waar’ is; overigens begrijpt hij wèl - of doet althans alsof - wanneer ik hem uitleg dat hij jou en Vestdijk een onaanvaardbare rol laat spelen tegen Vic: ‘Ja, dat is wel zoo’, zegt hij dan. Misschien kan deze verklaring (die de ‘eerlijkste’ is die ik je geven kan) je laten *voelen* hoe de boel in elkaar zit. [Dat is nl. beter dan begrijpen!] Er is in de gedachtegang van Slau gewoon iets dat met de onze niet klopt; hij vindt volstrekt niet dat hij ‘chantage’ pleegt of jou ‘verraden’ heeft, hij meent dat hij de zaak ernstig met jou besproken heeft als *redacteur*; en daar wij anders toch zoo waarheidlievend zijn, enz. Als hij de zaak niet begonnen was, zou hij er nu wschl. niet eens meer aan denken, maar al doende schijnt hij nu coûte que coûte gelijk te willen hebben tegen Vic. Ik heb hem ook gezegd dat als wij (d.w.z. jij, Vestdijk, Vic, hij en ik) de boel konden bepraten, alles in een uur ampel opgelost zou zijn, maar dat brieven altijd erg eenzijdig zijn en alleen één kant scherp stellen, enz. - ook dat schijnt hij, zoolang hij met mij praat, wel te begrijpen. Maar daarnaast zegt hij dan: - Maar jij hebt mij toch aangeraden om die eene brief te versturen. - Het is ontwapenend als je het meemaakt,

maar ik kan me voorstellen dat je van daar gezien gewoon pisnijdig bent. Antonini heeft Slau ook gezegd dat hij zich je kwaadheid (en die van Vestdijk) zeer goed kon voorstellen. Maar dat daaruit een logisch gevolg voor hem zelf zou komen, geloof ik niet meer. Hij is in staat de logica van een ander te volgen zoolang er met hem gepraat wordt; zoodra hij weer voor zichzelf denkt vervalt hij weer in het oude richeltje. Hij zou nu straks om 6 uur hier komen, om iets af te spreken voor morgen, en mij dan de 'definitieve' brief aan jou te laten zien. Ik wacht daar nu op (het is nu 3 uur) -

Malraux en Clara zijn geweest en hebben hier tot 6 uur zitten praten, maar van Slau nog geen glimp. Vanavond komt de Hindoe een afscheidsbezoek brengen, allemaal heele aardige dingen (gisteravond had ik een doove vlaamsche gek op bezoek, die mij absoluut wilde zien sinds hij mijn 'portret van den verleider' in *Forum* had gelezen), maar ze houden mij van mijn vertaling van *Fermina Marquez* af, waar ik al flink mee te laat ben.

Tusschen Slau (kwart over 7) en den Hindoe (half 8) in, even dit afmaken. Ik heb den nieuwen brief gelezen; die werkelijk 'nog zachter' is, zooals hij zelf zegt. Hij stelt zelfs zooiets voor als zijn brief aan de redactie 'in een andere vorm' over te doen. Verder blijft hij gesteld op een mededeeling betreffende zijn uittreden; waarom zou je dat trouwens niet doen? - Enfin, ik hoop dat *ik* hiermee van de zaak af ben, en dat ik de rest van jou hoor! Slauerhoff is van plan om Dinsdag naar Utrecht te gaan en eerst een paar dagen bij Van der Meulen te logeeren, daarna...?

Schrijf me ook weer eens over andere dingen. Vestdijk kan dezen brief gerust lezen; Vic liever niet, omdat ik, hoe dan ook, toch niet graag den schijn zou wekken van partij voor hem te kiezen tegen Slau. Ik vind deze heele historie idioot, en kan me vooral goed voorstellen dat jij en Vestdijk er de pest over hebben, maar voor de heele houding van Vic heb ik alleen een 'ver begrijpen'.

Hartelijke groeten van je

E.

***11 uur*.**

De Hindoe gaat overmorgen naar Engeland terug en hoeft voorloopig dus niet te worden verwacht. Hij is werkelijk erg geschikt; hij heeft iets kinderlijks en openhartigs en is erg verengelscht (o.a. amant van die Ethel Manning van wie Bouws dat mooie boek had in Gistoux, weet je dat nog?) Hij zal je wel bevallen, als je hem neemt in his own way, en hij heeft allerlei aardige verhalen als je hem zoover krijgt.

Je briefje, dat ik hierbij insluit, kwam tijdens zijn bezoek. En je ziet dat ik er al uitgebreid op 'geantwoord' heb!

Hier eindig ik nu echt.

E.

756. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 13 Maart. [1935]

Beste Menno, Je lange brief ontvangen, maar er valt niet veel meer op te reageeren sinds ik je van hier het noodige schreef. Bovendien is Slau nu weg; na door de telefoon nog een laatst ruzietje met mij te hebben gehad. Hij heeft werkelijk een beroerd leven, en maakt weer een crisis door, dat mag misschien toch wel als excuus gelden, ofschoon ik hem zelf knap onmogelijk kan vinden.

Wat die chantage-historie betreft, je doet beter het niet zoo *ernstig* op te nemen. Humor en intelligentie zijn hier tenslotte meer vereischt, dan grimmigheid en karakter; geloof *mij* hierin, die soms zeer geladen ben tegen Slau en die de historie volslagen idioot vind. Schrijf hem een rustige brief waarin je hem zijn 'brief aan de redactie' terugzendt en voorhoudt dat dit toch werkelijk geen optreden is tegenover vrienden. Verder ronduit hoe Vestdijk en jij hier tegenover staan.

Waarom in godsnaam zou je 'Cor' *De Pantserkrant* niet laten spelen omdat hij geen Pankow heeft? Laat hem zelf Pankow spelen, of de eerste de beste jeune premier, wat kan dàt je nou schelen? Spelen of niet, maar eenmaal dat er gespeeld wordt, *bemoei* je er verder dan niet mee, dat lijkt me de eenige houding!

Jan is onderweg hierheen, geloof ik, volgens een nogal myste-

rieuse briefkaart. Maar ik zie en merk nog niets, en het is al over zessen.

Later meer. Veel hartelijks van steeds je

E.

Vestdijk zal je over een tijdje de proeven van *Ducroo* doorgeven met al het ‘journalistieke’; wil je die dan direct doorlezen en mij met je krabbels erbij doorzenden? Dank.

757. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 13 Maart '35

aant.

Beste Eddy De zaak Slauerhoff schijnt een groteske te moeten worden. Van Slauerhoff kreeg ik n.l. een ‘antwoord’ op mijn verbreking van relaties, dat nog eens met dezelfde misverstanden aankomt. Dat ik niets meer met hem te maken wil hebben, als hij zich niet anders gedraagt, schijnt hij niet eens te begrijpen. Hij denkt zeker, dat ik me elken dag brouilleer; maar ik wil hem dan nog wel vertellen, dat ik brouille intens belachelijk vind en na de quaestie met Binnendijk niet zooiets belachelijks als dit heb meegemaakt. Dat ik het opgeef met iemand om te gaan, die mij vervolgt met zijn chantagepraktijken en dat in hopelooze naïveteit, vermoed ik, is meer machteloosheid dan boosheid. Ik heb mijn best gedaan om naar twee kanten openhartig te zijn, en deze brief komt weer aan met de bewering, dat wij Slauerhoff ‘vlijtig gedesavoueerd’ hebben! Tegen die logica heb ik geen ander middel dan zwijgen. Ik heb er natuurlijk ook op zichzelf niets op tegen, in de krant te zetten, dat hij zich retireert uit de *Forum*groep, maar ik doe het niet onder pressie van een brief waarin hij, z.g. voor de redactie bestemde, maar in wezen alleen voor Vic bedoelde losse brokken uit brieven en gesprekken va anderen inlascht om de pesterij voort te zetten.

Aan tijd schijnt Z. Ed. overigens geen gebrek te hebben. Ik wel; een reden te meer om niet meer op zijn brief in te gaan.

[...] een opvolger is er nog niet. Resultaat: ik schrijf elke dag een stuk, gewoon afschuwelijk. Moge de nieuwe man met den montageblik schielijk arriveeren!

Ik heb je, meen ik, nog niet verteld, dat ik Anthonie Donker

beet heb gehad. Hij publiceerde n.l. in het Cr. Bull. van Februari een ‘inviet’ aan de lezers om hun oordeel te zeggen over *Politicus zonder Partij* en *De Smalle Mens*. Ik heb nu een stuk in zijn ethischen stijl geschreven onder pseudoniem Thea Poortman, litt. cand., en dat ingezonden. Vandaag staat het afgedrukt! (Ant had er een aandoenlijk briefje bijgeschreven). Ik zal hem dus nu in *Forum* zachtjes ‘nemen’. Hierbij de doorslag van het ingezonden manuscript, graag spoedig terug. [*Otten* was er al ingeloopen. Hij zei mij n.l., dat die juffrouw Poortman zulk een uitstekende karakteristiek van mijn gebreken had gegeven, en dat hij verschillende menschen al had aangeraden, dat stukje eens te lezen!]

Verder corrigeer ik proeven van *Het Tweede Gezicht* en *De Pantserkrant*, ‘Cor’ zal ik toch maar afzeggen; ik heb toch weinig lust met hem op eenigerlei wijze nauwere banden (bandjes) aan te halen, en naast hem repetities bij te wonen.

Spoedig eens meer en beter. Nu maar een hart. hand van
je
Menno.

758. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[16 Maart 1935]

B.M. Vanaf Maandag niets meer hierheen zenden maar naar: 88 boulevard Murat Paris (16e).

Hart. gr. van je
E.

Wil je onze adresverandering ook aan *Het Vaderland* opgeven? Schilt, Hein en administratie? Dank!

759. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdagavond. [16 Maart 1935]

aant.

Beste Menno, Zooeven naar het nieuwe ‘huis’ wandelend - mijn briefkaart was toen al weg - kreeg ik er post! Je hebt een of twee dagen te vroeg geschreven, maar dat is niet erg; en de post was rijk. Allereerst (de zaak Slau beschouw ik nu maar als afgedaan, te meer waar hij in Holland zit) komen Bep en ik je ons groote plezier betuigen over de zeer geslaagde grap. Zoo'n

reactie als die van Otten is toch eigenlijk onbetaalbaar! Heb je hem uit den waan geholpen of moet hij het ook nog lezen in *Forum*? Ze zullen zeggen dat je jezelf heel goed kent, zooals zekere heer Huey Long, gezegd 'Kingfish', de 'amerikaansche Hitler', die *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* het prachtigste boek vindt dat ooit geschreven werd, omdat het hem rechtvaardigt in al zijn politieke 'dubbelheden'. [Dit zegt hij er niet bij, maar dit zeggen de anderen.] Van Eeden deed zooiets eens in *De Gids*. Maar hoe dan ook: één ding is erg beroerd voor 'hen' en erg plezierig voor 'ons', dat het zoo goed en direct 'gepakt' heeft; vooral 'naar buiten' slaan ze hiermee zoo'n onaangenaam figuur! Overigens, als je er over schrijft, zeg dan dat je door je goede hart gedreven werd, gezien de *reclame* die Anthonie Donker voor onze boeken maakt. Hij moet zich anders wel machteloos voelen, om dit erop te hebben moeten vinden; prijsvraag: bekroond wordt hij die de meeste gal verwerkt onder een schijn van rechtvaardigheid en 'kritisch geweten'. In dit opzicht zijn sommige zinnetjes van je juffrouw Thea onovertrefbaar. Maak je stuk niet te lang, net lang genoeg om de aandacht vast te houden, [Bep zou willen dat je er ook nog wat van zette in *Het Vaderland*] en zet er vooral een paar didactische overwegingen in! Misschien kan je er ook in zetten dat ik vooruit beloof *niet* hetzelfde te doen voor *De Smalle Mens*; eerder zou ik geneigd zijn een boekwerk (door mijzelf te bepalen) te sturen aan den inzender van de bespreking die het meest aan bovenomschreven prijsvraag beantwoordt.

Maar misschien vind ik de lulligheid van Otten nog aangenamer om te overwegen dan die van Anthonie Dikbil.

Van Duinkerken was best; hij had de prijsvraag kunnen winnen, als het daarom ging. Maar dat hij mij zoo geestig vindt als de gemiddelde geestige Franschman van de 18e eeuw (hoewel niet zóó geestig als Rivarol en Talleyrand - deze keuze is op zichzelf 'gondolant'!) streelt toch mijn ijdelheid. Denk je eens in; dat is toch al meer dan zoowat alle 19^{e} en 20^{e}-eeuwsche auteurs van Holland bijeen?

Wanneer kom je hier? Jan was er 1½ dag, wat heel gezellig was;

daarna is hij met groote hoofdpijn afgereisd. Ik word geteisterd door lusten om werkelijk *half* zoo 'erudiet' te worden als men mij in Holland vindt; het is hopeloos, zoo sterk als ik voel dat ik van alles niets weet. En dat verdomde gevoel van copy te moeten draaien, vertalen of boekbespreken, of wat anders, terwijl ik bijna nooit meer een boek voor mijn eigen plezier lees!

Heeft Vestdijk je de blzn. van 'De Krant' gegeven, uit *Ducroo*? Stuur ze me vooral zoo gauw mogelijk door. Hier en daar heb ik al wat geschrapt, wat me bij herlezing niet meeviel. Ik ben werkelijk een beetje bang voor deze journalistiek van het einde. Lees ook vooral de 'Brief aan Wijdenes' goed, en zet er allerlei aanteekeningen bij, niet alleen om wat je er in vinden kunt dat je slecht of overbodig voorkomt, maar ook om wat je erin *missen* zou. Veel dank.

Veel hartelijks onder ons vieren, d.w.z. vijf met Vestdijk als hij bij je is, een hand van je

E.

760. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[20 Maart 1935]

aant.

B.M. Heeft Vestdijk je de proeven van *Ducroo* niet gegeven? Waar zijn ze dan? Spoed, spoed, spoed, alsjeblieft! Ik wacht met trillende zenuwen! Hartelijk je

E.

We zijn druk bezig met de installatie.

761. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 21 Maart '35

aant.

Beste Eddy, Je briefkaart kwam net, nadat ik de lectuur van de proefvellen beëindigd had; ik zend ze per gelijke post terug. Vestdijk heeft ze me al dagen geleden gegeven, maar ik kon niets lezen, omdat ik hier momenteel uitgeknepen wordt als een copiecitroen. De unfairheid van dit traineeren met het baantje van X, komt hoe langer hoe meer aan het licht; men laat de zaak maar slepen, omdat men weet, dat ik het zoolang toch wel doe. Maar de volgende week ga ik staken. Ik kom tot niets meer voor mezelf, ben voortdurend slaperig en... vermager! Dat laatste

kan geen kwaad, maar den profiteur de Lang gun ik mijn vet niet.

Ik kan zoo van het hoofdstuk *De Krant* nog weinig zeggen. Het moet ergens op uitloopen, en dat stuk is er nog niet. Op zichzelf zijn deze aanteekeningen wel boeiend, maar het *slot* moet m.i. toch iets anders worden! Ik zou het jammer vinden, als je het toch liet uitloopen in deze losse notities. Maar dat is toch ook niet je plan? Stuur me spoedig de rest, dan heb ik meer houvast om er iets persoonlijks van te zeggen. Je moet (dit als ondergeschikt amendement) wel oppassen voor gallicismen; zooiets als 'helemaal simplisties' (463) lijkt me vertaald 'Fransch'. Zoo nu en dan is het werkelijk, of je eerst in het Fransch gedacht en daarna je gedachten in Nederlandsche woorden hebt omgezet. Wat geen wonder zou zijn, nu je geregeld in Parijs bent, maar toch minder ongedwongen leest. Heb je zelf ook het *gevoel*, dat je in het Fransch denkt? Ik herinner me zooiets uit mijn Berlijnsche tijd voor het Duitsch; bij tijd en wijle (ik sprak toen met niemand ooit een woord Hollandsch) moest ik 'terug vertalen'.

Het mopje met Anthonie moet ik nog uitwerken. Ik hoop het zoo onontkoombaar mogelijk te enscèneeren.

Van Slauerhoff heb ik geen bericht meer gekregen, ook geen adres. Ik vind het best; laat er maar eens wat stilzwijgen komen tusschen ons. Alle lust is me vergaan om met hem van gedachten te wisselen; maar geloof me, ik ben weer geheel 'humoristisch' in dezen en mijn 'grimmigheid' is volkomen weg. - Maandag a.s. is de bewuste vergadering met de Vlamen. Daar zal het nu wel hard tegen hard gaan, met den onschuldigen Varangot als voetbal.

Kuyle heeft, zooals je misschien hoorde, in de *N. Gemeenschap* een stuk over de 'spekjoden', over de 'Mozessen en Jordaans' etc. geschreven, met een verheerlijking van Hitler erbij. Den Doolaard is daarop uit de redactie gegaan. Verder merkte ik toevallig door een briefje van een inzender, dat men in de *N. Gem.* alleen kan publiceeren als men een verklaring onderteekent (geen gekheid!) *niet* aan *Forum* en de *Gemeenschap* mee te werken, in welken vorm ook!

Ik koester nog altijd de illusie, dat ik binnenkort naar Parijs zal kunnen komen. Dan misschien heel onverwachts; maar in ieder geval schrijf ik toch vooraf.

Hart. gr. van ons beiden en voor Bep de hand van je

Menno

762. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 24 Maart '35

Beste Eddy Ik heb nu ook de laatste bladzijden gelezen van *Ducroo*; de proeven gaan per gelijke post retour. Tot op het laatst toe weet ik niet precies wat ik er over zeggen moet, omdat ik geen overzicht en dus geen totaal-indruk heb van het geheel. Dat is een belemmering voor mijn oordeel, want ik heb absoluut geen talent om, zooals Vestdijk, detailcritiek te geven; daarvoor ben ik te zeer overtuigd van het betrekkelijk goed recht van elke constructie in woorden. Veel notities van V. lijken mij wel verbeteringen, omdat zij... detailverbeteringen zijn; aan het geheel is niets te verbeteren, omdat het representatief is voor een bepaalde manier van ‘eerlijkheid’. Het ‘open einde’ is zeker in dezen samenhang het beste; en of de appreciatie van V. over de drie laatste hoofdstukken juist is, betwijfel ik ook. Wat hij ‘haastig’ noemt, is *zeker* een essentieel element van den stijl van dit boek; en het ‘haastige’ eruit te werken lijkt me principieel onmogelijk en fout. *Mijn* oordeel kan pas komen, nadat ik *Ducroo* van de eerste tot de laatste bladzijde achter elkaar heb gelezen; want alles hangt er van af, of je protest tegen den ‘geacteerden’ roman, deze vorm van ‘eerlijkheid’ zonder poging tot liegen, d.w.z. styleeren, het effect heeft, dat er bij hoort.

In ieder geval is de ‘eerlijkheid’ zoo evident echt, dat mijn moeder erg boos geworden is na lezing van het Wijdenes-fragment in *Forum*, omdat je mij geheel natuurgetrouw ‘volgt’, en dan de scene met Otje plotseling aan de familie X. ontleent. Die reactie is wel merkwaardig: iemand (een gewone lezeres, die toevallig van de feiten op de hoogte is) voelt dit onwillekeurig als een *leugen*, en mijzelf ging het ook eenigszins zoo, toen ik over Otje las. De methode verdraagt zulk een inlasch eigenlijk niet, de authenticiteit krijgt in dit boek bijna het karakter van histori-

sche ‘waarheid’. Natuurlijk is dit iets, dat den anderen lezer ontgaat, en ook ontgaan mag, maar voor de beoordeeling van de structuur van *Ducroo* is het toch wel curieus. (Ik laat nu daar, dat mijn moeder zich gekrenkt voelt door dat lezen aan tafel, dat voor haar gevoel natuurlijk weer absurd ‘overdreven’ is van die X'en!)

Voor mijzelf zal het hier op aankomen: zal ik na lezing van den geheelen *Ducroo* voortaan het liegen in de kunst volledig *verwerpen* of juist weer extra gaan *beamen*?

Er schijnt eindelijk kans te zijn op een nieuwen filmcriticus, zoodat ik volgende week vrij zou zijn van bioscoopbezoek. Ik hoop, dat het nu ernst is, want ik kan geen papier meer zien. Dan is er misschien ook kans op Parijs.

Anthonie heb ik getracht zoo doelmatig mogelijk te grijpen. Je zult het in het volgende *Forum* wel lezen.

Morgen Anvers. Daar kan het heele *Forum* natuurlijk in diggelen gaan. Het beste lijkt me, dat ik aan het eind van het jaar uit de redactie ga en dat zoowel jij als ik voortaan medewerkers zijn, zonder eenige verantwoordelijkheid voor de leiding. In ieder geval is *Virginia* voor alles zeer geschikt als proefsteen van gezindheid. Ik schrijf je spoedig na dien vergadering.

hart., in haast je

Menno

Mag ik onbescheiden zijn en en passant naar de toekomstige ‘kraam’ informeeren?

763. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 26 maart. [1935]

Beste Menno, Dank voor brief en proeven. Ik wacht nu met spanning op het rapport over Antwerpen. Jan Gr. heeft mij een-en-ander verteld dat verduiveld antipathiek was van den kant van die Vlamingen (krachtvertoon gebaseerd op de vele vlaamsche abonnés etc); enfin...

De brief aan Wijdenes heb ik totaal omgewerkt; de al te decoratieve en aesthetische kindermeid aan het eind geschrapt en iets veel ‘echters’ daarvoor in de plaats. Ook in de journalistiek zijn

nog heel wat dingen veranderd. Het ‘haastige’ voel ik ook niet als een verwijt; integendeel. Om zooveel op te schrijven in één jaar tijd, en in bepaalde omstandigheden, is ‘haast’ haast een aesthetische factor! Wat je verder van de ‘leugen’ en de ‘waarheid’ zegt, is aardig, maar voor mij, die natuurlijk precies weet *hoeveel* er gelogen is-op heel wat meer plekken dan een algemeene indruk zou doen veronderstellen, soms om ‘fatsoens’-, soms om ‘kunst’-redenen-maar half juist. En natuurlijk, ik *hoop* eerder dat je hierna de z.g. ‘geacteerde’ roman weer zult gaan waardeeren, dan dat je dit voortaan als *het* recept zag! Het eenige wat mij hierin curieus lijkt is het mengsel van ‘Dichtung und Wahrheit’, het werkelijke element ‘roman’, gevlochten door alles wat suivië (om een woord van Bloem te gebruiken) mémoires had kunnen zijn. De gesprekken bijv., zijn allemaal toch veel meer geënsceneerd, dus volgens de ‘roman’ techniek ontstaan, dan de herinneringen. Je ziet deze manier van enscèneeren overigens heel goed in de *Havelaar* (gesprekken aan tafel en in de huiselijke kring over Amy Robsart, enz. - kortom, de ‘essayist’ in den ‘romancier’ al). Wat zijn al die onderscheidingen tenslotte bête, en alleen goed voor specialisten! ik zie nu wel 100 boeken om mij heen die voor ‘romans’ doorgaan en in geen enkel opzicht bijna beantwoorden aan den roman-roman, waar alle Binnendijken op een gegeven moment zoo naar smachtten. Als het géén ‘roman’ is, en géén ‘mémoires’, en géén ‘essay’ en géén ‘dagbock’, G.v.d. wat is het dan? Een *boek*. Een mensch. Enz. Dat je moeder boos is geworden, spijt me; maar van haar optiek uit heeft ze natuurlijk gelijk. (Bovendien had ze natuurlijk alle ‘aanleg’ om boos op me te worden, maar wat dat betreft, verwacht ik van mijn familie in Indië ook het noodige.) Ze denkt, doodgewoon: ‘*Men* zal natuurlijk denken dat *ik* die lezende moeder ben, en het is een grove leugen, want ik ben het *niet*!’

Precies zooals de ‘Trude’ uit de scène die Gijsen zoo geschokt heeft, zou moeten zeggen (als ze het leest): ‘Gelukkig dat hij mij mijn echte pa niet gegeven heeft, want dan had *men* mij vast herkend’. Voor mij treedt hier zonder veel moeite de ‘kunstenaar’ in de plaats van den ‘historicus’; aangezien de mogelijk-

heden die ik in plaats van de waarheid gesteld heb inderdaad mogelijk hadden kunnen zijn, en volstrekt aanvaardbaar en in de gegeven sfeer, *worden* ze voor mij waarheid. Gek misschien, en aan welke wet beantwoordt dit? want anderzijds zou het mij onmogelijk zijn om een lange vrouw kort te maken of een bruine blond.

Maar... àls *Ducroo* nog eens een roem krijgt, die ik geen oogenblik veronderstel; zooiets als de *Camera Obscura* of zoo, dan zal het noodig zijn om later ook een *Na 25 jaar* uit te geven, met aanteekeningen over de personages, en over wat 'echt' waar is en wat alleen maar 'kunst'-waar. Met portretten dan ook! Voor het geval ik vóórdien overlijd: de sterfkans is tegenwoordig zoo erg groot, zou ik een dépôt van deze papieren en documenten moeten achterlaten bij een betrouwbaar iemand. Aanteekeningen als: 'In dit boek heb ik maar 6 kinderjuffrouwen, in werkelijkheid waren het er 10; zoo is juffrouw Kitty Wahl, zoowel wat naam als wat persoon betreft, samengetrokken uit 2 juffrouwen (die elkaar trouwens opvolgden, hoewel ze elkaar niet gekend hebben) en die resp. Emma Wahl en Kitty Rijcke heetten'-worden dan schering en inslag. Ook aanteekeningen over wie mij aangeraden heeft dit of dat te schrappen en waarom, en wàt er verzwegen werd, enz. En wat gelogen is, gek genoeg, kan alleen onthuld worden voor zoover het vergrijpen goedmaakt, maar als het uitwisschen van den leugen het vergrijp wordt, wat dan?...

Bep - die het heel best maakt! - zal hieronder nog wat schrijven. Ik ben èrg benieuwd je over Anthonie te lezen, en zeer verlangend om je weer eens hier te zien. De nieuwe installatie is nu eindelijk, uiterlijk, wel klaar.

Hartelijke groeten onder ons vieren,
een hand van je
E.

764. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [30 Maart 1935]

aant.

B.M. - Waarom blijven we zolang zonder bericht? Is Holland in Antwerpen verslagen, of heeft de strijd je uitgeput? Is X. nog

altijd niet vervangen, of is er hommeles met den heer Directeur? Of ben je op komst? Met het oog op Bep is het beter dat je nu niet komt, want 'het' wordt nu zoetjesaan verwacht, en liefst zouden we willen dat je nu bij ons logeerde. Als ik alleen ben kan dat ook, maar nu is het het ongelegenste moment.

Hart. gr. van je

E.

765. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 31 Maart '35

aant.

Beste Eddy De devaluatie van de belga heeft de afrekeningsbijeenkomst met de Vlamingen voorloopig verhinderd; Maurice en Herreman konden niet weg, en dus is de reis naar Antwerpen afgelast. Verduiveld vervelend, want nu hangt het geschil nòg. Ik kan je dus ook geen nader nieuws over de stand van zaken meedeelen. Waarschijnlijk zal het nu wel begin April worden.

Als ik kan, kom ik a.s. weekend even in Parijs. Daarvoor is alleen noodig, dat het seizoen niet raar gaat doen; tot nog toe is er op Zaterdag en Zondag niets, maar er kan nog wat losbreken. Er is gelukkig een filmcriticus aangesteld, een zekere Hulsker, zeer geschikt, lijkt me, en bovendien 'honnête'. Die eigenschap is veel waard bij ev. samenwerking aan de krant. Ik heb gisteren den acteur weer eens verfoeid, had n.l. een stuk van 'Cor' gekraakt, waarop deze heer woedend naar Schilt is geloopen en gedreigd heeft met advertentie-inhouden etc. Dus had ik gisteren een conferentie met hem waarin hij begon met mij te willen imponeeren door te zeggen, dat hij mij voortaan niet meer wilde toelaten. Ik heb hem toen meegedeeld, dat mij zulks heel aangenaam zou zijn, aangezien ik mijn avonduren heel goed voor andere doeleinden kan gebruiken, waarop hij van koers veranderde en begon te jammeren over mijn gebrek aan tooneelkennis. Het mooiste is, dat hij mij twee weken geleden, toen hij naar *De Pantserkrant* solliciteerde, het tegendeel had meegedeeld! Over dat stuk liet hij zich nu ook ineens 'schamper' uit: hij had mij niet willen zeggen, dat het eigenlijk nog niet rijp voor het tooneel was, het was een typische eersteling etc. Ten-

slotte bleek het palurkje mij een tweede maal bij dat gekraakte stuk te willen halen, om dan een *gunstige* recensie te schrijven! Ik heb hem toen mijn volle verachting in het smoelement gespogen en zag hem daarop wèèr van kleur veranderen. Het eind was, dat hij mij groen van narigheid over zijn mislukte zitting, uitliet. Het opmerkelijkst is, dat deze soort fluimen op niets zoo weinig rekent als op een paar ongezouten opdonders; zij meenen, dat hun directeurschap en hun ‘ik heb al 35 jaar tooneel gespeeld’ indruk zullen maken! 's Avonds mij verfrischt door bij Bob op bezoek te gaan, die een operette wil componeeren om uit het clearing baantje te komen en mij nu om een scenario (of heet het libretto?) heeft gevraagd. Ik weet niet, of ik daar kans toe zie!

Heb je Guéhenno al weer gezien na zijn terugkeer uit Holland? Ik kreeg van hem toegezonden zijn *Conversion à l' Humain*, dat ik zoodra ik tijd heb hoop te lezen. Onder de bedrijven door las ik nu twee boeken van Ortéga Y Gasset; als het me lukt, schrijf ik over Ortéga een groot stuk, dat dan nog in *Het Tweede Gezicht* kan komen. Hij is voor mij het type van den ‘zeer begaafden intellectueel’. Ik heb dan meteen gelegenheid om de paradox van het intellectueel-zijn te behandelen.

Het stuk over Urbanisme heeft er deze week in gestaan! Ontving je een bewijsnummer?

Als ik kan komen, telegrafeer ik jullie desnoods om eenig hotel te bespreken. Maar het is helaas nog onzeker.

Voorloopig dus maar ons beider hart. groeten voor jullie beiden de hand van je

Menno

766. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs 2 April [1935]

aant.

B.M. -Dank voor je brief. Het verhaal met Cor was zeer mooi, maar van dit tuig was niets anders te verwachten. Maar ik dacht dat je me gezegd had dat hij zou weggaan? hebben de Goden op het laatste nippertje anders beschikt? - Ik maak het nu kort, in de hoop je te zien. Als je deze Zaterdag hier komt, vind

je Arthur en Annie van Schendel hier, die je graag zouden zien. Hart. groeten,
je
E.

767. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Woensdag [3 April 1935]

aant.

B.E. Zooeven je briefkaart. De eenige Zondag, dat ik voorloopig *misschien* zal kunnen uitbreken, is de aanstaande. Als er niets bijzonders tusschen komt, zou ik *Zaterdag* met den morgentrein uit den Haag kunnen gaan en *Maandag* met den nachttrein terug. In dat geval kan ik je Vrijdag definitief telegraferen. Maar nu het 'natuurgebeuren'. Als er ook maar *eenig* bezwaar is, dat ik nu kom, laat het me dan gerust weten! Laat het me zelfs vooral weten, want ik zou het erg vervelend vinden jullie in den weg te zijn. Ik reken er dus op, dat je me in dit opzicht genadeloos behandelt!

Anders hoop ik je Vrijdag de trein te kunnen seinen.

Hart. gr. 2 × 2 je

Menno

Cor zou inderdaad ophoepelen, maar als oprecht comediant is hij op het laatste oogenblik gebleven.

N.B. Als je Vrijdag *geen* telegram krijgt, ben ik *verhinderd*!

768. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdagavond. [5 April 1935]

aant.

Beste Menno, Het spijt mij *erg* dat je niet gekomen bent. Ook de Van Schendels hadden je heel graag gezien. Maar misschien zie je ze in Holland (ze gaan van hier naar Amsterdam).

Nu een paar punten van meer of minder belang:

Noth, die je ook erg graag ontmoet had (maar als je een volgende week-end komt, wordt dàt tenminste geen afstel), zit hier in heel benarde omstandigheden. Ik heb hem beloofd een stuk van hem over Aragon's *Cloches de Bâle*, in een holl. tijdschrift te zetten en stuurde het naar Kramers. Vanmorgen kreeg ik het terug, met ingesloten brief. Ik vind zooiets idioot: èn omdat het peil van *D.G.W.* nu toch waarachtig niet zóó hoog is, èn omdat

het stuk inderdaad verre van ‘superieur’ is, maar als je een behoorlijk mensch helpen kunt, dàt toch voorgaat. [Als Kramers eersterangs artikelen voor ƒ 2.50 denkt te krijgen is hij toch wel erg optimistisch gebleven! Ik begrijp niet waarom hij die *G.W.* niet opdoekt...] Ik heb nu, eerlijk gezegd, geen trek om Kramers nog te antwoorden; het uitleggen van wat ik van hem verwacht had enz. zou toch al te stom worden. Ik heb ook geen *tijd* voor zulke verspillingen van energie; doodzwijgen lijkt me tegenwoordig *de* methode in zulke gevallen. Maar schrijf jij me, of je dat stuk niet in je kunstrubriek kunt onderbrengen, misschien met een kop van jou om op de beteekenis van Noth te wijzen. Het boek van Aragon (dat ik voor de *N.R.C.* besprak) is grootendeels een lor, maar gaat in communistische kringen voor een wereldwonder door; Noth, die zelf proletariër is en schrijver van talent, heeft in dit geval toch zeker een opinie die *telt*. Ingesloten ook nog een stuk uit een rede die hij laatst in de Pen-Club hier gehouden heeft en die werkelijk zéér sympathiek is, en, ofschoon langs een totaal andere weg bereikt, toch vrijwel geheel *ons* standpunt weergeeft. Misschien kan je een stuk maken over Noth als figuur (de vertaling van zijn *Mietskaserne* is net uit, hier, en heeft veel succes); je kunt dan over hem praten, stukken uit zijn speech vertalen, en eindigen met zijn opinie over Aragon. Of zullen *wij* dat doen als ‘parijsche brief’? Als je dat wilt, stuur mij dan het uitknipsel omgaand terug. Ik maak er dan een z.g. ‘interview’ van.

Verder zet ik per correspondentie de ruzie met Slau voort, die nu bij Jany zit, en die me van daar een briefje geschreven heeft, dat ik zoo verrot vind, dat ik hem per keerende post heb uitgenoodigd - of ongeveer - om de vriendschap maar stop te zetten. [Dit neemt ook veel energie in beslag, maar soit!] In ieder geval hangt die vriendschap nu aan een draad. - Met Vic heb ik mij (door die andere Slauerhoff-historie natuurlijk) ook zoowat gebrouilleerd. Ik vroeg een paar boeken aan voor de *N.R.C.*, en kreeg daarop een kort antwoord op een toon vol wrok, en met aanwijzingen zooals een redacteur die aan een werknemer geeft. [Tot wien hij op de meest ‘klassieke’ afstand staat.]

Ik ben toen van mijn kant op de zaak ‘ingegaan’ en heb hem gezegd dat hij mij van de lijst van zijn medewerkers kon schrappen. Tot dusver geen bericht, misschien houdt hij zich dus stilzwijgend daaraan; dat is dan misschien ook nog de zuiverste verhouding tusschen hem en mij. Kwaad op hem ben ik allerminst, en het optreden van Slauerhoff blijf ik noodeloos en krankjorem vinden, maar toch. - Je hoeft hierover met Vic niet te spreken, doe het zelfs *vooral* niet; als hij verder niets van zich laat hooren is het verreweg het beste zoo, ook voor mijn eigen smaak.

Tenslotte iets heel anders, en gewichtigers. Ingesloten nog een document. Hier heb je *de* organisatie die wij vroeger al wilden, als dit nu maar goed wordt aangepakt. Rusland wil de kant van het liberale uit, wij willen de cultuur verdedigen; vooreerst kunnen wij dus zeker samenwerken. Iemand als *Alain* is even anti-communistische dictatuur als anti-fascistisch, en werkelijk uitstekend als ‘garantie’. Bovendien zullen 3 Juni de debatten in de grootste vrijheid plaats hebben. Malraux heeft mij gevraagd voor Holland te zorgen, zoodat *ik* op het oogenblik het ‘comité d'organisation’ ben! Ik had gedacht deze zaak met jou hier Zaterdag te bespreken, en heb Van Schendel al gevraagd, die zoowaar niet (of nòg niet) neen heeft gezegd. Ik zal je binnenkort nog een papier zenden en met je bedisselen wat we doen moeten, maar het ‘idee’ heb je nu dan toch al. De bedoeling is, geloof ik, om 4 of 5 hollandsche schrijvers op te nemen; die uitnoodigingen aan alle anderen sturen die zij ‘belangrijk’ vinden om het congres bij te wonen; iedere uitnoodiging wordt door 2 namen onderteekend. Ik dacht voor het comité: Henriette Roland Holst, Van Schendel, jij en ik, en Last. Als Van Schendel niet wil, moeten wij een ander ‘invloedrijk’ man nemen, A.M. de Jong desnoods, als het niet anders kan! [Jany zou beter zijn, maar die verdomt het vast, gegeven zijn mystiek voor de oorlogs-‘toestellen’, enz.] De zaak wordt dan dat één Hollander op het congres een overzicht geeft, en dat daarna 2 andere Hollanders aan de discussies deelnemen. Ik voel voor deze lul-afdeeling verdomd weinig, maar jij hebt het meer bij de hand gehad. Wel wil ik een ‘dagboek’ houden van het heele congres, en

daarmee (+ met andere artikelen) zoonoodig een heel *Forum*-nr. vullen, want dit congres kan voor òns heel wat belangrijker uitvallen dan dat van Moskou onlangs.

Schrijf me je indrukken en kom volgende Zaterdag als het eenigszins kan, om dit en andere dingen te bepraten; het wordt nu wel *noodig*. Ook Malraux zou je graag terugzien, zei hij. - Ik denk niet dat Van Schendel tenslotte ja zal zeggen, maar dan is er wel een ander, al is zijn *naam* de beste die er zijn kan. Wat denk jij? wie zie jij in Holland? Last en Dekker zullen wel mee moeten als roode elementen, verder Vanter misschien of De Kom? Maar welke liberale schrijvers brengen wij op de proppen? Ik voor mij wensch Jany en Slauerhoff uit te noodigen (ook als zij weigeren) verder Vestdijk en Marsman, en misschien Debrot (maar die vertrekt spoedig, hoor ik). Verder in België natuurlijk Jan; maar de Vlamingen die ik ken zijn allen te katholiek, vrees ik. [Onder de belgische schrijvers zal Streuvels wel een goede kans maken; ik heb hem trouwens altijd nog oneindig liever dan Timmermans!] *Wil je ernstig je gedachten hierover laten gaan* en er ook met De Ligt over spreken, misschien?

Met Bep gaat alles goed, maar het ‘natuurgebeuren’ schijnt vast te liggen! D.w.z. het kan even goed morgen plaats hebben als over 14 dagen. Je hoort dat wel; houd er dus geen rekening mee en kom, als het kan, volgende Zaterdag.

Hartelijke groeten, ook voor Ant, van je

E.

P.S. - Hierbij tenslotte ook nog een portretje van MEd. om eventueel bij je stuk over *Ducroo* te zetten. Anders alléén voor huiselijke kring bestemd, daar is het ook charmant voor!

769. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, Zondag [7 April 1935]

aant.

Beste Eddy Tot het laatste oogenblik heb ik geprobeerd aan Parijs vast te houden, maar het ging niet. Ik zag absoluut geen kans door het werk heen te komen; als ik Vrijdag geen première had gehad (met *mevrouw* Else Mauhs) had ik meer ruimte gehad, maar nu liep alles toch weer vast. Ik merk wel, dat er *in* het

seizoen niets van komt, helaas. Volgende week-end zijn er liefst *drie* premières. Gelukkig houdt het gedoe practisch in Mei op, zoodat ik nu maar na Paschen denkt te komen. Waarschijnlijk heeft dan ook de natuur reduplicatie toegepast, zoodat ik ook een gewaagde conclusie kan trekken op grond van persoonlijk schouwen over de 'Erbmasse'. Noth hoop ik dan ook *stellig* te spreken.

Wat zijn stuk over Aragon aangaat: Ik vind het briefje van Kramers naar den toon ook dwaas, maar, nu aangenomen dat hij zijn Winckeltje heeft voortgezet, wat ook ik idioot vind onder deze condities, misschien kan hij moeilijk anders. Het is toch zijn recht om het stuk van Noth slecht te vinden. Het lijkt mij nu het beste, dat jij in den vorm van een interview (of in welken vorm ook) zijn inderdaad zeer sympathieke speech en zijn stuk over Aragon verwerkt; doe het dan zoo, dat er een 'algemeen' kantje aan is ('de' emigratie of zoo), dan kan ik het zeker door de liberale persen krijgen. Zijn stuk over Aragon in de krant zetten als bijdrage kan ik, zeer tot mijn spijt, niet; ik zou geen kans zien, daarvoor het geld van de Lang los te krijgen, die nu eenmaal wil, dat de boeken zooveel mogelijk *in* de redactie worden besproken. Het is beroerd, maar niet te veranderen.

Slauerhoff is ook voortgegaan (hoewel ik met hem 'gebroken' had) mij briefjes te schrijven; in het laatste begon hij zelfs te modderen in de richting van Greshoff. Ik heb hem nu nog even geschreven, dat ik eerst een opheldering van hem verwachtte over zijn manieren; daarop is geen antwoord gekomen. Overigens verlang ik niets beters dan van hem niets meer te merken en voor zijn geïntrigeer gespaard te blijven; want dat hij een geboren intrigant is, lijkt mij niet langer te ontkennen. De wijze, waarop hij nu b.v. Jany weer in zijn correspondentie betrekt, is niet minder dan insinueerend. Dat hij door zijn geknoei onze relaties met Vic waarschijnlijk wel fundamenteel verpest heeft, spijt mij toch. Ik heb veel bezwaren tegen Vic, maar halfzacht is hij niet en als zoodanig apprecieer ik hem toch wel. Bovendien lijkt het mij niet *strikt* noodzakelijk, dat alle persoonlijke verschillen worden omgezet in 'veeten', zooals nu het gedoe van

Slau helaas onvermijdelijk schijnt te maken. De eenige, die er veel pleizier in zal hebben, is behalve Slauerhoff zelf, Coster, als representant van halfzacht Nederland.

Wat het congres betreft: hoewel ik in het algemeen weinig verwacht van congresseeren, doe ik natuurlijk graag mee. In Juni zou ik misschien kunnen overkomen. Maar een overzicht? Ik zou mij er niet capabel toe achten, zou Last en Donker tegelijk benadeelen in mijn subjectiviteit. Bovendien heb ik momenteel althans absoluut geen tijd over! - Van Schendel is als naam hier ideaal, Henriette Roland Holst al weer iets minder, omdat zij uitgesproken (halfzacht) links is. Zou het ook niet beter zijn, voor de variëteit, dat *niet* ik, maar b.v. Marsman onder het eerste comité figureerde? Ik zeg dit niet, omdat ik niet wil, maar omdat het me minder exclusief lijkt, jij en ik vertegenwoordigen hier toch vrijwel hetzelfde. Marsman is een andere nuance, met een heele nasleep van andere menschen. De Ligt is al weer in Genève; zijn adres is, als je hem zou willen bereiken: *Petit Lancy* (Genève), Suisse.

Ik schrijf dit alles als eerste reactie, zal er verder over nadenken, heb er nu nog geen overzicht van wat ik zou kunnen doen. Het lijkt me zelfs eventueel niet slecht ook dikke Anthonie te vragen; tenslotte is hij ‘humanist’ en moet de bekende ‘breeje boasis’ in dezen meespreken. Hoe denk je daarover?

Bedankt voor het portret, dat zeker bij *Ducroo* zal compareeren. Het is heel goed, wat mooi, maar toch niet ‘onwaar’. Is die fotograaf jullie benedenbuurman? Hij accentueert het weeke en droevige in de persoonlijkheid, blijkbaar.

Laat vooral een snelle geboorteklok luiden hier heen! Ik voorspel je een dochter. Let op wat ik zeg!

Cor intrigeert hevig bij Schilt om mij weg te krijgen, totnogtoe zonder succes. Vestdijk heeft *Else Böhler* af; het eindigt op een S.A. - festijn in Berlijn, dat hij met enorme fantasie volkomen authentiek uit zijn duim heeft gezogen.

Tot nader dus!

Hart. groeten van ons beiden, en speciale wenschen voor ‘vlot verloop’ aan Bep. je

Menno

770. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Maandag. [8 April 1935]

Een jongetje, hetwelk Alain zal heeten.
Alles wel.
Je
E.

771. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag 9 April. [1935]

aant.

Beste Menno, Ik heb nog even tijd voor een langeren brief. Natuurlijk heeft Kramers het ‘recht’ om het stuk van Noth leelijk te vinden; het is zelfs een zeer goèd recht! Maar ik vind het eenvoudig onaangenaam dat hij niet begrijpt dat het dààr niet om gaat, maar om Noth te helpen (en dan nog, met 3 pop!) en dat Noth's stuk minstens zoo goed is als 9/10 van wat er in *D.G.W.* staat. Dat Kramers doet of *D.G.W.* een blad is van hooge literaire standing is nog het gekste van alles. Maar soit, ik laat hem verder aan zijn preoccupaties over. Ik heb Jan nu gevraagd, die blijkens een briefkaart, toch in Brussel zit. Ik dacht dat hij naar Genua was. Als het in *Gr. Ned.* ook niet gaat, maak ik dat interview [Stuur mij brief van Kramers en uitknipsel van Noth terug!].

Dat Slau bewust intrigeert (een ‘geboren’ intrigant kan wel ‘onbewust’ werken, maar je denkt dan toch aan iets fataals of vooropgezets) is zeker niet waar. Het is veel meer een (onbewuste) baloorigheid, en au fond een ontzettende stunteligheid in het ‘kwaaddoen’, in de uitvoering van de behoefte om zich ‘flink’ te gedragen, of zoo. Slauerhoff is ervan *overtuigd* dat hij 100% gelijk heeft, dat wij ‘karakterloos’ zijn en hem ‘in de steek gelaten’ hebben, enz. Hij kan niet logisch denken, en zijn verdere gemodder met namen (Jany, Jan) is ook pure stoethaspeligheid, geloof me. Iemand die zich sterk voelt zou nooit op deze manier met namen van anderen komen aanzetten. Met dat al verdedig ik geen oogenblik zijn *onmogelijkheid*, die mij ook zeer hoog zit. En dat hij het noodige ‘bereikt’ heeft met zijn actie tegen Vic, al was het alleen maar dat hij mij met Vic gebrouilleerd heeft, zoodat de ‘bijverdienste’ van de *N.R.C.* mij nu ook

ontvalt, en dat de stemming in *Forum* wschl. ook onprettig geworden zal zijn, is een feit. - Ik ben benieuwd hoe lang het duren zal eer hij Jany serieus op de zenuwen werkt. Maar toch, bij dit alles is hij ergens ‘te goeder trouw’, geloof dat van mij; hij leeft heelemaal maar half bewust en vol van de griezeligste kleine angsten; het is iemand die aanhoudend voor zichzelf de dingen moet bederven en daarnaast een kruieniersvoorzichtigheid en angst vooruit heeft dàt alles nog wel eens voorgoed zal worden bedorven. [Alles wat er bewust is in hem wordt poëzie en literatuur!]

In dat comité moeten Last en ik zitten, tot nu toe. Dan: Marsman? Ik zal zien; ik vrees dat hij niet wil, om zijn toch ‘rechtsche’ sympathieën. Ik heb liever dat *jij* erin zit en niet ik, vooral met het oog op Holland. Je bent nu zelf zooiets begonnen, en tenslotte *moet het iets in Holland zelf worden*. Het werk hier in Parijs wil ik met genoegen doen, daar gaat het niet om, en daarvoor hoef ik niet officieel in het comité te zitten. Ik heb liever: Henriette R.H. (?), Van Schendel (?) of Boutens (?), jij, Marsman, Last; dat is voor Holland veel beter dan ik en Last. Dat jij en ik samen te veel één richting zijn, ben ik volkomen met je eens. Is Vic niet iemand om in het comité te nemen? Maar hij voert ook dan natuurlijk geen bal uit. En zijn positie aan de *N.R.C.* is misschien eerder slecht dan goed. - Ik kan De Ligt niet vragen, omdat hij geen schrijver is. En Donker is me al te klooterig, dat heb je kunnen zien aan zijn houding tegenover *Die Sammlung*.

Ons zoontje hier ziet er redelijk behoorlijk uit; alleen lijkt hij op het oogenblik en profil wel èrg op Goebbels. Maar wij hebben alle hoop nog niet verloren voor een verandering ten goede; over 10 dagen lijkt hij misschien al sprekend op mij en over 3 weken op Bep. Vind je Alain niet een mooie naam? het is een gek idee dat zoo'n mormeltje Alain heet! Ik ga hem straks aangeven. Bep wil er ook nog Eric bij zetten, vooral met het oog op Holland. Anders noemen ze hem daar Allain Dupêron: ‘jai zit zeiker altaid allein’? Eric is me wat scandinavisch, en op z'n fransch uitgesproken, pederasterig, maar soit. Bep zelf maakt

het best. Haar zwangerschap was zoo, dat Gino er den laatsten dag nog heel ongeloovig naar keek; de z.g. ‘verlossing’ is natuurlijk nooit licht of aangenaam, maar voor een eerste maal schijnt het vlot verloopen te zijn. Later meer. Als je Bep wilt schrijven - of Ant? - dan is haar adres: Villa Raffet, 45 boul^{d}. Montmorency, Paris (16^{e}). Maar kom liever allebei kijken, deze week nog! Kan je niet zeggen dat je zuster bevallen is?

Hart. groeten van je
E.

772. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Eibergen, 20 April '35

aant.

Beste Eddy Na een week van onophoudelijk geploeter (het seizoen wordt op het einde hysterisch en asthmatisch) zit ik nu eindelijk voor een paar dagen in de provincie; Ant is in Zutfen, komt morgen ook hier. ‘Cor’ heeft mij nog een poets gebakken door voor vanavond de première van *La Dame aux Camelias* te verordenen (je ziet, dat hij voor de oudste ‘schlagers’ niet terugdeinst om nog wat te verdienen), zoodat ik vandaag nog even naar den Haag moet, godbetert. Tot schrijven kwam ik ook niet; ik had n.l. ook den laatsten termijn bereikt voor het ‘opleveren’ van *Het Tweede Gezicht*, en moest een stuk afmaken, dat ik er absoluut nog in wilde hebben (*Het Instinct der Intellectueelen*); het zou eerst over Ortéga y Gasset gaan, maar ik ben tenslotte alleen zijdelings op hem terecht gekomen. Het stuk komt nu eerst nog in *Forum*, Mei. *Het Tweede Gezicht* bevalt me nu in dezen vorm wel; het is toch een boek geworden met een zeer bepaald karakter (gericht *tot* en *tegen* het intellect), en ik heb alles weggelaten, wat specifiek litteraire beschouwing was. Het zal nu in Mei verschijnen. *De Pantserkrant* moet of gisteren zijn verschenen of begin volgende week komen. Jullie krijgt natuurlijk dadelijk van een en ander exemplaren.

Slau heb ik nu maar ‘in de krant gezet’, hoewel ik het belachelijk en pretentieus vind. Ik schrijf hem overigens niet meer, aangezien ik werkelijk bang ben voor iedere uitlating. Vermoedelijk zal hij nu in Bergen de sfeer wel weer verpesten. Enfin, ik heb voorloopig genoeg van dit alles. Met des te meer vreugde

hernieuwden wij verleden week de vriendschap met Marsman, die bij ons week-end-de, en die na eenig gesukkel uitstekend op dreef is. Hij wordt steeds meer zichzelf, soepeler, onpathetischer, kortom: ik zou het nu dadelijk erop wagen, met hem in de *Forum*-redactie te gaan zitten! Hij logeert nu bij van Leeuwen in Delden, waar Wim en ik hem gisterenavond opzochten.

Inmiddels zijn er verkiezingen geweest en heeft Mussert angstwekkend veel stemmen gekregen. In Den Haag b.v. 1½ × zooveel als de liberalen, 1/3 van de socialisten, in het heele land meer dan 7% van de stemmen. Voor mij is het nog speciaal beroerd, dat de liberalen gehalveerd zijn; er blijven haast geen liberalen meer over, en wat moet een liberale krant dan doen? Fascist worden, dunkt me. Gelukkig is het nu nog niet zoover, want de Lang schijnt erg geschrokken van de N.S.B. - vloed, omdat hij bang is voor herhaling van het persdrama in Duitschland. Het eenige hoopvolle in de situatie is, dat de fasciseering vrijwel alleen de middenpartijen treft; de socialisten en katholieken hebben zich gehandhaafd en althans haast geen stemmen verloren aan Mussert.

Hoe staat het met het comité? En blijft Alain zich gunstig ontwikkelen? Bedank Bep ook voor haar kaart, die wij zoo kort na het natuurgebeuren, extra hebben geapprecieerd. Moge de gelijkenis met Goebbels zeer voorbijgaand zijn.

Deze gaat nog weg voor Paschen, en voor ik naar de Cameliadame ga. Tot nader.

Hart. groeten voor jullie beiden

je

Menno

773. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [21 April 1935]

Beste Menno, Dank voor je brief. Heb je mijn vorige brief nog niet gekregen? Je antwoordt tenminste op niets van wat daarin staat. - Ik ben nog altijd niet klaar met de proeven van *Ducroo*, omdat er nu eens een vel weggeraakt is voor de variatie. Ik moet van dit boek nu zoowat spugen! En *Fermina* vertalen is ook zeer matig...

Bep is nu thuis, maakt het best (de zoon ook), maar mag vooreerst nog niet uit en moet haar juiste rhythme en verhouding nog vinden tot den nieuwen bewoner. Ze verveelt zich in haar vrije uren en zou graag *Bint* en *Sophie Blank* lezen. Kan je haar die 2 werkjes, stevig verpakt, sturen?

Wij zijn natuurlijk erg benieuwd naar het gedrukte voorkomen van *De Pantserkrant*, en nog meer naar *Het 2e Gezicht*. Je berichten zijn verder zoo-zoo, vooral de triomfen van Mussert vind ik zeer onaangenaam. Ik ben moe, leeg, en betrek alle rotzooi op mezelf; heb weer lust naar Indië te gaan, enz. Enfin, hoe dan ook, het zal tòch beroerd afloopen met lieden van ons soort. De nieuwe beschaving wil andere stinkerds; wat te doen?

Ik heb Slau nog een laatste brief geschreven, waarin ik vriendschappelijk de punten op de i's heb gezet, maar ik denk dat het van meer belang is voor mijn eigen geweten dan voor hem. - Over het comité hoor ik voorloopig ook niet veel; ik schrijf je dus nader.

Hartelijke groeten, ook voor Ant, en van Bep, vriendengehuil van Alain, een poot van je

E.

774. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag [23 April 1935]

aant.

Beste Menno, Denk je nog eens aan die verdietsching van mijn Malraux-vertaling? Zet maar met potlood in het boek wat je voorstelt. En waarschuw vooral als er weer een brief naar de krant moet. Heb je Antonini gezien en heeft hij nog iets afgeleverd?

Hart. groeten van je

E.

Bekijk deze kaart met aandacht!

775. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag. [25 April 1935]

aant.

Beste Menno, Veel dank voor de verrassing van *De Pantserkrant*, die tusschen *Bint* en *Blank* opeens tevoorschijn sprong. Het omslag is zeer suggestief en als dit boekje niet duur is, zou

het mij niet verwonderen als er flink van verkocht werd. Wil je ons vooral op de hoogte houden van alle reacties (Schilt, De Lang, enz.) Is Hein niet overgelukkig? Het slot is heel goed, want ondanks de ‘deus ex machina’ kant van dezen heer Carter, wordt de aandacht nu *vastgehouden*, wat met die traditioneele Mary niet het geval was. Ik hoop dat *Ducroo* je tegen 5 Mei gewordt. Hart. groeten van ons 2,
je
E.

776. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdagavond. [26 April 1935]

aant.

Beste Menno, Heb je diverse briefkaarten van me ontvangen? Het stuk van Bep over de literaten is verschenen, maar je antwoordde niet op mijn vraag of Antonini nog een stuk geleverd heeft. Doe dat *omgaand*. Bep is bezig een nieuwe ‘brief’ samen te flansen, maar het gaat langzaam... Ik geloof, eerlijk gezegd, dat deze taak voor haar niet vol te houden zal zijn met den kleinen aap, die enorm veel aandacht en energie en tijd eischt. Maar Bep wil het nog niet opgeven.

Ik las *Bint* nog eens en nu heelemaal. Het is wel boeiend, vooral ook omdat het kort is; het had niet 2 × zoo lang moeten zijn! Maar ik snap bij God niet wat jij en Vestdijk voor bizonders zien in dezen heer. Behalve een nogal rake beschrijving van zijn panopticum monsters, is zijn fantazie zelfs heel poover; hij kan niets, of bijna niets bedenken, wat zijn monsters *doen*; telkens spant hij zich dus maar weer in om ons vooral niet te laten vergeten dat ze er zoo heel demonisch *uitzien*. Als hij eens iets gevonden heeft: bv. het ‘trouwringen blazen met rook’ van een van die jongens, wordt dat dan ook herhaald. Het geheel drijft op monsters en op rare namen; alles bij elkaar is het de fantazie van een spullebaas. De betoogen van mijnheer Bint zijn om te huilen zoo banaal en goedkoop; het stijltje met korte zinnetjes (de ‘jazz van het proza’ - een al net zoo origineel idee als om die klas ‘de hel’ te noemen!) pakt wel, in verband met dit onderwerp, maar is toch een trukage, waar Hanns Heinz Ewers zich te goed voor zou hebben geacht. Ik ken van dezen Bordewijk

misschien tot mijn schade 3 bundels *Fantastische Vertellingen*, reden waarom nòch de ‘gedachte’ van dit *Bint*, noch de pretentieuse en afschuwelijke typografie van *De Gemeenschap* mij ditmaal van de oorspronkelijkheid en het genie van het schrijfsel overtuigen. En àls je dan door het boeiende verneukt bent, dan zou de nasmaak toch moeten beslissen; die laat bij mij geen twijfel over: het is overdonderend 4^{c}-rangs. Wat de strekking van het ding betreft, die is me totaal antipathiek: die mijnheer Bint met zijn systeem lijkt me een dictator van karton voor een vlooiencirkus, zooals mijnheer Bordewijk een denker is voor het publiek daarvan. Het *allerbeste* dat de man oplevert, vind ik sommige literaire vondstjes, als: ‘De klas begon te koken, nog een oogenblik en zij zou overkoken’, en zoo. Deze heffen hem boven zijn stand van story-teller, als je wilt; maar Ewers is ook in dit opzicht 3 × zijn meerdere.

Het kan zijn dat ik mij vergis en dat jij en Vestdijk gelijk hebben, maar ik sta tegenover deze poespas zooals Jan tegenover *Celibaat*. Het wil een karikatuur zijn van menschelijke onderwerpen *erboven* (met de suggestie van boven-menschelijk), en ik denk voortdurend aan *eronder*: niet aan de hel, maar aan de vlooiendressuur. Al die Whimpysingers en Klotterbookes lijken mij zoo wreed en gevaarlijk als een vloo het kan zijn. Is dit alléén omdat ik niet weet wat het is om voor een klas te staan? Kortom, mijnheer Bordewijk lijkt me een vlot verteller en een humbug-vent. Als je nog kennis met hem maakt, meld me dan of ik mij hierin vergis.

Later meer. Hartelijke groeten van ons beiden, en antwoord!

Je

E.

P.S. Ik las met veel belangstelling *Heleen* van je Carry; het is in menig opzicht beter dan *Eva*, vind ik: trager, saaier, met meer gedenk en minder feiten, maar absoluut ‘van standing’ en veel minder hijgend geschreven. Wat geen gering voordeel is, bij al deze broeierigheid.

777. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 27 April '35

aant.

Beste Eddy Na een paar vacantiedagen ben ik weer luciferesk teruggestort in de journalistiek. Gelukkig wordt het tooneel al zeldzamer, maar de aversie van het schrijven als zoodanig heeft me op het oogenblik toch nog te pakken; doordat ik dat stuk voor *Het Tweede Gezicht* onderdoor nog moest schrijven, had ik een week een belabberd gevoel van overintellectueele topprestatie. Gisteren dus met Ant en Wim getennist. Die sport beheersch ik weliswaar niet al te best, maar het gaat toch beter dan biljarten. Ik herlas het stuk *Het Instinct der Intellectueelen* in proef, en het beviel me toch wel. Het is eigenlijk nog een duidelijke reactie op onze gesprekken en brieven over de hiërarchie. Schrijf me snel, wat je van den toon ervan denkt. Misschien hebben de Mussert-verkiezingen er ook eenigszins op gewerkt, op den toon, bedoel ik.

Het is overigens goed geweest, dat de N.S.B. flink wat stemmen heeft gekregen. Er is nu tenminste *eenige* deining in het andere kamp. Op de krant merk ik gelukkig nog niets van de 8%, die de liberalen hebben genekt. *De Pantserkrant* heeft er eenig opzien gebaard. Ik offreerde Schilt een exemplaar; vanmorgen kwam de Lang om het recensie ex. te gappen, maar hij was net te laat. Ik heb hem toen gezegd, dat hij er wel een van mij kon krijgen, maar hij had er al een bij Zijlstra ‘aangevraagd’; koopen bestaat voor hem niet. ‘Er komt ook een directeur in voor, hè?’ zei hij, ‘dat is zeker weer de gemeene vent?’ Hetgeen ik maar bevestigend heb beantwoord, met de toevoeging, dat die directeur natuurlijk het dichtst bij de wapenindustrie stond. Wat hij er nu na lezing van denken zal, weet ik niet. De prijs is ƒ 1,25, dus wel betaalbaar; maar het geheel zal toch het publiek wel weer afstooten, omdat de zoo gewaardeerde idealistische noot ontbreekt.

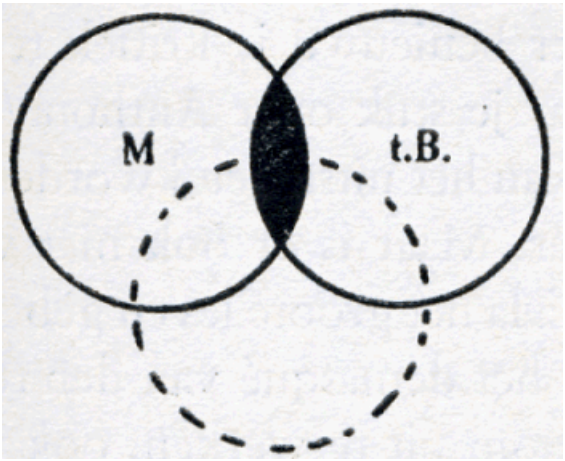
Ik wacht nu met spanning op den geheelen *Ducroo*. Hij zal nog dikker, maar *zeker* beter zijn dan het romandebuut van Anthoniet, dat ik zoojuist geeuwend half doorworstelde. Ik moet er nu over schrijven, helaas. Het is de ergste, leegste, moeizaamste, en

vooral vervelendste Abklatsch van *Erfolg*, van welks vertaling hij alleen maar heel veel kwaad schijnt te hebben geleerd. Het is natuurlijk iets minder erg dan *Eroïca*, maar niet *veel* beter (en zeker *veel* vervelender nog) dan *Oriënt Express*; in deze drie dikke turven van Theun, Thonie en Bob ligt nu werkelijk het failliet van de destijds aangekondigde romangeweldigheid open en bloot voor je! Het is curieus om te vergelijken, met welke middelen de Heilige Triniteit gebrek aan werkelijke intelligentie tracht te maskeeren: Theun door revolutie, Bob door Macedonië en Anthonie door quasie-intelligentie. Een *Zauberberg* door Feuchtwanger geschreven zou heeten: *Schaduw der Bergen*, door Anthonie Donker. (En dan is Feuchtwanger altijd nog vijf maal beter dan Dr. N.A.D.).

Van Slau gelukkig geen nader nieuws meer. Dat ‘heel hartelijk schrijven’ van mij aan hem is natuurlijk je reinste fantasie; ik schreef hem een paar regels, om er aan te herinneren, dat hij zich nog niet geëxcuseerd had, en dat ik daarom alle relatie met hem had verbroken, verder niets. Misschien heeft hij het niet eens gelezen (ik heb n.l. zoo'n idee, dat hij brieven alleen maar *krijgt*, daaruit voldoening spint, en ze *niet* leest); misschien is het ook weer een zet in zijn leuke spel, om de menschen, die tenminste nog één front kunnen vormen tegen het ethische kwijl en de fascistische rest, uit elkaar te pesten. Schwamm drüber. Wij waren Woensdag in Antwerpen... voor niets! Walschap had een keeloperatie ondergaan en was daardoor nog niet rijp voor zulk een gewichtige discussie; en Marnix Gijsen had ‘vergeten’ ons te berichten, dat de vergadering dus niet doorging. Hoffelijk was dat nu niet bepaald; nog minder hoffelijk is, dat ik tot op heden geen syllabe heb gehoord ter verontschuldiging. Wij troffen in Antwerpen alleen den nog zieken en natuurlijk geheel confusen Walschap, die eerst meende, dat wij heeren van de belasting waren en zich verborg, tot hij onze stemmen herkende en plotseling de deur opende achter zijn uitmuntend liegende dienstbode: ‘Menier ies naar ien trouwfeest in Maeseijck...’ Tableau! Maar met dat al hebben wij nog niets bereikt en hangt die rotquaestie nog. Het is gewoon idioot.

Van graaf Gino verder (na zijn gewaardeerd bezoek en brief over de Academie) niets meer gemerkt. Hij zou nog over *Goya* schrijven, maar heeft dat totnogtoe niet gedaan. Jammer, want het onderwerp zou best zijn.

Ik heb al een stuk van je vertaling herlezen, en ook tamelijk met potlood gestreept. Maar veel tijd heb ik niet over, het blijft dus bij amendementen op den *holl.* tekst *als Nederlandsch*. Trouwens, het andere (het idioom volgens Malraux) zal ook zeker prima zijn. Ik vind de vertaling over het geheel toch bijzonder leesbaar en juist op de punten, waar een Premsela het zou hebben verprutst, heel geslaagd. Alleen aan ondergeschikte dingen is te merken, dat je veel Fransch spreekt en in een Fransche omgeving woont. Het valt me daarbij telkens weer op, dat het *centrum* van Malraux' gedachtenwereld zoo volkomen anders is dan de mijne. Een deel van zijn intelligentie is voor mij meer scholastiek dan de H. Thomas van Aquino.

Het lijkt me soms, dat de gedachtenwereld van Malraux en mij er ongeveer uit moeten zien, in hun relatie tot elkaar, als deze twee cirkels, die hun middelpunt buiten elkaar hebben, maar een belangrijk gemeenschappelijk gebied deelen; misschien zou dan de gestippelde cirkel *jouw* gedachtenwereld kunnen zijn? Alles afgezien van de quanta; ik kan absoluut niet teekenen.

Is Bep bezig, haar voorraad briefkaarten uit Engeland weg te werken? Hokusaï, Hampton Court...

Ik prepareer me nog altijd op een week-end in Mei in Parijs. Van ons beiden voor jullie hart. gr.; beste wenschen voor Alain en zijn eerste conflicten met de buitenwereld. Hart. hand van

je
Menno

Ik kreeg een aandoenlijke brief van Robbers, om te betuigen, dat hij toch heusch geen ‘gematigd realist’ was, maar, net als de ‘jongeren’, beelder van het groote leven.

Absoluut treffend van eerlijkheid en domheid.

778. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 30 April [1935]

Beste Menno, Dank voor je brief. Bep werkt aan een stuk over Noth, dat ik in aanteekeningen vóór haar lei; morgen of vanavond nog gaat dat de deur uit. Het is anders een heele toer om het klaar te spelen met zoo'n versche schreeuwer in huis. Maar Bep is ook nu nog niet heelemaal de oude; over een week misschien...

Ik spuug van *Fermina* en kwakkel er zieligjes doorheen. Misschien kom ik over een tijdje even in Holland, misschien ga ik ook naar Bretagne; niets staat vast. *Ducroo* is nu tot op het laatste vel afgedrukt; over een dag of 10 uiterlijk zal je het dus wel hebben. Ik ben zeer benieuwd je kritiek te lezen, maar bijna even benieuwd naar je stuk over Anthonie. Als je daarin zet wat je me schreef, kan het uitstekend worden en griezelig juist, dat ruik ik van hier. Maar is er ook niet wat rotterdamsche boerelulligheid bij, à la het groote leven gebeeld door Robbers? Schrijf vooral over het démasqué van den roman in Holland - een uitstekend idee om uit te werken, ook voor je *Vaderland*-lezers.

Slau schijnt tegenover mij voorloopig ook uitgepraat. Maar je kent hem te veel boos opzet en systeem toe; hij pest op die manier ‘natuurlijkerwijs’. Onze laatste brieven waren iets minder gespannen, maar ik heb als een schoolmeester en tot het uiterste de puntjes op de i's gezet; juist tegenover hem, en hoe pijnlijk de heele historie mij ook geweest is. Ik ben zelf ook aardig onmogelijk, op mijn tijd, maar dergelijke baloorige ruzies kan je alleen hebben met dezen piraat van de Java-China-Japan-lijn, die zijn ‘hooge’ onverschilligheid inzake ‘literatuur’ combineert met een voor anderen zeer onaangename denkverlamming, als het zoo uitkomt. Ik heb ook Jany uitgebreid inge-

licht-al heb ik achteraf van al deze ‘ijver’ weer flink spijt, omdat al het goede wat ik voor Slauerhoff aanvoer toch ook volkomen *waar* is.

Pas op met die vlaamsche nonchalance. Die heeren hebben ook een ‘natuurlijke’ minachting voor hollandsche manieren en zoo; laat ze vooral niet te ver gaan. Als die vergadering blijft traineeren, plak Varangot dan doodgewoon in *Forum*, en verklaar je achteraf. Vooral die heer Gijsen lijkt me iemand om zeer categorisch op zijn nummer te zetten. Walschap is zeker de geschiktste, al was het maar omdat hij de minst bekrompene moet zijn.

Ga door met je notities naast mijn vertaling: alléén met het oog op het nederlandsch. Ik verifieer dan wel verder. Het gekke is dat jij en Wim en Truida (of is dit achter Wim aan?) voortdurend doen alsof die vertaling maar zoo-zoo is, terwijl ik het gevoel heb dat hij verdomd goed is, vooral gegeven de 4 maanden die ik ervoor had! - Wat je verder van Malraux zegt lijkt me voor een groot deel juist (de kwestie is maar wat je hier precies onder ‘scholastiek’ verstaat), en die cirkels lijken me *zeker* gelijkend.

Als ik in Mei niet in Holland kom, kom jij dan hier. Ik heb het gevoel dat ik hoopen met je te bespreken heb, en het per brief niet meer doen kan.

Hartelijke groeten,

je

E.

P.S. - Lees vooral *Dialogue d'Eleuthère* van Julien Benda (bij Emile-Paul verschenen in 1920), bestel het maar bij Mayer. Het is werkelijk èrg aardig en kan je inspireeren tot wat ‘saus’ bij je eigen dialogen. Binnenkort komt: *Délice d'Eleuthère* (bij de *N.R.F.*), dat eenige flauwekul bevat maar toch ook vol aardige dingen staat.

779. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 2 Mei '35

aant.

Beste Eddy Dank voor beide brieven. De zaak *Bint* is zeker

gek, want ik heb nog steeds den indruk, dat mijn eerste reactie in het geheel niet misplaatst was. Natuurlijk denk ik er niet over op grond van dit eene geslaagde boek Bordewijk te gaan overschatten, maar dit eene boek vind ik dan toch veel meer waard dan jij. Het element kunstproza hindert mij niet erg, omdat het geen onaangename 'kunst' is en het groteske karakter zooiets wel verdraagt. Dat die Bint als dictator niet deugt, ben ik met je eens, maar hij is toch ook duidelijk een fantastische figuur, die ondergaat en die door Bordewijk ook niet als ideaal wordt gesteld. Was dat zoo, dan was het een fascistisch brochuretje geworden, terwijl nu duidelijk de relatieve waarde van zulk een donderhond in onze maatschappij blijkt. Ik wil overigens aannemen, dat de 'objectiviteit' van mijn oordeel zwaar beïnvloed is door mijn schoolervaringen (hoewel aan den anderen kant die ervaringsrealiteit mij toch ook weer waarborgt, dat Bordewijk werkelijk iets van de psychologie van een klas *weet*); maar Vestdijk heeft daar geen hinder van, dus... Enfin, het zal wel weer op een quaestie van nuance neerkomen, alles welbeschouwd. Met dat al blijf ik provisorisch *Bint* maar verdedigen, omdat het toch *zeker* blijk geeft van meer afstandsbesef dan alle dikke romans van de zitvlak-heeren bij elkaar. Of is dat *ook* niet waar? Ik ken B. niet persoonlijk, maar van een neef van hem hoorde ik, dat hij zeer zachtaardig en weifelig man moet zijn, die een paar uur in de week staathuishoudkunde heeft gegeven en... absoluut geen orde kon houden. Het verloop van zaken is dus niet onduidelijk!

Over Anthonie's turf heb ik in het zweet mijns aanschijns geschreven. Alles zat me weer dwars, voor dit *krantenstuk*; er is dus zeker veel te veel 'objectiviteit' in mijn artikel geslopen, maar desalniettemin hoop ik, dat hij het zal begrijpen. Ik heb een parallel getrokken met Thomas Mann in den *Zauberberg*, wat voor de hand lag, maar voor Anthonie een slecht judicium ten gevolge heeft. Over het démasqué van den roman schrijf ik dan later nog eens, als ik niet zoo het gevoel heb, dat ik over één roman rechtvaardigheid moet laten neerstralen. Daarbij komt, dat toch dit vervelende geklets van Donker mij altijd nog

sympathieker is dan de revolutie-bombarie van den Sneekenaar en de Balkan-opschepperij van den toffen sjoernelist. Ik stuur je het artikel.

Wat het correspondentschap betreft: ik begrijp, dat het Bep zwaar valt moeder en nieuwsbron tegelijk te zijn. Maar toch zou ik jullie aanraden, hoe dan ook, het 'rhytme' zooveel mogelijk niet te verstoren, want (nog afgezien van de goede copie, die deze Parijsche brieven zijn) het is gevaarlijk een directeur als de Lang lage bedragen te laten betalen! Daaruit concludeert hij onmiddellijk dat er *dus* bezuinigd kan worden. Tracht of Gino te mobiliseeren of er iets anders op te vinden.

11 Mei *weer* Vlamingen. Ik hoop, dat ze nu thuis zijn. Dit in haast. Ik moet naar Buziau. Ik stuurde je een bijzonder fraai nummer van *De N. Gemeenschap*, met opmerkingen over Wijdenes, die geheel op peil zijn.

Tot spoedig nader. En waarschijnlijk of hier of in Parijs spoedig arrivéderci.

hart. gr. 2 × 2 je

Menno

De vertaling van *L.C.H.* is inderdaad, wat de essentie betreft, uitstekend! Maar juist in een paar kleinigheden kun je er meer soepelheid in brengen. Ik lees nog streepende.

780. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[2 Mei 1935]

aant.

B.M. Dank voor het moois over *Bint* en het fraaie nr. van het *Kath. secreet*. Ik begrijp nu dat er op dit geschrijf niet meer geantwoord kàn worden; zelfs niet door Van Duinkerken! Het fraaiste vind ik de mededeeling dat Kuyle op Sicilië (Syracuse!) een oude dame tegen het lijf heeft geloopen, kenmerk van de moed van dit stelletje prolurkjes. Enfin... Die naïevigheden over *Bint* waren ook heel genoeglijk; zoowel de man die vindt dat zooiets niet 'waar' is, als degeen die onthult dat het maar een 'groteske' is. Arm vee, vol goeden wils. Maar je krijgt wel genoeg van drukwerken, zoo. Mag ik het moois houden of moet je 't terug hebben? H. gr. je

E.

781. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Mei. [1935]

aant.

Beste Menno, Ik zit hier op het oogenblik heelemaal ‘opgehangen’ (suspendu), nl. wachtend op antwoord van Jany of Slauerhoff om naar Bergen te komen. Ik heb hun dit voorgesteld, na een laatste brief van Slauerhoff, die mij werkelijk voor de keus stelt om mij voorgoed met hem te brouilleeren of te probeeren de heele rotzooi te bepraten-in tegenwoordigheid van Jany dan! Bovendien kan ik dan Marsman in Utrecht opzoeken (die mij zeer dringend roept) en kennismaken met Cola Debrot, die eind van de maand afreist. Maar het gedonder met Slauerhoff gaf de doorslag. Ik heb nu 3 dagen geleden per expres geschreven dat ik komen wou; tot nu toe geen antwoord! Maar wel een brief van Simone opeens: dat al haar geld op is, dat ze soms 3 × flauw valt per week, enz. Dat moet ik dus in Brussel ook ‘bepraten’.

Mijn fout tegenover Slauerhoff is dat ik hem tòch nog au sérieux neem. Hij ontwijkt alle argumenten waar hij niets tegenover kan stellen, en komt dan aangezet met nieuwe grieven. Het *is* een zielig iemand, en ik kan niet het land aan hem krijgen, maar hij maakt me razend. Ik had, net als Jany indertijd, gewoon een onzinbrief moeten sturen, maar daar is het nu te laat voor. Dus: òf ik ga naar Holland òf ik breek met hem. Wat een treurig voorbeeld overigens van een ‘persoonlijkheid’ die alléén au sérieux te nemen is *in zijn literatuur*!

Het ploertige stukje van die Kuitenbrouwer-troep kwam gisteren heel slecht bovenop dit alles. Ik vraag mij nu toch af, of het niet mogelijk is om dit rapalje mores te leeren. De *straffeloosheid* van al deze vuiligheid hindert me zoo. Niet alleen wat mijzelf betreft - want tenslotte stond er over *Ducroo* preciès alles wat je aan laagheid en domheid uit soortgelijke gaten kon verwachten -maar om het heele bedrijf, want het is werkelijk een secreet die van de eerste bladzij geurt tot de laatste. De held Kuyle in Italië is anders onthullend: het is één gekanker tegen het zedenbederf, met een enorme rancune tegen de dienstbare staat, en het culmineert in het ongehoord stoute stukje dat hij in Syra-

cuse (!) een oude burgerjuffrouw tegen het lijf heeft geloopen: ‘duidelijk en met hartstocht’. (Roomsch nazisme!)

Ik *wil* tegen dit tuig wel een stukje schrijven, maar onder voorwaarde dat ik carte blanche krijg. Ik wil ze nl. toespreken zooals je het een partijtje rancuneuze *bedienden* zou doen, en liefst met termen (ploert, enz.) waarvoor ze mij eigenlijk zouden moeten aanklagen. De toon van het geheel natuurlijk toch absoluut anders dan hùn toontje; ik bedoel volstrekt niet dat ik hun taal wil gaan spreken. Het ‘hooge zwijgen’ heeft veel goeds, maar het ongelukkige daarvan is dat het tuig dan een zeker recht krijgt om steeds ploertiger en onbeschaamder te worden.

Ik las verder met werkelijk plezier *Dialogue d'Eleuthère* van Benda. Je moet dit boekje absoluut lezen; sommige blzn. zullen je ‘verrukken’! Met *Fermina* schiet ik niet op, ook al door dat verdomde gevoel van toch opeens naar Holland te moeten, dat ik nu al 3 dagen heb. Bep schreef haar stuk over Noth, dat vanmorgen per expres wegging. Morgen wschl. over Goya, waar wij vanmiddag heen gaan. Moet prachtig zijn.

Als ik *niet* naar Holland ga, ga ik wschl. Donderdag volgende week naar Brussel, en het plan bestaat om vandaar met Marsman wat rust te nemen in een klein belgisch plaatsje (dat is goedkoper dan Bretagne). Ik voel mij niets goed, al sinds ‘tijden’, en dit is een plan dat steeds uitgesteld werd tot *Ducroo* heelemaal klaar zou zijn. Misschien kan je ook even in Brussel komen? ik waarschuw je dan nog wel. Als ik naar Holland ga, zie je me wel verschijnen, of ik schrijf dan uit Utrecht of Bergen. Hartelijke groeten van je

E.

782. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Zondag, [5 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Ik ga niet naar Holland, maar wschl. Donderdag a.s. naar Brussel, voor een dag of 2, 3. Henny zou me daar Zaterdag wschl. ontmoeten, om dan samen voor ± een week te gaan ‘rusten’ in de Ardennen of zoo (Bretagne vervalt). Ik heb deze rust hoognoodig en stel er mij veel van voor. Kan jij nu dit week-end ook niet in Brussel komen, dan zijn we nog een volle

dag samen, tot Zondagmiddag. Schrijf omgaand - ook als je op een *andere* dag kan. Hartelijk je
E.

783. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 6 Mei '35

Beste Eddy Een brief van jou kruiste mijn brief, waarop je dus nog niet antwoordde; inmiddels je briefkaart van Zondag, waarop je plan om naar Brussel te komen. Ik kom natuurlijk, als ik eenigszins weg kan, even bij je. Zonder nadere storingen kan ik Vrijdagmorgen weg, zoodat ik dan nog in den middag in Brussel zou kunnen zijn. Zaterdagmiddag is die beroemde vergadering in Antwerpen; ik kan dus heel geschikt van Brussel daar naar toe gaan.

Laten we nu afspreken, dat ik nog even *aan het adres van Greshoff* schrijf, met welken trein ik in Brussel aankom. En laat jij mij dan nog even weten, of je er ook werkelijk bent.

Verder dan alles mondeling. Ook over de *N. Gemeenschap* en het ev. verbreken van het 'hooge zwijgen'. Kreeg je *Forum*? Hart. gr. ook van Ant voor jullie beiden
je
Menno

Noth is bewerkt en komt waarsch. morgen in de krant. Was een zeer geschikt stuk zoo!

784. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Maandag. [6 Mei 1935]

aant.

B.M. Zoonet, zéér geboeid, je 'hoofdartikel' in *Forum* gelezen. Ik vind het voortreffelijk, absoluut een van je goede stukken, en als slotnoot van den bundel wschl. uitmuntend. - Als we elkaar niet in Brussel zien (mijn briefkaart van gisteren), antwoord dan even over de prolletjes en of ik dat stukje mag houden. - *Forum* (N. Nederl.) is nogal aardig, hoewel met te weinig *Else Böhler* voor mijn smaak. Anth. Donker gematigd en beschaafd as ever, Marsman nogal aardig, hoewel mij niet meprisant genoeg. - Ik hoop: tot ziens!
Je
E.

785. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 6 Mei '35.

aant.

Beste Menno, In afwachting van onze a.s. ontmoeting of verdere schrijverij, hierbij de 2 laatste zuchten van mijn rijmende Muze; van een heele tijd geleden. Ik gaf ze aan Jan Gr. voor *Gr. Ned.*, maar ZEd. heeft ze weggemaakt, zoodat ze nog een gaatje kunnen vullen in *Forum*. Ik hoop dat Vic en Vestdijk ze met genade zullen bekijken.

Hartelijk je

E.

Elle laat je zeggen dat ze je *Instinct der Intellectueelen* ook met de grootste bewondering gelezen heeft en dat zij het vooral uitstekend geschreven vindt. En ook dat ze hoopt dat je in Parijs komt voor het congres. - Hetgeen ik eerstdaags met je hoop te bespreken.

786. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdagav. [7 Mei 1935]

aant.

B.M. - Ik ga eerst *Vrijdag* van hier weg, met de trein die om kw. over 2 meen ik, van hier gaat, en ± kw. voor 6 (?) in Brussel-Zuid aankomt. Als je dus Vrijdag in Br. bent en ook bij Greshoff logeert (dat zal hij zeker willen, hij schrijft net dat hij 4 bedden beschikbaar heeft) hebben we de heele Vrijdagavond. Zaterdagmorgen heb ik conferentie met Simone, maar hoop tegen 12 uur, half 1 klaar te zijn.

Tot ziens, Je

E.

787. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Spa, Maandag. [13 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Wij zitten in dit hotel (niet ver van het oude, meer achter den rug van Foch). Het was gisteren koud vanwege Sainte-Glace, maar sinds een paar uur schijnt de zon te zullen schijnen. Schrijf ons niet hierheen, want Donderdag gaan we naar Malmédy. Wij zijn nog dronken van de gesprekken. Tot later. Hartelijke groeten, ook voor Ant.

Je

E. en H.

788. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [19 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Het was met Henny erg aardig, maar het weer was zóó rot dat we eerder opgebroken zijn: d.w.z. Henny terug naar Holland, terwijl ik geen moed had om met de Pia's naar Malmédy te gaan. Dus zit ik nu weer bij vrouw en kind (en bevind mij er zeer wel bij!)

Ducroo heb je nu zeker? Het ex. aan *Het Vaderland* heb ik laten zetten op naam van Hein. Wil je hem vragen of het hem 'gewerd'? Kan je me zenden:

Angst, dierbare Vijandin (novellen) van Otten. Dit voor de bundel die ik met Henny samenstel; ter onderzoek.

De verzen van Freek van Leeuwen. - Als jij die niet hebt heeft Vestdijk ze wel.

Bij voorbaat dank. Ik las Verdoes in de *N.R.C.* over de *Pantserkrant*. Zeer fraai! En Vic over Otten, daarnaast, was niet minder. Ouwehoer blijft troef.

Ik laat het hierbij, kan niet schrijven vandaag: heb anders wel wat te vertellen, maar dan zou het mondeling moeten gaan. Ga nu weer werken aan *Fermina*, ik *hoop* met minder tegenzin.

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Ant, je

E.

P.S. Ik hoop vanaf Juli een 'rubriek' *Blocnote klein formaat* in *Forum* te mogen (en te kunnen) vullen. Wil je deze mogelijkheid ook met Vic - en - Simon bespreken?

789. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 22 Mei. [1935]

aant.

Beste Menno, Van Gans hoorde ik dat je hem een ex. *Ducroo* gaf. Leende, of gaf? In het eerste geval moet ik hem een ander ex. bezorgen, dat ik hem indertijd beloofd heb, maar ik heb er niet genoeg en moet dus bij Q. gaan koopen, wat ik niet zoo leuk vind.

Informeer je nog naar het ex. van Hein?

Graag antwoord op deze 2 punten.

Over een paar dagen krijg je de uitnoodiging voor het Congres (voor 21 Juni, dus 20 Juni hier), met een papier waarop ook alle buitenlandsche namen; veel 'liberale'; het vorige was te communistisch!

Malraux zond je zijn boek.

Heb je *Ducroo* nu gelezen? Het prettige voor jou is, dat je me je opinie niet meer apart hoeft te schrijven; ik lees die wel in de krant. [Tenzij ik nog over een paar punten 'apart moet worden genomen.'] Wanneer: volgende Zondag?

Vandaag kreeg ik je stuk over Gorter. Het zal wel juist zijn wat je zegt, *ook* de verhouding Gorter-Verwey, en toch, ik *zou* inderdaad, met alle intelligentie waarover ik beschik, deze manier van proeven willen bestrijden. Overtuigend lijkt me de methode althans allerminst! Maar het boek zelf toch zeer de moeite waard. Je artikel heeft er mij verlangend naar gemaakt: als je me die 2 gevraagde boeken zendt (Otten en Freek van Leeuwen), kan je er dit dan bij doen? Als je er geen haast mee hebt, laat ik alles dan hier liggen tot je komt.

De vraag is: moet jij of Jan bij ons logeeren? Jan vroeg een paar dagen geleden of hij bij ons terecht kon: ja, als jij niet de 'pre' hebt. Maak dit dus onder jullie uit, want wij kunnen er maar één bergen. Als jij met Ant komt (?) is de zaak meteen opgelost. Ik kreeg van Fredje Batten - met wie de brouille opgeheven is - een eindelooze brief over *Ducroo*; verder een paar bedankjes, maar nog geen enkele complete reactie (na Vestdijk en Jan). Henny staat - stond in Spa althans - nog even vreemd tegenover de indische herinneringen als vroeger. Hij zou in Utrecht alles met aandacht lezen en dan schrijven. Wat mij op het oogenblik, gek genoeg, het meeste bezig houdt is de vraag: zou het voor een 'gewone lezer' net zoo vervelend zijn als *Schaduw der Bergen*? Je zou de proef op Van Crevel moeten nemen! - uit al die menschen die mij kennen komt de oplossing *nooit*.

Volgens Fredje vindt zekere Douairière die mijn moeder gekend heeft, en over haar spreekt als over 'haar lieve Madeline', mij 'infaam', d.w.z. een 'lasteraar'. Dit zal bij vele weldenkenden wel *de* reactie zijn. De *familie* moet 'boos' zijn!

O ja, wil je mij het plezier doen iets te zeggen over het omslag (in je kritiek) en *Alexejeff* te vermelden? Ondanks mijn verzoek aan Q., heeft hij het verdraaid om diens naam op het omslag te zetten, zelfs aan de binnenkant. Wonderlijk, want aan ‘beroemdheid’ ontbreekt het A. toch niet! Hij schijnt absoluut niets te zien van de finesse van dit gravuretje en een lor als het omslag van *Oriënt-Express* te prefereeren; in deze wansmaak moet hij toch niet worden aangemoedigd.

Verder geen nieuws, of liever te veel nieuws.

Hartelijk

je

E.

P.S. Clara Malraux heeft een klein maar *uitstekend* boekje geschreven, dat wschl. *La Part de Marie* zal heeten en uitkomen onder het pseudoniem Claire Monel. Het is een ‘geheim’, vooreerst althans. Schrijf me wat je over *Le Temps du Mépris* denkt. P.P.S. Ik zou je allerlei anecdoten willen vertellen die ik hier weer hoorde, maar neen, dit gepen wordt me heusch te machtig. Wees toch van mijn goede gevoelens overtuigd, al zou de correspondentie wat ‘afzakken’.

790. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 23 Mei '35

aant.

Beste Eddy Zooeven met amecht over *Het Land van Herkomst* geschreven voor de krant; niet omdat ik er niets over te zeggen had, maar omdat 1° vlijmende tandpijn (wat erger is dan kiespijn) mij voortdurend afleidde en 2° ik er in geen geval voor een *krant* over had willen schrijven, als ik ‘vrij’ was geweest. Immers bij herlezing boeide het geheel mij zoo, dat ik absoluut niet in staat was (en ben) om voor den gewonen lezer afstand te nemen; ik kan mij met geen mogelijkheid losmaken van de concrete beelden, die ik achter de namen Viala en Heverlé zie; en dus heb ik mij zooveel mogelijk beperkt tot een analyse van het boek. Toch niet al te ‘objectief’, hoop ik, met duidelijke doorstraling van de sympathie. Maar het is werkelijk niet te doen om zich ‘over te denken’ in den lezer, die hier tegenover komt

te staan zooals ik b.v. tegenover *Schaduw der Bergen* [Maar dat *S.d.B. dom* en dit boek *intelligent* is, moet ook de goede lezer, die van ons niets weet, absoluut op het eerste gezicht ontdekken. Daarom gaat het niet, natuurlijk]. Daarom wacht ik met spanning op reacties van menschen, die ons niet persoonlijk kennen. Wat wel voor mij vaststaat (maar dat wist ik al lang), is dat de Indische herinneringen sowieso uitstekend zijn. Hier speelt de twijfel door de persoonlijke achtergrond geen rol; wie daarvan de superioriteit niet ziet, is haar ook niet waard. (Dat Marsman hier aarzelt, moet een mankement zijn in zijn vormgevoel, absoluut.) Maar bij de gesprekken ben ik bevooroordeeld. Het kan heusch zijn, dat b.v. vooral Heverlé te veel een schim blijft door je methode om de geacteerde introductie van een romanfiguur te versmaden. Voor mij is hij natuurlijk *geen* schim, omdat ik er Malraux achter zie bewegen, maar dat zegt natuurlijk weinig. Ik ben dan ook uitgegaan van de verhouding tot den lezer, zooals je zult zien. Viala is mij uit zijn gesprek zeer sympathiek geworden, misschien door een hoogst toevallige bijomstandigheid op den dag, dat ik dit hoofdstuk nog eens herlas. Ik kreeg n.l. (terwijl die tand al zanikte) de afrekening over 1934 van Nijgh & van Ditmar, waaruit overdonderend blijkt, dat ik niet alleen een impopulair auteur ben (ce n'est pas jurer gros!), maar bepaald ook een auteur, die nauwelijks gelezen wordt, d.w.z. een caricatuur, sociaal gezien. Van *Pol. z. Partij* zijn na het verschijnen in het voorjaar 1934 tot eind van het jaar 397 ex. verkocht! Van het *Carnaval*, eerste druk, gingen er in dezelfde periode in 1930 bijna 600. Dat wil dus zeggen, dat de Nederlandsche lezer niet eens de moeite neemt om te zien wat ik te beweren heb; en zonder den Doolaard-verlangens te koesteren, zou ik toch minstens op een *botsing* hebben willen rekenen. Zelfs dat niet. Er is geen echo. Vandaar mijn sympathie momenteel voor Viala, die het tenminste ronduit heeft verdomd. Ik voel, dat ik niet onafhankelijk ben van een echo (ik rekende waarachtig niet op een *sympathieke* echo!), maar dit ontbreken van iedere reactie heeft iets verlammends. Bij ieder boek moet dit erger worden, natuurlijk. *De Pantserkrant* heeft totnogtoe een

abominabele pers; en niet op eenige grond, waaraan *wij* hebben gedacht, maar wegens: gebrek aan idealisme, aan positiviteit etc. etc.; er komen geen 'groote figuren' in voor! Defresne heeft het stuk voor vertooning geweigerd, met een brief, die ik je voor de curiositeit mee toezend (graag terug!). Ik heb hem nog niet geantwoord, voel dat heele verzoek om antwoord als een beleefdheidje voor meneer den criticus, die ook ter Braak heet en zich zou kunnen wreken (n.b.!). Ik laat nu iedere gedachte aan opvoering in Holland varen; mocht er een van de tooneelboeren, uitgezonderd van der Lugt, dien ik weiger, er om komen, dan kan hij zijn gang gaan. In ieder geval doe ik er geen moeite meer voor.

Ik had nog een fraai interview met den duikboot-notaris Koster, dat ik je heb laten zenden. Heel curieus, deze heer, het complete fatsoen en de 'echtheid' van b.v. een Muller schitterend bewijzend. Een goochem, humoristisch, vredelievend man, zeker symphathieker dan een dozijn handelaren in tabak of zeep, zooals je op zijn portret ziet gedecoreerd en gesnord. Ik hoop, dat je van zijn logica hebt genoten; het mooiste is eigenlijk, dat hij den heelen tekst eerst wou approuveeren (hij woont in Parijs, quai de Passy, in jullie buurt) en er geen woord aan veranderd heeft; 'vous avez tout à fait exprimé les mots et le sens de notre conversation', schreef hij me terug. En vandaag kwam er al een ingezonden stuk van een groote-figuren-pacifist, die het gesprek voor een mystificatie hield, omdat die Koster zich niet demonischer uitdrukte!

Le temps du Mépris nog niet gekregen. Zeer benieuwd. Als Jan het niet dadelijk gedaan heeft, schrijf ik er natuurlijk over in de krant. Ik zou eens een heele middag *alleen met Malraux* willen worden opgesloten, om volkomen onafgeleid met hem te kunnen praten (ook naar aanleiding gesprek met Heverlé).

Otten en Gorter kan ik je zenden, Freek moet ik aan Vestdijk vragen. Ik zal Ant vragen alles te verpakken. Ik voel wel enigszins je bezwaar tegen mijn Gorter-critiek; zij leidt tot een nieuw soort 'objectiviteit', van nieuwe begrippen; maar alleen consequent doorgevoerd, en daarvoor pas ik. Als ik niet in een krant

moest schrijven, zou ik dit heele aperçu van dogma en muziek in één alinea hebben opgeworpen en afgedaan. *Nu* moet ik ‘uitleggen’, zij het dan ook voor den wat beteren lezer, want reken maar, dat de oude Borel-klant er toch al geen jota van heeft begrepen! Jany schreef me, dat hij het stuk uitmuntend vond, alsof ik Gorter zelf van nabij had gekend. In *Ducroo* ‘schoot hij langzaam op’.

Ik heb het teekeningetje van Alexejef gereproduceerd, i.p.v. je portret; nu komt dit ‘symbool’ en het standbeeld van Diderot erbij, want 2 cliché's op één Zondagmorgen wenscht de Lang niet te betalen, en Diderot ligt er al. Het ex. van Hein was *niet* gekomen. Ik gaf het mijne, dat mij door Querido rechtst reeks werd gezonden, aan Gans, want hij snakte er naar en ik heb liever een gebonden, dat ik zinmiddels kocht. Ant gaf ik er ook een, met inscriptie: ‘Van den zwijgenden Wijdenes’.

Graag spoedig nader nieuws, ook met het oog op de krant, over het congres. Waarschijnlijk kom ik alleen, vanwege de kosten, maar kan dan zoo noodig natuurlijk in een hotel gaan.

Hart gr. van ons beiden voor jullie tweëenhalven
je
Menno

791. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [24 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor brief. Interview is nog niet gekomen maar ik verlang er zeer naar! Hierbij de kritiek van ‘Guus’ terug. Zoo'n goeie vent, die Guus, en zoo kundig op zijn gebied ook! Het is een feit dat hij qua ‘kritiek’ bijna overal gelijk heeft (al is Pankow nog wel wat beter dan hij aanneemt), maar het hooge peil waar hier naar gestreefd wordt (Shaw is God de Vader) is toch meteen om je de breuken te lachen. Je fout is en blijft dat je een tooneelstuk geschreven hebt, en, het geschreven hebbende, het aan dit tuig hebt aangeboden. Je bent nu min of meer verplicht om toe te geven dat, *in deze branche*, de naar het heilige strevende woorden van ‘Guus’ toch een soortement goede kritiek zijn. Maar als ik jou was, antwoordde ik in 3 ironische zinnetjes. (Precies 3, niet 3½).

Wat je gevoel van verlamming betreft omdat je zoo weinig gelezen wordt, dat valt me bepaald van je tegen! Maar Menno! ben *jij* nu een bewonderaar van Nietzsche? Jij, die weet dat het 4e deel van de *Zarathustra* in 11 exx. gedrukt moest worden, omdat de 3 voorgaande deelen met geen stok de deur uit waren te krijgen, jij klaagt droef omdat er van de *Politicus* mààr 397 exx. verkocht zijn? En dan: 397 exx. totaal, of nà de vooraanbieding? Het *Carnaval* is uitzonderlijk goed gegaan; maar Querido was zéér tevreden toen er van *De Sm. Mensch* 298 exx. *in totaal* verkocht waren. Gegeven het feit dat de *Politicus* geen roman is, mag je van vreugde dansen dat, in dézen tijd bovendien, 400 Hollanders dat boek *gekocht* hebben. (Je houdt nog geen rekening met alle present- en pers exx. en met de leeszalen.) Ik verkies te gelooven dat je tandpijn je in de put heeft gebracht.

Malraux zegt dat hier in Frankrijk van een goede essaybundel 5 à 600 exx. verkocht worden; meer niet. Auteurs als Gide en Valéry moet je niet meerekenen, omdat de Franschen veel meer verzamelaar zijn dan de Hollanders, en omdat schrijvers als dezen een publiek hebben dat *alles* koopt wat van hen uitkomt. (Je n'ai pas encore ce *titre*!).

Ik wil *Schaduw der Bergen* toch ook lezen en vroeg Henny mij zijn ex. te zenden.

Heb je *Dialogue d'Eleuthère* nu gelezen?

Veel dank voor het afdrukken van het plaatje van Alexejeff, en nog meer voor de klandisie die je iedere keer weer aan mijn boeken gunt. Ik heb lust om 3 exx. *Politicus* te koopen en onder mijn familie te verspreiden, - al was het alleen om het getal 400 vol te maken. Ik heb in het ex. *Ducroo* van Bep een heel wat gevoeliger woord geschreven - zooals voegt aan den dichter van ‘Eens zal je weten hoeveel 'k van je houd’ - maar heb er toch voor geleend bij Shelley. Nl. dit: ‘It keeps its highest, holiest tone - For our beloved Jane alone’. Het staat op de laatste pagina; kon het beter?

Zeg mij nog eens of je mijn slotbrief aan Wijdenes niet veel beter vond dan in de eerste lezing; en of het een goed slotaccoord

is; en of het nog wel een *beetje* anders is dan in *De Smalle*? Dit zal wel niet in de kritiek staan.

Het beste met de tandsmart (in ernst) en bedenk dat je een essayist bent die in Holland *verslonden* wordt, 40 × meer gelezen dan *Zarathustra*, ¼ meer dan de zoo geprezen *Smalle*! Het Shaw-aureool heeft 'Guus' je niet geheel ontzegd, maar zóóveel Filistijnen met de ezelskaak verslaan als Den Doolaard, neen, die hoop moèt je opgeven.

Hartelijke groeten, ook aan Ant, van je

E.

P.S. Ik kreeg gisteren *De dood betrapt* en verlang nu zeer naar het andere *Tweede Gezicht*. - Zeg Vestdijk dat ik hem schrijven zal als ik alles gelezen heb, en Hein dat ik voor een ex. *Ducroo* zal zorgen.

Ik vind het, alles welbeschouwd, erg aardig dat je *geen* afstand hebt kunnen nemen tot *Ducroo*! Wat het objectieve kriterium erbij verliest, wint de vriendschap, dus...

792. *M. ter Braak aan E. du Perron*
[25 Mei 1935]

aant.

B.E. Dank voor je brief! Ik haast me even iets te corrigeeren, dat door meligheid en tandpijn inderdaad tè gek kon lijken; het gevoel van onnoodzakelijk te zijn hangt niet aan die 397 ex. (altijd nog meer dan genoeg), maar aan de stommiteit en leegheid van de reactie, die ik mij vrijwel nooit realiseer, maar wel bij tandpijn en een aantal cijfers. Het is waarachtig geen verlangen den Doolaard of zelfs maar Donker te zijn!! Enfin, ik heb deze week weer moeten sloven in de letterkundige en theatrale journalistiek, dat het een aard had, en zoodoende voel ik me ongelooflijk *plat*, in staat tot ieder beklag. En dan: die 11 ex. van Zarathustra hebben *Hitler* geïnspireerd! Denk daar ook eens aan! [Koop vooral de 3 Politici zonder Partij *niet*! Zoo erg ben ik er inderdaad niet aan toe, zonder tandpijn.]

Ik kreeg *Le temps du Mépris* en schreef Malraux (per jouw adres) een briefje, ik vrees ook al weer ietwat gedeprimeerd. Leg het hem uit, als het noodig is, dat ik geen echo à la Dekobra of zoo

begeer! Ik hoop het boek spoedig te lezen, maar heb haast geen tijd; ik begon in *Eleuthère*; met veel genoegen de monoloog over de ‘position impudique’ gepasseerd!

Gek overigens, dat je me dat citaat van Shelley over Jane juist schrijft! Want zooals je zult zien, is mijn stuk in *Het Vaderland* eigenlijk niet anders dan een paraphrase op dat citaat! - De slotbrief aan Wijdenes is inderdaad *veel* beter geworden en als ‘open einde’ zeker volkomen goed als slot van een ‘open’ boek. Overigens heb ik mijn stuk in de krant over *Ducroo* niet meer herlezen, behalve even vluchtig in proef, omdat ik bang was dat ik het heelemaal over zou willen schrijven *zonder* tandpijn en de gelegenheid daarvoor niet bestaat. Dus hoop ik maar het beste! Schrijf me schielijk, wat het je waard is.

Ja, ‘Guus’ heeft zeker als regisseur gelijk. En toch zou ik voor de aardigheid het ‘geval’ wel eens gespeeld willen zien. Zulk een opvoering moet toch voor een ‘onvrijwillig’ tooneelauteur wel eenige interessante onthullingen brengen, dunkt me.

Tot nader, in haast
hart. je
Menno

793. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdagmorgen. [28 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Hierbij de met God vereenigde notaris terug. Het is prachtig en onparodieerbaar. [Is het familie van ‘Dallie’? zijn papa soms?] Wil je er een panopticum van maken of geef je hem door aan Vestdijk voor een verhaal?

Slau was fraai! En dan dat ‘*eerlijk zeemansgraf* geenerzijds’ - na al dit gedraai. Dat hij ‘persoonlijkheid’ in deze imbeciele zin opvat is niet heelemaal zijn schuld; hij kan nu eenmaal niet denken. En *zijn* ‘persoonlijkheid’, die vroeger altijd gruwde van interviews, werd op slag bereid bevonden voor deze gelegenheid! Misschien kan je een korte uiteenzetting geven van de ware stand van zaken in *Panopt.*, omdat het uittreden van Slau toch een zaak is die den *Forum*-lezer aangaat. Maar laat mij je stuk dan eerst lezen, misschien suggereer ik er nog iets bij of af.

Zou je over een tijdje - al of niet ‘zoogenaamd’ naar aanl. van

Ducroo - in *Het Vaderland* een artikel willen publiceeren, bestaande uit vraagpunten van jou aan mij? Over *Ducroo*, maar ook over andere dingen: de politiek etc., allemaal dingen trouwens in *Ducroo* behandeld! [Een van de vragen moet zijn: 'heeft dit boek U niet met Uw familie gebrouilleerd?'] En over Slau zelfs! - wat ik van zijn uittreden uit *Forum* denk? enfin, alles, tot zelfs de seniliteit van Frans Coenen en natuurlijk de boeken van Székely-Lulofs! *Jij* wordt dan natuurlijk 'wij': '*wij* hebben den heer E. du Perron, die in Parijs woont, de volgende vragen gesteld'. Het lijkt mij heel amusant te kunnen worden; maar dat hangt af van je vragen, overdenk ze dus goed. Doe bv. 12 vragen: 4 of 5 over *Ducroo*, de rest over andere dingen. Ik voel er mij nu net toe gestemd, over een tijdje wschl. niet meer. En laat hier dan dat mooie portret bij clicheeren, dat bij je artikel verviel! - Ik wou dan ook wel graag van mijn bewondering getuigen voor het werk van Vestdijk, en verscheidene andere dingen zeggen 'voor een breedere schare', daar is *Het Vaderland* wel de plaats voor...

Zou je in Holland zelf ook niet af en toe een auteur interviewen: bv. Henny, Vestdijk, Cor Bruyn de zakkenaaier, en *Jany* vooralkan je die zijn olympisch zwijgen niet eens breken? De aardigheid is dat je precieser vragen moet stellen dan Pannekoek vroeger deed; je moet om zoo te zeggen je geïnterviewde stevig bij de strot hebben en hem dwingen uit te hikken wat hij eigenlijk niet wil. Ik denk nu weer aan mijn oude plan van 'extreme interviews', die zouden moeten eindigen met het buitenwerpen van den interviewer, en waarover ik in een *Blocnote*-aanteekening nog eens wil schrijven. - Maar jij kan nu de proef op mij nemen. Alleen ben ik erop gesteld dat de 'wij' mij met 'U' aanspreekt.

Ik had zóó gehoopt je artikel vanmorgen te zullen krijgen, maar helaas! Straks breng ik je brief bij Malraux.

Stop je dat stuk van Varangot nu spoedig in *Forum*?

Schrijf me ook eens of de complete redactie van *Forum* met dat idee van mij een 'rubriek' *Blocnote klein formaat* te geven (8 à 12 blzn. per nr., met een *enkele* keer overslaan) accoord kan gaan,

want ik schrijf die dingen liever niet voor niets als ik eraan begin en *Gr. Ned.* blijft onzeker.

Vanavond verder.

***'s Avonds*.**

Geen bal gemerkt van je artikel! wschl. hebben ze op de krant vergeten een ex. te zenden. Wil je me in elk geval nog 2 à 3 exx. na laten zenden? Dit gaat nu maar weg. Ik kreeg wèl het stuk van Ritter, die waarheden als koeien ontdekt zonder dat het toch stom wordt, maar het troost mij heel slecht over het wegblijven van jouw stuk.

Later meer dus. Ben nu ook doodop van de italiaansche tentoonstelling.

Wil je Ant vragen of ze *Ducroo* 'boeiend' vindt? Kapitaal punt voor mij! Hartelijk je

E.

794. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensdagmiddag. [29 Mei 1935]

aant.

Beste Menno, Eindelijk dan het stuk gekregen, en met zeer afwisselende gevoelens 2 × gelezen; ook Bep. De eerste indruk was er een van verwondering: waarom heelemaal van deze hoek uit bekeken? Daarbij kwam natuurlijk het gevoel (zóó op winst belust en ignobel zijn we dus al geworden!) dat het geen handig stuk is voor eventueele koopers. Maar bij herlezing, en zelfs als nasmaak van de eerste lezing, zeiden we toch tegen elkaar dat het erg aardig was, al was het alleen maar omdat het apartje wordt voortgezet, omdat deze 'kritiek' eigenlijk een stukje is van jou voor ons (voor Bep haast nog meer dan voor mij) al is het dan in de tale-voor-buitenstaanders.

Voeg daarbij dat we ons heel goed bewust zijn van het *erg* moeilijke om over een boek te schrijven dat je, tot in intieme hoeken van het erin beschrevene, zóó goed kent. (Het moet voor jou nog moeilijker zijn om over *Ducroo* te schrijven dan voor ons, indertijd, over *La Condition Humaine*.) En tenslotte, het is toch alleszins *waar*, alles wat je zegt, en wie er niet van houdt moet er dan maar niet van houden. (Ons betere ik dat opkomt!)

Nog iets grappigs voor de ‘harmonie’ tusschen ons: het stuk werd door jou met tandpijn geschreven, door mij met verwoede tongpijn - een puistje op de zijkant van de tong - ingenomen. Was het misschien om tot dit resultaat te komen dat het noodlot zoo lang gewacht heeft om het stuk hier te brengen? Hoe het zij, bij de 2e lezing waren zoowel Bep en ik over onze verwondering heen en geheel met deze manier van het boek presenteeren verzoend. Het verschil tusschen deze bespreking en die van *De Smalle Mensch* is overigens frappant: dat andere artikel is *het artikel* gebleven om aan oningewijden te geven - ik denk hier bv. aan mijn schoonzuster - terwijl dit wschl. het meest ‘intieme’ zal blijven. Alleen de tante van Bep, die een romantische vrouw is, met een zee van gevoel voor liefdesverhoudingen als die door jou met zooveel rust (en toch zooveel begrip) in de personages Arthur en Jane wordt aangetoond, zal zoo spoedig mogelijk een ex. ontvangen!

Afgescheiden hiervan heb je verschillende dingen zeer goed uiteengezet, met iets te veel nadruk misschien toch op het buitenissige van den vorm, terwijl je evengoed of beter met autoriteit had kunnen wijzen op de *algemeene* buitenissigheid in ‘roman’-vormen, sinds jaar en dag.

Je vroeg me je te schrijven wat dit stuk mij waard is. Ik denk: meer dan ik nu zeggen kan. Als de heele pers over *Ducroo* is uitgepraat, zal *dit* stuk wschl. het stuk zijn dat zich met het meeste plezier laat herlezen. M.a.w. als het niet het stuk is om rond te zenden, is het des te meer het stuk om in ons eigen ex. van het bock te leggen (en alweer: in Bep's ex. meer dan in het mijne). Alexejeff was zooeven hier, zoodat ik hem door de reproductie in de krant met het anonymaat op de omslag heb kunnen verzoenen.

Schrijf je spoedig een mooi stuk over de *Negerin* van Debrot? Ik zie het boekje met vreugde op mijn tafel liggen. Laat me gauw eens wat hooren over de dingen waar ik je naar vroeg in mijn brief van gisteren. Wil je - d.w.z. lijkt het je beter - dat *ik* een ‘rectificatie’ over dat interview van Slau stuur naar de *Nederl. Bibliografie*? Ik wil dat graag doen. Maar sloot ik die 2

blzn. met dat interview misschien in mijn brief van gisteren? ik kan ze nergens meer vinden!

Als je op die vragen en antwoorden ingaat (het is gratis copie voor De Lang!) vergeet dan ook niet mij naar 'Indië' te vragen. Wat ik van de romans van Mevr. Székely denk, wenscht de *Vaderland*-lezer vanzelfsprekend te weten, maar het is 'interessant' mij ook andere ideeën te laten ontwikkelen. Maar het goede moment lijkt me, als er al wat verdere kritiek over *Ducroo* is verschenen, dus toch over een maand bijv. (Te lang wachten is ook verkeerd voor den lezer!) [andere vragen: over den 'roman'? - over den 'ik'-roman? Maar graag ook preciesere vragen!]

Ik stel je dit voor in de veronderstelling dat je het zelf - 'redactioneel' dus! - een grappig idee vindt (wat het m.i. *is*). Voel je er in principe niets voor, beschouw het heele voorstel dan als een mop, - of juister nog, als een ongeboren mop, d.w.z. een publieke mop die in particuliere briefwisseling 'afgevoerd' moest worden.

Ik zou het erg op prijs stellen als je me àl je Zondagstukken zond; ik wil dáárvoor graag het porto betalen. Ik bedenk nu dat je nog over *De dood betrapt* gaat schrijven, over Debrot, enz. enz. Je stuk over *Het leven op aarde* was werkelijk precies wat erover gezegd moest worden, dat over Donker was eig. ook voortrefgelijk, bijna als 'objectieve' kritiek; maar ook als je besprekingen eens minder goed uitvallen, blijven ze toch de *eenige* consequente en betrouwbare uit de heele Nederl. pers, zoodat ik ze al zou willen lezen als ik je heelemaal niet kende!

Sur ce, tot de volgende keer, wschl. dan met een pampier voor het Congres. Malraux zal je met vreugde terugzien en we zullen wel bij hem eten, als hij niet zelf door het gedoe van het Congres wordt opgegeten.

Hartelijk, en met dank, je

E.

795. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 1 Juni '35

aant.

Beste Eddy Je reactie op mijn stuk in de krant verwondert mij niets. De verhouding, waarin ik tot het boek stond, maakte mij

het schrijven bijzonder moeilijk, afgezien nog van de tandpijn extra. Zonder twijfel had er een veel 'gunstiger' recensie kunnen verschijnen, laat ons zeggen van Hein, die zich echter door mijn stuk 'verhelderd' verklaarde. Speciaal door de uiteenzetting over Jane. Toch denk ik, dat de lezers van *Het Vad.*, die iets om mij geven bij hun keuze, de genegenheid wel geproefd hebben, terwijl de anderen toch alleen andere producten koopen. Maar ook buiten deze commercieele kant om ben ik niet tevreden met het stuk; ik had er veel meer over kunnen zeggen, maar dat zou de bevattelijkheid van Jan Vaderland waarschijnlijk te boven zijn gegaan. Na het schrijven heb ik pas goed de verschillende stukken uit *Ducroo* herlezen, die mij nog bijna of geheel onbekend waren; en mijn bevinding is steeds weer, dat het een ongelooflijk *rijk* boek is. Dat maakt het ook weer moeilijk over mijn opinie over de onderdeelen tot de lezers van de krant te spreken, die uit detailcritiek b.v. hadden kunnen opmaken, dat *Eroïca* toch ook nog niet zoo gek was. Mijn eigenlijke waardebepaling gaat hier volstrekt buiten de litteraire kategorieën van het dagblad om en daarom hield ik instinctief èn detailcritiek en detaillof er buiten. Schilt zei mij, dat ik wel wat meer over Indië had kunnen vertellen, en dat is zeker een fout van het stuk, van journalistiek voorlichtersstandpunt bekeken.

Ik blijf bij nadere beschouwing de Indische stukken toch het best vinden. Onder de gesprekken, die vermoedelijk voor den blanco-lezer moeilijk zullen zijn, omdat het verbale element alles 'moet doen', vind ik Goeraëff, Viala en toch ook Wijdenes het 'tastbaarst'. Het gesprek met Héverlé is op zichzelf misschien het beste, maar Héverlé zelf is verreweg het onduidelijkst gebleven; hij is zuiver gesprekspartner en ik weet niet, of het gesprek in dezen voldoende is om een mensch te laten zien. In ieder geval is het procédé an sich zeer riskant en het heeft de concreetheid van Indië als tegenwicht volstrekt noodig. Sommige discussies, zooals *Bella op den Divan* gaan bijna langs mij heen; hier is het vooral de verschillende centrale probleemstelling, denk ik, die mij het belang van het gesprek niet doen voelen. Mochten deze aangelegenheden voor mij belangrijk zijn (en

ze zijn het waarschijnlijk wel, al dringen ze zich maar zelden aan me op), dan zou ik toch nooit op het idee komen de materie in quaestie door een *discussie* te laten verhelderen. - Jany schreef mij, dat hij (voorloopig, hij had het boek nog niet uit) het meest getroffen was door de laatste alinea van *Joies de Meudon*; en als je die regels overleest, zijn ze inderdaad ineens te denken in het ensemble van Jany's oeuvre!

Alles bij elkaar geloof ik toch wel, dat het zin heeft het boek te presenteeren via Jane. Voor den lezer, die absoluut niet weet, welk lezersstandpunt hij moet innemen, heeft het m.i. wel eenige waarde om aan te duiden, dat èn Indië èn de gesprekken een ondergrond hebben in de *intieme* lezeres, of hoorderes. De schrijver is iemand, die met één en dezelfde bedoeling vertelt en zich in het gesprek laat gelden. Dat 'één en dezelfde' is het best te symboliseeren door Jane. De vraag is alleen, of de 'gewone' lezer zich de moeite wil geven, die van hem geëischt wordt; want voor zulk een lezer moet dit boek wel erg moeilijk zijn, irritant ook, vermoed ik, omdat telkens het verhaal van Indië wordt afgebroken door debatten, die hij zeker zal overslaan.

Arthur Hille zal zeker wel het meest 'klassieke' portret zijn, en omdat je tot hem den meesten afstand hebt genomen, is hij ook het meest een objectieve gestalte, hoewel ook hij vertelt en zich dus in zekeren zin zelf rechtvaardigt. Je sympathie voor den man kan toch niet beletten, dat je je veel meer dan van de andere vrienden hebt losgemaakt, doordat bij hem het element intelligentie geen rol speelt en zijn persoonlijke waarde eigenlijk samenvalt met datgene, waartegen *Ducroo* als geheel het scherpst in oppositie is: de S.A. Door zijn formaat is deze Arthur Hille voor mijn gevoel wel een van de 'pikantste' figuren van het boek. Hij is er in zekeren zin de levendste samenvatting van, omdat hij de van het intellect afgekeerde kant van *Ducroo* resumeert; en bij de groote voedingsbron van gesprekken is hij daar om te bewijzen, dat de woorden van die gesprekken toch afstammen van een veel directer vorm van polemiek. In Hille zie ik toch telkens jezelf, juist omdat je hem zoo magnifiek hebt geobjectiveerd.

De kern van alle wel- of nietwaardeering zal toch in dit geval absoluut blijven: de partijdigheid. Eerlijk gezegd, verwacht ik voor Querido daarom een strop, want ‘men’ kiest in Holland deze partij niet. Ik kan me best vergissen, vooral omdat de bijomstandigheden een boek meestal verkoopbaar maken, en die zijn volkomen onberekenbaar. Maar ik hoop op de ‘betere jeugd’, die nog niet verpest is door het litteratuurdogma, dat zich in de critiek van Ritter zoo behoedzaam uitspreekt.

Wat vind jij eigenlijk van *De Dood Betrapt*? Hoewel het aan mij op is gedragen, is het mij *als geheel* minder sympathiek dan *Ina Damman*. Er komt hier en daar iets van de fraaie litteratuur om den hoek kijken. Zijn de oudste stukken niet de beste? *Barioli en Peter* is qua novelle uitstekend, maar er ontbreekt toch iets in, dat in *Het Veer* zoo voortreffelijk is. Schrijf er eens iets over.

Je plan voor interviews zou mij zeker aanlokken, als ik redacteur was van een blad als een (betere) *Gulden Winckel*. Maar geloof me, de lezers van de krant zijn te stom voor die dingen. Voor ons wordt het gesprek pas werkelijk aardig, als zij zich gaan vervelen. Ik zou genoodzaakt zijn ook allerlei kul in te lasschen, en dat wil ik in geen geval t.o.v. vrienden. Het is al erg genoeg, dat ik zoo nu en dan wordt losgelaten op een willekeurigen heer. Het idee is te goed om heelemaal losgelaten te worden, maar laat alle hope varen voor de *krant*. De werkelijke controversen in de litteratuur bestaan voor 97% van ‘ons publiek’ alleen als klatsch. Resultaat zou zijn, dat òf de lezer zou gaan protesteeren òf wij water in den wijn moesten doen.

Ik ga er steeds minder voor voelen, om (buiten mijn Zondagsstukken om, die ik zooveel mogelijk op peil houd) iets anders in de krant te doen dan zijdelings het terrein voor ons vrijhouden. Protesteeren tegen mevr. Top Naeff en Johan Koning, die het wagen Hitler te helpen op het Pen-congres. Etc. etc. Op *dit* gebied kunnen wij iets aan zulk een log ding als een dagblad hebben. De *directe* aanraking met wat ons werkelijk boeit (zooals b.v. de *Dialogue d'Eleuthère*) is voor het krantenpubliek Babylonische spraakverwarring, alle subtiele verschillen zijn voor dit publiek ‘kift van jongeren’. Ik wil ook (dat hangt hier mee

samen) aan het eind van het jaar uit *Forum*. De moeheid heeft me sterk te pakken. De Vlamingen hebben de eigenlijke beteekenis van het Forum-initiatief verloren doen gaan; misschien *was Forum* met onze twee jaar ook wel aan het eind van zijn principieele taak. Een andere zaak is, dat het wenschelijk is, dat *Forum* blijft bestaan als publicatiebasis. Als zoodanig kan het nog veel nut hebben. Ik zoek dus naar een modus vivendi, die voor mij de juiste modus moriendi kan zijn. Zou Vestdijk niet beroemd genoeg zijn om in 1936 alleen of met ev. anderen de leiding te nemen? Hij komt steeds meer in de litteraire richting, terwijl ik er steeds meer van afdwaal. Spreek of schrijf in geen geval nog met iemand over deze plannen, want ik wil de gebeurtenissen niet beïnvloeden voor ik precies weet wat ik wil voorstellen aan de collega's en Zijlstra. Maar zooals ik uit de Filmliga ben gegaan, moet ik op den duur ook uit *Forum* gaan; zonder ruzie, maar op het juiste moment. Ik ben dan evenals jij weer medewerker, wat voor mijn gevoel *nu* veel zuiverder is.

Ik vergat nog over je ‘blocnote’ met V. en V. te spreken. Maar ik schreef nu vanmorgen Vic en Vestdijk heeft *zeker* geen bezwaar, integendeel natuurlijk. Ik vind het idee uitstekend, zooals ik je al schreef. Het nummer van Juni is, zooals je zult zien, veel te kleurloos, ook door mijn schuld; ik zeg je, ik heb geen *hart* meer voor *Forum*, ik heb nog hart voor het *oude Forum. Dit* tijdschrift van 1935 interesseert mij hoogstens om de afzonderlijke bijdragen. De jaargang met *Uren met Coster, Het Verboden Rijk* en het *Demasqué* zal de *ware* jaargang van de ‘dertigers’ blijven, dat weet ik nu al zeker.

Ik zou, als ik jou was, niet op dat mallotige interview met Slau terugkomen. Ik heb nog steeds een zwak voor den ‘vent’ (laten we het goede woord nog maar eens gebruiken) en zou het liefst aan *hem* overlaten door kleine knoeierij en Ritterbiecht zijn rol te verpesten. Zoolang hij alleen spreekt, is er geen ruzie, is er alleen maar een sputterende Slauerhoff, die toch door niemand au sérieux wordt genomen. Het lijkt me pas noodzakelijk te reageeren, als Dirk of Buning of zoo iemand er zijn venijn uit gaat zuigen.

Ik wil met liefde (en zonder porto!) al mijn Zondagsartikelen zenden; maar bedenk dan wel, dat er weken zijn, waarin ik *worstel* met rotboeken en... twee à 2½ kolom! Deze week kreeg ik opeens bevel, Dinsdag al te schrijven vanwege Hemelvaart. Ik had nog geen boek gelezen en ben toen maar ijskoud over Spinoza gaan zwammen. Het ongeluk is, dat ik toch niet kan nalaten, er *iets* van mezelf in te brengen, als ik er mijn vollen naam onder zet! Het gevoel van: 'ik mag Rudie van Lier niet teleurstellen, als hij het Zondagsblad opneemt.' Zonderling verantwoordelijkheidsgevoel.

Deze brief is lang geworden, en toch in haast geschreven. Bewijs, dat ik een en ander moest antwoorden. Spoedig tot nader. Ant zal je schrijven na *Ducroo* gelezen te hebben, maar zij zegt het te willen lezen zonder haast. Waarin ik haar gelijk geef. Het boek is voor de langzame lezers!

hart. gr. 2 × 2, je

Menno

Bij een boekhandel hier zag ik vandaag *De Dood Betrapt* met het volgende briefje van den boekhandelaar er op: *Sombere en wreede verhalen, soms gelijkend op de Decamerone*.

796. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Juni [1935].

aant.

Beste Menno, Dank voor Otten's *Angsten* en voor je aanvullende woorden over *Ducroo*. Ik geloof dat alles wat je in deze brief zegt, waar is, ook de tegenstelling Heverlé-Hille. Maar *Bella op de Divan*, dat als hoofdstuk voor mijzelf twijfelachtig blijft, bevat bladzijden die ik liever geschreven zou hebben dan 9/10 van 'Indië'. Misschien is je antipathie (of hoe je 't noemen wilt) tegen de discussie, gewoon een gevolg van je wonen in Holland, en van het feit dat je geen vrienden hebt die over deze dingen *praten*, als de Malraux' hier in Parijs. De holl. gesprekken gaan, ook psychologisch en intellectueel, meestal niet verder dan: 'Hoe vind je dit, en wat denk je over dat?' - terwijl zooiets hier *aanleiding* is, meestal, tot wat anders. In bepaalde kringen altijd!

Dat Jany uitgerekend diè zin zoo treffend vindt, is inderdaad... janyaansch.

Wat je over Vestdijk schrijft is woordelijk mijn gevoelen. Ik schreef hem een lange brief over zijn novellen; vraag hem die eens. Er staan geen geheimen in, en dan hoef ik het niet 2 × te doen.

Dat vraag-en-antwoord-artikel is dus van de baan. Toch geloof ik dat je een moment van depressie doormaakt, waarin je geneigd bent iedere 'opvoedende kracht', die in je eigen houding kan liggen, te ontkennen, en je lezerspeil af te stemmen naar je *stomste* lezers. Dit is op zichzelf niet verwonderlijk, en ik heb makkelijk praten van hieruit: als ik in jouw plaats was, had ik deze depressie al 10 × eerder gehad! Dat je nu ook uit *Forum* wil, kan ik mij al even goed indenken - maar voor mij is het optreden van Slau in dit opzicht veel fnuikender dan alle Vlamingen bijeen. (Voor jou misschien ook, après tout.) Hoe het zij, als je eruit gaat, moet Vestdijk toch iemand naast zich hebben, en ik geloof dat Marsman zich dan maar weer eens 'opofferen' moet. Vestdijk alleen loopt inderdaad gevaar de literaire positie al te erg au sérieux te nemen; het zou mij niets verwonderen als hij eindigde met tegen jou en mij te stemmen uit naam van God weet wat voor later gekomen criterium ('perfectie van den vorm' of zoo; literaire gasstoornissen geven soms rare darmkronkelingen). Op dit oogenblik ben jij zonder eenige twijfel het zuiverste stuk *Forum*; 'zuiver' in iedere beteekenis. Ga jij eruit en wordt Vestdijk 'koning', dan wordt het voor mij een totaal nieuw tijdschrift. Ik kan mij vergissen, en ik hoop het ernstig, maar dit gevoel zou ik hebben. Als Marsman er dan bij komt, *voel* ik mij veel geruster. Gek?

Dat briefje van dien boekhandelaar bij *De dood betrapt* is nog lang zoo gek niet, al oriënteert hij zich ongeveer als die juffrouw die mij schreef dat *De Sm. Mensch* haar zoo aan *Het Land van Rembrandt* deed denken. Een prachtig bewijs dat 'flair' en 'intelligentie' in dezen niet volstaan, dat men over meer 'vergelijkingsmateriaal' moet beschikken, en dùs over meer 'cultuur'... Terwijl ik dit schrijf denk ik opeens aan Gans die over *Ducroo*

gaat schrijven in *D.G.W.* Op slag zal het daar een politiek boek gaan worden, zooiets als een bizondere reactie op Stavisky en Februari '34-de heele rest een soort aanloop om tot deze reactie te komen! En ik likkebaard nu al van mijn eigen citaten.

Later beter. - Hartelijke groeten, ook voor Ant,

je

E.

P.S. Stuur je me nog één ex. van je kritiek, of liever, wil je die *direct* sturen aan: Mevrouw D. Simons-Posthumus, Ruysdaelstraat 88[2], Amsterdam? Dank! - Deze tante heeft *Ducroo* 'verslonden', met gesprekken en al!

797. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Juni. [1935]

Beste Menno, Hierbij de uitnoodiging, eindelijk! - Ik noodigde uit:

Stijn Streuvels
Aug. Vermeylen
Gerard Walschap (voor Vlaanderen)

en:

Henr. Roland Holst
Arthur van Schendel
Huizinga
Frans Coenen
J. Greshoff
M. ter Braak (voor Holland)

Daarbij komen dan: Elisabeth de Roos en E. du Perron!

Zie je nog iemand die ik moet uitnoodigen? Ik heb nog één boekske over, en Henny en Jany komen toch niet. Antwoord omgaand. Vic? Vestdijk komt natuurlijk ook niet. Dekker gaat Last misschien in de haren zitten, want die zit nu nog in Marokko, maar die komt natuurlijk wèl. Zou Huizinga reageeren? Bel hem eens erover op, of ga hem naar aanleiding hiervan opzoeken.

Dit begin is erg haastig en beroerd in elkaar gezet, maar *na* het Congres zou men misschien toch wel iets kunnen ondernemen,

ook in Holland zelf. Antwoord aan mij of direct aan het Secretariaat; dit laatste is misschien nog het beste, zijnde officieeler èn directer.

Nu, dit gaat in haast. Hartelijk je

E.

P.S. Boutens heb ik ook maar laten loopen. Die is vast niet 'antifascist' en daarbij veel te gierig om de reiskosten uit te geven.

Antwoord omgaand.

798. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [4 Juni 1935]

aant.

B.M. - Gelijk hiermee zend ik je de laatste Hellens, die bij *Le Naïf* en *Les Filles du Desir* hoort, en daarbij dus 'bewaard' moeten blijven (het is ook een ex. op mooi papier, en misschien lees je deze 3 deelen nog eens naast *Ducroo*!) - en verder *Florence* van Rivière, onaf, maar voor mijn gevoel heel wat sympathieker dan *Aimée*. Wij gaan morgen naar Bougival, voor een dag of 5, 6. Heb je de radiolezing van Ritter over *Ducroo* gehoord? Hart. groeten van je

E.

799. *E. du Perron aan M. ter Braak*
St. Germain, Donderdag. [6 Juni 1935]

aant.

Beste Menno, We zitten hier tot de 11e, in het Hôtel du Parc. Misschien komt een russische kennis van me, Zamiatin, je in Den Haag opzoeken. Hier is een kasteel dat op Hampton Court lijkt, volgens Bep. Als Jan komt, den 20en, moet hij maar bij ons logeeren (zijnde de armste) en jij in het hotel vlak bij (waar je vroeger was). Heb je Huizinga nog 'aangepord'? Schrijf *alsjeblieft* een verhaal voor onze bundel: een blz. of 12 minimummag ook 30 blz. zijn; het zou zoo aardig zijn als jij er ook in stond. Maar dan moeten we 't uiterlijk over een maand hebben. Hartelijk gegroet van ons 2.

E.

800. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandag. [10 Juni 1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor het stuk van bolle Ton. Ik geloof geen snars van 's mans betrouwbaarheid; dit alles behoort voor mij tot de 90% persoonlijke wraakneming die ik, voor *Ducroo* juist, verwachten kon - of trek er, als je wilt, 15% onvervalschte ras-domheid af, maar dan blijft er toch nog genoeg over. ‘Strategisch’ is een stuk als dat van jou in *Het Vaderland* hiernaast zoo bleek, want de flair die je van je lezers verwacht, hebben ze niet, omdat ze het in ieder opzicht anders gewend zijn. Bewijs: Marsman was bij Querido, die hem zei dat uit jouw stuk ‘geen waardeering voor het boek sprak’. Ze denken eenvoudig dit: ‘Als Ter Braak, die èn een vriend van hem is, èn tot dezelfde richting behoort, er zoo over schrijft, dan moet hij het in werkelijkheid wel erg belabberd vinden.’ Maar enfin, er is niets meer aan te doen; en welke rotzooi er over dit boek zou loskomen had een kind kunnen voorzien. Alleen, laten ze - Henny, Engelman, en jij zelfs? - me niet over de eerlijkheid van Van Duinkerkens spreken, want dit stuk is *precies de Nieuwe Gemeenschap* met een vernisje van literair fatsoen erover.

En tòch zullen we zoo idioot zijn ons over de stand der Nederl. letteren verder druk te maken. Kom in ieder geval voor het Congres! Ik denk dat het resultaat zal tegenvallen, maar de belevenis op zichzelf lijkt mij erg de moeite waard.

Tegenover *Forum* sta ik precies als jij, dat merkte ik bij dit nieuwe nr. Dat Vlaamsche gedicht *De Ruiters*, een brutale gapperij van Rimbaud's *Bateau Ivre*, las ik met vermaak, en verder - met een ander soort vermaak - dat sappig opgediende geouwehoer van Socrates (wie *is* die mijnheer Gerdes??), en natuurlijk *Else Böhler*, en voor de rest...

Houd jij op het Congres maar een betoog over de Nederl. literatuur in het ‘tijdsgebeuren’; want Last spreekt natuurlijk daarover, en dan is een exposé van ‘liberale’ zijde dubbel zooveel waard. Verder zal Tielrooy hoogstwschl. present zijn, al vertegenwoordigt hij ongeveer nul in de nederl. literatuur (hij is uitgenoodigd door Aragon, Lalou of zoo iemand en zal zeker

niet ontbreken). Ik zie aankomen dat daar zullen zijn: Greshoff, jij, Last en ik-en Tielrooy, pour tout potage hollandais.

Schrijfnog eens, ook over je komst.

Hartelijke groeten van je

E.

Kan je me nog een nr. bezorgen van *De Tijd*, waarin dat artikel voorkwam? Als je de datum nog weet kan je Mayer vragen het voor mij te bestellen. Ik ben erg erop gesteld. Doe je er moeite voor? Dank.

Hierbij een verhaal van Thelen. Lees het en zend het dan aan Henny door, opdat hij zich ermee vermake.

801. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 11 Juni '35

aant.

Beste Eddy In de verwachting, dat jullie nu wel weer in Parijs zult zijn, stuur ik deze brief maar weer naar de B. Murat. Dank voor de levensteekenen uit St. Germain. De Christuslegende heeft mij ten zeerste behaagd en in mijn ‘depressie’ troost gegeven. Want al is het dan geen emotioneele depressie, waaronder ik ‘zucht’, het is toch een diepgaand symptoom van misselijkheid. Sterk aangezet nog door nadenken over het stuk van Ton en het daarop gevolgde van den jaloerschen mislukten artiest Ernst Groenevelt, dat Hein je wel zal hebben gezonden. Die heer verkondigt, geloof ik, al vast, dat ‘de vrienden’ over het snertboek van du Perron ‘wel weer’ gunstig zullen schrijven, maar dat het toch heusch niets om het lijf heeft. De afgestomptheid en de openlijke gemeenheid van dit soort menschen is me momenteel sterker dan ooit een walg, en ik voel steeds meer de behoefte om mijn positie tegenover deze ratten zuiver te stellen door met een vervloekt hautain en met namen doorspekt stuk uit *Forum* te gaan, deze litteratuur van pissebedden voor goed den rug toe te draaien. Wat ik te zeggen heb, zal ik voortaan wel buiten tijdschriften om kunnen zeggen. Ik voel steeds meer, dat ik, door in *Forum* te blijven, het doel, waar *Forum* eens voor werd opgericht, verraad. Dit eene nummer was nu wel extra beroerd en er is betere copie, maar daarom gaat het niet meer.

Onvermijdelijk wordt het tijdschrift ‘één van de litteraire tijdschriften’ (misschien het beste, misschien dat niet eens); en wat raakt mij dat? Ik geloof nu zeer positief, dat het tijd is weg te gaan uit de ‘beweging’. Wat wij te bewegen hadden, hebben wij gedaan in *Forum* 1932; ik bedoel, vat wij in de litteratuur te bewegen hadden. *Jij* had Coster te vermoorden (hij leeft nog, de hommel, dat garandeer ik je, met een *Gesprek over het Bestaan van God* in het pas verschenen nummer van *De Stem*, dat naar den vorm gegapt is van mijn *Gesprek over den Zin des Levens* en verder een paskwillig gedaas van een leuk geworden dominee schijnt te moeten voorstellen), en *ik* had iets over de aestheten te zeggen (dat zij niet hebben begrepen, et pour cause, want zij zouden hun bestaansreden er bij hebben ingeschoten). Laten wij ons niet wijs maken, dat wij verder in dit milieu nog iets bewegen *kunnen*, ook al zouden wij willen. Ik ondervind het iederen dag aan den lijve, op de krant; maar daar kan het me niet veel schelen, omdat ik van den gemiddelden lezer niets verwacht. Symbolisch voor mijn ‘verraad’ wordt mij langzamerhand Vestdijk. Ik kan hem, *als talent*, niet anders dan al maar prijzen en nog eens prijzen; hij blijft steeds even talentvol, wordt steeds een beter auteur... en langzaam maar zeker voel ik, hoe hij van mij wegzakt, naar de litteratuur toe, naar de kerels, die ik in het *Démasqué* heb trachten aan te tasten, en waarvan hij steeds meer een nieuwe, waarschijnlijk ongekend virtuooze vorm gaat vertegenwoordigen. Getuige zijn stuk over *Het Land van Herkomst*, dat je misschien meer zou hebben ‘opgebracht’ dan mijn stuk, als het toevallig voor *Het Vaderland* was geschreven; getuige zijn stuk over Verwey dat je in Juli in *Forum* zult lezen; alles voortreffelijk, voortreffelijk, voortreffelijk! En vreemd, het laat me steeds kouder? Van Vic spreek ik al niet eens meer; wat Vestdijk in het zeer groote vertegenwoordigt, vertegenwoordigt hij in het schoolmeesterachtig-kleine. Wat moet ik met deze menschen in een redactie blijven zitten! Omdat ze relatief nog het geschiktst zijn? Je voelt wel, dat polemiseeren hier niet meer mogelijk is, zonder de idiootste misverstanden aan te kweeken. In laatste instantie ben ik bovendien op

menschen als V. & V. ook nog te veel gesteld vanwege hun behoorlijkheid gemeten aan kwallen als Coster, Donker en v. Duinkerken, om zulk een polemiek te verlangen; het zou trouwens een herhaling van het *Démasqué* zijn, met nieuwe namen en nieuwe beelden. Ik zie geen andere mogelijkheid dan: er uit gaan, na eerst Ton C.S., vooral naar aanleiding van hun gedoente over *Ducroo*, nog eens flink te hebben ingezeept. *Maar dan ook bij wijze van afscheid aan Forum, en met een duidelijk algemeen accent*.

De vraag is nu alleen maar, hoe het moment te kiezen. Donderdag komen nu eindelijk de Vlamen, na een dreigbrief van mij, naar Rotterdam. Ik zal daar nog eens goed poolshoogte nemen. Wordt er met het geval *Virginia* dubbelzinnig omgesprongen, dan ga ik direct. Dat is misschien nog het beste: als antipapist *Forum* verlaten. Maar gegeven de oneindige soepelheid van Rome, bestaat er kans, dat de fractie uit Vlaanderen toch alles weer slikt; dan is het moment misschien beter uit te stellen. Het vervelende is, dat allerlei consequenties van bijzakelijke aard in het geding komen: 1° zal vermoedelijk Zijlstra geen lust hebben om met *Forum* door te gaan als ik bedank, 2° zou dientengevolge Vestdijk een bron van inkomsten verliezen, die voor hem bijna onmisbaar is. Etc. Ik zou het liefst Zijlstra willen bewerken om in ieder geval zonder mij door te gaan, met Vestdijk als redacteur; hij is beroemd genoeg geworden voor de buitenwacht, kan zich, als hij een salarisje krijgt voor het secretariaat, als redacteur een soort vaste positie scheppen, zal bovendien voorshands niet *zoo* gearriveerd zijn, dat hij ‘onze soort’ weigert. Het is zelfs mogelijk, en dat hoop ik, dat hij *heel lang* geschikt blijft. In ieder geval, ik wil hem niet dupeeren, want niet alleen zijn materieel, maar ook zijn geestelijk bestaan hangt nauw samen met *Forum*; de litteratuur is voor hem tegelijk het bolwerk tegen de neurose, de mogelijkheid buiten de maatschappij te blijven; wat voor mij zuiver en alleen een quaestie van plaats bepalen is (hygiëne), is voor Vestdijk vulgairweg een quaestie van zijn pension. En ik wensch in geen enkel opzicht unfair tegen hem te zijn, omdat hij het tegen mij ook niet is.

Waarschijnlijk voelt hij niet eens, dat er een kloof is ontstaan, dat hij heel goed in het *Critisch Bulletin* past als de opperste en ver boven het tuig verheven keurmeester; zijn excuses over het feit, *dat* hij in dat prulblaadje schrijft, worden trouwens steeds zwakker, het geldelijk motief verdwijnt steeds meer naar den achtergrond.

Het oordeel over *Ducroo* heb ik je voorspeld. Ik zal nu, na als 'manager' van je belangen te hebben gefaald, door over *Ducroo* te terughoudend te hebben geschreven, nog even wat 'gas geven' in de krant naar aanleiding van een herdruk van *De Stille Kracht*, (dat ik overigens met veel pleizier herlas; wat een afstand van de Székely's! Wat een talent juist op dit randgebied van de psychologie, het 'mysterie' en de society!). Al hindert het me, dat ik met bulderenden stem nog eens moet zeggen, wat ieder behoorlijk mensch uit mijn stuk *Roman voor Jane* haalt: dat ik het boek *te* goed vind om het met de openbare lof te vulgariseeren, waarmee ik een heel aardig boek als dat van meneer Preedy wel smakelijk kan opdisschen. Blijkbaar is het zwaarste geschut hier nog niet zwaar genoeg, om de ossen lezende, of liever koopende, te maken. Helpen zal je overigens zelfs *de Stille Kracht* niet; dit boek van je ontketent in den Nederlander alles wat hij aan objectiviteit, 'romankunde' en andere uitstekende eigenschappen sedert '80 heeft ingestudeerd in plaats van de deugd en de rijmwoorden van Prudens van Duyse.

(Deze brief onderbroken door een telefoongesprek met een dame, die zich presenteert als de gescheiden vrouw van Paul Koster en zegt, dat hij een 'heel wreed mensch' was, dat zijn optreden 'zeer ongedistingeerd' was en dat hij haar had gedwongen omgang te hebben met de maîtresse van Zaharof; waarvan nota.)

Ik las gisteren en eergisteren ook *Le Temps du Mépris*. Het is mij niet meegevallen, omdat ik, ondanks alle beweringen van Gans, die hit heelemaal niets vond, geloof ik, toch meer verwacht had. Het geheel doet mij aan als een 'luik' van *La Condition Humaine* (het luik Kyo herschilderd in Kassner), en daarom als

niet imperatief noodzakelijk. Bovendien valt het verhaal, dat toch eigenlijk een novelle is, in drie stukken uiteen, waarvan het middenste een soort documentaire herinnering aan het vliegavontuur boven de koningin van Sjeba lijkt, voor deze gelegenheid met de psychologie van Kassner zoo goed mogelijk verbonden. De obsessies van Kassner in de gevangenis zijn zeker beklemmend, maar toch absoluut meer litteratuur dan b.v. de schuur in *La Condition Humaine*. De ontmoeting met de vrouw in Praag is driemaal zoo goed als b.v. *Karl und Anna* van Leonhard Frank, maar toch... niet *zoo* bijzonder! En voortdurend het gevoel, dat ik *iets anders* verwacht had, dat dit ook niet *het* boek van de kameraden is, waaraan het is opgedragen. Maar het was zeker moeilijk, en allicht onmogelijk, vlak na *La Condition Humaine* iets te schrijven in denzelfden 'adem', dat er bij zou kunnen halen.

Nu nog even het Congres. Ik hoop stellig te kunnen komen. Maar over de Ned. litteratuur praat ik zeker *niet*. Om redenen boven vermeld. Ik ontving van Malraux nog geen antwoord; maar het eenige punt, dat mij van essentieel belang zou lijken om (desgewenscht!) te behandelen, zou zijn de *vrijheid*. Ik ga Vrijdag naar Huizinga, zal hem aanporren, maar vrees, dat mijn advies hem eerder huiverig zal maken.

Verhaal van Thelen zal ik lezen. Henri Mayer zal je *De Tijd* laten zenden. Op de krant was maar 1 ex. geweest.

Een hart. hand gezamenlijk van
je
Menno
N.B.

Ant heeft *La Cond. Hum.* in jouw vertaling gelezen en zegt, dat het uitstekend leesbaar is, en tegen het eind steeds beter wordt (de vertaling in casu).

802. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag. [13 Juni 1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor je lange brief. Ik antwoord er betrekkelijk kort op; ik ben nog altijd moe en ga het straks pro-

beeren met zwemmen, aangezien al die vacanties niet helpen. Gisteren was Hendrik de Vries hier, wat heel aardig was, maar toch ook een vermoeiende dag gaf (van half 9 's morgens tot half 12 's avonds). Daarbij komt dat ik extra de pest heb aan schrijven, en dat *Fermina* nog altijd niet is afgedaan en mijn geweten knelt.

Hoofdzakelijk zou ik moeten ingaan op je verlaten van *Forum*. In principe heb je waarschijnlijk gelijk, maar laten we dit hier bespreken. Bovendien moet eerst die vergadering met de Vlamingen plaats hebben, die misschien zelf nog tot nieuwe overwegingen of handelingen leidt.

Dat telefoontje van mevrouw Koster was werkelijk prachtig. Nog eens: leg een soortement journaal aan van dit soort belevenissen.

Het stuk van Groenevelt zag ik niet. Laat Hein het mij zenden, want ik wou graag *alle* reacties hebben op *Ducroo*. Misschien vindt iemand als Gr. dat boek overigens werkelijk heel slecht. Om het goed te vinden moet men òf argeloos zijn, òf flink ver gevorderd in de kunst; kunstenaars à moitié chemin als deze Groenevelt vinden er hoogstwschl. in alle oprechtheid ‘niets aan’. Daarbij komt dan nog dat hij geloovig kan zijn, of wat anders.

Met Vestdijk zal het, ondanks die ‘kant’, toch vooreerst nog wel losloopen. *Ina Damman* en *Else Böhler* zijn toch ook van hem, en nog vòl dingen die geen ‘literatuur’ zijn; hij schrijft bovendien toch nog allerminst voor de rotlezers en -keurders van Nederland. Als jij weggaat, laat Marsman je dan vervangen; dat lijkt mij lang niet gek. Maar ook over jou weggaan moeten we praten, - al kan ik je niet anders dan gelijk geven wat je gevoelens betreft.

De Stille Kracht is niet kwaad, maar wordt voor mijn gevoel verpest door razernij-aanvallen van woordkunst à la '80, die zich precies overal van Couperus meester maken, in dit boek, waar hij niets te zeggen heeft: bij vrij-partijtjes in het maanlicht, meen ik, enz. Het is of hij aan die heeren van de *Nieuwe Gids* heeft willen laten zien dat hij het wis-en-bliksems ook kon - hij

doet het dan ook even rijkelijk idioot - en dus staat er telkens een lap van deze broderie door. Overigens vergis je je werkelijk in je idee dat de *Vaderland*-lezer je stuk over de roman voor Jane begrepen heeft, want Antonini die het stuk las en aan wien ik niets had gezegd, zei: Wat heeft Menno nu uitgehaald? iedere *Vaderland*-lezer zegt nu: 'O, hier wordt mij tenminste duidelijk gezegd dat het niets voor mij is.' En hij zei erbij: 'En zij die er iets van afweten, zullen zeggen: Wat heeft Ter Braak dààrmee ingezeten, want hij is bevriend met du Perron en moet dus wel wat goeds over het boek zeggen, maar je kunt wel zien dat hij het heel leelijk vindt.' Hij vond het stuk overigens, voor ingewijden, dus 'onder ons', ook heel aardig - hoewel éénlijnig. - Over *Le Temps du Mépris* mondeling. Ik moet heusch gaan zien hoe ik nog te water ga.

Hartelijk je
E.

803. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdagav. [13 Juni 1935].

aant.

B.M. - Daarnet kwam het stukje van Groenevelt en dus schrijf ik dit nog even achter mijn brief aan, om je niet de indruk te geven van een nobele hypocrisie bij mij! Het stukje *is* vuil. Het is overigens ook weer precies zooals men voorzien kon. Ik begin te gelooven aan mijzelf, omdat ik, dit alles voorzien hebbende, zelfs terwijl ik *Ducroo* schreef, het toch zóó geschreven heb en niet anders. - En heusch, ik zou het na deze artikelen nòg eens zoo schrijven! Hartelijk je
E.

[*E. du Perron-de Roos aan M. ter Braak*:]
Parijs, 14-6-'35

Lieve Menno, Eddy is ontzettend moe, en vraagt me je te schrijven. Je hoort dan gelijk het antwoord op je brief aan Malraux, die je overigens misschien zelf ook nog schrijft.

Of je over de vrijheid spreken kan. Ja, natuurlijk.

Verder: Eddy heeft het punt geopperd dat jullie eigenlijk de Nederlandsche litteratuur niet vertegenwoordigen kunnen, noch willen, hij sowieso al niet, en jij nu ook niet bepaald, ge-

zien je laatste brief. (Tusschen haakjes, uit naam van mezelf: ik vind de houding die uit die brief spreekt, ongehoord sympathiek, loyaal en 'chic', zoowel in het domein van de 'geest' als in dat van de vriendschap. Hoewel je pessimistisch genoeg was, steekt zooiets me een riem onder het hart.)

André zei dus dat het volstrekt niet noodig is de Ned. litteratuur te vertegenwoordigen, en dat jullie zelfs heel goed uit naam van wat het congres voorstaat, *tegen* de Ned. litteratuur kunnen spreken.

De Engelschen bijvoorbeeld vormen ook geen representeerende delegatie en spreken ieder op hun eigen houtje en voor zichzelf, b.v. John Strachey (econoom) in naam van de communisten, E.M. Forster, tegen het communisme (het fransche deel van het congres is wel vóór-communisme) en vóór de geest; Huxley over het practische standpunt: de invloed van de schrijvers. En ieder vanuit hun eigen standpunt.

Weet je dat Thomas Mann, zijn gewoonte getrouw, de plaat gepoetst heeft, na eerst beloofd te hebben dat hij spreken zou? Hij moet nu ineens dringend naar Amerika.

Eddy zegt dus nu dat jij in ieder geval maar spreken moet, en dat hij het misschien ook zal doen, als hij zich niet te moe voelt om iets voor te bereiden. Jij zou dus moeten spreken over: *Forum*, het Forumstandpunt uiteenzetten, liberaal en antifascistisch; Holland, *Forum* en Holland; en dan een band leggen naar het buitenland, dus band leggen tusschen congres en *Forum*. Dit alles als het 'waarom' van je aanwezigheid daar. Overigens natuurlijk precies wat en hoe je wilt. Last zal spreken; alleen daarom al zal eenige preciseering van jullie kant noodig zijn. Je kunt het in het Duitsch doen, maar wil je dan zoo spoedig mogelijk, liefst omgaand de punten van je discours opgeven, zoodat die gedrukt kunnen worden, in alle talen vertaald.

Het schijnt dat de fransche pers op de *Faux-Monnayeurs* destijds ongeveer gereageerd heeft als de hollandsche op *Ducroo*. En ook al, volgens het 'geen roman' etc. Eén lovend artikel! Edmond Jaloux.

Eddy heeft deze brief gelezen en zegt dat het klaar is. Tot spoe-

dig ziens dus. Als Jan soms toch nog verhinderd mocht zijn, logeer jij toch bij ons?
Hart. groeten 3-2
je
Bep

804. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 15 Juni '35

aant.

Beste Eddy Ik vergat schandelijk je te bedanken voor de gezonden boeken. Ze liggen klaar; wanneer zal ik tijd hebben? Gelukkig vond ik tijd voor *Dialogue d'Eleuthère*, dat werkelijk zeer boeiend is (het allerboeiendst zijn haast de *noten*!). De wijze waarop de historie van E. en de theorie hier samengeweven zijn heeft zeker een accent van meesterlijkheid. Het diner- (of salon? ik herinner me dat niet, heb het boekje niet bij de hand) gesprek met de 'letterkundigen' is prachtig als afgrenzing van den 'honnête homme' in E.; ik herken niet al deze heeren; zijn Daudet en Barrès er niet bij? Maar ook zonder 'reëele' achtergrond leven deze personages in hooge mate.

Vandaag besprak ik mijn uitstap naar het Congres met Schilt. Hij was zeer geschikt en heeft geen bezwaar, dat ik ga, als ik er achteraf eenige copij uit maak. Als je me dus tijdens mijn verblijf aan een of ander interview met een beroemden deelnemer aan het congres kunt helpen, help je me daarmee mijn 'Aufenthaltsgenehmigung' te betalen. We moeten dan maar eens zien, hoe we de berichtgeving verdeelen. Ik reis in den tijd van *Het Vaderland*, dus moet iets 'leveren'. Aangezien ik Donderdag nog op de krant moet zijn ('s morgens), kom ik Donderdag met de Pullmann (19.28 Nord). Wil jij dan voor die dagen een kamer voor mij bestellen in het hotel?

We moeten dan ook de Forum-zaak serieus bespreken. De vergadering met de Vlamen was n.l. *zeer* onbevredigend. Het bleek vooreerst, dat de heeren er al op gerekend hadden, dat *Virginia* niet meer zou verschijnen! Groote verrassing dus en veel joviale 'allee, Menno, ge moet toch van onzen standpunt vertrekken kunnen' waren dus het gevolg van mijn vasthouden aan het stuk. Maurice kwam weer met den 'principenrijder' voor den dag,

wat mij allerminst imponeerde, aangezien hij alleen maar een braaf verontwaardigd gehinnik over het schandelijke van het *heele Virginia* kon produceeren, zonder iets te kunnen duidelijk maken. Ik ben zoover mogelijk gegaan door voor te stellen met Varangot in relatie te treden over de verandering van een enkel woord; maar het oorverdoovend ‘allee, allee’ bleek te beteekenen, dat *Virginia* in zijn geheel moest verdwijnen, anders traden Gijsen, Maurice *en Walschap*(!) af, terwijl de (n.b.) sociaal-democraat Herreman mee zou gaan. Toen het zoover was, demissioneerde ik. Vic, die overigens mijn standpunt loyaal heeft ondersteund (Vestdijk is met vacantie en zit ergens op de Veluwe), wilde toch tenslotte *Virginia* laten schieten, omdat hij het in *De Vrije Bladen* wilde publiceeren, maar hij wilde dat alleen doen, wanneer ik mijn bezwaren opgaf. Toen verklaarde Zijlstra opeens, dat hij er *niet aan dacht Forum* voort te zetten, als òf Maurice òf ik uit de redactie gingen. Dit bracht mij dus plotseling in een zeer beroerd parket, aangezien nu mijn aftreden het verdwijnen van *Forum* beteekenen zou, en ik dit besluit niet kon nemen zonder Vestdijk te hebben geraadpleegd, voor wien *Forum* een levensbelang is. Ik heb dus gezegd, dat ik de zaak in beraad moest houden en na een maand of zoo mijn beslissing zou geven. [Dat beteekent dus, dat *Virginia* alleen verschijnt, als ik bedank, en dat dan tevens in Dec. 1935 *Forum* ophoudt te bestaan.]

Ergo: van mijn besluit hangt alles af. Ik ben niettemin besloten af te treden. Een gelubd *Forum* heeft voor mij geen waarde meer. Maar daarover dus in Parijs. Misschien kan er iets gevonden worden, dat het verdwijnen van deze publicatiemogelijkheid eenigszins vergoedt. Maar met de Vlamingen gaat het zoo niet langer. Als zij Roomsch willen zijn, is dat hun zaak, maar daarmee mogen wij niets uitstaande hebben. Bovendien zijn zij volslagen idioot en karakterloos, want de ‘onzedelijkheid’ van Walschap grijnzen zij weg met ‘allee's’, en rekenschap geven van hun absurde afkeer van *Virginia* lukt hun eenvoudig niet. Vooral de houding van Walschap is in dezen meer dan slijmerig. Ik neem aan, dat hij om den broode naar de pijpen van den pastoor

moet dansen, maar dat erkent hij niet. Herreman is tout simplement een geschikte nul.

Ik vraag mij nu ook weer af, of er toch niet iets met *Groot-Nederland* te doen is. Zonder enthousiasme, maar zuiver en alleen als noodschot. Kon Coenen maar worden weggewerkt en Vestdijk in zijn plaats worden gecoöpteerd, dan was er *veel* gewonnen! Voor Vestdijk is dit alles trouwens waarschijnlijk verreweg het ergste, en vooral om hem heb ik gemeend bedenktijd te moeten vragen. Tenslotte zal Zijlstra met veel displeizier de (onvermijdelijke) flirtation met het papier van *Groot-Nederland* zien; misschien bedenkt hij zich nog en maakt hij Vestdijk tot den Coster van *Forum*.

Je hebt zeker in die krant, waarin jullie brief over de tentoonstelling voorkwam, wel een en ander gelezen over de nieuwe blunder van de Maatschappij, die Henny ‘beboet’ heeft met ƒ 1000. Er is een climax in deze domheidsmachtsontplooiing, die Pom en Dirk zelfs heeft doen aftreden.

In ieder geval dus tot *Donderdagav*.

hart. gr. 2 × 2

je

Menno

805. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [16 Juni 1935]

aant.

Beste Menno, Ik ben te beroerd om lang te schrijven en bovendien, Donderdagavond spreken wij elkaar. Ik ga straks (of morgen) je kamer ‘vastzetten’ in je oude hotel, dat men vanuit ons raam bijna kan zien. Rijd met een taxi direct hierheen. [Ik kom je niet halen, want Jan is er dan net (sinds een uur?) en het is een heele reis naar het noorden! Kom *hier*.]

Die historie van de Mij is eenvoudig infaam. Kan je daar niet een zeer scherp stuk over schrijven in *Het Vaderl.* of zal ik het voor *Forum* doen? - Ingesloten een brief van Jan. Wat is die benoeming van Simon? Als Simon hierna niet bedankt is hij een fluim, met wie *ik* verder niets te maken heb. Ik ben erg benieuwd om te zien wat hij doet.

Wat betreft je bezwaren om *Forum* te laten schieten, ik begrijp

die best - en toch geloof ik niet dat je aarzelen kan. De infamie van de roomsche overheersching is niet te verdragen, al zou Vestdijk er zijn broodje mee verliezen, en ik zeg dit niet om hem, maar omdat het voor jou en mij toch zeker zoo zou zijn? Waarom zouden wij hem lager stellen? Ik geloof dat het veel beter is om zoo practisch mogelijk naar nieuwe kansen uit te zien. Ik wou dat er een tijdschrift gemaakt kon worden met: jou, Greshoff, Marsman, Vestdijk en mij in de redactie, - of althans als 'ploeg'. Dat is het eenige wat *zuiver* zou zijn.

Maar hoe dan ook, ik blijf bij mijn woord, en even 'onvermurwbaar' als de vlaamsche dapperen: als *Virginia* er nièt in komt, heb ik mijn laatste letter in *Forum* gepubliceerd. Gegeven jouw eigen afkeer van allerlei dingen in dat milieu, is het dus beter - neen, is het het éénige, lijkt mij - om *Virginia* te plaatsen en *Forum* eind '35 te laten barsten. Geloof me dat de Vlamingen dat *beroerder zullen vinden dan wij*! En wij behouden ons het recht voor om ergens een 'plezante' lezing te publiceeren over het waarom van dit einde.

Wij kunnen allerlei dingen gaan bepraten, maar *dit* moet dan toch maar gebeuren. Tenslotte is het geen noodzakelijkheid dat er in Nederland een tijdschrift bestaat dat volgeschreven kan worden door Vestdijk. Als dàt de maatstaf wordt heb ik ook allerminst vertrouwen in een *Forum* dat voortgezet wordt met een Vestdijk, die op deze manier weerloos wordt gemaakt, en een Vlaamsche redactie aan den anderen kant; dus Vestdijk als de Coster van *Forum* zegt mij ook niets. Op zijn minst zou Marsman dan in de holl. red. moeten komen, als jij eruit gaat. *Forum* zonder jou is voor mij *in ieder geval* wat anders: mijn halve sympathie van nu wordt dan toch teruggebracht tot een kwart sympathie. Daarom geloof ik dat maar één ding *goed* is - gegeven je eigen stemming - dit compromis-complex uit elkaar laten spatten. Tant pis voor ons aller geldbuidel!

Die interviews hier zullen wel lukken: Feuchtwanger of een andere Mof, en een Engelschman, of zoo. Je kunt ze op het Congres zelf aanklampen zooveel je wilt; ze *willen* wschl. allen! In *Eleuthère* staan inderdaad: Barrès, Léon Daudet en Porto-

Riche, en nog iemand. Je beschrijving van die vergadering met de ‘allées’ was anders dit boekje waardig!

Komt er nog een reactie na de brief die Bep je geschreven heeft? Het is noodig dat je praat, gegeven Last en gegeven de éénige vlaamsche auteur die ‘gedelegeerd’ werd: P.G. van Hecke! - Tot ziens. Hartelijk je

E.

806. *M. ter Braak aan E. du Perron*
24 Juni '35

aant.

Beste Eddy In Den Haag terug, hoorde ik van Pannekoek, dat het stuk al in de krant stond! [Het moet dus toch nog met de Zondagslichting zijn meegegaan!] Er was dus niets meer te wijzigen, maar er komt inderdaad niets van Moskou in voor. Ik zal er toch maar een tweede stukje bijschrijven morgen, om een en ander nog wat te verduidelijken.

Het was erg prettig jullie weer te spreken; maar van het congres houd ik toch een bitter bijsmaakje. Voornamelijk omdat ik steeds meer geloof, dat niet alleen wij, maar vooral ook Malraux en Gide, inzake dit congres *dupe* zijn van anderen, van politiekers. Ik neem *niet* aan, dat Malraux *dit* voor oogen heeft gestaan, toen hij jouw assistentie vroeg.

Maar later meer hierover. Morgen stuur ik je de krant toe.

Hart. gr. 2 × 2, je

Menno

807. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandagavond. [24 Juni 1935]

aant.

Beste Menno, Wat een genot om vandaag niet naar die kerk met luidsprekers te gaan! Ik ben er nog suf en beroerd van. Morgenavond gaan wij toch, voor de ‘conclusie’. Zooeven werd bijgaand briefje hier bezorgd; ik heb voor je geantwoord. Het andere was erbij ingesloten. Ik mag hopen dat je niet te veel ‘naweeën’ hebt, sinds je op dit Congres tevoorschijn bent getreden.

Het spijt ons beiden dat je weg bent. Het aardigste van alles was je even hier te hebben.

Hartelijke groeten, ook voor Ant. Je

E.

808. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 26 Juni [1935] (Woensdagmorgen)

aant.

Beste Menno, Het Congres is nog heel boeiend geworden, want de linksche oppositie is nog krachtig aan het woord geweest. Bep schrijft er vandaag nog over. Ik antwoord later beter, ben nu nog op en koortsig tegelijk (heb het gevoel dat ik voor *Forum* een zéér goed stuk schrijven zal). -

Kan je aan de *N.R.C.* een stuk of wat (5, 6) afdrukken vragen van mijn portret op beter papier? Kennissen van Bep - de Rissiks - hebben erom gevraagd en het kan nuttig zijn een paar exx. over te hebben voor verdere gegadigden, die het in hun ex. willen plakken. Ik wil er Vic niet om vragen, dus reken op jou. Het is erg jammer dat je weg bent gegaan, want wij zouden nog hoopen te bespreken hebben gehad. Malraux heeft zich uitstekend gehouden, de Sovjet-delegatie - op Pasternak na, en een beetje Babel - was ongehoord van prolllige *parvenuïgheid*.

Tot later.

Hartelijke groeten van ons 2, je

E.

809. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensdagavond. [26 Juni 1935]

aant.

B.M. - Gelijk hiermee gaat de brief over de laatste congresdagen. Hij is net in de bus gegaan, en daar bedenken we dat we de speech van Last vergeten hebben! Zet die er vooral in, anders denkt hij dat het expres is om hem te pesten. Hij sprak vóór Magdeleine Paz (trotskyst. oppositie van Dinsdagmiddag), zet er dus bij: J.L. sprak, op zeer scherpe en duidelijke wijze zijn grieven samenvattend tegen vervolging in het vaderland - daarna kwam de delegatie van de fransche Antillen aan het woord, bestaande uit vijf allerinnemendste meer of minder gekleurde jongelieden, die the Revellers hadden kunnen zijn, maar die hier op heldere wijze *hun* recht op menschelijke waardigheid kwamen opeischen. Of zooiets. Vergeet het niet. *Hierna* komt de woelige scène met M. Paz.

Hart, groeten van je

E.

810. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [28 Juni 1935]

aant.

B.M. - Gelijk hiermee zend ik je nog een nr. van *Monde*. Op de frontpagina een foto waarop je Noth ziet, het haar van Gino, Greshoff, Bep en jezelf (Last en ik zijn weggevallen). Het rapport is ook heel mooi! In de *Nouvelles Littéraires* en in *Lu* staan nog andere dingen. Op de laatste bladzij staat het voorloopige resultaat: daar je telkens gezegd hebt dat er wel geen resultaat zou zijn, kan je daarmee misschien nog een stukje maken; geef dan ook alle namen.

Ik heb me nog uitvoerig laten interviewen door Sandberg. Er is nog veel meer te vertellen, maar ik schrijf van*avond* mijn stuk - *begin* er althans aan, en heb er dus mijn bekomst van. Stuur me alsjeblieft nog alle stukken die je in *Het Vaderland* zet over deze historie.

Hartelijk je

E.

811. *E. du Perron aan M. Ter Braak*
Parijs, 1 Juli. [1935]

aant.

Beste Menno, Vanmorgen kreeg ik ‘ons’ stuk, dat wel erg bleek afsteekt bij wat jij schreef, maar Bep heeft tegenwoordig meer dan ooit een principe van wezenloosheid voor krantenwerk, en tenslotte staat er dan toch in wat het vermelden waard was. Heinrich Mann, die door jou telkens aangekondigd werd, ontbreekt bij ons, maar je verliest niet veel! - Zend me alsjeblieft nog 2 exx. van de kranten waarin deze stukken van ons voorkomen, dus van alle 3 stukken. Heb je nog wat gemaakt van dat Comité of Bureau en van de voorstellen van Last? Zend je me ook nog andere stukken van je?

Ik ben nu maar weer begonnen aan *Fermina*. Het congres laat ik bezinken, vooral na mijn interview met Sandberg voor *Het Volk*. Kijk daarnaar uit en zeg me wat je ervan vindt. In *Forum* wil ik ditzelfde zeggen, maar 10 × ‘dieper’ en beter. (het benieuwt me overigens of *Het Volk* het interview integraal opneemt.)

Schrijf me nu weer eens over wat anders. Heb je Vestdijk nu

teruggezien? Wat is zijn houding tegenover de Mij? En wat hebben jullie beslist ten opzichte van *Forum*?

Ik probeer *Anna Karénine* te lezen, dat me tot dusver heel vaak verveelt. Het is toch Robbers in het 10 × betere; en veel minder smakelijk en boeiend dan Couperus. Maar ik houd koppig vol. Wanneer komt *Het Tweede Gezicht* nu uit? Ik verlang er zéér naar, en laat *Anna* misschien ervoor varen.

Wil je Hein voor me bedanken dat hij mij zoo trouw de recensies over *Ducroo* zendt? In *Het Volk* stond een werkelijk sympathieke bespreking - zonder literaire spitsvondigheden maar bepaald vol 'begrip' - van den hoofdredacteur Winkler (volgens Sandberg).

Ik scheid er mee uit: deze pen maakt me langzamerhand dol, en bovendien ben ik overspoeld door radio-muziek terwijl ik met mijn eigen schrift worstel.

Hartelijke groeten van ons 2, ook voor Ant,

steeds je

E.

Zie je Gans nog? Zoo ja, zeg hem dan dat ik voor hem bij de *N.R.F.* ben geweest, dat ze hem de gevraagde boeken zullen sturen, en vraag hem of hij mij terug wil zenden: *La Terreur Fasciste* van Salvemini (als hij het nog heeft). Ik vermoed dat hij zijn licht bij je kwam, of nog komt, opsteken over het Congres. Ook Dekker heeft vuur en vlam gespogen in *Het Volk*. Sandberg is een griezelig braaf mannetje, maar heeft me na het intervieuw op al zijn verzen onthaald, wat een pijnlijk experiment is, vooral omdat hij zegt de 'eenvoud' te willen en de 'humbug' te verfoeien, wat een onaantastbaar goed *beginsel* is!

(Merde voor deze pen, en nogmaals gegroet.)

P.S. Heb je het *Weiss-buch* al gelezen? (over de Roehm- en Dollfuss-moorden). Ik denk eraan, omdat hier nu eindelijk de fransche vertaling is verschenen. Noth zegt dat het heel goed is.

812. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 2 Juli. [1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor je stuk over die onbewuste Bottom; het was zeer amusant ‘om leesen’! Schrijf vooral wat De Lang daarvan heeft gezegd. [Je zou hem ook eens het stuk van Winkler kunnen laten lezen over het ‘taaie’ boek van den ‘Parijzenaar’!]

De bespr. van *Ducroo* door Gans is heel aardig. En de goede Kramers heeft Uyldert ten mijnen behoeve bekampt.

Nu wat anders. Ze hebben mij hier bij *Vigilance* gevraagd om relaties te zoeken met Holland. Ik schreef uitvoerig erover aan Kramers, maar zouden jij en Gans niet een soort voorloopig comité willen vormen? [En Hein misschien? Hoe minder ‘communistisch’, hoe ‘onverdachter’, hoe beter.] Er moet iets te doen zijn. Hierbij een circulaire, met de bedoelingen.

Ik zou zoo gauw mogelijk een antwoord willen hebben op den brief dien ik aan Kramers schreef. Bepraat alles met hem en Gans, *maar zie tot iets te komen*. Zal ik Winkler (hoofdred. van *Het Volk*) schrijven? De bedoeling is: zooveel mogelijk menschen bijeen te krijgen tegen het fascisme; niet alleen intellectueelen in onzen zin, maar ook ratés en wat voor intellectueel doorgaat. Je kunt geen massa vormen met niets dan edele deelen! Ook die ‘Cultuurbond’ van 350 man [waarbij Rost en Last] zou heelemaal in de groote organisatie opgenomen moeten worden. En Huizinga, of een ander groot man, moet zijn naam geven aan de beweging, zooals Rivet, Langevin en Alain hier.

Hartelijke groeten van je

E.

813. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 2 Juli 's avonds. [1935]

Beste Menno, Nog dit: kan je, met Kramers, of Van Crevel, of nog een paar menschen, Huizinga bezoeken, of officieel schrijven om zijn naam aan die beweging te geven. Denk je eens in: de beweging van Huizinga tegen Mussert, hoe charmant! Ze willen hem van hier ook wel vragen; hij krijgt dan een brief, door mij gemaakt, en onderteekend door Rivet, Langevin,

Alain, denk je dat dàt hem zou kunnen overhalen? Of zie je iemand anders?

Ik ben vol energie en schreef ook Marsman, om zich eventueel in het voorloopig comité te storten, en Fredje Batten en Rudie om zich als lid op te geven. Ik zou graag wat opgewekts hooren van jullie en geen verhalen van: 'het lukt toch niet...' Begin met alle leden te nemen die je krijgen kunt, al waren het er maar 10, en laat dan een eerste bulletin drukken, in het genre van dat van *Vigilance*, en dat gratis verspreiden. Laten de menschen komen inteekenen bij Kramers, en zie dan dat je zoo gauw mogelijk iets dergelijks in Amsterdam en misschien in Utrecht ook hebt. [Als je exx. moet hebben van die circulaire, kan ik je er zenden zooveel je wilt. Maar het allerbeste lijkt me om die 2 brochures te bewerken (voor Holland); dat kan Gans best. Je moet daarvoor een antifasctische boekhandelaar of uitgever hebben om ze in alle kiosken te verspreiden.]

Hartelijke groeten van je

E.

814. *E. du Perron aan M. ter Braak*
3 Juli. [1935]

aant.

B.M. Ik moet altijd heelemaal bij toeval zien wat er in het *Vaderland* gebeurt. Zou je zoo goed willen zijn me de krant (het *Vad.*) van 29 Juni te zenden, waarin het protest-Marsman staat; en graag ook het nr. van die nieuwe *Kroniek v. Hedend. Kunst en Kultuur* (door jou besproken). Wil je daarbij doen: *De Groote Dichters* van Gorter, en de gevr. stukken over het congres niet vergeten? Gorter en *Kroniek* krijg je terug, als je dat wenscht. Ik reken op de toezending en dank bij voorbaat.

Hartelijk je

E.

815. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 4 Juli '35

aant.

Beste Eddy Er ligt hier een stapel briefkaarten van je naast me, maar ik kan er niets aan doen, dat ik geen gelegenheid voor brievenschrijven kon vinden; het was 'wintersch', d.w.z. waanzinnig druk na mijn terugkeer uit Parijs; jidden tooneel, Leidsch

lustrumspel etc. etc. Maar gelukkig kan ik je nu ongeveer gelijktijdig *Het Tweede Gezicht* zenden, dat vandaag verscheen, na door Boosten & Stols twee maanden te zijn vertraagd. Maar het is van buiten nu ook wel een zeer fraai boek geworden; alleen het portret van Buckland Wright is toch eigenlijk wel grof en à peu près gebleven. Waar B.W. overigens niets aan kan doen, hij moest roeien met de riemen, die hij had. Ik ben er nieuwsgierig naar, wat jullie indruk is van het geheel van het 'binnenwerk'. Polemisch is het zeker, en als pendant van *De Smalle Mens* - product toch wel hoofdzakelijk van *mijn* Forumtijd - een goed vergelijkingsobject. Ik denk, dat wij elkaar sterk genaderd zijn; leg b.v. *Afscheid van Domineesland* naast de *Cahiers*! Daar is de afstand oneindig veel grooter.

Vestdijk is weer terug komen fietsen. Zooals ik dacht, heeft hij niet voor de Maatschappij bedankt. *Wel* heeft hij de protestactie tegen de Maatschappij onderteekend; maar hij zei tegen mij, dat hij om economische redenen op het lidmaatschap was gesteld. Marsman schijnt dit niet erg of onvriendschappelijk te vinden. En ik... och, ik *wist*, dat hij niet zou bedanken, en ik sta al zoo vrij tegenover hem, dat ik deze gemankeerde geste als volkomen passend bij zijn figuur zie. En telkens als ik aan de basis denk, waarop hij moet bestaan, ontbreekt me ook de moed hem er hard over te vallen, al zou ik zelf liever kapper worden dan in *zulke* omstandigheden in *zulk* een gezelschap treden. Maar des te vaster wordt mijn besluit, *Forum* te verlaten. Ik stel morgen of overmorgen een memorandum op, waarin ik, vooral ten behoeve van Zijlstra, precies zal formuleeren, waarom ik me terugtrek; 1° wegens algemeene vermoeidheid, 2° wegens de Vlaamsche quaestie. Dan zal ik Zijlstra op het hart binden de zaak voort te zetten met Marsman, Vestdijk en Vic. Marsman wil wel redacteur worden, hoor ik van Vestdijk; het lijkt me niet noodig, dat *hij* over *Virginia* zijn nek breekt; die quaestie betreft zuiver en alleen mij persoonlijk, en dan ook als doorslaggevend argument. Als Zijlstra nu tot voortzetting is te krijgen, lijkt me de toekomst van een *Forum* op behoorlijke basis gegarandeerd. Het is gek, maar ik voel me nu al vervreemden van

een blad, dat ik vier jaar lang in elkaar heb gezet, het ligt achter me, het is een stuk verleden geworden. Het heden van *Forum* is Vestdijk, en dat voelt hij zelf ook heel goed.

De nasmaak van het Congres is nog steeds slecht; van de algemeene atmosfeer in de zaal, bedoel ik, vooral *niet* van onze gemeenschappelijke reactie erop! Ook van deze sfeer heb ik mij nooit zoo los gevoeld als na de openbaring Panferof c.s. Steeds grooter wordt mijn verbazing over de houding van Gide en Malraux, die, als zij met alle geweld ergens willen staan, bij Trotsky moesten staan. Ik herlas *Le Temps du Mépris* nog eens, en het *won* bij deze tweede lezing voor mijn gevoel aanmerkelijk. Maar mijn sympathie voor Malraux' houding t.o.v. Rusland wordt er geen spat grooter door. Enfin, tenslotte is dat zijn zaak; *mijn* plaats is zeker *niet* onder de vrienden Rost en Last, althans niet in deze maatschappelijke situatie. Ik vernam overigens van Last niets meer, hoewel ik hem mijn en jullie artikelen zond. Ik heb het bij die twee artikelen gelaten. A.s. Zondag schrijf ik over *Die Moorsoldaten* van Langhoff en *Le Temps du Mépris*, en geef dan mijn eigenlijke echo, voor zoover die in een krant kan klinken.

Inzake de anti-fascistische actie heb ik morgenmiddag een eerste bespreking met Kramers en Gans. Ik zal alles probeeren wat er te probeeren valt; maar wees sceptisch, ondanks enthousiasme. Je overschat nog altijd de structuur van Nederlandsche intellectueelen. Huizinga? Het is mogelijk, dat het lukt, maar dat moet dan met honderd listen en garanties bereikt worden! In de eerste plaats zal het noodzakelijk zijn de communisten absoluut weg te houden uit de leidende functies; één communist doet Huizinga spoorslags bedanken. Kunnen we de beweging eenmaal *rollende* krijgen, dan zal er zeker adhaesie genoeg betuigd worden. Maar ik schrijf je nader, als ik met Kramers en Gans heb gepraat. - Gans was inderdaad nog op den dag van mijn terugkomst hier om nieuws te hooren en grijnsde niet weinig, omdat ik zoo mijn bekomst had van het communisme van Moskou. - Van Crevel doet zeker mee, hij is precies rijp voor dit. Maar menschen van zijn soort komen vanzelf. Het zijn de

‘groote’ namen, die de eerste, noodzakelijke echo *moeten* wekken, anders is voor Nederland de kans verkeken. Ik schrijf absoluut niet hopeloos, maar ken mijn pappenheimers.

Ik zal je Gorter zenden, afdrukken van het cliché en de congresstukken. De *Kroniek v. hedendaagsche kunst en kultuur* heb ik weggegooid; het was werkelijk, op het interview met Malraux na, weinig belangrijk, en vooral mooi geïllustreerd; een soort moderne *Elsevier*, met sympathieke, maar stomme stukjes.

Ik heb hier nog een brief van Henriëtte Roland Holst ontvangen (ingesloten). Zij schijnt de invitatie niet te hebben ontvangen, maar zou toch wel niet zijn gekomen. A.M. de Jong heeft in *Het Volk* natuurlijk gefulmineerd over onze deelneming aan het Congres (dupe van Moskou), en erover geklaagd, dat hijzelf niet geïnviteerd was. Het laat me allemaal siberisch.

Tot nader dus, ter zake van het antifascisme. Voor jullie beiden ons beider hartelijke groeten!

je

Menno

N.B.

Help mij in ieder geval (wat je dus ook denkt over Vestdijks houding) dit laatste halfjaar *Forum* onder mijn leiding zoo goed mogelijk doorkomen. Ik zal er zelf ook nog mijn best voor doen. Wanneer komt je stuk naar aanl. van het Congres?

816. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 4 Juli 1935.

aant.

Beste Menno, Als het protest voor Marsman niets uitricht, zou je dan niet aan alle onderteekenaren van het ding voorstellen om wat bij te dragen voor dat oorspr. plan van je, nl. om die fl. 1000 van elders bijeen te krijgen? Misschien kan je een inschrijving openen in *Het Vad.*? Of is dat te ‘beleedigend’ voor Marsman? Bijwijze van manifestatie tegen de Mij. lijkt het mij toch wel verantwoord.

Heeft iemand al geantwoord op de m.i. goede stap naar voren die de heer Dominicus in zijn ingez. stuk heeft gedaan? Kunnen ze niet een nieuwe vergadering beleggen? Kan jij er zelf niet een

goed stuk aan wijden? Ik wil ook wel wat schrijven erover, maar dan liever in *Het Vad.* dan in *Forum*. Is het voor *Forum* nu niet te laat? - Antwoord even hierop.

Denk je ook nog om die afdrukken van mijn portret (cliché *N.R.C.*) op beter papier?

En om het lijstje vol te maken; probeer je nog eens dat verhaal te schrijven voor onze bundel? Helman pleegde ijlings een verhaal van 25 blzn., dat door Marsman goed bevonden werd!

Ik krijg nog allerlei ander antwoord, dus verzend dit in haast. Hartelijke groeten van je

E.

Mijn interview heeft 3 Juli in *Het Volk* gestaan. Graag je opinie over hetzelve! Vind je dat het duidelijk is?

817. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 6 Juli 1935.

aant.

Beste Menno, Ik heb je nog nooit zoo zien schipperen en doen als ditmaal in die kwestie *Forum* en Vestdijk. Laat ons daarom spijkers met koppen slaan, te meer waar ik uit een zin van jou (dat Marsman niet over die *Virginia*-kwestie hoeft te struikelen) meen te moeten opmaken dat je overweegt *Virginia* er toch uit te laten. [Wij hadden hier toch ± *afgesproken* dat je in ieder geval dat stuk zou plaatsen. Ik heb eenig recht het treurig te vinden dat je *mij* de rug toedraait ten behoeve van Vestdijk. Je denkt dààr geloof ik heelemaal niet aan? je negeert rustigweg wat het niet-plaatsen van *Virginia* voor Jan en mij beteekent.] Nu wordt het me toch tè bar.

1. Vestdijk is, als hij in de Mij. gaat, voor mij een karakterloos stuk stront. En het kan mij persoonlijk geen bliksem schelen wat het verdere lot van zooiets is.

2. Als *Virginia* NIET in *Forum* komt - waaròm dan ook - hebben de katholieken jullie als redactie een schop gegeven. Dat jij daarin berust - waaròm dan ook - is mij een gruwel.

En kortom, wat mij persoonlijk betreft in dit alles:

1. Wil jij Vestdijk bovenstaande opinie van mij mededeelen?

Zoo niet, dan zal ik hem persoonlijk schrijven. De bedoeling van het betoog is deze: *hij* gaat in de Mij, en *ik* heb met hem afgedaan. Ieder zijn dwang op deze wereld!

2. Schrijf mij omgaand of *Virginia* nu werkelijk niet geplaatst wordt. In dat geval houd ik van nu af op aan *Forum* mee te werken. Als jij eruit gaat is *Forum* mij al niet veel waard, maar een karakterloos *Forum* terwille van een karakterloozen Vestdijk is iets dat ik alleen maar bestrijden wil.

3. Ik ben in het laatste geval van plan Marsman te vragen om zich solidair met *mij* te verklaren [Ik schrijf hem gelijk hiermee.] - en met jou, tegen wil en dank - en niet in het verrotte *Forum* te gaan. Er is erg veel kans op dat hij mijn zijde kiest.

Ik begrijp werkelijk *niets* van jouw heele houding ten opzichte van Vestdijk (die niets dan een schop verdient), van de katholieken, en van het voortzetten van een *Forum* van niets! Laat de karakterloozen zich redden zooals zij kunnen. Ik verlies *ook* het noodige bij een opdoeken van *Forum*, maar een *Forum* onder iemand als Vestdijk nu blijkt te zijn, en na een nederlaag tegen de roomsche jongens van Vlaanderen - ik zie werkelijk niet in wat ik daarvoor zou moeten voelen!

Als je tegenover Vestdijk stond als Gide tegenover Last zou ik er iets van begrijpen. Nu verdient hij van jou een uitschijter en *verder niets*.

Dank voor *Het Tweede Gezicht*, dat er nog niet is. Daarover meer. Henriette R.H. zal ik zelf schrijven.

A.M. de Jong - best.

Dank voor de aangekondigde zaken. Vergeet ook niet de lijst van protesteerenden tegen de Mij. (In *Het Vad.* - als je geen tijd daarvoor hebt laat Hein mij dan alles zenden.)

Over communisme, natuurlijk in hoofdzaak accoord.

Ik hoor dus nog nader over jullie besprekingen: laat Kramers mij ditmaal schrijven, als jij het te druk hebt - of Gans. Zou je Henriette R.H. nu ook niet vragen, of is dat te communistisch? Ik houd er mee op. Ik ben op het oogenblik vol van die lamentable *Forum*-kwestie; het is waarachtig of we geen van allen meer kunnen leven zonder zoo'n blad en daarom dus alles

slikken moeten, tot de meest ‘anale’ prestaties van Vestdijk! Hartelijke groeten van je

E.

Schrijf mij dus omgaand of *Virginia* nu *niet* geplaatst wordt. Dat is eig. alles wat ik weten wil. - Ik zou eig. Vestdijk erg graag ook *nu* geschreven hebben, maar wacht hiervoor toch maar op jouw antwoord. Hoe meer ik erover nadenk, hoe pijnlijker dit alles mij wordt. En ik ben er zeker van dat Jan dit precies zoo voelt als ik, - wanneer ik alleen voor jou niet meer voldoende ben.

818. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Zondag [7 Juli 1935]

aant.

B.E. Met gelijke post gaan eenige drukwerken: de gevraagde kranten en een boekske van Huizinga, dat ik toevallig vandaag las - met duidelijke teekenen van *walging*. En met dezen volmaakten centenbezitter zouden wij moeten samengaan? Het is immers glad onmogelijk! (Na lezing graag bij gelegenheid met Gorter terug).

Over de conferentie met Kramers en Gans spoedig meer. Dit pamflet van H. heeft mij *sterk* gedeprimeerd. Het is lood om oud ijzer; dit *is* fascisme, van den geldzak.

Hart. gr., in haast

je

Menno

Ontving je brief en boeken?

819. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [7 Juli 1935]

aant.

Beste Menno, Ik ben door en door misselijk van dat gemodder in *Forum*. Vandaag heb ik dan toch maar aan Vestdijk geschreven. Doe verder wat jullie willen. Beschouw mij alleen maar als *absoluut van de baan*, van heden af. Ik heb geen trek om voor de razende Roeland van de zuivere positie door te gaan, maar het is sterker dan mijzelf: ik vind dit heele geschipper weerzinwekkend van karakterloosheid, en dat het door vrienden van mij gebeurt, raakt mij. Als het plaats had tusschen A.M. de Jongen

en Eduard Vetermannen zou ik er een glimlachende wijsheid tegenover kunnen betoonen; nu niet.

Als Vestdijk en Vic samen - met vereende krachten van karakterloosheid - je dwingen *Virginia* op te geven, dan heb je volgens mij, maar één ding te doen: er nu *dadelijk* uit te gaan, geen woord meer in dat blad te schrijven, en, als je daar lust in had, zou je nog het recht hebben je houding in een stuk te verklaren, in *Forum* zelf, in *Het Vaderland*, of waar dan ook. Maar je bent al zoo 'mild' geworden dat je dit wel dwaasheid zult vinden. Ik houd mij dus aan een dergelijke dwaze houding voor mijzelf.

Hoe minder ik verder nog van *Forum* hoor, hoe beter.

Ik zal de jaargangen die ik heb aan iemand sturen, Gans of zoo, en het heele avontuur beschouwen als in de vlaamsch-katholieke poep en de stal van de Mij van Letterkunde ondergegaan. Het spijt mij nu ontzettend dat de boel niet in de lucht gevlogen is vóór de verbroedering met Vlaanderen (waar ik je voor gewaarschuwd heb, en hoe!) en vóór het 'wapen-broederschap' zelfs met Vestdijk. De literatuur kan mij toch niet troosten over een verlies op ander gebied. Beste groeten van je

E.

820. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 8 Juli '35.

Beste Eddy Je brief, dien ik vanmorgen kreeg, is mij weer eens een raadsel - om de toon ervan vooral, het onmiddellijk maar veronderstellen, dat ik jou (zooals je godbetert schrijft) ten behoeve van Vestdijk den rug toedraai, terwijl ik juist precies het omgekeerde heb gedaan! Deze veronderstelling alleen zou, gesteld dat *mij* iets onduidelijk was in een gedraging van jou, in mijn hoofd niet opkomen; ik zou een misverstand veronderstellen, of een verschil in opvatting, in geen geval echter dit soort verraad. Enfin, dit schijnt weer iets irrationeels te zijn, en aangezien het kennelijk een behoefte van je is om eens in de anderhalf jaar een brief in een dergelijken 'imperialistischen' toon te verzenden, leg ik me er bij neer, al vind ik de suppositie toch verre van hartelijk.

Wat wij ± afgesproken hebben is, dat ik als redacteur van

Forum sta of val met *Virginia*. Nu is mij na Vestdijks terugkomst gebleken, dat hij en Vic willen probeeren (nu *Virginia* als cahier van *D.V.Bl.* kan verschijnen), of in de toekomst een herhaling van zulk een geval niet meer voor zal komen. Nu mij dat is gebleken, heb ik (juist gisteren) aan Zijlstra mijn ontslagbrief gestuurd en hem geschreven, dat voor mij het geval *Virginia* onoverkomelijk is, zoodat ik de verantwoordelijkheid voor de leiding na afloop van dezen jaargang niet meer wensch te dragen. Daarmee (ik schreef het je al) is *Forum* voor mij een publicatiemogelijkheid geworden, en meer niet. Ik zal daarin, als ik iets te zeggen heb, publiceeren, zooals ik in *Gr. Ned.* zou publiceeren en zooals jij in *Gr. Ned.* publiceert, zonder dat jij of ik daarom de verantwoordelijkheid dragen voor de houding van den redacteur Coenen.

De amok, die jij wilt maken, vind ik daarom absurd, omdat je uitgaat van een tusschen jou - mij eenerzijds en Vestdijk anderzijds bestaande *vriendschap*, die door zijn laksheid inzake *Virginia* en Marsman verbroken is. Maar althans wat mij betreft, bestond die vriendschap sedert jaar en dag niet meer; sla er mijn vorige brieven maar op na. Ik *wist* dat V. niet zou bedanken, ik heb je dat in Parijs gezegd. Reden om met hem in een redactie te zitten en z.g. amicaal met hem te overleggen over inzendingen is met dit laatste bewijs mijnerzijds volkomen vervallen; daarom heb ik nu definitief bedankt. Reden om hem een ‘karakterloos stuk stront’ te noemen waar hij bij is, heb ik, omdat hij nooit eenige intieme relatie met mij heeft gehad, evenmin. Dit is dan misschien weer de beroemde quaestie van temperament; maar ik verzeker je, dat ik hem à faire zou hebben genomen, wanneer hij mijn vriend *wel* was geweest! Nu, in deze lang bestaande ijssfeer, is een dergelijke ‘confessioneele’ behandeling een absurditeit. V. kiest de litteratuur; dat hoort bij zijn persoonlijkheid; ik werk dus niet langer met hem samen, daarmee is voor mijn gevoel de verhouding absoluut zuiver gesteld. Er bestaat geen eensgezindheid van handelen meer; dat is de laatste consequentie van de reeds lang verdwenen eensgezindheid van inzichten. Door *Virginia* te laten schieten, maakt hij voor mij *Forum* on-

mogelijk; ik ga dus, heb er niet het *geringste* bezwaar tegen, dat hij verder probeert met Vic en Marsman een behoorlijk tijdschrift van te maken. Ik zal, vooral als Marsman redacteur wil worden, mijn medewerking zeker niet staken.

Dat je de absurditeit van je standpunt niet inziet, lijkt me alleen verklaarbaar, doordat je een andere relatie tot V. had of meende te hebben dan ik. Ik heb het niet eens meer als een beleediging gevoeld, *dat* Vestdijk mij 'verraadt' inzake *Virginia* en Marsman inzake de Mij. Het is zoo de gang van zaken, dat een tijdschriftleiderij zich aldus ontwikkelt: eerst twee jaar compleet initiatief, dan twee jaar gedeeld initiatief, dan: een tijdschrift, beschikbaar voor een generatie, *meer niet*. Ik heb daar volkomen vrede mee, nu ik in Dec. den schijn van het leiderschap kan afleggen. Als ik jou was, zou ik V. een brief schrijven, waarin ik den term 'karakterloos stuk stront' liet schieten en hem precies en zakelijk meedeelde, hoe je verhouding tot hem voortaan zal zijn: *zakelijk*, als die van medewerker tot redacteur, zooals ik het voortaan zal beschouwen. Maar als hier je temperament *neen* zegt, moet je *mij* liever voor een karakterloos s.s. verslijten.

Toevallig was Marsman vanmorgen hier. Hij voelde dit precies zoo als ik. Ook hij vindt V.'s houding verre van fraai, maar hij kent hem persoonlijk nauwelijks en heeft dus, toen V. hem vroeg of hij moest bedanken, niet eens geadviseerd om dat te doen, zoozeer had hij ook het gevoel *buiten* V. te staan. Marsman zal je zelf wel schrijven over zijn opvatting over het redacteurschap. Ik blijf er bij, dat het belachelijk is om Marsman over *Virginia* (een redactioneele zaak, waar hij *niets* mee te maken heeft gehad) te laten struikelen, als hij bereid is het te probeeren. Hij is volkomen *blanco*, kan zelf zijn ervaringen met de Vlamingen opdoen en er zijn houding naar bepalen. De solidariteit van hem in dit geval met mij wensch ik niet; ik weet, *dat* hij op het critieke moment solidair met jou en mij zal zijn en vind het dwaas hem de gelegenheid te ontnemen *Forum* (als het eenige tijdschrift, waar men überhaupt nog iets in kan zetten zonder in rommel onder te gaan) in stand te houden, waar hij van het belang van zulk een tijdschrift overtuigd is.

Even toevallig kruiste jouw brief met mijn briefkaart over Huizinga. Ik begrijp je werkelijk niet, op dit punt. Je wilt dus *Forum* gaan boycotten, en wel samenwerken met dezen Leidschen gaga-heer? Hoe in vredesnaam stel je je deze actie voor, wanneer je zelf begint met alle glazen in te gooien bij je buren (geen *vrienden*, wel te verstaan, met vriendschap verandert alles)? Moet ik je bovendien nog van 'verraad' gaan betichten, omdat je tijdens het congres even uit utiliteitsoverwegingen het standpunt van Last tegenover mij hebt ingenomen? De hemel beware me. Ik denk, dat jouw gevoel van half medelijden, half hartelijkheid tegenover Last wel ongeveer zal correspondeeren met wat ik voor Vestdijk voel. Zou jij boos worden, als Last je 'verried'? Hij zal het evenzeer ieder moment kunnen en willen doen als V. mij... Maar de hoofdzaak is voor mij dit: dat je, ook als je mijn houding niet accepteert, mijn goede trouw en vriendschappelijkheid accepteert. Je hebt momenteel *toch* het lot van *Forum* in handen, want ook Marsman zal geen redacteur willen worden zonder de verzekering van jouw medewerking - goed, dat is mij alles om het even, nu ik *Forum* ga beschouwen als het 'betere *Groot-Ned.*'; maar begin niet weer met de veronderstelling van verraad mijnerzijds, tenzij je het er op gezet hebt mij op het stuk van de vriendschap werkelijk te verwisselen met Vestdijk.

Ik wacht nu eerst maar op je reactie, want over de mogelijkheden van een antifascistische actie te schrijven heeft voor mij geen zin, zoolang ik niet begrijp, wat je verstaat onder samenwerking tusschen menschen, die elkaar niet volkomen accepteeren; want een modus vivendi *zoeken* voor het eene geval en tegelijk *afwijzen* voor het andere geval, waar hij bijna al gegeven is, is mij godsonmogelijk. Een actie als *Vigilance* kan hier bovendien zonder de samenwerking van althans hen, die tegenwoordig in *Forum* schrijven, toch niet stevig worden aangepakt. En tenslotte: werkelijk, ik *begrijp* je reactie op Vestdijk absoluut. Ik voel, dat je hem een eisch stelt, en daardoor mij, maar ik geloof, dat je je vergist in wat er bij hem aan 'vriendschap' *bestond*. Dat was ± nihil, en daarom blijf ik bij dit alles zoo koel.

Hart. gr. 2 × 2 je
Menno

Nog dit: als ik V. (wat ik had kunnen doen) door hem uit te kafferen had gedwongen te bedanken en aan de plaatsing van *Virginia* vast te houden, dan had ik hem tot solidariteit *gedwongen*, zonder dat hij er zelf voor had gestaan. Liever neem ik hem, zooals hij is... en voortaan op meer afstand.

821. *M. ter Braak aan E. du Perron*
8 Juli '35

B.E. Zooeven je tweede brief met afschrift brief Vestdijk ontvangen, juist nadat ik mijn nadere explicatie had verzonden.

Nu geheel afgezien van *alles*, wat met deze verrotte quaestie samenhangt, en *zelfs* aangenomen, dat de houding door mij aangenomen minder zuiver is dan de jouwe: ik vind je insinuatie over mijn ‘mildheid’ na een vijfjarige vriendschap zoo ongelooflijk, dat het me volkomen nutteloos lijkt hierover verder te correspondeeren. Tenslotte doe ik alleen mijn best *midden in* de zaak hier, en met de omstandigheden van Vestdijk etc. etc. voor oogen, voor mijn eigen onafhankelijkheid op te komen.

Laten we, als je het unfaire van deze ‘mildheid’ (gaga!) niet voelt, in godsnaam niet meer schrijven. Ik wil met jou geen brouille, geen gedonderjaag als met Slau; maar ik had verwacht, dat je althans mijn *oprechtheid* zou aannemen, als basis van alle andere verschillen. Jouw vriendschap is op dit moment imperialisme; zij schrijft de wet voor i.p.v. te begrijpen.

M.

[A. ter Braak-Faber aan E. du Perron:]

Beste Eddy, Menno is naar Tiel en heeft mij zoo half en half verzocht je over al de strubbelingen ook eens te schrijven, zoo mogelijk ter verheldering. Hij zelf zit er erg mee in en maakt zich ongerust over het verloop ervan en over de verduistering van al de verhoudingen. Ik geloof ook wel, dat de proporties eenigszins uit het oog werden verloren. *Forum* staat op 't oogenblik weer in het midden als het zuivere, geliefde tijdschrift van zijn oprichters (zelfs omgeven met een romantisch waas), wat het toch al lang niet meer is sinds de laatste twee jaar en wat het voor Vestdijk nooit geweest is. Na de samensmelting met de

Vlamingen was het toch eigenlijk alleen nog de bij uitstek geschikte tribune en publicatiemogelijkheid. Voor Vestdijk is het nooit anders dan dit laatste geweest en wat hij nu poogt te verdedigen en te behouden is ook niets anders. Als hij die bedoeling van het begin af aan vooropgezet had, was de zaak eenvoudiger verloopen. De solidariteit in het begin van het conflict, zie de stevige brieven aan Roelants, die Menno in het begin met groote instemming schreef, is door het traineeren van de Vlamingen en hun vasthoudendheid en de forceering van Zijlstra, wel erg verwaterd, voor mij het walgelijke in dit heele zaakje. Ze hebben zich alle drie gewoon door de Vlamingen laten overrompelen en Menno heeft daar alleen ook niet tegen op gekund, ik geloof eerder, niet meer gewild tot slot.

En hier zit voor jou, zooals ik het begrijp, het onbegrijpelijke in de houding van Menno, waaruit dan volgde zijn z.g. mildheid.

Maar als je in een vergadering merkt, dat je de eenige blijft, die zich zal verzetten en ziet dat al de anderen tot verzoening geneigd zijn, staan je twee wegen open. Bulderen en dwingen tot solidariteit, of berusten, jezelf redden en de anderen hun gang laten gaan. Het eerste had in dit geval geen zin, daar Vestdijk niet aanwezig was (zeer stom!) en Vic tot gedwongen solidariteit direct bereid was. Volgde het tweede, met als achtergrond het opheffen van *Forum*, wat Menno zelf *het allerliefste wilde*, maar wat hij tegenover Vestdijk niet risqueeren *durfde*, tenminste in zooverre niet, dat hij, zonder zichzelf daarin te betrekken, de mogelijkheid tot voortzetting van *Forum* door Vestdijk c.s. open wilde laten, *tenminste niet beletten wilde*. Je kan dit halfslachtigheid noemen en die kant zit er zeker aan. Maar hier stuiten we op onze verhouding tot Vestdijk, die zeker nooit die van ware vriendschap geweest is, omdat de antipathieke kant van Vestdijk veel te groot is. Met iemand als Vestdijk kan je alleen als ‘vriend’ verkeeren als je een even anaal karakter met wat er bij hoort bezit en even weinig ‘karakter’ bezit. Ik heb me vaak afgevraagd, waarom ik nog zooveel sympathie koesterde tegenover iemand met zoo ontstellend weinig karakter. Ik ge-

loof, dat het kwam omdat Vestdijk ook geen ‘karakter’ veinsde, misschien onbewust in de omgang. Wij hebben Vestdijk altijd genomen en ontmoet, zooals hij was. En dat jullie nu allemaal opeens karakter van hem vergt is wel het bewijs, dat je hem weinig kende. Ik heb geen oogenblik gedacht, dat Vestdijk bedanken zou voor de Maatschij, al was het in dit laatste geval met Marsman, meer aannemelijk. (Vestdijk heeft zich echter met Henny verstaan) Maar hij heeft zich een systeem van leven opgebouwd, waarin dit past. Als je dit weet: waarom moet je dan eischen, dat hij deze valsche heroïek zal beoefenen. Waarom moet je eischen, dat hij solidariteit betoont, waar hij die absoluut niet voelt?

Waarom heb je destijds Slauerhoff, die toch *genoeg karakter* bezit, niet direct verguisd; toen hij die f 1000 van de Maatschij. maar rustig in z'n zak stak, of heb je dat wel ‘begrepen’.

Waarom verguis je Marsman niet, omdat hij die f 1000 vast ook niet geweigerd had.

En waarom schrijf je dan Vestdijk zoo'n brief, herinnerend aan de inquisitie, en begrijpt van hem niets. Waarom begrijp je van Menno niets, als hij moeite doet om binnen het kader van zijn eigen besluit een mogelijkheid te vinden Vestdijk zijn bestaansmogelijkheid, finantieel maar daardoor bij Vestdijk ook moreel, te laten behouden, juist in dit geval, nu hijzelf medepartij is. Deze dingen moet je dan toch niet alleen als ‘mildheid’ beschouwen. Die moeite doe je toch niet voor het gemak. Het te laten barsten was in dit geval voor Menno verreweg het gemakkelijkste en mildheid beoefen je in de meeste gevallen voor je gemak.

Waarom hebben jij en Greshoff niet eens aan Vic en Vestdijk geschreven, dat je in ieder geval achter Menno stond bij het bedanken voor *Forum*. Of aan Zijlstra. Misschien had dat de zaak aanmerkelijk verhelderd. Ik heb me werkelijk ook geergerd aan den toon van jouw twee laatste brieven, al heb ik die wel ‘begrepen’.

Wat jij onder vriendschap verstaat moet je me eens uitleggen. Ik begrijp het niet goed, al respecteer ik in vele gevallen je ge-

voel voor zuiverheid en al gaat het tempo om tot die zuiverheid te komen me wel wat te vlug.

Het proces *Forum* is echter nog lang niet uit en geraakt ook mede door jullie aftreden nu in een verhelderend stadium. Het wachten is nu op de houding van Vic, die pas gisteren in kennis is gesteld met Menno's bedanken. Verder zijn de mogelijkheden voor het voortbestaan zonder Menno nu wel miniem, zoodat de zaak weer omgeslagen is en een vernieuwde aanval (naar ik tenminste hoop) op het Vlaamsche front geopend wordt, naar ik wederom hoop met drie man sterk of meer.

Wordt *Virginia* niet geplaatst, dan zal de zaak dus wel barsten of de Vlamingen barsten alleen. Menno heeft dan tenminste de rust, dat hij mede alles geprobeerd heeft en tegenover Vestdijk vrijstaat.

Ik vrees, dat de zaak je nu nog wel duisterder zal zijn. Ik lees niets meer van deze brief over, want alles hangt me de keel uit. Morgen nemen we een week vacantie, waarop ik me zeer verheug. Menno heeft het hard noodig. Misschien kom ik tot het lezen van *Het land van Herkomst*. Ik kom nl. nooit meer aan lezen toe, door het ‘drukke leven’. Wel las ik eindelijk *Het menschelijk tekort*, dat ik net vorige week beeindigde en waarover ik zeer enthousiast ben. Over de vertaling ben ik mede zeer goed te spreken. De eerste dertig blz. vond ik wisselend en verder nog enkele pagina's, maar 't geheel vind ik uitstekend en het beklemmende in de sfeer en in de gesprekken is geheel behouden of overgebracht.

Hoe gaat het Bep. Doe haar mijn zeer hartelijke groeten en wensch haar sterkte met Alain en zijn geluidsproeven. Vindt ze het eigenlijk erg prettig die verandering. Want zooiets brengt je toch wel danig uit je lood. Ik zou haar graag eens weer terugzien, maar ik ben altijd zoo hokvast; misschien deze zomervacantie. In elk geval veel groeten! Ook voor jou.

je

Ant.

Ik heb het gevoel heelemaal niet gezegd te hebben, wat ik had willen zeggen. Maar ik geloof, dat de groote fout ligt in Men-

no's laksheid en niet in z'n mildheid en die laksheid hebben de Vlamingen weten uit te buiten. Deze heele zaak had binnen een maand geregeld moeten worden. Van verraad jegens jou en Eddy is geen sprake en dàt moet je nu toch begrijpen.

Jullie houding tegenover Vestdijk vind ik foutief en voel daarin zelfs iets van verraad. Je kan toch in het minst je 'vrienden' gelegenheid geven zich te verklaren. Ik hoop dat Vestdijk nog zooveel karakter bezit werkelijk daarover kwaad te worden. Nu ik ben er beu van.

Dag!

Indien je me begrijpt en opheldering wenscht ben ik tot nadere uiteenzetting bereid.

822. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [9 Juli 1935]

aant.

Beste Menno, Mijn grootste fout zal altijd wel zijn dat ik geen brieven van mij kan afgeven in een bezadigde toon als ik gegriefd en kwaad ben.

Wat ik jou verwijt is: dat je telkens weer het karakterlooze gedoe van Vestdijk bent gaan 'begrijpen', inplaats van hem ronduit en precies (op welke *toon* dan ook, voor mijn part die van den zieleherder) te zeggen hoe je tegenover hem staat en wat je van hem denkt. Je had hem *met kracht* moeten houden aan zijn eerste impuls: dat de katholieken in géén geval hun zin zouden krijgen. Dat zei hij immers? dat vond Zijlstra immers ook? In het gedraai dat daarop gevolgd is, had je m.i. alles moeten doen om de boel te laten barsten, inplaats van zoo te begrijpen *hoe* een ander karakterloos weet te zijn. Dit noem ik je 'verraad'-tusschen aanhalingsteekens overigens - tegenover Greshoff en mij. Ik heb je in Brussel, in tegenwoordigheid van Varangot, gezegd dat ik geen letter meer in *Forum* zou zetten als *Virginia* er niet in kwam (ik heb er zelfs bij gezegd dat ik dit niet zei uit overgroote sympathie voor Varangot of voor een stuk dat ik niet eens gelezen heb); blijkbaar heeft dit voor jou de waarde gehad van een pispraatje. Je denkt dat je alles gedaan hebt als je er zelf uit gaat, en dan nog wel aan het eind van het jaar, iets

wat je tòch gedaan zou hebben; daarbij blijf je medewerker. Liever en begrijpender kan het niet, terwijl ik 100% protest en afkeur van je verwacht had. Dat is alles.

Verder is het een ‘verschil van opvatting’, inderdaad.

Het geval Last heeft hier niets mee te maken; Last is, en was nooit, een vriend van me; ik vond alleen dat hij op een bepaald punt (de vijandigheid van *Het Volk*) gelijk kon hebben, en het congres kon mij niet schelen, maar wel Malraux. Ik heb je geen oogenblik ‘verraden’, want je was het direct met mij eens, en ik heb Last het zwijgen opgelegd toen hij commentaar over je begon te geven. Had je geweigerd om dat ‘interview’ te laten vallen of te wijzigen, dan had ik je èn tegenover Last èn tegenover Malraux verdedigd.

De vergelijking van een actie en masse, die ik als correspondent voor *Vigilance* tracht te bereiken, en waarin Kramers en Gans en wie maar verder wil en in aanmerking komt, meteen in het comité kunnen gaan zitten, met *Forum*, waarvan jij zelf telkens zei dat de vriendschapsverhouding de voornaamste kracht uitmaakte, is absurd. In een hollandsche organisatie tegen het fascisme wil ik geen enkele rol spelen behalve ‘ervoor doen wat ik kan’, hoofdzaak is dat er een massa tegen Mussert komt. De leiding daarvan komt vanzelf in handen van allerlei anderen en als het ons niet bevalt, betalen wij ons lidmaatschap en daarmee uit. Ik begrijp niet dat jij *hier* opeens de naïefheid hebt om te gelooven dat Huizinga en alle anderen die wij zullen - of zouden moeten - vragen op voet van vriendschap met ons zouden moeten samenwerken. [Ik heb de brochure van H. nog niet gelezen en ben bovendien bereid hem direct te laten vallen, als jou dat gewenscht voorkomt.] Kortom, het heele karakter van de actie heeft van meet-af-aan *niets* dat lijkt op *Forum*, en dat ik dit nog moet uitleggen is op zichzelf absurd!

Iemand met wie ik omga als met Vestdijk is voor mij ‘een vriend’, al zijn er graden in de vriendschap. In ieder geval wensch ik met een karakterloos stuk stront of stuk streber in geen enkele relatie te staan, ook niet ‘zakelijk’ - en vooral niet wanneer gezegd karakterloos stuk in vriendschappelijke be-

trekking tot mij heeft gestaan. Vestdijk bij mij thuis ontvangen, zooals jij nu doet, terwijl ik van hem dacht wat *jij en ik* nu van hem denken, zou mij godsonmogelijk zijn. Ik heb het Henny ook al eens gezegd: ik kan geen vriendschap hebben, in welke graad dan ook, voor iemand die ik eig. veracht.

Ik heb liever heelemaal geen vrienden, heelemaal geen *omgang*, dan dat. Ook weer een 'verschil van opvatting' dus.

Laat ons aannemen dat wij ieder voor zich gelijk hebben. Hoofdzaak voor mij is dat deze *Forum*-historie mij meer gegriefd heeft dan een heeleboel andere dingen, en dat het voor Greshoff ook zoo geworden is. Als voor jouw gevoel de schuld hiervan bij ons ligt, die èn te 'sentimenteel' èn te weinig 'mild' zijn, soit. Vraag mij alleen niet mee te werken, of in eenige relatie te staan tot een tijdschrift, waar ik mij vroeger geheel thuis voelde en dat nu voor mij bevuild is en onder een redactie staat met een dubbele meerderheid van karakterloozen. De plaats die je Henny toedenkt is voor mij treurig en belachelijk; hij mag zich vleien met de hoop dat er niet nog eens een *Virginia*-probleem zal oprijzen, of nog liever, met de wetenschap dat zijn 2 mederedacteuren dat door haastig tegenstemmen zullen voorkomen. De rol die het holl. *Forum* tegen het vlaamsche heeft gehad is daarom niet minder *bekakt*.

Als Henny er toch voor voelt om dit 'bolwerk' voort te zetten, tusschen Vic en Vestdijk, van wie dus in gevallen van conflict geen donder te verwachten valt, dat is nu *bewezen*, en met de roomsche contrôle uit Vlaanderen op den achtergrond, dan moet hij zijn gang gaan. Maar reken in *niets* op mij hierin, en vooral niet dat ik ga 'onderscheiden' à la Dr. Jan de Vries. Als het dank zij wat *ik* nog aan invloed hebben mag mogelijk blijkt *Forum* te laten barsten, dan zal het met eere barsten en tot mijn diepste vreugd.

En kortom: als *Virginia* geplaatst wordt, werk ik mee tot het einde van deze jaargang; zooniet, dan lig ik er *nu* compleet uit, zooals ik nu driemaal schreef. Dat je verondersteld hebt dat ik dat in Brussel voor de aardigheid zei; dat je, na alles wat wij hier met Greshoff nog besproken hebben, mij voorstelde om toch

‘deze jaargang nog door te komen’, vond ik misschien nog het pijnlijkste van alles. Het bewees mij in hoeverre je mij niet au sérieux kon nemen, in je pogingen tot begrip van de houding van je mederedacteuren (die dus niet eens je vrienden zijn). Voilà; laat ons het er nu maar heelemaal niet meer over hebben. Hartelijke groeten van je

E.

823. *E. du Perron aan M. ter Braak*.
Parijs, 9 Juli [1935] 's avonds.

aant.

Beste Menno, Ik heb de brochure van Huizinga gelezen en vind het, in groote lijnen, *uitstekend*. Hij ouwehoert af en toc, en vervalt soms in nogal komische details, maar wat doet dat ertoe, waar hij aan het begin verklaart (of ongeveer) dat hij zich met het ‘burgerlijke’ in ons volkskarakter vereenzelvigt en lak heeft aan de voorgeschreven ‘heroïek’ van de idioten? Wat hij van de verdwazing van de gemechaniseerde (over)organisatie zegt, en de manier waarop hij het gevaar en de humbug blootlegt van de *laatste* organisatie die de moderne staat is - ‘état totalitaire’ - is, in een zoo kort bestek, meesterlijk (al is het *ook* schoolmeesterlijk). Wat verwacht je meer van hem? hij *is* nu eenmaal geen Multatuli. Bovendien zou ik een Multatuli op het oogenblik alleen kunnen verdragen als hij niet voorschreeuwer van een georganiseerde massa was. In zekeren zin zou Huizinga sympathieker zijn dan wijzelf - voor mijn innerlijkste waardemeter! - als hij het verdomde zich te organiseeren, zelfs tegen het fascisme.

Op 14 Juli a.s. worden hier botsingen verwacht tusschen de front-unisten en de croix-de-feu's. Ik begin het te voelen als een valsch heroïsme om mee te loopen, zelfs bij degenen die het sympathiekst, of beter: die het minst-antipathiek zijn. Als ik mijzelf werkelijk trouw ben, moet ik erkennen dat de heele boel stinkt, en mij lauw laat. Malraux is voor mij een gevaarlijk en slecht voorbeeld, al is *zijn* ‘heroisme’ wschl. echt. Ik ben er zeker van dat ik, als het erop aankomt, nog wel ‘heroïsch’ genoeg zal zijn om te crêpeeren - vlug of langzaam - voor wat mij

werkelijk sympathiek is, maar die tegenwoordige ziekte om alles wat zich organiseert te justifieeren door groote historische stroomingen en beschavingen (methode en manie van Malraux) als christendom, communisme, bolsjewistische idee, enz., maken mij au fond tureluursch.

Ik wil voor *Vigilance* wel doen wat ik kan, omdat ik nu eenmaal hier ben en het als een lafheid voel (dat is misschien *mijn* dwaasheid) om mij aan alles te onttrekken. Maar als 14 Juli voorbij is en er is niets gebeurd - het botsen wordt dan uitgesteld tot October! - dan heb ik eig. alleen nog maar lust om mij buiten dit heele soldaatje spelen te houden, als buiten iets *minderwaardigs*.

Misschien begrijp je hierna toch hoe ik, voor een groot deel, met het 'wijze' gepraat van Huizinga sympathiseer. Ik ben *zelf* ziek van de overvoeding door allerlei 'brandende maatschappelijke vraagstukken' die ons nu overkomen; wij moeten meedoen, wij moeten op de hoogte zijn van de z.g. ideeën van alle mediocre politieke 'geesten', wat een zee van tijd en inspanning en goed humeur kost, en als wij dan een béétje kritisch doordenken, moeten we ons tevreden stellen met wat 'heroïsche' mythen en voor 'diepste stroomingen' doorgaand kultuurhistorisch gelul. De ware moed is om het te verdommen een aandeel te hebben aan 'deze tijd'.

Dat is dat. Als ik nog eens over het congres schrijf, zal het zijn in deze geest. *Dit* is eigenlijk, onderin, de onthulling geweest, voor mij, van dat gedoe van preeken en microfoons.

Nu nog iets heel anders. Ik heb vandaag vrij lang over je verhouding tot Vestdijk nagedacht, eerst na herlezing van je brief, daarna na lezing van je stuk over P.E.N.-club en Maatschappij in Panopticum (dat verrukkelijk is, vooral de tirade over het *was*!) - Ik ben tot de conclusie gekomen dat ik jullie verhouding absoluut oneerlijk vind, en zeker *jou* onwaardig. Als V. alles lezen kon wat je mij over hem schrijft, zou *zelfs* hij - je ziet, ik ga ver! - er misschien geen prijs meer op stellen bij je thuis te komen. Je bent 'mild' tegen hem, je houdt een illuzie van vriendschapsverhouding gaande, om hem op je gemak te kunnen ver-

achten. Ik ben wschl. grenzeloos naïef, maar ik begrijp niet goed hoe je dit in overeenstemming kunt brengen èn met je principes (of hoe je 't noemen wilt) èn met je doodgewone *smaak* (wat jij 't honden-instinct noemt).

Forum heb ik verder aan Chiaromonte meegegeven die graag je fransche rede wilde lezen. En (dit is voor mij heusch een belangrijk symptoom!), ik gaf het hem mee zonder eenige spijt, zonder belangstelling voor de rest (ik heb niets dan je panopt. gelezen en een paar verzen van Van Hattum, die ik erg aardig vond). Ik ben werkelijk klaar met dit blad, en de spitsvondigheden van Vestdijk over Verwey zeggen me niets, op zichzelf niet en nog minder als komend van dien vent die in de Mij gaat zitten, na jouw laatste alinea in je panopt. daarover in *Forum* te hebben geduld. Dat hij zich in zijn eigen blad door jou onder de vodden laat rekenen, terwijl jullie vriendschappelijk met elkaar *omgaan*, is mij een raadsel, maar niet alleen voor hem, *vooral* voor jou. Of is de beroepsmisvorming ook bij jou al zoover ingetreden dat je wat gedrukt wordt voor literatuur =spel = ontkrachte opinietjes zonder werkelijk persoonlijk belang, aanziet?

Hoe het zij, na den brief die ik hem schreef vind ik dat ik hem vriendschappelijker behandeld heb dan jij. Zelfs *door* hem dien brief te schrijven.

Hartelijke groeten van je

E.

Terwijl ik dit net af heb, komt je brief waarin je het hebt over onoprechtheid en mildheid. Ik ben *natuurlijk* bereid je oprechtheid aan te nemen, maar verklaar mij dan wat ik hierboven schreef; onttrek je niet aan een verklaring, maar leg me uit waarom ik zoo stom schijn te zijn. Juist *omdat* ik je houd voor een van de oprechtste en eerlijkste menschen die ik ken, begrijp ik zoo weinig van wat ik je mildheid genoemd heb. Mild is niet gaga, mild is ‘begrijpen’. Je hebt van alles begrepen, behalve dat je begrijpen van Vestdijk het gevolg had dat je Greshoff en mij in de steek liet (hoe moet ik het anders noemen?) - en ik zou toch voor het minst willen dat je dàt begreep, nu het zoover *is*. Als je mij de verklaring die ik hierboven vroeg - vóór je brief

kwam - liever niet geeft: omdat het je te lang of te moeilijk is, of omdat ik er te ‘imperialistisch’ of te stom voor ben, schrijf dan niet. Ik zeg je dit niet in kwaadheid, maar in vriendschap. Ik neem aan dat ik een moeilijk te verdragen manier heb om op mijn stuk te staan, maar ‘imperialisme’ is dit m.i. toch niet precies; ik heb je bovendien niet gezegd wat je doen *moet*, maar wat ik van je *had verwacht*. Er is een verschil. Je schijnt vergeten te zijn hoe positief je met Greshoff en mij besproken hebt - èn hier, onlangs, èn in Brussel, de laatste keer - dat je er niet over dacht het stuk van Varangot te laten vallen, vooral niet sinds je het nog eens had overgelezen, enz. Dit schijnt allemaal weggevaagd door je begrip van Vestdijk - het moment voor dit begrip is trouwens ook uiterst gerechtvaardigd! Mijn stommiteit en onaangenaam karakter berusten vnl. op het feit dat ik het heele gedrag van V. niet anders kan ‘begrijpen’ dan zooals ik - *en jij* - het genoemd hebben. Als je ‘eigen onafhankelijkheid’ eruit bestaat dat je Greshoff en mij *nu* afvalt, dan zou het voor ons prettiger geweest zijn als het was ten behoeve van een sympathieker personage, en het *blijft* onprettig dat je ons dan niet eerder gezegd hebt dat we zulke vervelende imperialistische lieden waren. Ik zeg je dit alles nu niet als verwijt, maar om je te overtuigen van een zeker recht dat wij hebben - wij, die in een andere vriendschapsverhouding tot je meenen te staan dan vriend Vestdijk - om ook een beetje te worden ‘begrepen’.

Dus: schrijf of schrijf niet, precies zooals het *jou* het beste uitkomt, en zooals *jij* met je opvatting van vriendschap overeen kunt brengen; niet anders toch, hoop ik, dan volgens het principe dat je vroeger had, althans tegenover mij.

Wil je me de copie van mijn brief aan V. terugsturen?

824. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 10 Juli '35

Beste Eddy Je zoojuist ontvangen brief brengt de zaak tot de proporties terug, die ze ook voor mij heeft. Waarmee je mij zeer gegriefd hebt, is *niet* je onverzoenlijkheid inzake *Forum* en Vestdijk; ik begrijp je houding en zal mij *natuurlijk* als jij niet

meer meewerkt, na 1 Jan. '36 solidair verklaren met jou en Zijlstra berichten, dat ik op grond van jouw weigering om mee te werken geen enkel heil zie in de mijne. Maar dat ik je voorafgaande uitlatingen als een 'pispraatje' zou hebben beschouwd, is *onwaar*. Ik heb je eenvoudig verkeerd begrepen en gemeend, dat jij bedoelde, dat je niet meer zou meewerken als *ik* mij door *Virginia niet* liet wippen en toch in de redactie bleef. Dat je aan een tijdschrift, waarmee ik als leider geen bal meer te maken heb, niet zou willen meewerken, is mij niet duidelijk geweest, geen moment, anders had ik immers ook geen poging gedaan om Marsman in zijn voornemen de redactie over te nemen te ondersteunen! Je snapt toch zeker, dat voor mij (en ook voor Marsman) een *Forum* zonder jou tot de *ondenkbaarheden* behoort, waaraan wij in geen geval zullen meedoen.

De zaak is voor mij nu van de baan, ook de quaestie van het medewerkerschap. Ik heb nog geen antwoord van Zijlstra, weet dus niet, of hij überhaupt door wil gaan als ik aftreed; maar ik zal hem daarna antwoorden, dat ik door jouw standpunt inzake medewerking mij gedwongen zie mijn toezegging tot medewerking in te trekken, omdat ik een *Forum* zonder jou niet kan steunen. Voilà de heele zaak.

Maar wat mij gegriefd heeft (en het heeft geen zin daarover te zwijgen) is de grifheid, waarmee je in je eerste impuls *onmiddellijk* bereid bent te veronderstellen, dat een van je beste vrienden 'moddert', 'schippert', 'mildheid' betoont etc. Het komt blijkbaar niet in je op eens even na te gaan, dat ik ook anders zou kunnen reageeren dan jij *zonder* politieke bedoelingen te hebben of jou 'den rug toe te draaien' (ook je eigen woorden). [En dan die *nonsens* van dat *Forum* in de Mij. v. Ned. Letterkunde is verzopen! Terwijl in het laatste nummer mijn scherpste oorlogsverklaring aan die Mij. staat n.b.!!] Dat ik aan Vestdijks houding mijn aftreden heb verbonden, beschouw je als een futiliteit, omdat ik het toch gedaan zou hebben; goed, maar ik heb aan Zijlstra bericht, dat dit aftreden tot motief had de quaestie *Virginia*! Dat ik volmaakt onverschillig ben over het 'verraad' van Vestdijk, zal jouw temperament ergeren, het behoeft je *niet*

te noodzaken het mijne met compromissen en draaierij in verband te brengen. *Ik laat Forum vallen*, dat is mij volstrekt genoeg; ik voel alleen jouw bezwaar (dat ik volkomen begrijp overigens) tegen medewerking niet, waarschijnlijk omdat ik dagelijks gedwongen ben te schrijven in organen als *Het Vad.*, waarvan ik 9/10 van de medewerkers of redacteuren 'verraders' vind jegens de maatstaven van onze waarden.

Ik schrijf hierover uitvoerig, en in het bewustzijn, dat het achter mij ligt en dus door mijn *gevoel* al weer vergeten is; aan je goede intentie heb ik ook geen moment getwijfeld. Je moet me nu alleen nog eens trachten uit te leggen, wat dit onmiskenbare wantrouwen jegens mijn bedoelingen, in je eerste impuls duidelijk merkbaar, beteekent. Ik vergis me *niet* in den toon van zulke brieven: het was duidelijk, dat je mij in staat achtte met V. mee te knoeien om *Forum* te behouden, terwijl ik juist, toen ik merkte, dat Vestdijk geen oogenblik *gedacht* had aan solidariteit, ook iedere neiging om hem daartoe door moreele pressie te dwingen voelde verdwijnen. Dat is voor mij het hoofdmoment geweest; en waar ik nooit een reëele vriendschap voor hem heb gevoeld, maar wel zwaar met hem te doen heb, omdat ik *te* duidelijk zie hoe zijn litteraire ambitie zijn neurose bedwingt, heb ik hem *Forum overgelaten*. Dat is alles. Overigens heb ik nog niets van hem gemerkt nadat jouw brief hem bereikt moet hebben. Ik hoop niet (al heeft hij alle recht op deze schrobbeering) dat hij teruggestort is in de neurose, die bij hem altijd achter de deur staat. Lust hem op te zoeken heb ik niet, al voel ik werkelijk niet de minste rancune jegens hem; maar de onverschilligheid is erger in dit geval.

Ik moet nog dit corrigeeren: wanneer ik *Vic* betrek in deze quaestie, is dat praematuur. Hij is n.l. wel van meening, dat *Virginia*, nu het ergens anders kan verschijnen, geen principieel struikelblok moet zijn, maar heeft op de vergadering gezegd, dat hij zich solidair zou verklaren met mij. Ik heb hem nu geschreven [hij zit in Ede met vacantie], dat ik Zijlstra verzocht had het voortbestaan van *Forum* los te maken van mijn aftreden en mij te berichten, wat hij doet; daarbij heb ik gevoegd, dat hij

zich *niet* gebonden hoeft te voelen door zijn toezegging tot solidariteit, aangezien mijn houding de zijne niet weergeeft, en dat hij dus moet handelen zooals hij meent dat goed is. Als hij mij nu schrijft, dat hij *toch* solidair blijft, vind ik hem een *vent*, en dan springt de boel meteen, want dan komt *Virginia* er met 2 tegen 1 in en gaan de Vlamingen weg en ligt *Forum* eind 1935 op zijn achterste.

Ik ben nog beroerd van deze historie, heb er niet om kunnen schrijven haast aan mijn Zondagspreek. Gelukkig heeft Ant me op de been gehouden door me te verzekeren, dat je van die 'insinuaties' wel terug zou komen; maar zij vond den toon van dien 'modderbrief' ook onvriendschappelijk. Enfin, geef me eens een explicatie, zonder de sfeer van conflict, die voor mij nu absoluut voorbij en vergeten is.

Hart. groeten 2 × 2 en een hart. hand van
je
Menno

825. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 11 Juli '35

aant.

Beste Eddy Hoewel ik niet veel nieuwe gezichtspunten naar voren kan brengen, moet ik toch nog op enkele dingen in je gisterenavond ontvangen brief antwoorden. Dat je je, uit 'dynamische', antiheroïsche overwegingen met Huizinga identificeert (tot op zekere hoogte), is mij een bewijs, dat je momenteel alles, zelfs het afzichtelijkste geldzak-burgerdom, wel wilt slikken, als er vooral maar geen collectivistische phrasen bij te pas komen. Maar dat je dit burgerdom (de verstarring van den 'burger' op het 'carnaval') sympathiek vindt, is mij toch weer een psychologisch raadsel. Enfln, ik heb onlangs met den man in quaestie *gesproken*, en ik weet dus, hoe hij iedere letter van jou en mij als kinderachtige en zelfs weerzinwekkende kletspraat beschouwt, omdat wij niet zijn 'gevestigde waarden' likkebaardend onderschrijven. En als Huizinga het verdomt zich tegen het fascisme te organiseeren, dan is dat *niet* sympathiek; hij wenscht alleen niet gecompromitteerd te worden door mogelijke 'andersdenkenden'. Dat hij zich met den Nederlandschen

burger vereenzelvigt, is zeker eerlijk, maar het is een eerlijkheid, die tevens den zelfvoldanen Oranjeklant demonstreert; hij slaat er munt uit voor zijn ‘juste milieu’, en zoo uitstekend kan ik dat alles nu niet bepaald vinden. Maar het is ongetwijfeld merkwaardig Jan Lubbes in hoogleeraarstoga te hooren verdedigen, en dat bewijst in ieder geval, dat jij *niet* verstard bent!

Wat je nu over Vestdijk en mij schrijft, is zeker allerminst idioot. Maar waarom begin je niet met dit ‘onderzoek’, inplaats van onmiddellijk den vriendschapsdictator te spelen? Ik laat dat ‘dictator’ ook gelden voor je brief aan Vestdijk, waarvan ik de *strekking* onderschrijf, maar den *toon* ook niet accepteeren kan. Waarom *vroeg* je hem niet om een verantwoording? Was deze handelwijze van hem voor jou zoo'n plotselinge onthulling van zijn aard (terwijl hij b.v. al in *De Stem* publiceerde), dat je hem op deze manier voor een fait accompli moest stellen? [...] Ik zie je al ongeduldig worden en mijn ‘begrijpen’ laken. Goed, ik erken het: ik *heb* Vestdijk te veel en te lang ‘begrepen’. Mijn neiging gaat misschien te veel naar dien kant. Maar vergeet dan niet, dat *jullie* elkaar eens in het jaar zagen, terwijl tusschen V. en mij, bovendien genoodzaakt om als redacteuren samen te werken, de relatie zich langzaam tot dezen toestand van vriendelijke ijskoudheid had ontwikkeld, dat ik bovendien *voortdurend* voor oogen had den neurasthenicus onder den litterator, dien ik veel duidelijker en jammerlijker zag dan jij [...]. En het gekke van de zaak is dan ook nog, dat ik het stukje panopticum over de Maatschappij *niet* tegen V. heb geschreven, maar op een moment, dat ik aan hem en zijn al - of niet bedanken absoluut niet meer *dacht*; hij zat toen op de Veluwe, ik was hem vergeten en had zijn beslissing nog niet gehoord; als ik dus aan hem als ‘aannemer’ gedacht heb, dan zeker niet als het direct object van dezen aanval. Ik heb willen zeggen, en dat kan Vestdijk zich aantrekken, na zijn decisie, dat ik *ieder auteur*, die zich, na deze gebeurtenissen in de Mij., lid laat maken, een idioot vind en bovendien karakterloos op dit stuk van zaken. Dat het stukje nu direct op V. slaat, is dus het gevolg van een gebeurtenis, die voor mij nog niet bestond, toen ik de proef corrigeerde; gesteld,

dat hij mirakelsgewijs of onder pressie van Marsman *wel* had bedankt, dan had het stukje er toch in gestaan, en gericht tegen iedereen, die voortaan eenig contact met die verzameling wil hebben. (Het Bestuur is, dit terzijde, gisteren afgetreden).

Ik heb vanmorgen aan Zijlstra geschreven, dat de dingen zich zoo ontwikkeld hadden, dat mijn voorstel onmogelijk was geworden; dat (behoudens een initiatief van Vic, dat ik nu eigenlijk niet meer verwacht) *Virginia* geplaatst moet worden en *Forum* dan maar moet springen. Ik weet n.l. zeker, dat Vic er niet aan zal denken door te gaan zonder Greshoff en jou (wat mij impliceert); dus wordt dan de verhouding al zeker 2:1 voor *Virginia*; trouwens, Vestdijk zal nu ongetwijfeld geen initiatief meer *hebben*, en dan is dus mijn houding plotseling de algemene houding geworden.

Ik heb je in den vorigen brief al geschreven, dat ik jou en Greshoff *niet* ben afgevallen. (Ik betwijfel trouwens, of Greshoff mijn positiviteit toen ook zoo heeft begrepen als jij, want uit een briefkaart van hem uit Sestri blijkt, dat hij de practische consequenties nog niet heeft overwogen). Ik heb jullie toegezegd, en dat met volle overtuiging, dat mijn redacteurschap stond of viel met *Virginia*; daarvan heb ik onmiddellijk de consequenties getrokken, toen mij bleek, dat de meerderheid van de redactie het althans wat de 'gezindheid des harten' betrof, niet met mij eens was.

Wij gaan morgen een week met vacantie. Van 13 ± 17 Juli zijn wij dus: Rozenhoflaan 2, Zutfen, van 17 ± 20 Juli in *Eibergen*. Hart. gr. voor jullie beiden je

Menno

Er is in de antifascistische actie meer teekening gekomen, maar ik kan er niet over schrijven, voor wij over deze zaak volkomen accoord zijn.

826. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 11 Juli '35.

aant.

Beste Menno, Ik las vandaag met veel plezier in je *Tweede Gezicht*, waarvoor zoowel Bep als ik je hartelijk danken; ook

voor de alleraardigste opdracht. Je strijd tegen de ‘geest’ (in werkelijkheid tegen de kitsch van dat woord) ontbrandt er overal in, en toch leest men in *Forum* (Chiaromonte gaf het mij gisteravond terug), dat je zoo met ‘intelligentie’ werkt. Rara, hoe zit dat? Kan je ze dat niet uitleggen?

Die mijnheer Walschap is zelf niet onintelligent, lang niet. Maar je hebt een middel om hem te vermorzelen. Op ommezijde schreef ik een paar dingen over *Bateau Ivre* en dat gedicht dat hij zoo hemelhoog verheft en tegen de intelligenten uitspeelt. Lees trouwens zelf deze 2 gedichten en dan blijft er één verwondering over: de ‘kultuurloosheid’ van deze vlaamsche kloenen die het namaak-aftreksel zuipen, voor hun proeversroes, en van het oorspr. elixir blijkbaar nooit zóó genoten hebben, dat zij zich de smaak ervan *herinnerden*! De pijlen waarmee je ze bestoken kunt, vind je zelf; maar maak het zoo kort mogelijk en neem ze met humor, zonder ook maar even ‘boos’ te worden.

Je stuk over Malraux en dien gebeukten acteur ook gelezen; vooral het begin - over de ‘menschelijkheid’ - is in deze gemakkelijk-begrijpbare stijl voortreffelijk. Over Malraux was nog wel wat meer te zeggen geweest, maar misschien niet in dit verband.

Chiaromonte vond je stuk (je rede!) heel goed, maar betreurde het dat de ‘conclusie’ niet scherper uitkwam.

Vestdijk schreef me een onverstoord briefje waaruit blijken moet dat Marsman lekker ook karakterloos is; ik ga er niet verder op in.

Ik ga vandaag hard werken aan *Fermina*, daarom niet langer. Hartelijke groeten van je

E.

Het Tw. Gez. is een genot voor het oog, en je portret is in dit verband lang niet kwaad, want het doet sterk denken aan Sherlock Holmes.

Bateau Ivre van Rimbaud -
De Ruiters van Decorte
(Van Dronken Boot tot Ruiter, voor de Roes)

begin Rimbaud:
Comme je descendais des Fleuves impassibles,
Je ne me sentis plus guidé par les haleurs:
Des Peaux-Rouges criards les avaient pris pour cibles,
Les ayant cloués nus aux poteaux de couleurs.
begin Decorte:
Nog voor het roze vlees der blanke zonnetanden
werd blootgelachen door een rode negermond
reed ik nadat ik mij bevrijd had uit de handen
van 't inlands volk weer vrij en moedig in het rond
en het heele verdere gedicht is één naäperij - à la *Iris* van Perk
naar Shelley's *Cloud*, dat is waar! - en overal is de ruiter:
'ik had mijn zadel en mijn stijgbeugels verloren'...
de dronken boot die van het water zegt dat het
'me lava, dispersant gouvernail et grappin'.

Hetzelfde rythme, dezelfde sensueele en mysterieuze beelden, dezelfde symboliek van ± 1870!, hetzelfde verspringen van het akcent zelfs (*specifiek* Rimbaud!) waardoor op het oog gave verzen voor het oor hobbelig en verwrikt, gefausseerd worden. [Vb. Decorte: die openvallen *tot* een veelkleu*rige* bloei. Rimbaud: Et les lointains vers *les* gouf*fres* cataractant enz.] Alleen is het gedicht van Decorte één strofe langer dan dat van Rimbaud: 25 inpl. van 24 - een 'langere adem' dus! wat 'niet slecht' is voor een epigoon.

Te vgl. Slauerhoff's *Het Eeuwige Schip* (in *Eldorado*), dat óók zonder Rimbaud's *B.I.* niet ontstaan, of totaal anders geworden, zou zijn. Maar de poëziekenners hebben de 3 gedichten maar achter elkaar te 'drinken' om te weten wat 'inspiratie', wat 'inspiratie op inspiratie' en wat 'afkooksel van inspiratie' is. Helaas, voor hun *verlangens* (hun geluk) is het alles één pot nat. Het zou me werkelijk hartgrondig plezier doen als je die poëziegenieters (van dàt soort) met deze bewijzen even te kakken zette; maar *jij* moet het doen, niemand anders. Dat ik je dit 'aanbreng' is, hoop ik, van geen belang, en wil je wel aanvaarden na alles wat jij mij 'bezorgd' hebt.

827. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 11 Juli [1935]

aant.

Beste Menno, Zou je zoo goed willen zijn bijgaand stukje in *Het Vaderland* te plaatsen? Als er een kop boven moet, of als er beneden groeten moeten staan, wil jij dat misschien wel even erbij zetten.

In haast. Ik stuur morgen Gorter en Huizinga terug. Gorter lijkt me zeer de moeite waard en heb ik nu bij Querido besteld.

Tot nader. Met hartelijke groeten, je

E.

De *rijkheid* van dien meneer Decorte, tegenover wie de 'intelligente man' niets in zijn zakken heeft, is voor deze kenners toch griezelig uit de zak van Rimbaud gekomen. En griezelig gemakkelijk ook!

828. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 12 juli [1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor je 2 brieven. Ik zal probeeren er kort [zoo kort mogelijk dan altijd! Je moet het poëem zien!] en volledig op te antwoorden, want het is alles bij elkaar alweer een flink verwarde geschiedenis.

Tot op vanmorgen heb ik bij mezelf gezegd: 'Ik wil zeker graag aannemen dat Menno de beste en eerlijkste bedoelingen heeft, waarom zou dat opeens anders zijn geworden? maar één ding is zeker: hij heeft Greshoff en mij laten vallen.' Ik wou je er nog zelfs naar vragen *waarom* eigenlijk? Maar je schrijft nu dat je mij niet begrepen hebt; dus wordt alles duidelijk en heerscht hier weer het eeuwige 'misverstand'.

Rest mijn 'onvriendschappelijkheid', 'dictator'-achtigheid en 'imperialisme'. Je kunt er wschl. andere namen voor bedenken, als 'onhebbelijkheid', 'querulantisme', enz. maar één ding alleen is juist: *kwaadheid*.

Ik schreef zoo omdat ik kwaad was; ik was kwaad omdat ik *zeer* gegriefd was; ik was gegriefd omdat ik vond dat je me had laten vallen. - Wat is hierin onduidelijk? Ik wàs nu eenmaal nooit een bezadigd iemand...

Termen als ‘geschipper’ sloegen inderdaad op jou, want ik vond dàt je ‘schipperde’ om coûûte que coûte *Forum* te behouden. Termen als ‘gemodder’ sloegen op de heele redactie, dus oneindig meer op Vic en Vestdijk; jij werd daarin alleen opgenomen voor zoover je ‘schipperde’, dus *mee*deed. Voor mijn gevoel had je Vestdijk niet moeten laten doorgaan, maar hem een schrobbeering moeten maken, of hoe je 't noemen wilt, je had hem aan zijn woord moeten houden toen hij ook zoo direct zei dat *Virginia* er natuurlijk in zou, enz. Ik kan hier niet overbeginnen. Jouw idee was blijkbaar: dat alles in orde was als jij er uit ging, ook de medewerking van Greshoff en mij. Dat jij dit zoo inzag, dat je ons - althans mij - zóó verkeerd begrepen had, *merk ik nu pas*, na je verklarende brief. Misschien kan je je nu ook beter in mijn plaats denken. Ik geef je dan deze punten in herinnering:

1. Onze correspondentie toen je met de Vlamingen in zee wou (ik zat toen in Bretagne). Ik heb je toen gezegd dat het verkeerd af moest loopen, want dat die kerels natuurlijk eischen zouden gaan stellen als zij zich eenmaal sterk voelden, door hun abonnés of wat ook. Je hebt me toen bezworen dat je *Forum* dan ook zou laten barsten. - En je bent dit blijven zeggen tot onlangs hier, in Parijs. Kortom, tot onlangs hier, in tegenwoordigheid van Bep en Jan, heb je niet alleen gesproken van zelf eruit gaan, maar van *Virginia* te plaatsen. *Daar komt alles op neer*. Dat hebben we ook in Brussel nog besproken, toen je ons ook al vertelde van die mogelijkheid van plaatsen in *De Vrije Bladen*, en toen Jan zei: ‘Dààr komt het niet op aan, we kunnen het misschien ook in *Gr. Ned.* zetten; de zaak is: krijgen de roomschen hun zin in de holl. redactie, ja of neen?’ *Jij* wilde toen zoo ver gaan om desnoods een paar woorden te wijzigen, maar dat was dan ook alles. Je had het verhaal net overgelezen, en je bleef het goed vinden en het zoù er in komen.
2. Herinner je mijn brief van hier toen ik voor het eerst merkte dat de Vlamingen misschien toch hun zin zouden krijgen. Dat was kort na de historie met Slauerhoff. Ik schreef je toen dat, hoe grotesk het ook zou worden, ik mij dan achter Slauerhoff

zou moeten stellen, in zooverre dat ik direct uit *Forum* zou gaan. Er was toen nog geen sprake van jouw uittreden. Je was toen ontsticht dat ik getwijfeld had aan het feit dat je *Virginia* tot het uiterste zou verdedigen.

3. Onze gesprekken in Brussel, en wat ik toen herhaald heb.

4. Onze gesprekken laatst in Parijs.

Uit je brief van een paar dagen geleden bleek mij opeens dat *Virginia* vrij gemakkelijk was prijsgegeven - je schreef er zelfs erg en passant over - en dat Vestdijk en Marsman de boel voort zouden zetten, niet alleen als jij eruit ging, maar om *Forum* voort te zetten ook nadat de roomschen hun zin hadden gekregen. - De heele boel [d.w.z. alles wat ik je nu herinnerd heb] is toen tegelijk voor mij gaan gisten. En ik herhaal het: tot op vandaag, heb ik, hoe ik het ook bekeek, maar één gevoel gehad: dat je, misschien door je 'begrijpen' van Vestdijk, misschien omdat je 'geit en kool' wilde sparen, d.w.z. mijn medewerkerschap èn de vlaamsche redactie, er op stuk van zaken zóó voor was gaan staan, dat je met de rug naar Greshoff en mij stond.

Dat is de complete verklaring; onduidelijk lijkt het mij niet. Termen als dat *Forum* in de Mij zou zijn ondergegaan waren evenmin nonsens, want mijn gedachtengang daar was zoo: 'dit avontuur, door Menno en mij begonnen, eindigt compleet ten benefice van Vestdijk, die een *bewijs* heeft gegeven van wat hij waard is toen hij in die Mij ging, en hij wordt om zoo te zeggen meester van *Forum* op het eigen oogenblik waarop hij in die stal gaat.'

Nu het heden, want dit voorgaande is eig. al afgedaan.

Je zegt dat je nu ook geen medewerker zult zijn, dat Vic zonder jou, Greshoff en mij zich ook wel solidair met jou zal verklaren, dat Marsman het ook wel verdommen zal, enz. Ik juich dit alles 100% toe. Niet omdat *ik* eruit ga, dat is op zichzelf ook maar een *gevolg*. De *oorzaak* is: de inmenging van de vlaamsche redactie in de hollandsche. [Wij hebben die flikkers de *eer* aangedaan om het met hen te probeeren, maar dan ook onder voorwaarde dat ze hun eigen rotrommel zouden beheeren, met

geen kik naar ons. En ik vind dit standpunt nu nog eig. ongehoord ‘liberaal’ van onze kant! Jij soms niet?] Een *Forum* dat dat ééns heeft toegestaan is een verrot *Forum*, en als het voortgezet wordt met een *schijn* van het oude *Forum*, is het verrot en hypocriet. Als Vestdijk *Forum* voort wil zetten, laat hij het dan doen met medewerkers waardoor iedereen duidelijk begrijpt dat er van het oude *Forum* geen spaan meer over is, met Nijhoff bijv. Kortom, ik wil *niet* tot iedere prijs dit tijdschrift, omdat het *dit* tijdschrift is! Ik heb geen enkel vertrouwen meer in de redactie als jij eruit gaat, door de meerderheid Vestdijk-Van Vriesland in Holland, en met de roomsche ‘overwinnaars’ op den achtergrond. Jij ook niet, zal je zeggen. Maar je wilde toch meewerken? Het komt er dus op neer, dat jou het totale verval (of hoe je 't noemen wilt, ‘verraad’ is misschien ook hier beter!) van *Forum* vrij onverschillig laat en Greshoff en mij niet. - En Marsman schreef erover als over een ‘bolwerk’!

Hij is optimistisch, omdat hij er tot dusver buiten bleef. Vóór ik *dit* overschotje voor een bolwerk van ons aanzie, noem ik mijzelf liever idioot.

Ik heb jou zelf gezegd om Marsman in jouw plaats te zetten, maar na de *nederlaag* van de roomsche kloenen.

Een bewijs dat ik jouw uittreden altijd gescheiden heb van de kwestie die hier voor Gr. en mij hoofdzaak was, want de proef op de som na onze heele correspondentie van vroeger, toen de Vlamingen erin gehaald werden: dat *Virginia* geplaatst zou worden.

Maar nu nog meer ‘actueels’. Je zult eens zien hoe die Vlaamsche roomsche troep bijdraait, als *jullie* besloten hebben om *Forum* te laten springen. Ik zie 80% mogelijkheid van terugkrabbelen als hun dreigement niet werkt, omdat jij er geen idee van hebt hoèzeer *Forum* voor hen ‘literair prestige’ beteekent in Vlaanderen. En als de 20% angst voor het episcopaat hen weerhouden, tant pis; dan hebben zij er nog 10 × meer spijt en beroerdigheid van dan wij, dààr hoef je geen oogenblik aan te twijfelen!

Nog een mogelijkheid is: dat de 3 katholieken als redacteuren aftreden en anderen ervoor in de plaats nemen, om medewerker

te kunnen blijven. Want er is de karakterloosheid van Vestdijk die ‘ons’ haast allerlei dingen zou laten doen, maar er is ook *hun* karakterloosheid, en *hun* verzotheid op ‘literaire standing’, waardoor *zij* het noodige zullen doen, let eens op.

Hierbij overigens de brief van Vestdijk. Geldzucht schijnt voor hem minder erg te zijn dan eerzucht. Voor mij veel meer het tegendeel. Antwoorden kan ik dus niet. [...]

Ik heb Vestdijk wèl met vriendschap, èn met de royaalste bewondering, en met de hartelijkste brieven gesteund, *ook* in zijn gevoel van eigenwaarde. Maar als zijn neurose voor mij karakterloosheid tot plicht maakt, dan ‘begrijp’ ik niets meer en hij mag barsten aan zijn neurose of bode worden op de Maatschappij.

Nu Huizinga; ander misverstand. Ik vond zijn stuk uitstekend om de uiteenzetting erin, en ik erken de logica van zijn standpunt. (Vergeet bovendien niet dat ik verwachtte een jammerlijk gelul te zullen lezen!) Maar ik voel mij geen oogenblik solidair met hem en zijn ‘conclusies’ kunnen mij niets schelen. Ik geloof nog altijd dat het beeld dat je mij van hem gaf in dat gesprek zeer juist is, en ik vind het uitstekend als je hem wilt laten stikken. - Overigens: van de geldzak van Huizinga tot de geldzucht van Vestdijk is voor mij een graadverschil.

Hierbij ten slotte een briefk. van Greshoff, waaruit blijkt hoe *hij* de zaak begrepen heeft, d.w.z. precies als ik. [Ik doe die er niet bij omdat hij een *brief* aankondigt en deze enveloppe al zwaar genoeg is. Hij zal je trouwens zelf wel schrijven. Dit alleen citeer ik: Van Menno begrijp ik niets. Hij was zoo positief in Parijs!] En Bep vroeg zich ook, tot op vandaag af, door welk mysterie jij je houding gewijzigd had, juist *omdat* zij geen oogenblik ‘oneerlijkheid’ of iets dergelijks kon veronderstellen. Ik kan mijn verklaring niet overbeginnen; maar mijn kwaadheid gold de verklaring die ik zocht voor het ‘laten vallen’, d.w.z. je ‘mildheid’, verder niets.

Mijn brief aan Vestdijk was niet ‘dictator’-achtig maar beantwoordde precies aan mijn gevoelens. Ook nu nog, nà zijn briefje. De heele historie smaakt ook nu nog voor mij onaangenaam, maar je uitleg van vandaag heeft althans bijna alles veranderd. Ik wacht nu met een zekere hoop af wat de Vlamingen zullen doen als ze hooren dat *Virginia* geplaatst wordt. En als *Forum* werkelijk barst, blijft mij dat oneindig liever dan het gepersonifieerd te zien door Vestdijk.

De volgende keer over wat anders!! Hartelijk je

E.

829. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Zutfen, 16 Juli '35

aant.

Beste Eddy Hartelijk dank voor je twee brieven, en ook vast namens Ant voor je antwoord op den haren. Inderdaad viel haar brief min of meer met den mijnen samen en dat heeft je dus deels tot een dubbele uiteenzetting gedwongen; excuses hiervoor, de zaak zat ons op een gegeven oogenblik beide erg dwars. Het lijkt me, dat nu alles is opgehelderd. Je kwaadheid is mij nu ook duidelijk, al zou ik persoonlijk misschien minder snel zoo absoluut reageeren. Maar ik wil je niets opdringen, en het was ook volstrekt niet mijn bedoeling mezelf schoon te praten; ik wilde alleen vaststellen, dat ik geen enkele onvriendschappelijke daad tot mijn last had. Dat ik neiging heb tot te veel ‘soepelheid’, te veel ‘begrip’, erken ik; het is misschien zelfs een gevaar, een mogelijkheid tot overrompeld te worden; alles lijkt mij, voor zoover het bepaalde personen aangaat, dan opeens afgedaan, als ik er buiten ben gaan staan, wat niet altijd opgaat.

Inmiddels heb ik Jan een uitvoerige explicatieve brief geschreven, uit het ‘laatste stadium’. Voor ik met vacantie ging, kwam Vestdijk nog aanzetten; ik had dus nog gelegenheid alles met hem te bespreken. Het bleek mij uit dat gesprek duidelijk, dat hij op een bepaald plan ‘zichzelf’ is en ook niets idealiseert. Hij houdt vol, dat hij het lidmaatschap heeft geaccepteerd, omdat hij den prijs eventueel ook zou accepteeren, en legt er natuurlijk den nadruk op, dat Marsman hem daartoe permissie had gegeven. Maar ik merk wel, dat hij er danig spijt van heeft (achter-

af!), deze reactie van ‘ons’ niet te hebben geraden; want ik heb hem ook onomwonden gezegd, dat ik zijn gebaar het tegendeel van flink vond. Hij *voelt* dat niet, en beweert met die Mij. niets te maken te hebben; alleen de kans op den prijs telt mee. Zuiver ‘anaal’ dus. Wat *Virginia* betreft, heeft hij mij nu gelijk gegeven; hij ziet wel, dat hij mij in dezen niet kan laten vallen, zonder een exotisch pleefiguur te slaan en zal nu ook voor opname in ieder geval van *Virginia* stemmen. Ik maak mij geen illusies over de vriendschappelijke motieven voor deze ‘bekeering’; maar *nu* is tenminste de stemverhouding 2:1, als Vic zich toch aan zijn opvatting mocht houden. (Hij antwoordde mij voorloopig onzeker, wil op de a.s. vergadering van de Ned. redactie, die nu 31 Juli zal plaats hebben, zijn standpunt nader preciseeren).

Overigens heb ik mijn reacties op Vestdijk nauwkeurig gecontroleerd, en ik ben er van overtuigd, dat de eenige houding, die wij tegenover hem moeten innemen, die van welwillendheid [om geen nieuw misverstand te wekken: ik bedoel niet, dat je hem vriendelijke woorden gaat schrijven, maar dat je niet in de verhouding van ‘brouille’ met hem leeft, b.v. inzake het toekomstige *Forum*], op een afstand is. Hij is openhartig ‘anaal’; d.w.z. jullie zijn begonnen met hem destijds te *overschatten*, en het lijkt me aangewezen (nu hij inzake *Virginia* tenminste bakzeil heeft gehaald), dat jullie dit erkent. Hij kent niet, en heeft nooit gekend, de gevoelens van vriendschap en solidariteit, die jullie hem te lang hebben toegedicht. In mijn brief aan Jan heb ik zijn karakter met dat van een *kat* vergeleken; hij is in zijn verhouding tot dingen en menschen 100% een kat, [...]. Maar van een kat *honden*gevoelens te eischen is een onmogelijk iets; in zooverre kun je toch mijn uiteenzetting over het ‘hondelijke’ karakter van de vriendschap in *Politicus zonder Partij* letterlijk nemen. In ieder geval heeft Vestdijk een kattenkarakter, en als kat dus ook karakter; maar voor een hond is een kat karakterloos. Deze dierenvergelijking probeer ik niet als excuus voor zekere lamlendigheid in te schuiven en evenmin als een vertataling van mijn ‘begrip’; maar ik moet erkennen, dat Vestdijk zich niet idealiseert en mij b.v. heeft toegegeven, dat hij onze

reacties eenvoudig niet begrijpt. Wat mij betreft, ik zal dus de houding van ‘welwillende neutraliteit’ handhaven; ik heb hem nu in dit laatste gesprek duidelijk gemaakt, wat ik van zijn optreden denk, hij hoeft zich dus ook geen illusie meer te maken (die hij zich trouwens krachtens zijn aard niet *zou* maken) van vriendschap mijnerzijds.

Hierover nog zòo uitvoerig, omdat ik niet voor een nieuw misverstand wil geplaatst worden. Als n.l. 31 Juli besloten wordt *Virginia* tot elken prijs te plaatsen en Zijlstra er toe zou overgaan *Forum* voort te zetten desnoods *zonder Vlaanderen* en onder redactie van Marsman, Vestdijk en Vic, moet ik weten, of Jan en jij in 1936 ‘moreel en actief’ zullen meewerken. Anders, nogmaals, doe ik ook *in geen geval* meer mee. Kan ik die verzekering geven, wat jou betreft? Over Vestdijks houding inzake de Mij. is geen overeenstemming te bereiken, maar dit moet hij m.i. zelf maar weten. Als ik er aan het eind van het jaar toch uit ga, is dat, omdat ik geen redacteur meer wil zijn; ik ga er dan uit evenmin zonder overmatig veel vertrouwen in de nieuwe redactie, maar tenminste met de complete voldoening over *Virginia* en met de overtuiging (waarover ik je al schreef), dat de menschen van langen redactioneelen adem nu eenmaal veeleer de Vestdijken zijn dan de Ter Braken. Hoe het ook zij, ik voel mij, als het over het voortzetten van *Forum* zal gaan, in de eerste plaats jullie advocaat. Ik moet dus precies weten, voor welke houding ik hier een pleidooi moet houden, want mijn eigen houding is in dezen niet los te denken van die van jullie. Ik ben zeer blij met je appreciatie van *Het Tweede Gezicht*, waarvan ik ook van Jan veel goeds te hooren kreeg. Ritter in het *U.D.* is inmiddels al komen vertellen, dat het evengoed mogelijk is alle verschijnselen in de letterkunde *betrekkelijk goed* te vinden (zooals hij) i.p.v. *nogal slecht* (zooals ik). Volgens hem komt dat toch op hetzelfde neer.

Die quaestie van Decorte lijkt mij zeer overtuigend behandeld, maar ik durf je argumenten in dezen toch niet goed gebruiken, aangezien ik Rimbaud te slecht ken om over hem zelfs op andermans gegevens te oordeelen. Maar kun je er zelf niet een stukje

over maken? Ik beloof je, dat ik het alleen plaats, als de zaak met *Virginia* werkelijk compleet in orde komt volgens jouw wensch. Dat lijkt me toch veel beter dan dat ik schrijf over een materie, waar ik werkelijk niets van weet.

Ik luier hier, tracht zoveel mogelijk te denken en zo weinig mogelijk te schrijven.

Veel hart. gr. 2 × 2

je

Menno

830. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 16 Juli '35.

aant.

Beste Menno, Ik krijg de eene ongelukkige brief na de andere van Greshoff, maar aangezien hij mij zegt dat hij jou ook geschreven heeft, spaar ik ze je maar. Er is over deze historie nu ook wel genoeg ‘uitgelegd’ - ik ben nog lam van het schrijven van mijn 2 lange antwoorden aan jou en aan Ant, na elkaar.

Ik stel je het volgende voor - om spijkers met koppen te slaan en om de methode van ‘winnen door afmatten en laten wachten’, die de roomsche jongens gevolgd hebben, *nog* tot nul te reduceeren; hopend ook dat je *nu* niet langer aarzelen zult tusschen mij (d.w.z. je eigen opvattingen!) en Vestdijk, met-en-zonder-neurose:

1. Als Vic nu met jou meegaat, zoodat besloten wordt om *Virginia* toch te plaatsen, laat het dan zoo gauw mogelijk gebeuren, dus in het Augustus-nr. Die roomsche jongens hebben dan de tijd om zich te bedenken of ze nog werkelijk aftreden of niet, aan het eind van het jaar.

2. Treden zij opeens af (wat nauwelijks te verwachten is, tenminste van alle 4), dan rustig zien ze te vervangen door Brulez, Elsschot, Zielens, desnoods Jan van Nijlen. Er zijn nog anderen: Burssens bijv. Maak je daarover absoluut niet ongerust! Daar *Forum*, met het oog op de abonnés, in ieder geval toch tot '36 verschijnen moet, kan het desnoods verder gaan met een uitsluitend hollandsche redactie. - Als Vestdijk uittreedt (ander wonder!) kan Henny hem nu vervangen. - Maar dit heele punt 2 lijkt mij fantastisch.

3. Als Zijlstra nu opeens gaat draaien (het in het spel brengen van Greshoff en mij kan best die uitwerking op hem hebben, - vooral van mij), ga hem dan in Godsnaam niet ‘begrijpen’, maar *houd hem aan zijn woord* dat hij zonder jou *Forum* niet voort zou zetten. En breekt hij dat, ga er dan *nu*, meteen, uit; bewijs dan meteen dat je met de heele rotzooi verder niets te maken wilt hebben. Ik zie niet in dat ze je èn in de steek moeten laten (‘ze’ = Vic, Vestdijk, Zijlstra) na alles wat ze eerst gezegd hebben, èn van je vergen dat jij, in welke mate dan ook, solidair blijft. Ik verheug me dan vooruit op het eenige wat zuiver is, een bericht in *Het Vaderland* dat Greshoff, jij en ik voortaan niets meer met *Forum* uitstaande hebben [Andere kwestie: kàn Zijlstra *Forum* voortzetten zonder jou? Hoe is ook weer die clausule in het contract van dat de naam aan ons blijft of zoo? Of vergis ik mij hierin? Is de titel misschien juist voor Zijlstra? Kijk dit toch even na, als het werkelijk tot een conflict komt.]

4. Ik geloof dat wij maar geen tijdschriften meer moeten redigeeren, omdat er toch maar beroerdigheid van komt; maar àls wij er lust in mochten hebben, zouden we kunnen probeeren Querido een tijdschrift voor te stellen onder jou, Marsman en mij. En anders: *Groot Nederland*, al is het maar met halve kracht.

Dank voor het plaatsen van het stukje tegen De Jong.

Plaats vooral het lange gedicht van Last (met de ebbenhouten ster) niet, want ik merk dat hij het origineel (in het fransch geschreven) aan die groene *Kultuur-kroniek* heeft gegeven. Dit is reden genoeg, ook om aan hèm op te geven...

De zoon van Henri Mayer - een jongen van een jaar of 25, pas getrouwd - is in Rome aan typhus overleden.

Ik lees dat boek van Langhoff dat je besprak, in fransche vertaling, en kan er niet mee uitscheiden. Het is het summum van wat ignobel is. Ik las verder nl. ook een boek over Zapata (de Atilla van Mexico), je reinste banditisme, moorden op diverse manieren, enz., maar grootsch, romantisch en prachtig gekleurd, vergeleken bij deze smeerlapperij.

Hier beginnen de fascisten het af te leggen. Het front uni heeft

250.000 man tegen 25.000 croix de feu's. Men is er zoowat van overtuigd dat bij de verkiezingen van October Frankrijk onder linksche regie komt - niet communistisch, maar socialistischrepublikeinsch, in de traditie van '93. De afkeer van Moskou neemt hier ook sterk toe.

Laat ons probeeren wat te bereiken met die antifascistische actie. Ik ben bereid van hieruit alle menschen te schrijven, te vragen, te *laten* vragen (door Rivet enz.), als jullie ze mij maar aanwijst. Ik heb je nog allerlei andere dingen te vertellen, maar het gepen wordt me te machtig. Ik heb de rotstemming waarin de *Forum*-historie me gebracht heeft 'rendabel' gemaakt door als een bezetene *Fermina Marquez* af te maken. Met het gevolg dat de laatste blzn. vanmorgen verzonden zijn.

Ik wil je ook nog nader schrijven over *Het Tweede Gezicht*, dat ik voortdurend inkijk. Maar omdat ik mij al deze artikelen nog zoo goed herinner, kan ik het verband niet als nieuw zien, wat toch eigenlijk zou moeten.

De arme halfblinde Jan van Nijlen komt den 18^{en} hier (dus overmorgen). Hij heeft een prijs van 10.000 belg. frs. gekregen (fl. 500) en wilde nu, 'voor hij blind wordt' zei hij, de italiaansche tentoonstelling nog zien. Ik verheug mij erg op zijn tegenwoordigheid.

Je stuk over Ortéga las ik, maar het viel me niet mee. De vergelijking met Huizinga en Mann was erg oppervlakkig, en bovendien, ik geloof dat jij een 10 × beter artikel zou schrijven over Huizinga zelf. Al wat je hier te zeggen hebt, zou je 10 × beter zeggen, bedoel ik, als je *Nederland's Geestesmerk* tot onderwerp nam. Kan dat niet? Je kunt hem voor 50% lof toezwaaien en voor 50% kraken dat hij blauw ziet, daar is het heek boekje voor gemaakt! - Overigens is hier bij de *N.R.F.* verschenen: *Délice d'Eleuthère* van Benda. Vraag het aan; je schrijft er op je sloffen een uitstekend artikel over, waarbij je dan nog wat over de *Dialogue* kunt uitpakken, want dit is er een soort vervolg op, en bijna even aardig.

'So long.' Zeg Ant dat ik bereid ben mij over wat duister gebleven is te rechtvaardigen, en wees daar zelf van overtuigd. Zij

schrijft in haar brief dat Greshoff en ik je beter hadden moeten steunen, maar voor zoover wij dat als *niet*-redactieleden konden, hebben we het, meen ik, gedaan. Zij sprak ook van een nieuwe aanval tegen het vlaamsche front, nu vermeerderd met 2 of meer. Voor zoover Bep, die haar eigen stem en medewerking erg laag aanslaat, zooals je weet, bij dit 'meer' geteld mag worden is zij daartoe geheel bereid; minder misschien nog om 'edele' redenen, zegt zij, ofschoon zij vindt dat het recht geheel aan onze kant is, dan uit antipathie tegen de roomsche braverigheid en zucht tot contrôle.

Hartelijke groeten onder ons vieren en met (ondanks deze brieven) de beste wenschen voor je vacantie,

steeds je

E.

Eenige anecdoten over de 14e Juli, die wij van de Malraux' hoorden, zijn door Bep verwerkt in de brief voor de krant die ik gelijk hiermee naar de post breng; die lees je dus wel gedrukt. - Kan Kramers mij niet schrijven, als jij het te druk hebt?

831. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 17 Juli '35.

aant.

Beste Menno, Dank voor je nieuwe lange brief, maar aangezien ik je gisteren schreef en ook onze krijgsplannen elkaar gekruist hebben, kan ik nu korter zijn.

Als *Virginia* geplaatst wordt, d.w.z. als de roomsche pretenties tot nul gereduceerd zijn, vervalt natuurlijk mijn niet-medewerken. Word jij dan in '36 door Henny vervangen, dan is dat prachtig. Als Vic en Vestdijk het dan voor het zeggen krijgen (wat ik niet aanneem) loopt het misschien later toch weer op keet uit, maar tenslotte: hoe lang zal alles nog duren, en waarom zouden wij op dit 'later' vooruitloopen?

Als Vestdijk nu opeens achter je gaat staan in *Forum*, is dat wschl. omdat hij denkt dat dit nog de minst stomme houding is, met het oog op een voortbestaan van *Forum*, maar soit, wij zullen het hem als 'goed punt' aanrekenen. Als *hij* na mijn brief niet met mij gebrouilleerd is, wil ik best die beroemde 'zakelijke'

relaties met hem hebben; dat van vriendschap dan toch geen sprake meer is, blijft zoo, zoowel door zijn gestald-zijn als door mijn brief aan hem. Hij is overigens in deze rekenarij op die 1000 pop vrij stom, want na het schandaal heeft hij meer kans op de volgende fooi als niet-lid dan als lid. Als ik die 1000 pop ooit krijg (laat ons even fantaseeren!) dan zal ik ze aannemen, omdat het onnoodig is dat ze door die heeren aan een ander literator worden geschonken, maar ik zal hen verzoeken het geld meteen te storten voor het een of andere doel dat hun allerminst toelacht: communistisch hospitaal, of de hollandsche antifascistenbond, of wat dan ook. En ik hoop mijn motieven dan ook duidelijk kenbaar te maken, in de bladen.

Het is véél aardiger als jij dat stuk over Rimbaud-Decorte schrijft, dan als ik het doe. Lees *Bateau Ivre* en *De Ruiters* over, gebruik *gerust* mijn argumentatie, door jou geredigeerd en met de dingen eraan toegevoegd die je zelf nog vindt of zeggen wil. Wat doet het ertoe? hoofdzaak is die praatjes te weerleggen van ‘wat stelt de arme intelligente man tegenover déze rijkdom?’ Antwoord: het inzicht dat de rijkdom geen rijkdom is maar (een mengseltje van gegapte en) valsche munt'. - Als het stuk niet in Augustus verschijnt is de aardigheid er af, en het zou werkelijk zeer amusant zijn om die vlaamsche poëziekenners te verneuken.

Ik heb trouwens lust om van mijn kant te protesteeren tegen de drastische gemeenheden die *zij* doorlaten. Die ‘geschoren gorgel’ en het ‘gepak’ van Walschap's treinreis waren al mooi, maar nu staat in het verhaal van René Berghen, na de beschrijving van hoe die jonge man met die vrouw van 30 ‘drentelde’ (in de terminologie van Jan): ‘ik zag, bezat, dronk Maria Leroux’, wat toch al mooi genoeg is, deze ontstellende onthulling: ‘Zij kwam mij op de sofa *vervoegen*’. Dat dit een imbeciele vertaling is van ‘Elle venait me *rejoindre*’ weet alleen een Vlaming, ieder behoorlijk Nederlander die dien jongen teruggebracht ziet tot een werkwoord in de handen van die mevrouw, kan alleen maar blozen van schaamte. Misschien kan je dit ook aan Maurice zeggen. Ik heb ernstig bezwaar tegen der-

gelijke perverse beschrijvingen! - Als je wilt, en als het kan, zou ik in Augustus deze *beide* dingen willen behandelen. Maar làter gaat het niet meer.

Kan je in Eibergen dat verhaal niet voor onze bundel maken?

Van dien man die bij X. doodblijft.

Hartelijke groeten, ook onder de gades;

je

E.

P.S. - Ik gun Vestdijk zijn kattenkarakter, al is hij nogal zielig, als ‘kat’. Maar met dat al: ik gun hem toch ook de ontmoeting met een ‘hond’ die hem bij zijn nekvel neemt, vroeger of later. - Die opmerking van Ritter is - in *zijn* karakter - lang niet onaardig!

Ik vind het vervelend om vooruit te loopen op een beslissing waarvan ik hoop dat Vestd. die zonder eenige nadere aansporing uit zichzelf nemen zal, - maar zoo niet, wil je hem dan als vriend zeggen dat zijn intreden in die Mij volstrekt ontoelaatbaar is vanuit *ons* standpunt? (dat van den ‘honnête homme’) Als Marsman wil, stel ik voor: een open brief van mij aan hem over die wraak van de Mij, in *Forum*. Voel je daar iets voor? En Vic? En Vestdijk?

832. *M. ter Braak aan E. du Perron*
[19 Juli 1935]

aant.

Wat lezen zij? *Het Land van Herkomst* of *Else Böhler, Duitsch Dienstmeisje*?

833. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 25 Juli '35

aant.

Beste Eddy Mijn correspondentieader heeft even gestagneerd, omdat ik het gewone recept had te verteren: allerlei onbenullig, maar tijdroovend werk na vacantieterugkeer. Inmiddels heb ik met Jan nog een paar brieven over het geval Vestdijk gewisseld, maar we zijn het daarover nu ook volkomen eens geworden. Inmiddels moet ik voor de redactiezaken Vestdijk hier nog een

paar maal zien. Het is me werkelijk pijnlijk deze formeele omgang, die *nu* geen enkele basis meer heeft dan de copie van *Forum*, noodgedwongen voort te zetten; maar hij zelf schijnt dat heelemaal niet te vinden, slikt jullie opzeggingen van de vriendschap (uiterlijk tenminste) zonder er zich iets van aan te trekken en is meer litterator dan ooit. Nu is a.s. Maandag de bewuste vergadering van de Ned. redactie met Zijlstra. Ik ben dus van plan, zooals je al weet, de plaatsing van *Virginia* door te drijven; mocht het zoover komen, dat Vestdijk mij *weer* verloochent (als b.v. Vic en Zijlstra toch nog zouden willen aansturen op een compromis) dan ga ik *met September* uit de redactie. Het gekke is, dat de zaak mij *nu* pas erg begint te hinderen, vooral omdat ik moet ondervinden, dat Vestdijk zich van jullie brieven alleen iets aantrekt voorzoover ze de *litteraire* kant betreffen. Ik heb hem dus nog overschat, toen ik hem in staat achtte weer een neurose te krijgen door deze quaestie! Hij schijnt al zoover litterator, dat het verlies van twee menschen, met wie hij toch een en ander heeft meegemaakt, hem niet meer raakt. Ik hoop altijd nog, dat dit maar pose is en dat ik me vergis; maar de wijze, waarop hij *als formalist* op jullie reageerde, maakt die hoop gering. - Voor mij is door Vestdijks ‘nieuwe positie’ ook de laatste reden vervallen om, aangenomen dat *Virginia* in orde komt, voor het volgend jaar nog redacteur te blijven. Het verschil wordt trouwens steeds evidenter. Er was b.v. een werkelijk zeer belangrijk stuk van Jan Romein over de dialectiek van den vooruitgang ingekomen, dat Vic en Vestdijk *beide* n.b. als uitstekend erkenden, maar wilden weigeren, omdat het niet onder het hoofd ‘letteren en kunst’ valt! Terwijl Vic wel *snert* van Helman wil opnemen (Vestdijk goddank nog niet) die inderdaad *echte* letteren en kunst is, *und wie*! Gelukkig heb ik Romein er toch door kunnen drukken, zoodat het eerste deel van zijn studie in Aug. nog zal verschijnen. Het is nog een beetje docentenstijl, maar, vooral waar hij over zijn eigen theorie begint, concreet en zeer boeiend.

Wat de antifascistische actie betreft: morgen zal de bijeenkomst met Kramers en Rümke plaats vinden. Er is een kans (dit *absoluut*

onder ons!), dat de Culclub werkelijk een antifascistisch centrum zal worden, maar dat daar nog een en ander aan vastzit, spreekt vanzelf; er zullen dan natuurlijk leden wegloopen etc. Maar morgen hoor ik er meer van en schrijf je dan uitvoeriger.

Over het geval Decorte kan ik maar geen 'hoogte' krijgen. Ik denk omdat ik in dit stadium de Vlamingen alleen maar wil negeeren; daarom zou ik het ook op prijs stellen, als je die viezigheden in de Vl. afdeeling *nu* maar liet loopen; het zou de afwikkeling van de *Virginia* historie maar vertroebelen. Maar *erg* en vuns van hypocrisie is het! Duidelijk ook voor de katholieke moraal, die elastisch is voor perversiteit en beschrijving van erotische dingen, als er maar geen *humor* à la Varangot bij te pas komt! - Wel heb ik nog vlam gevat op Huizinga en hem in een panopticum met Gide vergeleken. (*Pages de journal* naast de geesteszerk); want Gide zegt juist een paar heel vieve dingen over de historie in de *N.R.F.* van April.

Het zal je plezier doen, dat van Crevel, dien ik op zijn verzoek voor mijn vacantie *Uren met Dirk Coster* leende, er *verrukt* van is. Hij vindt het enorm boeiend, uitstekend geschreven en voor alles: *vernietigend*. Vooral door de 'bedreven slapers' was hij bijzonder gesticht. Je moet dezen heer toch eens leeren kennen als je hier bent; hij is vrij van alle hollandsche zeepziederij en toch een Hollander, maar met een mathematische scherpzinnigheid. Voor hem schrijf ik maar mijn stukken in *Het Vad.*; hij apprecieert dat ook en gaat er geregeld op in. - Van Hollanders gesproken: Gans wil dezer dagen naar Abessynië! Hij tracht nu brieven voor kranten te krijgen. Het onaangename van dergelijke avonturen is (ook ditmaal), dat Den Doolaard er altijd eerder bij is.

Délice is besteld. Het artikel over Ortéga was zeker maar matig, toegegeven; ik hoop, dat het stukje over Huizinga en Gide beter is.

Ik *vrees* voor dat verhaal voor jullie bundel. Ik ben gedesorienteerd, wat het schrijven betreft; het staat me momenteel tegen voor iets, wat ook, een vorm te zoeken of zelfs te vinden. Ik heb allerlei voor-aanteekeningen voor een roman, die in het hol-

landsche op *De Demonen* zou moeten lijken, maar het kan nog wel een jaar duren, eer ik er werkelijk aan begin. Het zal zeker volgens de maatstaven van de Robbers-gemeente een *slechte* roman zijn, met veel dialogen en allerlei bijfiguren.

In het *Critisch Bulletin*, dat ik je met de ook zeer dikke *Stem* toezend, staat een bespreking van een huisvrouw van *De Smalle Mens*; deze Tonia is zeker een halfzuster van Thea Poortman. Het is aardig, dat zij zoo lui is. Het peil van de bespreeksters, waaraan Anthonie onze boeken toevertrouwt, wordt steeds hooger. - Lees ook Coster contra Bordewijk, die het zoowaar met je eens is en savoureer zijn nieuwen jovialen toon als v.d. Putten.

Is Jan v. Nijlen er nog? Groet hem dan vooral *hartelijk*. En ook voor Bep en van Ant hart. gr., benevens een vriendschappelijke hand van je

Menno

834. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 27 Juli '35.

Beste Menno, Dank voor je brief. Ik wacht op het rapport na Maandagavond, en ook op dat over het antifascistische deel, voor ik langer antwoord. Bovendien is er een kleine kans dat je me eerstdaags in Den Haag ziet verschijnen; misschien mag ik dan zelfs wel logeeren? Blijf je er nu weer? [Is de vacantie nu al om of heb je nog recht op een ander deel, en ga je dàn naar Italië?]

Bep vraagt of Jan Romein in Holland woont.

Oordeel van Van Crevel doet mij natuurlijk plezier. Maar nu ik hier zit, d.w.z. buiten het holl. kader, kan ik dat boek van me over Coster bepaald niet meer uitstaan. Wat een heibel om NIX! Ik zag *De Stem* ook in, van een dikke gewichtigdoenerij, ongeveer op iedere blzij. En wat heeft Dirk zijn stijl veranderd, hij toornt waarachtig over de dikke woorden van anderen (Bordewijk)! In ieder geval waren mijn lesjes aan hem zelf welbesteed; dàt is misschien het groote succes van de *Uren* - Coster vóór en na de *Uren*! onderwerp voor Garmt Stuiveling, statistisch geanalyseerd.

Délice d'E. zal je aardig bezighouden. Over je roman hoor ik nader. J.v.N. is alweer weg.

Ik heb hoofdpijn en weet niets meer van me te geven. O ja, toch: J.v.N. zei me dat Zijlstra al aan Toussaint van Boelaere verteld had dat *Virginia* niet in *Forum* verschijnen zou. Wat is hij er haastig bij om de oorlogscommentaren door te geven! Maar hoe dan ook, misschien is dit berichtje van belang voor je, in verband met de houding van Z. op Maandagavond. Ik zou, als ik jou was, ditmaal nu maar niet schromen om me 'in slecht humeur' te laten zien, als het gelul en geschipper weer goed aan de orde komt. Houd je mordicus aan het *eene* principe waarom de samenwerking met al die roomsche klungeltjes mogelijk werd: volstrekt onafhankelijke redacties. Als dàt niet meer mogelijk is, is *Forum* het ook niet! [Zin à la Greshoff, maar toch 100% juist.] En als de anderen dat niet begrijpen, tant pis, laten ze dan zelf iets beginnen, maar *zonder ons*.

Sterkte, en tot spoedig! Hartelijke groeten, ook aan Ant, van je

E.

Laat je, als Zijlstra joù in de steek laat, vooral ook niet weerhouden door allerlei sentimenteele en rechtschapen bedenksels; tenslotte is hij ook niets dan een zakenman, dus eventueel heel goed te vervangen door Querido bijv., die je met grijpvingers omarmen zal! Misschien is dit heel gemeen van me, maar ik heb werkelijk geen snars fiducie in de òngemeenheid van al die heeren cultuurverkoopers.

835. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 30 Juli '35.

B.E. Dank voor brief; zending Gino zal ik lezen en doorgeven. Ik zit momenteel weer eens vol werk, dus bepaal me er toe je even te melden:

1° *dat 'Virginia' geplaatst wordt* en dat dit òf *Forum*† beteekent (als de Vlamingen eruitgaan, want de exploitatie gaat slecht in Nederland) òf het aftreden van Vic,om zeer gecompliceerde en m.i. formalistische redenen, waarover nader.

2° dat de Culclub in October een congres (zonder loudspeakers) gaat organiseeren om de quaestie van het fascisme en de intellectueelen aan de orde te stellen. De zaak zal zoo groot mogelijk worden opgezet en de bedoeling is daarvan tot een vaste organisatie te komen. Ook hierover meer, zoodra ik tijd heb.

Schrijf even, als je hier komt. Natuurlijk ben je hartelijk welkom, en er is *steeds* een slaapgelegenheid, maar er komen nog een paar logé's, zoodat Ant het graag even vooruit weet.

Tot nader dus! Hart. gr. je
M.

836. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [31 Juli 1935]

aant.

B.M. - *Bravo* voor het succes! Maar ik zou veel meer willen weten. Ik ben erg benieuwd naar de vergadering van de Cul-Club, maar kan Kramers mij niet daarover schrijven, als jij het druk hebt? Of acht hij zich ‘gebrouilleerd’ met mij? En hoe gaat het met Gans en zijn Abbessijnsche tocht? Ik ga 7 Aug. toch naar de Morvan; maar hoop daarvoor nog langer met je te briefwisselen.

Is jouw vacantie al om? Of komt er nog een stukje?
Hart. gr. v. je
E.
Zéér benieuwd naar de vlaamsche reactie!

837. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 1 Aug. [1935]

B.M. We gaan Woensdag a.s. van hier weg, eerst naar de Morvan. Adres geef ik nader op. Ik ga daarna wschl. naar Aix, misschien gaat Bep mee, als het kind bij Clara Malraux kan blijven. Daarna kom ik data misschien in Holland, maar niet vóór eind Augustus. - Wil je die paar exx. van mijn portret op goed papier nog eens vragen aan de *N.R.C.*? Of geeft dat verwarring? In dit laatste geval laten loopen.

Hartelijk je
E.
Woont Dr. J. Romein in Holland?

838. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 2 Aug. '35

aant.

Beste Eddy Je nieuwsgierigheid kan ik begrijpen; mijn kaart behelsde een tartend minimum. De vergadering van *Forum* heeft zich ongeveer als volgt afgewikkeld:

Vic begon met een zeer schitterende ‘verklaring’. Hij had zich solidair met mij willen verklaren inzake *Virginia* als ik in Jan. was afgetreden en toch medewerker was gebleven. Nu hem echter uit mijn mededeelingen gebleken was, dat jij en Greshoff op mijn gedragslijn pressie hadden uitgeoefend, zou hij even positief *tegen* opname van *Virginia* stemmen, want hij verdomde het zich de wet te laten voorschrijven door du Perron. Hij verzocht mij jou dat te willen naeedeelen, om vooral duidelijk te laten uitkomen, dat hij niet de Vlamingen verdedigt, maar alleen op grond van die ‘pressie’ zoo stemt. Hij neemt mij kwalijk, dat ik me heb uitgelaten tegenover jullie over een strikt redactioneele quaestie eer nog de beslissing was gevallen. Ik heb daartegen aangevoerd, dat hij een formalist was en dat ik me zelfs verplicht achtte om ‘ruggespraak te houden’ met de menschen, die ik voor alles in *Forum* vertegenvoordig; maar dat is volgens hem ongeoorloofd. Bovendien antwoordde hij op mijn verklaring, dat ik aan een *Forum* zonder Du Perron en Greshoff geen waarde meer hechtte, dat ik die waarde overdreef en dat het voor *zijn* gevoel zonder jullie ook wel zou gaan. Je begrijpt, dat door deze schrandere tirade mijn besluit nog steviger werd gefundeerd.

Toen dus de vraag: *Virginia* plaatsen of niet? aan de orde kwam, stemde hij *tegen* plaatsing. Vestdijk en ik *voor*. Daarna stelde Vic zijn mandaat ter beschikking, vooral ook, omdat ik hem in de quaestie Slauerhoff niet voldoende begrepen en ondersteund had; deze stemming gaf dus alleen den doorslag, want hij was toch al van plan geweest in geen geval meer met mij redactioneel samen te werken. Hij zou aangebleven zijn als ik was afgetreden en vond dus nu, dat *ik* moreel verplicht was te blijven, als het tijdschrift niet zou springen.

Nu is dus de situatie zoo: òf er moet in 1936 een *Forum* verschij-

nen onder Ned. redactie van Vestdijk, Marsman en mij, òf *Forum* moet verdwijnen. Het laatste wordt waarschijnlijk, aangezien de Vlamingen nu stellig en bloc zullen aftreden en de kans op een andere Vl. redactie uitgesloten wordt geacht. Immers de heeren schijnen al overleg te hebben gepleegd over een eigen Vlaamsch tijdschrift, en daarmee zou *Forum* nooit kunnen concurreeren, volgens Zijlstra. Het aantal Ned. abonné's is sedert 1933 *niet toegenomen* en is onvoldoende om een behoorlijk tijdschrift te onderhouden. Wel schijnt Zijlstra in ieder geval *iets* te willen houden, b.v. een driemaandelijksche publicatie of iets dergelijks. Maar dit is *alles* onzeker, aangezien nu eerst het antwoord van de Vlamingen dient te worden afgewacht. Dat kan nog wel even duren, aangezien zij met vacantie zijn. - Mijn neiging om, zelfs met Marsman en Vestdijk, redacteur te blijven, is daarbij *miniem*. Ik heb zoo genoeg van het redacteur spelen, dat ik tegen herhaling in welken vorm ook ernstig op zie. Dat over *Forum*. Wat het initiatief van de Cul betreft, er zal een congres worden gehouden (in Oct.) met als inzet de ‘intelligentia’. De bedoeling is, daarbij toch een soort alliantie voor een paar dagen tot stand te brengen van Huizinga tot ter Braak. Daarom zal Rümke de onderhandelingen met Huizinga leiden, die door mij immers ‘geprikkeld’ wordt; is Huizinga bereid om een eerste rede te houden, dan volgt de rest vanzelf. *Romein* wordt gevraagd voor de communisten; hij is daar zeker geknipt voor. In het comité zullen alleen onpolitieke, of tenminste onpartijpolitieke figuren zitten: professoren, philosophen, doktoren en schrijvers. Ik heb voorgesteld, dat jij en ik op den achtergrond blijven tot het comité bij elkaar is, want wij ‘prikkelen’ maar. Op het congres zelf (waarvoor ook op jouw aanwezigheid wordt gehoopt) kunnen wij natuurlijk zooveel ‘prikkelen’ als we willen.

Het plan lijkt allerminst gek, maar voor het zoo universeel mogelijk welslagen hangt waarachtig weer veel van dien merkwaardigen Huizinga af! Als hij toezegt, is er voor bepaalde intellectueelen een garantie voor ‘ook het hunne’. Hij was helaas tot 10 Aug. wegens vacantie niet te bereiken.

Wij zijn van plan 15 Aug. naar *Sestri* te gaan, daar tot ±31 Aug. te blijven en dan nog één week, die ons rest, te besteden aan Ravenna en Venetië of (als dat te duur wordt) Provence. - Gans is nog niet weg, maar zoekt naar geld voor zijn reis, en daarvoor heeft hij correspondentie van kranten noodig.

Verder is er weinig nieuvs. Ik kreeg vanmorgen een langen brief van Huizinga, die *Politicus zander Partij* gelezen heeft en daar nu (voor een hoogleeraar) heel sympathiek op reageert; maar toch vindt hij het boek een teeken van verdwazing. Ik zal je dien brief opzenden ter lezing, als ik hem beantwoord heb; hij is de moeite waard, als bewijs voor de hardnekkigheid en eerlijkheid van de 'geestelijke' menschen, op hun eerste gezicht. -Truida is eergisteren gehuwd met Virginius, waarom is nog niet geheel duidelijk. Ik bedoel wat de Burgerlijke Stand betreft, want die schept maar sociale verplichtingen, waaraan Virginius niet kan voldoen. Het wordt dus steuntrekken.

Tot nader alweer! *Waar* ga je (jullie) heen? En wat gebeurt er met je Nederlandsche reis? Ik zou je graag hier zien, na al die briefwisseling over *Virginia*.

Hart. gr. 2 × 2, en een hand van je

Menno

Toevallig ook Binnendijk weer eens gesproken. Ik blijf mijn in laatste instantie *vriendschappelijk* oordeel over hem handhaven. Je moet hem, ondanks je 'integrale' afwijzing, toch eens spreken en desnoods sterk uitschelden.

839. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 3 Augustus. [1935]

aant.

Beste Menno, Gisteren heb ik aan alle menschen (Jan, Henny, etc.) geschreven dat ik naar de Morvan trok, en wel de 7e, dus Woensdag a.s. Vandaag weet ik alweer niet of het wel doorgaat! Clara Malraux heeft ons nl. de overkomst aldaar aangekondigd van allerlei duitsche emigranten, die mij niets aantrekken. Misschien blijf ik dus hier, of ga meteen door naar Aix-en-Provence, God weet. Als ik wèl ga, stuur ik je vandaar een kaart, vóór 15 Aug. Tusschen 15 en 20 Aug. moèt ik in Aix zijn, als ik

daar nog heen ga. [Met het oog op Noth.] Maar eerlijk gezegd staat alles mij tegen, of op zijn best laat het mij onverschillig. Misschien kom ik eind Augustus in Holland, misschien pas begin September; maar deze berekeningen hangen vooral af van Gille, die ik nog 10 dagen hier wou 'trekken', dus werkelijk... Wat Vic te vertellen had, heb ik ongeveer woord voor woord vermoed. Dit is het plotselinge karakter van den geboren karakterlooze; hij betoont karakter om karakterloos te zijn, en te blijven, en zoo lang hij kan, God helpe hem, hij kan niet anders. [Wat zijn *groeien* in redactiegeheimpjes betreft - elk volgt zijn noodlot!] Vestdijk heeft zich dan 'goed' gehouden; enfin... Toch was het verslag heel boeiend, moet ik zeggen.

Zorg er nu vooral voor, dat *Virginia* in het volgend nr. geplaatst wordt. Dan hebben die vlaamsche helden 4 maanden bedenktijd voor ze het Manpad bewandelen.

Zal ik dat stukje nog schrijven over Rimbaud-Decorte? Of is het de moeite niet meer?

Als je het eenigszins doen kon, zou ik zeggen: *blijven* nu, met Henny en Vestdijk, d.w.z. met een inderdaad opgefrischt *Forum*. Henny schreef mij dat hij er alleen voor voelde, om het contact met jou; ik denk dat jullie nu uitstekend zullen samenwerken, beter misschien dan wij samen. Ik heb 'goede invloed' of 'invloed ten goede' gehad, geloof ik, op jullie beiden, en mijn 'goede invloed' is beter dan ikzelf. Want wat dit laatste betreft, moet ik me langzamerhand als onmogelijk beschouwen, als de teekenen niet bedriegen; zooiets als de 'karakterpatser'.

Ik ben bereid, indien noodig, op het congres te komen, eraan te werken achter de coulissen, maar niet te spreken, als dat nog eenigszins te vermijden valt. Dat spreken lijkt mij, na het congres hier, steeds potsierlijker. - Moge Huizinga aannemen, en voor of na Romein spreken. Mijn voornaamste taak moet bovendien zijn: de band met *Vigilance* leggen.

Voor Binnendijk bedank ik definitief; ik heb zelfs niets te schelden. Ik vind het een Kitschvent in optima forma, en ben blij dat ik nog *niet* door het 'vriendschappelijke' verkeerd hoef te kijken. Ook Bep is het hier met mij eens, for once. -

Van Truida en haar gedane stap ontvingen wij officieel bescheid, waarop wij repliceerden met 2 flamboyante, hoewel geschilderde, boeketten. [...]

Ik stuur je dus nog bericht over waar wij verzeild raken. Veel hartelijks, ook van Bep en aan Ant,

steeds je

E.

Als *Forum* alleen als 3-maandelijksche publicatie voortbestaat, kan de keuze strenger blijven en de rompslomp is minder. En 10 × liever zooiets onder redactie van Henny, jou en Vestdijk, als dat kan, dan alle knoeimengseltjes met roomsche mosterd ad 12 × per jaar in 2 × 40 blzn. Ik hoop dat het zoo uitvalt!

P.S. Wind en weder dienende hoop ik je voor October òf een lange reeks beschouwingen te leveren over congres en aanverwante zaken, òf een verhaal, dat ik al krachtig in mij voel gisten. Ik lees Xenophon, Sallustius en Macchiavelli om me te prepareeren!

Bij het overlezen van je brief merk ik dat Vic je met een boodschap voor mij heeft belast. Je mag hem wat ik over hem schreef woordelijk overbrengen, graag zelfs.

840. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 5 Aug. '35.

Beste Menno, Dank voor de brief van Huizinga, waarover ik je heel wat te zeggen zou hebben, maar de energie ontbreekt me, op papier. Hij schijnt te hebben ontdekt dat je in ieder geval eenig talent hebt als schrijver. En hij is blijkbaar ook gesteld op een contact tusschen jullie, - van oudere tot jongere dan. Het fraaiste stuk is toch die ‘matelooze verachting’ van die jongere biologen, ‘uitgedrukt in een glimlach’, waartegenover H. je ziet ‘omkrullen en wegwaaien’. Hij arrangeert de zaken wel zooals hij ze wenscht, wat mij onwetenschappelijk lijkt en weinig historisch. De ‘matelooze verachting’ van een stel postzegelverzamelaars tegenover iemand die bv. wel eens konijnen schiet, en niet aanvaard heeft dat de zin van het leven (‘zullen we maar zeggen’) gezocht kan worden buiten de philatelie... Maar, zoo-

als je zegt: voor iemand die in het wetenschappelijke verstard is, is de brief toch erg aardig, en, hoewel hier en daar bepaald onintelligent, toch gelardeerd met begrijpen.

We gaan morgen, d.w.z. den dag daarop, toch naar de Morvan.

Van daar nader.

Hartelijk je

E.

841. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Woensdag [21 Aug. 1935]

aant.

B.E. Vervelend, dat jullie vacantie zoo bedorven is door de baby. Maar ik ben blij, dat je zelf toch niet ziek bent. Wij zitten in dit hotel, zeer naar genoegen, en *rusten*. Ik was er aan toe, Ant ook trouwens. Met de Greshoffs en van Schendels is het best samenleven. Bij gelegenheid raad ik je dit plaatsje toch aan.

Délice d'Eleuthère nu half uit. Ik vind het (tot p. 133) toch *iets* minder dan de *Dialogue*.

Tot nader, als ik uitgerust ben.

Hart. gr. 2 × 2 je

M.

842. *M. ter Braak aan E. du Perron*
[22 Augustus 1935]

aant.

B.E. Ik las juist je brief bij Jan. Protest mijnerzijds tegen één ding: dat *Forum* alleen nog maar voor Vestdijk openstaat! Het zou me *hoogst aangenaam* zijn, dien Vestdijkschen vloed te kunnen indijken, maar ik kreeg in tijden niets van je! Enfin, dit geldt zoolang *Forum* nog bestaat... dus misschien maar tot Dec.! In Sept. verschijnt *Virginia* en dan krijgen we dus het groote afscheidsdrama van de Vlamingen.

Wat ga je toch doen met Sallustius en Xenophon?? Ik ben ontzettend benieuwd. Schrijf me toch gauw weer eens een brief, als je tijd kunt vinden. Vooral deze wending naar de klassieken is mij nog raadselachtig, maar daarom boeit het me des te meer. Adres: hotel *Jensch*.

Ik hoop je nu stellig in Sept. in Holland te spreken. Je moet bij ons logeeren, de kamer is vrij, en je kunt verder precies doen en laten wat je wilt.

De ideeën beginnen mij weer toe te springen. Als ik weer uitgerust ben, ga ik spoedig aan het schrijven.

Dit is geschreven met Jan 's vulpen, vandaar het spijkerschrift.

Een hart. hand van je

Menno

843. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 22 Augustus. [1935]

aant.

Beste Menno, Wil je Jan bedanken voor zijn expresbrief en hem zeggen dat ik hem spoedig weer schrijven zal? De plannen zijn heel mooi en vervullen me nu al met geestdrift; moge de uitvoering nu maar ‘ons aller waardig’ zijn! Aan goede wil ontbreekt het mij natuurlijk niet; o, neen.

Ik verdiende aan Querido fl. 50. - voor de verhalenbundel; daarvan ging fl. 36.50 af voor geleverde *Smalle Mensen* en *Landen van Herkomst*, rest: fl. 13.50! - Ik schreef nu haastig een paar blzn. *Blocnotes* voor *Kristal* (na herhaald verzoek van mevrouw van Lokhorst) en door de stroom meegesleurd ga ik nu nog wat door voor *Forum*. Voor Sept. zal het wel te laat zijn; maar reken op eenige blzn. *Blocnote* voor October+wschl. een panopticum (over Rimbaud en Decorte-ik zou daarvoor graag het papier hebben dat ik voor jou in elkaar zette.)

Daarna - voor November dus - zend ik je wschl. wat over het Congres. D.w.z. naar aanl. van het Congres, dus met heel wat voor- en na-werk. - Ik heb verder een soort novelle in korte beschouwingen in petto over een mislukte vacantie in de fransche provincie, met weliswaar op de werkelijkheid geïnspireerde, maar toch zéér vervalschte personen ditmaal. - Maar als het stuk over het Congres te lang wordt, vult dat Nov. en Dec. dus dan geef ik die novelle aan Jan voor *Gr. Ned.*, of aan de 3-maandelijksche cahiers(?) van *Forum*, als Zijlstra nog op die manier door wil gaan.

Mijn ‘klassieke lectuur’ beoogt mij in de ‘eeuwige’ sfeer te brengen van expedities en veroverde landen; vandaar Sallustius (Oorlog v. Jugurtha), Caesar en Xenophon. Mijn eerste verhaal, tegelijk eerste hoofdstuk van mijn volgend boek, moet erg goed

worden; bizonderheden daarover vertel ik je liever; dat zou hier te lang zijn. Misschien herinner je je dat het gaat om een stervende oude zonderling, en een student die hem oppast en terwijl de ander doodgaat zijn verleden 'droomt', d.w.z. de expeditie waar hij als jong officier een rol in heeft gespeeld. Het 'droom'-element-eigenlijk is het meer een 'medium'-historie-veroorlooft mij èn wonderlijke overgangen èn fantastische elementen, maar de heele novelle moet toch geschreven worden in een geserreerde (klassieke!) stijl; alles in 30 blzij maximum.

Ik voel mij anders toch meer tot denken over schrijven gestemd, dan tot schrijven zelf. Ik denk voortdurend dat het toch niet veel zaaks is wat ik maak. Als ik een menschwaardig baantje kon krijgen voor, zeg 200 pop in de maand (in een bibliotheek, uitgeverij of zoo) liet ik de schrijverij maar aan anderen over, geloof ik. Zonder het genie van Den Doolaard blijft schrijven om den broode toch een poovere historie. En als ik naar Indië ga daarvoor, vind ik daar alles door het genie van Fabricius Jr. afgegraasd.

Schreef ik je al dat het leeg is in Parijs en daarom wel prettig? Bep schrijft tegelijk hiermee naar Annie, dus voor verdere details verwijs ik daarnaar. Worden er foto's gemaakt, bij jullie, en krijgen wij daar ook wat van?

Veel genoegen verder. Ik ga misschien in de eerste helft van Sept. - met Bep en Alain dan-bij Dr. Maasland logeeren-zoowat een week; maar als dat *niet* doorgaat, kom ik 4 of 5 Sept. Gille halen, en blijf dan bv. 2 of 3 dagen bij Jan. Wil je hem dat zeggen? Holland is vanaf ± 15 Sept., als ik Gille teruggebracht heb naar Brussel; dan ga ik meteen door.

Hartelijke groeten van ons 2 voor jullie allen,
een hand van je
E.

844. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Sestri Levante 29 Aug. '35

aant.

Beste Eddy Dank voor je brief. Ik heb weinig gelegenheid gehad om terug te schrijven, gegeven mijn voornemen om zooveel mogelijk in de zon te liggen (die er overigens niet altijd geweest

is, helaas; maar dan waren de Greshoffs er nog). Verder ben ik werkelijk uitgerust en ook al ‘met de beste voornemens’ bezield. Zelfs klom ik op de scheeve toren van Pisa en morgen hopen wij naar Venetië te gaan.

Wij rekenen er dus op, dat je in September bij ons logeert. Er is het noodige te bespreken. Er zal n.l. stellig weer gedonder komen, als Jan en ik voor den dag komen met het plan (*strikt geheim*!) om *Forum* en *Gr. Ned.* te combineeren, hetzij van Vic, hetzij van Coenen; op welke manier weet ik nog niet, maar *dat* er weer iets loskomt, lijkt mij wel zeker. Overigens lijkt mij het plan op zichzelf de beste mogelijkheid, die zich op dit oogenblik voordoet. Maar de Vlamingen moeten eerst nog antwoorden. Vermoedelijk zullen zij door den aanblik van *Virginia* op pag. 1 van de Sept. aflevering wel verlamd worden in hun katholieke zenuwen. Met het oog op je bijdragen is het dus wenschelijk, dat ook jij zoo spoedig mogelijk zekerheid hebt; want *als Forum* onverhoopt toch mocht sneuvelen, moet ik in drie nummers alle aangenomen en gezette copij afwerken, en dat is nog heel wat. Panopticum en blocnote kan ik natuurlijk in *alle* omstandigheden verwerken; maar als de combinatie niet mocht doorgaan, is er voor lange stukken gevaar. Ik zou dan wel probeeren een ietwat schilderachtig slotnummer te maken en daarvoor ook jouw assistentie inroepen; maar de *Gr.-Ned.*-kans is meer waard, voorloopig.

Hoe staat het met jullie Parijsche brieven? Ik maak me daarover eenigszins ongerust, omdat er in zoolang niets is gekomen en al te lang zwijgen het gebied onveilig maakt t.o.v. de Lang. Kun je, zoo noodig, Antonini niet laten invallen? Als er maar iets komt, dat is de hoofdzaak. De Lang krijgt anders de indruk, dat hij op deze post kan bezuinigen, en daarvan hebben jullie later niets dan last. Maar als Antonini mocht invallen, moet *jij* toch de getypte copie opzenden, zoolang ik niet terug ben in den Haag, want Hein is, geloof ik, nog ziek en Polak Daniëls moet in ieder geval buiten zulke tijdelijke gedaanteverwisselingen worden gehouden.

Délice d'Eleuthère heeft mij als geheel niet zoo voldaan als de

dialoog. Er zit iets weifelends in, naast veel goede stukken, alsof deze ‘klerk’ toch niet recht zijn plaats kan vinden. En het slot wordt mij niet helder. Maar b.v. het stuk over het museum is uitstekend.

7 Sept. zijn we waarschijnlijk weer in den Haag. Tot dien datum in Venetië en Ravenna, zonder vast adres.

Hart. gr. van ons beiden en voor Bep

Een hart. hand van je

Menno

Er zijn foto's gemaakt, waarvan ik je copieën zal toesturen.

Zelfs heel aardige zijn er bij! Twee gaan hier al bij.

Gisteren met v. Schendel over *Het Land van Herkomst* gepraat. Hij vindt *De Smalle Mens veel* beter, zegt hij, afgezien van de Indische stukken.

845. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 29 Aug. '35

aant.

Beste Menno, Gelijk hiermee zend ik je 20 blzn. *Blocnote klein formaat*, dus ik vermoed: 15 à 16 blzn. *Forum*. Ik hoop dat de boel er meteen in kan, zooals ik Gr. schreef om je te zeggen (heb je die brief nog gehad?) Kan het absoluut *niet*, splits het dan na blz. 14 bijv. en zet daaronder: *wordt vervolgd*. Ik heb dan nl. nog genoeg aanteekeningen voor nòg zoo'n portie in het volgend nr.

In *ieder* geval wou ik in Nov. ook nog een blzij of wat hebben, hetzij voor het vervolg hiervan - dus ook over allerlei - hetzij voor aanteekeningen gegroepeerd om het Congres. Maar, zooals ik je al schreef, dit Congres vult zeker 2 nummers. Ik geloof dus dat in ieder geval October, November en December met dit soort copy van mij bezwaard zal worden, tenzij jullie daar bezwaar tegen hebt. Want, quoique tu en dises, en al heb ik nu ook in geen 6 maanden een regel in *Forum* gezet, [Mijn laatste verschijnen merk ik opeens zelf, was in Maart, met een panopticumpje en het *Bezoek van Wijdenes*. Achilles, wrokkend in zijn tent, deed het niet beter!] de copy van Vestdijk, afgescheiden nog van *Else Böhler*, moet ook nog een plaatsje vinden.

Het is eigenlijk maar goed om een stille redacteur te hebben als Vic. En jij, zal jij zwijgen, al deze tijd? En Jan, die in Sestri Columbus werd na Jean-Jacques?

Ik krijg daarnet een brief van Jan, waaruit mij blijkt dat je nu ongeveer in Venetië moet zitten, en dat je 8 September pas weer thuis zult zijn. Op dienzelfden dag gaan wij naar Brussel, als er niets tusschenbeide komt. Dus dan houd ik zoowel dezen brief als mijn envelop met 'papier d'affaires' aan tot minstens den 7^{en}. Ondertusschen komt er misschien heel wat bij. - (Tusschen haakjes, nu je toch in Italië zit, ken je het mopje van dien italiaanschen biechtvader aan wien een boeremeisje vertelde dat zij gezondigd had met 2 boerejongens tegelijk, nl. één van voor en één van achter? Hij kreeg een schok, en riep toen uit: - È un gran peccato, ma chè bella combinazione!) - [Een variant van dit mopje wil dat de priester het zei aan een dame die hem biechtte dat zij soms '69' bedreef.] Ik las, om op gang te komen met mijn *Blocnote*, de *Marginalia* van Poe over, die ik vroeger prachtig vond. Op een enkele aanteekening na, en de stijl die, ook als hij betweterig is, altijd uitstekend blijft, vond ik het ditmaal toch een vrij poover zoodje, op zich zelf misschien niet eens zoo goed als Mencken, welbeschouwd. Wat is zoo iets droevig! [Dit zegt niets tegen Poe; alléén tegen de *Marginalia*. Poe zelf vind ik nog altijd het *type* van een genie (als je 't zoo familiaar zeggen mag.)]

De kwestie met Walschap over Decorte-de-bewonderde heb ik tusschen de rest door gedaan, wat mij veel beter lijkt dan als panopticum. Maar dit is één van de redenen waarom ik liever de 20 blzn. ms. compleet bij elkaar had - anders moet dàt stuk juist weer uitgesteld worden tot een volgend nummer. - Daarentegen heb ik nog een panopticum, ditmaal wèl een echt, en apart af te drukken, aan de stapel toegevoegd, voor Anthonie Donker. Ik hoop zeer dat het je goedkeuring wegdraagt, en dat *dit in ieder geval* in October erin komt.

1 September

Vandaag pas je brief van den 29en uit Sestri, tegelijk met een van Jan waarin hij vertelt dat *hij* haastig opbreekt om naar Brussel terug te gaan (dood van Astrid). Tegelijk ook met een 'daverende' bespreking van *Mikrochaos*, door Vestdijk, in de *N.R.Ct.* Nu hij zich zoo goed gehouden heeft naast je in de *Forum*-affaire, en nu hierna, voel ik mijn bezwaren tegen hem slinken, en toch is het duidelijk dat dit op kwade gronden is. Ik zal hem bovendien binnenkort uitvoerig behandelen - en met al de bewondering die hij literair verdient - in *Groot-Nederland* bijv.; dat is tòch het grootste genoegen dat ik hem doen kan.

Ik ben benieuwd naar alles, - reactie van Coenen, van de Vlamingen, etc. - houd me dus op de hoogte vanaf 7 of 8 September. Mijn adres is dan: bij Dr. H. Maasland, III Avenue de la Forêt, Boitsfort-Bruxelles - of Woudlaan, Boschvoorde-Brusals je het flamingantenhart van den ouden dokter veroveren wilt. - Dat *Virginia* op de 1e pagina is gezet, lijkt mij minder noodig; het is èn tartend voor de Vlamingen èn tegenover Varangot wel erg eerbewijzend; d.w.z. dat het teveel eer bewijst aan allebei.

Wat heeft Hein? Ik wist heelemaal niet dat hij ziek was.

Ik vind *Dialogue* ook beter dan *Délice* - meer samenhangend, grappiger, vrijer misschien ook; vooral: beter gecomponeerd. Maar *Délice* is toch ook erg aardig en vol uitstekende stukken. Bep zegt dat je ook niet vergeten moet dat de verrassing er, met dit '2e deel', van af is. Toch is die kaartengeschiedenis van die familie de Trémazan een nogal mislukt trucje. - Dat deze 'clerk' zijn plaats niet vindt, durf *ik* hem niet te verwijten; ik geloof dat hij precies zit waar wij zitten (op een enkel detail na, dat in het gegeven 'europeesch bestel' toch van geen belang is).

Dat Arthur v.S. *Ducroo* minder vindt dan *De Sm. Mens* is logisch, al is het voor mij wat zielig; ik bedoel: zijn bewondering voor het laatste kan mij niet troosten, want ik heb die alleen te danken aan het feit dat het genre hem eig. niet schelen kan. Terwijl ik met den 'roman' een terrein betreed dat hem wel ter

harte gaat! Ik troost me met het idee dat hij Malraux ook niet zoo erg best vindt.

Nu heb ik op alles in je brief geantwoord, behalve op je vertrek naar Venetië-Ravenna. Daarover kan ik alleen zeggen dat ik je het grootste profijt toewensch - een ‘bladzij’ over de Colleone als vroeger over de kathedraal van Chartres bv. - en géén verblijf in de fascistische kerkers.

Misschien gaat Chiaromonte met mij mee, als ik naar Holland ga. Kan hij in dat geval ook bij je terecht? Hij heeft niet veel geld, dus het zou christelijk van ons zijn als wij hem ergens kosteloos onder dak konden brengen.

Vrijdagavond 6 Sept.

Dank voor de kaarten, vooral die met de duiven van San Marco - dè klassieke stand! Morgen verzend ik deze brief en de copy. We gaan nu zeker Zondag, want we hebben zelfs al plaatsen besproken in de trein, met het oog op de hangmat van Alijn! Schreef ik je al dat hij dol op reizen is?

Het is bijna zeker dat Chiaromonte meekomt naar Holland. Ik heb Kramers gevraagd om te probeeren in de Cul-Club een antifascistische lezing (in het fransch) te organiseeren voor hem; als hij de reiskosten vergoed krijgt, dus ± fl. 30., is het best. Hij is werkelijk erg aardig. Als het niet anders gaat, wou ik je voorstellen dat ik in Den Haag bij De Grave logeer - die daar nu woont en niet zoover van je af, nl. in de Irisstraat - en hij bij jullie. Je verliest niet bij de ruil; en we zien elkaar natuurlijk toch voortdurend.

Ik lees *The Master of Ballantrae*. Het is misschien geen boek voor jou, maar het is uitstekend. Ik had de herinnering aan een gewone avonturenroman; maar het is 10 × beter, en qua stijl, compositie en verteltrant perfect. (In lang niet zooiets verkwikkelijks ontmoet.) - Lees eens Eva Raedt-de Canter over Debrot's *Negerin* in *Groot-Nederland*. Het is laatdunkend, stom, superieur op z'n Apeldoornsch; ik had lust om het wijf een briefje erover te schrijven. Ik denk dat ik er een notitie over maak in het volgend pakket. Vooral ook omdat het goeie mensch het zure toontje van Coenen imiteert, en er in slaagt het nòg bekakter te

doen dan hij. Maar ik begrijp niet dat Jan niet voor dit soort boeken zorgt. Ik schreef hem erover. - Erg benieuwd naar wat je me vertellen gaat! Hartelijk je
E.

846. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 9 Sept. '35

aant.

Beste Eddy Hartelijk dank voor je uitvoerige brief. Ik moet gedwongen kort zijn in mijn antwoord, want ik kwam ziek uit Italië terug, zoodat ik mijn werk weer begon met vacantie in bed. Waarschijnlijk heb ik in Milaan een paar bacteriën geslikt, die zich gedurende een reis in een ijskoude nachttrein welig hebben tegoedgedaan in mijn a.s. poep, zoodat ik rillend van de koorts en met een onbeschrijflijk darmkanaal aankwam. Maar ik knap al weer op door een dieet; morgen ga ik er weer uit, en de reis was verder heerlijk. Daarover mondeling.

Ik laat je alleen vast weten, dat je *met* Chiaromonte bij ons kunt logeeren. Maar bericht vooral zoo spoedig mogelijk de preciese *data*! Ik hoop zeer nader met Chiaromonte kennis te maken, in de eerste plaats om hemzelf (hij leek me *erg* sympathiek) en dan ook om wat ik nu in Italië zag... en *rook* vooral. De sfeer van het fascisme is empestant, en als Italië zelf er niet was, zou de heele kitschmeierij van dien schreeuwpoen en ‘prolifieken’ (niet: profilieken!) duce me zwaar op de zenuwen zijn gegaan. Gelukkig is het land weinig onder den invloed, [ik bedoel dan: in gedragingen. Ik zag de Balilla van nabij: bête, zielig en smerig], van het gebral van hoogerhand, wat me hoogelijk verbaasd heeft, in aanmerking genomen zulk een compleet verleugende pers. Heusch, het oudewijvige *Vaderland* en de deftige *N.R.C.* krijgen door het contrast met uitwerpselen als de *Corriere* en dergelijke bladen iets liefelijks en zonomstraalds!

Je *Blocnote* kwam ook. In bed dadelijk gelezen. Ik vind je aanteekeningen ditmaal al *bijzonder* goed en boeiend. Reden waarom ik vermoed, dat Vic wel tegen zal stemmen. Zoo is mijn verhouding tot hem nu al geworden. Maar misschien vergis ik mij. Overigens is dat gedonder over *Virginia* weer begonnen, zooals je bij Greshoff zult kunnen hooren (maar s.v.p. strikt

onder jullie houden!!). Morgen is er vergadering, nadat Zijlstra, op reis in België, nadere boodschappen van de Vlamingen heeft meegebracht. Mocht je Truida of Varangot soms zien, wil hun dan namens mij zeggen, dat *Virginia weer* tegen mijn zin gewipt is, door een *mirakel*. Verdere bijzonderheden moet je liever niet buiten het huis Greshoff brengen, dus ook niet aan Varangot vertellen. Ik wil er nog één maal alles op zetten om een behoorlijke basis voor 1936 mogelijk te maken.

Over *alles* nader mondeling. Dus: *wanneer*?

Hart. gr. voor Bep en van Ant; en een hand van je

Menno

De *Blocnote* over Alain was charmant: het vaderhart sprak! *Bijna* compleet argeloos! En die mohammedaan met den Chinees is *onbetaalbaar*!

847. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Brussel, Dinsdagavond. [10 September 1935]

aant.

Beste Menno, Wij zijn bij Jan en hebben je brief aan Z. gelezen. Ik ben erg benieuwd om te hooren welke rotzooi zich nu weer afspeelt. Als je eruit moet, doe het dan met een maximum van pesterij, want ik verdenk 'iedereen' van samenzweren tegen je. En zet geen letter van mij in *Forum*, voor er *beslist* is dat *Virginia* erin komt. Denk ook aan de mogelijkheid dat Z. het blad zou voortzetten met de 2 V's, zonder jou. In de eerste plaats moet je nakijken wat er in het contract staat over de naam van het blad. Want er is geen enkele reden om je vuil te laten behandelen en niets terug te doen. Handel dus niet overijld.

Ik schrijf spoedig meer, ook over het komen in Holland.

Hartelijk je

E.

Je moet mijn brief uit Parijs en de copy nu toch al hebben?

848. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[11 September 1935]

aant.

Beste Menno, Gisteravond schreef ik bij de Greshoffs een briefkaart. Daarnet ontvang ik je brief. Zoowel Jan als ik popelen om te hooren wat nu het geleuter weer zal zijn.

Ik kom, als alles volgens programma gaat, 17 dezer in Holland, maar ga met Ch. eerst door naar Amsterdam - Dit komt doordat Kramers wel die lezing voor elkaar heeft gekregen, maar eerst op de 23e. En Ch. heeft een kaartje dat maar 10 dagen duurt, waarvan 2 dan al in Brussel zijn verteerd. De route wordt nu dus: Amsterdam, Bergen, Den Haag. Ik blijf daarna nog wat, maar Ch. vertrekt den 24en, dus den dag na de lezing. Wij komen wschl. den 21en in Den Haag, maar moeten dan nog naar Delft, Scheveningen en Rotterdam (ook voor de Vermeertentoonstelling daar); verder natuurlijk Mauritshuis, en misschien dat Spinozahuis? Reken dus op ons vanaf den 20en.

Nu, de rest mondeling. Veel hartelijks, ook van Bep en voor de toekomstige gastvrouw Ant,

je

E.

Ik stuurde Emmy van Lokhorst, die mij tot 3 × uitnoodigde in de vleiendste briefjes (voor *Kristal*), ook wat blocnotes, en vroeg daarna één velletje terug, maar kreeg sindsdien gewoon geen asem. Ook niet op herhaald schrijven, het is of opeens de rol veranderd is. Ik heb lust om haar nu een limerick op de koop toe te geven, [...]

849. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [28 September 1935]

aant.

Beste Menno, Gisteren eindelijk thuis gekomen, na in Brussel alles met haast te hebben afgedaan. Ik denk met plezier aan het logeeren bij je terug, en zelfs aan de groote discussies, die zich tusschen ons schijnen te moeten bestendigen, over de geest en de hiërarchie, al heeft deze strijd toch een sterke bijsmaak van een dispuutavond voor *Propria Cures*, - zooals ik mij die voorstel ook zonder er geweest te zijn. Inzet: hoe is men positivist en relativist tegelijk? Eigenlijk zijn we nog precies even ver als toen ik het ms. van den *Politicus* las (in Bellevue dus) en je naar het naschriftje van *Vriend of Vijand* verwees. Neem Ant maar als rechter; ze zal moeten getuigen dat het zoo is!

Ik vond het zijn bij jullie ook prettig, omdat het de eerste maal

is dat ik een soort zekerheid gekregen heb over mijn verhouding tot Ant. Niet dat ik ooit aan haar ‘getwijfeld’ heb, voor zoover het de qualiteiten betreft die voor de ‘onzen’ gelden - de ‘onzen’, die natuurlijk *niets* hooger staan dan de ‘anderen’ (bv. Varangot), die alleen maar ‘anders’ zijn, God zij 10 × gedankt! (‘God’ is hier een pseudonym voor wat je maar wilt, een symbool, een teeken, een woord, een raccourci.) Maar Ant vergt ‘langere kennis’!

Ik las vandaag het laatste nr. van *Forum*. Die Vlamingen hangen me werkelijk de keel uit, en het stuk van Romein vond ik flink vervelend. Het mag een goed stuk zijn, in *dit* geval ben ik het met Vic en Vestdijk eens dat het niets voor *Forum* was. Het is anti-*Forum* in stijl en opzet, en 3 × te lang voor wat het beteekent (in ieder verband beschouwd).

Bep en ik overleggen het wonen in Holland. Maar we schieten niet op: de overtuiging ontbreekt over de heele lijn. Toch zal het er misschien wel van komen; maar dat hoor je dan nog wel.

Hartelijk je

E.

850. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 2 Oct. '35

aant.

Beste Eddy In haast even een paar regels. Ik ben door zooveel drukten overvallen, dat ik blij ben je verleden week hier te hebben gehad en niet nu; want ik ben den heelen dag ‘onderweg’ en kom tot niets particuliers. Zeer tot mijn spijt, want er ligt b.v. een brief van Klaas Klarenberg, die ik wil beantwoorden; mocht je hem zien, zeg hem dan, dat ik schrijven zal, zoodra ik tijd heb. Ik wil hem niet afschepen met een gelegenheidskattebelletje, dus wacht ik even, tot er wat lucht komt.

Hoe prettig je bezoek ook was, het had het bezwaar, dat je te veel zaken moest doen. Ant is zeer ingenomen met je briefje; zij denkt er, wat de vriendschap betreft, precies zoo over als jij, maar wil alleen niet boven op ‘de ladder’ staan; instinctief staat zij in dit opzicht aan mijn kant. Ik ben overigens overtuigd van de mogelijkheid dit verschil op te lossen; maar het zal eerst moeten blijken, *waar* het verschil precies zit. Daar ben ik voor

mij nog niet achter, aangezien ik jouw houding onderschrijf, voorzoover die onze instinctieve reacties motiveert. Maar misschien is het een masochistische trek in mijn wezen tegenover jouw ‘sadisme’, dat ik deze superioriteitsverklaring voel als een kwelling, of liever: als iets, waarmee ik me *moet* kwellen, op straffe van mezelf waardeloos te voelen. De zaak is voor mij *niet* beslecht met ‘het instinct der intellectueelen’; dat stuk was een lyrisch intermezzo, en zoo voelde ik het ook, toen ik het schreef. De menschelijke waardigheid zal in het brandpunt staan van mijn volgenden dialoog, denk ik.

Ik heb met groote moeite nog een behoorlijk *Forum*-nummer in elkaar gezet. Er kwam opeens een m.i. volkomen overbodige mededeeling van Zijlstra, dat ik me aan een omvang van 96 pag. moet houden *en* bovendien in twee maanden 37 pag. *Else Böhler* wegwerken! (van die 96 pag. per maand zijn er 44 voor de Vlamen, dus...) Blijkbaar een pesterijtje om mij even te laten merken, dat hij de commercieele leiding heeft en niet ik. (contrabeweging tegen mijn scherp optreden inzake *Virginia*). Ik heb nu gewoon *geen* 35 pag. Else Böhler genomen, maar 24. Zoo kon er van je *Blocnote* nog 14 pag. in. De rest dan de volgende maal. Het is heksen, en vooral omdat ik niets van de Vlamingen hoor.

Wat Romein betreft: ik ben het wel met je eens, maar ik ben ook van meening, dat dit stuk verre de voorkeur verdient boven de massa halfheidjes op litterair gebied, die we anders hadden moeten aannemen. *Nu* is er opeens weer te veel copie, maar een tijd lang kwam er niets behoorlijks.

Er is in tijden geen Parijsche brief voor *Het Vad*. geweest! Hein maakt zich ernstig ongerust, dat er heelemaal niets meer komt. Wij kunnen nu wel een flinke quantiteit gebruiken. Laat het op een of andere manier produceeren! Dit terzijde, en zuiver voor de krant.

Graag spoedig nieuws over jullie beslissing om al dan niet te verhuizen.

Hart. gr. 2 × 2

je

Menno

851. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag [3 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor je brief. Rudie van Lier is nu bij mij gelogeerd en het regent drukproeven van Querido, dus ik bepaal me ook even tot het noodige. Later vast meer.

Reserveer, behalve de 6 blzn. *blocnote* voor November dus, nog een paar blzn., dus ± 11 of 12 in het geheel. En voor December geef ik je het Congres in deze notitie-vorm. Is dat goed?

Benieuwd wat het lot van *Forum* zal zijn.

Maar hierover had ik graag *zekerheid*, want anders schrijf ik die Congres-notities niet. Ik denk wel dat het niet meer gaan zal.

Bep zal weer een brief maken, Antonini ‘scheidt’ nog in Riga.

Hartelijk je

E.

Zoo'n ‘zaken’-reis als ik onlangs in Holland maakte, doe ik nooit weer. (Tenzij ik ervoor word betaald!)

852. *M. ter Braak aan E. du Perron*
3 Oct. 35

aant.

Beste Eddy Vanmorgen is de beslissing gevallen; *Forum* gaat heen. Nijgh & van Ditmar hebben mij laten weten, dat zij de uitgave staken, omdat de Vlamingen geweigerd hebben in de redactie te blijven.

Het sprak voor mij al vanzelf, dat langs een omweg de eigenlijke schuld op mij zou worden afgewenteld. Ik heb daarom een memorandum opgesteld, waarin ik zoo precies mogelijk mijn lezing van het conflict geef. Daarvan stuur ik je een copie. Vertrouwelijk natuurlijk. Ik ga alleen tot publicatie over, als de Vlamingen in het openbaar probeeren de zaak te verdraaien. De vergelijking met Abessinië zal je, hoop ik, bevallen.

Ik heb nu een massa te regelen, want ik wil dit memo zoo spoedig mogelijk in 9 exemplaren naar de betrokkenen sturen. Verder moet nu de quaestie met *Gr. N.* snel worden geregeld, als het tenminste lukt. Als ik meer weet, hoor je nader van mij.

Adoea schijnt gebombardeerd te zijn. De groote smeerlapperij begint dus.
hart. gr. ook voor Bep en van Ant,
je
Menno
N.B. De copie van mijn antwoord op de brief van N. & v.D. wordt je door Jan Greshoff gezonden. Ik heb geen copieën genoeg. Na lezing graag terug.

853. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [5 Oktober 1935]

Beste Menno, Hierbij de missives van het *Forum*-conflict in dank terug. Precies als 'daarginds', verloopt de smeerlapperij zooals sinds lang werd verwacht. Je memorandum, of memorie, is uitstekend; ik ben benieuwd welke lullax hiertegen weer zal worden aangevoerd. Die knuppel van een Zijlstra (dien ik niet nalaten zal 'Djoeke' te noemen, als ik met de pen in dit conflict mocht worden gemengd) is werkelijk dus zóó naïef en koeïg dat hij niet in de gaten heeft *hoezeer* hij zich in één zin tegenspreekt, nl. (1) 'maar een uitzondering bevestigt de regel' en (2) 'de door de uitgever voorgestelde methode *eerst dan bijdragen definitief aan te nemen nadat deze bij de twee redacties hadden gecirculeerd*, zou in de toekomst dergelijke conflicten hebben uitgesloten'!!! Dat noem ik een uitzondering die het verkrachten van den regel tot een *wet* heeft gemaakt - altijd dank zij de 'voorgestelde methode' van ZEd. dan. En deze sufferd, die nog niet eens elementair denken kan in zaken van dit soort, is alleen maar 'anders' dan Nietzsche, helaas!

Het is alles overigens poovertjes genoeg. Je moet eig. hardop grinniken over deze heele provinciale comedie; maar jouw manier van reageeren is beter, en sluit het grinniken trouwens niet uit. Maar àls het nog tot een openbare afrekening komt, dan wil ik er *mijn* lol ook openbaar nog aan beleven!

Het is inderdaad nu zaak dat Greshoff ten spoedigste de reorganisatie van *Gr. Ned.*, zooals èn de uitgevers èn Coenen die nu willen, tot stand brengt; dus onder een 3-hoofdige redactie be-

staande uit Coenen, Greshoff en jou, of uit Coenen, Greshoff en Vestdijk. Dit laatste lijkt mij ook nog volstrekt niet verwerpelijk, waar Vestdijk zeker niet dan bij hooge uitzondering aan de kant van Coenen zal gaan staan. En zoowel voor Vestdijk als voor jou is het misschien de beste oplossing; al zal Greshoff oneindig meer voelen voor jou. Het grappige vind ik dat Coenen zelf om Vestdijk gevraagd heeft, met wien hij op den duur misschien heel wat minder prettig zal 'samenwerken' dan met jou. Enfin, houd me op de hoogte van de verdere zetten. Als het met *Gr. Ned.* lukt, terwijl de Vlamingen geen nieuw tijdschrift krijgen, voelen ze zich eerst met recht opgelaten. Zij hebben zooiets méér noodig dan wij!

Later meer; hartelijke groeten, ook aan Ant, van je

E.

854. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandag. [7 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Ingesloten mijn 6 blzn. *Blocnote*. Dat wordt dus ± 12 (of 13?), met wat er is blijven liggen van de vorige keer. Heb je daar die noot over 'Mussolini ha sempre ragione' nog bijgezet? Zoo niet, laat die dan *hier achteraan* zetten; zelfs achter de noot over Abessynië. - Misschien vervalt de noot over Mussolini-Matteotti, ik heb die nl. op mijn *proef* van *Kristal* geschreven (maar heb alle reden aan te nemen dat die niet gezet werd). Ik heb er Emmy van Lokhorst naar gevraagd; maar ik zend je dit vast omdat je misschien tijdig plaats moet maken.

Wschl. is dit mijn laatste bijdrage, niet? De notities over het Congres houd ik dan maar binnen; het is nog tijd genoeg die voor *Gr. Ned.* te schrijven als Jan daar werkelijk orde in brengen kan. Ik vraag daar dan een 'eigen rubriek'.

Ik hoop dat je mijn *blocnotes* nu compleet in *Forum* kunt krijgen. Een van de grootere stukken van Vestdijk kan misschien *nu al* naar *Gr. Ned.* worden overgemaakt; hij heeft heel *Forum* volgedirkt, terwijl ik, na 6 maanden totaal zwijgen, deze stukjes instuur (de vorige portie en dit).

Kan je beter uit als je van een van mijn notities een panopticum

maakt, doe dat dan: bv. de 2 blzn. over het mensch de Canter. Zet er zelf maar een titel boven, bv. *de Hollandse kritika (!)*; liefst iets aardigers. Maar de slotnoot over Abessynië moet je bepaald in het November-nr. zetten, anders wordt dat heelemaal mosterd na de maaltijd. - Het kan zijn dat Vic tegen deze bezending is, *begin* dus met Vestdijk!

Ik ben erg benieuwd naar de verdere verwikkelingen. Houd je me op de hoogte? Por Jan vooral aan, dat hij *nu* werkt aan dat plan! Ik schreef hem ook hierover.

Hartelijk je

E.

P.S. - Zend mij drukproeven van de *heele blocnote*-groep voor November.

855. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Maandagavond [7 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Wil je bijgaande bladzijde nog even direkt onder mijn slotnoot plakken? - Eigenlijk zou ik 1 of 2 blzn. erbij willen hebben, om in te vullen wat tusschen nu en November nog gebeuren kan. Maar met de datum van *7 October* (verander 4 in 7) doet dit het misschien ook wel. Ik vrees dat je voor December geen plaats meer voor me hebt.

Ik heb je vandaag 3 volle enveloppen gestuurd. Schrijf mij even of alles aangekomen is.

Hartelijk je

E.

Hoe is over het algemeen de stemming in Holland inzake Abessynië? Is Mussert pro-Moes, en Kuyle ook?

856. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [9 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Met veel genoegen je stuk over Rembrandt gelezen. Daarna *Forum* genoten. De vlaamsche afdeeling kijk ik gewoon niet meer in; het is eig. toch maar bèst dat we van die lui afkomen! - Mijn *bloknootjes* vielen me mee; maar ik vrees dat in de volgende portie nu te veel polemiek staat. Misschien kan

jij hier en daar wat schrappen, of bekorten. Die Raedt-de Canter-historie moet nu in ieder geval maar naar de rubriek *Panopticum*. (*De Hollandse kritica* is misschien nog niet eens zoo'n slechte titel ervoor; maar zet gerust iets anders.) - Kuyle kan misschien wat meditatiever van accent, maar de overeenkomst van heldenmoed tusschen de S.A. en dat loopen tegen die oude madam in Syracuse vind ik toch wel noodzakelijk. In mijn slotnoot over Mussolini staan misschien een paar herhalingen die je weg kunt werken. Als in principe deze notities geaccepteerd zijn kan je ze mij ook terugzenden; ik werk dat dan wel bij; of is het op de proeven ook goed? Graag spoedig bericht hierover en ook spoedig proeven, als het kan, maar dan van de *heele* portie. - Heb je al bericht van de Vlamingen? -

Bep komt eerstdaags voor *twee* dagen in Holland, waarvan maar één nacht in Den Haag. Zij zal je Woensdag a.s. opbellen voor een ontmoeting: zou je [jij en Ant? Dat is voor mij ÉÉN!! zoo worden wij...] eventueel om half 5 kunnen theedrinken in de buurt van het station? (Zij moet ook nog naar Amsterdam.) - Hartelijke groeten, ook voor Ant, van je

E.

P.S. Voor de eerste keer vind ik *Else B.* 'onecht' worden, in die scene van de Mama bij Peter.

857. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 10 Oct. '35

aant.

Beste Eddy Je drie zendingen zijn in beste vorm aangekomen. Brief over de Commune werd Maandag geplaatst, brief over de fotografie staat al gezet.

Zooals je gezien hebt, is er op het laatste nippertje nog meer *Blocnote* geplaatst dan ik voor mogelijk had gehouden; de zetter heeft daaraan het recht ontleend om er sterretjes onder te laten staan, en 'slot volgt' te proclameeren. Ik hoop daar intusschen het recht aan te ontleeenen de rest van je *Blocnote* in Nov. te plaatsen. Hoe ik met alle nog gezette en aangenomen copie moet uitkomen, is mij nu nog een compleet raadsel. Ik zou overigens graag met je meegrinniken over de heele come-

die, en die zware lange brief werd heusch niet met pleizier zoo degelijk opgesteld. Ik wil alleen een stuk in handen hebben, dat ik ieder oogenblik kan mobiliseeren, als het noodig is. Tot dusverre heb ik alle verklaringen in kranten afgewimpeld, omdat ik vind, dat wij zelf in *Forum* de uiteenzetting moeten geven. Maar eergisteren verscheen er in *het Hbl.* een stuk van Toussaint van Boelaere, waarin de heele quaestie in jezuïetische verdraaiing werd gepresenteerd. Ik heb nu Maurice gesommeerd mij te berichten, of hij dat stuk kletsmajoor heeft geïnspireerd, ja of neen. Het praatje van Toussaint is n.l. geheel volgens de ideeën van de Vl. redacteuren. 'In het bijzonder de heer ter Braak' had aan 'den schrijver Varangot' waarborgen gegeven, dat zijn stuk er in zou komen. Gelogen. Daarna 'was het conflict bijgelegd, omdat de Ned. redacteuren overtuigd schenen'. Gelogen. Vervolgens 'staken zij de koppen weer bij elkaar'. Gelogen. Enfin, het geheele verhaal is pus uit stinkende wonden. Het wordt dus hoog tijd, dat onze officieele uiteenzetting verschijnt; ik denk al in November. De *Maasbode* klopt de Vlamen uitvoerig op den schouder, omdat zij eindelijk ingezien hebben, 'dat vuur en water nooit kunnen samengaan'. Ik dementeer dit alles in *Het Vad.*, onder verwijzing naar de komende afrekening. Het is onzindelijk gedoe, maar ik *moet* het even au serieux blijven nemen. - Van Jan nog geen nieuws. Ik hoop maar, dat hij Vestdijk binnen kan loodsen, want er blijft anders letterlijk *niets* over. Zelfs *Den Gulden Winckel* is door den uitgever aan... De Bijenkorf versjacherd; Kramers is met Oct. afgedankt, het wordt nu een blad van 'frissche, korte aankondigingen', je weet wel. Als dit publiek wordt, zal ik er in de krant ook nog een noot over kraken! Ik heb nu de tijding pas onderhands van Kramers.

Zend dus geen nieuwe stukken meer voor *Forum*. Het blaast n.l. met verstopping zijn laatsten adem uit, hoe is voor de begrafenisondernemer zelfs nog niet duidelijk. -

De stemming is hier zeer duidelijk pro-Abessinië. Maar er zijn natuurlijk ook weer de bekende 'realistische' geluiden te hooren van de menschen, die niet kinderachtig-menschelijk willen zijn en de smeerlapperij goedpraten met 'het blanke ras' en de

'noodzakelijke uitbreiding' etc. - Het nieuwe boek van Huizinga *In de Schaduwen van Morgen*, is ook uit.

Later meer. Hart. gr. van ons beiden voor jullie beiden

je

Menno

N.B. Schilt heeft een zin over Hitler geschrapt in het stuk over de fotografie. De krant zou daar voor vervolgd kunnen worden wegens de clausules van het 'vreemde staatshoofd', schijnt het. Het is dus alleen 'om de letter van de wet'.

Zoo juist je kaart. Ik wacht op Bep's telefoontje. Komiek: over mama bij Peter heb ik Vestdijk *precies* hetzelfde gezegd! Het is een geconstrueerde overgang naar de weer absoluut verantwoorde 'Duitsche' stukken.

Vind je Beckmann niet goed?

858. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensdag. [16 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Je stuk over de revolutionaire auteurs ontvangen. Gogol is niet zoo on-opbouwend in Sovjet-R. als je denkt. Bravo voor Panfjerov! - Stuur me *alsjeblieft* het stuk van bolle Ton over de ondergang van het cynisme, en je antwoord of wat hierover ook nog door je geschreven wordt.

Hart. gr. van je

E.

Guilloux en Pia zenden je boeken; beide zéér de moeite waard:

Guilloux 1e rangs.

859. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdagavond. [17 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Bep, gisteravond teruggekeerd, zei me dat je haar een artikel had willen meegeven maar dat zij (of jij) het vergeten had. Over de Landdag? Stuur het me alsjeblieft, met het gevraagde stuk van bolle Ton.

Dan: Gráág Huizinga. Kan je me niet een ex. bezorgen van de krant? H. zou je toch een ex. sturen? Anders graag te leen.

Dan: het art. van Halbo C. Kool over mij dat in het *Cr. Bull.*

schijnt te hebben gestaan en dat ik niet zag. Misschien heb je dat nog? Wil je anders Mayer opbellen en hem vragen mij dat nr. te bezorgen (al is het wel jammer van het geld)?

Dan: schrijf me wat over de Vlamingen. Bep zei dat ze ± ruzie met elkaar gekregen hebben, maar hoe en wat is me niet duidelijk geworden.

Chiaromonte zei me dat hij een heel aardige brief van je had gekregen, maar hij zit op het oogenblik in allerlei moeilijkheden en hij wou er je behoorlijk op antwoorden.

Bep komt hier nog wat onderzetten, dus hartelijke groeten voor jullie 2 van je

E.

[E.d.P.-d.R.: Ik had n.b. Ant moeten vragen hoe zij thee zet! Volgens Eddy is zij een van de twee Holl. vrouwen of vrouwenueberhaupt, die verrukkelijke thee maken. Hij was op het punt je het geheim te vragen en gaf het toen, bitter geworden in vier jaren huwelijk, als hopeloos op. Ik voor mij geloof trouwens dat het iets occults is, en op zijn minst een gave. Chiaro heeft brief gekregen, maar zit vol met rotwerk en is suf. Het was gezellig jullie te zien.

Bep.]

860. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 20 Oct. '35

aant.

Beste Eddy Ik ben bezig de restanten van het *Forum*-geschil op te ruimen; heb geen gevoel van vrijheid, eer het laatste nummer de deur uit is. Inderdaad schijnt er onder de Vlamingen ongenoegen te zijn, want zij kunnen geen gezamenlijke verklaring van het geval opstellen; en Herreman heeft mij een langen brief geschreven om mij duidelijk te maken, dat hij niet onder één deken lag met zijn collega's; hij had alleen toegegeven om *Forum* te behouden. Enz. enz. Het kan me eigenlijk allemaal niets meer schelen; er zijn belangrijker dingen aan de orde. Alleen wil ik een duidelijke uiteenzetting van het geschil; ik heb een project gemaakt, dat nu circuleert. Vestdijk is inmiddels met Marsman bezig nieuwe mogelijkheden te zoeken voor een soort voortzetting van de ‘*Forum*-idee’ zonder papen. Ik heb

hem natuurlijk alle steun toegezegd, maar ambieer zelf geen redacteurschap. Hoe meer alle tijdschriftpolitiek in de eerste tijd langs mij heengaat, hoe liever het me is. Ik zal me bovendien als criticus van *Het Vad.* veel vrijer voelen jegens de litteratuur, die telt, als ik niet meer de leiding heb van een groep. - Overigens is er pas als no. van de *Vrije Bladen* een weer voortreffelijke novelle van Vestdijk verschenen, *De Bruine Vriend*. Volkomen vrij van zijn formalistische neigingen, in de sfeer van *Ina Damman*, maar zoo mogelijk nog beter, vind ik.

Het artikel, dat Bep niet meenam en dat ik je zal zenden, is een stuk over de N.S.B.-poëzie van George Kettmann jr. Een miskend heertje, dat dicht over ‘leve 't geweld in de wereld’ en ‘je zwarte hemd aan, makker!’ - Ik was met Ant op de meeting voor de democratie als protest tegen den landdag van Mussert; meer dan 40.000 menschen met gebalde vuisten en spreekkoren. Ik kan niet zeggen, dat ik me ook maar *zoo*veel solidair voelde met *deze* massa, al is zij voor het oogenblik voor ons nog de beste; bovendien geloof ik niet, dat zij bij machte zal zijn een flinke coup d'état van wat zwarthemden te beantwoorden. Mijn eenige hoop is gevestigd op het ‘legale’ onbenullenkarakter van de N.S.B.-proleten. Zoolang zij niet actief aan wapening op groote schaal gaan doen, krijgen zij hier de macht niet. Het boek van Huizinga en het stuk van Kool krijg je morgen via *Het Vad.* toegezonden. Ik schrijf deze week over het boek van Huizinga (na vandaag [...] Boudier-Bakker van plagiaat beticht te hebben). Het is ongetwijfeld hier en daar belangrijk en boeiend, maar de toon van de Leidsche papa blijft intens hinderlijk. Niettemin zal ik probeeren het zooveel mogelijk in het anti-Mussert-offensief in te lijven.

Ik wacht nieuwsgierig op de boeken van Pia en Guilloux! Tot nu toe kwamen ze nog niet.

Hierbij het theerecept. Ik hoop, dat het geen quaestie à la poésié pure is!

Hart. gr. voor jullie beiden van ons

je

Menno

861. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [22 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Ontvangen: een brief, 2 artikelen in de krant, een uitknipsel over De Lang, een theerecept! Dank voor alles. Over De Lang schrijf je niets; wat moet ik daaruit opmaken? - Tenslotte een dossier! Dat vergat ik.

De 2 stukken zijn best; vooral dat over Kettmann. Je mag je wel wapenen-met een amerikaansche boksbeugel met punten bv. (voor fascisten precies niet te erg!) - als je met het schrijven van zulke stukken voortgaat.

Het ‘dossier’ is fraai. Ik bewonder Jan's diplomatieke vermogens en zijn koppigheid. Coenen is een ouwehoer in het quadraat. Dat ‘je hebt zoo'n haast, je bent zoo heet gebakerd’, dat telkens terugkomt!

Wat doet Vestdijk? Heeft hij - o, schrikbeeld! - het geld kunnen vinden, en willen uitgeven, om naar Brussel te gaan? Wil je hem vragen mij *De Bruine Vriend* te sturen, of kan jij mij die bezorgen? Als V. met 1936 in de redactie van *Gr. Ned.* plaats neemt, zal ik zorgen dat ik voor het December - nr. dat stuk schrijf, dat ik over hem schrijven wil.

Ik wacht op Huizinga, met ingevoegden C. Kool; en verder, met spanning natuurlijk, op de berichten over mijn ‘verweer’. En op proeven van *Forum*. Voor het slotnr. zal ik toch nog een panopticumpje leveren, om daar niet te ontbreken! (Hoe graag zou ik, inplaats daarvan, mijn stuk tegen Van Duinkerken erin zien staan!)

Het is vervelend dat de club van Rühmke-Kramers tot niets komt. Ik zou graag wat behoorlijks rapporteeren - eindelijk! - aan de mannen van *Vigilance*. Overigens voel ik persoonlijk verreweg het meest ervoor om ver weg te gaan: naar Indië (Bep màg van den dokter!) of anders naar Portugal!

Als je me de verzen van Kettmann stuurt, maak ik misschien een panopt. op rijm voor ZEd. cum suis; lijkt dàt je aardig? Dan sterven we met een antifascistische kreet op de lippen, even dapper als die leider in zijn tooneelstukje.

Jan komt Donderdag of Vrijdag hier.

Las je het allervermakelijkste stuk van Donker over Den Doolaard in de *N.R.C.* (van 19 Sept., maar ik zag het nu pas); wie had gedacht dat die Nico nog zoo leuk kon zijn? Maar het is werkelijk zeer de moeite waard; als je het niet kent zal ik het je opsturen, maar geef het me vooral terug!

Ik eindig nu, met het uitspreken van de hoop dat het theerecept van Ant(je) Faber-ter Braak (dit is de engelsche manier, zie Barrett-Browning!) mij vele geneugten bereiden zal op dit gebied. Maar ik geloof het niet. Ik geloof aan een theedemon die zich door Bep, *niet* violeeren laat!

Hartelijke groeten onder ons 4,

je

E.

Ik raad je sterk aan te lezen: *Staline* door Boris Souvarine; een boek dat ook Gans zou verrukken! (Uitg. Plon.) Malraux is er niets over te spreken en beschouwt dit, van een partijgenoot komend, toch als een ‘slechte daad’, maar het is zeer boeiend, zeer helder en overzichtelijk, ook voor de heele bolsjewistische beweging en voortreffelijk gedocumenteerd. ‘Souvarine’ is in werkelijkheid een fransche jood-oud-militant-genaamd Lipschitz-(of-schütz).

Is het niet mogelijk om de antifascistische intellectueelen, kunstenaars, enz. op ongeveer dezelfde manier te wapenen als die idioten zelf? Riemen tegen riemen en beenkappen tegen beenkappen. Het is nu eenmaal de moderne oorlog, die een ‘gelijkwaardige’ bewapening wil. We kunnen er dan bij zetten hoe belachelijk we onszelf vinden, maar waarom we het tòch doen. Het huis van Kramers kan dan meteen de generale staf worden! Ik stel voor: groene of violette hemden, om ons van de communisten te onderscheiden. En *langere* knuppels dan die door Mussert worden uitgedeeld, dat is misschien het voornaamste. En laat ons dan optochten houden met pakkende leuzen, door jou en mij opgesteld. Jij krijgt dan ook je zin, volgens het gezonde principe dat je muscels niet met ‘den geest’ kan bevechten.

862. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [23 Oktober 1935]

aant.

Beste Menno, Tegelijk hiermee zend ik je een boekje van Gobineau dat wat ‘biologisch’ is, maar toch heel curieus. Het is een cadeautje voor je bibliotheek, en je kunt er zelfs een preek van maken, want het is onbekend en pas uit. - Huizinga kreeg ik vanmorgen, en ook het diepe denken van Kool. - Kan je mij dat boekje zenden (dat je besprak) over sovjet-schrijvers? Ik schrijf er juist een heeleboel over, dus dat zou me prachtig te pas kunnen komen.

Bij voorbaat dank en hartelijk je

E.

863. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 24 Oct. '35

aant.

Beste Eddy Bedankt in de eerste plaats voor je vele zendingen, vooral voor Gobineau, die mij zeer interesseert; als ik nu maar een paar oogenblikken kan vinden om het boek te lezen, want het was de afgeloopen dagen schrikbarend druk in de journalistiek. Vandaar, dat ik je alleen met drukwerken verzorgde en nog niet antwoordde. Het stukje over *Dumay* heeft iets roerends; de wijze vooral, waarop de man het verhaal navertelt, is zoo onweerstaanbaar komisch, terwijl hij het toch net niet heelemaal verkeerd vertelt, dat ik werkelijk even blij was voor deze menschen, dat zij nu tenminste ook eens een boek van mij hebben gehad, niet zoo onbegrijpelijk en hautain, maar echt gewoon. Voor mij begint *Dumay* juist door deze elementen onverteerbaar te worden; ik las er laatst nog eens in naast *Hampton Court* en moest bevinden, dat *Dumay* het *absoluut* aflegde. Op *H.C.* ben ik nog altijd een beetje trotsch, voor *Dumay* heb ik alleen maar nog wat genegenheid.

Gisterenavond heb ik een ander naar de beroepscomedie laten gaan en ben zelf naar een repetitie van *De Pantserkrant* gaan kijken, die 31 Oct. vertoond wordt. De regisseur, een heel geschikt mannetje (stadium: ambtenaar der gemeente met lectuur Du Perron-ter Braak op tooneel geprojecteerd), had er mij om gevraagd. Het was een prachtige sensatie, die ik niet had willen

missen. Er zit een tooneelschrijver als bijfiguur voor mijn schelmenroman in! Een groot aantal studenten, allen zeer zenuwachtig, omdat zij voor den vader van hun personage moesten optreden. Een tandarts(!) speelt Pankow; type jeune premier, die erg overtuigend pathetisch doet, als hij mijn ideeën ventileert, maar natuurlijk absoluut onmogelijk, al doet hij het 'voor tooneelbegrippen' nogal goed. Voor de rest liep het heel aardig; vooral de hoofdredacteur is goed, en Peters lijkt op De Lang. Het regisseurtje had er een *regieboek* bij, waarin ik eerbiedig gekeken heb; teekeningen, 'wenken', vaktermen bij de vleet. Ik meen nu wel precies te begrijpen, wat het vermaak is van tooneelauteur te zijn; het is ook een vorm van Wille zur Macht, de leege huls te zijn, waaruit al dat gerumoer en heen-en-weergeloop potentiëel is voortgekomen. En onwillekeurig ontkom je niet aan de neiging om iemand, die er precies naast is, ontzettend hard uit te lachen, want hij lijkt je gewoon een idioot (wat hij ook wel zal zijn).

Veel tijd noodig gehad voor Huizinga. Ik vind hem altijd weer zoo verdomd aanmatigend en vooral 'gepast', dat het me groote moeite heeft gekost een hoofdzakelijk lovend en toch *voor hemzelf* critisch stuk te schrijven. Zeg me je meening eens over dat boek.

Nog geen van de twee geannonceerde boeken (Guilloux en Pascal Rose) ontvangen!

Nu over je 'verweer'. Ik heb er niets tegen, en begrijp, dat je het schreef, al zou ik het zelf niet tot zooveel volharding hebben kunnen brengen, gezien de *absolute* verlogenheid van den schrijver, die (naar ik wel gemerkt heb) zelfs zeer stomme menschen duidelijk is. Maar ik kon het niet in de krant zetten, 1° omdat wij nu wel vermoeden, dat Ton het bewuste stuk heeft geschreven, *maar dat niet te bewijzen is*, aangezien het ongeteekend en dus redactioneel is verschenen (ik heb zelfs bij oogenblikken *werkelijk* getwijfeld aan het auteurschap van v.D., omdat hij dan toch wel een ontzettende quadraat-stommeling en verzande platvoet moet zijn, meer zelfs nog, dan waarvoor ik hem verslijt), 2° omdat de Ned. redactie te kennen heeft ge-

geven, dat zij geen publicatie van haar standpunt zal geven *voor* er in *Forum* een officieele verklaring is verschenen, en ik dus onmogelijk in *mijn* krant een stuk kan opnemen, dat mijn 'eed breekt'. Als je het stuk later toch wilt publiceeren, moet je het dus zoo bewerken, dat v. Duinkerken er toch indraait; deze vorm kan hij stomweg doodslaan door te *loochenen*!

Persoonlijk maakt je stuk op mij den indruk, dat het *niet* zal overtuigen. De passage over Slauerhoff doet denken, dat je achteraf op hem wraak wilt nemen, wat stellig je bedoeling niet is; maar het deed mij zoo aan onder het lezen. Ik was overigens ook van plan in een panopt. op dit stuk in *De Tijd* te reageeren, maar als de mogelijkheid bestaat, dat jij het doet, zie ik er met liefde van af. Ik zou je alleen aanraden het stuk sterk te bekorten en allerlei persoonlijk verweer vooral te schrappen; dat zou de polemische werking absoluut verhoogen. Het geval Slau zou ik *geheel* schrappen. In wat korteren vorm zou ik het, *hoop ik*, onder panopt. kunnen onderbrengen. Hoop ik: want ik weet volstrekt niet, of Zijlstra mij nog papier wil geven voor die laatste nummers, afgezien van het wettige deel, dat *al overschreden wordt* door de al gezette copie!!

De Bruine Vriend zal ik voor je vragen, het boekje van Proost stuur ik op (een *prul* overigens).

Van Jan hoor je nu wel alles over de redactioneele quaesties. De houding van Coenen is exemplarisch geweest en dat Jan heeft doorgezet, strekt hem tot groote eer. Groet deze man zeer hartelijk van ons! Ik schrijf hem nader.

Het stuk tegen v.D. of niet v.D. stuur ik je terug; kijk eens, wat je er mee doet. Ik voor mij ben er voor, tegen die papen op een veel *koeler* toon te spreken, kort en zoo zakelijk, alsof over 5 minuten de trein ging, die wij volstrekt moesten halen. Dit Roomsche gedoe is heusch *beneden ons* en (vergeef deze hiërarchische oprisping) wij zijn er dus *te goed voor*. Het fascisme is 10 × gevaarlijker momenteel.

Veel hartelijks van ons beiden, *ook* voor Bep,

je

Menno

Zoo juist ontvang ik het concept verklaring van de Ned. red. over het opheffen van *Forum* van Vic terug, die er mee accoord gaat. Die verklaring bevat een *minimum*, maar laat ieder van ons verder geheel vrij om er individueel aan toe te voegen (in *het Vad.* of elders) wat hij wil. Deze solidaire verklaring van de Ned. red. zal zeker den meesten indruk maken, want de Vl. liggen tot nog toe onder elkaar overhoop.

Het minimum lijkt mij persoonlijk scherp genoeg. En ik *spuug* verder alleen maar van het heele geval.

Het boek van Huizinga is van *Hein*. Stuur het hem bij *gelegenheid* terug, als je wilt.

864. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdagavond. [29 Oktober 1935]

aant.

B.M. -Querido heeft mij, met veel lullax, verteld dat hij de *Blocnotes* liever niet uitgaf; de boel is nu dus vrij voor Boucher. Ik heb Q. gevraagd jou de copy te sturen. Wil je zoo goed zijn die, als je langs Noordeinde 39[a] komt, even af te geven? liefst aan Boucher Jr. in persoon. Bij voorbaat dank.

Heeft Ina geprotesteerd of eenig ander geluid van zich gegeven? Jan Gr. heeft het verhaal gedaan, hier, van hoe je aan je ontdekking kwam; werkelijk zeer mooi. Er is dus een ‘demon van de eerlijkheid’.

Jan gaat morgen weg. Ik hoop zoo zoetsjesaan mijn proeven van *Forum* te ontvangen. Ik vroeg je Kettmann, niet Proost, - maar geen van de 2 is *noodig.*

Het was heel gezellig hier met Jan; na zijn vertrek ga ik weer aan het *blocnoten* + een stuk over Simon Vestdijk (voor *Gr. Ned.*, ter presentatie ook!)

Hart. groeten van je

E.

Woensdagmorgen. - Daarnet je stukken gekregen. Ina is overheerlijk! Maar ze heeft dit keer ongenadig op haar pokkel gehad. De *toon* van zoo'n Ina zegt al alles, ook over Jacoba.

P.S. Heb je *De Korte Baan* gekregen? Ik maar 2 exx!

865. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 2 Nov. [1935]

aant.

Beste Menno, Laat eens wat hooren! Q. schreef mij dat hij jou de copy zou sturen. Wil jij - of Ant - nu die 3 nagezonden blzn. op de juiste plaats leggen en dan de copy zoo gauw mogelijk naar Boucher brengen (of sturen)? Ik zou graag willen dat Boucher gauw besliste en mij schreef, ook met het oog op de verdere notities.

Zoodra ik *De Bruine Vriend* heb, ga ik een stuk schrijven over Vestdijk; het moet ± 15 Nov. bij Coenen zijn, want het komt in het December-nr. Zeg V. dus dat hij mij zoo spoedig mogelijk dat boekje zendt.

Nog geen tijd gehad om Huizinga te lezen. Je stuk erover was heel goed, en Jany schreef me over het boek en heeft er bijna precies dezelfde kijk op als jij in je brief.

Ik doe niets dan pennen-over het Congres met bijbehooren nu - en weet van buiten dus weinig.

Hoe is de opvoering van de *Pantserkrant* geweest? Schrijf gauw. Veel hartelijks onder ons 4

je

E.

2 Nov. [1935]

Daarnet je vrind Otten op bezoek gehad-toen ik uitging om dit te posten, de briefkaart doe ik hier nu maar in. Ook *De Br. Vriend* gekregen + *Oubliette*, dat is dus in orde. Wil je V. zeggen dat ik graag een recensie-ex. van *De Br. Vr.* zou bezitten?

Met Otten in de *Murat* zitten praten. Hij was gekomen, zei hij, om met mij te praten omdat hij ook zoo tusschen de notarissen zat. We hebben dus groote uitwisseling gehad van erfenismisère. Maar het is wonderbaarlijk zooals zoo'n kloot zichzelf in ieder opzicht met ‘hoogere’ argumenten tegenspreekt. Dit soort weekdieren weet werkelijk niet hoezeer het zichzelf zit te beduvelen, dat maakt eig. ieder gesprek met hen overbodig. - Hij begon met te vertellen dat deze tijd eig. zoo goed was (ik heb gezegd dat ik hem bescheten vond) - want je werd zoo gedwongen het laatste uit je te halen, enz. (ik heb hem op dit gebied in zekere zin wel iets toegegeven), - maar daarnaast blijkt

dan uit alles dat hij *doodsbenauwd* is om zijn geld heelemaal kwijt te raken; want hij is physiek niet sterk, en les geven is ook niet leuk, enz. Maar... al je geld verliezen is tòch niet zoo ‘erg’; o, neen, alleen maar ‘zuur’. En als je dan verder praat merk je dat de mossel al klaar staat tot *alle* smeerlapperijen, onder het motto dat je sommige dingen moèt doen (bv. tegenover je vrouw en kinderen) en dat die noodzakelijkheid van de smeerlapperij weer een *hoogere* moraal maakt.

Tenslotte haalde hij er het christendom bij en zelfs het voorbeeld van Christus, - zoodat ik heelemaal bokkig werd en hem verteld heb dat ik deze heele manier van redeneeren beschouwde als het type van de hypokriete levensbeschouwing, en dat ik iemand die tot smeerlapperij verplicht was, nog altijd hooger aansloeg als hij dat als smeerlapperij erkende, dan als hij zich op de borst begon te slaan met het praatje dat hij nu aan de hoogere moraal toe was. Hij was het natuurlijk heelemaal oneens met mij en zei dat hij zoetjesaan weg moest omdat hij pijn aan zijn keel kreeg van het discussieeren. Als het niet zoo'n verlegen lul was, zou ik hem gezegd hebben dat *ik* hem niet geroepen had; nu heb ik me alleen maar ongerust betoond over het les geven dat hij zou moeten doen met een zoo delicaat instrument. Ik heb hem een goedkoop restaurant in de buurt gewezen en zijn koffie betaald, want ik *ben* au fond een goeie kerel, ik ook, op mijn manier. Hij zou me misschien nog eens opbellen, als zijn keel het experiment aandurfde. Ik hoop dat hij het niet doet, maar anders: soit.

Ik vraag mij alleen af waaròm zulke lieden - laatst Halbo Kool en nu weer deze Otten - mij eig. willen spreken. Het is evident, en het blijkt uit iedere regel die ik schrijf, dat ze niets met mij te bepraten hebben. Bep denkt dat hij nu in Rotterdam kan gaan vertellen dat hij ‘een flitsend gesprek’ met mij heeft gehad, waarin hij ‘dien du Perron toch de waarheid gezegd heeft’; - ik geloof het niet eens, en als het zoo was zou het me niet kunnen schelen. Maar ik begrijp werkelijk niet waar het plezier gezocht moet worden, niet alleen voor mij, maar voor hen zelf, van ontmoetingen als die van daarnet.

Dit soort lapzwansen is er zoo op getraind om ‘in den geest’ hooger te leven dan hun werkelijke stand, dat ze niet eens merken hoè ze in de leugen leven. Tenslotte doet zoo'n ontmoeting me weer aan den lijve voelen voor welke ‘geest’-leugenaars jij je *Politicus* hebt geschreven; misschien is dat het nut ervan. Laat je, als je hem weer ziet - en ik niet - toch eens uitleggen waaròm hij me moest opzoeken. Als hij nog terugkomt, zal ik het hem zelf vragen.

Hartelijke groeten, nogmaals, ook voor Ant,
van je
E.

866. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Zutfen, 3 Nov. '35

aant.

Beste Eddy Deze week was zoo vol van vermoeiende en bovendien veelal zeer deprimeerende besognes, dat ik niet tot schrijven kwam en nu maar voor een paar dagen naar Zutfen ben gevlucht om wat rust te hebben. Niet alleen, dat het aan de krant erg druk was, maar ook de *Forum*-quaestie heeft weer een hinderlijk element meer opgeleverd. Ik had n.l. het Nov.-nummer opgemaakt, waarin onze verklaring, en daarin natuurlijk *Virginia* opgenomen. Daarop ontvang ik een brief van Zijlstra, nota bene, waarin hij mij verzocht *Virginia* niet te plaatsen, omdat (let wel!) de Vlamingen er toch zoo tegen zijn en het hem persoonlijk onaangenaam is. Die brief was zoo gesteld, dat ik er bijna niet meer aan kan twijfelen, of ik was bijna het slachtoffer geworden van een verdomd gemeene manoeuvre. Zijlstra en de Vlamingen schijnen er n.l. op gerekend te hebben, dat zij er in zouden slagen ons een sobere verklaring te laten publiceeren, en *dan Virginia* ‘zoek te maken’. Met recht kun je hier van smeerlapperij spreken. Ik heb Zijlstra nu dit geantwoord: als *Virginia* niet in het Nov.-nummer verschijnt, treed ik onmiddellijk af als redacteur en draag geen enkele verantwoordelijkheid meer voor de beide laatste nummers; tevens, dat ik mij in dat geval *verzet* tegen de nu opgestelde verklaring en die *niet* onderteeken. Van beide omstandigheden zal ik dan rekenschap afleggen aan het publiek in een verklaring, die ik aan de kranten

zal verstrekken. Mijn geduld is op, en deze brief is mijn laatste concessie. Ik heb er nog geen antwoord op, maar de mogelijkheid bestaat nu, dat ik morgen al geen redacteur meer ben. Deze slinksche streek, die natuurlijk in Brussel tusschen Zijlstra en Maurice is bekokstoofd, heeft me intusschen razend gemaakt en mijn brief aan Zijlstra is dus in krachttermen gesteld. Als zijn antwoord niet in alle opzichten bevredigend is, laat ik de bom barsten en vertrek bovendien (hoewel het voor mij allerlei zakelijke moeilijkheden zal meebrengen) op staanden voet naar een anderen uitgever. Het is nu welletjes. In ieder geval is het een geluk, dat onze redactioneele verklaring nog niet was verschenen! Overigens twijfel ik er niet aan, of Vic en Vestdijk weten van deze heele smeerlapperij niets af en zullen zich, in geval van usurpatie, met mij solidair verklaren, zoodat er dan nog een flinke afrekening kan volgen. Ik weet nu niet, of ik je Blocnote nog bezorgen kan, want zeker is, dat bij een conflict de laatste *Forum*-nummers alleen nog pro forma en dus uiterst dun zullen verschijnen. Maar alles is al gezet, dat heb ik zelf geconstateerd. Verder is Donderdag *De Pantserkrant* opgevoerd. Het was een succes; vooral het tweede bedrijf is uitstekend gespeeld, dank zij een werkelijk uitstekende Ritzel en een Pankow, die mij geweldig meeviel. Ik laat nu daar, wat ‘tooneel’ waard is; in ieder geval hadden de studenten er voor hun pleizier geweldig hun best op gedaan; en wat zeggen nu ‘de heeren’ van de critiek? Het is één reeks kleine, geniepige wraaknemingen, waaruit blijkt dat deze journalisten boter op het hoofd hebben. Aangezien zij niet kunnen ontkennen, dat het stuk boeide en dat naar de dialogen gespannen werd geluisterd, komt nu het verhaaltje, dat de schrijver alles te danken heeft aan de opvoering; dat er geen ‘actie’ in het stuk zit, dat die Pankow ‘een gemeene kerel’ is, dat ik een ‘warhoofd’ ben en ‘essays aan elkaar geregen heb’ etc. etc. Van de rol van Ritzel heeft niemand ook maar iets gesnapt. Natuurlijk maken alle ‘collega's’ dankbaar gebruik van mijn *Brief aan een Vijandin*, wat ik hun niet kwalijk mag nemen; maar zij zien er niet tegen op, die brief zoo te verdraaien, als zou ik daarin gezegd hebben, dat ik mijn stuk zelf een prul vond, en

dus, zooals sinjeur Cornelis Veth in *De Telegraaf* schrijft, ‘ik ben te beleefd om dat tegen te spreken’, met name deze Veth heeft een zoo fluimig en vuil en stom stukje gekalkt, dat ik me bij het lezen gêneerde voor de gemeenheid van alle rancune, die daar even geloosd werd. De algemeene *toon* van deze stukjes zegt dit: Waag het niet om op het tooneel te komen, waar men alleen domme problemen mag behandelen, want anders zullen wij krachtig betoogen, dat *wij* te stom zijn om te begrijpen en bovendien geen zin hebben om naar ‘ellenlange gesprekken’ te luisteren! De les uit dit alles is, dat ik er zelfs verkeerd aan deed *dit* Pankow-probleem te laten opvoeren, in de meening, dat het speelbaar zou zijn. Want het gekke is, *dat* de speelbaarheid evident was,... maar dat de heele pers opkomt voor Jan Rap, die geen zin heeft om zich in het probleem te verdiepen.

Basta. Het spijt me voor de studenten, die er hun best op hebben gedaan; voor mezelf is dit resultaat alleen een bewijs voor wat jij en ik allang hadden geconstateerd over deze kunst van ‘das Zweite’. Zelfs een ‘propagandistische uitbarsting’ langs dezen weg blijkt nog veel te hoog te gaan voor hen, die op de planken domheid wenschen à la Bernstein en Sacha Guitry, culmineerend in het genie van Duvernois. Maar aan de opvoering zelf denk ik met plezier terug; dat tweede bedrijf vooral was zoo absoluut *goed*, omdat het door menschen gespeeld werd, die althans iets van de zaak begrepen, weshalve ‘Cor’ zooiets nooit zou hebben gepresteerd. Misschien zouden ook deze menschen fluimen worden, als zij in het ‘vak’ doorgingen; ik neem het dadelijk aan; maar het waren juist de kleine technische tekortkomingen en de zekere naïveteiten, die mij boeiden en een ander gevoel gaven dan het gewone schouwburggevoel. - Verder kreeg ik nog bezoek van Van Uytvanck, die mij teekende, en onderwijl antisemiet bleek te zijn geworden en ‘welwillend’ gezind jegens Hitler. Ik heb hem al poseerende het een en ander daarover verteld, waar hij weinig op terug gaf, behalve dan: dat hij altijd onbewust antisemiet was geweest en de Joden in Duitschland veel kwaad hadden gebrouwen. De complete Goebbels-logica.

Ina heeft, [...] terug, niet meer van zich laten hooren. Waarschijnlijk was de kans *tot* succes haar nu toch te gering geworden. Maar de boekhandel vervloekt haar nu, want verschillende van die heeren zitten met 500 en meer exemplaren vooruit gekocht!

Ik zond je op verzoek van Vestdijk de twee novellen. Kettmann is spoorloos verdwenen; hij moet ergens liggen, maar ik weet niet waar. Overigens heeft hij in *Volk en Vaderland* een heel feuilleton terug geschreven, in een volkschen heldentoon, die mij *te* winderig is om er verder op in te gaan. Men moet voor het heele volk schrijven, ik ben een 'uitgepierde intellectueel' u.s.w.

De bundel *Blocnote* zal ik morgen bij Boucher afgeven. De notitie, die je me nog zond om in te voegen, laat ik maar zoolang hier, want ik ben al blij, als ik in de laatste nummers krijg, wat nu gezet is. Wat er ook gebeurt, welwillendheid behoef ik na mijn brief van Zijlstra niet meer te verwachten. Ik ben er zeker van, dat hij mij nu al, volgens het gewone principe, *haat*, omdat ik zijn zaken in de war stuur en het waag hem een ultimatum te stellen. Dat zouden Coolen en Helman toch heusch nooit doen!

De Korte Baan liep binnen. Het lijkt mij een *geslaagde* collectie, maar op de inleiding heb ik wel wat af te dingen. Natuurlijk *niet* op het afwijzen van de provincie! Maar er lijkt me een inconsequentie in te schuilen, vanwege de opname van den Doolaard en Helman.

Hart. groeten van ons beiden, ook voor Bep!
geheel je
Menno
Guilloux kwam gisteren binnen, Pia nog niet.

867. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs 3 Nov. [1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor het stuk v. Hein over de opvoering, waarvan ik vooral de laatste alinea hoogelijk apprecieerde. Toch zou ik graag eenige details van je zelf hebben. Ik stuur je eerst-

daags nog iets voor *Panopt.* van het laatste *Forum*, om daar niet te mankeeren!

Wschl. gaan we Donderdag of Vrijdag a.s. voor 14 dagen naar Bretagne.

Hart. groeten 2 × 2, van je

E.

Bewaar deze laatste blik op het Trocadero, dat nu wordt afgebroken!

P.S. - In het café Murat zittend heb ik ook meteen mijn panopt. geschreven. Ik sluit deze briefkaart dus maar in dezelfde enveloppe.

Vergeet je nu niet wat ik je vraag? En vooral ook dat russische boek niet? Als je het liever niet mist, bestel het dan voor mij bij Mayer, maar laat hij het *omgaand* sturen!

868. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 7 Nov. '35

aant.

Beste Eddy Hoewel ik haast geen tijd kan vinden om te schrijven, wil ik je toch gauw even bedanken voor je bijdrage ‘tot steun in den strijd’; want het is soms om den moed bij te verliezen, deze guerilla van flapdrollen, om met zekeren van Haaften te spreken. Maar ik ben nu zoo scherp opgetreden, dat Zijlstra bakzeil heeft gehaald en mij heeft geschreven, dat *Virginia* in Nov. geplaatst wordt. Als ik het nummer voor me zie, zal ik het gelooven, eerder niet; en dan staat nog te bezien, of er niet een nieuw smeerlapperijtje is gepleegd. Overigens is het me onbegrijpelijk, wat ‘Doeke’ zich van deze gasaanval heeft voorgesteld; ik geloof zelfs niet, dat Maurice in het complot is geweest, maar dat hij stomweg bang was zijn Vlaamsche relaties kwijt te raken. Het is alles zeer onverkwikkelijk, maar als *Virginia* er nu werkelijk in staat, interesseert mij alleen nog de toekomst. Die brochure kan dus (voorloopig) vervallen. Ik zou trouwens alleen overgaan tot publicatie van de dessous, als ik geen andere middelen meer zou hebben, om Zijlstra te dwingen mijn zin te doen. Dat hij tegen geen enkele ‘transactie’ opziet, is mij nu duidelijk genoeg. - Ik doe hier de notitie over Fernan-

dez weer bij in, want ik kan niets meer laten zetten, zeker niet bij deze toestand. Het zal me moeite genoeg kosten om zelfs het reeds gezette ook *gedrukt* te krijgen! Zoo arriveert *Forum* aan de eindstreep; zuchtend onder de katholieke en commercieele moraal!

Proost gaat vandaag af. Ik kwam zelfs niet tot inpakken van boeken, moest *mevrouw* Charlotte Köhler interviewen te Amsterdam. Waarover ik heerlijke details zou kunnen vertellen, als ik maar tijd had. De groote actrice dronk n.l. een paar glaasjes sherry en kwam toen *werkelijk* voor den dag met dingen 'die u niet in de krant mag zetten'. Opmerkingen b.v.: [...]. En dat 'begrijpt' Elektra van Sophokles? Heerlijk! Even 'geestrijk' als Otten, wiens visite aan jou ik voor me zie. Ik weet heel goed, waarom hij je opzocht. Inwendig hebben deze menschen stuk voor stuk de wetenschap, dat zij faux monnayeurs zijn en met hun smoesjes *minderwaardig*. Zij komen op visite, omdat zij ons meer achten dan zij zichzelf zouden durven bekennen. Maar Otten is één van de *besten* onder die lieden, dat zweer ik je. Hij heeft nog zooiets als de eerlijke overtuiging van het verwende kind, dat zijn verwendheid op eerlijke manier wil vertroetelen. Ik zou graag *De Bruine Vriend* a.s. Maandag of Dinsdag terug hebben, omdat ik er samen met *Else Böhler* over schrijven ga. Kan dat? Je zult zeker een recensie ex. kunnen krijgen; vraag het even bij de uitgevers aan, dat is het eenvoudigst.

Ingesloten nog een document van Nederlandsche losbandigheid, door mij op de krant ontdekt. Na lezing terug graag!

Hart. gr. onder ons vieren.

je M.

869. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 7 Nov. [1935]

aant.

Beste Menno, Dank voor het 1e nr. van *De Sleutel*, dat jij mij zeker hebt laten toezenden? Geef me als lid op. Zoodra ik uit Bretagne terug ben, zal ik mij ervoor spannen om *Vigilance* en dit samen te brengen. Maar zeg jij dien studenten, aangezien jij het contact met hen hèbt, dat ze zich aansluiten (samensmelten) met die 300 antifascistische kunstenaars van Rotterdam, met de

groep van Rümke-Kramers, met alles wat maar antifascist is. We moeten het nu eenmaal van de massa hebben. Zelfs als ze gescheiden willen blijven in hun organisaties, zou er een soort centraal-comité gevormd moeten worden.

Als mijn blocnotes niet in *Forum* komen, zou het dan niet goed zijn om die over Abessynië en 'Moes' en die tegen Fernandez (panopt.) aan dit blaadje te geven? Of is het hiervoor weer te 'onafhankelijk'?

Hoe het zij, ik zou erg graag weten waaraan ik me heb te houden wat de publicatie in *Forum* betreft! En afgescheiden daarvan zou ik graag het verdere gedrag van Zijlstra hooren. Ik heb je ook deze 'coup de Jarnac' op het laatste oogenblik voorspeld!

Schrijf me zoo spoedig mogelijk en ingeval van rotzooi, publiceer dan zoo gauw mogelijk de heele toedracht in de bladen en laten wij deze zelfde stukken dan ook in de brochure zetten. Ook Jan heeft je nu geschreven. Ik vind de ploertigheid, en die manier van 'uitstellen' zoo weerzinwekkend dat ik klaar ben tot alles. Wat zegt Vestdijk hiervan? Wat doet Vic? Inplaats van naar Zutfen te gaan had je misschien beter gedaan ze beiden te spreken, want Zijlstra zal zeker ook hier trachten te 'bekokstoven'.

Ik walg ook van dit alles, maar dat is geen reden om die schoften kamp te geven! Hartelijk je

E.

P.S. - Je stuk in *De Sleutel* is héél goed voor dit doel. Kan je me het stuk van Kettmann niet sturen?

P.S. - Ik zal probeeren die blocnotes van 1930-'34 te doorspekken met persoonlijke anecdotes. Wat vind je van *Aan de rand van de tijd*, als titel? En 'van *de* tijd', of 'van *deze* tijd'? Bep vindt: '*deze* tijd'.

Ik wil er een goèd boekje van maken, n'en déplaise de kolder van Nederland!

Kan je me Kettmann's heroïsch antwoord nog sturen? Zal ik erop antwoorden in volksvergaderingstijl, voor *De Sleutel* bijv.? Of in een droog toontje, precies constateerend wat *jij* bent en wat *hij* is?

Voor al deze dingen vind ik het vervelend zoo ver af te zitten; ik zou je beter kunnen bijstaan als ik ook in Den Haag zat. Ik zou je minder moeite bezorgen ook wat het contact betreft. En ten slotte, ik zou sommige dingen beter - want beter in het verband - kunnen zien.

Nogmaals groeten,
E.

870. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [November 1935]

aant.

Beste Menno, Ik las Benda, maar naarmate je opschiet wordt het steeds dunner. Het eene is echt een reprise van het andere. Ik las nu behalve *La Fin de l'Eternel* nog *Essai d'un Discours Cohérent sur les rapports de Dieu avec le Monde*, amusant maar zuiver verstandsconstructie, en *Discours à la Nation Européenne*, het practische deel van zijn clerkentaak, d.w.z. een oproep om een Europa te vormen 'naar den geest', aangezien het 'naar het wezen' altijd onmogelijk zal zijn. Heel mooi naast Huizinga, en voor die club van hen. Alles bijeen ontmoedigend. Daarna las ik Sorel, *Réflexions sur la Violence*: waarheden als koeien naast practische politieke bedisselarijen, eig. ook zeer vervelend. Nu lees ik Stirner, die me opeens verrukt. Wat een onbaatzuchtig egoïsme, na al die dienaren van dit en van dat. Ik ga het in het duitsch ernaast lezen, naast de fransche vertaling, bedoel ik. Ik heb gewoonweg een gevoel van *geluk*, nu ik dit wezen ontmoet uit een zoo heel andere tijd! -

Hart. groeten,
je
E.

871. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [8 November 1935]

aant.

Beste Menno, Je brief gaf even opluchting; maar evenals jij zal ik het eind van de rotzooi pas gelooven als *Virginia* er in staat. En dan, de rotzooi komt nu van een andere kant opzetten! Gelijk met jouw brief kwam er een van Jan, dat Coenen bij het eerste bezoek van Vestdijk kans heeft gezien hem Eva Raedt als redactrice op te dringen. Jan heeft nu geschreven dat hij dat

vierkant verdomt en gaat naar Holland om de boel persoonlijk te bespreken. Hij zal jou dus wel zien.

Verhalen over ‘Lotje’, over opvoering van *Pantserkrant*, alles is even prachtig. Jammer dat je me over het interview niet uitvoeriger schreef.

Bruine Vriend en *Oubliette* gaan gelijk hiermee terug.

Je bent erg aardig met ‘Proost’, maar het gekke is dat ik je dat nooit gevraagd heb! Ik vroeg je de heldenverzen van Kettmann en het boek over russische auteurs dat je in *Het Vad.* besprak. Of is dàt soms van Proost???

Graag ook mijn 3 blaadjes blocnotes terug. Ik ben bang dat ze wegblijven, gegeven je drukte, want een kaart van Slauerhoff aan Vic met een ‘maison de Sylvie’ op de achterkant waar ik erg op gesteld ben, is ook zoekgeraakt en heb ik nooit meer van je teruggekregen. Maar als mijn 3 blaadjes blocnotes wegraken is het ernstiger (hoewel ook nog geen wereldramp.) Misschien heb je ze gewoon bij mijn brieven gelegd. Kan Ant zich niet even aan het opsporen wijden?

Hartelijke groeten en tot nader.

Je

E.

Ik feliciteer je nogmaals met de voorloopige overwinning op Zijlstra, maar... ik blijf huiverig.

872. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdagmiddag. [8 November 1935]

aant.

Beste Menno, Daarnet kwam het boek van *Proost* (niet Mien dus, maar wel degelijk de ‘historikus’ van de Sovjet-literatuur), zoodat het mysterie is opgelost. Dank! - Tegelijk kreeg ik antwoord van Boucher. Hij ‘marcheert’, maar wil voorloopig - en misschien eens en voor al - alleen weten van een deeltje van 8 vel. Ik moet weten hoeveel er op één blzij. gaat, want 8 vel en 8 vel zijn twee. Maar hoe dan ook, ik laat gewoon bij het begin beginnen en doorgaan tot de 8 vel vol zijn. Heeft het boekje éénig succes, dan wil hij later misschien een ‘vervolg’ (van weer 8 vel). - Hoe het zij, hij zou mij nu eerstdaags de copy terug-

sturen, ter definitieve bewerking. Tracht dus, zoo noodig met hulp van de lieve blikken van Ant(je) mijn 3 blzn. over de praatjes van mijnheer Alexandroff - ongenoemd en nòg een Otten! - terug te vinden en stuur mij die. Ik maak je mijn excuses dat ik je al deze moeite geef, maar ik wist niet dat je het zóó druk had en het optreden van Zijlstra kwam ook op een moment dat ik niet voorzien kón, al was het op zichzelf voor mij allerminst een openbaring.

Ik ben even benieuwd als jij naar het verschijnen van *Virginia*, en of ze niet door 'Doeke' eigenhandig onteierstokt zal blijken te zijn, - aangezien de castratie bij vrouwen nu eenmaal zoo heet, zelfs als die vrouwen maagden zijn.

Ik ben naar nog iets anders benieuwd: of ik *Virginia* ten slotte niet hevige snert zal vinden, vooral nu!

Het boek van *Proost* dus stuur ik je ook spoedig terug. Houd je taai. Hartelijk je E.

Je stukje tegen Ritter was ook opperbest. Ik hoop dat de tweevoudige bakkerwaffel nu toch platgeslagen zal zijn? Es war ja ein Ritter vom kaltem Grund, fürwahr! (vergeef ja das Doitsj.)

873. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 11 Nov. '35

aant.

B.M. -Ik kreeg opeens een telegram van den heer Weissglas (van *De Sleutel*) met 'verzoeke beleefd antwoord'. - Waarop is mij niet duidelijk geworden, wel dat jij blijkbaar niet veel met het zenden van dat nr. te maken had, en dat er een brief van die lieden zelf moet zijn weggeraakt.

Verder kreeg ik revisie van *Forum*, zoodat het er wel naar uitziet of mijn blocnotes in Nov. verschijnen zullen.

Proost zond ik je terug, mèt de Vestdijks. Geschikt, hoewel zeer onvolledig. Ik bestelde het als 'naslaboekje'.

Het stuk over Vestdijk schreef ik en verzond ik vandaag. Een groot deel ervan is ongeïnspireerd geschreven, omdat ik 1° het eind van *Else* niet kende, 2° veel te weinig tijd had om het behoorlijk te doen, 3° mij zeer onaangenaam beïnvloed voelde

door de lezers van *Gr. Ned*; voor wie dit stuk ‘speciaal bedoeld’ is-zoodat ik aan de stijl O.H. niet ontsnapt ben! Maar er staan, geloof ik, wel goede dingen in. Ik ga Vrijdagmorgen vroeg van hier naar Bretagne: adres Hôtel du Manoir, Le Roselier-en-Plérin, par Saint-Brieuc (Côtes-du-Nord), enz. Stuur me als het eenigszins kan mijn 3 blzn. MS. nog *hierheen*; met een béétje zoeken moet je ze toch vinden? Anders in godsnaam maar naar Bretagne.

Hart. groeten van je

E.

874. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 11 Nov. '35

aant.

Beste Eddy Dank zij de onovertrefbare zorgen van vrouw Antje zijn de bladzijden prompt voor den dag gekomen; ja, ze lagen zelfs werkelijk bij de brieven! Verder kwam er nog een briefkaart voor den dag, waarop ook een bede om terugzending stond; dus die gaat ook hierbij. Alleen Slauerhoff's kaart kan ik mij niet herinneren, maar wie weet komt die ook nog. Verder spoorde Ant nog het stuk van den Kettprol op, dat ik na verloop van tijd ook wel terug wil hebben. Deze week heeft het N.S.B.-blad *Alarm* een stuk tegen mij en *De Sleutel*, maar dat is zoo goor en stompzinnig, dat je evengoed in gootwater kunt roeren. Ik zal het op de krant nog trachten te achterhalen, want het geeft nog veel meer dan Kettmann het peil van de Ned. S.A. weer. En laat bovendien vermoeden, op welke consideratie wij kunnen rekenen bij dat tuig, als het onverhoopt de macht mocht krijgen. - Ook doe ik hierbij twee niet te evenaren reacties (de eenige *on*gunstige, moet ik erbij zeggen) van Hagenaars op mijn polemiek tegen Ina. Vooral die meneer Vriend is prachtig in zijn logica van geestelijk-hiërarchisch mensch.

Forum nog niet verschenen. Ik geloof evenmin, dat *Virginia* er werkelijk integraal in zal staan, als jij; maar welke nieuwe streek nu zal volgen, is tenminste nog een geheim. Inmiddels heeft vriend Varangot mij laten weten, dat hij onze heele oppositie tegen de Vlamen wat kinderachtig vond en dat hij met leedwezen een ‘afzetgebied’ zag verdwijnen! Wij hadden liever

‘hooghartig moeten toegeven’. Met zulk een zwager zul je gezegend worden. [...]

Van Chiaro een aardige brief. Maar ik moet mijn antwoord nog even uitstellen. Ook Pia is binnen. Dank voor een en ander.

De titel *Aan de rand v.d. Tijd* vind ik niet gelukkig. Waarom is de uitstekende titel *Blocnote klein Formaat* niet goed?? Anders zou ik liever iets kiezen als ‘Verantwoording op den kalender’ of zoo (anders natuurlijk, maar het idee van de blocnote vasthouden).

Ik heb toch nog tijd om te lezen, n.l. de herdruk van *De kleine Zielen*. Hier en daar te lang; maar overigens volkomen intact; en boek III is *voortreffelijk*, Couperus op zijn allerbest. Laatst ook *Révolte des Anges* nog eens herlezen; maar het viel me *erg* tegen. Dit soort helleensch epicurisme is toch wel erg schoolsch geworden; en het bedenksel als zoodanig is dat van een vrijgeest, die zijn tijd tusschen kunstvoorwerpen en rendez-vous verdoet. Het best lijken me nog de eerste hoofdstukken over de bibliotheek. Zoodra de engel opduikt, wordt het tamelijk bête.

Hart. gr. van ons beiden ook voor Bep

je

Menno

Als je op Kettmann reageert, dan vooral *uit de hoogte* en *koel*! Ik heb zelf niet gereageerd. De man moet vooral niet denken, dat hij als denker of zoo au sérieux wordt genomen.

875. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 12 Nov. [1935]

aant.

Beste Menno, Allereerst dank voor de teruggevonden blzn., en hulde aan Vrouw Antje! Ik *wist* wel dat ik hààr hulp moest inroepen!

Dan voor de bijlagen. Ik ben blakend van nijd. Kettmann, die mevrouw, die mijnheer, het is een optocht van heroïsche naar milde pissebedden. En dan je zwager nog!

Met Querido heb ik een eindelooze correspondentie over mijn blocnotes. Hij wil niet alleen mij niet uitgeven, maar ook nog dat ik niet bij een ander uitgeef, en wijdt hieraan de ongeloof-

lijkste argumenten, geest en negotie mengelend dat het een aard heeft. Ik heb hem vanmorgen weer uitgebreid geantwoord, wat een zee aan energie kost.

Deze ‘schrijvers aan de krant’ zijn koren op mijn molen. Van dien kampioen voor de middelmatigheid wil ik een blocnote maken; het is tè mooi in zijn soort. Die mevrouw zou ik meer persoonlijk de ‘waarheid’ willen zeggen. Varangot is doodgewoon een fluim; [...] Wat mij betreft, ik ben blij dat ik niets met hem te maken heb, maar als ik hem in Brussel ontmoet zal ik hem òf negeeren òf de kwestie hierop brengen, om hem, als hij tegenover mij deze theorie ook verkondigt, precies kenbaar te maken hoe ik over hem denk. Al zou mij dat alweer voor Truida spijten [...] Basta.

Ik hoop dat die idioot met dat al begrepen heeft dat wij *inderdaad* tenslotte onze mindere deelen met zijn *Virginia* afbetten. Dat het gaat om een principe, waarbij hij niets dan de schapenrol heeft gespeeld die hem 100% toekomt. En dat, wat mij althans betreft, één van de troostende gedachten van het ‘verlies van afzetgebied’ is, dat wij er hem althans niet meer zullen ontmoeten. Iedere keer als een fluim zijn smeerlapperij voor levensernst wil laten doorgaan, zal hij van ‘kinderachtigheid’ spreken. Ik stel dezen ‘mannelijken’ Varangot-je moet het misbaksel zienop *precies* dezelfde lijn als zoo'n Kettmann die zijn cloaak-gerijmel voor poëzie wenscht uit te geven en zijn cloaak-broederlijkheid voor ridder-heroïek.

Het spijt mij dat ik Varangot niet schrijven kan, maar ik hoop op Kettmann te antwoorden. In *De Sleutel* misschien, al ziet zoo'n blad er wel heel poover uit. Kan er geen geld en geen uitgever voor gevonden worden om het beter te drukken en te verspreiden? Ik ben in ieder geval benieuwd naar wat ze me te vragen hebben, sinds het telegram van gisteren.

Je bespreking van *Kristal* is alleraardigst; die van *De Korte Baan* wel erg summier, maar soit. Ik doe niets dan blocnotes schrijven, al is het allerminst zeker dat ik die rubriek in *Gr. Ned.* krijg, en al protesteert de brave Querido. Je weet niet hoe blij die Q. is met complimentjes van auteurs - jij, Jan, Henny - dat hij zijn

cultureele taak zoo goed vervult en zelfs dat hij zulke goede honoraria geeft. Het is in dit opzicht een vrouw, en zelfs een oude coquette.

Stuur me vooral die andere aanval van de N.S.B.-dapperen op, en, als je kan, nog een of ander 'principieel' artikel van een 'intellectueel' uit dat kamp. Ik zal probeeren mijn antwoord ongenadig te maken niet alleen van toon, maar van denken. En toch, wat ik je al schreef, en hoezeer ik dit knuppel-heroïsme uitkots, het *eenige* is om er andere knuppels tegenover te stellen. Is er geen kans op om anti-heroïsche knokploegen samen te stellen, te beginnen bij de antifascistische studenten?

Je weet niet hoe ik soms de pest in hebben kan - op andere oogenblikken ben ik er helaas gelukkig om! - dat ik niet in Holland kan zijn om me hier wat meer mee te bemoeien. Hoezeer ik ook het land heb aan organisatie, tegen dit tuig zou ik de eene organisatie na de andere willen zien verrijzen. En hoe meer hoe liever *bijeen*, kan er niet een ligue gevormd worden, uit die kunstenaars van Rotterdam, deze antifasc. studenten en de jongeren Vredes-Actie? Kan Kramers, of jij of een ander zich daar niet voor spannen? Antwoord hier eens op, maar Vrijdagmorgen ga ik naar Bretagne. Veel hartelijke groeten, ook voor Ant (die dit mestvorkproza misschien maar niet lezen moet) en van Bep.

Steeds je

E.

P.S. Ik heb *Elizabeth* gezien, waarover Bep nu voor de krant schrijft. De laatste acte was best gespeeld: die actrice was zeker Lotje Köhler waard, zelfs in *Electra*. Maar ik heb werkelijk ieder gevoel voor deze 'kunst' verloren!

876. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 13 Nov. [1935]

aant.

Beste Menno, Gisteravond zond ik je van Benda *Les Sentiments de Critias*, gedurende de oorlog geschreven; voor een deel omdat de losse stukken je voor de krant kunnen 'inspireeren', verder omdat je er aardige theorieën vindt over de fameuze tegen-

stelling latijnsche klaarheid en germaansche vaagheid. (Hij heeft soms heel wat tegen Nietzsche!) - Maar je moet eens bestellen *Belphégor* (Emile-Paul), waarin hij de ‘muziek’ in de kunst behandelt, tegenover de intelligentie. Werkelijk vol aardige dingen. Dit zijn 2 van zijn oudste boeken, vlak na *Dialogue d'E.* geschreven. *Critias* kan je houden.

Hart. groeten van je

E.

877. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdagmorgen. [15 November 1935]

aant.

B.M. Daarnet *Forum* mèt *Virginia*, en verder niets dan Vestdijk. Het einde van *Else* is er nòg niet, Goddome! Ik vroeg Nijgh en Van Ditmar een recensie-ex., mij werd laconiek geantwoord dat er al een ex. naar *Gr. Ned.* was verzonden. Kàn dat? Is het *boek* dus al uit?

Mijn *Blocnotes* schitteren door afwezigheid. Ik hoop dat het je lukt ze in December te plaatsen. Misschien kan het Dec. nr. dan ook wel *tijdig* verschijnen, gegeven al de gezette copy.

Kan je me ter lezing bezorgen: *Sprokkelingen* van Van Genderen Stort? Op de krant heb je toch zeker een exemplaar? Graag dan naar Bretagne; je krijgt het desgewenscht binnen 3 dagen terug.

Maar ik ben hoogstbenieuwd.

Dit in haast; mijn trein gaat zóó.

Hart. groeten, ook voor Ant van je

E.

Schrijf gauw een lange brief (over *Virginia* etc.) naar Bretagne.

878. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, Zaterdagav. [16 November 1935]

aant.

Beste Menno, Hierbij de brief van dien heer ook nog terug. Je hebt toch zeker alles ontvangen wat ik je uit Parijs de laatste dagen nog stuurde. *Virginia* zal toch wel compleet zijn geweest, tenminste de pastoor was héél gemeen en het ongeperforeerde hymen deed het ook best in de mond van den dokter. Het is een hupsche satyre - in een amerikaansche ‘bij-gebrek-aan-ernst’-stijl, die aan Stephen Leacock doet denken - maar, ofschoon ik

het werkelijk met plezier las, zoodra je het uit hebt kan het je niks meer schelen. Dat de 'Vlaamsche redactie van *Forum*' hier zoo'n keet over gemaakt heeft, bewijst het peil waarop *Forum* in Vlaanderen werd gelezen!

Dit in haast. Ik hoop erg op *Sprokkelingen*. En schrijf me eens een prettige brief naar deze oorden.

Hartelijk je

E.

879. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, Dinsdag. [19 November 1935]

aant.

B.M. Waarom geen antwoord?

Kan je me even *omgaand* opgeven of het 'auf *der* Flucht erschossen' is of 'auf *die Flucht*'.

Bep weet het ook niet.

En graag bericht.

Ik schreef hier reusachtig veel, alle krabbels in het net. Verder een stuk over Napoleon en het vrije woord, voor *De Sleutel* misschien.

Hart. gr. je

E.

880. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 21 Nov. '35

aant.

Beste Eddy Eindelijk dan een antwoord! Ik heb geen minuut tijd gehad om te schrijven, vanwege die walgelijke Sinterklaasboeken; ik lees en bespreek er soms vijf op een dag. Hoe je je daarna voelt, zal je wel duidelijk zijn! De kitsch, die er nu weer losbreekt, is hartverscheurend. En bovendien heb ik nog een opdracht van Querido aanvaard om voor 15 Dec. een voorrede voor *Vincent Haman* te schrijven, dat in de Salamanderreeks wordt herdrukt. Ik wilde dat verzoek natuurlijk niet weigeren, maar het kost me in deze rotdagen mijn laatste rust. Er moet een biographietje van Paap gemaakt worden, een identificatie van de personen bovendien, die lang niet meevalt, omdat noch over Paap noch over de 'rolverdeeling' noemenswaardige litteratuur bestaat. (Als je nog iets van dien weet, houd ik me *sterk aanbevolen*!). Dan logeert Jan Greshoff een paar dagen hier, zoo-

dat er (ook in verband met *Groot-Nederland*) nog een massa te bespreken is. Vanmiddag vergadert de nieuwe redactie in Riche. Hartelijk dank voor Benda! Wat ik er ‘snoepende’ in las, is erg aardig.

Ik schreef Zondag j.l. over Else Böhler, liet een nummer naar Parijs sturen, dus dat vind je daar wel. Deze week over *De Boeken der kleine Zielen*.

Wat *De Sleutel* betreft: ik liet je inderdaad door Weissglas het nummer zenden en ried hem aan je om medewerking te vragen, waar hij grif op inging. Het volgende nummer wordt gedrukt en verschijnt in een groote oplaag, want het succes van no. 1 schijnt opmerkelijk geweest te zijn. Ik weet niet, hoeveel deze actie waard is, maar zij is tenminste iets, en van de Culclub gaat toch practisch niets uit. Dat soort menschen laat zich wel inlijven bij een beweging, maar neemt nooit een initiatief.

Ik moet nu nog een laatste nummer van *Forum* in elkaar zetten, hopeloos, en troosteloos, zulk een slotepisode. Allerlei rare copie. Misschien krijg ik nog wel weer ruzie met Zijlstra, maar het kan me nu weinig meer schelen.

Heb je die *Sprokkelingen* met spoed noodig? Ik moet er voor St. Nic. zoo mogelijk nog een notitie over schrijven. Dus liever verzend ik het na dien fatalen dag.

Ik vind *Virginia* bij herlezing ook nog aardig. Maar evenzeer niet meer dan een grap; als dat het hoogtepunt van 's mans oeuvre moet blijven, is het toch niet zoo leuk.

Ik schrijf later wel eens een betere brief. De rust van het Bretonsche, die ik je nu een beetje benijd, ontbreekt me volkomen. Gelukkig ontwikkelen de dialogen en de nieuwe roman zich geleidelijk in mijn hoofd, en lang wachten met schrijven zal de creatie zeker niet schaden. En na St. Nicolaas, het demonische feest der boekenbeulen, ga ik absoluut eenige dagen in de retraite.

Veel hart. groeten, ook voor Bep en van Ant en Jan
de hand van je
Menno
auf *der* Flucht erschossen!

881. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Woensdag, 21 Nov. [1935]

Beste Menno Zou je zoo goed willen zijn mij omgaand een ex. van *Else Böhler* te zenden? van de krant of waar dan ook; of vraag Vestdijk het te doen! Ik krijg, goddoome, gewoon het ex. niet van *Gr. Ned.* (de peeën van Nijgh & V.D. hebben mij geantwoord dat ze het recensie-ex. al daarheen gezonden hadden), en daar ik iederen dag de proeven van mijn artikel kan krijgen moet ik toch in staat zijn daarop iets over het einde te schrijven! Ik had ook op *Forum* gerekend, maar daar ontbreekt de clou van het einde!

Iets anders: zou je de 3 laatste blzn. van mijn blocnotes omgaand in revisie willen aanvragen en daarop de correcties aanbrengen die je op bijgaande papieren vindt. Dank! Maar vergeet dit nu niet, en laat niet alles wegraken, als laatst met die blocnotes-bladzijden voor Boucher.

Laat vooral ook *deze* drukproeven niet verloren gaan, maar zend ze mij na gemaakt gebruik direct terug, want ik blijf me voorbereid houden op een totaal verdwijnen van mijn laatste bijdrage in *Forum* door ingrijpen van Zijlstra.

Je schrijft me niets, wat ik verre van aardig vind; ik laat het dus hierbij. Vergeet ook niet ‘auf *die*, of *der* Flucht’, bitte, mir zu melden.

In haast en tot later beter, je

E.

Veel hartelijks onder ons 4 natuurlijk.

En nog iets: moeten we lid worden van die kunstenaars die hun rechten willen verdedigen en waarvoor jij hebt gelezen, meen ik. Hoe was die lezing? Was mevrouw Romein er, en aardig?

882. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, 21 Nov. 'sav.

aant.

Beste Menno, Dank voor je eerste teeken van leven sinds ik hier ben. *Het Vad.* met de bespreking erin van *Else Böhler*. Het is griezelig zooals wij elkaar nu weer ‘ontmoetten’, al lag het misschien voor de hand: je vergelijking van Ina met Else, van

Vestdijk's families met de *Kleine Zielen*, het staat ongeveer net zoo in mijn stuk voor *Gr. Ned.*, waarvan ik gisteren de proeven terugzond! Er is dus niet veel meer aan te doen. Wat dat stuk zelf betreft, het viel mij bij herlezing nogal mee, al proeft het wel wat koud geschreven, opgewarmd inderhaast, en haastig ook opgediend voor den wachtenden klant.

Ik kreeg verder een nieuwe *D.G.W.*, niet zóó frisch als ik verondersteld had, d.w.z. minder blaadje voor den boekhandel toch; overigens heel fraai met dat stukje over jou, met het gelul van Halbo C. Kool - ook een echt domme jongen toch - over wat verhalen zijn en wat niet, en met dat ploertige stukje over Kramers. Dit laatste eindigt met altijd diezelfde oude mop van 'de karavaan en de honden', dit schijnt in zijn pasklaarheid groote indruk te maken op zakenlieden, bibliothecarissen en dergelijken; het is overigens vervelend dat het de *karavaan* moet zijn die uit blaffende honden bestaat, als de heer Strengholt daartoe behoort. - Maar verder moet ik tot mijn spijt toegeven dat het blad leesbaarder *is*, en het peil niet eens zoo belangrijk gedaald. Het stuk van Bloem was nogal aardig, ondanks de onvervrorenheid waarmee hij bekent dat hij Vestdijk beoordeelt naar proza dat hij niet gelezen heeft.

Ik lees nu Huizinga en vind hem heel vaak toch een flinke ouwehoer. Hier en daar is het standpunt dat hij inneemt toch aantrekkelijk. (Tusschen haakjes, las je het überlegen cynische stuk van Teunisz over hem? Dat was óók heel fraai!)

Ik wacht met opzenden van deze brief tot ik bericht van je heb. O ja, kan je me omgaand het tegenwoordige adres van *De Spieghel* opgeven? [...]

Ach, ach, und ich weisz noch immer nicht wie man auf *der* oder auf *die* gottverdamter Flucht wird erschossen! Aber, ich warte, ich warte ja Donnerwetter mit ruhigvollem Seele...

Ik geef je veel last, maar aan wie anders moet ik al deze dingen vragen?

23 Nov. [1935]

Huizinga bijna uitgelezen. Ik heb notities gemaakt en heb groote lust om mijn houding tegenover dit clerken-standpunt van

diagnose en verder... ja, wat verder? te bepalen. Ik ga daarvoor heel Benda lezen, en behandel de twee dan in één artikel, dat dan wel groot zal worden, helaas (waar te publiceeren?)

Kan je me opgeven wat Huizinga nog meer geschreven heeft behalve dit, *Middeleeuwen* en *Erasmus*?

Hoe heet het boek van Romein precies (*Lage Landen*) en hoeveel kost het ongeveer? Is Romein professor? Hoe oud is hij ongeveer?

Graag antwoord op al deze vragen. Ik schrijf nu niet verder, wacht nog steeds op een brief. Las je *Sang Noir*? er is veel kans op de Goncourt, maar Albin-Michel (de andere uitgever) heeft schatten gestort voor een auteur van hem genaamd Van der Meersch. Van Gans kreeg ik een novelle, niet onaardig.

24 Nov. [1935]

Vandaag eindelijk bericht. *Sprokkelingen* gerust later, maar vergeet het dan niet.

Ik kreeg eindelijk *Else Böhler* zoodat ik nu het eind lezen kan! Als Guilloux de Goncourt krijgt (± 5 Dec. of neen, *op* 5 Dec.) zou het aardig zijn als je je stuk over *Le Sang Noir* klaar had. Als hij hem niet krijgt, nu ja, dan is je stuk klaar. In ieder geval doen wij het niet àls het *Le Sang Noir* is, wel als het een ander boek is. Laten we dit afspreken. Of moet Greshoff de Goncourt doen?

Wij gaan 2 Dec. a.s. naar Parijs terug. Dank voor *der* Flucht, der also ganz richtig war ausgefallen, jaha.

Hartelijk je

E.

Later beter. Hierbij de vlaamsche smurrie terug. Ik vind deze knuppels werkelijk zulke boschmenschen dat ik me niet eens kwaadmaken kan.

Maak je maar geen zorgen over het laatste *Forum* nr., aangezien alles er waarschijnlijk toch niet in kan. Met het slot van *Else B.*, het vervolg van V.'s stuk over Greshoff en mijn blocnotes zal alles wel vol zijn - of komt er nog een panopt. van jou zelf bij? Tant pis dan maar voor de lui die hun copy terug krijgen; een paar meer of een paar minder...

Ik hoop van harte dat je mijn blocnotes er nog in krijgt - dat is trouwens ook een aangekondigd ‘slot’-stuk! Corrigeer die paar fouten. En o ja, *schrap* het stuk over Coenen en Eva Raedt. Ik vind het wat schunnig om het nù te plaatsen, terwijl het mensch misschien haar verdienste in *Gr. Ned.* kwijt raakt of ongeveer (ze schijnt arm te zijn) en Coenen op allerlei punten bakzeil moet halen. *Tenzij* je weet dat het allerminst zoo gegaan is; *ik* heb nog geen enkel bericht van Jan. Maar anders, zorg dan vooral dat deze 1½ blzij. verdwijnt, *ik reken erop*; telefoneer zoonoodig aan den drukker of wat je wilt. Je hebt dan ook ruimte voor een gedicht of zoo, als dat nog kan. Het is een rotzooi, maar het is mijn schuld niet dat de portie niet in het vorige nr. heeft gestaan.

883. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, 26 Nov. '35.

aant.

Beste Menno, *Beschrijf* eens, voor het plezier van Bep, het echtpaar Romein-Verschuur. Hoe oud? Mooi? leelijk? zij vooral - dik, mager, lang, kort, kaal of niet, enz. Echte Hollanders, of al beschaafd door het buitenland (niet op de ‘parijsche manier’ van X.) [...], enz. enz. Bep leest met groot genoegen het boek van mevrouw over de nederlandsche romancière, maar beklaagt haar dat ze zoo moet zitten dubben om een hiërarchie in talent te moeten instellen tusschen Ina Bakker, Augusta de Wit, Székely-Lulofs en Nine van der Schaaf. Over deze laatste gaat een legende van ‘sympathiekheid’, die wel gegrond zal zijn; ceci dit, is wat ze maakt toch ook niet veel soeps! Maar enfin, alles afkraken gaat natuurlijk niet, en mevrouw Romein heeft tenslotte altijd nog haar socialistische voorkeuren, als de literatuur te kort schiet.

Vraag haar eens, als je haar weer ziet, wat ze van *Ducroo* denkt, ook ‘sociologisch’. Ze heeft nl. ideeën over Indië en over de menschen die daarover schreven, en getuigt goddôme van eenige waardeering voor Székely-Lulofs-waarbij een kind ook meteen snapt waar die vandaan komt. Maar zulke criteria zijn en blijven toch vervalschend, in den zin nu van *niet* ‘honnête’.

Je kunt haar dit uit mijn naam zeggen, juist omdat ik haar boek ook zoo waardeer.

Bep is van plan erover, of naar aanleiding ervan, een lang stuk te schrijven voor *Gr. Ned.*, dit geheel onafhankelijk van 'inspiratie' mijnerzijds. - Geef je me ook nog op hoeveel die *Lage Landen* kosten, ongeveer? Als het bestaat, bestel ik er misschien een ingenaaid ex. van bij Mayer.

Geef me ook de werken van Huizinga op, als je het nog niet deed. Ik zond je mijn vertaling van Larbaud-Landor. Morgen schrijf ik mijn stuk voor de antifasc. studenten. Gisteren en vandaag wijdde ik aan Van Schendel's *Holl. Drama*, wel het beklemmendste boek dat hij ooit schreef, en met zuiver-artistieke middelen een van de compleetste 'sociologische' bijdragen over Holland die er bestaan. Er is niet alleen de zonde; zooals het *Fregatschip* de roman was van een zeilschip, en *De Waterman* van de holl. rivier, zoo is dit de roman van een *huis*. Zelden is V. Sch. zoo *vast* geweest in zijn gang als in zijn laatste boeken, misschien hierin zelfs nòg vaster dan in *De Waterman*.

Het spijt me dat ik hier niet wat meer fascistische 'ideologieën' heb, in het genre van het stuk van Kettmann. Maar zoo gaat het ook wel.

Ik ontving een lijstje van programpunten van die vereeniging van halfzachte-artiesten-en-ratés die de 'rechten van den kunstenaar' willen verdedigen of zooiets. Tot mijn genoegen zag ik dat de Romeinen zich ook hiermee zijn gaan bemoeien. Geef hun de Van Eycks op, en vooral *mevrouw* van Eyck. En wat vind jij? moeten Bep en ik lid worden? Als je denkt dat het *nuttig* is, dat het niet neerkomt op helpen betalen van lulcolleges die net zoo nuttig zouden zijn geweest in de *Américain*, dan zullen we uit Parijs fl. 5. zenden, als eerste optreden van de Perronen onder deze tent. Tot zoover, voor vandaag. We gaan Maandag a.s. = 2 Dec. naar Parigi terug; misschien schreef ik je dat al. Hartelijke groeten, ook voor Ant, van ons twee.

Je

E.

884. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, 27 Nov. '35. [26 November 1935]

aant.

B.M. - Dank voor al de kranten. Over je stuk over *Else* schreef ik je al; het was best! ook dat over Couperus las ik met groote instemming en plezier. Al deze 'doode zielen', bij Vestdijk, bij Couperus, bij Guilloux, wat een regen opeens! - Ik schreef vanmorgen mijn stuk voor het *A.F.S.C.*, en heb het zeer oratorisch en fel gemaakt, in de behoefte mij meteen definitief uit te spreken, uitgebekt te worden in *V. en V.* en door dat tuig volmaakt te worden verstaan. Ze zullen me wel een verkapte kommunist noemen hierna; daar zijn het nu eenmaal imbecielen voor. Ik vraag me zelfs af of het voor het *A.F.S.C.* niet te straf zal blijken te zijn; Gans zal het met plezier lezen, denk ik, en ik heb hem erin geciteerd! - O ja, dat St. Nicolaas-blaadje was heel 'plaisierig om leesen' ook, vooral je stukje over Jo (Küller), maar ook Antje over Tante An. En dan die ongelezen Noorderling met zijn geweldige beerendooder *Dag*! Vertel eens wat over je lezing voor die kunst-verdedigers. Dit in haast, we staan op het punt naar de Guillouxen in St. Brieuc te gaan. Veel hartelijks onder ons 4, en steeds je

E.

885. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Le Roselier, 28 Nov. '35.

aant.

B.M. Informeer eens of in Holland een vertaling bestaat van Benda's *Trahison des Clercs*. Zoo niet, is het dan niet een boek voor jou om te vertalen? beter nog: voor Holland te bewerken, met het vervolg erop: *La Fin de l'Eternel*. (De specifiek-fransche dingen eruit, de noten die niet interessant zijn weg, enz. en met een goede inleiding.) Alles wat Huizinga in *Schaduwen* zegt, staat hier eig. al in, en veel beter gezegd, in een stijl die zich tot volwassen (en voor gecultiveerd aangeziene) lieden wendt, inplaats van tot hulponderwijzers. Ik wil dit aangeven in een stuk dat ik over Benda en Huizinga schrijven wil, nl. over het standpunt der 'clerken'. Benda schrijft ook heel wat minder journalistiek dan Ortéga y Gasset, al is ook hij voor een echte philosoof misschien een 'journalist'. Lees overigens na (blz. 39-42) wat hij

zegt over de rol van den geest in de politieke passies; een antwoord voor jou! Het boek is nog geheel actueel en zou in Holland, waar men Huizinga verslindt, groot succes kunnen hebben.

Hart. groeten van je

E.

886. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 3 Dec. '35

aant.

Beste Eddy Uit een verwarde zee van krantengeschrijf, Vincent Hamanstudie, Forumgepruts etc. rijs ik weder op om je in Parijs te begroeten. Hoe hadden jullie het in Normandië? Dank voor alle levensteekenen. Ik kon onmogelijk antwoorden, de combinatie van Sinterklaas en Haman (waar erg veel werk aan heeft gezeten) was *te* gek. Maar de inleiding is op een oor na gevild, ook dank zij de genereuze hulp van Hein, die zich een ongeluk liep om me te helpen ‘de stukken’ te vinden. Alle personages van Paap heb ik nu zoowat geïdentificeerd; het was soms verrassend. En wat een *kul* er over dat boek geschreven is! Dat ontdek ik nu pas. Ik las ook de brieven van Multatuli na jaren nog eens omdat hij ook met Paap correspondeerde. Hoe voortreffelijk laten die dingen zich nog lezen, en hoe actueel zijn de problemen, waar hij mee worstelen moest! Zijn toon vind ik vaak wat hysterisch, en zijn exhibitionisme niet altijd zuiver; maar de wijze, waarop men hem met fooien liet verrekken, is dan ook zonder voorbeeld. En bovendien: uit iedere zin spreekt een man, die zich door geen middenstandspreek liet verlokken; een allernaarste reactie, die van de hollandsche deftigheid. Curieus is, dat hij op het eind geen ander middel meer ziet dan *geweld* en *macht*... maar dat hij tegelijk *ook* ziet, dat ze hem niet behooren en dat hij ze nooit zal hebben. Hij is tenminste niet als dupe van een ‘positie’ gestorven. De vergelijking met Nietzsche dringt zich overal op; zelfs lijkt Mimi wel wat op Elisabeth ‘das Lama’, al was zij dan ook geen ‘Ersatzehe’. - Het manuscript van *V. Haman* schijnt spoorloos verdwenen te zijn, waarschijnlijk op wensch van Paap verbrand, evenals zijn portret door van Looy.

Je heele *Blocnote* (*minus* natuurlijk Coenen-Raedt, die ik geschrapt heb) staat in het doods-*Forum*. Tenslotte een heel gek nummer: 17 pag. Vlaanderen en de rest Nederland. De katholieke Vlamen hebben uit protest niets meer in dit nummer geschreven; of uit angst voor de soutane? Ik zelf schreef nog een afscheidswoord, *A Farewell to Arms*, een laatste klap aan Ritter, die ik uitdeelen *moest*. Ik hoop, dat hij zit. Het nummer zal nog wel even op zich laten wachten, want de inhoud moet nog worden gemaakt.

Over *D.G.W.* is nog heel wat te doen geweest. Ik heb Strengholt nog eens van repliek gediend in Het Vad., waarop allerlei ingezonden stukken kwamen van óók-bedonderden! Heel grappig. En nu heb ik *De Telegraaf* aangevallen vanwege fascistenrelletjes bij *De Beul* in den schouwburg te Amsterdam; *De Telegraaf*, die op de hand van de N.S.B. gaat worden, heeft net zoo lang gehetzt, tot de fascisten daar met een ‘stormtroep’ zijn gaan rellen. Er zal nu wel een stroom van vuil van die kant terugkomen... of het bekende ‘waardige zwijgen’ van hen, die over de 100.000 lezers beschikken.

Eerst nu een paar kategorische antwoorden:

adres Spieghel is Prinsengracht *856*, Amsterdam C.

Huizinga schreef nog: *Cultuurhistorische verkenningen, Mensch en Menigte in Amerika, Amerika Levend en Denkend, Erasmus, Herfsttij* - Verder nog veel klein werk.

Romein heet: *De Lage Landen bij de Zee*. Kost f 3,90, als ik me niet erg vergis, *spot*goedkoop, massa's illustraties. Romein is (dit ter voldoening van Bep) heel aardig, klein, allerminst een partij-communist, door en door menschelijk en zacht, draagt een *pet*; zijn vrouw heeft op het eerste gezicht iets van een partijvrouw, maar heeft gelukkig heel andere oogen en stem, is mij ook bepaald bijzonder sympathiek. Gesprek is op voet van absolute *gelijkheid*.

De lezing voor de ‘kunstenaars’ was zeer naar genoegen. Debat nogal aardig. Maar lid worden! Ik geloof, dat het geen zin heeft. Het zijn tenslotte schildersmentaliteiten, en het is zeer wel mogelijk met hen samen te werken zonder in hen op te gaan.

De Sleutel, nu mooi gedrukt, kondigt met ophef je artikel aan! Hierbij ook de proeven terug. Ik veranderde het aangegevene. Hartelijk dank voor Serena! Ziet er heel goed uit, sereen zelfs! Ik geloof niet, dat er een vertaling van Benda bestaat, maar ik heb er absoluut geen tijd voor er zelf aan te beginnen. Ik zal blij zijn, als ik eindelijk mijn dialogen kan afmaken; maar als zich een mogelijkheid voordoet, zal ik wel een vertaler weten te vinden. Gans b.v. Gans komt overigens geregeld hier; hij is *zeer* geschikt en wordt steeds ondogmatischer, maar als politicus lijkt hij me minstens even slecht als jij en ik. Gewoon een illusionist, die nu weer niet in *De Sleutel* wil schrijven, omdat Stalin er ergens achter moet staan! Enfin, een en ander pleit sterk voor zijn honnêteté, evenals zijn novelle, die alleen niet al te goed geschreven is.

Ook Chiaro kreeg nog geen brief van mij. Zeg hem, dat ik hem zeker antwoord, maar na San Nicolo, of hoe deze verdoemde heilige in het Ital. heet. Ik merk overigens met genoegen, dat Mussolini in Abessynië voorloopig bot vangt.

Ik geloof, dat ik nu weer bij ben. Gelukkig; ik verwacht nu minder drukke tijden. Van *Groot-Ned.* weinig nieuws; ik denk, dat de conflicten met Coenen heusch niet lang op zich zullen laten wachten en dat zij de *Virginia*-quaestie misschien nog in hevigheid zullen overtreffen. Dat oude heertje heeft zijn willetje. Tot nader! En hart. gr. onder ons vieren. Ant had jullie zeker een paket gezonden met St. N., waar zij nu eenmaal aan verknocht is, maar de moeilijkheden van de verzending zijn te gek.

Neem dus de bedoeling voor lief.

Menno

Hoe maakt Alain het? Is hij in Bretagne geaard?

Ik was o.a. voor *Vincent H.* op bezoek bij Frank van der Goes; een oude, gezellige, Ritzel-achtig-verstrooide half-kindsche en absoluut afgestorven curiositeit. Brr, dat is een ‘jongere’ van de *N. Gids: V. Haman*... herinnerde hij zich eerst niet meer!

887. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [11 December 1935]

aant.

Beste Menno, Ik lees met steeds meer genoegen - ook waar ik het niet met hem ‘eens’ ben - der Stirner. Het heele positieve negativisme van Nietzsche, alles wat beslist en overtuigd afbreken is van oude, en meest ‘religieuze’, waarheden, is hier al compleet in. Alleen is Nietzsche veel grooter schrijver, veel boeiender en veelzijdiger, maar ook, helaas... religieuzer. En *dat* is waarom Gide hem zoo groot en Stirner zoo plat vindt. En waar ik Gide afval.

Maar de tijd in aanmerking genomen: na Hegel en tusschen Marx en Feuerbach, moet deze Stirner een zeer koppig en moedig man geweest zijn, inderdaad ‘een vent’.

Je brief ben ik kwijtgeraakt, in de autobus of zoo. Maar ik weet nog wel wat erin staat. Huizinga is fraai. Wat je waardeering voor mijn Vestdijk stuk betreft, - V. zelf is er zeer tevreden over, met uitzondering, geloof ik, van mijn opinie over zijn *Bruine Vriend*, - ik kan die nog allerminst deelen. Alleen stukken ervan zijn voor mij goed. En de manier van schrijven is eig. *overal* beroerd.

Die rel van *De Beul* is prachtig! die dominee!... [Goebbels + Calvijn, de uiterste laagheid.] En dat je tegenover dit gedaas nog een stuk verdedigen moet dat ongetwijfeld een lor is. De politiek brengt iemand ver van honk.

Bep vraagt of je *Uit het leven van een Denkende Vrouw* bezit van Carry van Bruggen (ps. Justine Abbing)? Zij zou het graag lezen, in verband ook met haar stuk over mevr. Romein.

Claartje is dus door de N.S.B.-kwaal van haar exgemaal aangetast. Arm kind. Als men nazi-Duitschland weergeeft moet men dat dus anders doen dan als ‘moord en sadisme’; dat is héél onjuist en ongepast! Het spijt mij altijd, als ik zulke dingen lees, dat ik den schrijver niet even ergens spreken kan. - Het stuk van Blijstra is ook krankjorem; daar heb je nu de Hollander die denkt on-hollandsch geworden te zijn, die leutert met *dit* ‘begrip’.

Stuur mij over eenigen tijd, als je deze boeken hebt: *Sprokkelin-*

gen van Van G. Stort (dat lijkt mij een heerlijk boek voor jou om te bespreken, het kan een van je beste stukken worden!), verder de nieuwe roman van Last: *Een Huis zonder Vensters* of zoo; en als je ze bezit, *Baanbrekertjes*, verzen van Van Hattum (ik ben erg benieuwd naar zijn berijmde brief aan mevr. H. Roland Holst).

Het stuk van Stuiveling over mij was koel - overzichtelijk, maar als zoodanig voortreffelijk. Ik màg dezen Stuiveling wel in zijn geschrijf.

Frans Coenen is steeds bezig te saboteeren in *Gr. Ned.* en werkt nu al Jan en Vestdijk op de zenuwen. Dat zal V. je wel vertellen als je hem ziet. [...]

Larbaud schijnt zwaar ziek te zijn, bijna geheel verlamd, en afgeschreven. Ik denk er voortdurend aan en vind het beroerd. Ook dat ik het niet nòg erger vind.

Schrijf me nog even uit welk blad dat stuk van Stuiveling komt. Ik stuur je het moois uit het *Crit.-Bull.* terug. Bespreek je Guilloux nog voor de krant, of doet Jan het nu? Stuur je me het stuk? Kan je een stuk van me plaatsen, in *Het Vad.*, over Napoleon en de schrijvers van zijn tijd (naar aanl. van een boek van John Charpentier), of heeft Jan dat al gedaan? Als je het plaatsen kunt zou mij dat groot plezier doen. Het is zoowat 6 blzn. ms. - Kan je me misschien ook het adres opgeven van Stuiveling? Ik wil hem een briefje schrijven.

Bep vindt dat er alleraardigste stukken staan in mevr. Romein. ‘Haar eenige gebrek’, zegt ze, ‘is Holland’. Op dit gebied had ik een uitvoerige correspondentie met Van Leeuwen, die ook zeer onthullend was. Tusschen haakjes, stuur hem vooràl je stuk over *De Kleine Zielen*, opdat hij daaruit *leeren* kan! Hij begrijpt nog altijd niet waarom Couperus nu *de* grootste romancier van Holland moet worden genoemd. Ook Bloem heeft een tik van de molen beet, d.w.z. van het opgaan in Top Naeff en dgl.; ik heb lust een nieuw stuk aan deze kwestie te wijden, maar waar? *Gr. Ned.* is voorloopig toch het ware niet, dat staat vast. En bovendien...

Graag ook *Herhalingsoefeningen* van Vic te leen. Je krijgt alles

keurig terug. Als je Carry niet hebt, bel dan Mayer op en vraag of het duur is. Zoo niet, laat hij het mij dan bezorgen.

Dank en hartelijke groeten van ons 2, je

E.

888. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [14 December 1935]

aant.

Beste Menno, Kan je me die kritiek van Marx over Stirner (*Sankt-Max*) bezorgen? Ik ben van plan een blocnote te wijden aan het geval, nl. Marx over Stirner, Gide over Stirner-Nietzsche, het waarom daarvan, en tot besluit, een meesterlijk onthullend portret van Gide (in het bizonder die van *L'Immoraliste*) door Stirner!

Heb je overigens gezien dat Gide in de *N.R.F.* Jef Last citeert en huldigt in diens bedenkingen tegen Ménalque. ‘De verwantschap’ daar brengt hem vèr! Hij denkt trouwens dat *Zuiderzee* in het hollandsch geniaal is. - Ik zag Last zelf ook nog even: tòch niet ongeschikt. Dezelfde indruk die ik altijd van hem heb. Hij was met een bewonderaar van Vestdijk en mij, zei hij, het zoontje van Van Moerkerken!

Verder geen nieuws.

Hart. groeten van je

E.

Hierbij een nieuwe manier van ‘kritiek’ schrijven van den journalist Buning. Kan je dit in je kunstrubriek niet be‘spreken’? Graag!

Graag dat stuk krant na lezing terug.

Is *Forum* nog altijd niet uit? Waar is nu het wachten op?

889. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 16 Dec. '35

aant.

Beste Eddy Afgeloopen week zat ik welgeteld *zes* avonden in den schouwburg; je begrijpt, dat er van schrijven dus niets is gekomen. En dan de wekelijkse kroniek nog! Enfin, het was welletjes. Gelukkig geven al deze dingen mij massa's materiaal in handen, en in zooverre zijn die vergeeuwde uren in een loge toch ook weer niet verloren. Maar vandaag is er niets, zoowaar,

en dus kan ik je op alle vragen antwoorden. Mijn stuk over Stuiveling en Multatuli van gisteren ging je vandaag toe. Stuiveling is inderdaad niet vrij van een zekere Huet-achtige scherpzinnigheid, maar van het genie van Multatuli voelt hij niets. Die man was hem veel te onsystematisch en individualistisch. Ook jou waardeert hij ten slotte als buitenpion in het politieke schaakspel (over dit spel ontvang je morgen ook nog een artikel, dat ik plotseling voor mijn pleizier, als ‘child's play’, in een half uurtje schreef - met de bedoeling het als materiaal te gebruiken bij mijn boek). Stuiveling schreef in *Tijd en Taak* dat stuk over jou; een religieus-socialistisch weekblad, vroeger geheeten *De Blijde Wereld*, en nu vanwege de zwarte tijdsomstandigheden passend herdoopt. ‘In de Schaduwen van Morgen’ wordt alles, zelfs een socialistische dominee, minder blijmoedig. Nu ik dezen titel noem, moet ik nog even zeggen, dat ik Zaterdag een causerie van Huizinga hoorde voor den Ned. Journ. kring over ‘De Taak van de Pers in dezen tijd’. Barstend volle zaal, twee ministers... en een vlot opgeleuterd, fijnzinnig en absoluut ontwijkend en nietszeggend praatje voor de vaak. Persfotografen met blitzlicht om 's mans Groningsch profiel, zooals op ‘het’ congres om Gide: het is dezelfde tragicomedie, maar in een hollandsche, provincialer toonzetting. De professor, die zich uit zijn studeerkamer heeft gewaagd, en die eigenlijk volkomen gedesoriënteerd is in alle dingen, die de practijk raken. Alleen: Huizinga is inderdaad, ook als redenaar, *niet* rhetorisch. Hij spreekt vlot, en zonder humbug.

Het kan zijn, dat je stuk over Vestdijk hier en daar beroerd is geschreven, maar als uiteenzetting over de *man* is het werkelijk bijzonder goed geslaagd. Het is een *beeld* van zijn geestelijke physiognomie, dat precies klopt, en wat je er zelf dus beroerd in vindt, kan in de functie van het stuk een voordeel zijn. Met je schatting van *De Bruine Vriend* ben ik het overigens ook niet eens. Ik vind de beste stukken wel verwant aan, maar geen repliek *van Ina Damman*. Daarentegen ben ik het volstrekt met je eens over den *Barioni en Peter*-kant, en de essay-toon over Verwey.

Ik bezit (om even in volgorde vragen te beantwoorden) *niet* de *Denkende Vrouw* van Carry v.B.; ik ben er niet zeker van, of het boek niet is uitverkocht. *Sprokkelingen* besprak ik al, in een vrij kort en weinig pregnant artikel (er was zeker een beter over te schrijven), als een tusschenproduct tusschen 'Flaubert' en 'Nietzsche'; ik zal het je zenden, je zult er veel van den Haagschen heer en een weinig van een denker in vinden. Last moet ik nog bespreken, volgt dus later. *Baanbrekertjes* zijn mij niet gezonden; waarom dat verzuim? maar ik heb ze niet. *Herhalingsoefeningen* komen in hetzelfde pakje mee als *Sprokkelingen*, met *Sankt Max*. Maar kan ik den laatste in ieder geval *voor a.s. Dinsdag* weer terug krijgen? Ik ga in de paar dagen om Kerstmis en Nieuwjaar schrijven en moet o.a. Marx erbij hebben. De beide andere boeken hebben natuurlijk niet de minste haast! Ik doe bij het drukwerk voor Bep het stuk van mevr. Romein over *Vrouw Jacob*, dat bijzonder helder en afdoende is voor het geval als symptoom van de liederlijke mentaliteit hier onder de critici. Guilloux vind je in het Zondagsblad door Jan besproken. Ik zou het graag zelf gedaan hebben, maar ik heb geen tijd kunnen vinden om het boek te lezen. Dat wacht ook al op de kerstdagen. Als propaganda is Jan's artikel minstens even goed als het mijne geweest had kunnen zijn. Er zal nog wel eens een gelegenheid zijn erop terug te komen.

Het stuk over Napoleon kan ik *in principe* zeker wel plaatsen, maar zend het me eerst ter lezing. Het hangt heelemaal van het stuk af, of het zich leent voor een krant. Stuur het in ieder geval, ik zal mijn best doen.

Inleiding over *Vincent Haman* is de deur uit. Het is een meer proefschrift-achtig vervolg op *Paapsche Sympathieën*, een poging tot rehabilitatie voor den *lezer* van het boek zelf. Er is om het leven van Paap iets geheimzinnigs; ik heb bijna *geen* inlichtingen over zijn manuscripten of brieven kunnen krijgen; nabestaanden zijn niet te vinden, kinderen had hij niet, zijn vrouw is een paar maanden na hem overleden. Van Van Schendel, dien ik om inlichtingen vroeg voor de identificatie, kreeg ik een briefje terug, waaruit ik concludeer, dat hij die heele heruitgave met inleiding

eigenlijk een beetje immoreel vindt! ‘Bejaarde personen’ moet ik vooral niet kwetsen, schreef hij.

Ik zag nog niet Gide over Last, maar zal het zeker lezen. Liefde maakt blind, of scheel. Wat een verpestende invloed kan dit geadoreer op de mentaliteit van Last hebben!

Nog veel dank, ook namens Ant, voor *Fermina Marquez*! De uitgave is keurig; de vertaling lijkt me even goed als de *Hemdenmaker*, maar ik bladerde er alleen nog in.

Hartelijke groeten onder ons vieren en tot nader.

je

Menno

890. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 17 Dec. '35

aant.

Beste Eddy In de eerste plaats moet ik even tegenover Bep een verontschuldiging maken. Ik schreef haar laatst, dat zij gerust over Reinhardt kon schrijven, want dat er alleen een briefje uit Hollywood in de krant had gestaan. Nu heb ik een lange *Londensche* brief over het hoofd gezien, waarin ook al scherpe critiek werd uitgeoefend, ongeveer in denzelfden geest als die van jullie. Zoodat men nu den brief van Parijs maar wilde laten vervallen. Ik heb nu toch (op grond van locale kleur etc.) de *helft* gered, zoodat Bep tenminste niet voor niets heeft geschreven; maar ik zal, blijkt het, beter mijn eigen blad moeten bijhouden, eer ik iets toezeg. Het spijt me erg, want ik was vast overtuigd. Maar in ieder geval kunnen wij nu iets gebruiken over de *bekroonde film* van *Feyder, Kermesse Héroïque*. Melk dat een beetje uit, dan haal je het bedrag weer in. Er zijn meen ik nog een paar concurreerende films geweest (*Tchapaiev* van gebr. Wassiliëf en *Veille d'Armes* van l'Herbier), die je zelfs zonder ze gezien te hebben kunt ‘bepraten’. We kunnen het *omgaand* gebruiken.

Vervolgens een geval, dat mij eraan doet twijfelen, of de wereld wel door vele millioenen wordt bevolkt. Ik kreeg onlangs een zielig briefje van G., waarin zij schreef, dat haar huwelijk zoo ongelukkig was etc. Ik schreef haar daarop een vriendschappelijk en opmonterend briefje terug, ook al met de bedoeling te

laten merken, dat ik geen enkele rancune meer had en het geval ‘Ilse’ allang vergeten was. Daarop komt als antwoord bijgaande brief, die je even precies moet lezen. Het is werkelijk een allerzotst toeval, dat Van Uytvanck op deze manier tot bemiddelaar maakt tusschen *Het Land van Herkomst* en de ‘werkelijkheid’! Zou hij met opzet deze mededeeling hebben doorgegeven? Ik vind het eigenlijk erg beroerd, want ik *weet*, dat zij door die passage over Ilse en Wijdenes te lezen mij alleen maar voor een infaam sujet kan verslijten, die aan vrienden particuliere bijzonderheden verklapt om ze voor een roman te laten uitbuiten. Van den opzet van H.L.v. Herk. *kan* zij niets begrijpen. Wat moet ik doen? Als ik haar schrijf, dat het boek niets voor haar is, te moeilijk of zoo, dan zal Valentijn na het ‘zusammen ausgehen’ heusch wel nadere omschrijving geven. En waarom zou ik dit leventje nog meer moeten verpesten! Zij meent nu in mij althans een fatsoenlijk stuk vriend te zien, die haar in ev. nood zal helpen; het weer oprakelen van een zaak uit 1931 is weerzinwekkend. Wat zou jij in dit geval doen?

Ik vind voorts dezen brief (zeker in alle ‘onschuld’ geschreven) verdacht voor Valentijn. Wie is die ‘sehr sehr kluge Mann’, die ‘aussenpolitisch sehr viel tätig ist’, waarmee hij omgaat? Kan iemand, die zich respecteert, met zulke heeren in Duitschland überhaupt omgaan? Wat *doet* V. voortdurend in naziland? Ik moet je bekennen, dat ik (ik hoop ten onrechte) aan *spionnage* denk. Maar ik heb daarvoor geen bewijs, behalve dit rare document. *Spreek er met niemand over dan met Bep*, ik leg daar nog eens de nadruk op. Ook al is v.U. mij zeer gedeeltelijk sympathiek, ik zou voor geen geld zulke vermoedens rondstrooien zonder bewijs, en schrijf me ook hierover je opinie. Het is rot, dat zulke ideeën bij me opkomen, maar ik vertrouw al lang zijn voorliefde voor de nazi's niet.

Hart. hand en antwoord s.v.p. omgaand
je
M.
Brief na lezing graag mee terug.

891. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdagavond. [18 December 1935]

aant.

B.M. - Terwijl ik uitging om mijn brief te posten, kreeg ik het pak. Maar het stuk over *Vrouw Jacob* moet je hebben vergeten. Bep verlangt er zeer naar, stuur het dus alsnog. De 3 boeken stuur ik je morgen weer op. Vic is verreweg het aardigste ervan, sommige verzen zijn heel goed, en het geheel curieus en een waardige toevoeging aan *Voorw. Uitzicht*. - Wat V.G. Stort betreft, wat een sukkel! Banaliteiten uit schoolboekjes worden hier als eigen opinie naverteld in gewijde stijl; het is op en top de dilettant die respect heeft voor al het Moois van Kunst en Geest, en die zijn fijnzinnige onbenulligheid althans op dat respect baseert. Als de man niet blind was, verdiende hij een hartig stukje. Marx kan ik niet lezen; ik keek het door en schaam me opeens over *Uren met Coster*; maar ik troost me ermee dat het mààr 144 zijdjes was, en niet 400 compresdruk als deze *Sankt-Max*. Als Stirner dan een ‘kleinburger’ is, dan is Marx wel de ergste platvoet van een pruisische schoolmeester die iemand lezen kan: wat een rotstijl, wat een rotgrapjes (100% de leuke frik), wat een infaam, laag, benepen gedoe, gevit, gekwezel en gebeunhaas. Als ik Groethuysen weer eens zie zal ik hem grondig openbaren wat ik van dit schrijfsel denk: het is op zichzelf een onthulling van Marx - (ach, ik arme die *Coster* schreef!) - Men kan deze duitsche schoolvos net zoo loslaten op La Rochefoucauld, op Rivarol, op Wilde, op wie je maar wil, hij haalt altijd gelijk! *Bah*. Hart. gr. van je
E.

892. *E du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdagmorgen. [19 December 1935]

aant.

Beste Menno, Daarnet je brief met bijlage (hierbij terug.) - Het is inderdaad een wat vervelend, maar eigenlijk nog meer een mal geval. De gretigheid waarmee zij dit boek ‘geschikt’ wil hebben, zegt veel. Stuur het haar dus vooral toe. Schuif daarna - als ze je erover schrijft - alle schuld op mij; zeg dat ik er absoluut een eigen kijk op na houd en dat jij Wijdenes bovendien niet heelemaal bent. Je hebt mij nooit iets verteld, en wat

ik over die salarishistorie geschreven heb, is puur een *deductie* van mij geweest, want in dien tijd zat je inderdaad erg krap, wat ik van dichterbij dan nu heb meegemaakt omdat ik toen vaak in Holland kwam. Natuurlijk weet ik wèl uit een verhaal van je (toen je met haar 'verloofd' was) hoe je haar hebt leeren kennen; kortom, alles wat gemeen is in dit chapiter komt van mij. Je kunt haar zelfs zeggen dat, als je het mij zoo verteld had, ik het wschl. niet zóó genoteerd zou hebben. Weet ze dat *Dr. Dumay* bestaat? of kent ze het? In dat geval kan je zeggen dat ik jou altijd van een zeker romantisme beschuldigd heb, en dat ik, met de enkele gegevens die ik had en die ik uit *Dumay* halen kon, mijn eigen versie heb opgesteld: mijn deducties altijd weer. Als ze dan kwaad wordt, moet ze zich maar tot mij wenden.

Het is, hoe dan ook, een onaangenaam geval voor je, en het wordt er zeker een voor haar. Maar tenslotte hoef jij je dit niet aan te trekken, want er zijn 2 gemeene lieden in de historie: de 1e ben ik, die het verhaaltje schreef, de 2e is Van Uytvanck. - Maar ik zie niet in hoe je ontsnappen kunt aan het opzenden van dat boek; alleen zie ik volstrekt niet in dat het in 2 exemplaren moet, als ze een vriendin heeft die het ook hebben wil, moet die het maar koopen of van haar leenen. Deze begeerigheid naar 2 ex. maakt de zaak voor mij *verdacht*.

Ten 1e is daar die 'kluge' heer, 2e is daar Van Uytvanck. Ik acht V. Uytv. geen haar te goed voor een spionnenrol, onder ons gezegd; ik vind hem er zelfs geknipt voor. En in ieder geval: gegeven het schoftentuig waarmee je in dat land te maken hebt: schrijf haar ronduit hoe je politieke gevoelens zijn, en zeg er *dus* bij dat je walgt van het idee zelfs om een voet te zetten in nazi-Duitschland [dit omdat ze je vraagt die lectuur zelf te brengen, of is dat meer omdat ze hoopt dat je ook ongelukkig getrouwd bent?]. Je vraagt me wat ik zou doen; dàt. Ik zou haar verder ook vragen of *zij* aan politiek doet, en of die belangstelling van haar voor mijn, d.w.z. jouw (ik ben erg in mijn rol!), politische artikelen van haar zelf komt, van den 'klugen' Herr of van Van Uytvanck. Want als je maar even de mogelijkheid au sérieux

neemt dat V.U. een spion zou kunnen zijn, dan volgt daar heel gemakkelijk uit dat ze dit meisje tegen jou willen opzetten om via haar politieke argumenten tegen je te verzamelen. Het gekke is alleen dat die er niet *zijn*, dat ieder duitsch controlebureau kan lezen wat je schrijft in de krant. Ik zeg dan ook niet dat dit waar is; ik denk integendeel veel meer aan het duitsche verlengstuk van *De Kring*; maar àls er voorzichtig gedaan moet worden, dan zou ik hier alleen loslaten wat ik *wilde*. (Jij denkt er misschien anders over dan ik.) [Ik bedoel: jij vindt het misschien niet noodig dat ze daar weten dat je kotst van hun regiem?]

En kortom: wat zou ik doen in jouw plaats? Haar omgaand dat boek zenden, in één exemplaar, plus een ex. van *Else Böhler*, met een brief erbij dat het twee zeer mooie boeken zijn! Vervolgens zou ik haar zeggen dat ik alleen te hooi en te gras een politiek artikel schrijf. Daartoe alleen gedwongen sinds de nazi-zwijnerij. Daarna zou ik over allerlei andere dingen praten, van het vriendelijkste soort. Maar ik zou misschien niet nalaten ironisch te informeeren of de heer Van Uytvanck - die mijn vriend niet is, nooit was, maar nu zeker niet, sinds zijn bekeering tot het nazisme-haar misschien ook gezegd heeft op welke pagina te beginnen in Dúperon.

Dit alles niet *vijandig*, integendeel, ik zou heel vriendelijk tegen haar zijn. Maar ik zou geen lust hebben voor een boerelul door te gaan in de oogen van den meneer of de meneeren die haar hebben ‘geïnstrueerd’. (Die twee exx. die zoo overhaast gevraagd worden, vind ik werkelijk héél gek.)

Tenslotte wordt het: afwachten wat en hoe zij schrijft. Als het zaakje nog bij mij belandt wordt het makkelijker voor jou; maar ik begrijp dat het je bedoeling is haar zoo min mogelijk te kwetsen. Ik ben dit trouwens geheel met je eens.

Bep meent dat er over ‘Ilse’ niets kwetsenders staat dan in het slothoofdstuk van *Dumay*. Ik vrees van wel, door hààr bril bekeken. Daar is: het idee dat ze ‘Frau Doctor’ zou worden (dat heb ik zelf verzonnen); dat haar moeder je vraagt of je geen ‘Ehrenmann’ bent (dat ook); de treurige en zielige komedie (dat heb ik uit *Dumay*); het opzenden van je halve salaris (dat heb ik

‘gededuceerd’); je ontmoeting met haar en dat ze haar baantje al opgegeven had (dat heb je me inderdaad verteld). [En après tout, laat de nadruk erop vallen dat Wijdenes een *roman-personage is en blijft*, ondanks alle geklets daarover in Holland en van Van Uytvanck! Natuurlijk op jou geïnspireerd - dat is onmiskenbaar - maar met allerlei verschillen en tot in gesprekken die jij nooit gehouden hebt, zelfs niet met Ducroo-Dúperon]. Als het gewoon bij de onaangenaamheid van mijn schrijverij blijft, dan wordt het een storm in een glas water, dunkt me, waarin ik de gemeene man ben; een rol die ik niet alleen met alle bereidvaardigheid op me wil nemen, maar die ik niet het gegeven geval *verdien*. Het is nog altijd minder erg dat jij mij in vertrouwen die historie verteld zou hebben, dan om die historie in een boek te zetten! - Maar tenslotte, als het zoover komt dat zij een klacht wil indienen of mij per brief uitmaken voor al wat leelijk is, dan is dat een kwestie die mij weer betreft, en die ik dan ook alweer heb verdiend.

Het spijt mij erg dat ik deze rothistorie over jou gehaald heb, en het spijt mij zelfs dat ik haar nu kwets, al vind ik haar meer zielig dan sympathiek. Maar de *Kring*-heer Van Uytvanck heeft hierna iets van me te goed; ik hoop dat hij vandaag of morgen eens bij mij spionneeren komt.

In géén geval uit verkeerde trots toegeven dàt je mij die dingen hebt verteld. Als het alleen een zaak was tusschen jou en haar, of jou, haar en mij, dan zou dat nog gaan, - maar het zou te stom zijn om de minste vat te geven aan mogelijke nazi-advocaten [In België heeft een heer een klacht ingediend omdat hij zich doorloopend herkend had in een romanpersonage dat le Grand Imbécile genoemd werd. Toen hij voldoende had aangetoond dat het niemand anders dan hij kòn zijn, heeft hij het proces gewonnen ook!], met kluge Herren en Van Uytvancks op den achtergrond.

Schrijf mij even wat je doet, en houd me op de hoogte.

Hier komt Bep:

P.S. - Ik schrijf gelijk hiermee aan Querido dat hij je een ex.

L.v.H. zendt; het is niet meer dan billijk dat het ditmaal van mij

komt. Ik heb je brief overgelezen, maar het lijkt mij onmogelijk om dat boek *niet* te zenden, hoe dan ook.

Hartelijke groeten en een hand van je

E.

893. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [20 December 1935]

aant.

Beste Menno, Ik heb nog altijd een rotsmaak na die brief van G., ofschoon ik nu toch weer meer gevoelig word voor de groteske kant eraan. Je krijgt werkelijk het gevoel een gemeene kerel te zijn, in de optiek van den 'politierechter' die zooiets meteen krijgt. Maar Van Uytvanck verdient een trap onder zijn nazistisch geworden achterwerk. Heb je misschien zijn adres? als deze zaak werkelijk vervelend afloopt, zal ik hem een brief schrijven die hij aan zijn 'kluge' vriend voorvertalen kan.

Waarom is *Forum* er nog altijd niet? Of krijg ik mijn nummer niet meer? Tot dusver was het verschijnen opgeschoven tot ± den 15en. Maar vandaag is het al 20!

Wil je bijgaand fraais ook nog lezen? Misschien is er een stukje over te maken, in dialoogvorm *over* dezen 'sultan', voor die rubriek van jou, Jan en Hein. Als er niets mee te doen valt, stuur mij het vorige moois dan terug. - Jany moet ook van dezen ex- vriend van hem spugen, ofschoon het hem toch ook wel aan het hart gaat, volgens zijn zeggen. Stel je voor dat jij en ik elkaar over 10 jaar zoo te verachten kregen.

Bestel eens *Les Dictateurs* van Jacques Bainville (Denoël et Steele). Een uitstekend boekje voor een actueele preek. - Het artikel van Romein-Verschoor over Jacoba is *uitstekend*, en ook zeer goed geschreven tot in de laatste zin. Goddank dat er nog zulke behoorlijke 'geesten' zijn in Holland, al trek jij dan graag ten strijde tegen *de* 'geest'. Het artikel is ook zoo, dat het geloof wekt. - Wat mij betreft, ik heb lust om ook een stukje te schrijven over 'de laatste waarheid' in dezen, nl. dat dit alles er inderdaad geen bal toe zou doen als mevr. Bakker een schrijfster van talent (of beteekenis) *was*. Maar dat mevr. B. dat nu juist nooit is geweest, zoodat dit heele gevalletje een overbodig bewijs geworden is-

haar brief aan jou, ik bedoel: haar antwoord, in de eerste plaats! - van de ‘rang’ die *altijd* de hare was.

Bah, wat is het leven soms bête. Dit slaat zoowel op Vrouw Jacob als op G.

Houd me op de hoogte van dit laatste, want ik vind het werkelijk *erg* vervelend voor jou; ook voor haar overigens, - al houd ik nog altijd heelemaal niet van haar *genre* van sympathiek-zijn. Ze zit vast op het oogenblik berekeningen te maken ten opzichte van jouw huwelijk: ‘och! mocht dat ook maar verkeerd geloopen zijn’... Het is menschelijk, natuurlijk, maar het komt goed bij de Ilse-historie alweer. (Die Ilse-historie, merk ik, bestaat uit precies 24 regels + 2 opmerkinkjes van niets, Wijdenes in de mond gelegd. Je kunt bij eede verklaren dat je die woorden nooit gesproken hebt; ik ben ook daar in alle eerlijkheid de eenige gemeene man geweest.)

Tot zoover. Het artikel over Jacoba volgt apart.

Hartelijke groeten, ook van Bep en voor ‘Antje’, die goddank de Ilse-droomen in den weg staat,

een hand van je

E.

Méral - nog een gemeene man - zit in de gevangenis voor het werken met een ‘chèque sans provision’. Schreef ik dat al?

894. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 22 Dec. '35

aant.

Beste Eddy Hartelijk dank voor je twee vriendschappelijke reacties op het geval G.! Inderdaad, het is eigenlijk een *mal* geval, en het al te zeer au sérieux te nemen zou onzin zijn. Dat je dadelijk een exemplaar van *Het Land* bij Querido bestelde, vind ik onvergeeflijk royaal van je; maar je moet er vooral geen conclusies van ‘gemeene kerel’ t.o.v. jezelf aan verbinden! Ik heb de Wijdenes-historie van te voren gelezen en ben dus voor 100% verantwoordelijk. Wat mijzelf betreft, ben ik ongevoelig voor de gevolgtrekkingen van lezers, die in Wijdenes mij herkennen; dat G. ooit zelfs van dit boek zou hooren, en dan nog wel via V. Uytvanck, had ik niet kunnen droomen. Al te veel

sentiment voor G. is ook niet noodig, want het spreekt vanzelf, dat (zooals je zegt) zij aast op een ongelukkig huwelijk van *mij*, ter completeering van het hare. Als er het feit niet was, dat ik zelf schuld ben aan deze 'binding' door een gek 'vadercomplex', zou ik ook niet zooveel moeite doen haar te ontzien. *Nu* weet ik, hoe dit alles ontstond, hoe G. verpest is door een intriganten omgeving, waarin zij voortdurend gedwongen werd spionnendiensten te verrichten voor een moeder, die tegen een schoonmoeder beneden intrigeerde, en hoe haar goede eigenschappen (b.v. spontane hartelijkheid en allerlei aardige dingen meer) wel ontaarden *moesten* in deze ietwat hoerige mentaliteit. Enfin, precies dezelfde motieven zijn nog van kracht, die mij destijds tot dien 'misstap' brachten; alleen zie ik nu nuchter de dwaasheid van *die* oplossing, die zich aan mij voordeed, omdat ook ik in zekeren zin 'gebonden' was. G. is wel het ellendigste voorbeeld van wat de oorlog van een aardig kind kan maken; zij is absoluut representatief voor een groot deel van de Duitsche jeugd, die nu in de 'groote beweging' over weerbaarheid bralt. (waarvoor zij zelf, geloof ik, te zakelijk is). Ik schreef haar overigens in mijn eersten brief, die op den haren over haar ongelukkig huwelijk volgde, al dadelijk, dat ik 'gelukkig getrouwd' was (om alle illusie bij voorbaat den kop in te drukken; god zegene den term, hij is hier de eenig-bruikbare) en dat ik zoo de pest had aan de nazi's, dat ik onder Hitler niet naar Duitschland zou komen. (Uitvoerig daarover schrijven doe ik liever niet meer, omdat ik niet zeker weet, in hoeverre het briefgeheim in Duitschland wordt gerespecteerd en ik haar niet in moeilijkheden met de Gestapo wil brengen door *mijn* uitlatingen.) Maar het is duidelijk, dat zooiets als een principe op dit gebied voor haar niet bestaat; zij voelde nooit iets voor politiek überhaupt, en ik moet tot haar eer zeggen, dat zij humor genoeg had om niet met den ouden Frits te dwepen, zooals haar moeder en zuster (die zich nu met den 'Klugen Aussenpolitiker' gaat verloven; een afschuwelijk dom en onhumoristisch wezen).

Dr. Dumay kent ze niet, zelfs niet bij geruchte, of Valentijn moest inmiddels zijn inlichtende werkzaamheden hebben vol-

tooid. (het zou me niets verwonderen, als hij met *mijn* vaderbeeld als aanvangslegende in den rug spoedig den echtgenoot cocu maakt!). Ik had haar liever dan maar *Dumay* eens laten lezen, omdat ik daar zelf de verantwoordelijkheid *geheel* voor draag, maar dat is nu eenmaal niet mogelijk na deze 'inleiding'. Ook zou zij *Dumay* althans (vanwege de slechte gezellige eigenschappen van het boek) beter kunnen volgen, dan H.L.v.H., waar zij geen jota van zal begrijpen. Zonder aanwijzing, van V. Uytvanck of mij, zal zij waarschijnlijk niet eens de eenige regels kunnen vinden, die haar *wel* zullen boeien. Ik moet nog even overwegen, of ik haar het boek gewoon zal zenden, dan wel met een verwijzing en verklaring vooraf. Het voorbeeld van 'Le Grand Imbécile' zal sowieso pijnlijk genoeg zijn om nagevolgd te worden. Niet dat ik een proces zou verwachten; zoo is zij niet, lijkt mij; maar ik vrees, dat haar eenige reactie zal zijn bête verweer, waarvan een heer als Van Uytvanck, die haar (als hij tenminste 'zin heeft') alleen voor tijdpasseering zal benutten, profijt zal trekken en haar nog iets meer verpesten. Het is een historie, die mij toch in allerlei opzichten aangaat; zoo 'moreel' ben ik nu eenmaal nog. - Ik heb het adres van V. Uytvanck niet, maar ik zou je ook willen vragen hem *nu* in geen geval te schrijven (althans niet over dit geval). Als hij merkt, dat wij ons daarvoor interesseeren, zal hij het zich minstens een eer achten zijn rol in die zaak te spelen.

Forum is uit, en alles staat erin; maar natuurlijk is er toch weer een rotgeval bij. Ik liet een reproductie maken ter illustratie van mijn afscheids artikel van een advertentie van *De Stem* met als onderschrift: *Advertentie uit het Nieuwsblad van den Boekhandel*. Een of andere stommeling het dat onderschrift n.b. in de revisie *vervallen*! Zoodat er nu een (schijnbaar) *echte* advertentie van v. Loghem Slaterus onder mijn stuk staat! Dat is nog tot daar aan toe, maar ik vind het vervelend tegenover v.L. Slaterus, die ik wilde vernachelen met zijn commercieele lusten, maar niet beleedigen door een gratis-advertentie. Wij zullen nu een erratum moeten zenden aan onze abonné's, dat het mopje helaas nog opblaast tot een 'zaak'. Voorts hebben v. Holkema & Waren-

dorf een streek uitgehaald door te adverteeren, dat *Forum* met *Gr. Ned.* ‘is vereenigd’, en dat alleen, omdat zij de abonné's-lijst van Zijlstra hadden overgenomen om proefnummers te kunnen zenden! Ook weer een fraaie manier van doen! Tegenspreken wil ik het niet, omdat ik Jan daardoor misschien in een onaangenaam parket zou brengen.

Stukje van den ‘Sultan’ zag ik al. De moed ontbreekt mij om er verder op in te gaan. Deze persoon is mij langzamerhand te duidelijk een gevolg van de Kring, de cocktails en de edele kookkunst, waarover hij in *Op de Hoogte* met geestdrift schrijft. Ik schreef voor dezen Zondag over *De Dolle Dictator* en *Littoria* (van Scharten-Antink). Helman als gewoonlijk zeer middelmatig; van een pracht van een stof maakt hij een lulverhaaltje voor uilskuikens. Maar hij werkt nu eenmaal op bestelling en voor den geestelijken middenstand. Weer een ander geval is Dekker, die zich voor den gereformeerden *G.W.* heeft laten interviewen (ingesloten). Ook deze man *verlangt* naar de hem toekomende hulde van den middenstand, maar hij weet om een of andere reden, dat hij dien rang nog niet waardig is.

Wij gaan *a.s. Dinsdag* naar de provincie. Adres is *Eibergen*; ik hoop tot en met *31 Dec*. In ieder geval wordt mijn post anders opgezonden naar het goede adres.

Hart. gr. 2 × 2
je
Menno

895. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Maandagavond. [23 December 1935]

aant.

Beste Menno, Tegelijk met *Forum* kwam je schrijven, en nu - een goed uur later - heb ik alles wel gelezen. (De Vlaamsche bijdragen heb ik maar intregaal overgeslagen.)

Over G. valt niet veel meer te schrijven; nu maar afwachten hoe zij die 24 regels verteert, als ze die, alleen, met jouw of met V.U.'s hulp, zal hebben ‘ingenomen’. Wat je van V.U.'s verdere oogmerken zegt ben ik ook geheel met je eens, de Kring wordt nu eenmaal voltrokken met hoeren en ouwehoeren.

Je stuk tot afscheid is een van de beste die ik ooit van je las, en

zoo juist dat men erbij zou kunnen huilen. Het ‘voor wie?’ in alle tonen is ook *mijn* voortdurende binnenzang. Over een jaar, een half jaar (?) moet ik tegen mezelf misschien zeggen: ‘voor de lezers in Indië’. In afwachting daarvan doe ik alsof ik een heel leven voor me had om me verder te bekwamen.

Schreef ik je al dat Pia naar Lyon gaat, met een behoorlijke baan: redactie-secretaris van een dagblad? Dat is een prettig iets. Minder prettig is dat de arme Chiaromonte omkomt van honger met één leerling (italiaansche lessen) die hem 100 frs. per maand oplevert; dat hij geen geld meer krijgt uit Italië ook niet voor vertaalwerk waar hij nu maanden op heeft zitten zwoegen en dat zijn vrienden in Italië hem laten schieten uit pure lafheid. Als ik zooiets meemaak kan de domheid en het gekrakeel in de vaderlandsche letteren me niets meer schelen. Ik kreeg op dit gebied vanmorgen de bespreking van *De Korte Baan* door Anthonie Donker (in de *N.R.C.*) en begon het te lezen met een zeker vertrouwen in 's mans kritische eerlijkheid, ondanks alles. Maar hij heeft het er bepaald op gezet om me gelijk te geven toen ik hem signaleerde als *ook* oneerlijk, hoewel pachiderm. Wat hij over *Het Drama v.H.a.Z.* zet - onlangs volgens hemzelf nog het eenige goeds dat ik geschreven heb - is werkelijk teekenend. Ik schijn dit verhaal ‘geschoold’ te hebben ‘op’ Van Ostayen - wiens poëzie mij altijd maar half heeft aangestaan en wiens proza ik, stylistisch gesproken, altijd heel leelijk (hoewel curieus) heb gevonden. Maar alles is best, en 's mans verder geschoolmeester over wat een verhaal is en wat niet, en zijn bewondering voor het ‘sterke’ en ‘donkere’ verhaal van Helman, en het ‘solipsisme’ dat hij bespeurt in *Het Bordeel van Ika Loch*, alles is weer zoo bij de koeien af, dat je zelf toch wel een kalf moet zijn om er je iets van aan te trekken. Ik lees deze dingen nu werkelijk als oprispingen van ‘Holland’. De kritiek daar is nu eenmaal in handen van schoolmeesters; de eene schoolmeester is wat ‘ruimer’ dan de andere, uit. Je hebt de Van Leeuwens (een brave man, met wien ik laatst weer correspondeerde) en de Donkers, en de anderen. Het stuk van Vestdijk over Greshoff is ook op zichzelf een satyre in dit verband; het is of hij van a tot z

gedacht heeft: ‘Nu zal ik het werk van Greshoff toch eens zoo ernstig en gewichtig maken dat zelfs jullie ervan schrikken’. Bon, er is - mits met humor - veel te zeggen voor zoo'n opvatting. Je kunt toch ook niet eeuwig blijven kankeren als ‘europeesche’ verongelijkten.

Voor ons komt nu ook die enerveerende week van kerst- en nieuwjaars-genoegens. Veel heil en zegen onder ons vieren! Let's make the best of it - voor jou valt het tenminste met vacantie samen. Een hartelijke hand van je

E.

P.S. - Ik geniet zeer van Herodotus: een historikus die nog dichter kon zijn en vol bonhomie, eenvoudig door op het goede moment te bestaan, toen de wetenschaps- en opschrijfdrang nog naïef en natuurlijk waren. Nòg een verloren ‘puberteit’!

P.S. - Die advertentie van *De Stem* doet nu wat raadselachtig aan, maar wschl. met dat onderschrift ook. Ik zou het gewoon zoo laten. Het is niet zoo meprisant als je denkt, het is meer komisch moedeloos. Tenminste... *Voor wie* zou je er nog op terug moeten komen?

896. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Eibergen, 27 Dec. '35

Beste Eddy Jullie Rois Mages kwamen zooeven aan en hebben ons, zij het na Kerstmis, zeer gesticht. Het is goed, dat wij er even tusschen uit zijn getrokken, want ik had werkelijk behoefte aan rust. Als ik nu maar tot werken kom! Ik heb het plan de vier dialogen te laten en ze als ‘voorspel’ af te scheiden van de rest van het boek, dat een andere toon moet hebben. Die Gijsbertus & Co. waren me op den duur niet sympathiek genoeg. De rest wordt nu, denk ik, ‘gewoon’ essay. En dan, als god wil en wij leven, de schelmenroman.

Wat beroerd van Chiaromonte! Kunnen wij niets doen om hem door dezen tijd heen te helpen? Ik kan f 10 per maand *zeker* storten in een ev. te vormen fondsje. Als er nu nog een paar personen te vinden waren, zou het tenminste al iets zijn. Denk er eens over en praat hem vast eventueele scrupules uit het

hoofd. Schrijf mij dan, of ik te beginnen 15 Jan. (want eerder krijg ik geen contanten) die f 10 zal sturen. Als ik kans zie iets voor hem te doen te krijgen, zal ik er werk van maken, maar het is tegenwoordig hier haast niet mogelijk. Zeg hem ook, dat hij, als hij het niet meer houden kan, *te allen tijde* de beschikking heeft over onze logeerkamer. Ik heb nog altijd geen rustig oogenblik gevonden om behoorlijk op zijn brief te antwoorden, vooral ook, omdat de dingen, waarover hij het heeft, voor mijzelf grootendeels problematisch zijn. Gelukwensch aan Pia!

Ik las, om de vertaling van Marsman te bespreken, *L' Immoraliste* na vele jaren nog eens over. Eerlijk gezegd, het boek viel me tegen, en het kostte me eenige moeite die gevoelde reserves zoo veel mogelijk binnen te houden in mijn artikel (want de middenstand mag zoo'n boek waarachtig wel eens lezen), De symboliek hindert me, Ménalque vind ik een mislukking, Marceline ook maar matig. Alles natuurlijk *in het ensemble van Gide's heele oeuvre*. Om me te overtuigen las ik tegelijk een boek van hem, dat ik toevallig nooit onder oogen had gehad: *Isabelle*. Het is uitstekend, vind ik, uitmuntend van *sfeer* vooral; dit soort ‘sfeermakerij’ bevalt mij beter dan die van Poe!

Wat Donker betreft accoord. Je weet toch, dat hij no. 2 staat op de voordracht voor professor te Amsterdam (vacature Prinsen)? Met den paap Gerard Brom. Dan moet ‘Niek’ het toch maar worden, lijkt mij.

Ik moest de Stem-advertentie rectificeeren tegenover Van Loghem Slaterus! Jan dacht ook, dat het een echte advertentie was en was boos! Dus rectificatie is in ieder geval goed. Je kreeg het papiertje zeker wel. Ik ben blij, dat de toon van mijn *farewell* je beviel. De figuur van Ritter was wel de aangewezen tegenspeler bij dit afscheid van middenstandsland.

Ant is zoo juist naar Zutfen, waar ik haar 1 Jan. weer vind. Wij gaan dan 's avonds weer naar Den Haag terug. Maar ook namens haar en voor Bep onze hartelijkste wenschen voor een leefbaar 1936! Zoo mogelijk nog zonder emigratie.

Een hartelijke hand van
je
Menno

897. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 30 Dec. '35

Beste Menno, Vóór ik op andere dingen antwoord (intusschen hartelijk dank voor je toegezegde hulp aan Chiaromonte) het volgende waar haast mee is.

Vigilance organiseert hier 4 Januari a.s. een internationale ontmoeting tusschen mogelijke vertegenwoordigers van soortgelijke vereenigingen in het buitenland. Het zal absoluut niet lijken op het congres, want dit heeft plaats bij prof. Langevin aan huis, en men is bij *Vigilance* zeer slecht te spreken over het karakter van het congres. Speechen hoeven er niet te worden gehouden, deze eerste ontmoeting is om te probeeren een internationale band te vormen. Ik moet nu Hollanders inviteeren die in aanmerking komen, en gaf op: Kramers of Rümke - liefst Rümke, niet? - jou en Romein. Ik schrijf zelf aan Kramers en Romein, maar Gérome, 'secretaris-generaal' van *Vigilance* zal het ook doen.

Wat denk je ervan? Er is één vergadering, 4 Jan. om 9 uur 's avonds bij Langevin, en een diner den volgenden dag (1 uur dus). De reis kunnen ze niet vergoeden, maar het diner is kosteloos.

Schrijf mij of Gérome (Pierre Gérome, 13 rue Molitor, Paris 16e), of men op jou rekenen moet of niet. Als je komt kan je natuurlijk hier slapen. Wij zouden het erg prettig vinden je te zien.

In haast. Hartelijk je

E.

P.S. - Als jij niet komt kan Romein hier logeeren, of zelfs als jij wel komt, dit kan jij met hem uitmaken, als jullie samen reizen. Het zou uitstekend zijn als Romein kwam, en wij zouden, afgescheiden daarvan, graag met hem kennis maken - Maar... kan hij zich (voor die eene avond) behelpen?

Schrijf mij omgaand hoeveel stemmen de N.S.B. op de laatste verkiezingen heeft gehad: ⅛ of 8%? Ik weet dit niet meer. Hoe staan ze er nu voor?

1936

898. *M. ter Braak aan E. du Perron*
Den Haag, 3 Jan. '36

aant.

Beste Eddy, Door het heen en weer geren om ende bij de feestdagen kan ik vandaag pas op je brief antwoorden (hij werd me nagezonden). Ik vrees wel, dat de termijn van invitatie wat kort is voor die bijeenkomst, en dat de menschen, die je aanschreef, zich niet tijdig kunnen vrijmaken. Ik zelf kan onmogelijk weg, nu ik pas voor een week ben uitgeknepen; jammer! Een maand of twee later, en ik was *zeker* gekomen! Misschien kan Romein weg, hij heeft, meen ik, geen vaste betrekking, met daguren. De N.S.B. had ± 8% van de stemmen, zeer ongelijk verdeeld overigens over de provinciën; in Friesland b.v. maar 1%, in Zuidholland (den Haag!) 11%. Maar ik geloof, dat de actie van de Italianen hun geen goed doet. De smeerlapperij bij Dolo heeft hier ook veel kwaad bloed gezet. Wat een paradoxaal gedoe overigens, het schenden van deze spelregels, die plotseling zoo onaantastbaar menschelijk zijn! En toch, het is zaak om *dit* vuurtje aan te stoken! Het Roode Kruis is een toegangspoort tot het burgermansgeweten.

Ik las met *veel* plezier je stuk in *De Sleutel* over het ‘gebundelde volk’. Onderschat de beteekenis van dit soort verklaringen niet, waar je ze vanzelf niet *over*schat! *Het* groote verschil tusschen Duitschland en Nederland is, dat de studenten tot dusverre bij ons in de oppositie gaan (meer en meer) tegen het nationaalsocialisme. Je stuk was propagandistisch, maar niettemin heel zuiver, (beter geschreven, in dit genre, dan je dialoog over het pacifisme in dat almanakje). De N.S.B. kan er niets op terug zeggen, behalve dan hun gewone kletspraat natuurlijk.

Ik ben weer aan het schrijven; en *toch* heb ik de dialoog vastge-

houden! Hij pakte mij toch weer, zoodat de verhandeling, over de menschelijke waardigheid, waaraan ik nu schrijf, weer een gesprek is.

Ken jij *Der Prozess* van *Kafka*? Zeer merkwaardig en vooral *superieur* Joodsch. Niets van de joderigheid, à la Zweig en Schnitzler.

In haast, hartelijke groeten onder ons vieren je

Menno

Ik neem me voor in ieder geval in het voorjaar een paar dagen naar Parijs te komen.

Heb je al met Nicolo Klarenberg gesproken? misschien kan ik maandelijks ƒ 20 opbrengen, maar ƒ 10 kan ik *zeker* garandeeren.

899. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdagav. [4 Januari 1936]

aant.

B.M. - Die historie met de *Vigilance*-heeren loopt mis. Romein schreef op het laatste oogenblik af en ik heb barstende hoofdpijn tengevolge van een slapelooze nacht tengevolge van een vergiftiging door heerlijkheden uit blik, zoodat ik ook niet gaan zal. In mijn plaats gaat nu Sandberg, erg goeïïg en zeer gelukkig in het vooruitzicht met prof. Langevin samen te zijn. - Is Romein socialist of communist? enfin, het doet er ook niet toe. Benieuwd morgen van S. te hooren wat het allemaal was, maar niet ál te benieuwd, gezien dat het toch politiek is. Ik stuur mijn stuk over Napoleon als emmerdeur naar *De Groene*; zal verder probeeren een stuk voor ditzelfde orgaan te maken over Guilloux, maar niets gaat me goed af. Ik zou ‘ver weg’ willen zijn, al weet ik niet waar. Lees met moeite de *Odyssee* (ben erg suf) en bereid me voor op Hesiodus. - Dank voor je goede wil inzake die artikelen van me. Het kan me alles eig. *niets* schelen; wel zou ik graag Romein ontmoet hebben. Het beste met je dialogen; waarom ook niet doorgaan daarmee, nu je er 4 klaar hebt? Chiaro heb ik ingelicht; hij was zeer getroffen. Ik schrijf daar nader over. Hartelijk je

E.

‘Was jehen mir die jrinen Beeme an?’ (Stirner volgens Marx.)

900. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [8 Januari 1936]

aant.

B.M. - We begrijpen niets van je brief. Die dialogen hebben we in Bellevue nog gelezen, of misschien in de rue Erlanger? en ik stuur die dingen altijd nauwgezet terug. Bep heeft nog wel copy van je, maar het is de 'brief aan een vijandin v/h tooneel'. Dùs - je moet ze aan een ander hebben gestuurd. Aan Jan misschien?? Hier is in ieder geval niets. En ik dacht dat je van alles een copie had! Wat beroerd.

Hartelijke groeten en in haast je

E.

901. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Utrecht, Maandagavond. [13 Januari 1936]

Beste Menno, Ik heb hier 4 dagen 'gerust', menschen gezien als Vestdijk, van der Meulen, Kernkamp, en maak me langzamerhand op om terug te gaan, maar misschien toch niet meer over Den Haag. Vanmiddag sprak ik de Romeins. We hebben een lijstje van namen opgemaakt, dat jij met het lijstje moet vergelijken dat bij jou ligt. De kwestie is dat deze menschen zouden moeten worden uitgenoodigd voor een eerste vergadering, dus een 'voorloopig comité':

Prof. Kernkamp (Henny zal hem eerstdaags vragen); prof. Van Eyck; prof. De Vooys, prof. Pos, prof. Coster, Tinbergen, Sanders, Romein, Jan Burgers, Grondijs, N.J. Krom, Mannoury (allemaal min of meer proffen).

Overgang naar de literatuur vormt dan de a.s. prof, nu nog dichter (dien ik hier ook ontmoette), Donker of Donkersloot. Daarbij komen dan als literatoren: ter Braak, Dirk Coster, E. du Perron, Van Duinkerken, J. Greshoff, Jan Engelman, Marsman en Vestdijk. - En verder Dr. Rümke en de lieden die *jij* nog op het oog hebt.

Ik ga wschl. vanavond nog naar Amsterdam, waar ik 2 of 3 dagen kàn blijven. *Misschien* ga ik ook nog naar Jany, maar ik denk het niet.

We gaan nu buiten eten, dus ik houd op. De kwestie is dus dat jij, na de 2 lijstjes vergeleken te hebben, met Romein uitmaakt

wie je zult uitnoodigen (wie *jij* en wie *hij*), en om *waar* te komen? Als ik in Den Haag kom bespreken we deze zaak ook. Anders schrijf je mij naar Parijs.

Veel hartelijks van je

E.

902. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdagavond. [17 Januari 1936]

aant.

Beste Menno, Ik ben met hoofdpijn haastig teruggespoord. Het spijt me dat ik niet meer bij jullie heb kunnen logeeren, maar behalve in Utrecht was het ook nu weer rommelig voor me, en eigenlijk zou ik nu in 14 dagen *niemand* meer willen zien. Wat onmogelijk blijkt.

Chiaro zie ik morgen. Hij zal mij wel over je zending spreken, als hij die gekregen heeft. Volgens Bep heeft hij van Silone reisgeld gekregen om naar Zwitserland te gaan en daar besprekingen te houden, maar dit zal wel geen ‘practisch’ resultaat opleveren. Hij zal je zelf wel schrijven, nu hij terug is.

Het spijt mij ook dat ik Ant zoo kort zag. Het kan zijn dat het is omdat ze mij steeds ‘vertrouwder’ en dus ‘sympathieker’ wordt, maar ik vind haar steeds een aardiger gezicht hebben dan de vorige keer. Als dat zoo doorgaat zal ik nog eindigen met een stille verliefdheid (zooals er van ‘stille hondsdolheid’ sprake kan zijn) voor haar te koesteren, wat toch een rare draai zou geven aan onze vriendschap, iets... ‘binnendijksch’ in één woord.

Houd me op de hoogte van de eerste stappen (of resultaten) van het ‘voorloopig comité’. De Greshoffs komen Maandag a.s. hier. Verder vooreerst geen nieuws.

Veel hartelijke groeten onder ons 4, een hand van je

E.

P.S. Ingesloten een typisch briefje van Gans, waarop ik maar niet meer zal antwoorden. Verscheur het na lezing. Het is van zoo'n vervolgingswaanzinachtige doorhebberigheid, dat ik geen haast heb om er op in te gaan. En over een tijdje komt wel weer net zoo'n briefje.

903. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Woensdag. [22 Januari 1936]

aant.

Beste Menno, Gisteravond sprak ik Jan, die o.a. vertelde van je conflict met zwager Victor en mij (òns, want Bep genoot er ook zeer van!) den brief liet zien dien je hem erover schreef. Als Varangot je portret nog eens maakt, kan hij je nu alleen nog maar een wederdienst bewijzen! Jan vond je ‘wel hard’, heeft eig. weer medelijden met Varangot, enz. - ik heb toen met veel pertinentheid jouw inzichten verdedigd, en gegeven dat èn Bep èn Atie om de minuut verzuchtten dat ze je volkomen begrijpen konden, raakte de goede Jan al gauw heel zijn overtuiging kwijt (die toch al niet enorm was). Enfin, de brief heeft ons allen - ook Jan, bleek achteraf - toch zeer gesticht en Jan zal hem dan ook werkelijk maar naar het ‘model’ sturen. Ik hoop nog (ten onrechte waarschijnlijk) dat het hem goed kan doen. Maar als het werkelijk een manco aan hormonen is... wat wil je dan uitwerken met analytisch proza?

Dank verder voor je stuk over Kalff en het andere (roomsche). Ik zou dat boek van Kalff wel willen inzien. Kan je het me niet zenden?

Over een tijdje kan ik je een Multatuli zenden, uniform met de deeltjes van de brieven die je hebt, dwz. ‘kop’-uitgave. Maar aangezien er een heel gegoochel aan vooraf is gegaan, moet je ze over laten inbinden, d.w.z. ‘emboiteeren’ (ik weet niet hoe de hollandsche vakterm daarvoor is), d.w.z. de kaftjes zijn er, en het bindwerk van de boeken is gedaan, maar je moet de boeken in de kaftjes laten vastmaken, want ze liggen er los in! Hoe dit zoo gekomen is kan ik je niet uitleggen; er komt een flesch Tercinol (gorgeldrank) bij te pas, dus het zou een lang verhaal worden. Een paar deeltjes zijn groenachtig bevlekt, maar toch niet erg, want het vocht vervliegt en de ramp is al 4 jaren oud. Kortom, het heeft 4 jaar geduurd voor ik een nieuwe uitgave vondexemplaar bedoel ik - om de overgoten deeltjes te vervangen. In ieder geval is deze uitgave (zelfs mijn oude ex.) véél beter dan de Garmond-editie die je thuis hebt.

Mettertijd zou ik graag die Meredith van je terugkoopen. Maar

niet voor niets terugkrijgen, dat vind ik geen manier. Het is al mooi genoeg dat ik je op kosten jaag voor Chiaro - die zeer getroffen was en die het ook werkelijk noodig heeft; ik leef op het oogenblik op Bep als [...], dus stil... stil... passons à petits pas.

Schiet je op met Romein? Als een van de heeren door Rivet of Langevin moet worden uitgenoodigd, laat dat dan tijdig weten. Zeg mij ook *wanneer* ik Kernkamp moet vragen, want dat moet op het 'psychologische oogenblik', niet?

En laat wat van je hooren. Veel hartelijks, ook onder de gades (woord van Slauerhoff), een hand van

je

E.

P.S. Jan Engelman heeft in den huize Binnendijk verkondigd dat *Ducroo* uitstekende treinlectuur is. Dit is via X. en Y. tot mij doorgedrongen. De opmerking lijkt me zeer psychologisch... voor Engelman.

904. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 23 Jan. '36

aant.

Beste Eddy, Hartelijk dank voor je beide brieven. De eerste heeft mij aanleiding gegeven om mijn vrouw met een cordon van detectives te omgeven, om haar binnendijksch te houden. Vooral de spoorweg naar Parijs wordt scherp bewaakt. Ant toonde n.l. een zeer verdachte gevleidheid door je liefdesverklaring...

Hierbij twee brieven, een van Romein en mijn antwoord erop. Het leek mij wel geschikt even precies te zeggen waar het op staat, want deel ik de phobieën van Gans niet, het is toch wel wenschelijk om geen dupe te worden. De rest van mijn betoog staat in dien brief aan Romein. Het lijkt mij n.l. absoluut onmogelijk om hier iets te bereiken met die B.K.V.K. Wanneer de beweging voor den opzet nog een filiaal *schijnt* van dien Bond, zie ik werkelijk geen kans om door te zetten, zoo zijn de toestanden hier nu eenmaal! Ik maak er dagelijks weer kennis mee, Generaal Roëll, de gouverneur van de residentie, heeft nu Boucher opgebeld om hem de klandizie op te zeggen, als hij voort-

ging boeken van den communist ter Braak uit te geven! De klandizie bleek miniem gering, evenals de hersens van dezen hoogen oome, maar zulk een chantage spreekt boekdeelen en is typeerend voor den weerstand. Ik heb nog geen antwoord van Romein, maar dat zal vandaag of morgen wel komen. Stuur je me de beide brieven na lezing terug? Ik voor mij ben momenteel zeer pessimistisch, en geloof eigenlijk voor het eerst aan een nabijen Europeeschen oorlog. Als Mussolini in Afrika wint, waar dunkt mij nu alle kans op bestaat, is de toekomst voor het fascisme beter dan ooit, en heeft de opperploertigheid het glansrijk gewonnen. De actie van den Volkenbond is dan ridiculer dan een *niet*-actie geweest zou zijn. En dan te bedenken, dat Mussolini alleen nog maar de gangmaker voor Hitler kan zijn, wat hysterie en machtswellust betreft! Van de officieele communisten gruw ik meer dan ooit na recente lezing van *Een huis zonder vensters*. Deze a.s. partij-bonze Last is bereid om ieder bevel uit Moskou te gehoorzamen, en iederen politieken draai aan te zien voor een ‘heroïsche zuiging’! Er staan gelukkig een paar betere fragmenten in het boek (Marokko, en het begin), maar het totaal aspect (Paul!) is hopeloos. Misschien zijn die ‘gesprekken’ nog wel ontstaan onder invloed van *Ducroo*! Ik heb zelden grooter opschepperij gelezen, en had een pijnlijk middagje onder het zwoegen op mijn critiek. Een en ander doet mij toch telkens weer hevig twijfelen aan de mogelijkheid om met deze menschen samen te gaan. Zij komen er rond voor uit, dat zij ons gebruiken voor hun ambities, en die ambities verschillen werkelijk niet veel van de Hitleriaansche! De toon van *rancune* ‘giert’ in dit boek, om met Nietzsche te spreken.

Het geval Vanrangot is pijnlijk (wat een pijnlijks!), maar ik heb genoeg van de lapmiddelen. Je kunt je altijd nog moeilijk een voorstelling maken van 's mans gebrek aan eergevoel, als je niet precies hebt beleefd, wat ik achtereenvolgens met hem beleefde! En als hij nu nog mijn biograaf wil worden, pas ik voor die roeping! En maak s.v.p. geen vergelijking meer tusschen jou en Varangot, wat je sociale positie betreft, want ik zou nog boozer worden op Varangot, het gaat niet om het ‘zonder ambt

leven', maar om de persoonlijkheid, die het doet, en de verhoudingen, waarin het gebeurt. Ik zou zelf dadelijk ontslag nemen en in de stilte gaan wonen, als ik de centen had, al was het alleen maar om de werkeloosheid te verminderen, maar ik heb nu eenmaal geen keus; [...].

Het boek van Kalff zend ik je. En bij voorbaat dank voor de Multatuli! Maar voor Meredith wil ik *absoluut geen* geld hebben; ik heb er heel weinig in gelezen, en ze hebben hier dus 'opgeslagen' gestaan. Zooveel geld heb ik je voor al die boeken heusch niet betaald! Dus dat is afgesproken.

Een aandoenlijk briefje ontvangen van een 75-jarige dochter van 'Bakkes', die diep geschokt was door het portret van Nic. Beets! Ik heb het nagezien; maar deze Bakkes moet die dochter heel kort voor zijn dood gewonnen hebben!

Donker heeft, luidens het ochtendblad, in een geheime zitting van den Raad, een 'sterke strooming' voor zich gevonden, mede dank zij het adres. Ik vind dit anti paapsche front toch wel even aardig, en vooral een sterk bewijs voor wat ik in 1931 schreef over Anthonie Donker, Administrateur. Wij *willen* hem ook werkelijk op dien weg tot het hoogste brengen! Vandaag valt waarschijnlijk de beslissing.

De opmerking van Engelman is best. *Ambrosia* is dan voor het schemerlamp-verlicht boudoir.

hart. gr. onder ons, en ook voor de Greshoffs
je
Menno

905. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [26 Januari 1936]

aant.

Beste Menno, Hierbij de brieven terug. Die van jou is uitstekend; [ook Bep en Jan Gr. waren daarover uit.] ik onderschrijf iedere regel, zijnde van hetzelfde 'sociale soort' als jij. Maar toch, ik vrees dat er *niets* gebeurt als men niet van de bestaande organisaties uitgaat. Wat een nieuwe organisatie beteekent heb je aan de pogingen van Rümke-Kramers kunnen zien. Wij moeten denken dat wij ons niet làten 'uitbuiten', als wij er zelf bij zijn. En als ook de katholieken toetreden en andere antifas-

cisten van rechts. Die communisten zijn nu ook weer niet zóó angstwekkend, zeker niet in Holland. De socialisten zijn er toch ook nog? - Ik geloof dat het het beste is als je met Romein *begint* die menschen van het lijstje uit te noodigen. Geef mij dan op wie een duwtje vanuit Parijs noodig hebben of believen.

De Multatuli zend ik je, zoodra het andere ex. hier is. Verwacht niet iets moois; goed wordt het pas weer als je de bandjes erom hebt laten vastmaken! - En accoord dan voor Meredith, ofschoon je me daarvoor nogal véél geld hebt gegeven, misschien wel 3 × zooveel als ik van een boekhandelaar zou hebben gekregen. Ik neem mij voor om je daarvoor in de plaats af en toe wat boeken voor je bibliotheek te sturen, die ik hier toch wegdoe of voor weinig krijgen kan, en begin met je morgen 2 pakjes te sturen, bevattende: een aardige uitgave van *Les Confessions* in 3 dln. (vroeger heel duur), de reizen van Marco Polo in het engelsch en de revolutionaire poëzie van Aragon. Nogal een rare combinatie, maar daar is het 'toeval' schuld aan.

Dat verhaal van dien generaal is prachtig! Was dat dezelfde van de semi-cripto-communist? je hebt in korte tijd dan blijkbaar vorderingen gemaakt. Ik heb trek dit 'semi cripto' te behandelen - zonder den generaal te noemen - in mijn blocnotes voor *Gr. Ned.*

Dank voor het boek van Kalff. Moet je het gauw terug hebben of kan ik het eenigen tijd houden?

Ik ben niet erg tot schrijven gestemd en laat het voor vandaag hierbij. Je hebt veel hartelijke groeten van de Greshoffs. Verder het gewone salaam-bedrijf tusschen ons vieren. Je

E.

Wàt er ook gebeurt, menschen als wij worden door de 'komende orde' opgeruimd. Als wij consequent voor onze eigen huid waren, zouden wij Colijn moeten dienen en stutten d.w.z. geen stap verder doen dan - op zijn vèrst! - Huizinga. Ik wil tot het uiterste antifascist zijn - in Holland tenminste, in Europa, want in de koloniën, merk ik, wordt het probleem nog heel anders, àls je daar wilt leven is de primaire waarheid dat je een blanke bent omringd door bruinen! - en verder wil ik zoo min moge-

lijk aan heel deze rotzooi denken. - Ik ben blij dat ik Homerus heb leeren genieten en nog steeds vol sympathie blijf voor Herodotus. - Zalig zij Donker; amen!

906. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 31 Jan. '36

Beste Eddy, In haast even een hartelijk bedankje voor je zending, *Confessions*, Marco Polo en Aragon! Marco Polo was toevallig, wat je wel niet geweten zult hebben, een *wensch* van me! Maar hoe krijg ik Meredith naar Parijs? In diverse pakjes? Dat wordt nog een romantische geschiedenis.

Ik hoef je zeker niet verslag te geven van het gedonderjaag met zwager Varangot, aangezien het relletje nu eenmaal via Jan begon en eindigde. Je weet dus ook, dat ik me uit ‘laffe geldzucht’ aan *Het Vad.* heb verkocht, daarin doorloopend ‘rot artikelen’ schrijf, dat *Het Instinct der Intellectueelen* idioterie is (inderdaad, voor V.V. moet het dat haast wel zijn), dat... maar genoeg, het rancuneuze tafelschuimertje kan me verder gestolen worden. Wat een smakelijk personage! Zelden heeft iemand me in één briefje zoo precies verraden, wat hij waard was als deze Victor de Zwijger in zijn ‘defense of sponging’.

De correspondentie met Romein is nog gaande. Je herinnert je, dat hij mij met een voorloopig secretariaat wil belasten, maar ik kan dat werkelijk niet op mij nemen. Zonder dat houd ik al haast geen tijd over voor mijn eigen werk; en juist nu ik weer aan het schrijven ben, zou ik door een dergelijk ambt (ik denk nog aan de Filmliga!) heelemaal onder de paperassen raken. Je hebt inderdaad volkomen gelijk, wat onze ‘opruiming’ betreft. Het is ons noodlot, dat wij niet aan het fascisme in Nederland zullen gelooven, zoolang het niet *in* huis is. Ik geloof er zelf niet aan, terwijl ik mezelf herhaaldelijk verzeker, dat door een dergelijke mentaliteit het fascisme juist kan komen. Communistenvrees is niet mijn fort, veel meer invloed heeft bij mij het absolute tijdsgebrek voor organisatie.

Spoedig meer
hart. gr. 2 × 2 en voor de Gr's. je
M.

907. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Lisieux, 31-1-'36

aant.

Pour avoir la craint' du Seigneur,
Rien n'vaut un papa peloteur! (bis).
E.

908. *E. du Perron aan M. ter Braak*
[1 Februari 1936]

aant.

B.M. - Hiernij nog een mooie kaart. - Jan liet me den brief van je zwager zien. Het is jammer dat àls deze fl... loskomt het dan ook op een zoo onthullende manier moet zijn. Je hebt gelijk dat je hem niet meer schrijft. Alles wat ik *erbij* verzuchten kan is dat het jammer is voor Tr.

Ik heb mijn schoonzuster over, dus ben zeer in beslag genomen.
Later meer.
H. gr. ook voor Ant.
je
E.

909. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [15 Februari 1936]

aant.

Beste Menno, Je stuk over Henriette van Eyck was weer uitstekend: nòg zoo'n ‘rotartikel’ dat je zwager van zijn leven niet schrijven zal. (Heb je nog iets uit die hoek gehoord?)

Vigilance ligt onderling overhoop, omdat een deel (Langevin) zich met Romain Rolland solidair verklaart, dat er *zoonoodig* gevochten moet worden tegen Duitschland, terwijl de anderen (Rivet, Alain, Gérôme) zéér kwaad zijn op Rolland en zich 100% pacifist verklaren. Nu moeten sommige lui eruit, enz. Voorloopig dus zonder belang voor ons.

En in Holland? Hoe ver ben je nu met Romein?

Ik walg van alles wat politiek is, en eigenlijk ongeveer van heel Parijs. Ik voel me doodop, kan geen behoorlijke regel schrijven en heb allerlei andere rotgevoelens, terwijl ook dat wachten op bericht uit Indië fnuikend werkt. In tegenstelling met Varangot geloof ik soms geen haar meer aan de literatuur - tenminste aan de mijne niet - en dat ik me pas rustiger zal voelen als ik een baan heb. Aan de andere kant is nu die fransche vertaling

van *Ducroo* begonnen, die niet in de steek gelaten kan worden. Ik ga daarvoor wschl. in Maart naar Lyon, om er met Pia aan te werken. Maar voordien zou ik wel een dag of tien absoluut rust willen hebben, en soms denk ik dat ik bij jou daarvoor niet slecht gelogeerd zou zijn. Ik heb maar één vrees: die onverwarmde slaapkamers die in Holland nog gebruikelijk zijn! Maar misschien is daar met een kruik of zoo wat aan te verhelpen? - Zou ik eventueel (ik zeg niet dat ik het doè) een dag of tien bij je kunnen komen, bv. van 20 tot 29 Februari, of van iets later tot ± 5 Maart? Maar ik ben geen bal waard, kan alleen maar heel rustig wat vermummelen, en mezelf zoet houden met lectuur (op het oogenblik Aeschylus, dus wschl. Sophocles als ik van hier wegga)!

Laat wat van je hooren, ook afgescheiden van dit plan. Veel hartelijks onder ons vieren,

je

E.

Jan en Atie blijven hier tot de 20e, dus ik kan in geen geval eerder weg. *Misschien* zou ik met hen samen kunnen reizen tot Brussel. Maar ik opper het heele idee nu nog maar vaag; als ik mij dezer dagen opeens beter voel ga ik misschien toch wat werken, of mezelf suggereeren dat ik dat doe.

910. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 19 Febr. '36

aant.

Beste Eddy Je hebt zeker den brief van Ant wel gekregen, waaruit je gebleken zal zijn, dat we je plan zeer toejuichen en dat alleen een paar dagen onze logeerkamers zijn bezet. Ik had het voortdurend zoo druk, dat ik niet aan schrijven toekwam. Het seizoen is dit jaar abominabel vermoeiend; de laatste anderhalve week heb ik ook weer niets aan mijn boek kunnen doen, omdat mij de concentratie absoluut ontbreekt. Misschien neem ik in het voorjaar een week vacantie; in één week, die ik dan geheel voor mezelf heb, kan ik meer doen dan in drie maanden krantenvak. Ideeën heb ik genoeg, teveel zelfs, na een tijd van leegte; maar ik kan alle perspectieven niet vasthouden, gewoon

omdat er telkens een lamme en idiote tooneelgeschiedenis tusschen door komt, die me nachtwerk bezorgt en dientengevolge overdag sufheid. Een enkele maal (zooals in het geval H. van Eyk) schrijf ik een artikel werkelijk voor mijn pleizier; maar wat een hopeloos trekken, als ik, zooals verleden Zondag, opruiming moet houden onder een hoop heele en halve prullen, met als culmen... Aart v.d. Leeuw! Gelukkig heb ik deze week Kafka gekozen; hoewel het niet gemakkelijk is daarover in een krant te schrijven, heeft hij tenminste boeiende substantie.

Hartelijk dank voor de boeken! Ik lees tusschen alles door toch nog. Zoo dezer dagen het boek van Tagore over Gandhi, dat jij me laatst zond; het heeft me, ondanks de keiig-leninistische zelfverzekerdheid van dien Indiër, zeer geïnteresseerd om het onderwerp, vooral de *kasten*. Nu heb ik uit de K.B. de wetten van Manu gehaald, waar Nietzsche enthousiast over schrijft; en inderdaad, het is onbegrijpelijk, maar die wetten zijn *boeiend*! Een maatschappij, die geen *mensch* kent, maar alleen *vier* streng gescheiden menschen*soorten*, metaphysisch onherroepelijk gescheiden, omdat zij resp. uit Brahman's mond, biceps, dij en voet zijn ontstaan!

Je aanteekeningen over het Congres zijn uitstekend, *veel* levendiger en raker nog dan de eerste groep. Ant heeft ze in één adem gelezen, en zag het heele geestelijke gebeuren voor zich. Overigens is het heel begrijpelijk, dunkt me, dat je na *Ducroo* een inzinking hebt. Het boek is een complete afsluiting van een periode; de ‘eerlijkheid’, het ‘niet-acteeren’ kun je in deze richting, onmogelijk verder doorvoeren, je zult op een of andere manier een nieuwe vermomming moeten vinden. Dat je daarvoor zelfs een baantje zou wenschen, kan ik me ook voorstellen, maar wensch het niet te overtuigd! Bij tijd en wijle is het een *last*, en vooral, als het nog eenig persoonlijk initiatief eischt. Het eenige groote voordeel ervan is, dat het je zoo noodzaakt voortdurend op een niveau van niets dan halve waarheden en inspireerende gemeenplaatsen te leven, die je *haast dwingen* om er zoo nu en dan aan te ontsnappen. Het systeem Varangot ambieer ik nog niet. Ik hoorde van deze persoon overigens niets

meer, hoewel Wim hem nog eens heeft laten weten, wat hij van dit alles dacht. Waarschijnlijk is hem deze aanval van energie al te veel geweest. Ik verlang trouwens niet iets van hem te hooren; hij kan, nu hij mijn uitdaging om zijn standpunt eens behoorlijk te verdedigen beantwoord heeft met een fluim, voor mijn part zijn heele leven verder door vegeteeren en al vegeteerende nog martelaar van een superieure levenshouding worden ook.

De zaak met Romein vertoont eenige vordering, aangezien Kernkamp wel mee wil doen. Maar het gaat mij precies als jou: ik walg van de politiek. Meer dan ooit heb ik het gevoel, dat wij daarmee niets te maken hebben; niet uit happy-few-superioriteit, maar omdat wij *die* rol niet hebben te spelen. Maar in vredesnaam maar weer verder zonder veel overtuiging. De antifascistische studenten van *De Sleutel* hebben mij gevraagd om 5 Maart voor hen te spreken, en ik heb dat ook geaccepteerd, hoezeer ik ook genoeg heb van de 'actie'. De N.S.B. wordt, dat is waar, steeds openlijker ploertig en anti-semiet. Mussert heeft zich onlangs ook uitgelaten over de 'kunstjoden', die hij er met geweld uit zal drijven. En het rumoer om *La Kermesse Heroïque*, dat hier n.b. verboden zou moeten worden, is het toppunt. Ik heb er in de krant maar weer eens over geschreven, en een verbod van Jan Steen en Kamperuien geëischt. Je weet dus, dat je hartelijk welkom bent. De verwarming zal wel te regelen zijn, en dan: het wordt misschien wel lente. Ik zou Chiaro deze maand graag weer iets zenden, maar ik heb *niets* over, vanwege mijn belastingschuld. Mocht hij in absolute *nood* zitten, laat het me dan even weten, dan tracht ik ergens iets 'los te maken'.

hart. gr. onder ons vieren,
je
M.

Het stuk in de Febr.-aflevering van Gr.-*Ned.* van *Het Vijfde Zegel* vind ik een nogal zware inzinking. Litteratuur, zonder innerlijke spanning. Wat was jouw indruk? - De poëzie van Slau *slecht*.

911. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zaterdag. [22 Februari 1936]

aant.

Beste Menno en Ant, Dank voor jullie brieven. Het gaat nu iets beter. Uit Brussel hoor ik dat Gille (voor adenoïden) misschien *niet* geopereerd hoeft te worden, en zoo ja, dan eerst later. Ik had mijn reis met die operatie willen combineeren, maar als die niet doorgaat...

Toch kom ik misschien nog - tenzij ik naar Lyon ga, wat ik wschl. in ieder geval doe. Dit alles is nogal kostbaar, dat is ook een bedenking. Enfin, laat ons nog even wachten; als ik kom zal het tegen 1 Maart zijn, ik schrijf dus nog wel voor de 27e. Als ik niet kom schrijf ik een lange brief, waar ik nu nog altijd erg tegenop zie. Gelijk hiermee gaan weer twee (lieve) boekjes.

Veel hartelijks, ook van Bep, je

E.

Vestdijk lees ik niet in *Gr. Ned.*, ik wacht liever tot alles bij elkaar is. Slau vind ik niet bepaald slecht, hoewel zwakker dan anders.

Chiaro laat je danken maar zegt dat je niets sturen moet als het niet gemakkelijk gaat.

Stuur me je stuk over *Kermesse Héroique*. - Over *Vigilance* later, als ik Gérome weer gesproken zal hebben.

912. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 28 Febr. '36.

aant.

Beste Menno, Bep heeft je al geschreven dat ik ‘dan maar niet kom’. Ik had erg graag gewild; maar ik moèt binnenkort naar Lyon (tegen den 15en, denk ik) om eindelijk met Pia die vertaling te lijf te gaan, en alles bij elkaar wordt het reizen dan wel erg duur. Ik heb dezer dagen weer Caffi en Chiaromonte moeten helpen, vooral den eerste, die heelemaal ziek is en dien we nu naar vrienden op een boerderij bij Toulon willen zenden-vermoedelijk lukt het deze week.

Hierbij wat portretten van Nietzsche, die je misschien gebruiken kunt, of ‘doorgeven’. Ik wou dat ik een goed portret van Overbeck had; kan jij mij daar niet aan helpen?

Ik kom nog steeds niet tot schrijven, en ga door met de Grieken te lezen, waarover ik allerlei ideeën heb, maar zonder veel lust om ze te formuleeren (het idee dat ik op dit gebied zoo'n erge leerling ben, remt mij ook natuurlijk). - Vroeger wilde ik de Grieken alleen lezen om Nietzsche beter te kunnen volgen; nu - dank zij Caffi, die overigens van Nietzsche weer niets begrijpt - begin ik in te zien dat zij van allerlei hebben dat mij interesseert buiten alle nietzscheaansche interpretaties om. Ik heb nu achter me: Homerus (compleet, tot zelfs de hymnen en de kikvorschsatyre), Hesiodus, Pindarus (onleesbaar in vertaling), Sappho en Anacreon (iets beter), Aeschylus, Herodotus (compleet). Alles bijeen ver over de 1000 blzn., bijna 2000 misschien wel! En ik ga met frissche moed aan Sophocles beginnen. Het is als balsem tegen de politieke rotzooi wonderdadig - ook wel ‘balsemend’ misschien, d.w.z. mummificeerend?

Ik ga *Psyche* van Rohde lezen, dat mij nu opeens erg interesseert. Burckhardt viel mij tegen: heel helder, maar tenslotte toch een superieure leeraar, tenminste vanuit onzen tijd bekeken.

Malraux is weer eens naar Moskou vertrokken. Men wil hem met Dimitroff laten praten, en op die manier in de politiek halen; waar hij weinig voor voelt, tot dusver. Maar misschien is Dimitroff erg bekoorlijk. Over 14 dagen is hij terug en zullen we verder hooren. - En de aardigheid in Japan, waar brengt die ‘ons’, over een tijdje?

Schrijf eens uitgebreid, als je tijd hebt. Wat gebeurt er in Holland, in de wereld der letteren en elders? Ik heb het gevoel dat ik van *niets* meer weet; wat zal het zijn als ik naar Indië zal zijn verdwenen? Intusschen, vandaar ook geen spatje bericht.

En G.? Wat is er van de opzending van *Das Land von Herkunft* tenslotte geworden?

En zie je Marsman of Vestdijk nog wel eens? Ik heb het gevoel dat de Atreiden en hun kannibalen-herediteit mij dichterbij zijn dan mijn literaire rotgezellen. Desertie naar de bronnen.

Voilà, voorloopig heb ik niets meer te vertellen; tenminste, met de pen.

Veel hartelijks onder ons 4, een hand van je

E.

P.S. Als je bij *Het Vad.* of elders een betrekking voor me weet - al was het iets voorloopigs, een correctorsbaantje of zoo - waarschuw me dan dadelijk. Ik blijf nl. bereid om al deze Grieken enz. er *meteen* aan te geven om weer het gevoel te hebben van 'voor mezelf te kunnen zorgen'. Eventueel blijft Bep dan zoolang met Alain in Parijs, waarom niet? Indië is maar een kans; Holland is misschien even goed; en hier kan het immers toch niet doorgaan.

913. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Zondag. [1 Maart 1936]

Beste Menno, Dit is een vervolg op mijn brief van gisteren. Het lijkt mij nu weer onmogelijk om op deze manier door te gaan. Ik zal doorgaan die Grieken te lezen - als balsem! - in mijn vrije oogenblikken. Daarnaast wordt het gewoon tijd om weer wat *geld* te verdienen.

Dat ik Caffi heb kunnen helpen is mij een groote satisfactie geweest, maar bitter in zooverre dat het mij opeens weer doet beseffen hoezeer ik het eig. niet doen kan (mag).

Ik zal eerstdaags-vanavond of morgen-naar De Grave in Indië schrijven om te vragen of hij wat voor mij gevonden heeft of hij nog aan kansen gelooft, enz. Jij van jouw kant, als je iets ziet, of een plaatsje open kunt maken bij *Het Vad.*, doe het dan ook werkelijk. Ik schrijf tegelijk hiermee aan verschillende menschen om weer van allerlei te probeeren: aan H. Mayer om mij oude javaansche kronieken te bezorgen, die ik misschien bewerken kan voor de *N.R.F.*, aan Querido of hij *Le Temps du Mépris* niet door mij wil laten vertalen. Ik zal ook onder de naam van Bep een paar boeken bespreken voor de *N.R.C.* (geheim houden, dit!) - ik moet toch minstens genoeg geld verdienen om zelf het maandgeld aan Simone te kunnen zenden.

Dus werkelijk, als je wat voor me bereiken kunt... Ik ben bereid onmiddellijk naar Holland te komen en het werk op te vatten.

Hartelijk je

E.

914. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 4 Maart '36

aant.

Beste Eddy, Ook ik zit momenteel ver van de Nederlandsche letterkunde (afgezien van het onvermijdelijke *Vaderland*), n.l. in de tijd van de eerste Christenen; een en ander komt bij mijn dialoog te pas, afrekening met het Christendom. Ik heb er o.a. ook jouw gesprek met Malraux over 'le sens du monde' bij te pas gebracht en Paulus een 'emmerdeur' genoemd. Maar nu moet ik weer afbreken, want het Zondagsartikel dwingt om bevalling. (Overigens las ik hiervoor met belangstelling *Kaïn en Abel* van Ritter, dat niet slecht is, tot mijn groote verbazing, en onthullend voor de objectiviteit van den man zelf, hij demasqueert zich hier vrijwel).

Dank voor boekjes en portretten; ik ben voor die dingen kinderlijk dankbaar. Op dit gebied ben ik even naïef als Hein Pannekoek, zij het dan ook anders 'gericht'. Er staat een heel sympathiek portret van Overbeck in het boekje *Nietzsche* van *Geneviève Blanquis* (Rieder, serie *Maîtres des Litteratures*), dat wat den tekst betreft absoluut onbeduidend is, maar vrijwel alle bekende fotomateriaal over N. bevat. Ik laat het je door Henri Mayer zenden, dus koop het *niet*. Binnenkort kan ik je ook den nieuwen *Vincent Haman* met mijn inleiding sturen en het boek van Conrad Merz (alias Kurt Lehmann), *Ein Mensch fällt aus Deutschland*, dat ik bij Querido Verlag introduceerde en na veel botheid uitgegeven kreeg. Beide verschijnen deze maand; wacht dus tot je ze van mij ontvangt, want ik stel er absoluut prijs op ze je beide te geven.

En nu naar aanleiding van wat je over een baantje schrijft. Er vaceert tegen 1 April bij de krant inderdaad een baantje, n.l. dat van Oosterbeek, die in de plaats komt voor een ouden heer met pensioen. Voor jij schreef, hadden Hein en ik daarvoor X. aanbevolen, aangezien [...] Nu blijkt echter, dat Schilt voor deze betrekking geen vrouw wil hebben, omdat er in de zomer 3 weken nachtdienst (ter vervanging van den zittenden nachtredacteur met vacantie) aan verbonden is. Hoogstwaarschijnlijk vervalt dus deze candidatuur vanzelf. Ik kan dus moeite voor

jou doen, maar ik zeg je van te voren, dat je het niet anders dan als ‘springplank’ kunt beschouwen. Wat Oosterbeek nu aan salaris krijgt, zal zijn opvolger zeker *niet* krijgen, want er wordt links en rechts bezuinigd; je zou er dan ook *niet* over moeten denken, wanneer je niet het plan hebt hiermee een soort ‘inwijding’ in het ‘vak’ te krijgen. Het werk is bureauwerk van 9½-4½; berichten doorgeven, weekbladen en tijdschriften behandelen, revisies afdoen etc.; soms 's avonds naar lezingen of aanverwante dingen, maar dit is alleen in den winter wel eens druk. Je ziet dus, dat het allemaal verre van fraai is, en eigenlijk heb ik het gevoel, dat ik het je niet mag aanraden; ik kan me niet voorstellen, dat je den heelen dag op een bureau wilt zitten (zij het dan ook in dezelfde kamer als Hein, en met dagelijksche bezoeken van mij). Maar nu je erover schrijft, voel ik me niet verantwoord, als ik je niet in kennis stel van de *mogelijkheid*. Schrijf mij dus omgaand, of ik bij Schilt werk van een en ander zal maken. Ik kan van te voren niets met zekerheid zeggen over de reactie (want ook De Lang heeft een stem in het kapittel), maar ik begin er liever nog niet aan, eer ik weet, of je er überhaupt over denkt. Een zeer groot bezwaar lijkt me, dat je van het salaris zeker niet drie menschen kunt onderhouden. En overweeg vooral, dat je, zoolang als je daar zit (d.w.z. van half tien tot half vijf), aan automatenwerk bent gebonden, niet overmatig vervelend, maar verre van boeiend. Het eenige voordeel is daartegenover, dat het geen ‘persoonlijke’ journalistiek is, met alle rotzooi en risico van dien.

Deze maand (dus 15 Maart) leg ik, als het eenigszins kan, weer eenig geld weg voor Chiaromonte. Deze keer ging het niet; ik moet steeds maar schuld betalen, en heb door een blijkbaar ‘te hooge levensstandaard’ (huis etc.) te ‘zware lasten’, zoodat ik al maanden voor eigen gebruik niets overhoud, practisch, wanneer ik mijn rekeningen betaald heb.

Vestdijk was laatst even hier. Hij heeft met zijn juffrouw een villa (!) in Bilthoven gehuurd (in de Bachlaan nog wel), en zal in den zomer dus in een boschrijke omgeving resideeren. Ik heb geschikt met hem gepraat, maar voortdurend met het gevoel,

dat hij eigenlijk niet meer bestaat. Hij is een litterator, zij het dan ook van de interessantste soort, en ik ben het nu eenmaal perse niet. Van Marsman hoor ik af en toe iets, maar ik vind hem altijd weer even aardig en menschelijk, bij een zeldzame confrontatie.

Van G. ontving ik laatst een zeer onverwacht bericht, inhoudend n.l., dat zij het boek... nog niet gelezen had, maar eerst uitgeleend aan dien aussenpolitisch tätigen zwager! Ik heb nu een stil vermoeden, dat zij het boek wel nooit meer in handen zal krijgen.

Verder is Romein bezig een tijdschrift op te richten, dat in Nederland zal verschijnen, maar alleen artikelen in het Fransch, Duitsch en Engelsch zal bevatten. Het moet geen litterair tijdschrift worden natuurlijk, maar een algemeen cultureel, dat uitgaat van de gedachte, dat Nederland momenteel nog in staat is onafhankelijke cultuur te vertegenwoordigen. Romein vroeg mij, of ik tot de redactie zou willen toetreden, en ik heb hem geschreven, dat ik er in beginsel wel voor voelde. Ik zal binnenkort eens poolshoogte gaan nemen. Misschien zit er een mogelijkheid in om de Jan Lubbes-zelfgenoegzaamheid te doorbreken.

Tot zoover voor vandaag. Ik wacht nu eerst op je reactie op het baantje. Bedenk je vooral tien keer, maar *als* je wilt, zal ik alle moeite doen om het voor je te krijgen. Ook Hein komt dan dadelijk in actie.

hart. gr. onder ons vieren je

Menno

De wetten van Manoe hebben me *zeer* geboeid. Ik las ze tot het eind toe! Nu ben ik eindelijk aan *Le Sang Noir* begonnen, waarvan ik de eerste stukken uitstekend vind. Later meer, als ik het uit heb.

915. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Donderdag. [5 Maart 1936]

Beste Menno, Dank voor je brief. Ik hoor via Fredje Batten dat je Maurits zoo goed vindt: *Uit de Suiker in de Tabak*. Van

Deyssel vond dat indertijd ook zoo aardig, en het tweede ook (*Hoe hij Raad van Indië werd*); maar daarna werd de arme Daum ongenadig uitgekafferd, omdat de rest naar niks leek en hij zich vooral niks moest gaan verbeelden. Ik heb dit booze stuk van V.D. gelezen, een abominabel literatorsstuk in een potsierlijk nederlandsch opgesteld; alle tics vertegenwoordigd. De waarheid is dat Daum altijd op peil gebleven is; hij schreef die dingen nu eenmaal als feuilleton voor zijn eigen krant, en soms au jour le jour, zoodat ze allemaal op een wat drakerige manier 'boeiend' moesten zijn, maar overal heeft hij er dingen door gewerkt die qua (ietwat vulgaire) menschenkennis en doorhebberij zeker niet minder zijn dan Elsschot. - Ik zond aan de W.B. - voor een herdruk-mijn ex. van *Goena-Goena*, maar bezit hier nog *Aboe Bakar*, zijn laatste en 'bitterste' boek. Het begin, en de opzet, erg feuilleton-achtig, het einde voortreffelijk. Ik zend je dit vandaag voor je bibliotheek; en verder een allergekste roman over de opium in Indië, van een zekeren majoor Perelaer; het boek heeft indertijd een geweldig succes in Indië gehad, en de brave Perelaer, die 10 × zoo drakerig is als Daum en met geen *grein* humor, dacht dat hij de *Max Havelaar* van de opium gemaakt had. Dank voor de aangekondigde boeken, maar misschien krijg ik ze in Holland? Ik vraag mij nl. af of ik niet *moet* aannemen. Prettig is wschl. geen enkel werk, en dit heeft het voordeel dat ik met den goeden Hein zit en jou af en toe mag behandschudden. Ik word dus equivalent verklaard aan Overbeek, niet te verwarren met Overbeck, waarvan in je brief ook sprake was - en wiens plaats ik nooit had kunnen innemen. Va donc pour Overbeek! (in het fransch klinkt dat toch weer als Overbeck). [O jee, ik merk bij overlezing dat de man Oosterbeek heet! Tant pis.] Ik ben 'in principe bereid', zooals dat heet. Alleen een paar vragen nog.

1. Werk is van half 10 tot half 5, bureauwerk, zeg je. Daar heb ik geen bezwaar tegen; zulk werk is het toch bijna altijd.
2. Dan komen echter de 3 weken nacht redactie, die 'slimmer' zijn. Maar die komen dan toch *inplaats* van het andere werk, en niet *daarbovenop*?

3. Dan is er nog het naar lezingen gaan, enz. Dat lijkt me het rotste van alles, en hierom alleen zou ik, geloof ik, een correctorsbaan geprefereerd hebben. Ik bedoel dit: àls ik nu toch, voor een gering salaris bovendien, den morgen en middag op bureau gezeten heb, dan zou ik het 'moreele' genot willen hebben van tenminste mijn avond voor mijzelf te hebben - al zou ik dan ook te beroerd zijn voor eigen werk en alleen... b.v. de Grieken kunnen lezen. Maar met elastisch-gehouden bijwerk voor den avond vervalt daar alle voordeel voor mij. Op dit punt zou ik dus nog wat voorlichting van je willen hebben. De brave De Lang lijkt mij iemand die zijn werknemers *goed* weet te exploiteeren, dat merk ik aan jou; maar waar jij, voor een zelfstandige positie van bovendien 500 pop in de maand, je eergevoel etc. in werking kunt laten brengen, lukt mij dat natuurlijk niet, in de sfeer waarin ik dan leef. Mijn standpunt kan alleen zijn: ik *geef* tijd voor *geld*. Hoeveel tijd voor hoe weinig geld? dat is dus de heele vraag.

Ik weet niet wat een *minimum* is, en wat ik vragen kan. Ik ben vader van 2 kinderen, is dat ook niet een bepaald geval, in deze wereld? Voor *fl.* 60 kàn ik het niet doen; voor *fl.* 100. nauwelijks. *Ik* zou bij een minimum denken aan *fl.* 150. of zelfs *fl.* 200., maar dat is natuurlijk bij ponden na niet de visie van den heer De Lang. Ik laat het dus aan jou over om het te bepalen.

Antwoord me dus nog even op de 3 punten die ik je vroeg, en praat er misschien (onder alle voorbehoud) vast met Schilt over. Je hebt het over een 'springplank', maar ik vraag me af: naar waar? In de journalistiek wil ik in geen geval *blijven*; nog liever probeer ik het dan op een echt 'kantoor', b.v. op de *Utrecht*, waar je tenminste geen avondwerk hebt en in een sfeer leeft die heelemaal met schrijven niets uitstaande heeft.

Een andere vraag is: kan ik niet(betaald) secretaris, of wat dan ook, worden bij het blad van Romein? Of zie je nog wat anders? (Boekhandelaar bij Boucher of zoo?)

Ik laat het nu hierbij en schrijf je beter, en wschl. 'definitiever', zoodra ik antwoord heb. Het beste lijkt me nog dat je er even met Schilt over praat. Als het werk in April begint, ga ik alleen naar

Holland, want Bep kan hier niet zóó opbreken, eig. hebben we tot 1 Augustus gehuurd, en we zouden in Holland dan toch ook weer een ‘huis’ moeten vinden. Enfin... Daartegenover staat dat ik, als ik eindelijk een ‘baan’ heb, misschien wat ‘moreele rust’ vind.

Veel hartelijks, ook voor Ant,
een hand van je
E.

916. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Vrijdag. [6 maart 1936]

aant.

B.M. Vanmorgen zond ik je, in 2 pakken, mijn oude Multatuli, zelfde uitgave als je *Brieven* (het bindwerk is gedaan, alleen de kaften ontbreken) - en vanmiddag, in een 3e pak, een gek uitgaafje (met populaire plaatjes, alles gereduceerd) van *Les Mystères de Paris*, overgang van het romantisme naar Zola en au sérieux genomen door Poe, Dostojevsky, Stirner en Marx-en wie al niet meer? Sue was lid van de Jockey club (wat Musset zelfs niet was) en, evenals Dumas père, een *serieus* auteur indertijd.

H. gr. van je
E.

917. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, 7 Maart. [1936]

aant.

Beste Menno, Vanmorgen kwam het boekje over Nietzsche met de portretten. Dank; ik zal er zeker van profiteeren. Even tevoren heb ik je nog een boekje gestuurd, nl. van Larbaud over engelsche literatuur. Behalve Butler en Joyce zijn zijn voorkeuren voor mij zeer ‘verdacht’, maar zijn studies, hoewel zóó onpersoonlijk gehouden dat er bepaald geen Larbaud voor noodig leek, zijn au fond toch zeer goed; verhelderend, vol smaak, etc. Lees maar bv. de studie over Joyce's *Ulysses*. (Kan je ook van nut zijn.)

Butler wordt mij steeds sympathieker; vooral in zijn *Note-books*. Ik merk overigens dat ik steeds minder zin krijg om wat dan ook te verkondigen voor een hollandsch auditorium. Moet ik diè menschen gaan vertellen wie Larbaud is, of Tinan, of wie dan ook? Hoe heb ik daar ooit (in mijn gistoux-sche en andere

afzondering) aan kunnen gelooven? Geef ze kulkoek over Dos Passos, Ehrenburg of een anderen modepoen; meer vragen ze niet.

Hierbij nog een klein vuiligheidje in het genre van dat van *De Nieuwe Gemeenschap*. Tegenover dergelijke ‘echo's’ voel je opeens de noodzakelijkheid om ook te huichelen en te liegen. Maar opdat die heeren zich niet vergissen zullen over mijn al of niet meedoen, heb ik ze bijgaand briefje gestuurd; net zoo, op een precies even groot vodje papier. Is deze *Standaard* socialistisch of katholiek? Ik weet van zooiets gewoon niets af (en Bep is op het oogenblik de deur uit, zoodat ik het haar niet vragen kan).

Is het misschien overigens geen aanleiding voor jou om voor eens en voor goed (dat zeg je erbij) dat gelul over je communisme tegen te spreken? Neem er dan die generaal bij! Je kunt wel zeggen: het doet er niet toe, maar als je nu eenmaal een publiek persoon bent, staat zwijgen, geloof ik, gelijk met toestemmen; dus... Enfin, mocht je er een artikeltje van willen maken, met de echo erbij (althans wat die prol schrijft), citeer dan mijn briefje in extenso, daar zou je me een groot plezier mee doen.

Dag! Een hand van je

E.

P.S. Ik heb het portret van Nietzsche door Olde laten inlijsten, om het bij Stendhal-met-de-stok te zetten. Verder bekeek ik met groote aandacht het typische humbugsmoelement van Paul Ree. Een soort X. onder de geleerden, maar schunniger.

P.P.S. - Als je er geen stukje van wilt maken in *Het Vaderland* (in dit geval dè aangewezen plaats,) zend mij dan *omgaand* èn de echo èn mijn briefje terug. Ik plaats er dan wat over (en mijn briefje althans compleet) in mijn volgende rubriek in *Gr. Ned.* Schrijf me daarom alleen dus al wat die *Standaard* eigenlijk is. Het blad van Van Duinkerken? Of van A.M. de Jong? (al is het dan na zooveelste bevloeiing)...

Bep zit op het oogenblik naar Walch te luisteren; ik hoop dat ze er niet verkramd uitkomt. Volgens Greshoff is die Walch nog de kwaaiste niet. Maar hoe komt hij dan aan diè humor?

918. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Zondagnacht. [8 Maart 1936]

aant.

Beste Menno, Het is misschien kinderachtig van me, maar sinds gisteren heb ik weer het onbehagelijke gevoel van me eig. als een ellendeling tegenover jou te gedragen. Dat is nu de 3e maal! De 1e was toen ik je als Wijdenes prijs gaf aan de moraal van de Kuitenbrouwers. Maar dat was zóó erg niet, omdat we nu eenmaal 'in oorlog' met het rapalje leefden - of *zij* dit althans zoo konden beschouwen. De 2e keer was met G. Wat die politische heer in mijn boek bestudeert, is mij een raadsel, maar zeker is dat zij al dadelijk aan hem gedacht heeft, vandaar dat 2e exemplaar! (Ik hoop dat die politiekerd er *precies* uit leert hoe wij over hem en zijns gelijken 'reden'; dan is er dat nog mee gewonnen.) De 3e keer is dan van gisteren. Ik vind dat je in deze dingen voortdurend even aardig bent, - en tenslotte, misschien overdrijf ik ook de onaangename rol voor jou en is de mijne onaangenamer. Voor ieder behoorlijk mensch ben *ik* de Judas en de plebejer. Als er overal in dat stuk van *De Standaard* mijn naam inpl. van de jouwe had gestaan en andersom, zou ik mij zeker niet erg gekwetst achten. Maar al houd ik mijzelf dit voor: de schijn van verraad die je in zoo'n geval krijgt, gaat je waarachtig half overtuigen! Je houdt je voor dat het onnoodig was om het ploertendom aan projectielen te helpen. -

Ik maak deze laatste dagen weer een crisis door. Voor een deel in verband met dat plaatsje aan *Het Vad.* Bep houdt me nu dagelijks voor dat het onzin is, dat we voor een dergelijk salaris niet eens de verhuiskosten mogen riskeeren; tenzij het zou zijn om erin te volharden. [In het genre 'opslag, toekomst, krantenvak' etc.] Aan den anderen kant wacht ik nog altijd op bericht van De Grave, die vòl hoop was mij iets te bezorgen, van 150 à 250 pop minimum, en dien ik ken als een werkelijk degelijk iemand (misschien geeft hij zich nog de grootste moeite). Derde ding: die fransche vertaling van *Ducroo*, waar nu aan gewerkt wordt en die ik erg graag klaar wou hebben, voor ik uit Europa verdwijn, omdat het werkelijk nog een heel aardige kans is - en, als die fransche vertaling 100% goed wordt, - door Malraux, Pia en

mij samen bijgespijkerd-*daarvan* evnt. ook een engelsche, of portugeesche of god-weet-wat-voor vertaling gemaakt kan worden. Malraux denkt dat het boek een *behoorlijke* kans heeft; en hij is niet erg optimistisch in die dingen. Guilloux verkoopt nu nog, dagelijks, 40 exx. *Sang Noir*. Zóó'n succes kan *Ducroo* natuurlijk niet hebben, maar met ¼ ,een 'afglans' van dit succes, ben ik tevreden, - en misschien zelfs een heel eind 'geholpen'. Bep en ik hebben vandaag vergaderd en zijn tot de volgende besluiten gekomen:

1. Wat er ook gebeurt, eind van deze maand zeg ik hier op. Het wordt ons hier te duur, dat staat vast. Met 1 Juli gaan we dus Parijs uit.

2. We gaan dan: òf naar Holland, òf naar Indië (dit laatste desnoods op de bonnefooi, eenmaal daar red ik me wel), òf voor 3 maanden 'en meublé' eerst naar Lyon. Dit laatste zou zijn om *Ducroo* in het fransch te krijgen, als Pia alleen daar geen kans toe ziet, of aangespoord moet worden.

Het 3e geval zou zijn dat ik nu toch nog bij *Het Vad.* kom. Ik wacht op bericht van je, aangaande avondwerk en salaris. *Het* groote voordeel voor mij, hierin, is om met jou en Hein samen te werken. Maar het argument van Bep betreffende die verhuizing telt ook; als we in Holland wonen gaan we natuurlijk *niet* 'en meublé', en wordt het weer een complete inrichting.

Vertel de plannen die ik je schreef nog aan *niemand*, want het kan immers best zijn dat alles nog wordt gewijzigd. [Ik kan een telegram krijgen uit Indië, en Aix is ook nog een mogelijkheid (in dat geval om een boek te schrijven). En Portugal...] Ik denk er ook over om bv. van April tot Juli alleen in Den Haag te werken (als ik dat baantje aanneem) en Bep zou dan nog de laatste termijn van onze huur hier op dit appartement kunnen blijven. Maar zij wil daar niet van hooren, zegt dat zulke plannen eig. onzin zijn, enz. Wat ook wel waar zal zijn. - De draai over de heele lijn is: dat ik niet alleen ben, maar 'man en vader'. Dat verandert, zoolang de honger nog niet daar is, (want dan moet het echt!) eig. alles, zoowel wat gemak van bewegen (in dit geval vnl. verhuizen) betreft, als werkloon. (Mijn eventueele 100

pop in Den Haag doen ons de ± 60 pop verliezen die Bep nu bij dezelfde krant verdient!)

Bekijk jij dit alles eens, praat met Schilt als je dat nog niet deed, [Misschien doet de naam alleen van 'die Parijzenaar' je Directeur luide neen vloeken!] en geef me eens goed raad. Ik ben soms murw van het besef zoo weinig te kunnen verdienen, zoo overgeleverd te zijn aan een 'bof' die steeds minder waarschijnlijk wordt in het prettige tijdsbestel waarin we leven. Wij zijn en blijven tenslotte burgers, door een burger-samenleving gevormd, met burger-idealen van gerief en geluk, enz., zelfs als we ons tot een minimum bepalen. En dit is een eeuw van nationaal-en-internationaal-socialisten. (Ik moet je overigens zeggen dat zoo'n stankje uit *De Standaard* mij een halve dag met verteedering doet denken aan de mogelijkheid om tòch maar communist te worden!)

Tenslotte nog iets dat mij - al zal je dit gek vinden - in mijn bewegingen belemmert: ik zou *eindelijk* mijn bibliotheek behoorlijk (uniform) gebonden willen hebben. Je weet dat ik na den dood van mijn moeder zoowat de helft verkocht heb; met de rest - voor een groot deel zóó bij den binder teruggehaald - ben ik blijven voortscharrelen; en de boel zag er zoo uit dat het kijken ernaar mij een kwelling was (in Bellevue nog). Sinds wij hier zitten-bould. Murat-heb ik een spotgoedkoope binder gevonden, een uitgeweken Rus, vroeger advocaat, die niet alleen zeer geschikt is en woord houdt (iets ongehoords voor een binder), maar bovendien zéér behoorlijk werkt. Die man is nu zoetjes aan zoover gekomen dat hij ¾ van mijn boeken in een behoorlijk gewaad heeft gestoken. In 2, 3 maanden kan hij alles klaar hebben; als wij dus in Juli weggaan zou ik eindelijk (al hèb ik dan water in mijn wijn gedaan) een complete gebonden boekerij hebben - de rest 'komt er dan *bij*', wat iets heel anders is. En als wij nù hier opbreken is dit weer eens mis; ik zie me al in Den Haag met binders die niets begrijpen en zeker 2½ × zoo duur zijn (als ze voor goedkoop doorgaan: ik heb eens een proef genomen met een binder van Fredje Batten). - Nu kan Bep wel voor die laatste boeken zorgen, àls zij hier blijft, maar

toch niet zoo goed als ik, en dan... zij wil niet alleen achterblijven!

Enfin, je ziet, er zijn overwegingen van zeer diverse pluimage. En voortdurend voel ik me geconfronteerd met het idee: ‘Ja ja, je kùnt je al die grapjes nog veroorlooven. Als je 5 jaar vooruit kon zien, dan zou je misschien je heele bibliotheek nu meteen naar den lommerd brengen’. Over 5, 6, 8 jaar zijn we - als we niet gegast of geknuppeld zijn - misschien zoo beroerd er aan toe dat zelfs de ruimte om boeken te bezitten ontbreekt. (Ik spreek van Bep en van mij, niet van jou.) Indië is daarvoor dan ook weer stukken beter dan deze landen met winter behebt. Als je gedoemd bent om niets te verdienen, voor 4 menschen, en het werkelijk arm te hebben, dan is Indië haast even ‘heilig’ als Tahiti, ce qui est beaucoup dire. Ik denk ook daaraan - dus heusch, ik ben een arme tobber die niet eens ‘genieten kan van wat hij *nog* heeft’, zooals de wijze practici dat voorschrijven. Ik heb hoopen papier volgeschreven, voor een deel omdat ik slaap wilde krijgen. Morgen hoop ik antwoord van je te hebben, anders toch zeker overmorgen. Woensdag en Donderdag gaan we wschl. naar die Indochina-vrienden in de buurt van Lisieux. Daarna ga ik wschl. naar Lyon.

Tot slot nog een vraag: hoeveel deelen Meredith zijn er? Kan je, als ik hier blijf, vóór 1 Mei mij die rommel laten zenden? Spreek maar met Henri Mayer af dat hij de boel bij je laat halen, verpakt en opzendt, dat doet hij toch zeker wel? Maar ik vraag me af of ik je die boeken niet beter kan laten houden; als Bep niet telkens zei dat ze toch weer eens een goede Meredith zou willen lezen, zou ik er minder aan denken. Tusschen haakjes, ze zou nu erg graag lezen: *One of our Conquerors*. Kan je haar dàt omgaand zenden?

Deze brief is misschien erg egoïstisch, als je het goed bekijkt - of zelfs niet eens goed. En toch is het niet alleen dat. Ik zal je trouwens beter schrijven, zoodra ik antwoord van je heb, en over andere zaken. Ik had behoefte je alles nu precies uit te leggen, aangezien je je af zult vragen waarom ik niet bij mijn Grieksche lectuur ben gebleven - of een boek schrijf of zoo. Eenvoudig om-

dat mijn heele ‘economische basis’ vermolmd is, en daarmee een flink stuk van mijn zelfvertrouwen. Ik ben nu zoowat bereid om aan te nemen dat je, om voor *Holland* te schrijven, Szekely-Lulofs of Den Doolaard moet zijn; uit! - òf veel geld hebben. Ik ben sinds 3 jaar gaan voelen wat ik verloren heb met het geld van mijn moeder; wat al het gedaas (leek mij vroeger) over een ‘onafhankelijke positie’ beteekent; ik ben soms *zuur* omdat ik Caffi en Chiaro niet beter kan helpen, om van Simone nog te zwijgen (daar is het een *principe* moeten worden om vooral niet te veel te helpen, met het oog op de weeïgste misverstanden!) - Dat ik in deze omstandigheden geen ‘lust’ heb om te schrijven, is niet verwonderlijk. Een boek dat anders goed zou worden, zou in de toestand waarin mijn binnenste nu verkeert alleen maar ‘ziek’ kunnen zijn, ik bedoel: op de een of andere manier ‘bedorven’. Als ik Dostojevsky was, enz... maar deze tenslotte romantische voorbeelden (Multatuli is er ook een) troosten mij *op het oogenblik* heel slecht.

Ditmaal eindig ik echt. Je hoeft niet uitvoerig op dit gezeur in te gaan; als je het leest en het iets voor je kan verhelderen is aan de bedoeling beantwoord. Veel hartelijks, ook van Bep en voor Ant, een hand van je

E.

919. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, Maandag [9 Maart 1936]

aant.

Beste Eddy, Laat ik me eerst over het baantje ‘uitspreken’. De candidatuur X. is vervallen, omdat De Lang perse geen vrouw wil hebben (angst voor de rust op kantoor etc.). Maar naar rijp beraad met Hein heb ik toch besloten (en hij raadt het je nog sterker af, zijnde deskundige) om je te adviseeren *geen* moeite te doen voor deze vacature. Je bent toch niet van plan in de journalistiek te blijven; het salaris, dat nog niet is vastgesteld, zal zeker niet boven de f 100 zijn, naar ik uit betrouwbare bron hoor; je zoudt dus allerlei soesah aan je hoofd gaan halen, naar Nederland verhuizen etc. etc. alleen om hoogstens hetzelfde of tien gulden meer te verdienen dan jullie nu met het correspondentschap verdient, (en dat geld is heel wat gauwer verdiend

dan dat van ‘het baantje’!). Daarbij komt, dat de nieuwe man door De Lang, zooals je zelf al vermoedt, zooveel mogelijk zal worden geëxploiteerd. Je zoudt er je humeur bij verliezen en ik vraag me af waarom dat noodig is. Er zal zich op den duur wel iets geschikters voordoen, en financieel aan den grond zit je nu niet. Dus: blijft de ‘moreele rust’. Maar ik kan me niet voorstellen, dat moreele rust te koopen voor hoogstens honderd gulden in de maand en een onvrij, vervelend bedrijf, dat beneden je niveau ligt. Wat mij voor jou het ergst lijkt, is dat het koeliewerk is, van den geest. Misschien lijkt dat op een afstand nog de beste vorm van journalistiek, maar ik verzeker je, dat ik het na de drie weken, die ik voor Hein inval, verre van leuk vind. Iedere boekhandelaar kan het ook, en zijn bedienden doen het precies even goed, na ‘inwerking’.

Ik geef dit advies met te meer overtuiging, omdat je reactie toch al verre van enthousiast was. Er is bij een betrekking als deze ook vrijwel geen garantie tegen exploitatie, en je zou dus een journalist uit ambitie moeten zijn (die er genoeg zijn), om dat prettig en zelfs vereerend te vinden. Natuurlijk ben je overdag vrij in den tijd, dat je nachtdienst doet, maar avondwerk is altijd mogelijk, en dat lijkt me toch wel erg beroerd, als je gewend bent tijd voor je zelf te hebben. Dan nog maar liever ruzie met ‘Cor’, die vandaag voor mij wel weer zal komen, want ik heb gisteren zijn *Napoléon Unique* zonder eenige conditie afgekraakt. Raynal is een talentlooze idioot, maar als je diens plebejer Napoleon nog gespeeld ziet door Cor in eigen persoon wordt het daverend belachelijk. En ‘Annie’ als Joséphine, om je te bedoen! In den stijl van ‘Amalia, bemint gij den graaf’. Maar ‘Cor’ had veel geld uitgegeven voor deze ‘groote’ première, en nu zal hij wel tandknarsen en huilen: ‘U maakt mijn *zaak* kapot, mijnheer ter Braak!’

Hartelijk dank voor alle boeken! Ja, Daum las ik met veel pleizier. Het is juist het aantrekkelijke van dit soort werk, dat het slordig is; *daaruit* blijkt 's mans talent! Wie flodderen moet, vanwege den tijd of het geld en dan dit nog schrijven kan, heeft *iets*, waarnaar Vincent Haman v. Deyssel fluiten kan. Vooral

met dien relativistische Mossaarts heb ik me uitstekend geamuseerd; een soort Indische Varangot, lijkt me.

Zooeven *Groot-Ned.* gelezen. Je *Blocnotes* zijn heel goed ditmaal. Vooral dat over de anti semieten is treffend, en de anecdote over: ‘een boek heeft ie al’ heeft ons gisteren tot benauwens toe laten lachen. Deze stijl ligt je goed, bij wijze van intermezzo; het is inderdaad een manier om met voorbijgaan, tijdelijk, van een verplichtenden vorm, toch een uitlaatklep te hebben. De verzen van Jan zijn sympathiek en ook zeker de moeite waard, maar toch vind ik, dat hij hier een beetje herhaalt. Lees verder de magistrale boekbesprekingen van zwager Varangot.

Er staat in het Nietzsche-boekje een foto van ‘Nietzsche fou’ en zijn moeder, waarbij ik een brok in den keel krijg, omdat ik de situatie van *die* moeder en *dien* zoon ontroerender vind dan welke poësie pure ook. En er is iets in van de machtige rechtvaardigheid van Dionysos. Stel je voor, dat dit leven had moeten uitgaan in seniliteit! Ik begrijp de vakphilosophen niet, die deze krankzinnigheid nog als een argument *tegen* N. durven uitspelen. Het gaat mij veeleer zoo, dat ik haast aan een voorzienigheid zou gelooven, die het hier zoo heeft laten loopen. (maar dat is een zwakte van *mij*!)

Het gevalletje uit *De Standaard* (het blad van Colijn d.w.z. van zijn fractie, de anti-revolutionnairen; vroeger was Kuyper daar de groote man in.) teekent de politieke gristenen. Ik vind het aardig van je, dat je er even op reageerde (Ant werd er ook spontaan woedend over), maar ik krijg tegenover te veel van die verdachtmakingen onder oogen om er speciaal tegen te gaan protesteeren. Sedert ik begonnen ben zoo nu en dan eens te laten merken, dat ik het marxisme in den strijd tegen het fascisme niet zoo stom vind als het christendom en aanverwante takken van sport, *ben* ik communist. Donderdag heb ik die beloofde spreekbeurt van de antifascistische studenten vervuld; ik zal je het verslag ervan toezenden. Stampvol, en zeer levendige discussie, maar *geen* N.S.B.-er, die het woord heeft genomen! Uit de gesprekken in de pauze is mij wel gebleken, dat jij en ik momenteel in deze kringen ‘brandpunten’ zijn. ‘Huizinga lezen

wij niet', zei een van die heeren, 'du Perron en ter Braak zijn bij ons de problematische menschen'. Hoewel ik geen chantage met de jeugd wil plegen, geloof ik toch, dat wij althans de *manier van denken* bij de nog-niet-verkalkten sterk beïnvloeden, wees dus niet al te zwartgallig, omdat ze Tinan niet kennen en misschien ook niet apprecieeren. Ik wensch eenvoudig niet meer te denken, ook niet als ik in de krant schrijf, aan de oude wijven van Borel en Ina Bakker, en evenmin aan het nieuwe heldendom à la Kuyle.

Wat Walch betreft: hij is de kwaadste niet, hij is antifascist en anti-Duitsch, maar hij is een mannetje van den derden rang. Samengekramd met de Haagsche leutigheid. Benieuwd, wat Bep *werkelijk* van zijn rede gevonden heeft.

Tot nader, hart. gr. 2 × 2 en een hand
van je
Menno

920. *E. du Perron aan M. ter Braak*
Parijs, Dinsdag. [10 Maart 1936]

aant.

Beste Menno Dank voor je brief. Ik zal me dan maar aan deze raad houden, vooral waar nu de andere besluiten genomen zijn. In Juli moèten we dan uitvinden wat we verder doen. - Ik heb Pia geschreven over *Ducroo*.

Maar wanneer ik werkelijk met 'enthousiasme' een baan zal aanvaarden, vraag ik me af!

Gisteren liet ik de 'radierung' van Olde: van Nietzsche in bed? de gekke adelaar, inlijsten. De man van de winkel vroeg me of het een portret was van Pilsudzki. Het gekke is dat het inderdaad daarop lijkt, vooral *dit* portret - wat Nietzsche's aanspraken op Poolsche voorouders zou bekrachtigen. Maar ik wil toch trachten het te vergeten.

Heb je *Les Mystères de Paris* ook ontvangen? Veracht het niet-vooral niet in dit editietje, dat zelfs hier bijna nooit meer voorkomt. Het is een 'historisch' werk, en je kunt er van alles in ontdekken als je het leest.

Ik denk dat ik in *Gr. Ned.* een blocnote zal schrijven over onze positie aangezien wij dan toch zoo 'problematisch' zijn! In

een voetnoot zal ik dan mijn briefje aan *De Standaard* zetten. Ik zie en ruik Cor als Napoleon, maar vergeet niet dat wijlen De la Mar ook een hollandsch Nappie was. Annie van Ees als Joséphine lijkt me ook lang niet gepiest. Je moet overigens het *Journal* van Stendhal lezen, dat nu bij de *N.R.F.* uit is: het heele eerste deel gaat over niets anders dan over comedie en acteurs. Nu was Stendhal wel wat bête op zijn 22e jaar, maar ik moet me toch voorhouden dat *hij* het is, om al die nonsens te slikken.

Schrijf me later wat je vindt van *Aboe Bakar*.

Ik ben erg benieuwd naar documenten over je ‘antifa’-lezing, die de lezing over Mosi heeft goedgemaakt (in het ‘absolute’). Bep vond de lezing van Walch heel eenvoudig en niet ongeschikt: de man zelf een verlegen Hollander, tusschen de fransche collega's, die zooveel beter wisten waar met hun handen te blijven. Later meer; ik hoop dat Ant niet boos op *mij* geweest is? - hartelijke groeten van ons 2;

je!

E.

921. *M. ter Braak aan E. du Perron*
den Haag, 20 Maart '36

aant.

Beste Eddy Je hebt weer een heele tijd niets van me gehoord, behalve uit een paar kranten en (hoop ik) het boekje van Merz, dat ik Henri Mayer dringend bevolen heb je dadelijk na verschijnen te zenden. Schrijf er me je oordeel over; ik zelf heb het nu drie maal gelezen (in manuscript, in proef en als boek), en ik vind het voor een debuut ‘lang niet gepiest’, om je eigen woorden te gebruiken, en nog wat meer ook. De man zelf is trouwens heel erg aardig, wat al blijkt, dat hem door de fa. Querido onlangs ‘tekort aan karakterloosheid’ werd verweten, omdat hij het verdomde opdrachten te schrijven in zijn boek voor kevers als Feuchtwanger en Döblin. Hij had met die heeren niets te maken, zei hij, en zelfs Klausje Mann, die hem nu opeens is gaan vereeren, heeft hij niet met een spreukje willen verblijden.

Maar om op het zwijgen terug te komen: ik heb geen tijd hoegenaamd gehad, het krantenvak was weer eens hondsch. Het

maakt me beroerd en onrustig, dat ik niet eens rustig aan mijn boek kan werken; voor eenige concentratie is eenige vrije tijd noodig, en die kon ik eenvoudig niet meer vinden, behalve als ik slaperig was door die rot-comedie. Ik zou met Paschen een paar dagen naar Parijs willen komen, maar dat lukt ook al niet, omdat ik geen cent overhoud vanwege de ‘zware lasten’ en vooral de achterstallige belastingpenningen. Gelukkig kon ik Chiaro een tientje zenden, maar ik heb er het land over, dat ik daarbij 15 × zooveel naar de fiscus moet transporteeren. Enfin, alles kleinigheden vergeleken bij de wereldgeschiedenis, maar het is toch een handicap.

Ik moet je nog antwoorden op je ‘zelfverwijten’ over de onvriendschappelijkheid. Je zult ze overigens al wel weer vergeten hebben, want ze zijn *onzin*. Ik beschouw het als een eer zoo nu en dan in krantjes als *De Standaard* te worden belasterd, en een geval als dat van Wijdenes-G. heb ik bij volle bewustzijn zelf geriskeerd. Tenslotte kan misverstand, uit zulke dingen voortvloeiend, alleen ten nadeele komen van degenen, die er het misverstand in leggen. Ik vond die historie met G. een oogenblik vervelend voor *haar*, omdat zij nu eenmaal niet in staat is tot begrip, maar au fond raakt het mezelf nauwelijks. Ik heb ook geen moment aan iets onaardigs gedacht, dat zou trouwens de dingen op hun kop zetten.

Je hebt, dunkt me, neiging om de toekomst nu eens heelemaal niet en dan weer plotseling als een dreigende realiteit in je denken te betrekken; heet dat misschien ‘romantisch’? in ieder geval, het valt me in je brieven op, dat je soms in tijden niet over de toekomst schrijft, en dan weer ineens door de obsessie ervan wordt gekweld. Het is natuurlijk niet mogelijk over zulke dingen aan anderen voorschriften te geven, maar ik zou je toch (platonisch) adviseeren: laat je niet door een toekomstig hongerlijden obsedeeren; er is over vijf jaar misschien een opleving in de economie, die het veel gemakkelijker maakt om ergens in te komen, en we kunnen ook allemaal vanuit het geremilitariseerde Rijnland gegast zijn. Dat laatste idee is mij langzamerhand zoo vertrouwd geworden, dat ik er soms zelfs van schrik

(want door die vertrouwdheid wordt het toch weer op een ander plan onwezenlijk). Vooral als ik mijn verzekeringspremie betaal, heb ik altijd het gevoel, dat dit geld weggegooid is en dat assurantiemaatschappijen over twintig jaar onder het puin moeten worden opgegraven. Dit pessimisme heeft natuurlijk weer een goedkoop optimisme tot achtergrond ('het zal *dus* wel anders loopen'), maar het bestaat. De nazi's acht ik tot alles in staat, ook tot uitrooking van Europa. Het relativeert alle toekomstzorgen, zelfs de tamelijk directe; alleen die van een half jaar blijven precies wat ze zijn.

Nu ik je brief herlas, zie ik met *erge schrik*, dat ik vergeten heb Bep *One of our Conquerors* te zenden! vergeving!! Het boek gaat vandaag nog weg.

Ik heb Zondag met Romein vergaderd. Van dat tijdschriftplan komt misschien iets, maar het interesseert mij alleen 'macchiavellistisch'. De naïeveteiten van geleerden als Romein's medewerker Pos (een philosoof van het vak) loopen zoo in de gaten, dat het niet mogelijk is voor zooiets werkelijk warm te loopen. Deze Pos interesseert mij eigenlijk alleen als 'object'; hij is van gereformeerden huize en heeft daar o.a. de *boord* nog van overgehouden, maar getrouwd met een Algerijnsche Française! Zou daaruit misschien zijn heele philosophie te verklaren zijn? Romein zelf is erg geschikt, zijn vrouw is, geloof ik, nog aardiger, en misschien ook de intelligentste van de twee.

De historie met 'Cor' is ditmaal goed, hoewel komisch, verloopen. Hij is nu gaan adverteeren: 'Iedere intellectueele schouwburgbezoeker moet *Nap. Unique* gaan zien *en oordeele zelf*!' (Een humoristisch abonné schreef een briefje aan Schilt, of het dan niet eenvoudiger, minder kostbaar en minder tijdroovend was om voortaan i.p.v. ter Braak een intellectueel naar den Schouwburg te zenden.) Daarna heeft Cor uitgevonden om Madame Mère, oftewel Caroline van Dommelen, voor de voorstelling te laten optreden als 'inleidster' met de woorden (o.m.): 'Laat ze maar schrijven! het stuk is *goed*!' Deze kleine comedie is als zeer ondergeschikte passage in een roman ook lang niet kwaad.

Verder is hier alles bij het oude; er was vandaag een lentegolf van de heerlijkste soort.

veel hart. groeten onder ons vieren
en een hand van je
Menno

Lectuur 1935

Drieu la Rochelle, Journal d'un Homme trompé.
Giono, Le Chant du Monde.
Debrot, Mijn zuster de negerin.
Roelants, Kraaien hebben gekrast.
Guéhenno, Journal d'un Homme de 40 ans.
X. de Maistre, Voyage autour de ma chambre.
-, Les Prisonniers du Kaukase.
-, Le Lépreux de la Cité d'Aoste.
A. von Arnim, Contes Bizarres.
Balzac, Le Contrat de Mariage.
-, La Femme de Trente Ans.
-, La Messe de l'Athée.
-, Etude de Femme.
-, Autre Etude de Femme.
-, La Grande Bretêche.
-, Béatrix.
-, Les Secrets de la Princesse de Cadignan.
-, Modeste Mignon.
-, Louis Lambert.
-, Adieu.
-, Le Réquisitionnaire.
-, El Verdugo.
-, Un Episode sous la Terreur.
-, La Maison du Chat-qui-pelote.
-, La Bourse.
-, Le Bal des Sceaux.
-, La Grenadière.
-, La Message.
-, Facino Cane.

Balzac, Sarrasine.
-, Le Député d'Arcis.
-, Z. Marcas.
-, Albert Savarus.
-, Pierrette.
-, Le Curé de Tours.
-, Honorine.
-, La Femme Abandonnée.
-, La Fausse Maîtresse.
-, Pierre Grassou.
-, Le Cabinet des Antiques.
-, Massimila Doni.
-, Melmoth réconcilié.
-, Le Lys dans la Vallée.
-, Eugénie Grandet.
Curtius, Balzac.
Pierre Abraham, Balzac.
Hugo, Choses Vues.
Aragon, Les Cloches de Bâle.
Goriély, Les Poètes dans la Révolution Russe.
Mme de Charrière, Lettres Neufchâteloises.
-, Mistress Henley.
-, Lettres écrites de Lausanne-Caliste.
Barbellion, Journal of a disappointed man.
Dorsenne, Jack l'Eventreur.
Vestdijk, De Dood betrapt.
Ter Braak, Het Tweede Gezicht.
Larbaud, Fermina Marquez.
Van Ostaijen, Diergaarde voor de kinderen van nu.
-, Self-Defense.
Istrati, Kyra Kyralina.
-, Oncle Anghel.
-, Présentation des Haïdoucs.
Shelley, The Cenci.
Keats, Sonnets.
Benda, Dialogue d'Eleuthère.

Van Schendel, Rose-Angélique.
Chateaubriand, Mémoires d'outre-tombe (extraits).
-, Atala.
-, René.
Alain, Stendhal.
Jean Prévost, Le Chemin de Stendhal.
Huizinga, Nederland's Geestesmerk.
Malraux, Le Temps du Mépris.
Van Genderen Stort, Idealen en Ironieën.
-, Paul Hooz en Lambert Brodeck.
R. Berghen, Het Jeugdavontuur van Leo Furkins.
Tolstoi, Anna Karenina.
-, La Sonate à Kreutzer.
-, Pourquoi.
Pouchkine, Eugène Oniéguine.
Langhoff, Die Moorsoldaten.
Benda, Délice d'Eleuthère.
Macchiavelli, Le Prince.
Sallustius, Samenzwering van Catilina.
-, Oorlog met Jugurtha.
Caesar, De Gallische Oorlog.
Fernandez, De la Personnalité.
Cocteau, Opium.
Edgar Poe, Marginalia.
Gide, Journal (OEuvres VIII).
Lewis Carol, Collected Verse.
Vestdijk, Else Böhler, duitsch dienstmeisje.
Stevenson, The Master of Ballantrae.
Guilloux, Le Sang Noir.
Pascal Rose, La Vie de Famille.
Gorky, Trois Russes (Tolstoi-Tchekov-Andréiev.)
Tolstoi, Sébastopol.
Gide, L'Immoraliste (+ vertaling Marsman).
Van Wessem, 300 Negerslaven.
Henri Monnier, Morceaux choisis.
Vestdijk, De Bruine Vriend.

Benda, Les Sentiments de Critias.
-, Belphégor.
-, La Trahison des Clercs.
-, La Fin de l'Eternel.
-, Mon premier Testament.
-, Essai d'un Discours cohérent sur Dieu.
Huizinga, In de Schaduwen van Morgen.
J. Charpentier, Napoléon et les Hommes de lettres de son temps.
Tolstoi, Deux Hussards.
-, Une Rencontre au Détachement.
Anthologie de la Littérature Chinoise moderne.
's Gravesande, Sprekende Schrijvers.
Van Schendel, Een Hollandsch Drama.

[Aantekeningen]

1934

643

‘het Jan Lubbes-lied’ = Hendrik de Vries noch Du Perron publiceerden een Jan Lubbes-lied in *Forum*.

‘de fijne geleerde van Moerkerken’ = P.H. van Moerkerken (1877-1951) over wie Du Perron in zijn essay Jan Lubbes schreef: ‘Jan Lubbes... zijn grootste bui van “verfijning” heeft hij misschien uitgeleefd in een roman die op naam staat van de schrijver Van Moerkerken: *André Campo's Witte Rozen*. Men vindt in deze roman de hele kitsch van een periode werkelijk compleet vertegenwoordigd: de jonge vrouw met temperament, die *dus* aan het toneel wil gaan, de grote Lebemanntoneelspeler, een soort cabotin die de gevaarlijke leeftijd eigenlijk al lang voorbij is maar door “genialiteit” gekweld nog het tegendeel simuleert, daartegenover de innige, maar timide voeler, de fijne geleerde die, hoewel in zekere zin gelukkig getrouwd, zijn lieve vrouw toch zou willen bedriegen met de temperamentvolle andere vrouw, omdat ook stille en weggedoken voelers natuurlijk aan verraderlijke gloeiperioden blootstaan.’ EdP., VW. 2, p. 686.

644

‘die gewassen Alessandra’ = Du Perron lijkt in verwarring gebracht door al het zich wassen van Theun de Vries' vrouwenfiguren in *Eroica*: waarschijnlijk heeft hij hier Lydia bedoeld i.p.v. Alessandra. Over deze laatste had Ter Braak alleen deze waarneming van Theun de Vries geciteerd: ‘Thuis baadde ze zich, heet; tien, twintig maal waste zij de plekken waar de staatsraad haar had gekust.’ Lydia daarentegen had ergens ‘ontevreden’ om een bed ‘gedrenteld’. ‘Haar lichaam geurde geparfumeerd vanonder de zachte zijde’, had Theun de Vries daarbij genoteerd, ‘zij had zich al gewassen.’ Commentaar van Ter Braak: ‘De laatste opmerking moet zeker worden doorgegeven aan de lezer, die zulke buitensporigheden alleen onder nadrukkelijke garantie gelooft.’

‘mijn stuk’ = Toen Du Perron zijn brief schreef, was zijn stuk over Stendhals *Théâtre* al verschenen-in de *N.R.C.* van 12 Juli 1934. Zie EdP., V.W. 6, p. 143. En over *La gloire et la bosse*, idem, p. 146.

[...] = Deze laatste regels zijn geschreven op de achterzijde van de envelop, afgestempeld: 15.30-onleesbaar-VII-1934. Paris XVI. Door beschadiging van de envelop is het begin van de zin, vermoedelijk alleen het werkwoord, weggevallen.

645

‘het fraaie boekje over Mussert’ = *Over Mussert* (1934), door P.H. Ritter jr.
‘Jan's gedichten’ = De bundel *Gedichten, 1907-1934*, van Jan Greshoff.

646

‘Je preek over Gorter en over Ehrenburg-Gide’ = Ter Braak besprak *Herman Gorter*, door J.C. Brandt Corstius, in *Het Vaderland* van 13 Juli 1934; voor zijn bespreking van Ehrenburg en Gide, zie MtB., V.W. 5, p. 241.
Partij Remise = Roman van Jef Last (*1898).
Sjanghai = Roman van W.A. Wagener (*1898).
Fakkeldragers = Roman van Ed. Coenraads, pseudoniem van dr. P. Endt, destijds directeur van de Wereldbibliotheek.
Harten en Brood = Roman van Albert Kuyle, pseud. van L.M.A. Kuitenbrouwer (1904-1958).
Gerard Vanter = Pseudoniem van Gerard J.M. van het Reve (*1892). Behalve *De Voorsten* (met een voorwoord van Jan Romein) schreef Gerard Vanter nog de romans *Baanbrekers, Azef de Verrader* en *Mijn naam is Roelant*.
‘de komst van mijn schoonzuster’ = Erna van Polanen Petel-Britt, weduwe van E. du Perrons halfbroer Oscar, die Parijs bezocht met haar kinderen (zie brieven 648 en 649). Du Perron kon het overigens goed met zijn schoonzuster vinden; waar hij tegenopzag was meer het tijdrovende van helpen sightseeën.

647

Wijnkoop = David Wijnkoop (1876-1941) was voorzitter van de Communistische Partij Holland en lid van de Tweede Kamer.
‘dat er *geen sprake was* van communistische ophitsing’ = De invloed die de communisten was toegedacht in noot 639, wordt van verschillende kanten tegengesproken. Zo schreef J. de Kadt: ‘Er werd onder de werklozen, speciaal in de Jordaan, door alle uiterst linkse politieke partijen, propaganda gemaakt. Er waren in vele plaatsen, buiten de vakbeweging om, zg. Werklozen Agitatie Comité's (W.A.C.) waarin de C.P., de R.S.P. (de partij van Sneevliet, die steunde op de syndicalistische N.A.S., maar die, door de overheersende persoonlijke invloed van Sneevliet, vooral Trotskyistisch was) en de O.S.P. (de uit de S.D.A.P. voortgekomen partij van Schmidt en De Kadt) invloed hadden, of probeerden te krijgen. In Amsterdam waren in alle arbeiderswijken WAC's. In de Jordaan was de RSP-invloed het grootst - de Jordaan was al een burcht van het anarchisme geweest (en een Oranje burcht!) en was er nu een van het NAS-maar de OSP deed er erg haar best en was onder de werklozen bijzonder getapt, wat het resultaat was van het altijd in de weer zijn van een vurig en bedrijvig groepje OSP-werklozen in die buurt. De CP was er, op straat, minder populair dan de beide andere ultra-partijen... Toen de verlaging van de “steun” bekend werd, vonden in de Jordaan vergaderingen plaats, die meestal afgesloten werden met “demonstraties”. Tijdens

een van die demonstraties, die nooit bij de politie aangevraagd werden, maar spontaan werden gehouden en dus gewoonlijk tot “knokken” met de politie aanleiding gaven, werden barricaden opgeworpen, om de bereden politie tegen te houden; en in een ommezien waren een aantal straten van de Jordaan versperd. Van wie het initiatief kwam, weet ik niet. Het kan eenvoudig van de bekende “opgeschoten jongens” zijn uitgegaan. Maar het zou me niet verwonderen als de OSP-groep uit de Jordaanse werklozen, het initiatief had genomen. Die groep was er namelijk voortdurend op uit om te bewijzen dat ze “méér revolutionair” was dan de RSP of de CPH. En in ieder geval waren de OSP-jongens direct op de barricaden en kwamen ze op het landelijk secretariaat aan de Reguliersgracht, om de secretaris-dat was ik; en daarnaast was ik redacteur van het twee of driemaal in de week uitkomend blad van de OSP, *De Fakkel*-te vertellen dat de revolutie was uitgebroken in de Jordaan, en dat de OSP die revolutie moest steunen en tot een landelijke revolutie maken. Dit was onze kans, vonden de jongelui, want de Jordaanopstand zou het land wakkerschudden. En bovendien, wij waren de “leiders” van de opstand; de C.P. wist niet wat ze moest doen en de RSP en het NAS waren ook al te bang. Dat de C.P. volkomen verrast was door de “opstand”, is dus juist. Ze bleef, tijdens de opstand, erg “voorzichtig”. De RSP óók.’ De Kadt wees er zijn partijgenoten op dat de werklozen nu eenmaal de minst belangrijke bevolkingsgroep vormden, als het op economische kracht aankwam, en dat de angst voor de werkloosheid de kans op solidariteit van de werkenden met de werklozen sterk deed afnemen. Er was dus, naar het oordeel van De Kadt, in Nederland geen revolutionaire situatie, daarom ook vond hij het barricade-gedoe, ofschoon verklaarbaar als wanhoopsdaad van werklozen, politiek zonder uitzicht of zin. Deze opvattingen van De Kadt leidden tot meningsverschillen met de voorzitter van de O.S.P., Schmidt, en uiteindelijk tot de schorsing van De Kadt en Tas. ‘Nadat Schmidt weer de leiding van de OSP had overgenomen, besloot hij tot fusie met de RSP over te gaan, een fusie waartegen ik me altijd verzet had. De nieuwe partij RSAP, was dus een trotskyistische partij. De OSP was dat nooit geweest, ofschoon ze de critiek van Trotsky op Stalin-Rusland deelde, en ofschoon wij Trotsky wel als een groot revolutionair beschouwden. In de kring van Ter Braak-Du Perron kon men al die finesses niet weten en zag men de OSP en ook mij, voor Trotskyisten aan. In de RSAP kwam het snel tot grote ruzie tussen Schmidt en Sneevliet, met het gevolg dat Schmidt en veel oud-OSP'ers de RSAP verlieten,’ aldus J. de Kadt.

Ook Dr. Jef Last schreef de indruk te hebben dat het gebeuren in de Jordaan ‘een volkomen spontane en voor de CP zowel als voor de RSP onverwachte uitbarsting van verontwaardiging’ was.

Na het verschijnen van het tweede deel van deze briefwisseling richtte ik twee maal een verzoek om inlichtingen aan de Communistische Partij

van Nederland over de communistische houding in 1934. Ik kreeg tot antwoord: ‘Binnenkort zullen wij U berichten of en op welke wijze wij aan Uw verzoek kunnen voldoen. w.g.M. Meyer.’ Een week later wilde deze partij weten door wie ik was gemachtigd deze brieven te verzorgen en bij wie zij zouden worden uitgegeven. Na mijn antwoord dat twee delen al waren verschenen en niet geheel onopgemerkt waren gebleven in de burgerlijke pers, hoorde ik niets meer. Mocht, wat ik hoop, het antwoord nog komen, dan zal het in het vierde deel worden gepubliceerd.

‘Je twee panoptica’ = In *Forum* van Augustus 1934 verschenen van Du Perron *De beving der oude spellers* (EdP., V.W. 2, p. 740) en *Over Haarwater*, waarin Du Perron van Theun de Vries' *Eroica* o.m. schreef: ‘dit is de meest bourgeoise kunst van heel deze generatie; dit is in iedere wending en ieder akcent de kappersbediende van de bourgeoisie die zich een revolutionair held droomt; dit door-en-door verliteratuurde lor, dat alleen 4 maal meer lor kan zijn als het 4 maal dikker is dan iets anders, staat gelijk met een salonportret in gouden lijst van Trotsky door Antoon van Welie. Of, om verdere argumenten te verlaten voor één wiskunstig zuiver beeld: als dit boek geweten hebben kon en zijn *juiste* vorm kon aannemen, veranderde het op slag in een fles haarwater, genaamd *Muguet de Révolution*.’

Luc. Willink = Luc. Willink (*1897), journalist aan *Het Vaderland*.

648

Regels geschreven op een briefkaart, waarvan het poststempel nagenoeg onleesbaar is. Alleen ‘Paris-34’ is nog te lezen.

649

‘het portret van Vestdijk in een vorige incarnatie’ = Het portret is niet aangetroffen in de correspondentie Ter Braak-Du Perron.

‘het poenige stukje van zure Kees’ = Volgens F.E.A. Batten moet Du Perron met ‘zure Kees’ de Telegraaf-schrijver Cornelis Veth hebben bedoeld.

Micky Hahn = Emily Hahn, een vriendin van mevr. E. du Perron-de Roos, Amerikaans schrijfster van biografieën (*Raffles of Singapore; James Brooke of Sarawak*) en van reiservaringen (*China to me, a partial autobiography*). Bijdragen van Emily Hahn, die gehuwd is met de Engelse historicus prof. Charles R. Boxer, verschenen in het maandblad *Encounter*.

De laatste alinea van deze brief was geschreven op de achterzijde van de envelop. Poststempel: Paris XVI, 1h. 30-23 juil. 1934.

650

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel onleesbaar.

‘je stuk over Jan’ = Zie MtB., V.W. 5, p. 248.

‘de match Baer-Carnera’ = Zie brief nr. 620 en de aantekening daarbij.

651

‘Na Brussel heb ik je nog een briefkaart gestuurd’ = Volgens Du Perrons brief van 21 Juli 1934 zou hij 23 en 24 Juli in Brussel zijn. Zijn

briefkaart na Brussel moet zijn geweest die van 27 Juli 1934, nr. 650. ‘die novelle van Fred Batten’ = F.E.A. Batten publiceerde in *Forum*, jrg. 1935. p. 634, het fragment *Mémoires van een Jongeman*.

652

‘Vandaag heb ik de eerste pagina's van mijn nieuwe boek geschreven en weer verscheurd’ = Dit nieuwe boek zou later worden *Van oude en nieuwe christenen*, vgl. ook brief nr. 657.

Polak Daniëls = G. Polak Daniëls (1884-1952), was Kameroverzichtschrijver bij *Het Vaderland*. Later, van 1945-1951 zou hij hoofdredacteur worden van de *Nieuwe Courant-Het Vaderland*. Was voorzitter (later erevoorzitter) van de Nederlandse Journalistenkring.

653

‘Stuk van Vestdijk uitstekend’ = Op instigatie van Ter Braak publiceerde S. Vestdijk (zie *Gestalten Tegenover mij*) in *Forum* van Augustus 1934 *De mooie woordjes wier rhytme ik nareken*, een aanval op Stuivelings *Versbouw en Ritme in de Tijd van '80*, waarin Vestdijk ‘de geest van het natuurwetenschappelijk snobisme’ hekelde. Hetzelfde werk van Stuiveling was op 24 Juni 1934 door Ter Braak in *Het Vaderland* besproken, zie MtB., V.W. 5, p. 218. Later reageerde Stuiveling in een Open brief aan Anton van Duinkerken in *Den Gulden Winckel* op de kritiek die o.m. door Ter Braak op zijn werk was geuit. In *Het Vaderland* van 29 September 1934 repliceerde Ter Braak: ‘Het is jammer, dat de heer Stuiveling verzuimd heeft in te gaan op het vernietigendste vonnis, dat van S. Vestdijk in het tijdschrift *Forum*; in dit artikel werd Stuiveling met zijn eigen wapens bestreden. Maar mogelijk is het hem liever daar het zwijgen toe te doen.’ En verder: ‘Ten tweede heeft de heer Stuiveling niet het recht zijn cijfermethode te vereenzelvigen met “de stylistische beschouwing der kunst” in het algemeen; zijn methode heeft juist het tegengesteld effect van een werkelijk stylistische beschouwing, omdat zij evenzeer *bijzaak* is als de kousen van Vondel. En ten derde: Waarom zou het niet van belang zijn, dat Bellamy bakkersknecht en Feith burgemeester van Zwolle is geweest? Het schijnt mij toe, dat juist de aller-interessantste conclusies getrokken kunnen worden, als men voor ogen heeft, dat de sentimentele Feith van “Julia” *tevens* eerzaam burgervader was! Dat “niemand dit begrijpen kan”, moge de heer Stuiveling dus ietwat wijzigen: *hij* kan het niet begrijpen, omdat hij nu eenmaal op zijn tabellen heeft gewed.

Deze Open brief, waarin terloops ook nog over de geleerde professoren wordt gesproken, die den heer Stuiveling een cum laude hebben toegekend (dit argument is werkelijk kostelijk van onhumoristische naïveteit), is een pleidooi voor een wetenschap van de stijl, zoals de heer Stuiveling zich de stijl voorstelt: nl. als een van de “ziel” en de socio-psychologische beschouwingen losgemaakte abstracte formuleleer. Dat de consequentie van zulk een leer een dorre, onvruchtbare schoolpoëtiek zal zijn, schijnt de heer Stuiveling door zijn critici nog niet aan het verstand te zijn ge-

bracht. Het verval der kunst, dat altijd gepaard gaat met het ontstaan van dergelijke abstracte, slechts in schijn critische methoden, wordt echter in de kringen der rederijkers zelf juist als een symptoom van bloei beschouwd, en dat zal misschien ook 't geval zijn met de heer Stuiveling. Wellicht zal hij later in de literatuurgeschiedenis op één lijn worden gesteld met Matthijs de Castelein, de schrijver van *Die Const van Rhetoriken* en Lodewijk Meyer, de oprichter van het dichtgenootschap *Nil Volentibus Arduum*. Het kan zijn, dat dit trouwens de bedoeling van de heer Stuiveling is.' (Zie ook brief nr. 701, p. 72).

'van Hennie' = Marsmans novelle, *Drievoudig Afscheid*, in *Forum*, jrg. 1934, p. 766.

'van Klaus' = Klaus Mann publiceerde in *Forum*, jrg. 1934, p. 753, het essay *Die Schwestern Brontë*.

654

Deze regels zijn geschreven op een gekleurde prentbriefkaart van de Jardines y Fuentes de Montjuich te Barcelona. Geen poststempel meer zichtbaar.

655

'Het is hier alleraardigst' = Over Slauerhoffs woning in Tanger schreef F.C. Terborgh in *Slauerhoff, herinneringen en brieven*: 'het uitzicht was er prachtig. Aan den achterkant, een paar honderd passen van het huis, viel de kust steil omlaag. Beneden de zee met de onophoudelijke en drukke vaart van schepen de Straat in en uit. Bij helder weer zag men de Spaansche kust. Op een veld vlakbij werkte een Arabier met vrouw en kind...' J. Slauerhoff zelf schreef over Tanger, in een artikel in *De Groene Amsterdammer* van 22 September 1934: 'De Spaanse kust is soms scherp afgetekend, soms in nevelen gehuld, maar altijd ondergaat men toch de sensatie te staan op een punt van de wereld, waar niet alleen twee werelddelen, maar ook twee wereldzeeën elkaar ontmoeten.'

656

Regels geschreven op een prentbriefkaart, Poststempel: Tanger, Maroc. 11.30-onleesbaar-8-34.

657

'een brief aan je adres' = Zie Du Perrons brief nr. 658, tweede alinea. Hilterfingen = Dorp, gelegen aan de noordelijke oever van het Thuner meer, een paar kilometer van Thun.

'het schiereiland Chasté' = Op 1800 m. ligt, tussen twee meren, in het Ober Engadin, Sils-Maria. In het Silser meer ligt het beboste schiereiland Chasté, waar nu een gedenkteken voor Nietzsche staat.

‘zijn polemiek met Stirner’ = Karl Marx' polemiek tegen Max Stirners *Der Einzige und sein Eigenthum*, getiteld *Sankt Max*, vormde het derde deel van de *Deutsche Ideologie*. Max Stirner was het pseudoniem van Johann Caspar Schmidt (1806-1856), eén van de filosofen van het anarchisme.

‘Cor’ = C. van der Lugt Melsert (*1882) was directeur van het Hofstadtoneel te Den Haag.

‘was verrukkelijk van kleurenweelde’ = Moet ironisch zijn bedoeld, gegeven de schreeuwerigheid van de kleuren.

658

‘lievelingslectuur van Trotsky, zoals je weet’ = Du Perron moet hebben gedacht aan het hoofdstuk *Deuxième Emigration* uit Leo Trotsky's *Ma Vie*, waarin Trotsky o.m. schrijft: ‘La correspondance de Marx et d'Engels fut pour moi, dans ces conditions, le plus indispensable et le plus familier de tous les livres, car j'y vérifiai en grand et de la façon la plus sûre non seulement mes idées, mais toute l'aperception que j'avais du monde... La correspondance de Marx et d'Engels ne fut pas pour moi une révélation théorique: ce fut une révélation psychologique. Toutes proportions gardées, je me convainquais à chaque page des affinités spirituelles qui me rattachaient directement à ces deux hommes. Leur façon de considérer les sens et les idées m'était proche. Je devinais ce qu'ils n'avaient pas entièrement énoncé, je partageais leurs sympathies, leurs indignations, leurs haines... A lire leurs lettres, plus encore qu'à lire leurs ouvrages, je sentais que ce qui me liait intimement au monde de Marx et d'Engels était précisément ce qui m'opposait, sans possibilité de conciliation, aux austro-marxistes.’

Der einsame Nietzsche = Der einsame Nietzsche is eén van de werken van Elisabeth Förster-Nietzsche (1846-1935.) Over de wijze waarop zij de nalatenschap van haar broer en het Nietzsche-archief te Weimar beheerde, schreef Ter Braak bij haar dood op 9 November 1935 in *Het Vaderland*: ‘Men heeft dikwijls scherpe kritiek geoefend op de wijze, waarop zij de Nietzsche-traditie trachtte te beheersen door op alleszins willekeurige wijze documenten, die zij compromittant achtte voor het beeld, dat zij in haar boeken van Nietzsche gaf, achter te houden; desalniettemin moet men bewondering hebben voor haar toewijding, die althans een belangrijk deel van Nietzsches nog onuitgegeven werk in het licht deed verschijnen. Het is echter te hopen, dat na de dood van Elisabeth Förster-Nietzsche de publicatie niet meer door persoonlijke overwegingen zal worden belemmerd.’ Ook keerde Ter Braak zich tegen haar opvatting van Nietzsche als voorloper van Hitler en het nationaal-socialisme.

659

Regels geschreven op een prentbriefkaart van Tanger. Poststempel: 8 Sep., verder onleesbaar.

‘Vestdijk's *Luke Havergal*’ = Vestdijks essay, *Bij een gedicht van E.A. Robinson*, verscheen, opgedragen aan E. du Perron, in *Forum*, jrg. 1934, p. 802.

660

‘Ik ben nog 1 dag langer in Holland gebleven’ = Volgens Du Perrons briefkaart van 7 September, zou hij 10 September uit Tanger vertrekken.

Op 8 September 1934 overleed echter Du Perrons schoonvader, dr. J.R.B. de Roos. Het overlijdensbericht bereikte de Du Perrons dezelfde middag te Tanger. Zij zijn daarop direct naar Voorburg gereisd, waar zij vermoedelijk op 11 September zijn gearriveerd. In dat geval zou Du Perron van 11 tot 18 September 1934, datum waarop hij naar Parijs terugreisde, in Nederland hebben verbleven (Ter Braaks notitieboekje-1934 bevat alleen op Woensdag 12 September 1934 de aantekening: '½ 9 Eddy').

661

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Poststempel: Paris-XVI. 19. X. 1934.

662

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Poststempel: Paris-Gare du Nord. 15-21-IX-1934.

663

Johannes Becher = Johannes Robert Becher (1891-1958), Duits dichter, emigreerde in 1933 en was van 1935-1945 te Moskou redacteur van *Internationalen Literatur, Deutsche Blätter*. Na de tweede wereldoorlog keerde hij naar Oost-Duitsland terug, waar hij van 1954 tot 1958 minister van Kultur was. In 1934 hield hij enkele redevoeringen te Moskou, maar het is niet bekend welk blad Ter Braak ontving.

Unamuno = Voor Miguel de Unamuno (1864-1937) heeft Ter Braak tamelijk veel belangstelling getoond, zie het register en de bibliografie in het Verzameld Werk. 'Deze auteur', schreef Ter Braak, n.a.v. het overlijden van de Bask, op 2 Januari 1937 in *Het Vaderland*, 'die aan Don Quichote een van zijn beste geschriften heeft gewijd, vertegenwoordigt diens geest meer dan welke andere Spaanse schrijver ook... Hij moge dan al geen anarchist à la lettre zijn geweest, er is toch veel in zijn mentaliteit, dat in "hogeren zin" anarchistisch genoemd moet worden. Don Quichote is op zijn manier ook een anarchist. Maar wat Unamuno in het anarchisme van Bakoenin c.s. verafschuwde, was het absolute ledige van een tot principe verheven ressentiment'. En voor de nog steeds omstreden verhouding tussen Unamuno en het Spaanse fascisme van generaal Franco, is van belang het gesprek met dr. J. Brouwer dat Ter Braak in *Het Vaderland* van 12 Januari 1937 zou publiceren.

'over Wagner en Nietzsche' = 16 September 1934 verscheen in *Het Vaderland* van de hand van Ter Braak *Het 'Geval' Wagner*, MtB., V.W. 5, p. 282. Op 18 September 1934 publiceerde *Het Vaderland* een ingezonden brief van R.H. Laverman die schreef het 'wel uitermate moeilijk' te vinden om Ter Braaks stuk 'anders dan als onbeschaamde kritiek te veroordelen. Een eminent dirigent als Carl Schuricht, die met buitengewone overgave het Residentie-orkest het Voorspel Parzival en Charfreitagzauber doet opvoeren op een wijze, dat ieder toehoorder er stil van

wordt, zal toch zeker zijn hoge kunst niet hebben willen doen paren met decadente producten van een Cagliostro!'

Ter Braak antwoordde: 'Men kan het niet iedereen naar den zin maken en boeken, waaraan twee, drie of meer kanten zijn, door twee, drie of meer recensenten te laten beoordelen is voor een dagblad niet wel mogelijk. Wat de "onbeschaamdheid" van mijn kritiek betreft: de geachte inzender schijnt toch niet recht te geloven, dat er ook een probleem Wagner *buiten* het in engere zin muziek-technische gebied bestaat, anders zou hij zich niet zo boos maken over de term "Cagliostro".' (Graaf Cagliostro noemde zich de Siciliaanse wonderdokter, gebedsgenezer, waarzegger, droomuitlegger en alchemist Giuseppe Balsamo (1743-1795), die zijn praktijken vooral uitoefende in Engeland, Rusland en Frankrijk, waar hij, hoewel buiten zijn schuld, verwikkeld raakte in de beruchte zaak van het halssnoer van Marie Antoinette).

'dat de breuk met Wagner *bewees*, dat N. krankzinnig begon te worden' = Het einde van Nietzsches vriendschap met Richard en Cosima Wagner kwam in 1878. Nietzsches instorting te Turijn vond plaats op 3 Januari 1889. Zijn voornaamste werken kwamen in de elf jaar tussen deze gebeurtenissen tot stand. Zie ook het P.S. van Du Perron's brief nr. 665.

664

'van Deyssel als jubilaris' = Zie MtB., V.W. 3, p. 560.

665

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel: Boitsfort. 27 IX 1934. 'De prikken doen ons beiden schijnbaar veel goed' = Du Perron en zijn echtgenote ontvingen leverinjecties.

Der Fall W. = Der Fall Wagner, Ein Musikanten-Problem (1888).

R.W. in Bayreuth = *Richard Wagner in Bayreuth* (uit: *Unzeitgemäße Betrachtungen*, 1876).

666

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Poststempel: Brussel-Bruxelles. 30.IX.1934.

667

'Deze Zondag heb ik over "Porta Nigra" geschreven' = Zie MtB., V.W. 5, p. 296. Mogelijk is de laatste zin van deze alinea een vergissing en zou men die aldus moeten lezen: 'Maar het bundeltje is ook niet zo erg inspiratief'.

Flucht in den Norden = Zie Du Perrons brief nr. 616. Het boek van Klaus Mann waarover Du Perron in die brief schreef is niet *Flucht in den Norden* geweest, maar *Kind dieser Zeit*.

668

'na haar vader's dood' = Zie de aantekening bij brief nr. 660. 'Als II er ook is!' = Slauerhoffs bespreking van *Politicus zonder Partij* verscheen in twee afleveringen.

669

'C. en V.' = In *De Litteraire Gids*, onder redactie van Gerben Colmjon en Lex Verbraeck, September-nr. 1934, werd er op gewezen dat Jan Greshoff in *Zwart op Wit*, een uitgave van de boekhandels Boucher en Oriental Bookshop te Den Haag, met enig voorbehoud een werk van René Groos en Gonzague Truc had aanbevolen na het tien dagen eerder in *Het Vaderland* 'waardeloos' te hebben verklaard 'om de hemeltergende partijdigheid en om de vodderige makelij.'

Samuel Lewin = Samuel Lewin (*1890), Joods auteur wiens werken in verscheidene talen verschenen. Mevr. A. ter Braak-Faber bereidde een Nederlandse vertaling van Samuel Lewins *Chassidische Legende* voor, zoals mevr. Miriam Lewin eén van Ter Braaks werken in het Duits vertaalde. Het uitbreken van de tweede wereldoorlog verhinderde echter de publicatie er van. In 1938 vertrok het echtpaar Lewin naar de Verenigde Staten, waar Samuel Lewin in 1959 overleed. [Samuel Lewin vertrok niet in 1938, maar eind 1935 naar de Verenigde Staten.]

670

Lunes en Papier = Lunes en Papier verscheen in 1921 toen André Malraux twintig jaar was (Zie André Vandegans, *La jeunesse littéraire d'André Malraux*, J.-J. Pauvert, Paris).

'een stuk van Anthonin Artaud' = *Le théâtre et la peste*, door Antonin Artaud (1896-1948), verscheen in de *N.R.F.*, jrg. 1934, p. 481, en werd later opgenomen in *Le théâtre et son double* (1938).

'Verderop een mijnheer Thibaudet' = *Victor Hugo était-il intelligent*?, door Albert Thibaudet (1874-1936), verscheen in de *N.R.F.*, jrg. 1934, p. 590, en werd later opgenomen in *Réflexions sur la littérature*, dl. II.

Het Wachtje = Café aan het Malieveld te Den Haag, dat zijn naam ontleende aan de halte-Bosbrug van de zg. Blauwe Tram (Scheveningen-Voorburg-Leiden), waaraan het gelegen was. *Het Wachtje*, een geliefd café van toneelspelers, schilders en journalisten, werd in de tweede wereldoorlog door een bom getroffen en verwoest.

'de heer Beierle' = Alfred Beierle (1886-1950), film- en toneel-speler en voordrachtskunstenaar, week na het aan de macht komen van Hitler naar Nederland uit, waar hij enige tijd bij het gezelschap van Kurt von Möllendorf te Rotterdam speelde (gage: f 0,80 tot f 1,20 per avond). In 1934 woonde hij in Den Haag, waar hij in September begon met een serie voordrachten, o.a. van *Die Geschichte von den Sieben Gehenkten*, van Leonid Andrejef. Daarop verscheen in *Het Vaderland* van 13 September 1934, ongesigneerd, *Een gesprek met Alfred Beierle*, waarvan men echter misschien wel mag aannemen dat het geschreven werd door Menno ter Braak, die ook de vier voordrachten van Beierle had gerecenseerd. 'Alfred Beierle was een week geleden voor Den Haag nog een grote onbekende', schreef Ter Braak, Beierle kwam, zag, droeg voor en overwon... Alfred Beierle is een acteur. Hij blijft dat ook als men met hem praat. Ongetwijfeld is hij (lange tijd speelde hij in het Deutsche Theater te Berlijn onder Reinhardt) in het vak doorgewinterd, en men merkt, dat

toneelelementen in zijn dagelijkse conversatie zijn doorgedrongen. Hij heeft een programmatische manier van vertellen, is zich voortdurend bewust van het feit, dat hij al sprekende een episode tot haar recht moet brengen. Zijn uiterlijk is dat van een gezet persoon. In zoverre is hij dan ook werkelijk de Kriminalkommissar van de film. Als men deze man voor zich ziet zitten, zou men niet dadelijk aannemen, dat hij de realiteit van zeven Russen in hun laatste dagen voor de galg zou kunnen oproepen!

'Weet je dat J.v.N. bijna blind is' = In tegenstelling tot wat gevreesd werd, is Jan van Nijlen niet blind geworden.

671

v. Blankenstein = Dr. M. van Blankenstein (1880-1964), van 1959 tot 1964 buitenlandse politieke overzichtschrijver van *Het Parool*, was in 1934 hoofd van de redactie Buitenland van de *N.R.C* en schrijver van de buitenlandse politieke overzichten. Dr. Van Blankenstein schreef over zijn contact met Ter Braak: 'Vagelijk herinner ik mij met Ter Braak te hebben gecorrespondeerd, ik meen 1 brief van iedere kant, en wel over de onverkwikkelijke toestand bij *Het Vaderland*, waar directeur en de beide (zeer bekwame) redacteuren buitenland NSB-gezind en de beide laatsten ook zeer pro-Hitler en pro-Duits waren en dat op perfide wijze botvierden. De hoofdredactie *N.R.C* die het oppergezag uitoefende, was niet in beweging te brengen. Daarover heeft Ter Braak mij, naar ik mij meen te herinneren, geschreven. Wij zouden dat bespreken maar van een ontmoeting is niets gekomen'. Waarom van een ontmoeting niets is gekomen, kon dr. Van Blankenstein zich niet herinneren. In *Heldenverering*, gepubliceerd in December 1933 (MtB., V.W. 3, p. 549), schreef Ter Braak over de 'voortreffelijke en altijd lezenswaardige overzichtschrijver van de *N.R.C.*', al was zijn stuk ook een reaktie juist op dr. Van Blankenstein, die Dimitroff (zie de aantekeningen bij brieven 487, abusievelijk afgedrukt onder 486, en 542) een 'schilderachtige bandietenfiguur' had genoemd. Drie jaar later, December 1936 (zie MtB, V.W. 4, p. 378, *De Spaanse Burgeroorlog*) schreef Ter Braak: 'Een voorzichtig, over-voorzichtig man als de overzichtschrijver van de *N.R.C.* (de Huizinga der buitenlandse politiek noem ik hem in gedachten dikwijls)'... 'Menagé Challa' = De avondeditie van de *N.R.C.* van 5 Oktober 1934 meldde het overlijden te Madrid van H. Menagé Challa.

672

'dat nr. van *Activités*' = Zie Du Perrons brief nr. 560, p. 367.

673

Violette Nozière = Frans meisje dat, achttien jaar oud, er van werd verdacht haar vader te hebben vergiftigd. (Zie ook: Simone de Beauvoir, *La Force de l'Age*).

'een schitterend citaat van Victor Jacquemont' = Zie EdP., V.W. 2, p. 677. Van Victor Jacquemont (1801-1832) verschenen in 1933 te Parijs:

Lettres à Stendhal. ‘Les rapports de Stendhal et de Victor Jacquemont furent empreints d'une franchise incroyable et d'une extrême liberté de critique.’ (Henri Martineau, *Petit Dictionnaire Stendhalien*). Zie ook Du Perrons bespreking van de biografie van Victor Jacquemont, door Pierre Maes, in V.W. 6, p. 150.

‘Gans heeft een panopt. gemaakt’ = J. Gans richtte zich tegen *Boekennieuws*, een uitgave van de Wereldbibliotheek, in *Forum*, jrg. 1934, p. 1061.

Endt = dr. P. Endt publiceerde de roman *Fakkeldragers* onder het pseudoniem Ed. Coenraads.

674

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 's-Gravenhage, 13-14, 8 X 1934.

675

‘ik ga wschl. Perzisch leren om... naar Perzië te gaan’ = Naar Perzië gaan was al een oude wens van Du Perron, berichtte mevr. E. du Perronde Roos: ‘Clara en André Malraux hadden altijd mooie verhalen over oude baardige Perzen die elkaar sereen lieten uitspreken en dan tegen de vreemdeling commenteerden “mais il ment”’. Du Perron hield ook veel van Gobineau over Perzië (*Trois Ans en Asie*). Zie verder het slot van het essay *De Smalle Mens*, EdP., V.W. 2, p. 525-526.

‘Je 2 panopticums’ = *De Jubilaris Lodewijk van Deyssel* en *Ons Speelgoed* verschenen in *Forum*, October-nr. 1934. Zie MtB., V.W. 3, p. 562 en p. 564.

Jan van Gelder = Dr. Jan van Gelder (*1899), leraar klassieke talen aan het Gymnasium Haganum te Den Haag, vertaler van Homerus, dichter, van wie ook bijdragen (novellen, essays) in verschillende tijdschriften (*Libertinage, Maatstaf*) zijn verschenen. In *Forum*, jrg. 1934, p. 947, publiceerde hij het verhaal *Een geval van vermoeidheid*. De lezer van na de tweede wereldoorlog zal zich misschien verbazen over Du Perrons verbinding: ‘amerikaans-marxistisch’. Men bedenke echter dat de Amerikaanse intellectuelen tussen 1930 en 1940 veelal communist waren, van Edmund Wilson en zijn toenmalige vrouw Mary McCarthy tot John Steinbeck, Dos Passos en Waldo Frank. Het tijdschrift *Partisan Review* werd in 1934 opgericht als een communistisch orgaan.

‘het stuk van Urbanus’ = Urb. van de Voorde publiceerde in *Forum*, jrg. 1934, p. 890, *Ruusbroec en de geest der mystiek*.

‘een heel goede keuze’ = In 1934 verschenen bij de N.R.F. *Morceaux choisis de K. Marx*, een keuze samengesteld en van een inleiding voorzien door Henri Lefebvre en N. Guterman. Lefebvre, filosoof en essayist, auteur van studies over Nietzsche, Diderot, Pascal en Rabelais, werd, na dertig jaar lid te zijn geweest, in 1958 uit de communistische partij gestoten, o.m. vanwege de publicatie van zijn *Les problèmes actuels du marxisme* (P.U.F., 1958).

676

‘de Raaf over Kloos’ = *Willem Kloos verheerlijkt*, MtB., V.W. 5, p. 311.

677

Deze regels zijn geschreven op een ongefrankeerde, niet afgestempelde briefkaart. Waar zij echter lijken beantwoord door Ter Braaks brief van 12 Oktober 1934, is het waarschijnlijk dat Du Perrons briefkaart werd verzonden in een envelop die bewaard is gebleven en die afgestempeld is: Paris-XVI-20.30-11-X-1934.

679

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel: Paris-XVI. 13.30-15-X-1934.

680

'Ik schreef Jan Gr. over een organisatie' = Vermoedelijk schreef Du Perron over de organisatie die hij zich had gedacht in brief nr. 536 e.v., de zg. Nederlandse Individualistische Centrale.

'Gisteren had hier revolutie plaats moeten hebben' = Ook na de 'Stavisky'-dagen van Januari en Februari (zie de aantekening bij brief nr. 512), bleef de politieke toekomst van Frankrijk in het jaar 1934 er hoogst onzeker uitzien. De politieke tegenstellingen gingen het klimaat, ook het intellectuele, beheersen. Het kabinet-Doumergue stelde al gauw het enthousiasme teleur, waarmee het in Februari 1934 in rechtse en centrum-kringen-met uitzondering van de *Action Française*-was ontvangen. De minister van buitenlandse zaken, Louis Barthou, voerde een politiek van toenadering tot de Sovjet-Unie, zonder daarbij de banden met de staten van de 'kleine entente', Tsjecho-Slowakije, Roemenië en Joego-Slavië, losser te maken-een beleid dat door vele rechtsen weinig gewaardeerd werd. In het kader van deze politiek arriveerde op 9 Oktober te Marseille koning Alexander I van Joego-Slavië, die echter kort na zijn aankomst, met Barthou, op de Cannebière werd vermoord. Deze gebeurtenis was voor de *Action Française* aanleiding om zowel de politiek van de vermoorde minister als de onvoldoende politie-bescherming te hekelen, waarvoor de minister van binnenlandse zaken, Sarraut - die enkele dagen later zou aftreden - verantwoordelijk werd gesteld. Tenslotte werd gesuggereerd dat de moord het werk zou zijn van buitenlandse communisten - tot kort daarna bleek dat door Italië betaalde Kroatische fascisten de aanslag hadden beraamd en uitgevoerd.

De woorden van Du Perron nu moeten waarschijnlijk vooral worden bezien tegen de achtergrond van de verwarring van de dagen die op de gebeurtenissen te Marseille volgden, want een bewijs ontbreekt tot nu toe voor de veronderstelling dat de *Action Française*, of enige andere rechtse beweging, in de onrust van toen getracht heeft een revolutie te ontketenen (zie ook de aantekening bij brief nr. 696).

681

'ik *lijd* vandaag onder *Orient Express*' = De bespreking van Den Doolaards roman verscheen 21 October 1934 in *Het Vaderland*, MtB., V.W. 5, p. 319. 'Antwoord even

op die enquête!' = Aan verschillende Nederlandse schrijvers werden door *Het Vaderland* twee vragen voorgelegd:

‘1. Zijn er volgens Uw inzicht in de Nederlandse literatuur schrijvers of boeken ten aanzien waarvan gij meent te mogen constateren dat zij stelselmatig overschat worden?
2. Zijn er volgens Uw inzicht in de Nederlandse literatuur schrijvers of boeken, ten aanzien waarvan gij meent te mogen constateren dat zij stelselmatig onderschat worden?’

Het eerste antwoord op de enquête, van Henr. Roland Holst, verscheen in *Het Vaderland* van 2 November 1934; het laatste, van Arthur van Schendel, op 5 December.

682

‘Ingesloten een merkwaardig document’ = Een analyse n.a.v. Du Perrons handschrift door Hellmuth Carsch in *De Groene Amsterdammer*, zie MtB., V.W. 5, p. 332.

683

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Van het poststempel is slechts leesbaar: Paris XVI, Rue Singer. X-1934.

684

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel: Gouda, Station. 18-X-34.5-6N.

685

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel: Paris-XVI. 18-X-1934.

‘Het stukje van Van Uytvanck voor Nikli’ = Misschien bedoelde Du Perron hiermee het stuk *Het geschilderde portret als romanfiguur* dat in *Forum* van November 1934 verscheen. Van Uytvanck dateerde dit stuk in *Forum*: ‘Antwerpen, October 1934.’ Mogelijk heeft de auteur zijn artikel diezelfde maand aan Du Perron ter lezing gezonden.

688

‘Het antwoord van Bep’ = In *Het Vaderland* van 9 November 1934 verscheen het antwoord op de enquête van *Het Vaderland* van Elisabeth de Roos, die o.m. schreef: ‘De meest markante trek in de verhouding van de Nederlander tot de literatuur is een stelselmatige onderschatting van de intelligentie. Men kan zelfs zeggen dat deze eigenaardigheid opvalt in zijn verhouding tot het culturele leven überhaupt: dat van eigen land en van Europa. De tegenwerping die in een gezelschap van gecultiveerde Nederlanders nauwelijks uitblijven kan: “en onze wetenschap dan,

de vele geleerden van Europese reputatie die wij hebben voortgebracht?” is hier al even karakteristiek. De intelligentie heeft in Nederland zijn eigen afgeperkte terrein: de wetenschap; dat er intelligentie en intelligentie bestaat, dat de intelligente Gide van de intelligente Freud kan zeggen, met alle respect sprekende, “un imbécile de génie”, en dat de daarom tòch intelligente Freud zich hierdoor niet beledigd hoeft te voelen, ontgaat de Nederlander omdat de intelligentie hem niet interesseert, en dus ook haar nuances niet.

Een tweede even merkwaardig en opvallend verschijnsel, dat gedeeltelijk met het eerstgenoemde samenhangt, is het ontbreken van ieder gevoel voor verschil in plan...

Dat de massa, ook die beperkte massa, het zg. “beschaafde publiek” de middelmaat verkiest boven het zeer goede, is volstrekt geen speciaal Nederlands verschijnsel natuurlijk. Ook de gemiddelde Fransman ligt Maurois nader aan het hart dan Larbaud. Maar ondanks dat heeft hij over het algemeen het besef dat er een hiërarchie bestaat, en dat bv. Paul Valéry recht heeft op de hem door de zg. élite toegekende hoge plaats in die hiërarchie; ook al leest hij zelf liever wat anders. Kortom, de gemiddelde beschaafde Nederlander, van wie men zegt dat hij een zekere muzikale cultuur heeft... heeft ten enenmale geen literaire cultuur...’

‘verwijzend naar iets anders’ = Du Perrons antwoord op de enquête verscheen in *Het Vaderland* van 14 November 1934. Het verwees enige malen naar *De smalle mens*.

‘*De Smalle Mens* behandel ik’ = Zie MtB., V.W. 5, p. 332.

‘de juistheid van Malraux' opmerking’ = Zie EdP., V.W. 2, p. 651, waar Malraux zegt: ‘Ik geloof... dat Ter Braak een soort protestante manier van strijden heeft. Door de notaris te zeggen dat hij een honnête homme zou kunnen zijn, maar dat hij het niet is, legt hij hem de verantwoordelijkheid op voor zijn eigen staat. Wat jullie als een toenadering tot de vijand beschouwt, is voor t.B. een uiterste vorm van polemiek.’ Herzen = Alexander Ivanowitsj Herzen (1812-1870), voor Leo Trotsky de meest superieure verpersoonlijking van ‘het verkwistende dilettantisme van de aanzienlijke intelligentsia’ in de 19e eeuw (geciteerd door Ter Braak in *Het Vaderland* van 22 Januari 1935). Aan de bewonderende woorden die Lenin echter eens aan hem wijdde, is het vermoedelijk te danken dat Herzen, die schreef over de ‘Egyptische slavernij van het communisme’ en die Marx' vijand Proudhon een genie noemde in de lijn van Rabelais, Montaigne, Voltaire en Diderot, op het ogenblik weer een bewonderd schrijver is in de Sovjet-Unie. Herzen die Marx zowel persoonlijk als politiek verafschuwde, vertoont, niet alleen als goed Europeaan, verwantschap met Ter Braak en Du Perron. Ook in zijn anti-conservatief individualisme en in zijn weigering om het individu op te offeren aan de grote collectivistische stromingen die zich beroepen op een abstract toekomstideaal. Herzen, als auteur bewonderd door zowel Tolstoi als Dostojewsky, schreef romans, essays en polemieken en een autobiografisch werk dat als zijn meesterstuk wordt beschouwd. Vermoedelijk heeft Ter Braak dit werk (in de Duitse vertaling: *Erinnerungen*) niet gekend, anders lijkt het waarschijnlijk dat hij er de schrijver van *Het land van herkomst* op attent gemaakt zou hebben.

Kropotkin = Prins Peter Alexejevitsj Kropotkin (1842-1921), Russisch natuurkundige, socioloog en literair-historicus die zijn anarchistische theorieën een wetenschappelijke basis trachtte te geven.

K.B. = De Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. ‘Ik heb in heel wat bibliotheken gewerkt, en moet bekennen, dat ik in vrijwel alle vriendelijk behandeld ben, zelfs herhaalde malen in de Preussische Staatsbibliothek, waar het meer militairement toegaat en men mij enige weken ondanks protest hardnekkig voor een Tsjech verslijten wilde; maar de Koninklijke Bibliotheek is voor mij altijd het prototype van het clerckenverblijf gebleven.’ (MtB., V.W. 4, p. 657). In hetzelfde stuk bewonderde Ter Braak ook nog ‘de ongeëvenaarde leeszaal’ van de Koninklijke Bibliotheek, een schepping van de architect Daniel Marot.

‘Marx schijnt Bakoenin overigens bepaald *vuil* behandeld te hebben’ = Ter Braak zal hebben gedoeld op de wijze waarop Marx er in slaagde Bakoenin en zijn aanhangers - o.m. door gebruik te maken van een anonieme dreigbrief van Bakoenins vriend Netsjaev - uit de Internationale te verwijderen tijdens het congres te Den Haag in 1872. ‘Apropos, bist Du je Marx, dem geheimen Anführer aller meiner offenen Feinde begegnet? Ist Euch bekannt, daß er durch Beckers Vermittlung, der mir und der Alliance untreu geworden, im Winter in meiner Abwesenheit mit Utin in Briefwechsel getreten und daß Utin und Kompanie Dokumente für ihn sammeln, um mich zu vernichten?’ (Bakoenin aan Herzen en Ogarjow, 1 Augustus 1870). ‘Du weißt, daß Marx, Utin und ihre ganze deutsch-jüdische Kompanie gegen mich einen schmutzigen verleumderischen Prozeß angestrengt haben.’ (Bakoenin aan Ogarjow, 2 November 1872).

‘critiek op Napoleon’ = In *Forum*, jrg. 1934, p. 1060, verscheen Du Perrons panopticumstuk *Afgunst voor de Diktator*, n.a.v. een uitspraak van Victor Jacquemont. EdP., V.W. 2, p. 677-678.

‘Aan de komma's kan ik *niets* doen!’ = De beide laatste alinea's van Ter Braaks brief zijn een antwoord op een brief van mevr. E. du Perron-de Roos van 21 Oktober 1934. Daarin had zij o.m. geschreven: ‘Er is aan Het Vad. iemand die overmatig veel komma's plaatst in onze copie op plekken waar ze E.'s i. en m.i. niet horen. (Jij voelt dat niet zo, want je bent zelf ook veel te genereus op dat gebied met permissie.) Laat die persoon overigens gerust zijn komma's in onze parijsche brieven lozen, maar als ik ondertekenen moet, wil ik absoluut niet meer komma's ondertekenen dan mij spontaan uit de pen vloeien. Ik krijg iedere keer een ademhalings-stoornis als ik zoiets lees! (Tu parles d'un littérateur!).’ Met ‘den indiscreten E.’ in de laatste alinea van Ter Braaks brief is E. du Perron bedoeld.

689

‘je stuk over *Orient Express*’ = Zie *Roman van Macedonië*, MtB., V.W. 5, p. 319.

‘het literaire congres in Moskou’ = Zie hierover EdP. V.W. 5, p. 51 e.v.

690

Gorky = Maxim Gorki was de schrijversnaam van A.M. Pesjkof (1868-1936), de vriend van Tolstoi en Lenin. Zie EdP., V.W. 5, p. 55-56 (Zie ook noot 945).

Radek = K.B. Radek (*1885) was van 1930-1936 redacteur van het dagblad *Izwestija* (In 1937 zou Radek tot tien jaar gevangenisstraf worden veroordeeld, maar hij werd in 1941 begenadigd). Zie EdP., V.W. 5, p. 57.

Boekharin = N.J. Boekharin (1888-1938) was in 1934 redacteur van de *Prawda*. Gearresteerd in 1937, werd hij in 1938 ter dood veroordeeld en terechtgesteld. Zie EdP., V.W. 5, p. 57.

'over Huizinga, Nietzsche' = 19 Oktober 1934 verklaarde Prof. J. Huizinga in een onderhoud met de *N.R.C.* tegenstander te zijn van de modernisering van de spelling door minister Marchant. Ter Braak reageerde op deze verklaring in *Het Vaderland* van 22 Oktober 1934. Huizinga zou repliceren in *Het Vaderland* van 26 Oktober. Zijn stuk verscheen met een onderschrift van Ter Braak.

Over Nietzsche schreef Ter Braak in *Het Vaderland* van 18 Oktober 1934, n.a.v. een op 14 Oktober uitgesproken rede van prof. Kohnstamm, die de oorsprong van het nationaal-socialisme had gezocht bij Nietzsche en Klages. MtB., V.W. 4, p. 311.

691

'Zijn uitlatingen over Marx' = Ter Braak las Bakoenins brieven in een uitgave van Theodor Schiemann: *Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten*, Stuttgart 1894. Zie hierin vooral Bakoenins brief aan Herzen van 28 Oktober 1869: 'Ich weiß so gut wie Du, daß Marx uns gegenüber ebenso schuldig ist, wie alle übrigen, und daß er sogar der Urheber und Anschürer aller uns aufgebürdeten Abscheulichkeiten ist. Weshalb ich ihn also gelobt habe? Aus zwei Gründen, Herzen. Der erste ist die Gerechtigkeit. Wenn wir alle seine Abscheulichkeiten, die er gegen uns begangen, beiseite lassen, so dürfen wir, wenigstens ich, seine außerordentlichen Verdienste um den Sozialismus nicht verkennen, dem er, es werden bald fünfundzwanzig Jahre sein, klug, energisch und treu dient... und worin er ohne Zweifel uns allen voraus ist. Er war einer der ersten, man kann sagen, der Hauptbegründer der internationalen Gesellschaft. Und das ist in meinen Augen ein ungeheures Verdienst, das ich stets anerkennen werde, was er auch gegen uns begehen mag.' En verder: 'Marx, in dem, wie Dir bekannt, eine grenzenlose Schadenfreude steckt...' Een nog completer oordeel van Bakoenin over Marx, maar dat Ter Braak waarschijnlijk niet gekend heeft, is geciteerd in het hoofdstuk *Paris*, in Isaiah Berlin, *Karl Marx* (Londen, 1939). Bakoenins oordeel over de ideologie van Marx is te vinden in de kleine keuze uit Bakoenins geschriften die K.J. Kenafick in 1950 te Londen uitgaf onder de titel *Marxism, Freedom and the State*. De complete werken van Bakoenin worden thans uitgegeven door Arthur Lehning (zie noot 599).

‘zijn uiteenzetting over het scepticisme met Herzen’ = Zie Bakoenins brief aan Herzen en Ogarjow van 19 Juli 1866. Zie ook MtB., V.W. 5, p. 361. N.P. Ogarjow (1813-1877), dichter en vriend van Alexander Herzen met wie hij het in Rusland zo beroemde tijdschrift *Kolokol (De Klok)* redigeerde.

692

Netsjaev = Netsjaev, op zijn 21ste jaar discipel van Michael Bakoenin, verkreeg al spoedig een grote macht over zijn oudere vriend die-volgens Edmund Wilson, in *To the Finland Station*-in hem iets als een herboren jeugd-ideaal van zichzelf moet hebben gezien.

Netsjaev was de schrijver van de *Cathechismus van een Revolutionair*. De vriendschap tussen beide mannen duurde echter niet lang.

Commune = Uitgave van de in 1933 opgerichte *Association des Ecrivains révolutionnaires*. Het blad stond onder leiding van H. Barbusse, André Gide, R. Rolland en P. Vaillant-Couturier, met Aragon en Paul Nizan als redactiesecretarissen.

693

Ernst Erich Noth = Schrijversnaam van Paul Krantz (*1909) die germanistiek en sociologie te Berlijn studeerde, maar in 1933 naar Frankrijk vertrok. In 1941 werd Noth professor in de vergelijkende literatuurgeschiedenis aan de universiteit van Norman (Oklahoma). Sinds zijn emigratie schreef Noth essays, eerst in het Frans, later in het Engels. Zijn laatste roman, eveneens over het Duitse vraagstuk handelend, verscheen in 1964 in een Franse vertaling, getiteld: *Le passé nu*.

‘Ik ken ook een zéér sympathieke jonge Duitser, Ernst Erich Noth. Als je in Parijs komt, zal ik je met hem in aanraking brengen.’ (Uit een brief van Du Perron aan Marsman, 25 December 1934). Noth is inmiddels weer naar Europa teruggekeerd, sinds 1963 is hij verbonden aan de universiteit van Aix-en-Provence. Noth schreef: ‘I met Ter Braak only once, on the occasion of the Writers Congress for the Defense of Cultural Freedom, in Paris, but then for prolonged and intense discussion... My major and lasting impression of Ter Braak is that of an utterly honest, upright and totally dedicated gentleman, committed not only to the immediate interest and the security of his own country but to the cause of European freedom and individual dignity. He was doubtless more “cerebral”, intellectual than Du Perron, the ever sensitive artist...; there was a certain touch of the stoic about Ter Braak, or so at least it seemed to me. Eddie was among many other things, one of the kindliest men in this world, ever helpful, very much concerned not only with the intellectual but also with the material plight of refugees, and doing his best to help.’ ‘*Forum* was heel gevarieerd’ = In de Noordnederlandse aflevering van *Forum* van November 1935 verschenen gedichten van H.W.J.M. Keuls, de novelle *Een brief* van F.C. Terborgh, *Vriendschap? - fragment van een brief*, door B. Roest Crollius, *Blocnote klein formaat* door E. du Perron en

panopticumstukken van J. Gans, J. Slauerhoff, M. ter Braak en E. du Perron.
'Je panopt. *alleraardigst' = De nieuwe mens*, MtB., V.W. 3, p. 566.
'*Tsjip* vind ik' = In de Vlaamse afdeling van *Forum*, November 1935, verscheen het slot van *Tsjip*, door Willem Elsschot, en ook *Mémoires van een Borgenaar*, door Raymond Brulex.

694

Peter Gast = Dr. M. van Crevel (zie brief nr. 621 en de aantekening daarbij).
'Ik schreef over *De Smalle Mens*' = Ter Braaks bespreking verscheen 4 November 1934 in *Het Vaderland*. MtB., V.W. 5, p. 332.
Mühsam = Erich Mühsam (*1878), anarchistisch schrijver en dichter die in Juli 1934 in een nationaal-socialistisch concentratiekamp werd vermoord. (Enkele dagen nadat Ter Braak deze brief schreef, publiceerden André Gide, Bert Brecht, Louis Aragon, Heinrich Mann en Henri Barbusse een oproep voor de stichting van een naar Erich Mühsam genaamd fonds tot steun aan in Duitsland vervolgde schrijvers, hun vrouwen en kinderen.)
'je blocnote-blaadje over Du Perron!' = Zie *Forum*, jrg. 1934, p. 1031; ook in: EdP. V.W. 2, p. 613.

695

Sofie Blank = Roman van Jeanne van Schaik-Willing (*1895).

696

'vuurkruisen' = De *Croix de Feu*, de beweging van kolonel de La Roque, was in 1934 veruit de sterkste van alle rechtse, nationalistische, anti-parlementaire, para-militaire organisaties geworden. Misschien hierdoor gold de *Croix de Feu* in linksgezinde kringen als de Franse fascistische beweging bij uitstek, wat vooral als een bewijs kan gelden voor de rekbaarheid van het begrip 'fascisme'. 'Si fascistes veut dire partisans de l'ordre, de la discipline librement consentie... nous sommes fascistes,' liet de *Croix de Feu* in het eerste nummer van zijn orgaan *Le Flambeau* (1 November 1929) weten: 'Mais si fascistes veut dire partisans de la répression brutale, de la force au service d'intérêts particuliers, de la brimade des opinions... de l'enrégimentement et de la militarisation perpétuelle de la nation, nous ne sommes pas fascistes.' En in een interview in het katholieke blad *Sept* van 28 december 1934 ontkende de La Roque dat hij iets zou voelen voor de totalitaire mystiek, terwijl hij ook verklaarde: 'J'ai horreur des manifestations tapageuses, des discours inutiles. Quant aux uniformes, je les ai toujours proscrits.' Zijn verering voor de orde (zie ook de aantekening bij brief nr. 512), maakte de *Croix de Feu* tot een vóór alles anti-revolutionaire beweging: in Juni 1936 zou de *Croix de Feu* zich dan ook zonder enig verzet door de regering laten ontbinden. En in zijn *Action Française* (Stanford, 1962) schreef Eugen Weber: 'But even following Doumergue's resignation, de La Roque

refused to cooperate with the other leagues. He refused specifically to participate in Armistice Day plans for 1934, and it is small wonder that the Action Française and its papers loathed him. With Flandin, who succeeded Doumergue, he probably bore the chief responsibility for seeing that there was no repetition of the February riots either in November 1934, or in February 1935, on the first anniversary of the Place de la Concorde episode.'

Dit alles dient niet tot posthume verheerlijking van de *Croix de Feu*. In de situatie van 1934-1935 was het begrijpelijk dat 'de andere kant' een nationalistische, para-militaire beweging, die zich gedroeg alsof Hitler een minder groot gevaar vormde dan Moskou, en die met het woord 'orde' een antwoord leek te willen geven op alle moeilijkheden van de dag, nauwelijks van het fascisme kon onderscheiden. In die zin plaatsen auteurs als Eugen Weber en J. Plumyène en R. Lasierra (in *Les fascismes français*, Paris, 1963) de *Croix de Feu* toch weer onvoldoende in het kader van zijn tijd, hoewel zij op zichzelf gelijk lijken te hebben als zij de beweging van kolonel de La Roque als een vooral conservatieve beweging zien, van het soort zoals Nederland ook wel heeft gekend: het tamelijk bloeiende *Nationaal Jongeren Verbond* bijvoorbeeld en het *Verbond voor Nationaal Herstel* van generaal Snijders. Trouwens, in *Het Vaderland* van 17 Juli 1935 zou mevr. E. du Perron-de Roos schrijven (zie ook brief nr. 830 en de aantekening daarbij): 'De vuurkruisen vertegenwoordigen steeds uitsluitender het conservatisme.' Wèlk conservatisme wordt misschien het best geïllustreerd met de houding van kolonel de La Roque in de tweede wereldoorlog: in 1940 bevond hij zich in de naaste omgeving van maarschalk Pétain, maar in November 1942, moment van de geallieerde landing in N.-Afrika zowel als van de militaire bezetting van Vichy-Frankrijk door de Duitsers, wordt de La Roque's nieuwe partij, de P.S.F., op last van de Duitsers ontbonden. Enkele maanden later (maart 1943) volgt de La Roque's arrestatie door de Gestapo en zijn deportatie naar Duitsland. Aan de gevolgen van deze gebeurtenissen overleed de La Roque (*1886) in April 1946.

Men kan de vuurkruisen evenwel nog op andere wijze bezien. Objectief, maar dan in de marxistische zin van het woord gesproken, zou de *Croix de Feu* hebben kunnen gelden als een anti-fascistische beweging die waarschijnlijk een aantal potentieële fascisten in Frankrijk van de werkelijk fascistische, maar in kracht en invloed onbeduidend gebleven bewegingen als *Solidarité française* en de *Francistes*, heeft afgehouden. De communistische scholastiek heeft echter altijd moeite gehad om te begrijpen dat als er 'objectieve' begunstigers van het fascisme bestaan - een rol die, zoals achteraf blijkt, de communisten in het Duitsland van vóór 1933 met meer overtuiging dan inzicht hebben gespeeld - het ook waarschijnlijk wordt dat er zo iets als 'objectieve' saboteurs van het fascisme kunnen voorkomen.

‘misschien door de toestand daar geboeid’ = Over het verblijf van J. Slauerhoff in Madrid, zie F.C. Terborgh, *Slauerhoff, herinneringen en brieven* ('s-Gravenhage, 1949), p. 38 e.v. Volgens Terborgh arriveerde Slauerhoff op 28 Oktober 1934 te Madrid en verbleef er tien dagen - op 8 November, datum van Du Perrons brief, zou hij dus al in Parijs hebben kunnen zijn. Uit het relaas van Terborgh blijkt niet dat Slauerhoff interesse heeft getoond voor de verwarde politieke toestand in Spanje.

697

‘mijn kroniek’ = Ter Braaks kroniek, *Op zijn plaats*, verscheen op 28 Oktober 1934 in *Het Vaderland*. Zie MtB., V.W. 5, p. 326.

‘Spoel’ = C. Spoelstra, beter bekend onder zijn pseudoniem A. den Doolaard. (*1901).

‘mijn zwager’ = Dr. D. Bartling.

698

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Poststempel: Paris. 9.XI-34. 14.45.

‘ingen. ex. van Malraux’ = Du Perrons vertaling van *La Condition Humaine*, bij de Wereldbibliotheek verschenen onder de titel *Het menselijk Tekort*.

699

‘Slau is hier’ = Voor deze en volgende brieven die betrekking hebben op Slauerhoffs campagne tegen het *Forum*-redacteurschap van V.E. van Vriesland, zie ook *J.J. Slauerhoff* in *Gestalten tegenover mij*, door S. Vestdijk.

Huber Noodt = U. Huber Noodt, letterkundig medewerker van de *N.R.C.*

Kind dieser Zeit = Autobiografische roman van Klaus Mann.

‘als wij niet een gemiddeld eruit halen van fl. 60. - 's maands’ = Mevr. E. du Perron-de Roos tekende hierbij in de marge aan: ‘nee, fl. 80. - à fl. 90. - (Ik ga over het budget, dus weet dat beter dan E., die overigens deze mijne amendementen onderschrijft.) Dit gemiddelde is mij na het heele vorige winter- en voorjaars-seizoen gelukt, nadat Hein me aangeraden had zoveel mogelijk stukken van 1 1/2 kolom te leveren omdat de frequentie dan minder aan de Lang opviel. In de 3 zomermaanden ben ik zelf buiten machte om meer dan ± 5 kolom te leveren.’

‘Schrijf me bij gelegenheid de opinie van Peter Gast’ = Regels geschreven op de achterzijde van de envelop, die was afgestempeld: Paris XVI. 11.1h.30. Nov. 34. Rue Singer.

‘Het *geleuter* van Nijhoff’ = Slaat op Nijhoffs antwoord op de enquête in *Het Vaderland*.

700

De Slinger van den Tijd = Roman van J.M. IJssel de Schepper-Becker, door Ter Braak in *Het Vaderland* van 38 Oktober 1934 besproken. Deze

bespreking vormde het slot van het stuk *Op zijn plaats* (MtB., V.W. 5, p. 326), maar werd niet in het Verzameld Werk opgenomen.

'om Körmendi te interviewen' = Ferenc Körmendi, Hongaars auteur, verwierf in 1932 bekendheid door het winnen van de *International Novel competition*, een internationale romanprijsvraag door een Engelse en een Amerikaanse uitgever uitgeschreven. Zijn romans *Carrière* en *Erfgenamen* werden daarop wereldsuccessen. Het interview met Körmendi die in Nederland lezingen hield over de moderne jeugd, verscheen in *Het Vaderland* van 11 November 1934.

701

Ofschoon Du Perron deze brief zelf heeft gedateerd: 10 November, lijkt het mij waarschijnlijk dat hij zich heeft vergist en dat hij zijn brief moet zijn begonnen op 11 November 1934. Deze brief, die op 12 November werd voortgezet, kan dus niet zijn verstuurd in de envelop die bewaard is gebleven en die werd afgestempeld op 11 November. Op basis van dit poststempel ook heb ik Du Perrons' ongedateerde brief nr. 699 gedateerd: 10 November. (Brief nr. 699 kan niet geschreven zijn vóór 10 November omdat hij in dat geval zou zijn beantwoord door Ter Braaks brief van 11 November 1934, nr. 700). De mogelijkheid bestaat nog dat Du Perron zijn brief nr. 701 op 10 November is begonnen, op 11 November's morgens zijn brief nr. 699 heeft geschreven om op 12 November zijn brief van 10 November te beëindigen, maar deze mogelijkheid lijkt mij, gezien de inhoud van de brieven, niet erg waarschijnlijk. Er is zelfs nog de mogelijkheid dat Du Perron zijn brief nr. 699 op 11 November 's morgens heeft geschreven en onmiddellijk verstuurd en dat hij diezelfde middag of avond aan brief nr. 701 is begonnen... in ieder geval werden Du Perron's brieven nr. 699 en 701 beantwoord door Ter Braaks brief van 13 November 1934, niet door die van 11 November. 'mijn panopt. over portretten en Van Uytvank' = *Het portret niet van Dorian Grey*, Du Perrons panopticumstuk tegen *Het geschilderde portret als romanfiguur* door Van Uytvanck (in de Vlaamse afdeling van *Forum*, November 1934), verscheen in *Forum* van December 1934, maar werd niet opgenomen in het V.W.

Ivans = Mr. dr. J. van Schevichaven (1866-1935) schreef speurderromans onder het pseudoniem Ivans. Vooral zijn serie over Geoffrey Gill was destijds zeer populair.

702

'Ik las Klausje, om over te schrijven' = Ter Braak's bespreking, *Het 'Emigrantencomplex'*, n.a.v. Klaus Mann, *Flucht in den Norden* en Ernst Erich Noth, *La Tragédie de la Jeunesse Allemande*, verscheen in *Het Vaderland* van 25 November 1934. MtB., V.W. 5, p. 354.

703

Tante Top = Top Naeff(1878-1953).

704

Hoewel Du Perron deze brief dateerde: 13 November, lijkt het toch waarschijnlijk dat deze brief, een antwoord op Ter Braaks brief van 13 November, werd geschreven op 14 November 1934.

‘als over die Albatross-boekjes’ = Panopticum verschenen in *Forum*, jrg. 1933, p. 80. Zie brief nr. 259 en de aantekening daarbij.

‘als over de “gebeukte” Ds. Hooykaas’ = In *Rembrandtverering in rok* (MtB., V.W. 3, p. 533) schreef Menno ter Braak: ‘Een rede van Herriot bij een monument is gephraseerd; een verslag van ds. C.E. Hooykaas, die de Rembrandt-tentoonstelling volgens zijn eigen zeggen “gebeukt” heeft verlaten, verraadt nog iets anders dan phrase, verraadt een gevoel, dat zich onder de lunch na afloop geweldig heeft laten rijzen, om pas daarna in een phrase voor altijd ter ruste te gaan. Ons volk beheerst de phrase niet, zoals het Franse; het *lijdt* eraan...’

Edouard Herriot (1872-1957) was een Franse politicus en schrijver van een Beethoven-biografie.

‘als over “de nieuwe mens”’ = Zie MtB., V.W. 3, p. 566.

‘Door Cola Debrot of Rudie bv.?’ = Cola Debrot (*1902) is afkomstig uit de Antillen; ‘Rudie’ (R.A.J.) van Lier (*1914) zou later in zijn proefschrift: *Samenleving in een grensgebied-een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname* (Den Haag, 1949), enige bladzijden aan *Wij slaven van Suriname* wijden. Zie ook de brief van Du Perron aan A. de Kom (1898-1945) van 8 Augustus 1934, gepubliceerd in *Buiten de perken* (nr. 50, 27 Februari 1965), een anarchistisch maandschrift onder redactie van Ger Harmsen, Rudolf de Jong en Wim Langeveld.

705

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Van het poststempel is leesbaar: ‘Paris. 14 Nov.’.

‘dien heer Brederode (J.K.)’ = Het is mij niet bekend wie J.K. Brederode is: een studiegenoot, zoals sommigen zich, maar niet met zekerheid, meenden te herinneren, of een oud-leerling van Ter Braak, zoals anderen geloofden. Dank zij dr. J. Witkop, longarts te Maastricht, kan het volgende over J.K. Brederode worden meegedeeld: J.K. Brederode (1882-1955) was tijdens de eerste wereldoorlog oorlogscorrespondent, zowel aan het westelijk als aan het oostelijk front. Aan dit laatste front maakte hij o.m. de Wit-Russische veldtocht van Denikin en Wrangel mee. In de jaren tussen de beide wereldoorlogen bereisde hij de Balkan en Azië, van welke belevenissen hij verslag deed in het *Nieuwsblad van het Noorden*. De tweede wereldoorlog overviel hem in Sjanghai, waar hij bleef tot hij in 1954 naar Den Haag terugkeerde.

706

S. = J. Slauerhoff (1898-1936).

707

[...] = De brief is hier aan de rand beschadigd. Het is mogelijk dat er heeft gestaan: ‘en’.

‘ik heb Kläuseli voor a.s. Zondag zoo afgedroogd’ = Zie MtB., V.W. 5, p. 354.

‘stuk over Der Mouw-Donker’ = Zie MtB., V.W. 5, p. 346.

‘recensie van *D. Sm. M.* van Vestdijk’ = In de *NRC* van 18 November 1934 verscheen een bespreking van *De Smalle Mens* door S. Vestdijk, die ‘het korte essay over Hamlet een van de hoogtepunten van de bundel’ vond.

‘je stukje over Pom’ = Du Perrons stuk verscheen onder de titel *Kijk*

waar hij zit in *Forum*, December 1934, p. 1202. Enigszins gewijzigd opgenomen in *In deze grootse tijd*, EdP., V.W. 5, p. 61.

'over den zin des levens' = Het *Gesprek over den zin des levens* dat in *Forum*, December 1934, p. 1152, werd gepubliceerd, verschilt sterk van het *Gesprek over de zin des levens* dat in *Van oude en nieuwe christenen* verscheen.

'het commentaar van Bep' = Bij Du Perrons brief nr. 703 van 13 November 1934, schreef mevr. E. du Perron-de Roos dat zij liever boeken zou vertalen dan brieven voor *Het Vaderland* te schrijven '*als* dat min of meer geregeld en vrij behoorlijk betaald kon zijn'. Ook informeerde zij naar een stuk over Correggio dat zij anderhalve maand eerder aan *Het Vaderland* had gestuurd.

'een drama van O'Neill' = Ter Braak zag op 20 November 1934 te Den Haag een opvoering van *Days without End* (in de Nederlandse vertaling: *De roman van John-Loving*) van Eugene O'Neill (1888-1953). Op 21 November 1934 schreef Ter Braak in *Het Vaderland* o.m.:

'Het is zeer merkwaardig, dat schrijvers met een uitgesproken voorliefde voor het naturalisme of het sociale probleem, zoals bv. Ibsen, Strindberg en eveneens O'Neill, bijna altijd daarnaast die hang hebben naar de ietwat troebele, aan symbolische figuren gekoppelde mystiek; het is, alsof hun in de maatschappij gekweekt pessimisme gedoemd is om te slaan in een extravagant tegendeel... men moet er vooral op letten, hoe betrekkelijk simplistisch O'Neill de tegenstelling tussen de "zwei Seelen" John en Loving eigenlijk oplost. "John" is het positieve, levensaanvaardende element in deze twee-enige mens, "Loving" is het negatieve, doodsverlangende element in dezelfde mens. Nu stelt O'Neill eenvoudig de levensaanvaardende "John" gelijk met het geloof, de negatieve "Loving" met het ongeloof; en hij schakelt daardoor bij voorbaat de toch zeer denkbare mogelijkheid uit, dat er ook een levensaanvaardend *on*geloof mogelijk zou zijn! Het ongeloof is de doodsdrift, is het ledige, doelloze, anti-vitale niets; het predikt haat en wantrouwen, vernietiging van anderen en zelfvernietiging als volledige consequentie... daarom lijkt mij de argumentatie dezer twee-enige personages ook meer curieus dan diepzinnig. Zeker, de sfeer van het diepzinnige wordt hier door allerlei middelen... gesuggereerd; maar er blijft steeds een lichte geur van hocus pocus en onwezenlijkheid om al deze problemen hangen... Er schuilt achter dit alles een wat al te vroege afkeer van rede en logica, een veel te gemakkelijke voorliefde voor het "demonische" en het "mysterie". Bij O'Neill komt het irrationele al aan bod, als men met verstandelijke probleemstellingen nog heel goed uit kan komen; en vooral in het vierde bedrijf, waar de positieve "John" de negatieve "Loving" gaat overwinnen, is de toon voor mijn gevoel onaanvaardbaar geworden.'

708

Degen in de inkt = Ter Braaks in 1935 bij L.J.C. Boucher verschenen bundel zou de titel *Het tweede gezicht* krijgen.

'Het einde van je polemiek met Ritter bijv.' = *De objectieve critiek* verscheen in *Het Vaderland* van 6 en 18 September 1934. Zie MtB., V.W. 4, p. 294.

'je hebt ook Kramers wschl. gelezen' = W.A. Kramers schreef een lovende bespreking van *De Smalle Mens* in *Den Gulden Winckel* van November 1934: 'Nimmer was hij nog zo meeslepend als in dit proza. Deze bundel doet beseffen, dat zijn *Cahiers* nodig waren om tot deze betoogtrant te komen en men vergeeft hem zijn poging tot doodslag op Dirk Coster, omdat het uitleven van die moordlust noodzakelijk was ter eigen plaatsbepaling.'

709

Spijkers met koppen = Titel van een bundel van Jan Greshoff in de serie *Standpunten en Getuigenissen* (A.A.M. Stols).

'het "emigrantencomplex"' = Het verhaal *De opsnijder* van Arthur van Schendel verscheen in *Het Vaderland* van 25 November 1934, onder *Het emigrantencomplex*, Ter Braaks bespreking van Klaus Mann en Ernst Erich Noth.

710

Jo IJssel = J.M. IJssel de Schepper-Becker.

Jean Guéhenno = Jean Guéhenno (*1890) was in 1934 leraar, niet in sociologie, zoals Du Perron dacht, maar in Franse literatuur. Vgl. het oordeel over Guéhenno in deze brief met het oordeel-van ruim een half jaar later-in EdP., V.W. 5, p. 86-89. 'Zodra ik hem in het publiek hoorde spreken, voelde ik een verwijdering... Ik heb zelden een zo goede illustratie gezien voor de freudiaanse bewering dat een redenaar iemand is die de liefde beoefent met de zaal,' schreef Du Perron daar, een uitspraak die herinnert aan het woord (over Guéhenno) van André Gide: 'Il parle du coeur comme d'autres parlent du nez.' Zie ook de aantekeningen 716 en 751.

711

Voor de in deze brief genoemde titels, zie vooral *Afscheid van Domineesland* en *Man tegen Man*, in MtB., V.W. 1. Zie verder MtB., V.W. 3. Of de laatste serie titels met Du Perrons brief van 29 November 1934 werd verstuurd, is niet met zekerheid te zeggen. Deze titels werden op een apart, ongedateerd vel aangetroffen.

713

'Suarès over *Mein Kampf*' = Over *Mein Kampf* schreef André Suarès in de *NRF*, jrg. 1934, p. 854: 'Cet orage de stupidité, cette explosion de miasmes n'inspire pas

moins d'ennui que de dégoût. Tant d'orgueil dans la sottise et la méchanceté, une telle impudence à s'adorer soi-même et à dégrader les autres, tant d'affirmations meurtrières sans l'ombre d'une preuve, le délire de ce primate qui s'accorde tout pour tout refuser à

autrui, qui raisonne avec ses griffes et argumente avec ses crocs, ce radotage enragé mène le lecteur de nausée en nausée. Un vomissement de sept cents pages, vingt-neuf mille lignes de haine, d'injures et de bave, un monument d'imposture et de bestialité...' En verder: on soutient qu'en dix ans, il a dû changer et n'être plus si sauvage. Quel aveuglement. Dans ce livre, il y a tous les crimes d'Hitler commis cette année, et tous ceux qu'il pourra commettre encore. Ils y sont, il les annonce, il s'en vante plus même qu'il ne les avoue. Il dit, en termes exprès, qu'il faut mettre le feu au Reichstag-et il l'a fait... Il déclare qu'il a besoin de dix ans pour rendre le peuple allemand capable de faire la guerre et d'exterminer la France; qu'il faut offrir la paix pour dix ans à ceux qu'on sera en mesure d'anéantir l'onzième.

714

'geniet van deze kaart' = Du Perron schreef deze regels op een prentbriefkaart van zes heiligen beelden, 'les Saints guérisseurs de Notre-Dame du-Haut, près Moncontour (Côtes-du-Nord)', t.w.: 'Saint-Mamert est invoqué pour les maux du ventre, Saint-Livertin pour les maux de tête, Saint-Houarniaule qui tient un loup en laisse, est invoqué pour la peur, Saint-Méen pour la folie'. (Over welke geheimzinnige geneeskracht St. Lubin en St. Hubert beschikken, wordt niet vermeld). Poststempel: 6-12-34.

715

De juiste datum van dit ongedateerde briefje is moeilijk vast te stellen. Vanuit Bretagne deden brieven er minstens twee dagen over om Den Haag te bereiken: welnu, op 8 December had Ter Braak dit briefje van Du Perron nog niet ontvangen (wèl de briefkaart van 6 December 1934), terwijl Du Perrons brief van 10 December, blijkens zijn inhoud, moet volgen op deze brief nr. 715, welke derhalve moet zijn geschreven op 7, 8 of 9 December 1934.

716

'Het leek me een zeer geslaagd nummer' = De Nederlandse afdeling van *Forum*, December 1934, bevatte de eerste versie van *Gesprek over de zin des levens*, het eerste hoofdstuk uit *Van Oude en Nieuwe Christenen*; gedichten uit *Een Winter aan Zee* van A. Roland Holst; *Mijn Zuster de Negerin* door Cola Debrot; het vers *Rue de l'Ecluse* van Victor E. van Vriesland; Vestdijk's essay *Het Pernicieuze Slot*; panopticum-stukken van Du Perron en Marsman en een polemiek tussen P. Endt en J. Gans. 'vandaag mijn slotconclusie' = In zijn nabeschouwing in *Het Vaderland* van 8 December 1934 herinnerde Ter Braak allereerst aan de doelstelling van de enquête over onder- en over-schatting: 'de waarde of onwaarde van een algemeen-geldig *literatuurbeeld* te toetsen aan de individuele inzichten onzer auteurs'. Volgens Ter Braak hadden sommigen de enquête als 'een gevaarlijke ontketening van hartstochten' beschouwd, z.i. bleek dat ook uit de antwoorden van Top Naeff, Ina Boudier-Bakker en

Dirk Coster. ‘Het argument’, aldus Ter Braak, ‘lijkt ons zonderling en berustend op een algehele miskenning van het karakter van de rondvraag. Immers: als die gevaarlijke hartstochten bestaan (waaraan overigens niemand zal twijfelen; haat, nijd, rancune en andere pleizierige dingen zijn nu eenmaal van geen enkel levensgebied te scheiden, dus ook niet van het literaire), dan geeft juist een enquête als deze aan het publiek de gelegenheid om zelf over de bestaande motieven te oordelen. Met het wezen van onder- en overschatting, een quaestie van onmiddellijk belang voor de mogelijkheid van een literair waarde-oordeel überhaupt, heeft het persoonlijke element natuurlijk veel uitstaande, maar het is o.i. een miskenning van de zaak zelve, om dat persoonlijke eenvoudig maar gelijk te stellen met kleine familietwisten. Wij hebben juist willen nagaan, in hoeverre het persoonlijke ingrijpt in de algemeenheid van de traditie, in hoeverre dus het algemene “wat men van de literatuur denkt” op *conventie* of op eigen *waardering* berust. Wie van deze gelegenheid gebruik heeft willen maken om een vete uit te vechten moet daar zelf de verantwoordelijkheid maar van dragen. Trouwens, het resultaat bewijst, dat de Nederlandse auteurs zich eer in vage en wijdlopige bespiegelingen dan in het concrete feit vermeien. Wij hadden, eerlijk gezegd, meer precisering en minder theorie verwacht. Antwoorden, waarin ronduit bepaalde namen werden genoemd, zijn in de minderheid gebleven. Als voorbeeld van zulk een concrete, zakelijke en aan de opzet volkomen adaequate mening over een onderschat schrijver halen wij b.v. aan wat Jan Prins over de romancier “Maurits” (P.A. Daum) heeft opgemerkt; een artikel, dat trouwens reeds een vruchtbare gedachtewisseling ten gevolge had. Moet men nu Jan Prins gaan verwijten, dat hij deze “Maurits” om redenen van onwelvoeglijke aard in ere wilde herstellen?’

Ter Braak meende twee conclusies uit de rondvraag te mogen trekken: 1. ‘een vaste, onaanvechtbare, “objectieve” literaire traditie, die voor iedereen en voor alle tijden geldt, bestaat niet’,

2. ‘de maatstaven van het literaire oordeel zijn afhankelijk van de maatstaven der levensbeschouwing’.

Verder stelde Ter Braak nog vast dat de zg. erkende literaire traditie alleen bestaat door ‘de tijdelijke stilzwijgende overeenkomst van velen, en dat zij onmiddellijk (geheel of gedeeltelijk) in puin stort, wanneer zij in botsing komt met een persoonlijke, *sterk*-persoonlijke mening, die weer afhankelijk is van een persoonlijke verhouding tot het leven. Dit inzicht stemt b.v. Arthur van Schendel tot een blijmoedige scepsis, waarin juist de blijmoedige toon verraadt, dat hij met dit alles vrede heeft. Een agressiever natuur zal niet deze scepsis, maar wel de blijmoedigheid met hem delen, omdat juist de vergankelijke waarde der begrippen voor een vitaal mens althans de macht van het leven zelf bewijst.’

Ter Braak besloot zijn beschouwing aldus: ‘En tenslotte nog dit: niet

iedereen beschikt over een vanschendeliaanse blijmoedigheid ten opzichte van de wankelheid van het samenstel der literaire en literair-historische begrippen, omdat voor velen de waardering der literatuur onverbrekelijk verbonden is met een stabiel systeem van woorden. Men zal b.v. de vraag stellen, wat de waarde is van kritiek en literatuurhistorie, als de formulering van een oordeel in ieder opzicht afhankelijk blijkt van een levensbeschouwing. Wat de kritiek betreft: Ik heb in deze courant reeds meermalen... de waarde van een bewust “subjectieve” literaire kritiek verdedigd en haar goed recht gefundeerd in het goed recht der persoonlijkheid. En wat de geschiedschrijving der letterkunde aangaat: wij zullen aan de gedachte moeten wennen, dat zij, voorzover zij dan niet louter mededeling van namen, jaartallen en werken is, noodzakelijk òf een verdediging van een bepaalde levensbeschouwing òf een contradictio in terminis moet zijn (d.w.z. òòk een verdediging van een bepaalde levensbeschouwing, maar zonder den wil dat te erkennen).

Als deze enquête er toe bijdraagt, dat de discussie over deze en dergelijke problemen niet verzandt, heeft zij aan haar doel beantwoord; want de discussie over kritiek en literatuurgeschiedenis is, om een woord van Hegel te varieren, de kritiek en de literatuurgeschiedenis zelve’.

‘Guéhenno heb ik gekocht’ = Menno ter Braak besprak Jean Guéhenno's *Journal d'un homme de 40 ans* in *Het Vaderland* van 6 Januari 1935, zie MtB., V.W. 5, p. 395. ‘De oorlog heeft de mens Guéhenno in tweeën gespleten; misschien zou hij zonder deze demonische ervaring langzaam geworden zijn, wat zoveel talentvolle Franse schrijvers worden: uitstekend stylist met enorme knaphandigheid in het penvoeren en lid van de Académie Française (later),’ schreef Ter Braak, maar lid van de Académie Française is Guéhenno enkele jaren geleden toch geworden (zie ook noot 751).

718

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Van het poststempel is nog leesbaar: Côtes-du-Nord, 12.34.

‘Antw. v.V. Sch.’ = De enquête van *Het Vaderland* werd afgesloten met het antwoord van Arthur van Schendel, gepubliceerd 6 December 1934. De dag ervoor was het antwoord afgedrukt van dr. J.B. Schepers, dichter en literatuur-historicus. Op 3 December waren de antwoorden van Jan Slauerhoff en Maurice Roelants verschenen.

719

Van het poststempel van deze prentbriefkaart is alleen ‘12’ te lezen, en ook voor de ‘12’ nog een ‘2’. Du Perron dateerde zijn briefkaart ‘Woensdag’, en aangezien de Woensdagen in December 1934 vielen op 5, 12, 19 en 26 December, werd deze briefkaart gedateerd: 12 December 1934. ‘Dank voor je kaart’ = Ter Braaks briefkaart is niet terug gevonden.

720

Prentbriefkaart, poststempel: 12-12-34.

Nieuwe Kern = Maandblad voor politiek, kultuur en wetenschap onder redactie van J. de Kadt en S. Tas.

Carnot-Lambrechts = Onder de namen J. Carnot en K. Lambrechts schreven resp. Sal Tas en J. de Kadt over literatuur in de *Nieuwe Kern*.

721

'Ik heb morgen een stuk over Engelman en Nijhoff' = *Poëzie als Roes*, n.a.v. Engelmans *Tuin van Eros* en Nijhoffs *Nieuwe gedichten*, verscheen in *Het Vaderland* van 16 December 1934. Zie MtB., V.W. 5, p. 368.

722

De datum van deze brief is onzeker. Hij is geschreven als antwoord op Ter Braaks brief van 15, maar gaat vooraf aan Du Perrons brief van 20 December 1934; kan daarom niet eerder geschreven zijn dan op 17, niet later dan 20 December 1934.

'Je stukje tegen Anthonie was best' = In het *Critisch Bulletin* van December 1934 had Anthonie Donker geklaagd over de Nederlandse kritiek in een stuk, getiteld: *De beroepseer van de kriticus*. Ter Braak reageerde hierop in *Het Vaderland* van 10 December 1934: 'Van de theoretische vaagheid wil ik ditmaal echter geheel afzien. Wat mij in dit op het effect geschreven stukje bepaald tegenstaat is een andere vaagheid: die van het *insinueren*. Niemand zal de heer Donker kwalijk nemen, dat hij ontevreden is met de Nederlandse critici en hen, waar dat nodig is, berispt; maar als hij zich verbeeldt heilzaam te kunnen werken door deze en dergelijke flodderige bespiegelingen, vergist hij zich. Laat hij man en paard noemen of anders zwijgen; aan dit ethisch gebabbel is ons niets gelegen. Wij zouden met name bijzonder graag willen weten welke personen hij op het oog heeft, als hij insinueert over niet genoeg verantwoordelijke redacties van kranten en tijdschriften en hun medewerkers; want dat Anthonie Donker hier uitsluitend het oog zou hebben op dr. N.A. Donkersloot, de redacteur van het *Critisch Bulletin*, lijkt mij onaannemelijk. De beroepseer van de kritikus zou in de eerste plaats gebaat zijn met een openhartige opheldering omtrent deze lukrake en onexacte bewering.' (Zie ook noot 735).

723

'Je stuk over Dèr Mouw-Donker' = *Twee Dichtertypen*, verschenen in *Het Vaderland* van 18 November 1934, MtB., V.W. 5, p. 346.

'den kok van *Royal*' = Haags restaurant aan het Lange Voorhout.

'over Ina Damman' = Ter Braak schreef over *Ina Damman* en *Vrouwendienst* in *Het Vaderland* van 2 December 1934.

'*Ulalume* en *Annabel Lee* belachelijk maken kan iedereen' = Du Perron zinspeelt hier niet op Ter Braak, maar waarschijnlijk op Aldous Huxley die in *Vulgarity in Literature* en *Texts and Pretexts* deze gedichten van Edgar Allan Poe (1809-1849)

had geanalyseerd, waarbij zijn conclusie luidde dat de poëzie van de Amerikaan ‘vulgar’ genoemd moet worden.

Was Edgar Allan Poe a major poet? It would surely never occur to any English-speaking critic to say so? Het is de oude vete over de betekenis van Poe tussen de Angelsaksische landen en ‘Frankrijk’, waarbij Du Perron zich aan de Franse kant had geschaard. Zie het essay *Over poëzie* in EdP., V.W. 2, p. 468. Vgl. ook het standpunt van Jorge-Luis Borges, hoewel toch professor in de Engelse en Amerikaanse literatuur aan de universiteit van Buenos-Aires: ‘Poe, je l'ai lu et relu, quand j'étais un enfant... cet Anglo-Saxon est bien plus apprécié ici qu'en Angleterre ou aux Etats-Unis. Il a eu en France, où ses théories ont séduit, sa postérité la plus illustre: Baudelaire, les symbolistes, Mallarmé, Valéry... Je vois Poe à la façon française: c'était un homme de génie.’ (Interview met J.-L. Borges in *Le Monde*, 14 November 1964.)

724

‘op verzoek van Vic, enige feitelijke onjuistheden in je panopt. geschrapt’ = Over de ‘onjuistheden’ in het stuk van Du Perron werd J. de Kadt geraadpleegd die schreef: ‘Wat de *Nieuwe Kern* betreft: ik kan me nog indenken dat iemand het blad “anti-socialistisch” noemde. Het was zeer critisch t.a.v. de gezaghebbende socialistische opvattingen en inzichten en het stond in het algemeen afwijzend tegenover de socialistische partijen. Het was nog afwijzender ten aanzien van het communisme. En voor het “syndicalisme” had het geen goed woord over... Hoe dus iemand met enige kennis van de stromingen in de “socialistische beweging” het blad “syndicalistisch” kan noemen, is me een raadsel. De man moet een volkomen analfabeet in politiek opzicht zijn geweest. Overigens werd het blad ook wel eens “Trotskyistisch” genoemd, maar ook dat alleen door analfabeten. Wat in de N.K. naar voren kwam was een soort liberaal (vrijheidsgezind) élite-socialisme.’

Het stuk van Du Perron, *O, toon der kultuur*! verscheen in de rubriek panopticum van *Forum*, jrg. 1935, p. 62. Het werd, niet onaanzienlijk bekort, opgenomen in het V.W. 5, p. 64.

1935

725

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Van het poststempel is nog leesbaar: 1.35.

In een brief uit Bretagne aan H. Marsman, gedateerd 2 Januari 1935, schreef Du Perron = Wij gaan morgen van hier naar Parijs terug, maar ik geloof nu toch zeker dat ik niet in Januari naar Holland kom... Malraux was hier de laatste week met mij samen, - wat veel aardigs had, maar mij toch ook vermoeide en van het werk afhield. Hij kon wel werken, maar had geschreven dingen te verbeteren, terwijl ik nieuwe dingen moest opschrijven, wat een geweldig verschil maakt. En dan: die doorloopende worsteling tussen twee ‘werelden’!

726

‘Marsman heeft een heel goed stuk geschreven’ = *Critiek van de blauwe knoop-Menno ter Braak over verzen*, Forum, jrg. '35, p. 165. Zie ook H. Marsman, *Critisch Proza*, p. 275.

‘Hierbij nog een paar documenten’ = De ‘documenten’ waarover Ter Braak in de volgende zinnen schrijft, zijn verloren gegaan.

728

‘de Schneider Creuzots’ = In 1836 openden Joseph-Eugène en zijn broer Adolphe Schneider een fabriek in het dorpje Le Creusot in Bourgondië. Twee jaar later fabriceerden zij de eerste stoomlocomotief voor de Franse spoorwegen en legden de grondslag voor een veelomvattend bedrijf dat door de nakomelingen van Joseph en Adolphe zou worden voortgezet en waar o.m. kanonnen werden geproduceerd.

729

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI. 18. 30-9-I-1935.

juffr. van Dijk = Secretaresse bij de uitgeverij Nijgh en Van Ditmar.

730

Het is mogelijk dat deze brief op dezelfde dag is geschreven als brief nr. 729, beiden gedateerd ‘10 Januari’, met de vermelding ‘'s. av.’ boven brief 730, een vermelding die in de meeste gevallen bij Du Perron betekent dat hij overdag al een brief had geschreven. Als dat ook hier het geval is geweest, dan is deze brief van 9 Januari 1935, aangezien vast staat dat de schrijver zich in de datering van brief 729 heeft vergist.

‘Batten als Arthur Hille’ = A.E. Batten (*1900).

731

‘Ik ga dat Stawisky-dagboek uitwerken’ = De laatste twee zinnen van deze brief waren geschreven op de envelop, poststempel: Paris XVI. 19.30-12-I-1935, Rue Singer. Voor de Stavisky-affaire, zie de aantekening bij brief nr. 512.

‘dit verhaal’ = *Mijn zuster de negerin*, door Cola Debrot, ‘deze wonderlijke novelle... die ik niet aarzel meesterlijk te noemen’ (MtB., V.W. 5, p. 581), ‘die ik niet schroom een van de werkelijk opvallende en “doorwerkende” kleine boeken te noemen uit onze literatuur van de laatste tijd’ (EdP., V.W. 6, p. 527).

732

‘status quo?’ = Toespeling op de volksstemming in het Saargebied, zie de aantekening bij brief nr. 735. Mogelijk heeft Ter Braak een flauwe hoop gekoesterd dat de Saarlanders tenminste voor een voortzetting van de status quo zouden stemmen.

‘put-lieden’ = De Amsterdamse kunstenaarssociëteit *De Kring* werd in *Het Land van Herkomst* door Du Perron *De Put* genoemd.

‘mijn discussie in het *Neue Tagebuch’ = Zum Thema Emigranten-Literatur, Antwort an Andermann und Marcuse* in *Das Neue Tagebuch*, afl. 3, jrg. 1935. Zie voor Ter Braaks opvattingen over de emigrantenliteratuur ook de aantekening bij brief nr. 801.

733

‘Ik deed het al’ = Ter Braak besprak Jean Guéhenno's *Journal d'un Homme de 40 Ans* in *Het Vaderland* van 6 Januari 1935. MtB., V.W. 5, p. 395.

‘evenals mijn bespreking van *Zuiderzee* en *Die in het Donker*’ = Ter Braaks bespreking van de twee romans van resp. Jef Last en Jan Campert verscheen in *Het Vaderland* van 13 Januari 1935, MtB., V.W. 5, p. 403.

734

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris, 18.30-17-I-1935.

735

‘de Corren en Dally's’ = Cor van der Lugt Melsert (*1882) was directeur van het Hofstadtoneel te Den Haag; Albert van Dalsum (*1889) was acteur en regisseur, eén van de leiders van de Amsterdamse Toneelvereniging.

‘in de *Murat*’ = Het café *Le Murat*, aan de Porte d'Auteuil te Parijs, ‘een trouvaille’ (EdP., V.W. 2, p. 673).

‘mijn bewonderaarsters’ = De brieven van deze bewonderaarsters zijn verloren geraakt.

‘Wat een geleuter van Anthonie’ = In *De Stem* van Januari 1935 verdedigde Anthonie Donker J.M. IJssel de Schepper-Beckers roman *De slinger van de tijd* tegen Nederlandse critici, o.w. Menno ter Braak, die door Donker werd verweten de schrijfster van een ‘obscuur pleizier’ in haar realistische beschrijvingen te hebben beticht, terwijl hij dan toch - niet erg elegant, volgens Donker - haar portret in *Het Vaderland* had afgedrukt. Ook kwam Donker nog terug op Ter Braaks antwoord op *De beroepseer van de criticus* (zie brief nr. 722 en de aantekening daarbij): ‘Ter Braak die aan het artikel in het vorig nummer over de beroepseer van de criticus waarin beproefd werd het probleem der literaire critiek principieel en van persoonlijke bijfactoren ontdaan te onderkennen, een even gezochte als ongunstige uitleg gaf...’

‘giftig gepikeerd stukje van Van Uytvanck’ = *Charles E. du Perron en zijn portret*, door Van Uytvanck, verscheen in *De Stem*, jrg. 1935, p. 79, als antwoord op Du Perrons panopticumstuk in *Forum*, December 1934. (zie noot 701).

736

Deze brief werd door Du Perron op 15 Januari 1935 in *Le Murat*, rue d'Auteuil 83, Parijs 16, geschreven, maar verstuurd tegelijk met zijn brief van Zaterdagavond 19 Januari 1935, vgl. in die brief, nr. 735,: ‘Ik sluit hierin een ander blaadje, dat ik in de *Murat* volgekrabbeld heb’. Boven de brief van 15 Januari nu stond, in Du Perrons handschrift, met rood potlood geschreven: ‘Bijlage’. Hier is de volgorde aangehouden waarin Du Perron wenste dat Ter Braak de brieven las. ‘De Saar is Duits!’ = Op 13 Januari 1935 vond een volksstemming plaats in het Saargebied, waarbij de Saarlanders moesten kiezen uit drie mogelijk-

heden: terugkeer van het Saarland tot het Duitse rijk, behoud van de status quo, zoals die na de eerste wereldoorlog was overeengekomen of aansluiting bij Frankrijk. Negentig procent bleek voor aansluiting bij Duitsland te zijn, toen op 15 Januari de officieële uitslag bekend werd gemaakt. Daarop werd op 17 Januari te Genève overeengekomen dat het Saargebied op 1 Maart 1935 met Duitsland zou worden herenigd.

737

[...] = Vier woorden weggelaten.

'een zeer giftig stukje van Plasschaert' = Ik weet niet precies welk stukje van Alb. Plasschaert, kunstkriticus van *De Groene Amsterdammer*, Ter Braak bedoelde. Misschien *Het nieuwe internationalisme* in *De Groene* van 5 Januari 1935? Maar Ter Braaks naam wordt er niet in genoemd. Er wordt geen enkele naam in genoemd. Er wordt alleen in gehijgd. Zij het ook hier en daar op duidelijk giftig bedoelde wijze.

'mijn interview met Campendonk' = N.a.v. een aanbieding van een professoraat aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam voor de Duitse beeldende kunstenaar van gedeeltelijk Nederlandse origine, H. Campendonk, had Ter Braak met deze laatste een interview, gepubliceerd in *Het Vaderland* van 24 December 1934.

739

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XV, 24 Janv. 35, 16 h. 45. Als gevolg van de zware afstempeling is het niet zeker of het adjectief voor 'reclame', in de laatste zin, als 'vreselijke' moet worden gelezen. Alleen de laatste lettergrepen: 'elijke' zijn goed te herkennen.

Jan van Ees = J.C. van Ees (*1896), toneelspeler.

740

'Bep's panopticum' = *De eer van grootmama*, door Elisabeth de Roos, verscheen als panopticumstuk in *Forum*, Februari 1935, p. 198.

741

'Ik denk met genoegen aan ons samenzijn terug' = Het is moeilijk na te gaan wanneer Du Perron en Ter Braak elkaar hebben ontmoet. Op Maandag en Dinsdag 28 en 29 Januari 1935 noteerde Ter Braak afspraken in Den Haag-zeer waarschijnlijk hebben zij elkaar (zie Ter Braaks brief nr. 739) in Den Haag ontmoet op Woensdag, Donderdag en/of Vrijdag 30 Januari tot 1 Februari. Notities daarover ontbreken echter in Ter Braaks notitieboekje-1935. Wel tekende hij voor Vrijdag 1 Februari aan: '*4 Riche*', het café aan het Buitenhof waar zij elkaar wel meer ontmoetten, vooral als Du Perron (zie brief nr. 738) in een hotel zou hebben gelogeerd.

De Grave = F. de Grave was een vriend van Du Perron sinds hun schooljaren.

‘Heb met stijgend ongenoegen aan Bordewijk teruggedacht’ = Aangezien Du Perron geen ontmoeting met Bordewijk heeft gehad, slaat zijn

opmerking waarschijnlijk op iets dat hij, tijdens zijn verblijf in Nederland, van Bordewijk las. Wat, is mij niet bekend, de naam van Bordewijk ontbreekt op zijn lectuur-lijst 1935. Misschien, vgl. brief 776, heeft Du Perron twee fragmenten uit *Bint* gelezen.

743

'Alle verzen vind ik belabberd, ook die van Herreman' = Behalve van Herreman bevatte het nr. van *Forum* poëzie van P. Rogghé, Jan H. Eekhout en J. van Hattum.

'Gijsen over die schilder' = In *Forum*, jrg. 1935, afl. 2, schreef Marnix Gijsen niet over een schilder, maar over de beeldhouwer F. Debonnaires. 'Maurice eigenlijk lang niet kwaad' = Het slot van *Kraaien hebben gekrast* verscheen in *Forum*, Februari 1935.

'Vestdijk alleen is weer absoluut volwaardig' = Slaat op een fragment uit *Else Böhler*.

Wim van Reyen = W. van Reijen (*1899) was een schoolvriend van Du Perron te Batavia. In 1935 was hij kapitein van de infanterie van het K.N.I.L.

'Dat stuk van Jany' = Aan *Forum*, jrg. 1935, nr. 2, droeg A. Roland Holst bij *Oorlogstuig*, waarin de volgende zinnen voorkwamen: 'Zijn kentrek gaat zich spannen en dan ten volle uitvieren in die uiterste voorvallen en werken, waardoor - opzet en voorzorg uitgeschakeld thans door het lot - dat wezen zich dan zienderogen voleindigt,' en: 'Voor wie dit weet, krijgt het een onheilspellende betekenis, dat in de mechanische techniek - waarin het Europese wezen zijn kentrek uitviert - pas en juist in die toestellen, die de vernieling beogen van de mens en zijn werken, plotseling en als een dreigement deze schoonheid aanwezig blijkt.'

'geschoren gorgel' = In het stuk *Persius 1935*, door Paul van de Woestijne (*Forum*, jrg. 1935, p. 103), kwam deze zin voor: 'Persius schrijft verzen als deze: "Waarom kamt g" op uw kaken een geparfumeerden schoteldoek, terwijl aan uw onderbuik een gladgeschoren gorgel uitsteekt?'

De brief van mevr. E. du Perron-de Roos beantwoordde een aan haar gerichte brief van Ter Braak van 5 Februari 1935, waarin hij o.m. schreef: 'Je overwegingen over *De Pantserkrant*, die Eddy mij schreef, zijn gedeeltelijk ook bij mij opgekomen. Ik heb geen oogenblik gedacht, dat dit stuk een litterair meesterwerk was; het is daarvoor te duidelijk een stuk propaganda (weliswaar niet voor den vrede of de revolutie, maar daarom niet minder propaganda), en ik geloof, dat de propagandistische *sfeer* iedere meesterlijkheid en werkelijke genuanceerdheid uitsluit. Maar waarschijnlijk *ben* ik propagandistischer dan jij, en daarom heb ik het volgehouden het stuk werkelijk af te schrijven; ik voelde overigens, dat ik het in een "roes" moest afmaken, want dat ik anders weer tot mijzelf zou komen. Het is werk van drie weken, en ik wil op jouw advies ook iets dergelijks in de voorrede "bekennen". Het is zelfs misschien wel aardig er een polemiek tegen het tooneel aan te verbinden, zelf te analy-

seeren, *waarom* al deze figuren in zekeren zin tweederangs zijn, want “gestellt”, op situaties afgericht. Ik zal daar ernstig over nadenken, want je hebt eigenlijk wel gelijk, dat ik zooiets aan mijn *Politicus* verplicht ben... Misschien schrijf ik de voorrede in den vorm van een antwoord op jouw bezwaren: een soort open brief aan een vijandin van het tooneel (in den ruimsten zin). Want ik ben het volkomen met je eens, zoodra je het tooneel conspueert, en het ontstaan van *De Pantserkrant* is dus nogal een paradoxale historie. Ik ben er zelfs van overtuigd, dat een *geschreven* tooneelstuk, dat onspeelbaar is en niet gespeeld mag worden, toch perse rotte kanten zal hebben. Dus daarom is de paradox eigenlijk des te aardiger. Mijn eenige excuus is mijn propagandistische bui; ik weet, dat ik een stuk volksmenner in mij heb, of liever: volksvoorlichter. Misschien behoort dat stuk van me wel bij het tooneel in ruimeren zin thuis, zoodat het *toch* zoo gek niet was, dat dit geval in tooneelvorm bij me opkwam... Het volgende ook in antwoord op een vorige brief van Eddy. Zijn terugblik op zijn bezoek hier is precies de mijne. Geen “remmend gevoel” vooral! En ik heb een betere kijk op *Ducroo* gekregen, geloof ik, al moet ik me het “eindoordeel” tot de lezing in het geheel voorbehouden. Ik verwacht veel van het contrapuntische in dat boek...

Dan is er nog het nieuws van een op handen zijnde kabinetscrisis in de Vlaamsche redactie van *Forum*. Gijsen heeft zich te zeer geërgerd aan de zedeloosheid van Varangot's *Virginia* (dat hij in vuile proef had gelezen) en ook al aan Eddy's *Ducroo*-fragment; hij is nu onverhoeds afgetreden en morgen vergadert de Vl. redactie. Ik ben zeer benieuwd naar hun communiqué. In afwachting daarvan is *Virginia* tot maart uitgesteld. Ik schreef Maurice al een vrij nijdig briefje, want ik ruik papenlucht en dat wel in te sterken mate.’

744

Deze brief beantwoordt een ongedateerde brief van Ter Braak aan mevr. E. du Perron-de Roos, als repliek op de brieven van 8 Februari 1935. Ter Braak schreef o.m.: ‘Hierbij de *Brief aan een Vijandin van het Tooneel*, die... voor in *De Pantserkrant* zal verschijnen... Dat Mary in haar nobel weg zeilen een “wonde plek” is, voel ik zelf heel goed. Dit heele slot bevalt me trouwens niet, en ik hoop het geheel te veranderen... als het me nog lukt weer in den “roes” te komen...

Wat Eddy over mijn “zakenmanschap” vertelt, is beslist geboren uit zijn laatste krachtmeting met *Ducroo*, evenals zijn polemiek tegen mijn “gewoonheid”, die, dacht ik, beëindigd was en nu, voor mijn gevoel over *woorden*questies, weer schijnt te moeten ontbranden. Ik heb dan misschien de aan Wijdenes verweten faciele paradoxen weer laten hooren, want ik begrijp anders niet, dat Eddy dit probleem zoo kan misverstaan. Dat ik er in de polemiek tegen Marsman niet weer op inging, komt, omdat ik er werkelijk tegenover *dit* goedkoope gelul over hiërarchie, die-er-toch-heusch-wel-moet-zijn-aangezien-Marsman-het-wil, geen enke-

le behoefte aan voel mijzelf te herhalen. Tegenover jullie kan ik dit probleem verder doordenken, niet tegenover Henny met zijn absoluut chaotische spraakverwarring op dit gebied. Ik wil toegeven, dat daardoor ook de polemiek van mijn kant niet beter werd; ik voelde het geheele debat trouwens doorloopend als iets, dat mij vlak na het *Démasqué* geboeid zou hebben en mij nu siberisch liet. Het panopticum van Eddy vond ik overigens evenmin geslaagd als mijn eigen stuk; het leek me weinigzeggend en ook iets te faciel. Omdat ik partij was, liet ik het, behalve aan Vestdijk, ook aan Wim lezen, die het beide met mij eens waren (ik zeg er dadelijk bij, dat Wim *mijn* stuk ook vrij beroerd vond!). Natuurlijk ben ik voor plaatsing; maar ik voel het niet als raak, zooals Beps protest tegen mijn tooneel. Trouwens, waar haal je toch de onzin vandaan, dat ik mij "gewoon" zou voelen als de Lang?? Ik *ben* een hyperintellectueel, maar daar gaat het niet om bij de "gewoonheid"; het gaat om de vraag, of de *onderscheiding* ook een *rangcriterium* is! En dat punt wordt door Henny zoo idioot goedkoop aangepakt, dat ik er niet nog eens op inga, maar het is mij onbegrijpelijk, dat jij op dit punt voortdurend langs me heen denkt.

Veel plezier gehad over de "strafste lullax" van Jany, die mij lang niet zoo gek leek als de Deirdre-verhaaltjes! Voor mijn gevoel is het alleen bijzonder "gek" geschreven, maar ik zweer je: ik *heb* het na stevig lezen en ontzwachtelen van den tekst begrepen; het is je reinste mystiek, als zoodanig "noch nicht einmal oberflächlich", maar in het genre Jany m.i. wel te accepteeren. Als tooneel is het zeker minder geslaagd als *De Pantserkrant*. Slauerhoff heeft ons werkelijk finaal aan de laatste rotzooi geholpen, die op dit moment nog ontbrak, nu de Vlamingen gaan spelbreken. Hij heeft de bekoorlijke handigheid gehad, Vic te schrijven, dat Vestdijk, jij en ik zijn aftreden als redacteur wenschten, wat (behalve gewoon gelogen, want ik heb hem minstens vijfmaal gezegd, dat ik Vic niet desavoueeren wilde om wat hij in de *N.R.C.* prutst) uitermate rampspoedig kan zijn voor het bestaan van *Forum*. Vic wil nu aftreden, en onder deze pressie van Slau acht ik me absoluut verplicht mij met hem solidair te verklaren; want aan een intrige, die ons voor een fait accompli stelt, doe ik niet mee. Als ik geweten had, dat Slau misbruik maakte van particuliere gesprekken om eenvoudig zijn willetje door te drijven (tegen alle redelijkheid in), dan had ik hem op zijn eersten brief over Vic geantwoord, dat er voor mij geen probleem van Vriesland bestond. Mijnheer Slauerhoff zit nu in Parijs en mijnheer ter Braak mag de zaak weer lijmen, om aan mijnheer Dirk Coster niet de lol te bezorgen van een verpletterd *Forum*. Het is weer een leuke historie van persoonlijke kift en persoonlijke succesjes, waarbij de avonturier zich merkwaardig blijkt te interesseren voor de kleine dingen van het vaderland [lees Slau s.v.p. letter voor letter voor, wat ik hier over hem schrijf. Hij mag het gerust weten].'

745

[...] = Zes woorden weggelaten.

'je panopt.' = Du Perron's stuk over de Ter Braak-Marsman polemiek verscheen in *Forum*, jrg. 1935, p. 251. Enigszins gewijzigd werd het opgenomen in *In deze grootse tijd*, EdP., V.W. 5, p. 70. Met name de term 'advokaterij', die Du Perron had gebruikt voor de wijze waarop Ter Braak en Marsman elkaar met citaten uit Nietzsche bestreden, werd door Du Perron geschrapt.

'Paul Koster' = Met de wapenhandelaar Paul Koster, in de dertiger jaren directeur-generaal voor Europa van de American Armament Corporation zou Ter Braak enkele maanden later een gesprek hebben dat op 22 Mei 1935 in *Het Vaderland* werd gepubliceerd, MtB., V.W. 2, p. 425. 'Ik kreeg gisteren nog een slechts ten dele ontcijferbare brief van Slau' = In zijn brief, poststempel 15 Februari 1935, zette Slauerhoff nog eens tegenover Ter Braak zijn bezwaar uiteen: 'Ik vind het geheel nogal gek: in een tijdschrift dat de *persoonlijkheid* voorstaat, wil men à tout prix iemand als redacteur handhaven die zijn persoonlijkheid *voor zover hij die heeft* al jaren lang verloochent, verkwanselt.'

In dezelfde tijd schreef Slauerhoff een brief aan Van Vriesland waarin hij hem meedeelde dat Ter Braak, Vestdijk en Du Perron "t met mij eens zijn'.

746

Andler = Charles Andler (1866-1933), Frans germanist, publiceerde van 1920-1931 de zes delen van zijn *Nietzsche, sa vie et sa pensée*. Het eerste deel was geheel gewijd aan de voorlopers van Nietzsche, waartoe Andler, naast Schopenhauer en Burckhardt, vooral schrijvers rekende, o.w. de Fransen Montaigne, Pascal, La Rochefoucauld, Fontenelle, Chamfort en Stendhal. De tegenwoordige Nietzsche-kritiek (Walter Kaufmann, Gilles Deleuze) legt echter vooral de nadruk op de filosoof Nietzsche. 'None of the men chosen bij Andler seem as important for Nietzsche's thought as Heraclitus, Socrates, Plato, Aristoteles, the Stoics, Spinoza, Kant, Hegel, Heine, Darwin, and even Dostoevsky,' schreef Kaufmann, die hier o.m. vergat dat het niet zeker is of Nietzsche Spinoza heeft gelezen of Kuno Fischer over Spinoza, terwijl vaststaat dat Nietzsche in 1888 de gehele, voor zover toen althans gepubliceerde, Stendhal ('einer der schönsten Zufälle meines Lebens', zie *Ecce Homo*) herlas. Met het werk van Dostojewsky maakte hij pas kennis het jaar daarvóór, ofwel twee jaar voor zijn instorting, toen het grootste deel van zijn oeuvre al geschreven was. Kaufmanns onderschatting van de 'literaire', 'Franse' invloeden op Nietzsche is waarschijnlijk een gevolg van eigen onbekendheid met de door Nietzsche bewonderde auteurs. In ieder geval staat de mening van eén van de meest vooraanstaande moderne Nietzsche-kenners hier tegenover die van Du Perron, die - zie de voorafgaande zinnen in brief 745 - wilde dat Ter Braak een studie zou schrijven over Nietzsche als dichter, en voor wie Nietzsche 'bij Marx

vergeleken bv., heel onherstelbaar een dichter was', waarop men overigens nog, gezien de vergelijking, zou kunnen opmerken dat dit nu niet bepaald 'jurer gros' genoemd kon worden. En ook voor Ter Braak, zie de vraag in Du Perrons brief, was Nietzsche 'gedrenkt in de Franse (en lees hier dus ook: "literaire", H.v.G.L.) cultuur' (MtB., V.W. 4, p. 311). 'De Meester of Hopman' = Voorgangers van V.E. van Vriesland als letterkunde-redacteuren van de *N.R.C.*

747

B. de Ligt = Bartholomeus de Ligt (*1883), Nederlands pacifist, was de auteur van een groot aantal geschriften, waarvan enkele, in het Frans vertaald (*La paix créatrice*, Parijs 1934, en *Pour vaincre sans violence*, Parijs 1935) invloed hebben uitgeoefend op o.m. Aldous Huxley (zie *Ends and Means*). De Ligt vestigde zich in 1925 in Zwitserland. Hij overleed in 1938 in Frankrijk.

'geval Laren' = Zie Du Perrons brief nr. 578 en de aantekening daarbij. [...] = Vierentwintig woorden weggelaten.

748

Regels geschreven op een prentbriefkaart (Paris, La Porte d'Auteuil), poststempel: Paris XVI, rue Singer, 15.30-25-II-1935.

749

'je bespr. van die bloemlezing van Coster' = Ter Braak's bespreking van *Het Kind in de Poëzie*, een bloemlezing van Dirk Coster, verscheen 3 Maart 1935 in *Het Vaderland*, MtB., V.W. 5, p. 452.

750

'*Ducroo* is af' = Voor het begin van *Het Land van Herkomst*, zie brief nr. 339 en de aantekening daarbij. Op 6 Maart 1935 schreef Du Perron in een brief aan Marsman: '*Ducroo* is sinds eergisteren af; wat een opluchting! Ik weet niet of het eind goed is; als ik de proeven heb zal ik misschien nog heel wat omwerken. Ik heb er ontzettend over gezwoegd. Wschl. zal meer dan de helft jou niet bevallen, toch lijdt het voor mij geen twijfel dat dit *mijn* boek is, tot dusver.'

'Het nieuwe verhaal van Malraux' = *Le Temps du Mépris*.

751

'Gisteren ontmoette ik, helaas maar kort, Guéhenno' = Ofschoon Jean Guéhenno zelf over deze jaren (1934, 1935) heeft geschreven in *La foi difficile* (1957) kon hij

zich van Ter Braak en Du Perron te weinig herinneren-hij beklaagde zich over zijn geheugen-om enkele korte indrukken weer te geven ten behoeve van de lezers van deze correspondentie. (Bij het overlezen van deze noten, zie ook 710 en 716, over Guéhenno, bemerk ik dat hij er wellicht bekaaider van af komt dan in mijn bedoeling heeft gelegen. Ik vermoed tenminste dat Ter Braak en Du Perron veel van de kwaliteiten die zij waardeerden in *Journal d'un homme de 40 ans* zouden hebben teruggevonden in *La foi difficile*, waarin hij overigens, zonder bitterheid, bekent van Sartre te hebben vernomen dat

hij eén van de modellen was voor Antoine Roquentin, de held uit *La Nausée*.)

‘Vanavond ga ik naar een lezing van Spengler’ = Zie *Oswald Spengler spreekt* in MtB., V.W. 4, p. 565.

[...] = Dertien woorden weggelaten.

752

‘Hierbij zijn briefkaart terug’ = Briefkaart van Slauerhoff aan Ter Braak poststempel Parijs, 25 Februari 1935, waarin hij tB. vraagt hoe ‘de zaken’ staan, en of ‘de persoonlijkheid en de eerlijkheid hebben gezegevierd boven opportunisme en tijdschriftpolitiek. Zo niet dan...’ enz. ‘*mijn* briefkaart’ = Deze briefkaart is niet teruggevonden.

‘maison de Silvie’ = In het park van Chantilly bevindt zich een bescheiden huis, gebouwd voor Hendrik IV, waar later de hertogin van Montmorency literaire bijeenkomsten hield. Naar de naam die de dichter Théophile de Viau (1590-1626) haar gaf, heette het sindsdien ‘Maison de Sylvie’. Mogelijk wekte bij Du Perron een ‘maison de Sylvie’ ook associaties met Gérard de Nerval (pseud. van Gérard Labrunie, 1808-1855), auteur van het verhaal *Sylvie*, uit *Les filles du feu*, en de dichter van zijn geliefd Valois, de bosrijke streek ten Noord-Oosten van Parijs (ongeveer tussen Chantilly-Senlis-Compiègne en Ermenonville).

‘En ben je wel eens in Chantilly geweest? In Senlis, of Ermenonville, waar het graf v. Rousseau is. En pleine “doulce France” en zoo landelijk dat *ik* er zou leeren tooveren. Charmant als omgeving; dit alles is zoo'n beetje de sfeer van *Sylvie* van Nerval.’ (Uit een briefkaart van Du Perron aan Marsman, geschreven te Buitenzorg, 20 Juli 1938).

‘Cor... ik heb er gewoon geen mening over’ = Heeft betrekking op de brief van Cor van der Lugt-Melsert aan Ter Braak over de *De Pantserkrant*, dat Van der Lugt graag wilde lezen. Ter Braak had deze brief, gedateerd 23 Februari 1935, doorgezonden aan Du Perron.

753

‘Wat een Ter Braak-nr. is dat laatste *Forum*!’ = In *Forum*, jrg. 1935, afl. 3, verschenen *Bezoek aan Wijdenes* en drie bijdragen over de Marsman-Ter Braak polemiek over poëzie uit het vorige nummer. De bijdragen waren van Van Vriesland, van Du Perron (EdP., V.W. 5, p. 70) en in de Vlaamse afdeling *De dubbel-zatte*, eveneens vooral tegen Ter Braak gericht en ondertekend door *H.*, waarbij Du Perron dus dacht aan Raymond Herreman.

‘Varangot's verhaal’ = *Virginia*.

Chénier = André Chénier (1762-1794), voor Du Perron de dichter van de ‘onvergelijkelijke *Jambes*’ (EdP., V.W. 2, p. 408).

‘Dat stukje van Vic over jou’ = Het panopticum *Confidentieël* van Van Vriesland tegen Ter Braak.

Waldie van Eck = De schrijfster O.J. van Eck publiceerde onder de naam Waldie van Eck.

Eva Raedt-de Canter = Pseudoniem van mevr. A.E.J. de Vries-de Mooy, romanschrijfster.

754

'den brief van 3 Maart' = Deze brief van Slauerhoff is niet teruggevonden bij de door Ter Braak bewaarde brieven van de dichter.

755

'van die Ethel Manning' = Ethel Edith Mannin (*1900), schrijfster van romans, novellen, reiservaringen, politieke en literaire essays en ook van *Confessions* (1929), volgens de auteur zelf, in: *Twentieth Century Authors*, 'a succès de scandale'. Mogelijk is dit het boek dat Du Perron en Ter Braak in Gistoux (1931) inzagen.

'Je briefje, dat ik hierbij insluit' = Het is mij niet duidelijk welk briefje van Ter Braak Du Perron hier bedoelt; Ter Braaks brief van 9 Maart werd door Du Perron op 13 Maart beantwoord, en zijn brief van 6 Maart, met het briefje van C. van der Lugt Melsert, had Du Perron al beantwoord op 8 Maart.

757

Van Slauerhoff kreeg ik nl. een 'antwoord' = Dit antwoord is niet teruggevonden.

[...] = Acht woorden weggelaten.

'Ik heb nu een stuk...' = *Thea ter Braak-Poortman*, MtB., V.W. 4, p. 324.

759

Huey Long = Huey Pierce Long (*1893), werd in 1928 tot gouverneur van de Amerikaanse staat Louisiana gekozen, waar hij er in slaagde een volledige dictatuur te vestigen. Long, als senator een verklaard vijand van het Roosevelt-régime, een man gedreven door wat ook zijn vijanden beschouwden als oprechte sympathie voor de 'underdog', maar tevens een gevaarlijk, niets ontziend demagoog, zou in het najaar van 1935 door de zoon van eén van zijn politieke vijanden worden vermoord. De bijnaam 'Kingfish' had Huey Long (model voor Willie Stark in de roman *All the King's men*, door Robert Penn Warren) voor zichzelf bedacht. Het is tegen de achtergrond van verschijnselen als de dictatuur van Huey Long en de geschiedenis van de twintiger jaren in de V.S. (de gerechtelijke moord op Sacco en Vanzetti; de rassenleer van Lothrop Stoddard en de nieuwe immigratiewetten; de ongekende bloei van een beweging als de Ku Klux Klan rond 1925; Al Capone en het Chicagogangsterisme; de 'drooglegging'; de politieke corruptie rondom de Teapot Dome-zaak en andere financiële schandalen) dat een vooraanstaand Labour-intellectuele als Jennie Lee, vrouw van Aneurin Bevan, in 1934 kon schrijven: 'From all the signs at present visible it is Fascism, not Socialism, which is most likely to overtake the American masses' (geciteerd door H. Pelling, *America and the British*

Left, Londen, 1956, p. 142). Dit alles moge dienen om Du Perrons benaming: ‘de Amerikaanse Hitler’, enigszins in het kader van zijn tijd te plaatsen, iets wat door de

critici van Ter Braaks *Waarom ik Amerika afwijs* m.i. onvoldoende is gedaan (zie bv., uit diezelfde tijd, de opmerkingen over Amerika in Beatrice Webb, *Diaries* 1924-1932). Welke rol Amerika zou spelen als kampioen van het anti-fascisme, weten wij, niet de intellectuelen van 1935. 'Van Duinkerken was best' = *De Smalle Mens* werd in *De Gids*, jrg. 1935, p. 388, door Van Duinkerken besproken, waarbij hij o.m. schreef: 'Leest men Du Perron met voldoende luchthartigheid, dan is hij in dit opzicht even genietelijk als een gemiddelde geestige Fransman uit de achttiende eeuw, zij het dan lang niet zo geestig als Rivarol of Talleyrand'. Van Duinkerken concludeerde: 'Hij (Du Perron) heeft "angel"; hij doet alleraardigste vondsten, maar hij mist de beheersing erover, en vindt zich te gauw leuk. Weinig kieskeurig in de keuze zijner strijdmiddelen, is hij vaak smakeloos bij de uitstalling van het "persoonlijke", in dubbele zin.'

Rivarol = 'Il faut écarter les sots; ce sont eux qui ont commencé,' was eén van de aforismen van Antoine de Rivarol (1753-1801), voor Du Perron een aan Paul Léautaud verwant auteur (EdP., V.W. 2, p. 152).

Talleyrand = Het lijkt onwaarschijnlijk dat Du Perron veel waardering had voor de persoon van Charles-Maurice de Talleyrand (1754-1838), bisschop van Autun vóór 1789, revolutionair sindsdien, minister van buitenlandse zaken onder Napoleon zowel als onder Lodewijk XVIII, gezant te Londen onder Louis Philippe, een man die vele régimes overleefde, en met een scherpe neus daarbij voor de financiële voordelen die uit de steeds wisselende politieke situaties behaald konden worden. Over de befaamde 'esprit' van Talleyrand zal Du Perron o.m. hebben kunnen lezen in zijn geliefde Prince de Ligne (Het antwoord aan Napoleon, die Talleyrand had gevraagd waarom hij niets had verteld van de liaison van madame de Talleyrand met de graaf van San Carlos: 'C'est que cela n'intéresse, Sire, ni votre gloire ni la mienne.') Over het einde van Talleyrands hersens heeft Du Perron-uit *Choses vues*, dat hij in 1935 las-het bekende verhaal van Victor Hugo gekend.

760

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: 'Paris-XVI. 16. 30-20-III-1935. Rue Singer.'

761

'mijn Berlijnsche tijd' = Menno ter Braak verbleef in 1927 van Januari tot April te Berlijn voor bronnenstudie in de staatsbibliotheek; in Mei 1928 vertrok hij opnieuw naar Berlijn voor de correctie van de proeven van *Kaiser Otto III*.

'Kuyle heeft... in de *N. Gemeenschap*' = In de rubriek *Hagel* van *De Nieuwe Gemeenschap* van Januari 1935 schreef Albert Kuyle een stuk tegen *De Groene Amsterdammer*, waarin hij het o.m. had over 'de uitgeweken en gederacineerde horde, de handpraters van groot Mokum en de van markt-internationalisme doortrokken Cohens en Jordaan's en de

andere Brammen en Mozessen'. Volgens Kuyle waren de schrijvers van *De Groene* vervuld van angst. 'Die angst zweept hen bijwijlen op tot een moed die men van godvruchtige Israëlieten niet verwachten zou, maar die schijnbaar deze spekjoden overvalt wanneer hun baantje en hun, ten koste van beteren, gezwollen existentie op het spel staat.

Week in week uit krijgen vlegels de kans om hun een-leven-lang-verdrongen kleine haat (ze zijn allemaal wel eens door een sterke agent op hun nummer gezet) bot te vieren door uit de verte trambalcongrapjes over Hitler te vertellen. Waarom hiertegen van regeringswege niet meer en sterker wordt opgetreden is een raadsel, dat niet alleen ons bezig houdt. Want, nog daargelaten de voor de hand liggende reden dat we hier met een bevriend staatshoofd te doen hebben, blijft het blamerend voor een land wanneer een spleet-bekkig deel van zijn scribenten hun kromme vingers niet van een groot man af kunnen houden'.

Ter Braak reageerde hierop in *Het Vaderland*: 'deze hagel (overtreft) alles aan vuilnis ooit in Nederlandse tijdschriften uitgestort.'

Het Vaderland van 11 Maart 1935 meldde het uittreden van A. den Doolaard uit de redactie van het katholieke maandblad, vanwege de anti-democratische en de anti-semitische bijdragen die het publiceerde. Ook Gabriël Smit trad uit de redactie, maar bleef, in tegenstelling tot A. den Doolaard, een geregeld medewerker. De redactie van *De Nieuwe Gemeenschap* werd daarop gevormd door: Jan Derks, Henk Kuitenbrouwer, Albert Kuyle en Ad. Sassen. In Mei 1935 zou zich nog Rector H. van Schaick bij de redactie voegen.

764

'Is Holland in Antwerpen verslagen' = Zinspeling op de vergadering tussen de Nederlandse en Vlaamse redacties van *Forum*, die te Antwerpen zou plaatshebben. Du Perron schreef deze regels op een prentbriefkaart, voorstellend een reproductie van een schilderij van Puccello uit de National Gallery te Londen: *The rout of San Romano*. Poststempel: 'Paris XVI. 15.30-30-III-1935. Rue Singer'.

765

'een zekere Hulsker' = Dr. J. Hulsker (*1907), hoofd van de afdeling Kunsten van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, was in Maart 1935 leraar te Den Haag, waar hij tevens de Haagse filmkritieken voor de *Nieuwe Rotterdamse Courant* schreef. Dr. Hulsker berichtte: 'De kwestie was dat Menno, die bij *Het Vaderland* de filmrubriek er bij had genomen, ...er wel graag af wou, omdat het werk hem te veel tijd kostte, maar ook omdat hij vond (ik herinner mij heel goed dat hij mij dat zei) dat hij na alles wat hij al gepubliceerd had, eigenlijk over de film uitgeschreven was... In de Zaterdagkrant van 30 Maart 1935 zie ik mijn eerste stukken voor *Het Vaderland*, naast nog een kritiek van Menno. Op 6 April zie ik geen MtB.-kritiek meer en was hij er dus inderdaad áf. Menno liet de filmrubriek geheel aan mij over; hij schreef later

zelf nog wel eens een enkele keer een filmkritiekje, blijkbaar als er teveel premières waren, zoals ik een enkele keer een toneelkritiek voor hem waarnam, als hij zelf al bezet was. Ik ben filmkritikus van *Het Vaderland* gebleven van april 1935 tot eind 1940 en van mei 1945 tot eind 1953. Aan die eerste vijf jaar van samenwerking met Menno (met wie mijn vrouw en ik ook echt *bevriend* waren) bewaar ik geen andere dan de allerbeste herinneringen. Menno stond altijd achter mij op moeilijke momenten (boze bioscoopdirecties!) en heeft mij verschillende malen krachtig in bescherming genomen tegenover hoofdredactie en-vooral-directie.'

'Het stuk over Urbanisme' = Slaat op een Parijse brief van mevr. Du Perron voor *Het Vaderland*.

766

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI. 18.30 -2-IV-1935.

767

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 's-Gravenhage. 19/20 -3-IV-1935.

768

'ingesloten brief' = In een brief van 3 April 1935 schreef W.A. Kramers aan Du Perron dat hij het stuk van Noth 'onbelangrijk van inhoud' vond en dat zijn budget hem weinig gelegenheid liet om stukken op te nemen uit sympathie voor een aardige politieke vluchteling: hij kon zijn medewerkers niet meer dan f 1,25 per kolom betalen.

'Het boek van Aragon' = Zie EdP., V.W. 5, p. 73 (zie ook de aantekening bij brief nr. 800).

'Ingesloten nog een stuk uit een rede' = Het stuk is niet aangetroffen in de correspondentie Ter Braak-Du Perron.

'door die andere Slauerhoff-historie natuurlijk' = Zie brief nr. 781 en de aantekening daarbij, waaruit blijkt dat Du Perron het geschil met Slauerhoff bij voorkeur mondeling behandelde.

'Ingesloten nog een document' = Het document is verloren geraakt.

Alain = Alain is de schrijversnaam van Emile Auguste Chartier (1868-1951) die als leraar filosofie aan het lycée Henri IV te Parijs en als geregeld medewerker aan verscheidene periodieken een grote invloed heeft uitgeoefend, vooral in de tijd tussen de beide wereldoorlogen. Alain haatte iedere vorm van dwang, van tyrannie, van geweld, of die nu afkomstig was van reactionairen of van idealistische wereldverbeteraars. Democratie betekende voor hem in de eerste plaats bescherming, zo mogelijk uitbreiding, van de vrijheden van het individu, van de minderheid, tegenover de meerderheid. Zijn afkeer van geweld - hij was gewoon soldaat geweest in de eerste wereldoorlog - maakte hem tot een pacifist: 'Je demeure persuadé que tout vaut mieux que la guerre' (in een brief aan Elie Halévy van Juli 1936, uit: Alain, *Correspondance avec Elie et*

Florence Halévy). Alain liet een omvangrijk filosofisch, literair en epistolair oeuvre na. Du Perron kende in ieder geval Alains *Stendhal*, dat hij in 1935 las, en zijn *Avec Balzac*, gelezen in 1937.

769

'begon hij zelfs te modderen in de richting van Greshoff' = Vanuit Bergen vroeg Slauerhoff op een briefkaart, poststempel 1 April 1935, aan Ter Braak inlichtingen over de beschuldiging door *De Litteraire Gids* geuit aan het adres van Greshoff (zie brief van Ter Braak van 4 Oktober 1934). 'Jany en ik wilden erg graag weten', schreef Slauerhoff, 'hoe het zit met die 2 stukjes v. Greshoff in de Litteraire Gids t.o. elkaar gepubliceerd. Wij vragen dit met belangstelling en in de hoop een bevredigende verklaring te' (zin niet verder afgemaakt).

771

'zijn houding tegenover *Die Sammlung*' = Zie de aantekening bij brief nr. 486.

772

'Inmiddels zijn er verkiezingen geweest' = Op 17 en 18 April 1935 werden verkiezingen gehouden voor de Provinciale Staten. 264180 stemmen werden daarbij uitgebracht op de N.S.B., die voor het eerst aan de Prov. Staten-verkiezingen deelnam. De N.S.B. werd daarmee de 5e partij van Nederland, na de katholieken, socialisten, A.-R. en C.H.U., vóór de liberalen, vrijzinnig-democraten en communisten. In geen land in N.- of W.-Europa - België uitgezonderd - hebben de fascisten zo'n groot verkiezingssucces geboekt als de N.S.B. in Nederland.

774

'Bekijk deze kaart met aandacht' = Du Perron gebruikte een prentbriefkaart van het Hampton Court Palace, West Front. Poststempel: Paris XVI, 16. 30-23-IV-1935.

775

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI, 16. 30-25-IV-1935.

'Is Hein niet overgelukkig' = De opdracht in *De Pantserkrant* (MtB., V.W. 2, p. 328) luidt: 'Carissimo collegae necnon amico G.H. 's-Gravesande'.

776

Hanns Heinz Ewers = Hanns Heinz Ewers (1871-1943) verwierf bekendheid met novellen en romans als *Alraune* (1911) en *Vampir* (1922). Ewers behoorde tot die Duitse schrijvers die in 1933 de zijde van Hitler kozen (zie noot 574), maar hij viel al gauw in ongenade.

777

'romandebuut van Anthonie' = *Schaduw der Bergen* door Anthonie Donker (*1902).

'een aandoenlijke brief van Robbers' = 19 April 1935 schreef Herman Robbers (1868-1937) aan Ter Braak o.m.: 'Wat ik altijd weer wil is:

mijzelf (door de uiting) en mijn medemensen te troosten over de ellende van het leven (de bitterheid, de ergernis, het machteloze lijden onder smaad, verdrukking, wreedheid enz. enz.!) door mijzelf en de anderen op te voeden tot de erkenning der sublime levens*momenten* (die een enkele maal tot uren groeien!). Wat gij "gematigd realisme" noemt is niets dan het middel om dit te kunnen geven-en het is toch werkelijk onjuist schrijvers naar hun middelen en niet naar hun *wezen* te onderscheiden!' Verder schreef Robbers nog: '...gijzelf hebt, dunkt mij, alleen nog een dosis valse schaamte weg te werken, en wat deemoed te veroveren (die heus niet zonder trots hoeft te zijn) om u meer en meer aan mijn zijde te scharen.'

779

'voor dit *kranten*stuk' = Ter Braak besprak Anthonie Donkers roman in *Het Vaderland* van 5 Mei 1935, MtB., V.W. 5, p. 503.

Buziau = Johannes Franciskus Buziau (1877-1958). N.a.v. het 40-jarig toneeljubileum van de revuekomiek schreef Ter Braak op 21 Mei 1935 in *Het Vaderland* dat Buziau meer was dan 'een geraamte van aardigheden, dat eigenlijk zo vervloekt vervelend en ernstig is. Sommige mensen vinden hem dus tragisch, van de weeromstuit. Ik niet; als hij werkelijk tragisch wil zijn, zoals in zijn rol van Rinus de portier, komt een heel erg melodrama om de hoek kijken. Maar hij is een fantast en een fantast is meer dan een humorist van het type, waarom men lachen moet, volgens de wet van de lol. Hij heeft een manier om de dingen des dagelijksen levens en vooral ook de Nederlandse taal, onwerkelijk te maken, die in het soort absoluut geniaal is'. Ter Braak bracht ook verslag uit van het feest dat ter ere van Buziau werd gehouden: 'Het liep al tegen halfzes, toen er eindelijk opgebroken werd, en op dat ogenblik had eigenlijk niemand het besef, dat men buiten al een tram kon nemen. (Behalve dan uw verslaggever, die na drieën per se pessimistisch wordt, omdat hij veel meer slaap nodig heeft dan bv. Napoleon, ook in het aangenaamste gezelschap).'

'fraai nummer van *De N. Gemeenschap*' = Waarschijnlijk bedoelde Ter Braak het Maart-April nummer van *De Nieuwe Gemeenschap*. Daarin beklaagde Henk Kuitenbrouwer zich o.m. over het feit dat 'iedere slag in het uittartende gezicht van joodse immoraliteit wordt uitgelegd als een redeloos onrecht.' Zie ook de brieven 780 en 781, en de aantekeningen daarbij.

780

'Dank voor het moois over *Bint*' = In het Weekblad voor Gymn. en M.O. had Arnold Saalborn een stuk geschreven tegen *Bint*, waarin passages als: 'De heer Bordewijk liegt'; 'De heer Bordewijk is een nare man'; 'Gevaarlijk en vies'. Ter Braak reageerde op dit stuk in *Het Vaderland* van 30 April 1935, in de rubriek *Schietschijf*, waarin hij concludeerde: 'Ik heb een directeur van een H.B.S. gekend en zeer hoog geschat,

die sterk aan Bint deed denken; maar hij was in het geheel geen Bint. Ik heb eenige jaren voor een klas gestaan en herhaaldelijk individuen geobserveerd, die verwant waren aan de “hel”-klasse van Bordewijk; maar Whimpysingers met hardgroen tandschimmel en Schattenkeinders met inkthanden waren er nooit bij. Volgens den heer Saalborn is daarmee het “liegen” van den heer Bordewijk overtuigend bewezen; volgens mij is daarmee bewezen, dat hij een sterke fantasie bezit, die in het irreële juist het reële weet vast te houden. Maar misschien is alle fantasie een vorm van liegen, en dan heeft de heer Saalborn langs een omweg toch nog gelijk...’

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI, Rue Singer, 15.30-onleesbaar-VI-1935.

‘Het fraaiste vind ik’ = In *De Nieuwe Gemeenschap*, jrg. 1935, nrs. 3 en 4, verschenen impressies uit Italië van Albert Kuyle. Hierin schreef hij o.m.: ‘Syracuse, 11 Maart... Want men kan hier nog het stichtelijk schouwspel zien van de volgevreten, ietwat kortademige boven-huisdame die van de markt komt met een kleine stumper voor zich uit die een veel te zware boodschappenmand torst. 's Middags draagt datzelfde slavinnetje de baby van de dochter, het kleinkind van dezelfde vermaledijde oude taart... Ik ben eenmaal, duidelijk en met hartstocht tegen zo'n tulband opgelopen, en heb afgewacht of ze het hart zou hebben ook maar de minste aanmerking te maken. God weet in wat voor ongelooflijke moeilijkheden of ik het mens en mezelf had gebracht.’

‘Maar de “tulband” schijnt niets te hebben gezegd: è *un porco* zal ze hebben gedacht,’ was Du Perrons commentaar in *Forum*, jrg. 1935, p. 1214. Zie EdP., V.W. 5, p. 116-118.

781

‘het gedonder met Slauerhoff’ = Volgens F.C. Terborgh schreef Slauerhoff hem ‘tegen half Mei’ 1935 vanuit Bergen een brief met o.m. het volgende: ‘Je opmerking dat ik in een vicieuse cirkel dreigde te raken is juist. Intussen heb ik een sterke poging gedaan er doorheen te breken en ik hoop erin geslaagd te zijn. Vooreerst is de scheiding er eindelijk door. Verder is Tanger, dat toch ook nog aan 't verleden vastzat, opgegeven. Iets van minder belang, maar dat toch misschien ook zijn symbolische beteekenis heeft, is, dat ik volkomen met de zoogenaamde Forumgroep heb gebroken. Met mijn vriend Du Perron ben ik zelfs waarschijnlijk onherstelbaar gebrouilleerd, zeer tot mijn, minder tot diens genoegen. Au fond is het een goede kerel, maar lijdend aan een logorrhoe die de omgang onmogelijk maakt. Verder de neiging à tout prix gelijk te willen krijgen en elk geschil in eindelooze brieven uit te zoeken.’ (*Slauerhoff, herinneringen en brieven*, p. 49.)

‘Hij van zijn kant heeft vele grieven tegen mij, en de uitwisseling hiervan heeft mij ook nog brieven gekost; ik wacht er nu, eerlijk gezegd op, dat hij de vriendschap verbreekt. Ik wil hem graag die “eer” laten, gegeven

zijn ontoerekenbaarheid, maar het zal mij een “rust” zijn als het zoo ver is. Jany weet er iets van, omdat Slau bij hem zit, en nu jij; laat het daarbij blijven. De zaak is te lang, en vooral te “verdeeld” om je hier te vertellen; later wel eens mondeling. Maar één ding is zeker: deze piraat bestaat uit een halve gare en een kleinzielige kleinburger die iedere vriendschap weten te slopen; en de mijne was toch werkelijk tegen een stootje bestand.’ (Uit een brief van Du Perron aan Marsman van 3 April 1935).

‘want tenslotte stond er over *Ducroo* precies alles wat je aan laagheid... kon verwachten’ = In *De Nieuwe Gemeenschap* van Maart-April 1935 klaagde Henk Kuitenbrouwer over ‘de mode om openbare biechten’ uit te spreken. ‘Het maandschrift *Forum* waarin nog steeds de afval van Vlaanderen... zich gelukkig eén voelt met de vuilnis van Noord-Nederland, vertoont regelmatig dit lugubere genoegen... Du Perron publiceerde enige fragmenten uit zijn autobiografische roman *Het Land van Herkomst*, waaruit in ieder geval bleek dat hij niet alleen schuldig staat aan zijn vroeg ingetreden geestelijke melaatsheid. Wat hij over zijn vader schreef is een zeldzaam staaltje van de stinkende eerlijkheid, die besmettelijk dreigt te worden. Het fragment, gepubliceerd in het Maartnummer van *Forum*, draagt tot titel *Bezoek van Wijdenes* en het is weer dezelfde eerlijkheid die hier vriend Menno ter Braak, nadat deze zich eerst vroeger zelf openbaar gekielhaald had onder de naam Dr. Dumay, voor de tweede maal het leven doet verliezen. De vergiftigde en giftige geest van Du Perron moet wel een grijnzend plezier hebben in deze overwinning, en het tekent de toestand van Ter Braak-Dumay-Wijdenes, dat hij, als redacteur, zoiets in zijn tijdschrift opneemt.’

782

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI, rue Singer, 18-5-VI-1935.

784

‘je “hoofdartikel” in *Forum*’ = *Het instinct der intellectuelen*, MtB., V.W. 3, p. 503. Bij dit essay stond in *Forum* afgedrukt een reproduktie van een Duits kalenderblaadje anno 1935, met deze spreuk: ‘Intellekt! / Hinweg mit diesem Wort / dem bösen / mit seinem jüdisch grellen / Schein! / Nie kann ein Mann / von deutschem Wesen / ein Intellektueller sein!’ ‘Anth. Donker gematigd en beschaafd’ = In *Forum*, jrg. 1935, p. 465, antwoordde Donker op Ter Braaks onthulling van de identiteit van Thea Poortman, zie ook MtB., V.W. 4, p. 327.

‘Marsman nogal aardig’ = Marsman schreef een panopticum-stuk, *Lof der Domheid*, tegen Werumeus Buning in *Forum*, jrg. '35, p. 464.

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Paris XVI, rue Singer, onleesbaar-6-VI-1935.

785

‘de 2 laatste zuchten van mijn rijmende Muze’ = Er zijn in de jaargang 1935 van *Forum* geen verzen van Du Perron gepubliceerd. Volgens F.E.A. Batten zijn de verzen *Billets pour elle* bedoeld, gepubliceerd in *Groot Nederland*. Zie EdP., V.W.

786

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Van het poststempel is nog slechts leesbaar: 8-1 h. 30-Mai.

787

‘Wij zitten in dit hotel’ = Du Perron schreef op een prentbriefkaart van het Hôtel des Colonies te Spa. Poststempel: Spa-13-V-1935.

‘achter den rug van Foch’ = Slaat op het standbeeld van de geallieerde opperbevelhebber in de eerste wereldoorlog, maarschalk Foch (1851-1929).

‘Wij zijn nog dronken van de gesprekken’ = Slaat op de gesprekken die tussen Du Perron, Ter Braak, Marsman en Greshoff moeten zijn gevoerd op Vrijdag 10, en mogelijk ook Zaterdag 11 en Zondag 12 Me 1935 te Brussel. Ter Braak's notitieboekje-1935 vermeldt niets op 10 en 12 Mei: ‘Vergad. *Forum*’.

788

‘de bundel die ik met Henny samenstel’ = De bundel ‘nieuwe Nederlandse verhalen’ die Marsman en Du Perron samenstelden, had toen nog geen naam. Eerst op 10 Juni 1935 zou Du Perron in een brief aan Marsman als titel *De Korte Baan* voorstellen.

789

‘Vandaag kreeg ik je stuk over Gorter’ = Bespreking van Herman Gorters *De Grote Dichters*, MtB., V.W. 4, p. 62.

‘wil je mij het plezier doen’ = Ter Braak plaatste bij zijn bespreking van *Het Land van Herkomst* een afbeelding van Alexejeffs omslagtekening: de Eiffeltoren en een Javaanse vulkaan zich spiegelend in de Seine.

790

‘geschreven voor de krant’ = Ter Braaks bespreking van *Het Land van Herkomst* verscheen in *Het Vaderland* van 26 Mei 1935. MtB., V.W. 5 p. 518.

791

‘Eens zal je weten hoeveel 'k van je houd’ = Aanvangsregel van *Billets pour elle*, EdP., V.W. 1, p. 120.

792

‘Dank voor je brief! Ik haast me even iets te corrigeeren’ = Op grond van deze woorden dateerde ik dit antwoord op Du Perrons brief van 24 Mei: 25 Mei 1935.

‘de monoloog over de “position impudique”’ = *Dialogue d'Eleuthère*, door Julien Benda (1867-1956), verscheen in 1911 als een cahier van Charles Péguy's *Cahiers de la Quinzaine*. Het is een *conte philosophique*, waarin o.m. bespiegelingen over de liefde en het literaire leven. In de monoloog, waarover Ter Braak schrijft, beschouwt Eleuthère zijn geliefde madame Camignani terwijl zij slaapt ‘grandement découverte, soit dans une posture dite parfaitement impudique... Longtemps il contempla... Bientôt il constata en lui comme une émotion sacrée. Il chercha par quelles idées un tel spectacle créait en lui une telle émotion... Il en trouva deux...’ enz. (*Dialogue d'Eleuthère*, p. 25).

793

Cor Bruyn = C.P. Bruyn schreef behalve het bekende *Sil de strandjutter* o.m. de proletarische roman *Een zakkenaaier grijpt naar het geluk*.

794

'Eindelijk dan het stuk gekregen' = Ter Braaks bespreking van *Het Land van Herkomst* was getiteld: *Roman voor Jane*. Zie ook EdP., V.W. 5, p. 121.

'Je stuk over *Het Leven op Aarde' = De Onverzorgde Stijl*, n.a.v. *Het Leven op Aarde*, door J. Slauerhoff, verscheen op 10 Februari 1935 in *Het Vaderland*. MtB., V.W. 5, p. 431.

'dat over Donker' = Ter Braaks bespreking van *Schaduw der Bergen*, door Anthonie Donker, verscheen in *Het Vaderland* van 5 Mei 1935, MtB., V.W. 5, p. 503.

795

Bariôli en Peter = Barioni en Peter, uit *De dood betrapt* (1935), door S. Vestdijk (*1898).

'Protesteren tegen mevr. Top Naeff en Johan Koning' = In *Het Vaderland* van 27 Mei 1935 verscheen een beschouwing van Ter Braak over het internationale congres van de PEN-clubs te Barcelona, waar de Nederlandse delegatie, bestaande uit Johan Koning en Top Naeff, als enige van de aanwezige afvaardigingen uit dertig landen, stemde tegen een door Klaus Mann voorgestelde motie die protest aantekende tegen de vrijheidsberoving van Duitse schrijvers door het Hitler-régime. 'Het woord *politiek*', schreef Ter Braak o.m., 'is steeds bij de hand om als afschrikwekkend verzamelbegrip dienst te doen voor iedere stroming, die de realiteit onder de ogen wil zien. Zeggen, dat er in Duitsland schrijvers worden mishandeld en wederrechtelijk gevangen gehouden... is politiek. Protesteren tegen het optreden van de Gestapo, tegen de vervolging van geëmigreerde auteurs... is politiek. Alles wat op dit ogenblik de *levensbelangen* van de schrijvers, die de PEN-club toch heet te vertegenwoordigen, raakt... is politiek. Zo steekt de "gezelligheidsfractie" van de PEN-club de kop in het zand, om vooral maar niet te zien, dat er in het huidige Europa *gevaar dreigt*, dat de eerste voorwaarde voor iedere geschreven uiting: de vrijheid, het "noodzakelijke minimum", door de dictaturen van links en rechts als een curiositeit wordt behandeld'.

'Het is mogelijk', schreef Ter Braak verder nog, 'dat een protest van schrijvers weinig invloed heeft; dat is nog geen reden voor die schrijvers om, wanneer zij eenmaal bijeen zijn, dat protest onuitgesproken te laten. De 29 delegaties der andere landen hebben dat ook begrepen; zij hebben hun stem gegeven aan de motie van Klaus Mann, waarin van politiek geen sprake was en waarin alleen feiten werden geconstateerd, die iedereen weet; die motie hield geen enkele verplichting in zich voor of tegen het nationaal-socialistisch régime te verklaren. Alleen Nederland heeft het zijn taak geacht roet in het eten te gooien en zich bij monde van den

heer Johan Koning voor het forum der wereld op te werpen als kampioen van de *es ist nicht wahr*-taktiek...'

'over Spinoza' = *Het Spinozahuis*, MtB., V.W. 5, p. 525.

796

'Gans die over *Ducroo* gaat schrijven in *D.G.W.*' = J. Gans schreef over *Het Land van Herkomst* in *Den Gulden Winckel* van Juni 1935 o.m.: 'Het appelleert aan hen, die met de zelfgenoegzaamheid en de al te vanzelfsprekende traagheid van het bestaan in de lage landen géén genoegen nemen... Dat *Het Land van Herkomst* door een groot deel van de nederlandse literatuurkritiek, waarvoor de verheerlijking van de middelmaat en zelfs van de ondermiddelmaat nog altijd de hoogste wijsheid is, verfeemd zal worden, is iets waar men bij voorbaat van overtuigd kan zijn.'

798

Regels geschreven op een prentbriefkaart. Poststempel: Paris, 4-VI-1935.

'de laatste Hellens' = Zie voor de herinneringen aan Du Perron van Franz Hellens, de franstalige Belgische romancier, het tijdschrift *Bok*, onder redactie van Weverbergh, no. 7, Februari 1964. In het interview dat hem werd afgenomen, zei Hellens over Du Perron o.m.: 'Il m'a semblé que c'était un homme surtout très franc, avec une allure très décideé; je le vois toujours avec son air crispé. Dès le début déjà cet air crispé et ses dents un peu grinçantes et les poings fermés, me rappelaient un peu cet autre nerveux, Malraux, ...Il était très sincère et, d'après mes souvenirs, il n'était pas cassant avec les hommes, mais il était, je crois, assez méfiant. Il avait l'air de se tenir quelque peu sur ses gardes... Du Perron avait un goût particulier pour les êtres bizarres, pour ce qui n'était pas ordinaire. Du Perron me semblait très doué de cet art de repérer des êtres extraordinaires... Je l'ai connu de près jusqu'à son départ pour Paris.' In eén van zijn romans, herinnerde Hellens zich, 'peut-être était-ce dans *Moreldieu*, j'ai rappelé cet épisode où Du Perron, je crois que c'était un peu à l'imitation de Stendhal, tirait au revolver sur des bouteilles...'

'*Florence* van Rivière... heel wat sympathieker dan *Aimeé*' = Jacques Rivière (1886-1925) oefende sinds 1919 de leiding uit over de *Nouvelle Revue Française*. Zijn roman *Aimée* werd gepubliceerd in 1922, *Florence* is een posthuum uitgegeven werk.

Bougival = Dorp, 18 km ten westen van Parijs, dat vooral in de 19e eeuw zeer in trek was bij kunstenaars: Berlioz, Toergenjew, Corot, Renoir en Monet hebben er o.m. gewoond.

799

St. Germain = St. Germain-en-Laye, stadje, gelegen aan de Seine, 21 km ten westen van Parijs, bekend om zijn kasteel, zijn bos en het terras van Le Nôtre. Du Perron schreef op een prentbriefkaart van het 'Pavil-

lon Louis XIV, un coin des jardins'. Poststempel: St. Germain en Laye, Seine et Oise, 6-VI-35.

Zamiatin = Evgeni Ivanovitsj Zamiatin (EdP., V.W. 5, p. 90) 'was one of those few Soviet writers who refused to make compromises or rationalizations in the face of the inherent moral evil of the Soviet dictatorship. Had other Soviet intellectuals followed his (and Pasternak's) example it is possible that Stalin would not have obtained his ascendancy over the nation in 1929... Like Gorky he had recoiled from Lenin's premature assumption of supreme power; but unlike Gorky, Zamyatin did not subsequently come to terms with the *fait accompli*. His novel *We*, published in Prague in 1929, a forerunner of Orwell's *1984*, foresaw the horrors to come. In *On Literature, Revolution and Enthropy*, published in Moscow in 1924 and again in 1926, he defiantly asserted the need for heresy in literature as the very condition of its existence. When, in 1929, he was framed together with Pilnyak, he refused to submit, and, apparently with the assistance of Gorky, was able to emigrate to Paris where he died in 1937.' (Max Hayward in *Dissonant voices in Soviet literature*, speciaal nummer van *Partisan Review*, jrg. 1961. Zie ook Claude Ligny in *Les lettres nouvelles*, Mei 1962: 'N'avoir pas su garder Zamiatine était déjà un échec pour un régime qui se voulait le plus avancé du monde.') Ofschoon Du Perron wel wist dat zijn 'Russische kennis' Zamiatin (*1884), behalve van beroep scheepsbouwkundig ingenieur, ook schrijver was, heeft hij waarschijnlijk niet ten volle het besef gehad van Zamiatins betekenis voor de moderne Russische literatuur. Dit ondanks een artikel van Giacomo Antonini in *Den Gulden Winckel* van December 1934, die vertelde dat Zamiatin als leider van de groep der *Serapions' Broeders* in Leningrad enkele van de meest opmerkelijke sovjet-schrijvers als Fedin en Tikhonov, Vsevolod Ivanov, Zotchenko en Kaverin had beïnvloed. Maar in tegenstelling tot Antonini kende Du Perron geen Russisch, en zou hij dus uitsluitend de in het Frans vertaalde roman *Wij* kunnen hebben gelezen, en niet bijvoorbeeld *Van een verafgelegen streek*, dat Antonini als Zamiatins meesterwerk beschouwde. 'Niettegenstaande zijn vele verblijven in het buitenland en zijn vertrouwdheid met de westerse cultuur', schreef Antonini, was Zamiatin 'in zijn persoon en in zijn werk zuiver Russisch gebleven.' (Overigens noemde Giacomo Antonini van alle uitgeweken Russische schrijvers 'stellig de meest opmerkelijke, zowel door zijn begaafdheid als door zijn eigenaardige persoonlijkheid', de toen ook in Parijs wonende Wladimir Nabokov, wiens 'drie laatste boeken... ook in de Franse vertaling, een groot en verdiend succes hebben gehad.' Het betrof hier de romans *De verdediging van Lujin, Camera Obscura* en *De onderneming*.) Over Vladimir Nabokov, zie de rectificatie in noot 989.

800

'Dank voor het stuk van bolle Ton' = *Het Land van Herkomst* werd door Anton van Duinkerken in *De Tijd* van 6 Juni 1935 een boek ge-

noemd ‘dat de omvang van een dictionnaire met 500 klein bedrukte bladzijden heeft en vrijwel uitsluitend dingen vertelt, die pas belangrijk worden, wanneer zij eenmaal aanleiding hebben gegeven tot het ontstaan van werkelijke kunstwerken.

Hoe E. du Perron zijn eerste erotische ervaringen opdeed, weten wij na dit boek veel nauwkeuriger dan wij dit omtrent Pierre de Ronsard of Pieter Corneliszoon Hooft ooit zullen achterhalen, maar die erotische ervaringen van het vroegrijpe Indische kind hebben voor ons niet de geringste betekenis, vergeleken bij het veel minder bekende liefdeleven van Ronsard of Hooft.

Al dat gepraat van Du Perron over zichzelf interesseert ons niet. Het is in wezen vervelend en onbehoorlijk.’

(‘C'est bien un monsieur sans queue que l'on voudrait faire du Vendômois,’ schreef Fernand Fleuret in de inleiding tot *Les amoureux passetemps*, een bloemlezing van erotische poëzie van Ronsard tot Théophile de Viau, en waarvan een exemplaar tot Du Perrons bibliotheek behoorde. Met deze uitgave wilde Fleuret de invloed aantonen, die de uit de buurt van Vendôme afkomstige Pierre de Ronsard ook in dit soort poëzie op de 16e en 17e-eeuwse Franse dichters heeft gehad. Zeven verzen van Ronsard-waarvan vijf zijn afgedrukt in Ad. van Bevers editie (1907) van het in 1553 door de dichter anoniem gepubliceerde *Livret de folastries*, terwijl de twee overige, naar ik vermoed, uit het *Cabinet satyrique* afkomstig zijn-werden door Fernand Fleuret in zijn anthologie opgenomen. Zij doen, gegeven ook de tijd waarin hij opgroeide, vermoeden dat hij, ook in zijn jonge jaren, niet minder vertrouwd zal zijn geweest met het erotische dan het ‘vroegrijpe Indische kind’ Du Perron. Dat het omvangrijke oeuvre van Ronsard van de zijde van literatuur-historici, uitgevers en schoolmeesters al te vaak een ‘ontmanning’ heeft moeten ondergaan, en dat ook zijn erotische poëzie duidelijk autobiografische elementen bevat, is trouwens een standpunt dat sinds Fleuret door meer moderne Ronsard-kenners, als A.-M. Schmidt en G. Gadoffre, wordt ingenomen.)

Van Duinkerken stelde verder nog vast dat Du Perrons leven ‘het doodgewone leven van een aanstellerige jongen’ was en dat ‘wij’ van hem zouden verlangen ‘geen portret te zien, maar wèrk, mooi letterkundig werk.’

Zijn conclusie luidde: ‘Als roman is het boek waardeloos, als gedenkschrift handelt het openhartig over zaken, die van nature vragen om kiesheid, en verward over toestanden die helderheid behoeven, als persoonlijke belijdenis zou het betekenis kunnen hebben, ware deze betekenis niet afhankelijkheid van de persoon des auteurs, die zich nog altijd artistiek bevestigen moet.’

‘dat Vlaamse gedicht *De Ruiters*’ = Dit gedicht van Bert Decorte verscheen in de Vlaamse afdeling van *Forum*, jrg. 1935, p. 510. Du Perron

schreef over *De Ruiters*, vergeleken met *Le Bateau Ivre*, in EdP., V.W. 5, p. 93.

'geouwehoer van Socrates' = In de Nederlandse afdeling van *Forum*, jrg. 1935, p. 571, verscheen *Kinetikon*, een dialoog tussen Socrates en Krito, vertaald door Gerhard Gerdes.

Lalou = René Lalou (1889-1960), literatuur-historicus, essayist en Shakespeare-vertaler.

Aragon = Louis Aragon (*1897) was aanvankelijk eén van de voormannen van de surrealistische beweging, maar later kwam het tot een breuk met André Breton, ook door Aragons bekering in 1930 tot het officiële communisme. In zijn beschouwing over de surrealisten Philippe Soupault, André Breton, Paul Eluard, Robert Desnos, Ribemont-Dessaignes en Aragon in de *Cahiers van een lezer*, toonde Du Perron waardering voor sommige verzen van Aragon en voor de verhalen *Quelle âme divine* en *La femme française* uit *Le Libertinage* (EdP., V.W. 2, p. 105). Daarna liet hij zich bijna steeds in afkeurende zin uit over Aragon, 'voor mij luitenant-van-Moskou bij uitstek', zie vooral EdP., V.W. 5, p. 73.

801

'De Christuslegende heeft mij ten zeerste behaagd' = Op 7 Juni 1935 schreef mevr. E. du Perron-de Roos aan Ter Braak: Dit lijkt me een (waar-gebeurd) verhaal dat jou bevallen moet. Iemand zei tegen een klein meisje: 'en denk eens hoe verschrikkelijk, toen hebben ze J. aan het kruis geslagen, met spijkers door zijn handen'. En het kind: 'oui, il fallait bien qu'ils mettent des clous, s'ils voulaient qu'il tienne.' Dit verhaal - alleen is het meisje er een jongetje, Francis Y.-is te vinden in het *Journal* van André Gide, die het in 1904 optekende, na het te hebben gehoord bij de Van Rijsselberghes.

'zijn stuk over *Het Land van Herkomst*' = Zie S. Vestdijk, *Lier en Lancet* (1939), p. 381.

'zijn stuk over Verwey' = *Albert Verwey en de Idee* verscheen in *Forum*, jrg. 1935, p. 610.

'meneer Preedy' = George R. Preedy, wiens *Autobiography of Cornelis Blake* in die dagen in een Nederlandse vertaling verscheen onder de titel *De koers van het leven*. MtB., V.W. 5, p. 531.

'de rijmwoorden van Prudens van Duyse' = Prudens van Duyse (1804-1859), romantische Vlaamse dichter van rhetorische lyriek, promotor van het Duits-Vlaams zangverbond.

Zaharof = Sir Basil Zaharoff werd in 1849 in Turkije geboren uit, naar werd gezegd, een Russische vader en een Griekse moeder, en overleed als eén van de rijkste mensen van zijn tijd te Monte Carlo in 1936. Veel in zijn leven blijft omgeven door mysterie. Vast staat dat hij voor de eerste wereldoorlog president directeur van de Britse Vickers-Armstrong wapenfabrieken was, maar naar men zei was hij tezelfdertijd geïnteresseerd in de wapensmederijen van Krupp (Dtl.), Schneider-Creuzot (Fr.)

en Skoda (Oostenrijk-Hongarije). Vast staat ook dat hij in 1934 actief was in de Amerikaanse wapenindustrie. Dat men nauwelijks een overzicht had van de veelsoortige activiteiten van Sir Basil, belette niet dat hij in 1919 zowel het Grand Cross of the Order of Bath als het Grootkruis van het Legioen van Eer ontving.

Leonhard Frank = Leonhard Frank (1882-1961), romancier en dramaturg, week in 1933 naar Zwitserland uit. N.a.v. de publicatie van zijn *Gesammelte Werke* bij Querido te Amsterdam, bracht hij in Maart 1935 een bezoek aan Nederland. Ter Braak interviewde hem voor *Het Vaderland* op 11 Maart 1935, en sprak nog eens zijn voorkeur uit voor die stroming onder de Duitse emigranten-schrijvers, ‘die in de emigratie meer ziet dan een toevallige *Schicksalsgemeinschaft* en van mening is, dat het emigrant-zijn een nieuwe oriëntering t.o.v. de Duitse en Europese cultuur behoort te betekenen.’ Ter Braak beschouwde Leonhard Frank als een ‘representant van die groep emigranten schrijvers, die zich door de emigratie niet genoopt voelen hun waarden te herzien’, een standpunt dat Ter Braak begrijpen kon, al ging zijn voorkeur er niet naar uit. Later trouwens zou Leonhard Frank zich wel degelijk opnieuw oriënteren: hij werd communist.

802

‘Het stuk van Groenevelt’ = In de *Avondpost* van 9 Juni 1935 verdacht Ernst Groenevelt Du Perron er van met de publicatie van *Het Land van Herkomst* te speculeren ‘op een kritiek van vrienden, die het wel allemaal heel erg mooi en erg belangwekkend zullen vinden’. Zelf gaf Groenevelt als oordeel: ‘Als roman heeft dit boek geen betekenis. Het is slecht gecomponeerd en het is toonloos. Het is een-en-al zelfoverschatting en de heer Du Perron bewijst er ons alleen deze voorname dienst mee, dat wij nu precies zijn geestelijke herkomst kennen... Het bevat te weinig aan geestelijke waarde en is te overvloedig van een nog al vulgaire banale erotiek. De Indische jaren van de jonge Arthur houden hem totaal aan de oppervlakte. Zijn opvoeding miste elke stijl en zijn vriendschap is van niet bepaald opbouwende strekking.’ Voor Groenevelt was Arthur Ducroo, ondanks de waarschuwingen van Du Perron, ‘de egocentrische mijnheer Du Perron zelf. Waar heeft deze Arthur du Perron de geestelijke durf vandaan gehaald om mannen als Dirk Coster, brutaal en honend neer te halen? Dirk Coster maakt nu-door deze roman-kennis met zijn tegenstander. Hij zal er dankbaar voor zijn, zich in zijn geestelijke superioriteit altijd voor gewacht te hebben deze mijnheer van een gelijksoortige repliek te dienen. Wie het *L.v.H.* van Du Perron leest-zal zich schamen ook maar een ogenblik naar hem geluisterd te hebben... “Aftuigen en uitjouwen”, heeft Donkersloot het bedrijf van Du Perron genoemd, “gelijk dat gebruik pleegt te zijn in milieu's waar men met de werktuigen en wapenen des geestes niet overweg kan en toch behoefte heeft aan tegenstellingen lucht te geven.” Van die milieu's nu getuigt het

L.v.H., waaruit Du Perron blijkbaar is voortgekomen. Deze zgn. roman is niet aan te bevelen.' De dichter Ernst Groenevelt was de oprichter van het tijdschrift *Het Getij*.

803

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: 15.30-14-VI-1935.

E.M. Forster = De 'beminnelijke Forster van *A Passage to India*' (EdP., V.W. 5, p. 81), een roman die Du Perron nogal mat vond. E.M. Forster (*1879) zou in 1954 eredoctor van de universiteit van Leiden worden. In 1934-1935 verbleven Christopher Isherwood, W.H. Auden en E.M. Forster enige tijd in Nederland (zie Klaus Mann, *Der Wendepunkt*), maar voor zover bekend, heeft Ter Braak geen van deze Engelse auteurs in Nederland ontmoet.

Edmond Jaloux = Edmond Jaloux (1878-1949), dichter, novellist, romancier, essayist en kritikus.

804

'het allerboeiendst zijn haast de noten!' = De superioriteit van de filosofische Eleuthère over zijn voornamelijk literaire tegenspelers werd door Julien Benda enigszins gerelativeerd in korte, ironische voetnoten.

'zijn Daudet en Barrès er niet bij?' = Ter Braaks vermoeden was juist; zie Du Perrons brief nr. 805. Léon Daudet (zie de aantekening bij brief nr. 378) heet in *Dialogue d'Eleuthère* Paul Lenfant, 'homme d'esprit honoraire. Condamné à la plume, il vénérait l'épée.' Maurice Barrès (1862-1923), dichter, romancier, essayist en nationalistisch politicus, heet Marcel Leleude, 'un maître en décomposition. Il ne vénérait que l'énergie'. 'Kom ik Donderdag met de Pullmann (19.28 Nord)' = Donderdag, 20 Juni 1935.

'de heren' = De redacteuren van de Vlaamse afdeling van *Forum* waren Marnix Gijsen, Raymond Herreman, Maurice Roelants en Gerard Walschap.

'Henny "beboet"' = De commissie voor schone letteren had het bestuur van de Mij. der Ned. Letterkunde voorgesteld de C.W. van der Hoogtprijs 1935 uit te reiken aan H. Marsman voor diens bundel *Porta Nigra*. Het bestuur legde echter dit advies naast zich neer op grond van een artikel van Marsman in *De Groene Amsterdammer* van 11 Juli 1931. Marsman had destijds het advies van de commissie voor schone letteren van deze maatschappij om de aanmoedigingsprijs in dat jaar aan de 57-jarige Van Schendel toe te kennen, 'een infaam, gearriveerd rotstuk' genoemd. Tegen de houding van het bestuur rees verzet. In een vergadering van de maatschappij op 12 Juni 1935 werd een tegen het bestuur gerichte motie echter verworpen met 45-39 stemmen.

Ter Braak schreef hierover in *Het Vaderland* van 13 Juni 1935 o.m.:

'De van der Hoogtprijs is niet bestemd om die schrijvers te huldigen, die er hun werk van gemaakt hebben de Maatschappij der Nederlandse

Letterkunde zoveel mogelijk te complimenteren of te ontzien; zij is bestemd als een bewijs van waardering voor literaire prestaties, en hoe men nu ook over zulke “bekroningen” en de bevoegdheid van degenen, die ze verlenen, moge denken, men mag toch wel aannemen, dat het taboe van de maatschappij bij de beoordeling van literaire waarde hoegenaamd geen rol behoort te spelen.

In het geval Marsman is deze kleine geraaktheid al bizonder pijnlijk voor de heren van het bestuur. Men heeft hier niet te doen met een man van één boek, maar met een schrijver, wiens betekenis voor de Nederlandse letterkunde (veel te vroeg, ik geef het toe, maar desondanks met een zeker recht) zelfs reeds is gecanoniseerd.’ Zie ook de noten 814 en 825.

805

Porto-Riche = De toneelschrijver Georges de Porto-Riche (1849-1930) heet in *Dialogue d'Eleuthère* Lyonnel de Pinto-Leide.

806

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 's-Gravenhage, 10-11. 25-VI-1935. Zowel uit deze brief als uit die van Du Perron, eveneens van 24 Juni, zou men kunnen afleiden dat Ter Braak, na Donderdagavond 20 Juni in Parijs te zijn gearriveerd, op Zondag 23 Juni weer is teruggereisd.

‘dat het stuk al in de krant stond’ = Op 24 en 25 Juni 1935 verschenen in *Het Vaderland* beschouwingen over het schrijverscongres te Parijs, MtB., V.W. 4, p. 578. De passages over het optreden van André Malraux - ‘de figuren, die het congres domineren, Gide en Malraux’ - zijn te vergelijken met wat Stephen Spender schreef, in *World within world*, over het schrijverscongres dat twee jaar later, in 1937, te Madrid zou worden gehouden. ‘The outstanding figure of the Congress was undoubtedly André Malraux. In 1937 he had an air of a battered youth, with face jutting pallidly over his intently crouching body as he looked at his audience... The Congress was dominated by his nervous sniff and tic. One day in Madrid, Hemingway, wistfully looking in Malraux’ direction, said: ‘I wonder what Malraux did to get that tic? It must have been at well over ten thousand feet.’

Malraux was the most brilliant and dynamic conversationalist I had met. He made an art of exposition. He could take ideas, express them as images, and set them before the mind's eye.

Vergelijk ook Du Perron over Gide (EdP., V.W. 5, p. 79): ‘zijn toespraak heeft mij de grootste ontroering gegeven van alle’, met wat E.M. Forster schreef over het congres in Parijs, in *Two cheers for democracy*: ‘I never knew Gide well, but we exchanged letters now and then, and I saw something of him in Paris at an international writers' conference in 1935... He made a moving speech at the conference about the greatness of Man, who will become greater still when no men suffer from misery

or want. He was the humanist unafraid. He was also as slippery as a trout. He entertained myself and a friend at a restaurant, stood us a delightful dinner with promise of a still more delightful talk after it, and then - *il se sauva* when the coffee arrived, he saved himself, he was gone. André Malraux went with him. I still remember the disappearance of those two distinguished backs, and our mild disappointment.' Wie de vierde man was, bij dit eten aanwezig, vermeldt Forster niet, maar Bernard Groethuysen (zie noot 891) vertelde de Du Perrons, ten tijde van het Parijse congres, met E.M. Forster te hebben geluncht en zich van het gesprek iets te hebben voorgesteld, 'mais il m'a parlé tout le temps de sa maman.' 'Voornamelijk omdat ik steeds weer geloof, dat niet alleen wij, maar vooral ook Malraux en Gide, inzake dit congres *dupe* zijn van anderen, van politiekers' = Jean Guéhenno schreef in *La foi difficile* (1957): 'J'ai plaisir pourtant à me rappeler, entre autres manifestations oratoires, cet étrange congrès qui, en juin 1935, se tint au Palais de la Mutualité "pour la défense de la culture". Qu'il y eût de l'intrigue dans l'organisation même de ce congrès était trop clair, et je ne pense pas qu'aucun de ceux qui y participèrent l'ait ignoré. Gorki, dans un célèbre article, avait demandé aux écrivains du monde: "Avec qui êtes-vous, maîtres de la culture?" Ce congrès organisé à Paris, sur l'ordre de Moscou, par le parti communiste, devait, dans son esprit, donner à la question une réponse publique. C'était un grand acte de propagande...'

807

'bijgaand briefje' = Het briefje is niet aangetroffen in de correspondentie Ter Braak-Du Perron.

808

'op Pasternak na, en een beetje Babel' = Vgl. blz. 81-82 in EdP., V.W. 5. Isaac Babel (⋆1894), schrijver van toneelstukken en novellen, zou in 1937 worden gearresteerd en in een stalinistisch deportatiekamp opgesloten. Daar stierf hij of werd hij gedood in 1939 of 1940. Boris Pasternak (1890-1960), dichter en vertaler (Shakespeare, Goethe, Verlaine), publiceerde in 1957 in Italië zijn roman *Dokter Zjivago*, waarvoor hem in 1958 de Nobelprijs werd toegekend. Pasternak kreeg echter geen toestemming om de prijs te aanvaarden.

809

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: Paris XVI, 10.30-27-VII-1935.

the Revellers = Een uit vijf man bestaande Amerikaanse zanggroep.

'de woelige scène met M. Paz' = Magdeleine Paz, Frans romanschrijfster, zie ook noot nr. 811.

810

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel: Paris XVI, 15.30-28-VI-1935.
‘Ik heb me nog uitvoerig laten interviewen door Sandberg’ = Het in-

terview verscheen in *Het Volk* van 3 Juli 1935. Zie EdP., V.W. 5, p. 83. *Monde* = Het weekblad *Monde* werd in 1928 opgericht door Henri Barbusse, Romain Rolland en Jean-Richard Bloch. Bleef ongeveer tien jaar verschijnen.

811

'Vanmorgen kreeg ik "ons" stuk' = Uit de correspondentie met Greshoff blijkt dat Du Perron de brief, die in *Het Vaderland* van 28 Juni 1935 werd gepubliceerd, aan zijn vrouw had gedicteerd. De brief ging over de twee laatste dagen van het congres, die Ter Braak niet had bijgewoond. Du Perron vertelde dat op Maandagavond 24 Juni de zaal onrustig begon te worden bij de rede van 'een kleine, grijze man met een puntbaard', Salvemini, die er aan herinnerde dat niet alleen in de fascistische landen schrijvers werden opgesloten, maar ook in Sovjet-Rusland, zoals o.m. met Victor Serge was gebeurd. Men zag op het podium daarna Julien Benda hem met vuur de hand drukken en de twee grijze cultuurverdedigers omhelsden elkaar bijna, met een overtuiging waaruit bleek hoezeer de Fransman verheugd was de Italiaan te hebben horen zeggen wat hijzelf uit hoffelijkheid had teruggedrongen. De zaal bleef verder woelig tot het eind van de avond, en toen Paul Huard, een van de weinige overgebleven surrealisten, een pleidooi voor het wereldproletariaat op touw zette volgens Trostkyistische begrippen, werd hij door de orthodoxe communisten van boven en beneden uitgefloten en tot stilte gemaand. Men hoorde daarop André Malraux met donderende stem door de microfoon zeggen: 'Het congres heeft zich tot nog toe in orde en waardigheid afgespeeld; ik zal niet toestaan dat het in mijn aanwezigheid in wanorde en lafheid verloopt. Ik eis dat men Paul Huard laat spreken.' Op Dinsdagmiddag 25 Juni moest Malraux de zaal opnieuw in bedwang houden toen Magdeleine Paz 'het geval Victor Serge uitvoerig ter sprake (bracht), in een voortreffelijke rede, hoewel voorgedragen met een ietwat theatraal sentiment'. Victor Serge (1890-1947) was een Franse schrijver, geboren te Brussel uit Russische ouders. Zijn werkelijke naam was Kibaltsjitsj. Na eerst anarchist te zijn geweest, werd hij in 1918 lid van de communistische partij. In 1933 werd hij in de Sovjet-Unie door de geheime politie gearresteerd en naar een concentratiekamp in Siberië gestuurd, maar een felle campagne voor zijn vrijlating, gevoerd vooral door Magdeleine Paz, Ch. Plisnier en Georges Duhamel, en ondersteund door André Gide, had in 1936 succes: Victor Serge werd vrijgelaten en keerde naar Frankrijk terug. Onder de titel *Les révolutionnaires* werden zijn romans, waarvan Du Perron *Ville conquise* kende, in 1967 herdrukt bij de Ed. du Seuil te Parijs. Zie ook EdP., V.W. 2, p. 489, 511 en V.W. 5, p. 80 en 81. Dinsdagavond sprak o.m. Paul Vaillant-Couturier (zie aantekening nr. 533) 'in een soort gewijde stijl', hoewel de hoofdredacteur van de *Humanité* 'er in een crême pak uitzag als een koloniale slavendrijver.'

Salvemini = Gaetano Salvemini (1873-1957), Italiaans historicus, auteur o.m. van een ook door autoriteiten voor dit onderwerp als Albert Mathiez, Alphonse Aulard en Leonard Woolf bewonderde studie over de Franse Revolutie, raakte al gauw in conflict met het fascisme en verliet Italië in 1925. In 1933 werd hij benoemd tot Professor of Italian Civilization aan de universiteit van Harvard, maar keerde na de tweede wereldoorlog naar de universiteit van Florence terug. Zie ook EdP., V.W. 5, p. 80. 'In *Het Volk* stond een werkelijk sympathieke bespreking' = *Het land van herkomst* werd besproken door J.W. (Johan Winkler) in *Het Volk* van 27 Juni 1935.

Winkler schreef o.m.: ‘Hij betrekt in *Het land van herkomst* zowel Indië als Europa, zowel Amsterdam als Brussel en Parijs, en

de problemen die hij aansnijdt zijn even veelvuldig als deze aardrijkskundige namen. Het is vooral die veelheid van milieu's en vraagstukken, die aan zijn boek - vergeef mij nog eens het versleten woord - zijn “boeiende” waarde verlenen.’ En ook: ‘Ofschoon die jeugdherinneringen niet de ganse inhoud van *Het land van herkomst* uitmaken, zijn zij ongetwijfeld het belangwekkendste deel daarvan. Die jeugdherinneringen zijn hier op een uiterlijk gezien “makkelijke” manier, schijnbaar zonder moeite, schijnbaar al naar er aan het geheugen iets te binnen schoot, verteld; maar die lange rij van schijnbare “invallen”-der-memorie vormt tenslotte een totaal-beeld van Indisch leven van vóór en tijdens de oorlog, zoals wij het tot nu in de Nederlandse literatuur vrijwel niet bezaten. Het is die schijnbaar makkelijke schrijftrant, het is dit ongemerkt saamvoegen van duizenderlei détails tot wat aldus langzamerhand een groots panorama van Hollands-Indisch en later tevens van Parijs-internationaal leven wordt, wat voor mij de grote charme van het boek uitmaakt.

De vergelijking gaat gelijk èlke vergelijking mank, maar ik heb toen ik *Het land van herkomst* las aan Ibsens drama gedacht, aan *Spoken* bijvoorbeeld. Du Perrons boek is van soortgelijke structuur.’

‘over de Roehm- en Dollfuss-moorden’ = Zie de aantekeningen bij de brieven 634 en 575.

812

‘Dank voor je stuk over die onbewuste Bottom’ = Ter Braak besprak *Uit de wereld van het onbewuste*, door Phyllis Bottome, in *Het Vaderland* van 30 Juni 1935, MtB., V.W. 5, p. 543.

‘De bespr. van *Ducroo* door Gans’ = Zie de aantekening bij brief nr. 796.

‘En de goede Kramers heeft Uyldert ten mijnen behoeve bekampt’ = In *D.G.W.* van Juni 1935 bestreed W.A. Kramers een kritiek op *Het Land van Herkomst* in het *Algemeen Handelsblad*. De aanvang van het stuk van Maurits Uyldert luidde aldus: ‘E. du Perron, schrijver van vele boeken, is eigenlijk geen letterkundige, maar een symptoom. Een symptoom van de ontwrichting en smaakverwarring in de Ned. letteren van na de oorlog. Het is verwonderlijk, dat figuren die in de jaren, laat ons zeggen vóór 1920, geen kans gehad zouden hebben om de aandacht op zich te vestigen, sindsdien in bepaalde kringen toch een zekere bekendheid, ja zelfs een zeker gezag hebben kunnen verkrijgen, alleen reeds door het maken van literair spektakel en gerucht. Een gerucht dat toch eigenlijk in geen enkel opzicht aandacht verdient. De heer Du Perron bezit niet het minste talent. Aan zijn stijl ontbreekt elk persoonlijk cachet, zijn artikelen blijven, zelfs al zijn ze nog zo agressief, machteloos van toon en door-en-door onbeduidend. Men kan zijn verhalend proza nauwelijks vernuftig noemen. Alle oorspronkelijkheid en geest is deze publicist vreemd, al wat hij schrijft is kleurloos, troebel en grauw.’ W.A. Kramers antwoordde hierop: ‘dat men du Perron machteloosheid van

toon verwijt, en door-en-door onbeduidendheid en gebrek aan oorspronkelijkheid en geest, dat is een zo stuitend bewijs van gebrek aan onderscheidingsvermogen, dat men bijna aan de goede trouw van de criticus zou gaan twijfelen.'

Vigilance = Als een reactie op de gebeurtenissen van de zesde Februari 1934 te Parijs (zie aantekening nr. 512), werd 4 Maart 1934 opgericht een *Comité d'action antifasciste et de vigilance*, waarvan de naam later werd gewijzigd in: *Comité de vigilance des intellectuels antifascistes*. Het initiatief was uitgegaan van Pierre Gérôme, 'le tout jeune et exalté et talentueux Pierre Gérôme (d'*Europe*), pseudonyme d'un jeune fonctionnaire grand bourgeois et communisant - endiablé, dictatorial - proie, je crains, pour Moscou, mais bougrement réel pour l'instant' (citaat ontleend aan een brief van Michel Alexandre aan Marcel Martinet van februari 1934). Gérôme heette in werkelijkheid Walter en was destijds auditeur à la Cour des Comptes. De leiding van het comité werd gevormd door Paul Rivet, Langevin en Alain. Op 5 Maart 1934 gaf het comité een manifest uit waarin men verklaarde vastbesloten te zullen strijden 'pour sauver contre une dictature fasciste ce que le peuple a conquis de droits et de libertés publiques.' Ook: 'Nous lutterons contre la corruption; nous lutterons aussi contre l'imposture. Nous ne laisserons pas invoquer la vertu par les corrompus et les corrupteurs. La colère que soulèvent les scandales de l'argent, nous ne la laisserons pas détourner par les banques, les trusts, les marchands de canon, contre la République - contre la vraie République qui est le peuple travaillant, souffrant, pensant et agissant pour son émancipation.' Het comité had onder de franse intellectuelen aanvankelijk veel sukses, in de zomer van 1935 maakte het bekend 8532 leden te hebben geworven. Op het voorbeeld van *Vigilance* zou in 1936 in Nederland het *Comité van Waakzaamheid* worden opgericht. (Zie brief nr. 955).

Rivet = Paul Rivet (1876-1958), taalgeleerde en anthropoloog (Amerikaanse Indianen), stichter van het Musée de l'homme te Parijs, was voorzitter van het *Comité de vigilance des intellectuels antifascistes (C.I.V.A.)*. Versloeg in de zomer van 1935 met een grote meerderheid van stemmen zijn ultra rechtse tegencandidaat in de verkiezingen voor de Parijse gemeenteraad (vijfde arrondissement).

Langevin = Paul Langevin (1872-1946), theoretisch natuurkundige, droeg reeds in de eerste fase bij tot de relativiteitstheorie, maar zijn grootste bekendheid verwierf hij op het gebied van het magnetisme. Ook als pedagoog was Langevin bekend (zie zijn *La valeur éducative de l'histoire des sciences*); hij droeg in belangrijke mate bij tot het opstellen van plannen voor onderwijsvernieuwing.

814

'het protest-Marsman' = Het protest tegen het bestuur van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, dat geweigerd had de van der Hoogt-

prijs 1935 aan Marsman toe te kennen, stond afgedrukt in *Het Vaderland* van 29 Juni 1935 en was ondertekend door 81 Nederlandse en Belgische schrijvers, intellectuelen en kunstenaars. Zie ook de noten 804 en 825. ‘die nieuwe *Kroniek v. Hedend. Kunst en Kultuur* (door jou besproken)’ = Ter Braak besprak het eerste nummer van de *Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur* onder de redactie van L.P.J. Braat, Ed. de Nève, Johan Polet, Jan Wiegers en Mathieu Wiegman. Het nummer bevatte ‘een belangrijk interview’ over het individualisme met André Malraux, hem afgenomen door C. Wijss (zie verder de aantekening bij brief nr. 830).

815

‘het portret van Buckland Wright’ = John Buckland Wright te Parijs maakte het frontispiece van *Het Tweede Gezicht* naar een foto. Uit een brief van mevr. du Perron-de Roos, van begin 1935, blijkt dat de kunstenaar aanvankelijk dacht dat Ter Braak klein was: hij mat, zoals Ter Braak in zijn notitieboekje-1934 noteerde, 1.87 m. (Voor het portret van Buckland Wright zie *Schrijvers Prentenboek 5, Menno ter Braak*, p. 30.) Du Perron gaf als zijn lengte op: 1 m. 66, zie EdP., V.W. 5, p. 199.

‘heeft hij niet voor de maatschappij bedankt’ = Wat betreft deze en volgende brieven die betrekking hebben op Vestdijks aanvaarding van het lidmaatschap van de Mij. voor Letterkunde, zie ook: S. Vestdijk, *Gestalten tegenover mij*.

‘Panferow c.s.’ = ‘Het belangrijkste resultaat van dit Congres zal ongetwijfeld zijn... dat bij de “burgerlijke” (d.w.z. niet-communistische) auteurs het scepticisme jegens de culturele bedoelingen van de Sowjet-Unie is toegenomen. Want uit de naïef-optimistische, soms bijna komisch-arrogante redevoeringen van typische “nieuwe” Russische schrijvers als de heren Luppol, Koltzof en Panferof, die in de overvloedigste termen ons steeds maar van de zegeningen van het Sowjet-regiem vertellen en zelfs voor de leegste banaliteiten niet terugdeinzen, is niets te halen, dat voor West-Europeanen aantrekkelijkheid zou bezitten, laat staan, dat samenwerking op enigerlei basis binnen het bereik van de praktische mogelijkheden zou liggen.’ (MtB., V.W. 4, p. 580).

‘als zij met alle geweld ergens willen staan’ = In tegenstelling tot wat vaak gedacht, en ook wel geschreven wordt, zijn Gide en Malraux nooit lid van de communistische partij geweest.

A.s. Zondag schrijf ik over *Die Moorsoldaten* van Langhoff en *Le Temps du Mépris = Menselijkheid*, n.a.v. Langhoff en Malraux, verscheen in *Het Vaderland* van 7 Juli 1935, zie MTB., V.W. 5, p. 549.

816

‘de heer Dominicus in zijn ingez. stuk’ = In een ingezonden brief in *Het Vaderland* van 1 Juli 1935 stelde F.C. Dominicus voor om pogingen in het werk te stellen om het begane onrecht tegenover Marsman goed te maken.

817

De laatste alinea is geschreven op de achterzijde van de envelop. Poststempel: Paris XVI, 15.30-6-VII-1935.

818

‘een boekske van Huizinga’ = *Nederland's Geestesmerk*.

819

‘Eduard Vetermannen’ = Eduard Veterman (1901-1946), toneelregisseur, toneel- en romanschrijver.

822

‘onderscheiden à la Dr. Jan de Vries’ = Slaat waarschijnlijk op de houding van prof. dr. Jan de Vries in de kwestie-Marsman. Prof. de Vries was voorzitter van de jaarvergadering van de Mij. v. Letterkunde, liet als zodanig de leden in het onzekere over zijn mening, maar tekende enkele dagen later wel het protest tegen het niet toekennen van de prijs aan Marsman.

823

front-unisten = De gebeurtenissen van 6 Februari 1934 te Parijs (zie noot 512) hadden al gauw grote invloed op de verhouding tussen socialisten en communisten: hun vijandschap verminderde (dat de laatsten de eersten tot dan voor sociaal-fascisten hadden uitgemaakt, zoals Du Perron schreef in het laatste hoofdstuk van *Het land van herkomst*, EdP., V.W. 3, p. 527, is geen romanciers vrijheid, maar werkelijkheid). Maar misschien nog belangrijker voor de verhouding tussen de beide linkse partijen was het Zevende Congres van de Komintern van 1934, dat de politiek van het Volksfront inluidde. Van 23 tot 26 Juni 1934 hielden de communisten te Ivry een nationale vergadering met slechts eén punt op de agenda: ‘L'organisation du Front Unique de lutte anti-fasciste.’ Op 27 Juli 1934 werd een ‘pacte d'unité d'action contre le fascisme’ getekend door socialisten en communisten, maar de eerste publieke manifestatie van het Volksfront *(Front populaire* of *Front uni)* vond op 18 Januari 1935 in de salle Bullier te Parijs plaats. Daar omarmde, in de woorden van Arthur Koestler in *The God that failed*, de oud-leider van de communisten Marcel Cachin het sociaal-fascistische reptiel Léon Blum. Koestler laat deze gebeurtenis zich echter afspelen op 14 Juli 1935: de dag waarop het Volksfront zijn getalsterkte demonstreerde tegenover de *Croix de feu* en het fascisme, een manifestatie die was voorbereid door een op 17 Juni gevormd comité o.l.v. Victor Basch, voorzitter van de *Ligue des droits de l'homme* (zie noot 541). Voor de 14e Juli 1935, zie ook de aantekening bij brief nr. 830.

‘je stuk over PEN-club en Maatschappij in Panopticum’ = *Ons Volkskarakter*, MtB., V.W. 4, p. 587.

‘je franse rede’ = De tekst van het *Discours sur la liberté*, door Ter Braak op 22 Juni 1935 op het Congres van Schrijvers te Parijs uitgesproken, verscheen in *Forum*, jrg. 1935, p. 649. Over de vrijheid zei Ter Braak o.m.: ‘On devrait toujours se représenter que les mots - et le mot de

liberté comme tout autre - tendent à nous rendre esclaves de la grammaire. Le mot de liberté est évidemment chargé de séduction grammaticale, car il nous incite à considérer à travers un seul vocable un ensemble de situations très différentes. D'où notre indifférence passeé, d'où également notre confusion présente, maintenant qu'en Europe parler de liberté est brusquement devenu un devoir. Comme si un mot en soi pouvait avoir de l'importance! Comme s'il agissait de refuser ce mot à quelques-uns, de ne l'accorder qu'à moitié à d'autres! J'ai autrefois... signalé qu'on ne peut dénier au national-socialisme lui-même une certaine conception de liberté, une conception idéologiquement fondée, et j'ai alors comparé cette notion à la conception moyen-âgeuse de la “libertas”, issue de Saint-Augustin. “Libertas” n'est dans la terminologie du moyen-âge qu'un des degrés de l'indispensable “servitus”, de même que “pax” signifie à peu près: “guerre permanente contre le diable et les siens”. Ce que Saint-Augustin et l'homme du moyen-âge ont pu concevoir sous le mot de “libertas” est donc affaire de psychologue, mais qu'ils n'aient pas songé à “liberté, égalité, fraternité” en écrivant ce mot, personne n'en doutera.’ Chiaromonte = Op 6 Juli 1935 schreef Du Perron aan J. Greshoff: ‘Mijn grote ontdekking van het congres was de nadere kennismaking met Chiaromonte, een alleraardigste Italiaanse jongen, die er ook meer dan zijn bekomst van kreeg’. Zie verder de aantekening bij brief nr. 845.

‘een paar verzen van Van Hattum’ = De verzen *Ik dacht mij in, Adreswijziging* en *140 Pond*, van Jac. van Hattum (*1900).

825

[...] = Twintig woorden weggelaten.

[...] = Negen woorden weggelaten.

‘het stukje panopticum over de Maatschappij’ = *Ons Volkskarakter*, MtB., V.W. 4, p. 587.

‘Het Bestuur is, dit terzijde, gisteren afgetreden’ = Op het aftreden van het bestuur van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde leverde Ter Braak commentaar in een stuk in *Het Vaderland* van 11 Juli 1935, getiteld: *Wat is waardigheid*? Ter Braak schreef o.m.: ‘Schrijver dezes heeft destijds voor het hem aangeboden lidmaatschap der Maatschappij bedankt; hij zou, mocht men ooit op het onwaarschijnlijke idee komen hem te bekronen, eveneens voor de prijs bedanken; maar dat neemt niet weg, dat hij het mogelijk acht, dat de heer Marsman een onderscheid maakt tussen het lidmaatschap van de Maatschappij en de prijs, die de heer van der Hoogt aan die Maatschappij toevertrouwde als een waardering van “dichters of schrijvers van letterkundig proza”. De Maatschappij is inderdaad niets anders dan “trustee”, zoals de Commissie in haar brief aan het Bestuur zeer terecht heeft opgemerkt; zoal niet formeel, *dan des te meer moreel*! Maar wat beweert het Bestuur? “Het Bestuur heeft gemeend, dat het de Maatschappij belachelijk en verachtelijk zou maken en haar waardigheid te grabbel gooien met aan dat advies (van de Com-

missie) gehoor te geven.” En toch, dat belachelijk en verachtelijk maken van zichzelf en dat te grabbel gooien van eigen waardigheid zou het enige royale gebaar geweest zijn, waaruit een ieder had kunnen opmaken, dat het Bestuur kon onderscheiden tussen *verenigingsbelangen* en *literaire betekenis*!’ (Zie ook de noten 804 en 814).

826

‘toch leest men in *Forum*... dat je zo met “intelligentie” werkt’ = In *Forum*, jrg. '35, p. 705, trachtte Walschap te bewijzen dat Ter Braak niemand zijn gebrek aan intelligentie zou mogen verwijten. Ter Braak's ‘wichelroede, de intelligentie’, was geen garantie voor wijsheid en zelfs boven wijsheid verkieslijk leek Walschap ‘gelukkig zijn en zeg niet dat geluk en intelligentie elkaar niet uitsluiten.’

‘dien gebeukten acteur’ = Wolfgang Langhoff, de schrijver van *Die Moorsoldaten*, was acteur.

827

‘Zou je zo goed willen zijn bijgaand stukje in *Het Vaderland* te plaatsen’ = Antwoord aan A.M. de Jong, als ingezonden brief in *Het Vaderland* van 13 Juli geplaatst, zie Du Perrons brief van 16 Juli 1935, nr. 830.

828

‘Onze correspondentie toen je met de Vlamingen in zee wou’ = Zie brieven nrs 447, 449, 451, 463, 465.

‘Hierbij overigens de brief van Vestdijk’ = Op 9 Juli 1935 schreef S. Vestdijk aan Du Perron: ‘Beste Eddy, Mijn voornaamste motief bij het aanvaarden van dat lidmaatschap was de f 1000. - : geldzucht dus en geen eerzucht, en ik zie niet in waarom ik in dezen karakterlozer ben dan Marsman, wanneer hij diezelfde f 1000. - geaccepteerd had, wat hij zeker zou hebben gedaan. Ten bewijze, dat hij over mijn lid-worden anders denkt dan jij je voorstelt, diene, dat hij, met Engelman, tegenover Nijhoff het plan opgeworpen had om mij (met Van Eyck) in die commissie te duwen, in plaats van Nijhoff en Coster. Dit was al bij hem op gekomen *voor*dat ik in U. kwam, voordat hij dus weten kon of ik de benoeming al of niet accepteerde. Zijn gedachtengang was: beter wat goede mensen in die commissie dan allemaal Jo van Dullemen-de Wits, waardoor de prijs dan *voorgoed* verloren zou gaan voor hen die hem verdienden; zoals je ziet een redenering, Julien Sorel waardig. Alles bij elkaar genomen zie ik niet in waarover je je zo druk maakt; het weigeren van dat lidmaatschap is na Slauerhoff, Den Doolaard, etc. toch niet zo'n *erg* sterk bewijs van karakter meer, vind ik.’

(Zie ook: S. Vestdijk, *Gestalten tegenover mij*).

[...] = Tweeënzestig woorden weggelaten.

829

[...] = Zeven woorden weggelaten.

830

‘Dank voor het plaatsen van het stukje tegen De Jong’ = In *Het Volk* van 10 Juli 1935 had A.M. de Jong enkele bittere opmerkingen gemaakt over de keuze van de Nederlandse afgevaardigden naar het schrijverscongres in Parijs. Du Perron reageerde met een ingezonden brief aan *Het Vaderland* van 13 Juli '35. Hij noemde de namen van wie hij had uitgenodigd en schreef vervolgens: ‘Jef Last en ik zelf waren eerder uitgenodigd door de organisatoren...; Nico Rost maakte deel uit van de Hollandse “delegatie” door met Jef Last mee te komen. Het bestaan van den heer A.M. de Jong was mij inderdaad bekend - zoals door hemzelf wordt aangenomen - maar ik heb niet aan hem gedacht, wellicht uit een oude gewoonte niet aan hem te denken.

Henriëtte Roland Holst deelde ons later mede, dat zij de haar gestuurde uitnodiging niet had ontvangen, daar zij, ongesteld en van adres veranderd zijnde, niet al haar post kreeg doorgezonden. Om verschillende redenen, niet in het minst in dit geval haar bekendheid in het buitenland, was haar afwezigheid een oneindig groter verlies voor Congres en Nederlandse “delegatie”, dan het verlies, dat de heer De Jong boven alles schijnt te betreuren.’

‘die groene Kultuur-kroniek’ = Volgens Ter Braak gaf de ‘groene verfstof’ op het omslag van de *Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur* af (*Het Vaderland*, 1 Juli 1935). In dat nummer van de *K.v.K.e.K.* publiceerde Jef Last *Invocations*, opgedragen ‘à son ami André Gide’.

‘een boek over Zapata’ = Dit werk staat niet vermeld op de lijst van in 1935 door Du Perron gelezen boeken. Mogelijk heeft hij over de Mexicaanse boerenleider gelezen: H.H. Dunn, *Zapata, l'Attila du Mexique* (Parijs, 1934).

‘Eenige anecdoten over de 14e Juli’ = Zie *Het Vaderland* van 17 Juli 1935, waarin o.m. verteld wordt van de man die uit een venster hing en die toen de groep van *Vigilance* voorbijging, juichte: ‘Leve de geleerden, nooit moeten ze sterven!’ hetgeen, zoals een jonge schrijfster in dezelfde groep opmerkte, een beetje beangstigend was voor de jongste generatie van geleerden, die ook eens zijn plaats hoopt in te nemen. Aan deze betoging van het Volksfront, die in alle rust verliep, namen volgens *Het Vaderland* 400.000 mensen deel (volgens de Parijse politie: 100.000). Behalve socialisten, communisten en het comité *Vigilance* waren ook de radicaal-socialisten van Herriot, de vakbonden C.G.T. en C.G.T.U., en zelfs verenigingen als de *Travailleurs sans Dieu*, les *Amis des fêtes du peuple* en de *Union naturiste de France* present. De eveneens in goede orde verlopen tegendemonstratie van de *Croix de feu* verzamelde naar schatting 25000 mensen. Over deze Juli-dagen van 1935 zou Arthur Koestler, die destijds ook in Parijs woonde, later schrijven dat zij voor hem de tweede wittebroodsweken met de Communistische Partij waren (zie *The God that failed*), een enthousiasme waarin Koestler niet alleen stond, en dat contrasteert met het verzet tegen dat enthousiasme van Du Perron.

831

‘Die “geschoren gorgel”’ = Zie noot nr. 743.

‘Walschap's treinreis’ = Zie *Xenophobie*, door G. Walschap, *Forum*, jrg. 1935, p. 280, waarin de ik-figuur in de trein tussen Rome en Napels moet meemaken, hoe een lelijke Italiaanse matrone op de bank tegenover hem wordt verleid door een jong Italiaans zeeofficiertje.

‘het verhaal van René Berghen’ = *Het jeugdavontuur van Leo Furkins*.

832

‘Wat lezen zij’ = Ter Braak stuurde Du Perron een gekleurde prentbriefkaart van vóór de eerste wereldoorlog, waarop een paar op een bankje in het bos (bloemen naast zich), in een rose gekleurd boek lezen.

833

Rümke = De arts H. Rümke (1896-1961) was voorzitter van de Sociëteit voor Culturele Samenwerking te Den Haag.

‘Wel heb ik nog vlam gevat op Huizinga en hem in een panopticum met Gide vergeleken’ = In *De Kaarten en het Spel*, MtB., V.W. 4, p. 589.

‘Gide zegt juist een paar heel vieve dingen over de historie in de N.R.F. van April’ = Zie de *N.R.F.*, jrg. 1935, p. 510. Enkele van Gide's zinnen zijn door Ter Braak geciteerd in *De Kaarten en het Spel*.

‘Het artikel over Ortega’ = MtB., V.W. 5, p. 557.

‘een bespreking van een huisvrouw van *De Smalle Mens*’ = Tonia de Bilt besprak *De Smalle Mens* in het *Critisch Bulletin*, jrg. 1935, p. 826. Zij ving aldus aan: ‘Hetgeen het lezen van Du Perrons boeken in hoge mate bemoeilijkt is de onverwerktheid der stof. Het materiaal is belangrijk, het is zelfs van zeer actuele waarde, maar de schrijver, schijnt het, stelt zich tevreden, het in ruwe toestand aan de lezer door te geven, met hier en daar zeer zeker een emotioneel commentaar, maar zonder dat veel arbeid der gedachte is verricht. Is hij lui, vraagt men zich af. Behoort hij tot het soort superieure luiaards, die zich met een gordel van actie omringen om daarbinnen te kunnen voortslapen? De schrijfster dezer regelen, door een drukke werkkring genoodzaakt de gehele dag in de weer te zijn, kent deze luiheid maar al te goed.’ Ter Braak en Du Perron hebben niet geweten dat de ‘schrijfster’ Tonia de Bilt in werkelijkheid M. Nijhoff was.

‘Lees ook Coster contra Bordewijk’ = N.a.v. *Bint* schreef Dirk Coster in *De Stem*, jrg. 1935, p. 783, *Bint, of de kroning der schoften*, waarin hij de roman van Bordewijk een ‘even weerzinwekkend als giftig prul’ noemde.

836

‘Ik ga 7 Aug. toch naar de Morvan’ = De Morvan (Keltisch: zwarte berg) is een bebost hoogland, ongeveer 200 km. ten zuiden van Parijs. De Du Perrons logeerden er, tot de 19e Augustus, bij de Malraux'; hun adres was, volgens Ter Braaks

notitieboekje-1935: Levèque par Châteauneuf-Val-de-Bargis (Nièvre), een gehucht aan de N. 151 tussen Bourges en Auxerre, 20 km ten oosten van een dorp dat Du Perron, blijkens een briefkaart aan Greshoff, zo aardig vond: la Charité-sur-Loire.

838

‘een lange brief van Huizinga’ = De humoristische auteur Leonhard Huizinga, achterneef van Menno ter Braak, gaf - ‘tot mijn spijt’, zoals hij het uitdrukte - geen toestemming om te citeren uit de brief van zijn vader, J.H. Huizinga, die in zijn brief van 1 Augustus 1935 vooral inging op het vierde hoofdstuk uit *Politicus zonder Partij, Een zonde tegen de heilige geest*. J.H. Huizinga vond dat hoofdstuk briljant, maar toch te verwerpen om zijn negativisme.

839

[...] = Vijf woorden weggelaten.

‘Ik lees Xenophon, Sallustius en Macchiavelli’ = In het schrift, waarin Du Perron sinds 1935 aantekening hield van zijn lectuur, komt Xenophon niet voor.

841

Regels geschreven op een prentbriefkaart van het Grand Hotel Jensch, gelegen aan het strand van Sestri Levante (ten zuidoosten van Genua). Poststempel: Sestri Levante, 21-8-35. Op 2 Augustus schreef Ter Braak van plan te zijn op 15 Augustus naar Sestri Levante te vertrekken, maar in zijn notitieboekje-1935 noteerde hij dat zijn vacantie op 17 Augustus zou aanvangen, en dat hij diezelfde dag, of Zondag 18 Augustus - dat wordt niet geheel duidelijk - om 17.56 u. te Genua zou arriveren.

842

Boven dit ongedateerde briefje van Ter Braak staat, in Du Perrons handschrift: ‘Uit Sestri, Aug. '35’. Ik dateerde deze brief: 22 Augustus, omdat hij een brief van Du Perron aan Greshoff van 20 Augustus 1935 beantwoordde, vgl.: ‘Ik las juist je brief bij Jan. Protest mijnerzijds tegen 1 ding: dat *Forum* alleen nog maar voor Vestdijk openstaat.’ In zijn brief van 20 Augustus had Du Perron geschreven: ‘In *Forum* is, geloof ik, alleen nog maar plaats voor Vestdijk.’

843

Kristal = Kristal, Letterkundige Productie 1935 was een jaarboek; er werd niet vermeld door wie het was samengesteld.

Mevrouw van Lokhorst = Emmy van Lokhorst (⋆1891).

‘Ik heb verder een soort novelle in korte beschouwingen in petto over een mislukte vacantie in de franse provincie’ = Du Perron schreef over het verblijf bij de Malraux' in de Morvan notities, zie EdP., V.W. 5, p. 105 (Augustus)-115.

‘Mijn eerste verhaal, tegelijk eerste hoofdstuk van mijn volgend boek’ = Du Perrons ‘volgende boek’ zou *Schandaal in Holland* (1939) worden, waaraan hij in Oktober 1937 zou beginnen.

Annie = Mevr. A. van Schendel-De Boers.

844

‘7 Sept. zijn we waarschijnlijk weer in den Haag’ = In zijn notitieboekje-1935 tekende Ter Braak als zijn laatste vacantiedag aan: Zondag, 8 September. Zie ook brief nr. 845.

845

‘En Jan, die in Sestri Columbus werd na Jean-Jacques’ = Jan Greshoff publiceerde in 1933 een bundel poëzie onder de titel *Jean-Jacques in 1933*. In 1935 verscheen *Een verloren zoon*, dat opent met een zestal gedichten onder de titel *Columbus zonder Amerika*.

Mencken = Henry Louis Mencken (1880-1956), Amerikaans satirisch essayist (*Prejudices*, 1917-1927) die, ook als leider, met George Jean Nathan, van de tijdschriften *Smart Set* en *American Mercury*, grote invloed uitoefende in de jaren vóór 1930.

‘De kwestie met Walschap over Decorte-de-bewonderde’ = Zinspeling op het stuk van Walschap in *Forum*, jrg. '35, p. 705, waarin hij o.m. schreef: ‘De eerste de beste Bert Decorte, die een gedicht schrijft, schept iets, wat de intelligente al niet doet, want hij beaamt slechts of ontkent...’.

‘een panopticum... voor Anthonie Donker’ = In *Forum*, jrg. 1935, p. 1024, schreef Du Perron een panopticum-stukje tegen Donker.

‘(dood van Astrid)’ = Koningin Astrid van België kwam 29 Augustus 1935 om het leven bij een auto-ongeluk tussen Luzern en Küssnacht, in Zwitserland.

‘een ...bespreking van *Mikrochaos*, door Vestdijk, in de *N.R.Ct* = In de *N.R.C.* van 29 Augustus 1935 bekende S. Vestdijk zijn bewondering voor Du Perrons gedicht *Hubertus bij zon en schaduw* (uit Parlando): ‘het charmantste hooglied der verveling’. Ook kreeg Vestdijk nergens de indruk dat Du Perron zich door ‘zijn fabelachtige vers-technische virtuositeit’ liet meeslepen.

‘een “bladzij” over de Colleone als vroeger over de kathedraal van Chartres’ = Rechts van de kerk van S. Zanipolo te Venetië bevindt zich het ruiterstandbeeld van de condottiere Bartolomeo Colleoni door Verrochio. Ter Braak schreef over de kathedraal van Chartres in *Het Carnaval der Burgers*, MtB., V.W. 1, p. 64. Over zijn verblijf te Venetië schreef Ter Braak *De Titiaan-tentoonstelling* (gedateerd 2 Sept. 1935) en *Albumblad voor S. Marco*, MtB., V.W. 4, p. 598 en p. 604.

‘Dank voor de kaarten’ = Er zijn geen kaarten van Ter Braak uit Venetië in de correspondentie aangetroffen. Een foto van de Ter Braaks op de Piazza S. Marco is afgedrukt, met een foto uit Sestri Levante, in *Schrijvers Prentenboek 5, Menno ter Braak*, p. 29.

The Master of Ballantrae = Roman (1889) door Robert Louis Stevenson (1850-1894).

‘Eva Raedt-de Canter over Debrot's *Negerin*’ = Zie ook brief nr. 882, waarin Du Perron aan Ter Braak verzocht het stuk over Eva Raedt te schrappen bij de samenstelling van *Blocnote klein formaat*.

‘misschien gaat Chiaromonte met mij mee’ = Nicola Chiaromonte schreef: ‘I met Du Perron in Paris in 1934, through André Malraux, with whom I had been on friendly terms since 1931. I think I can say I liked Eddie immediately, and we soon became friends. I went quite often to

visit him and Bep, his wife. It is through him that I met Ter Braak, first in Paris, and then in Holland in 1935, when I went to lecture in The Hague. It was, in fact, an occasion arranged bij Du Perron and Ter Braak, mainly with the touching purpose of playing hosts to me in Holland.

I will always remember Du Perron as one of the most open, lively, generous and altogether lovable men I ever met. A man from past times, really. A free individual, in the true sense of the words. Menno ter Braak, as I remember him (and unfortunately I saw very little of him after my trip to Holland: I think he came to Paris once in 1938 or '39, after Munich, when the future looked sinister indeed), was a quite different kind of man: the most authentic disciple of Kierkegaard I ever met. Serious to the point of somberness. For a political exile like me, living in a country, France, where people (and, except for Malraux, especially intellectuals) did everything they could to hide from themselves the true state of things in Europe, in order to go on with their usual business, both Du Perron and Ter Braak were extraordinary examples of intellectuals fully aware of the fascist danger, and fully determined to oppose it, cost what it may'.

Nicola Chiaromonte (⋆1905) vestigde zich in Juli 1934 in Frankrijk, week in 1941 uit naar de Verenigde Staten, keerde in 1948 naar Parijs terug, maar woont sinds 1953 weer in Rome, waar hij toneelredacteur is van *Il Mondo* en waar hij, samen met Ignazio Silone (zie aantekening nr. 902), het maandblad *Tempo Presente* redigeert. Hij is de auteur van een studie over het toneel, *La situazione drammatica* (Milaan, 1959), en van essays en kritieken die zijn verschenen in o.m. *Partisan Review* (essay over André Malraux), *The New York Review of Books, Les Temps modernes* (jrg. 1948), *Preuves, Encounter, Der Monat, Merkur, La Stampa* en *Il Ponte*.

Ter Braak 'the most authentic disciple of Kierkegaard'? De Nederlandse lezer, beter bekend met het oeuvre van Menno ter Braak, zal het op dit punt moeilijk met Chiaromonte eens kunnen worden, zoals ook de Nederlanders die Ter Braak persoonlijk hebben gekend over zijn 'somberness' een andere opinie hebben dan de Italiaan, al beseft Chiaromonte dat in het bijzonder Ter Braak de laatste maal dat zij elkaar ontmoetten-tussen München en het uitbreken van de tweede wereldoorlog - weinig reden tot opgewektheid had.

846

'Ik zag de Balilla van nabij' = De Balilla vormde de jeugdbeweging van het Italiaanse fascisme, gekleed in uniform.

'De *Blocnote* over Alain' = Deze notitie van Du Perron verscheen in *Forum*, jrg. 1935, p. 994, maar werd niet opgenomen in het Verzameld Werk.

'die mohammedaan met den Chinees' = Zie *Forum*, jrg. 1935, p. 1210-een notitie die later werd opgenomen in het *Scheepsjournaal van Arthur*

Ducroo, EdP., V.W. 5, p. 333. Het verhaal dat Ter Braak bedoelde was dat van de Indiase mohammedaan op Java, Goelam Mohammed, die in een trein door een Chinees werd aangesproken. ‘De Chinees’, schreef De Perron, ‘was scheel en gehavend, en wilde na enkele woorden weten hoe het mogelik was om aan God te geloven. Na vruchteloos op het landschap gewezen te hebben, vroeg Mohammed: - Maar mag ik mijn vriend dan vragen wie hem zelf gemaakt heeft? - De Chinees antwoordde: - Mijn vader en moeder. - Dat kan ik niet geloven, zei vriendelijk Mohammed; want als de vader en moeder van mijn vriend mijn vriend gemaakt hadden, hadden zij hun zoon mooi gemaakt, bekoorlik als geen ander, maar niet zo verrot als ik hem voor mij zie. (Letterlik: *Tapi tida begini boesoek*.)’

847

Regels geschreven op een briefkaart, afgestempeld: Brussel, 11-IX-1935.
Z. = D. Zijlstra (zie aantekening nr. 42).

848

‘maar eerst op de 23e’ = Nicola Chiaromonte hield zijn lezing over het fascisme op 23 September 1935 voor de Sociëteit voor Culturele Samenwerking te Den Haag.
[...] = Veertig woorden weggelaten.

849

‘het stuk van Romein vond ik flink vervelend’ = Het bedoelde stuk van J. Romein was *De Dialektiek van de Vooruitgang* in *Forum*, jrg. 1935, p. 752 e.v. en p. 828 e.v.
‘Gisteren eindelijk thuis gekomen’ = Waarschijnlijk heeft Du Perron van Zondag 22 tot Vrijdag 27 September 1935 bij de Ter Braaks gelogeerd. In het notitieboekje-1935 schreef Ter Braak op Zondag 22 September: ‘Eddy’ (zie ook brief nr. 848).

850

Klaas Klarenberg = Nicola Chiaromonte.

851

‘Zo'n “zaken”-reis als ik onlangs in Holland maakte, doe ik nooit weer.’ = Begin Oktober 1935 schreef Du Perron aan Jan van Nijlen: ‘Ik ben nu eigenlijk net terug uit Holland, waar ik een jachtige, zeer vermoeiende tien dagen doorbracht, ook o.a. met het oog op een “baan”, maar zoowel bij Querido als elders, over de heele lijn

was het niets dan bot... In ieder geval is “de pen als broodwinning” ook onzin; ik heb hierover uitvoerig gesproken met Querido, die mij op dit gebied mijn laatste hoop ontnomen heeft.’

852

‘Adoea schijnt gebombardeerd’ = Op 2 Oktober 1935 hield Mussolini een toespraak waarin hij er geen twijfel meer over liet bestaan dat Italië op het punt stond de oorlog tegen Ethiopië, of Abessynië zoals het land

toen heette, te beginnen: ‘Met Abessynië hebben wij veertig jaar lang geduld gehad. Thans is het genoeg.’ (Die ‘veertig jaar geduld’ slaan op de Italiaanse nederlaag in 1896 tegen Menelik, die tot gevolg had dat de Italianen hun veroveringsplannen opgaven).

3 Oktober 1935 deelde de negus Haile Selassie de Volkenbond mede dat Italiaanse vliegtuigen de grensstad Adoea hadden gebombardeerd. De Italianen gaven de volgende dag toe ‘op het fort’ te hebben gemikt, omdat... hun verkenningsvliegtuigen zouden zijn beschoten.

854

‘Mussolini ha sempre ragione’ = Een notitie in de serie *Blocnote klein formaat, Forum*, jrg. 1935, p. 1212.

‘misschien vervalt de noot over Mussolini-Matteotti’ = Zie *Forum*, jrg. 1935, p. 1214. EdP., V.W. 5, p. 119.

‘de 2 blzn. over het mens de Canter’ = Deze bladzijden zijn door Du Perron nooit gepubliceerd.

‘de slotnoot over Abessynië’ = Vermoedelijk is hiermee het stuk bedoeld op blz. 1216 van *Forum*, jrg. 1935, gedateerd 11 Oktober, EdP., V.W. 5, p. 125. Het werd geschreven n.a.v. het *Manifeste des intellectuels français pour la défense de l'Occident et la paix en Europe*, uitgegeven op 4 Oktober 1935, voornamelijk geredigeerd door Henri Massis, en o.m. ondertekend door Ch. Maurras, Pierre Drieu la Rochelle, Mgr. Baudrillart, Gabriel Marcel en Henri Ghéon. Het manifest waarschuwde tegen de sancties die de Volkenbond zich voornam tegen Italië te nemen en het oorlogsgevaar dat daaruit zou ontstaan. Het verzette er zich tegen dat Italië, de beschaving, en Abessynië, de barbarie, als gelijkwaardig werden behandeld. Het Europese conflict dat het resultaat van de sancties zou zijn ‘ne serait pas seulement un crime contre la paix, mais un attentat irrémisible contre la civilisation d'Occident, c'est-à-dire contre le seul avenir valable, qui, aujourd'hui comme hier, soit ouvert au genre humain.’

855

‘maar met de datum van 7 October (verander 4 in 7)’ = De datum zou 11 Oktober worden, zie de vorige aantekening.

856

‘je stuk over Rembrandt’ = *Wie was Rembrandt*? verscheen 6 Oktober 1935 in *Het Vaderland*, MtB., V.W. 4, p. 26.

‘Kuyle kan misschien wat meditatiever’ = Tegen Kuyle schreef Du Perron een polemisch stukje dat in het laatste nr. van *Forum*, p. 121 werd geplaatst.

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 9-X-1935.

857

‘Ik dementeer dit alles in Het Vad.’ = Ter Braak zou het stuk van Toussaint van Boelaere in het *Alg. Handelsblad* niet dementeren, wel werd op 12 Oktober 1935 in *Het Vaderland*, onder de kop: ‘De Tijd over de val

van het cynisme' het stuk geciteerd dat *De Tijd* aan het verdwijnen van *Forum* wijdde.

'Zelfs *Den Gulden Winckel* is door de uitgever... versjacherd' = Zie brief nr. 882 en de aantekening daarbij.

'Vind je Beckmann niet goed?' = In *Forum*, jrg. 1935, p. 998, introduceerde Ter Braak de tekenaar Jaap Beckmann, van wie in hetzelfde nummer enkele pentekeningen werden opgenomen. De twee laatste alinea's waren geschreven op de achterkant van de envelop.

858

'Je stuk over de revolutionaire auteurs' = Ter Braak besprak *De ontwikkeling der literatuur in Sovjet-Rusland* door dr. K.F. Proost en Gogol's *Avonden op Dikanjka* in *Het Vaderland* van 13 October 1935, MtB., V.W. 5, p. 603. Op grond van deze datum dateerde ik deze op een briefkaart geschreven regels van Du Perron: 16 Oktober 1935. Het poststempel is nl. onleesbaar.

'Bravo voor Pantjerov!' = In zijn bespr. van het werk van dr. Proost citeerde Ter Braak de uitspraak van 'de Russische boerenschrijver' F. Panverov: 'Bij Tolstoi en Dostojefsky wordt alles op menselijke verhoudingen opgebouwd; ik zie het echter dieper. Wat kan ik van de klassieken leren? Niets. Heeft iemand van hen over de veengronden geschreven? Ik heb zelf echter het veenvraagstuk tot in de kleinste onderdelen bestudeerd...', MtB., V.W. 5, p. 606.

'het stuk van bolle Ton' = In *De Tijd* van 10 Oktober 1935 was een ongesigneerd stuk gepubliceerd onder het hoofd *Welkom Afscheid*, dat aldus aanving: 'Het bericht, dat... *Forum* met ingang van Januari as. zal ophouden te verschijnen... kan in onze kringen niet anders dan gunstig ontvangen worden.' *De Tijd* betreurde het dat de Hollandse redactie onder aanvoering van Menno Ter Braak 'te zeer helaas beïnvloed (werd) door zijn bewondering voor de middelmatige auteur E. du Perron, een open vijand van de hem in zijn jeugd aangeleerde katholieke geloofsbelijdenis... Hoe een man als Marnix Gijsen zijn naam heeft kunnen geven aan een maandblad, waarin de kille, doodse mentaliteit van deze Du Perron de toon aangaf, blijft een raadsel, wellicht alleen oplosbaar door een Zuid-Nederlandse behoefte om zich in het Noorden, hoe dan ook, te doen gelden als rechthebbende stem. Het verdwijnende maandblad is in deze kolommen meermalen bestreden wegens de decadente levenshouding van de redactie, die, blasé van alle idealisme, zich in een studentikoze geringschatting der eerste levenswaarden of in een wraaklustige verontwaardiging jegens de Europese cultuur te buiten ging aan cynische ontkenning van de adel der menselijke natuur'.

De Tijd gaf ook nog deze karakteristiek: 'Een anti-katholicisme, in felheid aan het Duitse anti-semietisme verwant, maar in suggestieve insinuatiekracht dit verre overtreffende, was het geestelijk kenmerk van verscheidene medewerkers.'

‘Guilloux 1e rangs’ = Over Louis Guilloux' *Le sang noir*-eén van de geliefde romans van Dylan Thomas - zie o.m. EdP., V.W. 5, p. 187.

859

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 18-X-1935.

‘Dan: Grààg Huizinga’ = Het betreft hier *In de schaduwen van morgen*. ‘het art. van Halbo C. Kool over mij’ = Halbo C. Kool besprak *Het Land van Herkomst* in *Critisch Bulletin*, jrg. 1935, p. 1034. Hij had waardering voor de Indische gedeelten, niet voor de Europese: ‘De dertigjarige Ducroo is een polemische natuur, die met enkele weinige vrienden over de cultuur en haar veelzijdige problemen vaak en graag spreekt, totdat het bijna essays worden. Hoe gaarne hem dit genoegen gegund zij, wanneer zij zozeer theoretisch blijven en blijven moeten, omdat het contact met wat wij nu eenmaal als werkelijkheid aanduiden, volkomen denkbeeldig blijft, mist men de uitvoerige weergave daarvan liever dan te moeten lezen van in wezen machteloze en anarchistische haat tegenover notarissen en advocaten, tegenover de “weerbare formules”; voor een ogenblik is dat heel amusant, op den duur wordt het stierlijk vervelend, hoe pijnlijk de hele geschiedenis ook voor Ducroo zelf geweest moge zijn of nog is. Het lamenterende rijkeluiszoontje-in-moeilijke-omstandigheden moge meelijwekkend zijn, als men hem een paar uur op bezoek heeft gehad en het verhaal geduldig heeft aangehoord, gelooft men het wel en geeft er de voorkeur aan de krant te lezen...’ Kool verweet Du Perron ook nog zijn ‘onduidelijke zinnen.’

860

‘een stuk over de N.S.B.-poëzie’ = 15 Oktober 1935 schreef Ter Braak een stuk in *Het Vaderland*, getiteld *Fascistische poëzie*, n.a.v. *De Jonge Leeuw*, door George Kettmann jr.

‘tegen de landdag van Mussert’ = 12 Oktober 1935 werd, op een weiland aan de Leyweg onder Loosduinen te Den Haag, de vierde zg. landdag van de N.S.B. gehouden, volgens de landdagleiding bezocht door 35000 mensen. Ir. A.A. Mussert voerde er het woord.

Ter Braak bezocht 16 Oktober 1935, in een autobus-remise van de H.T.M. aan de Fruitweg te Den Haag, een zg. kettingdemonstratie, georganiseerd door de plaatselijke raad van de S.D.A.P. en de Haagse Bestuurdersbond, en gehouden onder de leuzen: ‘Voor de democratie’ en ‘Tegen de dictatuur’. Er werd gesproken door Koos Vorrink, voorzitter van de S.D.A.P. Volgens *Het Volk* zouden 50.000 bezoekers deze demonstratie hebben bijgewoond.

‘over het boek van Huizinga’ = Zie MtB., V.W. 5, p. 625.

[...] = Drie woorden weggelaten.

Boudier-Bakker = Zie MtB., V.W. 5, p. 609.

861

‘mijn stuk tegen Van Duinkerken’ = Zie EdP., V.W. 6, p. 631, alsook de Verantwoording bij dl. 6 van het V.W. Het stuk heette: *Klei-*

ne bijdrage tot de kennis van een katholieke voorlichting en strijdmethode. ‘de club van Rühmke-Kramers’ = De Sociëteit voor Culturele Samenwerking te Den Haag.

‘Las je het allervermakelijkste stuk van Donker’ = In de *N.R.Ct.* van 19 September 1935 besprak Anthonie Donker *Van Vrijheid en Dood* door A. den Doolaard. Donker stak daarbij de draak met de sterke verhalen van Den Doolaard over de eigen ski- en alpinisten-prestaties in Joego-Slavië en Bulgarije en de bewondering die hij daarmee bij de bevolking zou hebben geoogst.

Barrett-Browning = Elizabeth Barrett-Browning (1806-1861) was de schrijfstersnaam van Elizabeth Barrett, gehuwd met de dichter Robert Browning (1812-1889).

Boris Souvarine = Boris Souvarine, Fransman van Poolse afkomst, was eén van de oprichters van de Franse communistische partij waaruit hij in 1924 werd geroyeerd. Hij had zich namelijk verzet tegen de voorstelling van zaken die Moskou gaf over de toen beginnende oppositie van Trotski c.s. In overleg met J. de Kadt en in samenwerking met zijn vrouw bezorgde Du Perron een Nederlandse bewerking van *Staline, aperçu historique du bolchévisme* (1935), die in mei 1940 zou verschijnen.

862

‘een boekje van Gobineau’ = Vermoedelijk *Mémoire sur diverses manifestations de la vie individuelle*, EdP., V.W. 5, p. 55.

Regels geschreven op een prentbriefkaart, voorstellend Stendhal (Henri Beyle). Poststempel: Paris XVI-18-23-X-1935.

863

‘Nu over je “verweer”’ = Slaat op Du Perrons *Kleine bijdrage tot de kennis van een katholieke voorlichting en strijdmethode*. Vgl. deze passage van Ter Braak met de verantwoording in EdP., V.W. 6.

864

‘Heeft Ina geprotesteerd’ = Het antwoord van Ina Boudier-Bakker verscheen in *Het Vaderland* van 27 Oktober 1935; een samenvatting er van vindt men in MtB., V.W. 5, p. 617.

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 11.30-30-X-1935.

865

‘Je stuk erover’ = Voor Ter Braaks bespreking van *In de schaduwen van morgen*, zie MtB., V.W. 5, p. 625.

‘de briefkaart doe ik hier nu maar in’ = Het eerste gedeelte van brief nr. 865 is geschreven op een ongefrankeerde postkaart.

866

‘Verder is Donderdag *De Pantserkrant* opgevoerd’ = *De Pantserkrant* werd 31 Oktober 1935 opgevoerd door de Rotterdamse Studenten Toneelvereniging onder regie van G.M. Waar jr. G.H. 's Gravesande besprak de opvoering, niet het stuk, in *Het Vaderland* van 1 November 1935. In zijn bespreking in *De Telegraaf* van 1 November schreef Corne-

lis Veth o.m.: ‘Dr. Menno ter Braak neemt in de brief (aan een vijandin van het toneel) aan, dat deze dame het stuk zijner onwaardig acht, en geeft niet onduidelijk te kennen, dat hij met dit oordeel instemt. Wat mij betreft, ik ben te beleefd om hem tegen te spreken’. En ook: ‘Moi qui vous parle, heb mij op een echt krantenbureau zelden verveeld, hier viel het luisteren mij soms zeer moeilijk’.

[...] = Tien woorden weggelaten.

Sacha Guitry = Op 22 Oktober 1935 besprak Ter Braak een toneelstuk van Sacha Guitry (1885-1957) en formuleerde zijn bezwaar tegen auteurs van dat soort aldus: ‘Ieder effect dat zijn vlotte pen produceert, is bestemd om het te laten reproduceren door acteurs.’ Ook Henry Bernstein (1876-1953) en Henri Duvernois (1875-1937) waren in hun tijd succesvolle toneelschrijvers.

867

‘Bewaar deze laatste blik op het Trocadero’ = Voor de wereldtentoonstelling te Parijs in 1937, werd het huidige palais de Chaillot gebouwd op de plaats waar tot dan het zg. Trocadéro had gestaan, een gebouw ontworpen voor de wereldtentoonstelling van 1878, genoemd naar een in 1823 door de Fransen veroverd fort te Cadiz, en opgetrokken in Moorse stijl.

De laatste alinea was geschreven op de achterkant van de envelop, waarin Du Perron de briefkaart van het Trocadéro en het panopticumstuk verstuurde. Poststempel: Paris XVI. 17-5-XI-1935.

868

‘de notitie over Fernandez’ = De notitie over Ramon Fernandez is blijkbaar het panopticumstukje, waarover Du Perron schreef in brief nr. 867 (zie ook brief nr. 869). Het stuk, geschreven n.a.v. een beschouwing van Fernandez over de Italiaans-Abessijnse oorlog in de *Nouvelle Revue Française*, verscheen in *Groot Nederland*, jrg. 1936, p. 93. Het was gedateerd: 3 November.

[...] = Drieënveertig woorden weggelaten.

‘Ingesloten nog een document’ = Het document is niet meer aangetroffen.

869

De Sleutel = Orgaan van het Anti-Fascistisch Studenten Comité (A.F.S.C.) te Leiden. In *De Sleutel*, afl. 1, jrg. 1935, publiceerde Ter Braak *Student en Anti-Fascisme*, MtB., V.W. 4, p. 344.

870

Deze regels zijn geschreven op een briefkaart, poststempel: Paris, Gare Saint Lazare, 17-8-XI-1935. 8 November 1935 viel echter op een Vrijdag. Het zou nog mogelijk zijn geweest, het poststempel is hier onduidelijk, 18-XI te lezen, maar op

18 November 1935 was Du Perron al in Bretagne, zie brief nr. 873, laatste alinea, en ook brief nr. 878. Conclusie: de briefkaart is verstuurd op Vrijdag 8 November 1935 en Du Perron

heeft zich òf in de dag vergist òf zijn kaart geschreven op Zondag 3 November, waarna hij hem pas op Vrijdag naar de bus bracht.

Sorel = Georges Sorel (1847-1922), anti-parlementair syndicalist, was oorspronkelijk ingenieur. Door zijn werk kwam hij in aanraking met de arbeidersklasse en zijn problemen. Hij nam in 1892 ontslag en wijdde zich verder aan het schrijven. Het door Du Perron gelezen *Réflexions sur la violence* (1908) - dat invloed had op zowel Mussolini als Lenin - was zijn meest geruchtmakende werk. ‘Sorel lijkt van een sympathieker natuur dan Marx, hoewel ongetwijfeld minder geniaal,’ zou Du Perron later, in Juni 1936, schrijven, zie EdP., V.W. 5, p. 251.

871

‘Lotje’ = Mevr. Charlotte Köhler, voordrachtskunstenaresse, zie brief nr. 868.

872

Ofschoon brief nr. 871 door Du Perron werd gedateerd: ‘Vrijdag’ en brief nr. 872 ‘Donderdagmiddag’, zijn ze toch in deze, ogenschijnlijk ‘verkeerde’ volgorde afgedrukt. Boven brief 871 stond nl. eerst ‘Donderdag’, maar deze dag werd door Du Perron doorgekrast en vervangen door ‘Vrijdag’. Nu blijkt al uit de eerste zin van de brief, gedateerd ‘Donderdagmiddag’, dat deze geschreven moet zijn na de brief, gedateerd ‘Vrijdag’, d.w.z. Du Perron heeft zijn vergissing herhaald, en, anders dan in de eerste brief (nr. 871), vergeten die te herstellen.

‘het boek van Proost’ = *De Ontwikkeling der Literatuur in Sowjet-Rusland*, door dr. K.F. Proost (zie brief nr. 858 en de aantekening daarbij). ‘Je stukje tegen Ritter’ = In het *Utrechts Dagblad* van 2 November 1935 protesteerde P.H. Ritter jr. tegen Ter Braaks beschuldiging van plagiaat, dat zou zijn gepleegd door Ina Boudier-Bakker in haar roman *Vrouw Jacob*. Ter Braak beantwoordde Ritter in *Het Vaderland* van 5 November 1935.

873

Regels geschreven op een briefkaart. Poststempel onleesbaar.

‘Het stuk over Vestdijk’ = *Over S. Vestdijk* verscheen in *Groot-Nederland*, jrg. 1935, p. 560. Du Perron noemde het opkomen van Vestdijk de voornaamste literaire gebeurtenis van de laatste jaren. Du Perron vertelde hoe hij met de poëzie van Vestdijk - ‘dikke schoolschriften vol’ - kennis maakte door Slauerhoff, wiens invloed in deze gedichten Du Perron wel hinderlijk vond. Vestdijk stelde daarop voor dat hij die invloed er uit zou werken. ‘Het leek een hachelik ondernemen, maar geen half jaar later was hij er bijna volledig in geslaagd. Dezelfde dikke cahiers schenen verzen af te scheiden waarin van slauerhoviaanse tics en wendingen alleen voor een zeer scherp zoeker, en dan voor een die vooraf gewaarschuwd was, nog iets viel te ontdekken... Nog aarzelend, en vooral ietwat huiverig gebleven tegenover een overdaad waarmee men, in de traditie van de nederlandse “jongere” poëzie, op slag tien bundels had kunnen maken,

bracht ik een kleine keuze naar een redactievergadering van *Forum*; ik vreesde vooral het oordeel van Ter Braak, toen onwilliger misschien nog dan nu tegenover wat zich aandiende in de “versluiering van een roes met woorden”. Dwaling: Ter Braak bleek meteen veroverd, en zelfs geestdriftiger dan ik, vooral voor eén lang gedicht, vol originele beelden en gedachten, vond hij: *De Parasiet*... Maar twee maanden na *De Parasiet* verscheen Vestdijk's eerste verhaal, *Ars Moriendi*, speciaal voor het tijdschrift geschreven. Ik had hem gezegd dat wij vooral aan korte verhalen behoefte hadden; hij had gevraagd van welk soort, welk formaat ongeveer, en achteloos, maar zonder enige grootspraak (dit gemis aan grootspraak is zeer karakteristiek voor Vestdijk) erop laten volgen: - O, ik denk wel dat ik zoiets voor jullie kan maken. - Voor een “beginneling” dus, al was deze beginneling van onze leeftijd, leek *Ars Moriendi* ons eenvoudig meesterlijk; ik ben deze mening nog toegedaan sinds ik het verhaal in de boekpublicatie heb overgelezen.’ Zie EdP., V.W. 6, p. 15.

‘den heer Weissglas’ = W. Weissglass was voorzitter van het Leidse A(nti) F(ascistische) S(tudenten) C(omité).

874

Ook doe ik hierbij twee niet te evenaren reacties = Deze documenten zijn verloren gegaan.

[...] = Drieëntwintig woorden weggelaten.

Révolte des *Anges* = Over dit werk van Anatole France, zie Ed P., V.W. 2, p. 140.

875

[...] = Vijfentwintig woorden weggelaten.

[...] = Vijfendertig woorden weggelaten.

‘Je bespreking van *Kristal* is alleraardigst; die van *De Korte Baan* wel erg summier’ = Op 10 November 1935 verscheen in *Het Vaderland Twee Representaties*, zie MtB., V.W. 5, p. 632.

876

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: Paris XVI-11.30-13-XI-1935.

877

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: Paris, Rue Littré-11-15-XI-1935.

‘Daarnet *Forum’ = Forum* van November 1935 bevatte, voor wat betreft de Nederlandse afdeling: *De Opheffing van Forum* (redactioneel); *Hemelse en Aardse poëzie*, n.a.v. Greshoffs verzamelde verzen, door S. Vestdijk; *Virginia*, door V. Varangot; en een fragment uit *Else Böhler, Duits Dienstmeisje*, door S. Vestdijk.

878

Stephen Leacock = Stephen Butler Leacock (1869-1944), Canadees schrijver van humoristische schetsen en korte verhalen.

879

Regels geschreven op een briefkaart. Van het poststempel is nog leesbaar ‘20-11’.
‘een stuk over Napoleon en het vrije woord’ = Zie EdP., V.W. 5, p. 95.

880

‘Deze week over *De Boeken der kleine Zielen*’ = Zie MtB., V.W. 4, p. 78. ‘de nieuwe roman’ = De ‘nieuwe roman’ is onvoltooid gebleven. Ter Braaks nagelaten werk werd gepubliceerd in MtB., V.W. 4, p. 821 e.v.

882

‘de bespreking... van *Else Böhler*’ = Ter Braaks bespreking van *Else Böhler, Duits dienstmeisje* verscheen in *Het Vaderland* van 17 November 1935 en werd later verwerkt in *De Duivelskunstenaar*.
‘ploertige stukje over Kramers’ = Na het Juli-Augustus nr. van *Den Gulden Winckel* onder redactie van W.A. Kramers verscheen het Sept.-Oktober 1935 nummer onder redaktie van Han G. Hoekstra. Enige verklaring over deze redacteurswisseling ontbrak. In het November-nummer 1935 was echter wèl een verklaring afgedrukt van de uitgever A.J.G. Strengholt die o.m. schreef: ‘Een enkeling heeft zich verbaasd, dat wij de vroegere samensteller van *Den Gulden Winckel* niet hebben uiten zijn opvolger niet hebben ingeluid. Men gelove ons: voor een teder afscheidswoord aan het adres van de heer Kramers was voor ons waarlijk geen aanleiding. En waarom de nieuwe redacteur met feestfanfares aan te kondigen? Tijdige verschijning en een verfrist, verbeterd en uitgebreid tijdschrift scheen ons het best denkbare commentaar op een redactionele wijziging... Tot slot nog dit: zes van onze circa 120 medewerkers hebben wij, op verzoek, geschrapt. Wij hopen dit verlies - dat wij, op eén uitzondering na, hartelijk betreuren - te overleven.’ Strengholt schreef verder nog dat *D.G.W.* vrij bleef van ‘elke commercieële invloed’ en besloot: ‘de karavaan trekt voort en laat de honden blaffen.’ Deze verklaring van Strengholt was een reactie op Ter Braak die in *Het Vaderland* van 23 Oktober 1935 o.m. had geschreven: ‘Dat van een redactiewisseling niet eens kennis wordt gegeven aan de abonnés, die niet op de uitgever, maar op een in bepaalde geest geleid orgaan zijn geabonneerd, geeft ons geen hoge dunk van het respect, dat die uitgever voor die abonnés heeft’. (zie ook brief nr. 886 en de aantekening daarbij). ‘dat stukje over jou’ = In *Den Gulden Winckel* van November 1935 stond een bespreking van *Het Tweede Gezicht* door F. Haersout die verklaarde dat Ter Braak hem ‘met zijn paradoxale pen even snel interesseerde en verveelde als de acrobaat op het slappe koord’.
‘stuk van Teunisz’ = Johan Teunisz. besprak *In de schaduwen van morgen* in *D.G.W.* van November 1935.
[...] = Zestig woorden weggelaten.
‘behandel de twee dan in eén artikel’ = Du Perron vergeleek Julien Benda met J.H. Huizinga in *In deze grootse tijd*, EdP., V.W. 5, p. 162-165. Eva Raedt = Zie brief nr. 845 en de aantekening daarbij.

883

‘het boek van mevrouw over de nederlandsche romancière’ = *Vrouwenspiegel*, door A.H.M. Romein-Verschoor (zie MtB., V.W. 5, p. 591).

884

Du Perron dateerde zijn briefkaart abusievelijk 27 Nov. 1935. Het poststempel vermeldt: 26-11-35.

‘ook dat over Couperus’ = Een bespreking van *De Boeken der Kleine Zielen* in *Het Vaderland* van 24 November 1935, MtB., V.W. 4, p. 78.

‘mijn stuk voor het A.F.S.C.’ = *De roep van de Heros*, verschenen in *De Sleutel* van December 1935 no 3 (EdP., V.W. 5, p. 153).

‘je stukje over Jo (Küller)’ = Ter Braaks bespreking van *Prins Incognito* door Jo van Ammers-Küller verscheen in *Het Vaderland* van 24 November 1935.

‘Antje over tante An’ = Twee romans van Anna van Gogh-Kaulbach werden door mevr. A. ter Braak-Faber besproken in *Het Vaderland* van 24 November 1935.

‘geweldige beerendooder *Dag*!’ = Dag, de hoofdfiguur uit Gulbransens *En eeuwig zingen de bossen*, was de zoon van de berendoder Torgeir Bjorndal. Ter Braak besprak deze Noorse succesroman uit de dertiger jaren in *Het Vaderland* van 24 November 1935.

885

Regels geschreven op een briefkaart, poststempel: 28-11-35.

886

‘al was zij dan ook geen “Ersatzehe”’ = Het was H.W. Brann die in zijn werk *Nietzsche und die Frauen* de relatie tussen Nietzsche en zijn zuster een Ersatzehe noemde.

‘een heel gek nummer’ = De Nederlandse afdeling van het laatste nr. van *Forum*, December 1935, bevatte *A Farewell to Arms*, door Menno ter Braak (MtB., V.W. 4, p. 349); poëzie van S. Vestdijk, G. van Gelder, P. Verhoog, M. Mok, J.B. Besançon, Adriaan Morriën en Man Arnet; het slot van *Hemelse en Aardse Poëzie* alsook het slot van *Else Böhler*, door S. Vestdijk en *Blocnote klein formaat*, door E. du Perron.

‘Ik heb Strengholt nog eens van repliek gediend’ = De repliek van Ter Braak verscheen in *Het Vaderland* van 22 November 1935. Hij noemde de verklaring van de heer Strengholt in *Den Gulden Winckel* van November 1935 ‘martiaal, maar desondanks niet bevredigend’ (zie de aantekening bij brief nr. 882). *Het Vaderland* van 23 November 1935 meldde dat het voorgevallene bij *D.G.W.* ook in het orgaan van de Ned. Journalistenkring ‘een uiterst bedenkelijk verschijnsel’ was genoemd.

‘fascistenrelletjes bij *De Beul*’ = De opvoering door de Amsterdamse Toneelvereniging van het anti-fascistische stuk *De Beul*, door Pär Lagerkvist, leidde op Zondagmiddag 1 December 1935 tot ongeregeldheden in de Amsterdamse Stadsschouwburg, waar de politie ingreep en circa 200 personen uit de zaal

verwijderde. In *Het Vaderland* van 2 December keerde Ter Braak zich tegen *De Telegraaf*: ‘Ik meen, dat de lof,

die ik Van Dalsum hier toezwaai, onverdacht is, omdat ik van zijn *Beul*-prestatie vrijwel geen goed woord heb gezegd. De incidenten die gisteren hebben plaats gehad, eisen dit commentaar. De hetze, die door *De Telegraaf* is ingezet tegen *De Beul* en de A'damse Toneelvereniging en die meer aanleiding gegeven zal hebben tot deze heroïsche relletjes dan het stuk zelf, maakt het noodzakelijk dat de argumenten pro en contra nog eens terdege worden afgewogen. Het feit, dat *De Beul* een weinig geslaagd toneelexperiment is gebleken, tracht het dagblad, dat met alle winden meedraait en dus in dit tijdsgewricht de *NSB*-wind in de zeilen tracht te krijgen, uit te spelen tegen het gemeentelijk subsidie; als zou de A'damse Toneelvereniging dit subsidie niet onder de andere toneelgezelschappen dubbel en dwars verdienen, als zou ook deze mislukking niet *pleiten* voor haar streven naar een toonbaar repertoire!'

De opvoering van *De Beul* werd verboden in Utrecht, Haarlem en Den Haag, waarna de Amsterdamse Toneelvereniging ook in de hoofdstad afzag van voorstellingen in het openbaar.

887

Deze brief is door mij gedateerd: 11 December 1935, omdat hij beantwoord wordt door Ter Braaks brief van 16 December, waarin Ter Braak verklaarde in de week van 9-16 December geen tijd te hebben gehad om eerder te schrijven. Tussen Ter Braaks brief van 3 December en deze brief van Du Perron, moet er, blijkens Du Perrons schrijven nr. 887, nog een brief van Ter Braak zijn geweest die Du Perron, 'in de autobus of zo', kwijtraakte.

'Huizinga is fraai' = Vermoedelijk slaat deze opmerking op de derde druk van *In de schaduwen van morgen*, waarin Huizinga een passage over de soldaat had voorzien van de volgende voetnoot: 'Hoewel niet van zins, bij deze herziening te polemiseren, kan ik niet nalaten te verklaren, dat ik niet begrijp, hoe dr. Menno ter Braak in zijn bespreking in *Het Vaderland* van 27 Oktober 1935, deze passage "zwaar rhetorisch" heeft kunnen noemen.' Ter Braak reageerde hierop in *Het Vaderland* van 5 December 1935: 'Ik vind deze wijze van... niet-polemiseren, zoals ik al zeide, hoogst zonderling. Prof. Huizinga is niet van zins te polemiseren, en hij polemiseert toch! alleen niet met argumenten, maar met de vermanend opgeheven vinger van iemand, die ook in het publiek even wil laten merken, *hoe* onzinnig hij zulk een kritiek wel vindt; polemiek zal hij er verder niet aan verspillen, maar de terechtwijzing mag niet gespaard worden. Ik wil onmiddellijk aannemen, dat de schrijver het zo niet bedoelde; maar het maakt de indruk *alsof*. Waarschijnlijk met de beste intenties bezield weet prof. Huizinga ex cathedra geen andere formule voor zijn commentaar (dat wel degelijk een polemiek is en een vorm van zelfverdediging, immers hij had die clausule van niet-begrijpen gerust weg kunnen laten!) te vinden dan een beledigende correctie in het proefwerk van een schooljongen. Een andere reactie dan zwijgen is

hierop niet mogelijk. Men gaat niet van gedachten wisselen met iemand, die de tegenstander bij voorbaat op het strafbankje zet.'

'die dominee!' = Op Zaterdag 7 December 1935 belegde de N.S.B. in het Concertgebouw te Amsterdam een protestvergadering tegen de opvoering van *De Beul*. Op die vergadering werd o.m. het woord gevoerd door ds. Van Duyl die, toen hij de opvoering van het stuk van Lagerkvist had bijgewoond, tot zijn 'vreugde' had geconstateerd, 'dat de vrouw die op het toneel zulk een afgrijselijk obscene dans uitvoerde, een niet-arische was.' Onder, volgens *Het Vaderland*, stormachtige toejuichingen, trok de dominee hieruit de conclusie: 'Blijkbaar en gelukkig is er geen arische vrouw te vinden geweest, die zich voor deze schandelijke dans wilde lenen'. Ds. van Duyl herinnerde er verder aan dat zelfs het anti-revolutionaire dagblad *De Standaard* tenslotte als zijn oordeel had gegeven dat de burgemeester van Amsterdam - een anti-revolutionair - het stuk had moeten verbieden. 'Doet hij dit alsnog', aldus ds. van Duyl, 'dan zal geen N.S.B.'er hem dubbelhartigheid verwijten, want het gaat ons niet om politieke winst, maar om de ere van onze God en de ere van onze Zaligmaker'.

'Claartje is dus door de N.S.B.-kwaal... aangetast' = In haar bespreking van *Else Böhler* in het December 1935-nummer van *Critisch Bulletin* verweet Clara Eggink S. Vestdijk zijn van leer trekken tegen de 'hedendaagse Duitse politiek... de manier waarop riekt zozeer naar de leuzen op muren en schuttingen - moord en sadisme is het fascisme - dat men een betere aanval van de intelligente Vestdijk verwacht zou hebben.'

'Het stuk van Blijstra' = R. Blijstra besprak in *Critisch Bulletin*, December 1935, *Een Hollands Drama*, door Arthur van Schendel. Zie EdP., V.W. 5, p. 146.

[...] = Elf woorden weggelaten.

888

Deze regels zijn geschreven op een ongefrankeerde briefkaart, die dus in een envelop moet zijn verstuurd. Aangezien het verzoek om *Sankt Max* door Ter Braak wordt beantwoord in zijn brief van Maandag, 16 December 1935, dateerde ik deze briefkaart van 'Zaterdag': 14 December 1935.

'Gide over Stirner-Nietzsche' = André Gide schreef twee stukken over *Max Stirner et l'individualisme* en *Nietzsche* in *Prétextes*.

'dat Gide in de *N.R.F.* Jef Last citeert en huldigt' = In de *Nouvelle Revue Française* van December 1935 publiceerde André Gide o.m. de notities uit zijn *Journal* van 23 en 24 Maart 1935 (zie in het *Journal*, 1889-1939, p. 1222).

889

'mijn stuk over Stuiveling en Multatuli' = *Om de Nieuwe Gids*, MtB., V.W. 6, p. 7.

'*Sprokkelingen* besprak ik al' = Deze aforismen van R. van Genderen

Stort besprak Ter Braak op 7 December 1935 in *Het Vaderland*. Hij schreef o.m.: ‘Men heeft, om zich aphoristisch te kunnen uitdrukken, een zeldzame preciesheid nodig van “gedachtentechniek”; wie “à peu près” met zijn gedachten omgaat, moet zich liever niet aan aphorismen wagen. Maar behalve preciesheid is ook een buitengewone elasticiteit noodzakelijk. Telkens moet de schrijver van aphorismen weer volkomen “nieuw” zijn, als hij begint na pas geëindigd te zijn; zijn vorm dwingt hem ieder ogenblik zijn schepen achter zich te verbranden en als Aphrodite uit het schuim der golven herboren te worden... Bij gebrek aan elasticiteit wordt een serie aphorismen een serie kwinkslagen of eigenwijsheden; deze stijl verveelt bij misbruik als geen andere stijl, omdat hij de hoogste eisen stelt. En zelfs bij een zo schitterend gebruik als bv. Chamfort en Rochefoucauld van het aphorisme maken: op een gegeven ogenblik wordt men bevangen door een lichte afkeer van deze gedachtenkristallen. Alleen Nietzsche en Stendhal hebben mij als aphorismenschrijvers nooit teleurgesteld, omdat de onuitputtelijkheid van hun motieven triomfeert over de technische grens, door het aphorisme als stijlphaenomeen gesteld.’

Herhalingsoefeningen = Poëziebundel van V.E. van Vriesland, zie MtB., V.W. 5, p. 644.

‘het stuk van mevr. Romein over *Vrouw Jacob*’ = In *Critisch Bulletin*, jrg. 1935, p. 1265, schreef Annie Romein-Verschoor dat Ter Braak onweerlegbaar het plagiaat van Ina Boudier-Bakker had vastgesteld: ‘Zo onweerlegbaar, dat mevrouw B. er verder verstandiglijk het zwijgen toe deed en men zou geneigd zijn de verdere kritiek dezelfde houding tegenover dit boek in overweging te geven, tenzij iemand het inzicht deelt van de heer Jaarsma, die na een loffelijk getuigschrift omtrent de literaire en historische kwaliteiten van dit boek in de *N.R.C.* in een naschrift laat weten, dat hem ter B.'s beschuldiging zo juist ter ore is gekomen, maar dat die aan zijn waardering voor het boek niets afdoet.’

‘Inleiding over *Vincent Haman* is de deur uit’ = In zijn inleiding schreef Ter Braak o.m.: ‘Dat een boek vol merkwaardige kwaliteiten vergeten wordt, of zelfs met bepaalde bedoelingen weggedrukt achter boeken van mindere soort, is een tamelijk veelvuldig voorkomend verschijnsel. Er zijn zoveel interessante litteraire methodes, er is zooveel gepraat over stijlen en stijlmiddelen (op zichzelf overigens niet altijd overbodig, zoolang het ondergeschikt blijft aan belangrijker gezichtspunten), dat de waarde van een schrijver gemakkelijk in het gedrang kan raken; veel gemakkelijker, dan de gemiddelde lezer denkt.’ En verder: ‘Is tenslotte... de beweging van Tachtig door Paap unfair behandeld? Ik geloof, neen. Litteraire phaenomenen, die zich handhaven, handhaven zich des te sterker, wanneer zij de onthulling hunner alledaagsche menschelijkheid kunnen doorstaan: zie de brieven van Multatuli! Dat de Tachtigers zich van *Vincent Haman* hebben afgemaakt door het debiteren van niets-

zeggende phrasen en door een stelselmatig doodzwijgen, bewijst iets tegen hen: zij hadden zich kunnen ergeren en tòch intelligenter reageren. Bovendien is het de zwakste kant van Tachtig, die Paap aantast: de woordkunstmanie, het zoeken naar stijl-in-woorden om een manco aan levensstijl te verbergen; op figuren als Verwey en Gorter heeft deze satyre geen vat en wil zij ook geen vat hebben. Paap was een scherp waarnemer; hij zag détails, die voor naturalisten van geen belang en toch uitermate belangwekkend zijn voor de kennis van een der zonderlingste cultures onder het menschenras, den artiest, met een der zonderlingste hiërarchische systemen, de litteraire hybris, als middel tot zelfhandhaving en verwerkelijking van machtsbegeerte gewapend; hij legde zijn ervaringen neer in een boek, dat misschien juist omdat het zoo dicht bij de “stof” is gebleven, meer te zeggen heeft over den artiest en zijn hiërarchie dan alle andere essays en romans van Tachtig bij elkaar.’

890

‘die passage over Ilse en Wijdenes’ = ‘Ilse’ komt voor in EdP., V.W. 3, p. 364, maar de eigenlijke passage over ‘Ilse’ en ‘Wijdenes’ is te vinden op p. 363.

‘Wat *doet* V. voortdurend in nazi land?’ = Ik heb geen bevestiging kunnen vinden van de vermoedens van Ter Braak: volgens sommigen, die de schilder Valentijn van Uytvanck goed hebben gekend, had hij geen goed woord voor de nazis over. Anderen hadden wel gehoord van nazistische sympathieën van Van Uytvanck, maar dachten daarbij vooral aan zijn behoefte om in de contramine te zijn. Zij geloofden niet in zijn partijlidmaatschap. De feiten zijn dat Van Uytvanck zich in Duitsland vestigde toen Adolf Hitler er al sinds geruime tijd aan de macht gekomen was; dat hij zelfs gedurende de tweede wereldoorlog in Neubabelsberg bij Berlijn woonde; en dat hij ook na de oorlog in Duitsland bleef. Hij overleed te Bochum in 1950.

891

Groethuysen = Bernard Groethuysen werd in 1880 te Berlijn geboren uit een Nederlandse vader en een Russische moeder. Hij was een leerling van Dilthey en doceerde filosofie aan de universiteit van Berlijn tot hij in 1933 zijn professoraat neerlegde uit solidariteit met de vervolgde Joodse collega's. Hij vestigde zich in Frankrijk, waar hij zich liet naturaliseren en waar hij in 1946 overleed. Ook door zijn eruditie oefende hij grote invloed uit op de kring rond de *N.R.F.* Toen Malraux zijn *La condition humaine* aan Du Perron had opgedragen, schreef deze aan Greshoff (geciteerd in G.H. 's Gravesande, p. 80): ‘Waarom mij? - inplaats van Drieu, Berl, Groethuysen, Jacobstahl, Loris, en andere mensen waar hij dikwijls zéér op gesteld is (y compris Pia).’ Groethuysen was communist, hoewel hij uit zijn werk tevoorschijn komt als iemand wie elk dogmatisme vreemd was en van wie de bereidheid tot sympathie eén van de opvallendste eigenschappen uitmaakte. Groethuysen schreef o.m.

het onvoltooid gebleven *Origine de l'esprit bourgeois en France; Anthropologie philosophique; Depuis Nietzsche; Philosophie de la revolution française; Jean-Jacques Rousseau* en tal van verspreide artikelen, als het stuk over de Renaissance in de *Encyclopedia of the social sciences*, 1934, en dat over de *Encyclopédie*, in *Tableau de la littérature française*, 1939. (Zie over de persoon van Groethuysen: M. Saint-Clair, *Galerie privée*, waarin ook een geschreven portret van Malraux; het voorwoord van Jean Paulhan bij Groethuysens *Mythes et portraits*, en het *Journal* van André Gide.)

892

'Hier komt Bep:' = Het slot van deze brief waren enkele regels van mevr. E. du Perron-de Roos over films, als antwoord op de aanhef van Ter Braaks brief van 17 December 1935, nr. 890. Over 'de' kwestie eén verzuchting: 'De Else Böhlersfeer van dit hele geval!'

893

'deze "sultan"' = J.W.F. Werumeus Buning.

Jacques Bainville = Jacques Bainville, eén van de drie voormannen van de *Action Française* (zie noot 378), stelde in zijn *Les Dictateurs* (1935) dat dictatoren, de goede zowel als de slechte, vaak door de omstandigheden noodzakelijk worden, en hij waarschuwde daarom het Franse volk er voor te waken dat zulk een situatie niet opnieuw zou ontstaan. Hoewel Bainville in zijn boekje onmiskenbaar meer sympathie betoonde voor Mussolini en Hitler dan voor Stalin en zelfs Lenin, had hij vooral veel kritiek op Hitlers rassisme en anti-semitisme. 'Sa véritable naissance à l'action date du jour où il découvre la notion de race. C'est ici qu'un Français ne peut s'empêcher de trouver *Mein Kampf* singulièrement pauvre et singulièrement primaire. S'il fallait juger les ouvrages de combat comme on juge les oeuvres de l'esprit, il est certain que la Bible nationalesocialiste ne résisterait pas une seconde à l'examen... Hitler parle toujours des Juifs avec une haine profonde et une absence complète d'esprit critique. Les idées que semble se faire l'auteur de *Mein Kampf* sur le développement de la "nation juive" à travers le monde sont si grossières qu'on se demande s'il ne s'agit pas d'images frappantes destinées à la foule, aux troupes, aux sections d'assaut, de mythes créateurs d'énergie beaucoup plus que de raisonnements sincères.' Ook verdacht Bainville Hitler er van een slachtoffer te zijn van zijn geloof in de echtheid van de beruchte *Protocollen van de Wijzen van Sion*.

894

'*De Dolle Dictator* en *Littoria*' = Zie *Roman-Dictatoren*, MtB., V.W. 6, p. 14.

'Weer een ander geval is Dekker' = In een interview, hem afgenomen door Piet Beishuizen in *Den Gulden Winckel* van December 1935, verklaarde Maurits Dekker o.m. dat hij zich niet druk zou maken om de Mij. voor Letterkunde, 'maar dit wil ik wel zeggen, dat het voor onze "Academie" beschamend is tegenover iemand van mijn capaciteiten, die

romans geschreven heeft als *Waarom ik niet krankzinnig ben, Reflex, Aan beide kanten van de drempel* en *Oranje*, een houding aan te nemen alsof ik niet besta.'

Bitter liet Dekker zich uit over de kritiek. 'Behoudens enkele gunstige uitzonderingen, zoals bijvoorbeeld Victor van Vriesland en Anthonie Donker, is onze literaire kritiek in handen van krullenjongens of kruideniers of van een stelletje intellectualisten, dat zich voortdurend in bochten wringt om ten koste van anderen geestig of verstandig te schrijven... Neem b.v. eens iemand als dr. Menno ter Braak. Hij heeft de naam geestig en intelligent te zijn; hij zorgt er altijd angstvallig voor, dat zijn kritieken deze roep bevestigen. Hoe het werk, dat hij onder handen neemt, er af komt doet voor hem minder ter zake. Een grappenmaker deze ter Braak. De hofnar van Minerva.'

Aan het slot van zijn interview hief Maurits Dekker het hoofd echter weer op: 'Het werk is voor mij de hoofdzaak. Daaraan geef ik me geheel en daarom verknoei ik nimmer tijd met polemiseren en praten. Maar het doet je ten slotte wel eens goed je hart een enkele maal te kunnen uitstorten. En voor de rest zeg ik, met een variant op Multatuli tot deze tinnegieters en literaten: Stik in je politiek en literatuur en verdwijn.'

Zie verder EdP., V.W. 5, p. 161.

895

'de bespreking van *De Korte Baan*' = In zijn bespreking van *De Korte Baan* in de *N.R.C.* van 20 December 1935 protesteerde Anthonie Donker allereerst tegen de afwezigheid van Albert Kuyle, 'wiens onmisbaarheid in een representatieve bloemlezing als deze de samenstellers mij zullen toestemmen.' Verder verklaarde Donker zich teleurgesteld door het verhaal *Het bordeel van Ika Loch*, door Paul van Ostayen, en: 'Bij herlezing trof mij ook het op Van Ostayens proza geschoolde verhaal van Du Perron, *Het Drama van Huize aan Zee*: curieus is de vondst van het door middel van de dialoog opbouwen van het verhaal, maar daarmee is eigenlijk alles gezegd, want wat is de rest, op een paar scherpe formules na, meer dan een mengsel van benauwde angst en gesimuleerde gevoelloosheid, een vermoeiend doorzagen en zeuren op zelfmoordgedachten.' (Vgl. dit oordeel met wat Anthonie Donker drie jaar eerder over hetzelfde verhaal, ook in de *N.R.C.*, had geschreven, zie noot nr. 130).

'Die advertentie van *De Stem*' = Onder Ter Braaks *A farewell to arms* in het laatste nummer van *Forum* stond de volgende advertentie afgedrukt: '*De Stem* - Nu Forum met 1 Jan. niet meer verschijnt, stellen wij afl. 1 van de nieuwe jrg. van *De Stem* voor Uw abonné's op Forum gratis beschikbaar. Opgave van het gewenste aantal s.v.p. vóór 20 December. Van Loghum Slaterus N.V.-Arnhem.'

1936

898

De N.S.B. had ± 8% van de stemmen = Zie noot 772.

‘De smeerlapperij bij Dolo’ = Op 31 December 1935 bombardeerden Italiaanse vliegtuigen een Zweedse ambulance bij Dolo in zuidelijk Ethiopië. Er vielen 50 doden, voornamelijk Abessijnen.

‘je dialoog over het pacifisme in dat rare almanakje’ = *Pacifistisch Tweegesprek*, verscheen in *Schrijvers getuigen tegen Oorlog en Militarisme*, zie ook EdP., V.W. 7, p. 305.

Nicolo Klarenberg = Nicola Chiaromonte.

899

‘mijn stuk over Napoleon’ = Du Perrons stuk, geschreven n.a.v. *Napoléon et les hommes de lettres de son temps*, verscheen in *De Groene Amsterdammer* van 8 Februari 1936 (EdP., V.W. 5, p. 95).

‘over Guilloux’ = Du Perron besprak *Le Sang Noir* in *De Groene* van 22 Februari 1936. EdP., V.W. 6, p. 177.

900

Regels geschreven op een prentbriefkaart, afgestempeld: Paris XVI, 15.30-8-I-1936.

‘We begrijpen niets van je brief’ = De brief van Ter Braak is verloren gegaan.

902

‘Het spijt me dat ik niet meer bij jullie heb kunnen logeren’ = Ter Braaks notitieboekje-1936 geeft niet aan wanneer Ter Braak en Du Perron elkaar hebben ontmoet.

Silone = Ignazio Silone (⋆1900) was eén van de oprichters van de Italiaanse communistische partij in 1921, maar na veel illegaal werk in het Italië van Mussolini, na vele omzwervingen in Europa, gaf hij in 1930 zijn lidmaatschap op, om redenen die hij heeft uiteengezet in *The God that failed*. In hetzelfde jaar vestigde hij zich in Zwitserland en publiceerde zijn eerste roman, *Fontamara*. Als romancier - hij publiceerde nog toneelstukken; het amusante *De school voor dictatoren*, en de romans *Brood en wijn* (1937) en *Het zaad onder de sneeuw* (1940) - is Silone dikwijls met Malraux vergeleken, zo ook door J. Carnot (pseud. van S. Tas) in *De Nieuwe Kern*, jrg. 1934. Du Perron, die toen alleen *Fontamara* kan hebben gekend, reageerde op het stuk van Tas in December 1934 met het panopticumstuk *O, toon der kultuur*! in *Forum*, jrg. 1935, p. 62. Voor hem viel toen de vergelijking wel zeer ten ongunste van de Italiaan uit: ‘...uit heel deze beschouwing [van S. Tas] zou geen enkele kultuurliefhebber opmaken dat Malraux zoveel groter schrijver en stylist is dan Silone, als... laat ons zeggen Couperus groter schrijver en stylist is dan Ina Boudier. Een van de grootste boeken van onze tijd [*La condition humaine*] vertoont zich in deze kultuurspiegel volkomen gelijkwaardig aan een aangrijpend boek van zeer gewoon

kunstgehalte [*Fontamara*], waarbij de kultuur te kort komt, ook al was (wat ik nog betwijfel) hun

politiek belang ongeveer gelijk.' Deze passage werd later door Du Perron geschrapt: wat hij van *O, toon der kultuur*! handhaafde, is te vinden op p. 64 van V.W. 5.

Silone keerde in 1944 naar Italië terug, waar hij, met Nicola Chiaromonte (zie noot 845), sinds 1956 het maandblad *Tempo Presente* redigeert.

903

'je stuk over Kalff en het andere (roomsche)' = In *Het Vaderland* van 19 Januari 1936 besprak Ter Braak *Het Dietsche Dagboek* van G. Kalff en *De menschen hebben hun gebreken* van Anton van Duinkerken. MtB., V.W. 6, p. 40.

'Mettertijd zou ik graag die Meredith van je terugkoopen' = Zie brief nr. 270.

904

'De actie van de Volkenbond' = In verband met de oorlog die de Italianen tegen Abessynië voerde, had de Volkenbond in November 1935 economische sancties tegen Italië genomen.

[...] = Negenentwintig woorden weggelaten.

'het zwoegen op mijn critiek' = Ter Braaks bespreking van *Een Huis zonder Vensters*, door Jef Last, verscheen op 26 Januari 1936 in *Het Vaderland*, MtB., V.W. 6, p. 47.

'Bakkes' = R.C. Bakhuizen van den Brink (1810-1865).

'Donker heeft, luidens het ochtendblad' = In *Het Vaderland* van 27 Januari 1936 schreef Ter Braak, onder het opschrift *Dr. Donkersloot contra prof. Brom*, een artikel waarin hij de benoeming van dr N.A. Donkersloot tot hoogleraar in Amsterdam verdedigde tegen artikelen in *De Tijd* en *De Maasbode*, hoewel prof. Brom no. 1 op de voordracht had gestaan, dr Donkersloot no. 2. Ter Braak schreef o.m.: 'Overigens heeft het m.i. weinig zin de wetenschappelijke verdiensten van den heer Brom tegen die van den heer Donkersloot te gaan afwegen, nu de laatste eenmaal is benoemd; want om de wetenschap gaat het in dit geval slechts ten deele, de wetenschap is in dit geval, hoe zonderling het ook moge klinken, *niet* de factor, die den doorslag geeft... De betrekking van hoogleraar in de geschiedenis der Nederlandse letterkunde kan men nl. onmogelijk gelijkstellen met die van een hoogleraar in de wiskunde of geneeskunde; letterkunde onderwijzen betekent (de heer Brom zal het zelf wel willen toegeven): letterkunde *herscheppen*, d.w.z. de dode feiten groeperen in een cultureel verband. Men kan in dit vak onmogelijk abstraheren van *andere* culturele verschijnselen: godsdienst, wijsbegeerte, zelfs (in de ruimste zin genomen) politiek.' Ter Braak vroeg zich verder af waarom het nodig zou zijn prof. Brom, 'die in zijn eigen cultuurmilieu hoogleraar is, over te plaatsen naar een "openbare" universiteit?... Zou soms de door het vertrek van den heer Brom te Nijmegen ontstane vacature worden vervuld door een protestant of een humanist? Neen immers! Het resultaat van de benoeming van den heer Brom zou zijn

geweest, dat het katholicisme beslag had gelegd op twee hoogleraarszetels in plaats van één! En dat, terwijl het katholicisme een gehele universiteit *voor zich alleen* heeft!'

In zijn artikel maakte Ter Braak nog melding van een request aan de Amsterdamse Raad ten gunste van dr Donkersloot, dat werd ondertekend door 'niet-katholieke schrijvers van de meest uiteenlopende richting', o.w. Ter Braak, Du Perron en Dirk Coster werden genoemd. Ter Braak bekende eén van de initiatiefnemers van het request te zijn geweest.

905

Les Confessions = De bekentenissen van Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).

907

Briefkaart uit Lisieux voorstellend: 'Ste Thérèse de l'Enfant Jésus demande à son père la permission d'entrer au Carmel à 15 ans.' De briefkaart is in Parijs gepost, blijkens het stempel: Paris XVI, 20.30-31-I. 1936.

908

Briefkaart voorstellend: 'Ste Thérèse de l'Enfant Jésus à 6 ans, découvre au firmament étoilé l'initiale de son nom: *Regarde, papa, mon nom est écrit dans le ciel*!' Poststempel: Paris XVI, 16.30-1-II-1936.

909

'Je stuk over Henriette van Eyck' = Ter Braak besprak *Gabriël*, door Henriëtte van Eyk, in *Het Vaderland* van 9 Februari 1936. MtB., V.W. 6, p. 60.

'*Vigilance* ligt onderling overhoop' = De onenigheid in *Vigilance* zou inderdaad leiden tot het uittreden van Langevin en de communisten die hoe langer hoe meer de overtuiging kregen dat een oorlog met nazi-Duitsland misschien noodzakelijk zou worden. De pacifisten Alain en Rivet verzetten zich echter tegen dit preken van de 'heilige oorlog' en tegen het 'fanatisme'. Zij zetten *Vigilance*, vooral in de provincie, voort tot het uitbreken van de tweede wereldoorlog; in Parijs echter verloor *Vigilance*, door het vertrek van Langevin en de communisten, grotendeels zijn aanhang.

910

'met als culmen... Aart v.d. Leeuw!' = 'Verleden Zondag', 16 Februari 1936, besprak Ter Braak proza van B. Roest Crollius, Marianne Philips, Jacob Hiegentlich en Aart van der Leeuw. Aan de laatste wijdde hij slechts enkele prijzende regels aan het

slot van zijn stuk; dit slot kwam te vervallen bij de bespreking zoals die in het Verzameld Werk werd afgedrukt, zie MtB., V.W. 6, p. 66.

‘deze week Kafka gekozen’ = Ter Braaks bespreking van Franz Kafka's *Gesammelte Schriften*, verscheen in *Het Vaderland* van 23 Februari 1936, zie MtB., V.W. 4, p. 99.

‘de wetten van Manu’ = Het Boek van de Wetten van Manu (*Mânava-Dharma-Sâstra*) werd door Ter Braak gelezen in de Franse vertaling van A. Loiseleur Deslongchamps (Parijs, 1832).

‘Febr.-aflevering van Gr.-Ned.’ = In *Groot-Nederland* van Februari 1936 verschenen de verzen *Zwartbaard* en *Zeemansdromen* van Slauerhoff, later opgenomen in *Een Eerlijk Zeemansgraf*. In hetzelfde tijdschriftnummer verscheen het tweede hoofdstuk van Vestdijk's *Het Vijfde Zegel*.

‘het rumoer om *La Kermesse Héroïque*’ = Deze film van Jacques Feyder, naar een scenario van Ch. Spaak, behandelde een episode uit de 80-jarige oorlog. Bij de nadering van Spaanse troepen werd het Zuidnederlandse stadje Boom door zijn mannen verlaten, waarna de vrouwen zich ook heel goed met de Spanjaarden bleken te kunnen amuseren. Deze voorstelling van zaken onderging de N.S.B. als smaad, onze Dietse voorvaderen aangedaan.

911

Regels geschreven op een briefkaart. Van het poststempel is nog leesbaar: II-1936.

912

Caffi = Andrea Caffi, Italiaans politiek vluchteling, vriend van Du Perron in Parijs, overleed aldaar in 1955. Nicola Chiaromonte bereidt op het ogenblik een keuze uit zijn nagelaten geschriften voor. ‘A.C., een van de beminnelijkste en zuiverste mensen die ik ken’ (EdP., V.W. 5, p. 195).

‘Homerus (compleet, tot zelfs de hymnen en de kikvorsch-satyre)’ = Du Perron las de *Ilias* en de *Odyssee* in de vertaling van Leconte de Lisle. Daarnaast vermeldde Du Perrons lectuurlijst-1936: ‘Homerische hymnen’ en ‘Muis- en kikvors-krijg’.

‘En ik ga met frissche moed aan Sophocles beginnen’ = In Du Perrons lectuur-cahier komt Sophocles niet voor.

‘Ik ga *Psyche* van Rohde lezen’ = *Psyche* komt niet voor in Du Perrons lectuurcahier-1936, evenmin Burckhardt.

‘En de aardigheid in Japan’ = In de nacht van 25 op 26 Februari 1936 brak in Tokyo een militaire opstand uit die een aanvang nam met de moord op bekende politieke persoonlijkheden, als de minister van financiën en de inspecteur-generaal van het leger. Eveneens vermoord werd een adviseur van de keizer, admiraal Saito, hoewel diens vrouw hem nog had getracht te redden door haar hand te houden voor de loop van het machinegeweer van de moordenaars. Toch waren er enkele spectaculaire ontsnappingen aan de dood, die Du Perron zouden kunnen hebben geïnteresseerd. Admiraal Suzuki die zijn bedremmelde belagers ontving met de woorden: ‘Als jullie niets te zeggen hebben, schiet dan maar!’, overleefde de drie kogels waardoor hij werd getroffen. De oude prins Saionji werd gered door zijn kleindochter, een kind nog, dat zich resoluut opstelde tussen haar grootvader en de fascistische extremisten, die

zich daarop terugtrokken. Premier Okada zorgde voor een sensatie door tevoorschijn te komen de dag na ‘zijn’ begrafenis, in werkelijkheid die van zijn zwager, die op hem leek en die zich, uit patriotisme, had opgeofferd door de minister-president gelegenheid te geven om te ontsnappen. De opstand duurde vier dagen. De laatste muiters gaven zich op 29 Februari 1936 over.

914

‘jouw gesprek met Malraux over “le sens du monde”’ = Zie EdP., V.W. 5, p. 82.

‘Overigens las ik hiervoor met belangstelling *Kaïn en Abel*’ = Zie MtB., V.W. 6, p. 79.

[...] = Drieëntwintig woorden weggelaten.

‘Verder is Romein bezig een tijdschrift op te richten’ = In een lange brief van 7 Maart 1936 aan Jan Romein, schreef Ter Braak o.m.: ‘Het is uiteraard moeilijk van te voren te zeggen, welke functie ik in deze redactie kan hebben, en ik zou ook van U en van Uw mede-initiatiefnemers nog graag eens precies en op de man af horen, wat U zich daarvan had voorgesteld. Immers: als een uitgesproken wetenschappelijk mens kan (en wil) ik niet gelden, waar mijn verhouding tot de wetenschap nogal ambivalent is; d.w.z. ik voel niets voor dilettantisme op dat terrein, en kan dus geheel meegaan met Uw opzet om wetenschappelijk te zijn in die zin, dat U geen popularisering beoogt; maar anderzijds ben ik een tegenstander van het specialisme, en van de wetenschap als een soort nieuwe religie voor intellectuelen.’

916

Regels geschreven op een prentbriefkaart, poststempel: Boulogne Billancourt, 7-III-1936.

917

‘Larbaud over Engelse literatuur’ = Het boekje van Valery Larbaud dat Du Perron aan Ter Braak stuurde is geweest: *Lectures. Domaine Anglais*. Zie ook EdP., V.W. 5, p. 212.

Butler = Samuel Butler (1835-1902).

‘heb ik ze bijgaand briefje gestuurd’ = Het briefje is verloren gegaan. Paul Ree = De Duitse filosoof Paul Ree (1849-1901) was enige tijd bevriend met Nietzsche.

Walch = J.L. Walch (1879-1946), docent in de Nederlandse letteren en cultuurgeschiedenis aan de Sorbonne van 1937 tot 1939, schreef onder het pseudoniem Krammer de rubriek *Scherven van gisteren* in *Het Vaderland*.

918

‘die Indochina-vrienden’ = Met het echtpaar Bourotte hadden de Du Perrons kennis gemaakt door Malraux. Bourotte was Frans bestuursambtenaar in Laos, met verlof in Europa.

919

‘ik heb gisteren zijn *Napoléon unique* zonder enige conditie afgekraakt’ = *Napoléon unique*, een toneelstuk van Paul Raynal, werd gebracht door het Hofstad-toneel.

‘zooeven *Groot-Ned.* gelezen’ = *Groot Nederland* van Maart 1936 bevatte o.m. de verzen *Tellurisch* I-IV, van Jan Greshoff, boekbesprekingen door V. Varangot (n.a.v. Gide, Giono en Léon Bopp) en Blocnote-aantekeningen van Du Perron. De notitie over het anti-semitisme is te vinden in EdP., V.W. 5, p. 102-103. De andere, door Ter Braak bedoelde notitie, is niet opgenomen in het V.W., maar eindigde aldus: ‘Gr. vertelde mij van iemand die een ander een cadeau wilde doen en, voorzichtig bij een derde informerend of het niet een boek kon zijn, te horen kreeg: - Nee, een boek heeft-ie-al. - Dit nu bijv. is een grap waarin “heel Holland” gaat.’

‘het gevalletje uit *De Standaard*' = In *De Standaard*, antirevolutionair dagblad voor Nederland, van 3 Maart 1935, was het volgende commentaar te lezen: ‘Enkele Hollanders zijn een half jaar geleden naar Parijs geweest. Nu gebeurt het natuurlijk wel eens meer, dat Hollanders naar Parijs gaan. De een gaat voor zijn taal, de ander voor zijn gezondheid, een derde voor zaken. Maar deze heren gingen om te protesteren tegen ...het fascisme. Er werd daar nl. in Parijs een anti-fascistisch Congres gehouden. En verneemt nu, hoe het twee Nederlanders, Du Perron en Menno ter Braak, corypheeën op het gebied der moderne Nederlandse letteren, daar vergaan is. In *Groot Nederland* heeft Du Perron eerlijk verslag gegeven.’ Vervolgens werd Du Perron geciteerd, die vertelde hoe de zaal leegliep toen Ter Braak sprak (zie EdP., V.W. 5, p. 82), waarna het slot van het commentaar luidde: ‘Is het niet prachtig: de grote Hollandse schrijver Ter Braak! In een lege zaal voor het Sovjet-karretje dravend, terwijl zijn vriend onderwijl zit te grinneken. Wat doen ze in de kou!? Du Perron heeft tenminste iets van z'n les geleerd. Laten we hopen, dat ook Ter Braak het Sovjet-tuig afwerpt.’

‘ik krijg tegenover te veel van die verdachtmakingen’ = Waarschijnlijk heeft Ter Braak ‘tegenwoordig’ i.p.v. ‘tegenover’ willen schrijven. Het is trouwens niet de enige vergissing in deze brief.

die beloofde spreekbeurt' = Ter Braaks lezing voor de anti-fascistische studenten in de *Harmonie* te Leiden was getiteld *De Europese heldenkermis*, n.a.v. de film *La kermesse héroïque* van Jacq. Feyder, die de N.S.B. in Den Haag aanleiding had gegeven tot het veroorzaken van relletjes. Blijkens een verslag in *Het Vaderland*, zei Ter Braak o.m.: ‘Zij (de marxisten) zijn niet rhetorisch en bewust internationalistisch, al doet men op het ogenblik in Sowjet-Rusland zijn best deze laatste eigenschap te verloochenen. Dank zij deze twee eigenschappen mag het Marxisme eerder aanspraak maken op de sympathie van hen, die de cultuur als een kostbaar goed verdedigen willen... Spr. schaarde zich achter Marxisme noch Huizinga. Hij betoogde, dat in de strijd tegen het fascisme, waarin men-

sen van diverse schakeringen elkaar vinden, de opportuniteit niet mag worden verworpen. Als opportuniteitspolitici dienen wij ons niet in een bepaald partijverband te schikken, doch ervoor te zorgen, steeds aan de zijde van de cultuur te staan. Bestrijding der phrase zij onze opgave...'

Ter Braak was zijn lezing aangevangen met het probleem van het nationalisme te stellen: 'Dat in ieder zekere liefdegevoelens voor taal en geboorteland leven is normaal. De geboortegrond wordt evenwel uitgedijd tot het vaderland en het vaderlandsgevoel is niet algemeen menselijk. De taal is inderdaad een gemeenschappelijk bezit, dat een volk samenbindt. Wij allen zijn toegerust met een aantal gemeenplaatsen, die ons niet af te nemen zijn. De verbinding met de taal versterkt het vaderlandsgevoel. Dat een dergelijke gemeenschappelijke levensatmosfeer evenwel hysterisch wordt geïdealiseerd, is gevaarlijk. De dragers van het vals heroïsme maken zich schuldig aan taalvervalsing. De fascisten schreeuwen met veel pathos bepaalde grammaticale verbindingen als "belediging van het Nederlandse volk" of "de Nederlandse Leeuw", die het reeële leven verbergen in plaats van het te onthullen. Deze hoogconjunctuur in de phraseologie maakt het mogelijk, dat Europa kort na de wereldoorlog voor een volgende oorlog gereedstaat.

De student, toekomstig intellectueel, heeft hier een taak. De tegenwoordige omstandigheden maken zijn a-politieke afzijdigheid van vroeger onmogelijk, want ook in ons land blijken de gemeenplaatsen en taalmaskers vat te hebben op sommige mensengroepen. Wat wil de student zijn: een soldaat in het grammaticale gemeenplaatsengelid of een mens met persoonlijke houding tegenover het leven en geen mechanische?

Er zijn verscheidene manieren om het vals heroïsme te bestrijden. Het heldendom bestaat, maar als algemeen recept is het een gemene leugen.'

920

Pilsudzki = Jozef Pilsudski (1867-1935), Pools legerleider en staatshoofd. Hij had een belangrijk aandeel in de totstandkoming van de Poolse republiek na de eerste wereldoorlog. Met Nietzsche had hij inderdaad de snor gemeen en de borstelige wenkbrauwen.

921

'het boekje van Merz' = *Ein Mensch fällt aus Deutschland*, door Conrad Merz, verscheen bij Querido te Amsterdam en werd 22 Maart 1936 door Ter Braak in *Het Vaderland* besproken. MtB., V.W. 6, p. 91.

'het geremilitariseerde Rijnland' = De linkeroever van de Rijn was, in strijd met het verdrag van Locarno, op 7 Maart 1936 door Duitsland geremilitariseerd.

Pos = H.J. Pos (1898-1955) werd in 1923 hoogleraar aan de V.U. in de algemene taalwetenschap en de klassieke letteren. Sedert 1932 doceerde hij wijsbegeerte te Amsterdam. Hij was redacteur van *De Nieuwe Stem*.

Verantwoording

In dit deel is een begin gemaakt met de publicatie van het cahier waarin E. du Perron sinds 1935 zijn lectuur noteerde, een publicatie die in het volgende deel zal worden voortgezet. De lezer zal zelf kunnen opmerken dat Du Perrons lectuurlijst niet volledig is: in zijn brieven komen titels voor die hij vergat in zijn schrift aan te tekenen. De titels en auteursnamen zijn hier afgedrukt overeenkomstig de volgorde en de schrijfwijze in Du Perrons cahier.

Tenslotte, voor dit derde deel, mijn speciale dank aan J. de Kadt voor de moeite die hij zich heeft gegeven om mij in te lichten over bepaalde aspecten van de geschiedenis van Nederland in de dertiger jaren.

H. van Galen Last